

ANKARA

HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**1930-1950 YILLARI ARASINDA SOVYET ÇOCUK
EDEBİYATINDA ÇOCUK TİPLERİ VE ANA MOTİFLER
(A. P. Gaydar, L. A. Kassil ve V. P. Katayev'in Seçilmiş
Uzun Öykülerinde)**

Jale KARTAL

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. M. Özlem PARER**

**DOKTORA TEZİ
RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

EKİM 2021

**1930-1950 YILLARI ARASINDA SOVYET ÇOCUK EDEBİYATINDA ÇOCUK
TİPLERİ VE ANA MOTİFLER (A. P. Gaydar, L. A. Kassil ve V. P.
Katayev'in Seçilmiş Uzun Öykülerinde)**

Jale KARTAL

DOKTORA TEZİ

RUS DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

EKİM 2021

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Jale KARTAL

25/10/2021

1930-1950 YILLARI ARASINDA SOVYET ÇOCUK EDEBİYATINDA ÇOCUK
TİPLERİ VE ANA MOTİFLER (A. P. Gaydar, L. A. Kassil ve V. P. Katayev'in Seçilmiş
Uzun Öykülerinde)

(Doktora Tezi)

Jale KARTAL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ekim 2021

ÖZET

Birinci Dünya Savaşı, 1917 Ekim Devrimi, İkinci Dünya Savaşı'ndan ağır kayıplarla çıkan Sovyetler Birliği'nde toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan çocuklara ağır sorumluluklar yüklenmiştir. Yaratılmaya çalışılan “yeni insan”ın çocuklarda doğacağına inanılmıştır. Bu andan itibaren bağımsız bir kimlik kazanan Sovyet çocuk edebiyatında sadece çocuklara yönelik eser yazımına önem verilmiştir. Ancak zaman içerisinde çocuk edebiyatı gerçek amacından uzaklaşmıştır. Estetik bir bütün olmaktan çıkarak ideolojik bir ivme ve içerik kazanıp siyasi ideolojinin en etkin aracına dönüşmüştür. Hatta “çocuk yüzyılı” olarak adlandırılan 20. yüzyılda, Orta Çağdan eski Rusya'ya uzanan geleneksel bakış açısı sürdürülmüştür. Sovyet çocuk edebiyatının gelişmesine öncülük eden, özellikle sosyalist realizm kuramının tüm sanat dallarına hâkim olduğu 1930-1950'li yılları kapsayan süreçte A. P. Gaydar (1904-1941), L. A. Kassil (1905-1970) ve V. P. Katayev'in (1897-1986) eserlerinde yarattıkları olumlu çocuk kahramanlarının iyi yürekli, yardımsever, sevecen, çalışkan, cesur, dürüst, adaletli, atik özellikleriyle kendilerini gösterdikleri, ayrıca güçlü ve sağlıklı duruşlarıyla aklı ve beden çevikliğini temsil ettikleri görülmüştür. Vatani için her türlü fedakarlığı yapmaya hazır olmalarıyla da Sovyetler Birliği'nin sorumluluklarının bilincinde olan ve sosyalist dönüşümde yer alan ideal çocuklarını temsil etmişlerdir. Ataerkil bakış açısıyla değerlendirilen, her zaman erkek kahramanın bir adım gerisinde kalan kız çocuklarının ise erkeksi nitelikler taşıdıkları anlaşılmıştır. Sosyalist mesaj verme kaygısıyla özellikle yaratıldığı anlaşılan olumsuz çocuk tipleri ile de Sovyet çocuklarının iyi ile kötüyü ayırt etmeleri sağlanmıştır. Eserlerde çocuk tiplerinin yanı sıra Ekim Devrimi, vatanseverlik ve vatandaş olma bilinci, çocuk aile ilişkisi ve savaş motifi ağırlıklı olarak işlenmiştir.

Bilim Kodu : 31324
Anahtar Kelimeler : Çocuk, Çocukluk, Çocuk Edebiyatı, Sovyet Çocuk Edebiyatı, Stalinizm, Sosyalist Realizm.
Sayfa Adedi : 360
Tez Danışmanı : Prof. Dr. M. Özlem PARER

CHILDREN'S TYPES AND MAIN MOTIFS IN SOVIET CHILDREN'S LITERATURE
BETWEEN 1930-1950 (In Selected Long Stories by A. P. Gaydar, L. A. Kassil and V. P.

Katayev)

(Ph. D. Thesis)

Jale KARTAL

ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY

THE INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

October 2021

ABSTRACT

Children, who constituted the majority of the society, shouldered heavy responsibilities in the Soviet Union, which came out with heavy losses from World War I, the October Revolution in 1917, and World War II. It was believed that the projected “new person” would be born in children. Writing works only for children became important in Soviet children's literature which gained an independent identity from that moment. However, over time, children's literature moved away from its real purpose. It ceased to be an aesthetic whole, gained an ideological acceleration and content and turned into the most effective tool of political ideology. Even in the 20th century, called "children's century", traditional point of view, stretching from the Middle Ages to ancient Russia, was maintained. Between the 1930-1950s, marked by the development of Soviet children's literature and socialist realism dominating all branches of art, it was seen that the positive child heroes created by A. P. Gaydar (1904-1941), L. A. Kassil (1905-1970) and V. P. Katayev (1897-1986) represented mind and physical agility with their strong and healthy stance and stood out with their good-hearted, helpful, loving, hardworking, brave, honest, fair and agile characteristics. Ready to make all kinds of sacrifices for their homeland, they represented the ideal children of the Soviet Union, who were aware of their responsibilities and took part in the socialist transformation. It is understood that the girls, evaluated from a patriarchal point of view and staying always one step behind the male hero, had masculine qualities. It was aimed for Soviet children to distinguish between the good and the bad through the negative child types, which was understood to be created especially with the concern of giving a socialist message. In addition to the types of children, the October Revolution, patriotism and awareness of being a citizen, child-family relationship and war motives are mainly emphasized in the works.

Science Code :31324

Key Words : Child, Childhood, Children’s Literature, Soviet Children’s Literature, Stalinism, Socialist Realism.

Page Number : 360

Supervisor : Prof. Dr. M. Özlem PARER

TEŞEKKÜR

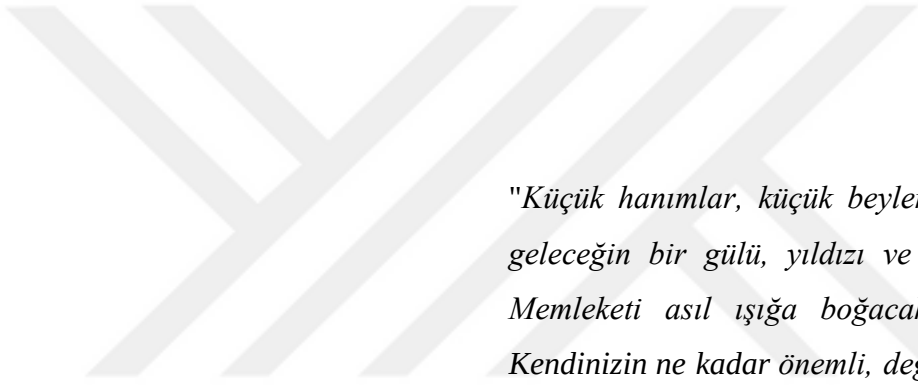
Lisans ve Lisansüstü eğitim hayatım boyunca akademik alanda yetişmemde desteğini esirgemeyen ve her zaman fikirleriyle bana yol gösterip ufkumu açan değerli tez danışmanım Prof. Dr. M. Özlem PARER'e sonsuz teşekkür ederim. Tez sürecimi eğlenceli kılan ve her konuda yanımda olan kardeşlerime; anlayışı, sabrı ve sevgisiyle beni güçlü kılan eşime minnettarım. Çalışmamı, her koşulda yanımda duran, beni destekleyen, canımdan öte olan sevgili babam Ahmet KARACAN'a ve hayattaki en büyük şansım olan annem Emine KARACAN'a ithaf ediyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAM OLARAK ÇOCUK EDEBİYATI.....	9
2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramları	9
2.2. Çocuk Edebiyatı Kavramı ve Genel Edebiyat ile İlişkisi.....	13
2.3. Çocuk Edebiyatının Genel Özellikleri.....	22
3. TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK ALGISI ve ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ	31
3.1. Dünya Edebiyatı Sürecinde	31
3.2. Rus Edebiyatı Sürecinde: Sözlü Halk Geleneğinden 20. Yüzyılın İlk Çeyreğine Kadar Rus Çocuk Edebiyatı.....	56
4. STALİN DÖNEMİ ÇOCUK EDEBİYATI	107
4. 1. Sovyet Edebiyatında Yeni Bir Dalga: Stalin Dönemi Çocuk Edebiyatı (1930-1953).....	107
4.2. Stalin Dönemi Çocuk Edebiyatında Öne Çıkan Yazarlar	141
4.2.1. Arkadi Petroviç Gaydar'ın Yaşamı ve Sanatı (1904-1941).....	141
4.2.2. Lev Abramoviç Kassil'in Yaşamı ve Sanatı (1905-1970).....	160
4.2.3. Valentin Petroviç Katayev'in Yaşamı ve Sanatı (1897-1986).....	176
4.3.Sosyalist Realizm İlkelerinin Sovyet Çocuk Edebiyatına Yansımaları	195
4.4. Stalin Dönemi Çocuk Öykülerinde Olumlu Çocuk Tipleri.....	201
4.4.1. Oğlan Çocukları.....	201
4.4.1.1. Sovyetler Birliği'nin ideal Çocuk Tipi: Timur.....	201
4.4.1.2. Muhibir Çocuk Tipi: Pavel (Pavlik) Morozov	214

	Sayfa
4.4.1.3. Kahraman Pioner: Volodya Dubinin.....	221
4.4.1.4. Cepheye Kaçan Çocuklar: Alayın Oğlu Vanya	246
4.4.2. Kız Çocukları.....	259
4.4.2.1. Sovyetler Birliği'nin Erkeksi Kız Çocuğu Tipi: Jenya	259
4.4.2.2. Partizan Çocuk Tipi: Sima	265
4.5. İdeoloji Karşıtı Çocuk Tipleri	278
4.5.1. Sovyet Çocuklarına Kötü Örnek Üzerinden Bir Uyarı: Serseri Çocuk Tipi	278
4.5.2. Vatan Haini Çocuk Tipi.....	287
4.6. Stalin Dönemi Çocuk Öykülerinde Ana Motifler	295
4.6.1. 1917'nin Çocukları: Rusya'da Ekim Devrimi ve Devrim Öncesi Yaşam.....	295
4.6.2. Sovyetler Birliği'nde Çocuk Aile İlişkisi	305
4.6.3. Sovyetler Birliği'nde Vatanseverlik Kavramı ve Vatandaş Olma Bilinci	313
4.6.4. Çocuk Gözüyle Savaş ve Askeri Yaşam.....	321
5. SONUÇ	333
KAYNAKLAR	343
ÖZGEÇMİŞ	359

"Küçük hanımlar, küçük beyler! Sizler hepiniz geleceğin bir gülü, yıldızı ve ikbal ışığısınız. Memleketi asıl ışığa boğacak olan sizsiniz. Kendinizin ne kadar önemli, değerli olduğunuzu düşünerek ona göre çalışınız. Sizlerden çok şey bekliyoruz."

Mustafa Kemal ATATÜRK

1. GİRİŞ

Masumiyetin ve gerçek/karşılıksız sevginin aynası olan çocuk, yüzyıllardır toplumların ekonomik, sosyal, eğitsel ve kültürel sorunlarının ilgi odağı olmuştur. Çocuğun, Orta Çağdan 17. yüzyıla kadar dini kurallar doğrultusunda günahkâr kabul edilmesi ve her türlü tehlikenin kaynağı olarak görülmesi bugün adeta dehşete düşüren bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Korunmaya muhtaç ve kendi gereksinimlerini karşılayamaması nedeniyle yetersiz, aciz bir insan yavrusu, küçük bir yetişkin, şeytanın dünyadaki timsali, doğduğu andan itibaren anne ile yakın temasından dolayı kıskanç ve bencil bir varlık olarak kabul edilmiştir. Kendi ebeveynlerinin bile her an ölümün eşiğinde ve varlığıyla aileye külfet olarak gördüğü çocuk, hayatta kalmayı başardığı anda ise yetişkin dünyasına uyum sağlamak ve her türlü sorunla baş etmek zorunda kalmıştır. 18. yüzyılda Aydınlanma hareketinin bireyi ve iç dünyasını değerli kılması, dini ritüeller yerine bilimin ve aklın öncülüğünde bir yaşam biçimine geçilmesiyle çocuk ve çocukluk kavramları da yeni bir içeriğe ve öneme kavuşmuştur. Bu dönemden itibaren çocuk, masum ve günahsız, ilgi ve bakıma muhtaç, şefkatle büyütülmesi gereken, ailelerin gelecekleri hakkında kaygılandıkları bir özneye dönüşmüştür. Yetişkin dünyasına ait eylem ve düşüncelerden uzak tutularak kendine özgü bir yaşam biçimi olduğu fark edilmiştir. Önemsiz ve bir an önce aşılması gereken bir evre olarak nitelendirilen çocukluk ise insanların hem fizyolojik gelişimlerinde hem de gelecek yaşamlarının şekillenmesinde önemli bir geçiş dönemi olarak kabul edilmiştir. Özellikle 20. yüzyıla özgü modern bakış açısı, ayrıca İtalyan pedagog Maria Montessori, İsviçreli pedagog Johann Heinrich Pestalozzi, Rus pedagog Anton Makarenko, Avusturyalı psikanaliz kuramcısı Sigmund Freud ve kızı Anna Freud, İsviçreli psikolog Jean Piaget'in çalışmalarıyla psikoloji alanında yaşanan yeni gelişmeler, eğitime verilen önem ve çağdaş bilimsel yaklaşımda çocuğun neslin sürdürücüsü olarak görülmesi sonucunda çocuk, toplumsal hiyerarşide bir kimliğe kavuşmuştur ve birey olarak kendine bir yer edinmiştir. Bu andan itibaren çocuğun kendine özgü, yetişkinlerden farklı, hatta daha renkli bir dünyası olduğu ve çevresini çocuksu duyarlılığına bağlı olarak algılayıp değerlendirdiği anlaşılmıştır.

20. yüzyılla birlikte çocuk psikolojisi ve çocukluk evresinin her yaş grubunda farklı gelişim göstermesi, toplumun bu küçük bireylerine yönelik bağımsız bir edebiyat anlayışını da gerekli kılmıştır. Yüzyıllardır “marjinal”, “önemsiz” ya da “çözumsuz” gibi görülen ve gerekliliği tartışılan çocuk edebiyatı, günümüzde genel

edebiyat biliminin bir alt dalı değil, bağımsız bir disiplin olmuştur. Geniş bir disiplin ağını etkileyen ve gelecek neslin mimarları olan çocuklardan ideal bireyler yaratma ve onları disipline etmede büyük bir güce sahip olan çocuk edebiyatı, zamanla ülkelerin siyasi çıkarları doğrultusunda şekil alan ideolojik bir eylem sahasına dönüşmüştür. Özellikle tez çalışmamız kapsamında 1927 yılında J. Stalin'in (1878-1953) iktidara gelişi ve 1930-1950 yıllarını kapsayan "Stalinizm ideolojisi"ne bağlı olarak gelişim gösteren ve sosyalist realizm akımının ilkeleri doğrultusunda şekillendirilen Sovyet çocuk edebiyatında "yeni insan"ı yaratma çabaları, toplumu geleceğe taşıyacak olan çocuklara ve toplumun bu kesiminin ideolojik eğitime yönelik kaleme alınan eserlere ilgiyi arttırmıştır.

Tezimizin ana konusunu oluşturan 1930-1950 yılları arasında Sovyet çocuk edebiyatının ideoloji eksenli gelişiminin, aslında Rus milletinin devletleştiği ve yazı kültürünün oluşumuyla uygarlaşma yolunda attığı ilk adımla başladığı, çocuğa ve çocukluk dönemine dair bakış açısının ise birçok noktada Orta Çağ ile ortak bir paydada bulunduğu belirtilebilir. Bu açıdan tez çalışmamızda Orta Çağın çocuk olmayı ve çocukluk evresini yok sayma anlayışının, çocuk hakları konusunda birçok ilke adım atan Sovyetler Birliği'nde de modern öncesi çağlarla aynı anlayışla sürdüğünü tespit etmemiz, bu çalışmanın gerekliliğini ve önemini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca belirlediğimiz çocuk tipleri ve ana motifler üzerinden Sovyetler Birliği'nin gündemini oluşturan "yeni insan"ın niteliklerini, ülkenin kültürel, sosyal, eğitsel ve edebi panoramasını yansıtmak öncelikli hedeflerimizdendir.

A. P. Gaydar'ın *Okul (Школа, 1929)*, *Timur ve Komutası (Тимур и его команда, 1940)*, L. A. Kassil'in *Büyük Direniş (Большое сопротивление, 1941-1947)* ve *Küçük Oğlun Sokağı (Улица младшего сына, 1951)*, V. P. Katayev'in ise *Alayın Oğlu (Сын полка, 1945)* ve *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli (Белеет парус одинокий, 1936)* adlı eserleri sosyalist realizm kuramı doğrultusunda metne dayalı inceleme yöntemiyle incelenecektir. Yaşadıkları dönemde eserleriyle Stalin ödülüne layık görülen ve çocuk edebiyatının en parlak temsilcileri olan bu yazarların, Sovyet ideolojisine hizmet ettikleri ortaya çıkarılacaktır. Oluşturulan benzer çocuk tipleri ile güdümlü bir sanat anlayışının yanı sıra baskı altındaki yaşamı ve ülke genelinde mutlak doğru gibi yansıtılan yanlışlar ele alınacaktır. Bu açıdan tezimiz, sadece tip ve motif incelemesinin ötesinde, Sovyetler Birliği'nde çocuk olgusunun olumlu ve olumsuz yönleriyle sunulduğu bir çalışmadır.

Çalışmamız, üç ana bölüm çerçevesinde ele alınacaktır.

Çalışmamızın ilk bölümü üç alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta çocuk ve çocukluk kavramları açıklanacaktır. Dünya tarihinde yazılı kültür öncesinden 20. yüzyıla kadar Türk ve Rus araştırmacılar başta olmak üzere farklı bakış açılarından çocuk ve çocukluk dönemi ile ilgili tanım ve açıklamalara yer vermek, çocuğun tarihsel süreç bağlamında konumlandırılmasına olanak sağlayacaktır. Ayrıca çocuğa yönelik benzer ve farklı bakış açılarının tespit edilmesini, toplumların kültürel ve değer sistemine dair çıkarımda bulunulmasını kolaylaştıracaktır. İkinci alt başlıkta “çocuk yüzyılı” olarak bilinen 20. yüzyılda, yeni bir disiplin olarak kabul edilen çocuk edebiyatı kavramı olarak açıklanacaktır ve genel edebiyat ile ilişkisine değinilecektir. 19. yüzyılın edebiyat otoritesi V. İ. Belinski, radikal görüşleriyle bilinen eleştirmen D. İ. Pisarev, devrimci-demokrat N. G. Çernişevski, çocuk dünyasını anlatan çok sayıda öykü yazarı V. F. Odoyevski, L. N. Tolstoy ve A. P. Çehov’un görüşleri doğrultusunda çocuk edebiyatının kazandığı yeni çehre, 20. yüzyılda Sovyetler Birliği’nde ise başta N. K. Krupskaya ve A. M. Gorki olmak üzere alanın önde gelen simalarının katkıları açıklanacaktır. Çalışmamızda alanın öncü isimlerinin görüşleri, başta bizi daha yakından ilgilendiren Türk ve Rus araştırmacılar, pedagoglar olmak üzere farklı bakış açılarıyla harmanlanacaktır. Çocuk edebiyatı her yönüyle detaylandırılacaktır. Ayrıca çocuk edebiyatının kapsamı, genel edebiyat ile ilişkisi ve hangi noktalarda farklılık gösterdiği, daha da önemlisi çocuk edebiyatının çocuğu nasıl bir dünya ile tanıştırması gerektiği değerlendirilecektir. Üçüncü alt başlıkta ise incelenen kaynaklar doğrultusunda çocuk edebiyatının genel özellikleri araştırmacıların, teorisyenlerin ve yazarların görüşlerini dikkate alarak yedi başlık altında maddelendirilecektir.

Çalışmamızın ikinci bölümü de üç alt başlıktan oluşmaktadır. Tarihsel sürecin anlatıldığı kısımlar edebiyat, tarih ve toplumu kapsayan sosyoloji biliminin karşılıklı etkileşimden yola çıkılarak aktarılacaktır. İlk olarak, Orta Çağdan 20. yüzyıla kadar geçen süreçte dünya edebiyatında çocuk algısına ve çocuk edebiyatının gelişim aşamalarına yer verilecektir. Fransız tarihçi Philippe Aries’in *Çocukluğun Yüzyılı: Aile Yaşamının Sosyal Tarihi* (1962) adlı eserinde, ilk kez Orta Çağda çocukluğu biyolojik değil, sosyal ve kültürel bir kategori, eleştirmen, yazar ve eğitim reformcusu Neil Postman’ın ise *Çocukluğun Yokoluşu* (1982) adlı eserinde hem toplumsal hem de psikolojik bir olgu olduğu yönündeki görüşlerinin, asırlar geçmesine rağmen Stalinizm dönemi çocuk edebiyatı ile benzerlik gösterdiği açıklanacaktır. Rönesans ile çocuk

algısının Orta Çağ anlayışından ayrıldığı ve çocuk edebiyatının her ülkede benzer bir gelişim süreci geçirdiği örnekler dahilinde yansıtılacaktır. İtalyan teolog Pier Paolo Vergerio, Fransız yazar Guillaume Bude, François Rabelais, Alman filozof Desiderius Erasmus, Avrupa’da çocuk edebiyatının kaşifleri olarak bilenen İngiliz aydınlanmacılardan John Locke ve Jean Jacques Rousseau’nun görüşleriyle şekil alan çocuk ve çocuk edebiyatının gelişim süreçlerine değinilecektir. İkinci alt başlıkta ise Türk çocuk edebiyatının Tanzimat ile başladığı yönünde genel bir kanı olsa da araştırmacıların çalışmalarında ilk örneklerin İslamiyet öncesi dönemlere kadar uzandığı örnekler dahilinde sunulacaktır. Farabi, İbni Sina, Biruni ve İmam Gazali gibi dünya eğitim tarihinin öncülerinden olan Türk bilim adamlarının çocuk ve eğitimi konusundaki görüşlerine yer verilecektir. Çocuğa ve eğitimine dair ilk bilgilerin ve nasihatlerin yer alması nedeniyle Türk çocuk edebiyatının da ilk örnekleri olarak kabul edilen Balasagunlu Yusuf Has Hacıp’in *Kutadgu Bilig*, Kaşgarlı Mahmut’un *Dîvânü Lugâti’t-Türk* (1072-1074), Kuhistan hükümdarı Keykavus’un *Kabusname* (1082) adlı eseri başta olmak üzere Osmanlı Devleti’nden Tanzimat’a ve Cumhuriyet dönemine kadar geniş bir perspektiften örneklerle her dönemin en önemli çocuk edebiyatı eserinden bahsedilecektir.

Üçüncü alt başlıkta, sözlü halk geleneğinden 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Rus çocuk edebiyatının tarihsel süreci ele alınacaktır. 19. yüzyılda Rus çocuk edebiyatının köklerini folklorda arayan halkbilimci İ. P. Saharov, V. İ. Dal, P. K. Kireyevski, P. A. Bessonov, P. V. Şeyn, E. A. Pokrovski ve 20. yüzyıl halkbilimcilerinden O. İ. Kapitsa, G. S. Vinogradov, filolog M. A. Rıbnikova, edebiyat bilimi uzmanı M. K. Azadovski, pedagog V. D. Razova, E. M. Heyelov, V. V. Golovin, O. Yu. Trıkova, halkbilimci V. P. Anikin, M. N. Melnikov ve S. M. Loyter’in katkıları belirtilecektir. Konumuzun kapsamını aştığı için detaylandıramadığımız çocuk folkloruna ve örneklerine kısaca değinilecektir. “Çocuk okur” kavramının henüz oluşmadığı bu dönemin sözlü halk geleneği ve çocuğa bakış açısı yansıtılacaktır. Yetişkinlere yönelik yazılan, ancak çocukların da okuduğu ve çocuk edebiyatının ilk ürünleri sayılan eserlere yer verilecektir. Ayrıca çocuk edebiyatının ilk temsilcileri olan yazar ve şairler, onların, 20. yüzyıl çocuk edebiyatının oluşumundaki katkıları açıklanacaktır.

Çar I. Petro ve Çariçe II. Yekaterina’nın iktidarı döneminde Rusya’nın Aydınlanma hareketiyle yüzünü Batıya çevirmesi sonucunda genişleyen eğitim ağına

ve değişen çocuk algısına değinerek çocuğun politik bir olguya nasıl dönüştüğü açıklanacaktır. 19. yüzyılda dikkatlerin insan psikolojisi ve çocukluk dönemine yoğunlaştığı romantizm akımıyla, ilk kez çocuk edebiyatının bir disiplin olup olmadığından ve gerekliliği konusunda çıkan tartişmalardan bahsedilecektir. Özellikle yüzyılın ikinci yarısının edebi gündemini oluşturan bu konunun, dönemin “halkçı” bakış açısıyla nasıl yorumlandığı birçok yazar ve eleştirmenin görüşleri doğrultusunda irdelenecektir. Çağdaş araştırmacılar tarafından çocuk edebiyatının ilk örnekleri kabul edilen, İ. A. Krılov’dan 19. yüzyılın son büyük yazarı olarak bilinen A. P. Çehov’a kadar geniş bir yazar ve eser ağına, çocuk dergilerinin alanın ivme kazanmasındaki rolüne, ayrıca 19. yüzyıl çocuk eserleri listesine giren yabancı eserlere değinilecektir. Bu şekilde çocuk edebiyatı alanında hem yurt içinde hem de yurtdişındaki gelişmeler yansıtılarak çalışmanın çok katmanlı bir bütüne dönüştürölmesi hedeflenmektedir.

“Çocuk yüzyılı” olarak nitelendirilen 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Sovyet çocuk edebiyatı toplumsal ve kültürel değişimler, siyasi kararlar ve edebi yenilikler çerçevesinde ele alınacaktır. Bu dönemde toplum içinde bir kimliğe kavuşan ve birey olarak kendine yer edinen çocuğun, psikoloji, pedagoji ve eğitim bilimlerindeki gelişmeler sonucunda yeni bir çehre kazanmasına değinilecektir. Eski ile yeni çağ arasında kalan ve henüz şekillenmeyen bu dönemde, sözlü edebiyatın ve Jules Verne, Mark Twain, Sir Arthur Conan Doyle gibi Batılı yazarların eserlerinin çocuk okura hitap ettiği, çocuk eserlerinde görselliğin önem kazandığı, çeşitli yayınevleri sayesinde çocuk yayınlarının sayısında sağlanan artış açıklanacaktır. 1917 Ekim Devrimi ile iktidara gelen Bolşeviklerin ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturan çocuklara yükledikleri sorumluluklar, çocuk edebiyatını ise devletin çıkarları doğrultusunda nasıl işledikleri aktarılacaktır. Bu andan itibaren okul, aile, çocuk sağlığı ve çocuk haklarını da içine alan devlet kontrolü gerek sosyalist ve Bolşevik yanlısı yazarlar gerekse siyasi isimlerin görüşleri doğrultusunda açıklanacaktır. Özellikle 1920’li yıllardan sonra “yeni insan”ı yaratmak için en ideal kesim olarak görülen çocukların nasıl disipline edildiklerine, onların sosyalist inşanın hangi aşamalarında yer aldıklarına ve çocuk edebiyatının şekillenmesinde görev alan Oktyabryat, Pioner ve Komsomol gibi çocuk birliklerinin faaliyetlerine yer verilecektir. Bu dönemde parti kararıyla birlikte ilgi çeken Sovyet çocuk edebiyatı eserlerinin sayısının zamanla çoğalmaya başladığına ve çocuk edebiyatında özellikle İç Savaş, işçilerin yaşamı ve “yeni insan” konularının işlendiğine dikkat çekilecektir. Çocuk okurun, K. İ.

Çukovski, D. Bedniy, V. V. Mayakovski, A. L. Barto, N. N. Aseyev, A. İ. Bezımenski ve S. İ. Kirsanov, N. A. Zabolotski, S. Ya. Marşak, S. V. Mihalkov gibi her biri farklı sanat akımının öncülüğünü yapan şairlerin şiirleriyle tanışmasına tanık olunacaktır.

Edebiyatta realizm akımının hâkim olduğu bu dönemde, çocuk eserinde her şeyin devrimi anlatması ve parti çıkarlarını desteklemesi için alınan kararlar irdelenecektir. 1928 yılı Şubat ayında N. K. Krupskaya, Z. İ. Lilina, İ. Razin, A. V. Lunaçarski gibi Eğitim Halk Komiserliği üyelerinin çocuk edebiyatında ilk özel karar olması açısından önem taşıyan görüşleri doğrultusunda çocuk edebiyatı yayınlarının iyileştirilmesine yönelik alınan tedbirler, veri ve nitelik açısından eksikler, ulaşılması gereken hedefler açıklanacaktır. Çocuğu, fantastik bir dünyadan eğitici bir dünyaya çekmeyi amaçlayan eğitici-öğretici türde doğa ve teknik konuların ağırlık kazanmasına ve B. S. Jitkov, V. V. Bianki, M. İlin (S. Ya. Marşak'ın kardeşi), M. M. Prişvin, İ. Sokolov Mikitov, Ye. İ. Çaruşin'in bu türdeki eserlerine dikkat çekilecektir.

Çalışmamızın üçüncü bölümü altı alt başlıktan oluşmaktadır. İlk alt başlıkta, 1927 yılında J. Stalin'in (1878-1953) iktidara gelişiyle yeni bir döneme giren Sovyetler Birliği'ndeki yeni gelişmelere, Lenin ile başlayan Yeni Ekonomi Politikası'nın yerine endüstrileşme ve tarımın kolektifleştirilmesini öngören kolektivizme, 1929 yılı dünya krizi karşısında Sovyetler Birliği'nin direnişine ve Stalinizm ideolojisine bağlı olarak gelişim gösteren Sovyet çocuk edebiyatına değinilecektir. Ülkede yaşanan gelişmelerin toplumun her kesimine, özellikle de nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çocuklara ulaşması için eğitim alanında yapılan reformlara yer verilecektir.

1939-1945 yılları arasında Almanların saldırıya geçmesiyle Sovyet halklarının politik birliği ve dostluğuna bağlı olarak Sovyet vatanseverliğinin gelişmesine, Stalin'in savaş zamanı insanların vicdanına ve vatansever yönüne dokunduğu sloganlara, bu dönemin çocuk edebiyatı yazarlarına, eserlerde ön plana çıkan tema ve çocuk tiplerine değinilecektir.

1947-1950'li yıllarda "Stalinizm ve çocuk edebiyatı" konusunun doruk noktasına ulaşmasına, hükümetin edebiyat üzerindeki baskısının artmasına, eserlerin bakanlıklar ve Devlet Çocuk Yayıncılığı anlamına gelen DETGİZ'in (Детское государственное издательство) düzenlediği yarışmalar aracılığıyla kontrol edilmesine, bu dönemin çocuk eserlerinde öne çıkan emek, polit teknik eğitim,

kozmpolitizme düşmanlık, vatanseverlik gibi konuların işlenmesine dikkat çekilecektir.

Çalışmamızın ikinci alt başlığında ise A. P. Gaydar, L. A. Kassil, V. P. Katayev'in biyografileri ve sanat anlayışları irdelenecektir. Böylelikle yazarların sanat anlayışlarındaki benzer ve farklı yönler tespit edilecektir. Sovyetler Birliği'nin ilk kuruluş yıllarında dünyaya gelen, yaşamlarının her anında Sovyet "ayrıcalığı"nı yaşayan ve asker kökenli olan bu yazarları seçmemizde, kendi dönemlerinin yanı sıra 1950 ve sonrası Sovyet çocuk edebiyatına yön vermeleri etkili olmuştur. Ayrıca söz konusu bu yazarların benzer yaşam öykülerine sahip oldukları ve Stalin döneminin ateşli savunucuları olmalarına rağmen Sovyet gerçeklerini, eserlerinin satır aralarında saklamalarıyla ülkenin hem olumlu hem de olumsuz yüzünü gösterdikleri görülecektir. Yazarların Stalin Ödülü'ne layık görülen, en çok ses getiren ve ideolojinin en yoğun hissedilen eserlerini ele alarak "bir kurgudan ibaret olan Sovyetler Birliği", "Sovyet insanı" ve "Sovyet gerçeği" yansıtılacaktır.

Üçüncü alt başlıkta tez çalışmamızın yöntemini oluşturan sosyalist realizmin ortaya çıkış sürecine, bu kuramın en önemli ilkelerine ve kaleme alınan edebi eserlerde hangi konulara önem verilmesi gerektiğine değinilecektir. Çalışmamızda A. P. Gaydar'ın *Okul* (Школа, 1929), *Timur ve Komutası* (Тимур и его команда, 1940), L. A. Kassil'in *Büyük Direniş* (Большое противостояние, 1941-1947) ve *Küçük Oğlun Sokağı* (Улица младшего сына, 1951), V. P. Katayev'in ise *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli* (Белеет парус одинокий, 1936) ve *Alayın Oğlu* (Сын полка, 1945) adlı uzun öykülerinde sosyalist realizm kuramının ilkeleri doğrultusunda belirlenen çocuk tipleri ve ana motifler metne dayalı inceleme yöntemiyle incelenecektir. Söz konusu eserler, tez çalışmamızın inceleme dönemini kapsayan 1930'lu yıllardan 1950'lere kadar kronolojik bir sıra gözetilerek seçilmiştir. Bu şekilde her on yıllık süreçte edebi ve toplumsal gelişmeler, eserlerde ele aldığımız çocuk tipleri ve motifler üzerinden yansıtılacaktır. İncelememiz esnasında dönemin sosyo-kültürel ve toplumsal olayları, siyasi kararları ve çocuk edebiyatına getirilen yenilikler göz önüne alınarak ileri sürülen düşünceler, eserlerin Rusça asıllarından çevrilen alıntılarla desteklenecektir.

Dördüncü ve beşinci alt başlıklarda eserlerde ön plana çıkan olumlu ve olumsuz çocuk tipleri ele alınacaktır. Son alt başlıkta ise dört ana motif üzerinden inceleme sürdürülecektir. Sovyetler Birliği'nin ele alınan dönemi ve sosyalist realizm kuramı göz önünde bulundurulduğunda çocuk okura iletilecek "sosyalist mesajın"

biçimsel özellikler başta olmak üzere her şeyin üstünde tutulduğu incelenen kaynaklardan tespit edilecektir. Bu açıdan eserlerde kahramanların üslup özelliklerine ve göze çarpan anlatım tekniklerine tip ve motifler kısmında yeri geldikçe değinilecektir.

Çalışmamızda Rusça, İngilizce ve Türkçe bilimsel çalışmalar, kitap, makale, araştırma yazıları ve süreli yayınlara uzanan zengin bir materyal ağından yararlanılacaktır. Alanında yeni bir çalışma ve Türkiye’de bir ilk olan, daha önce hiç çalışma yapılmayan Sovyetler Birliği’nde çocuğa bakış açısını yansıtmanın, Sovyet çocuk edebiyatının oluşum ve gelişim sürecini ortaya çıkarmanın yanı sıra ülke içindeki siyasi, kültürel, sosyal, eğitsel ve edebi süreçleri de genel hatlarıyla yansıtmayı amaçlayan çok katmanlı ve birçok disipline yardımcı bir kaynak olabilmesi amacıyla taşımaktayız. Bu açıdan çocuk edebiyatı ile ilgilenen araştırmacılar başta olmak üzere akademik alana ve Rus edebiyatına ilgi duyanlara katkı sağlayacağını umuyoruz.

2. KAVRAM OLARAK ÇOCUK EDEBİYATI

2.1. Çocuk ve Çocukluk Kavramları

Çocukluğun kavram olarak kabul edilişi, dünya tarihinde 16. yüzyılda başlar. Bu döneme kadar çocukluğun, insanın hem fizyolojik gelişiminde hem de gelecek yaşamının şekillenmesinde etkili bir evre olduğu kabul edilmez. Ailenin bir ferdi olarak görülmeyen çocuk, yedi yaşından sonra yetişkinlerle aynı edebi zevki ve giyim tarzını paylaşır, onlarla kumar oynar, alkol tüketir ve zor koşullar altında çalışır. 16. yüzyıldan itibaren çocukluk, yetişkinlikten farklı bir evre, çocuk ise masum ve korunmaya muhtaç bir varlık olarak görülür. Bu açıdan yetişkin dünyasına özgü eylem ve düşüncelerden uzak tutulur.¹

Çocuk eğitimi konusuna eğilim, 17.-18. yüzyıllarda gözlenir. 20. yüzyılda psikoloji alanında insan ömrü bebeklik, çocukluk, ilk gençlik, gençlik, yaşlılık gibi yaş dilimlerine ayrılır.² Eğitim ve psikolojideki bu gelişmeler, çocuğun bir birey olarak toplumdaki konumunu belirler ve çocuk edebiyatının bağımsız bir disiplin olmasını sağlar.³ 1979 yılının Birleşmiş Milletler tarafından uluslararası çocuk yılı olarak kabul edilmesi de tüm dünyada bu alandaki yayın sayısının artmasına zemin hazırlar.⁴ Çocuğun değişen bu konumunda milletlerin siyasi kaygılarının ve halkın üzerinde egemenlik kurma hevesinin de etkili olduğu ifade edilebilir.

Yapılan literatür taramasında Rus çocuk edebiyatında, çocuk ya da çocukluk kavramlarına ayrı bir tanım getirilmediği belirtilebilir. Rus kültür tarihi ile ilgili araştırmalar yapan ve 18. yüzyıl Rusyası'nda ilk kez çocuk/çocukluk evresiyle ilgili bilgi veren Yu. Lotman, bu kavramların Rusya'da farklı gelişim gösterdiğini vurgular.⁵ Bu kavramlar, 19. yüzyıl Rusya'sında halkçılık fikirleriyle, 20. yüzyılda ise sosyalist realizm akımı doğrultusunda şekillenir. Bu yüzyıllarda çocuk, Rus olma ülküsünün mirascısı ya da Sovyetler Birliği'nde yaratılmaya çalışılan “yeni insan” tipinin oluşturacağı toplumun en küçük bireyidir. Bu görüşümüzü, 19.-20. yüzyıl yazar ve

¹Gander, M. J.-Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi*. (Ed. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitapevi, 26-30.

²Şirin, M. R. (1987). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin). İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 47.

³Kıbrıs, İ. (2002). *Yeni Yüzyıl İçin Uygulamalı Çocuk Edebiyatı: Tarihçe, Türler, Metinler, Açıklamalar, Etkinlikler*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi, 1.

⁴Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yay, 4.

⁵Lotman, Yu. (2015). *Besedi o russkoy kültüre: Bit i traditsii russkogo dvoryanstva (XVIII- načalo XIX veka)*. Sank-Peterburg: Azbuka, 90.

şairlerinden N. A. Nekrasov'un, V. V. Mayakovski'nin ve edebiyat otoritelerinden A. M. Gorki'nin çocuk kavramına getirdikleri tanımlarla desteklemek mümkündür.

N. A. Nekrasov'a (1821-1878) göre çocuk, *“ülkenin bir vatandaşıdır, bu açıdan yaşamın gereklerini, Rus toprağında emeğe ve emekçiye saygı duymayı öğrenmelidir. Halka ve bu halkın diline sevgi duymalıdır.”*⁶ V. V. Mayakovski'ye (1893-1930) göre çocukluğun *“ayrı bir önemi yoktur, bu evre sadece yetişkin yaşamına bir hazırlıktır.”*⁷ A. M. Gorki (1868-1936) ise çocuğu, bireyden çok bir yurttaş olarak görme eğilimindedir: *“Çocuk, paramızın, evimizin veya mobilyalarımızın varisi değildir. Aksine sosyalist devlette gerçek bir toplumun, yeteneğin ve güçlü değerlerin varisidir.”*⁸

Çağdaş bilimsel yaklaşım da çocuğu, neslin sürdürücüsü olarak görme eğilimindedir. Moskova Devlet Pedagoji Üniversitesi öğretim elemanı İ. G. Mineralova da benzer bir tanımla çocuk kavramını, *“yaşam döngüsünün gerçek bir evresi, nesil zincirinin bir halkası ve gelecek neslimize beslediğimiz ilgidir”* şeklinde açıklar.⁹ Mineralova'nın üç maddeyle açıkladığı çocuk/çocukluk, Sovyet yazarların bu kavram ile ilgili genel düşüncesini sunmaktadır:

- a) Çocukluk, gizemli bir dünyadır. Bu dünyayı öğrenmek, büyük bir zevki beraberinde getirmektedir. Bu evre, çocuğun dünyaya gelişini, bebeklik ve konuşmaya geçiş dönemini içermektedir. Çocuk ise doğruluğun ve günahsızlığın sembolüdür, sevginin ve acının en yalın şeklidir.
- b) Çocukluk, yetişkin yaşamının gelecekteki değerlerine göre şekillenen bir *tabularasa*'dır.¹⁰
- c) Çocukluk, neslin ve ailenin devamlılığıdır, adeta bir ödül ve tesellidir.

Araştırmacı Mineralova'ya göre ilk yaklaşımda, çocukluk evresinin, yazarların ileri dönem manevi yaşamlarının kaynağını oluşturduğu ortaya çıkarılır.¹¹ 20. yüzyıl

⁶ Greçişnikova, A. D. (1953). *Soveytskaya detskaya literatura: Uçebnoye posobiye dlya učitel'skih institutov*. Moskva: Gosudarstvennoye uçebno-pedagogičeskoye izdatelstvo ministerstva prosveşçeniya RSFSR, 51.

⁷ Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). *Detskaya literatura: Uçebnik dlya studençeskiy uçrejdeniy*. Moskva: Akademiya, 310.

⁸ Samaylova, M. İ. (Red). (1934). *Perviy vsesoyuzniy syezd sovetskih pisateley 1934 goda: Stenografiçeskiy otçot*. M., 15.

⁹ Mineralova, İ. G. (2002). *Detskaya literatura: Uçebnoye posobiye dlya studentov vısshih uçebnih zavedeniy*. Moskva: Gumanitarniy izdatelskiy tsentr VLADOS, 17.

¹⁰ İngiliz filozof John Locke'un “boş levha” önermesine işaret etmektedir.

¹¹ Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 17-18.

yazarlarından M. M. Prişvin ve Ye. İ. Çaruşin'in anılarında, çocukluk yıllarının edebi kişiliklerine olan etkisini görmek mümkündür.

M. M. Prişvin (1873-1954), sanatının her evresinde içindeki çocuğu korumayı hedef edindiğini şu sözlerle dile getirir: “Üzerinde çalıştığım tek tema, içimde muhafaza ettiğim çocuktur. İnsanlardaki çocuksu inanç, en aydınlık ve en kutsal yoldur. ‘Yeni insan’, bir çocuktur, onu tanıtmam gerekirse içindeki çocuğu yaşatabilen bir yetişkinden bahsederiz.”¹²

Araştırmacı İ. N. Arzamastseva ve S. A. Nikolayeva'nın çalışmasında ise Prişvin'in, bir çocuğun gözünden sanata bakabilme çabası yansıtılır: “Çocuklar için yazan her yazar, kendini çocuğun yerine koyabilmeli, yani kendi çocukluğuna dönebilmelidir. Benim için doğayla iç içe olduğum anlar, çocukluğuma dönüştür. Bu nedenle, çocuk öykülerimde bir çocuk gözüyle bakmayı tercih ediyorum.”¹³

Herkesin içinde küçük bir çocuk olduğunu vurgulayan yazar, sanatsal başarıyı ve “yeni insan”ın özünü çocuk/çocuklukta görmektedir. Ye. İ. Çaruşin'in (1901-1965) de çocukluk yıllarının sanatına olan etkisini anlattığı sözler, İ. G. Mineralova'nın düşüncesini desteklemektedir: “Çocukluk yıllarım için aileme minnettarım, çünkü hala o yılların etkisi altındayım. O yıllar, şimdi bile o kadar güçlü, ilgi çekici ve mükemmel ki! Şimdi bir sanatçı ve yazar isem bunu çocukluk yıllarıma borçluyum.”¹⁴ Araştırmacı Mineralova'nın ikinci yaklaşımında çocuk, ailenin sevgi ve ilgisini çeken bir nesne olarak yansıtılır. Ayrıca her iki yaklaşımda da çocukluk, insan yaşamının gerçek bir evresi olarak tanımlanır.

Üçüncü yaklaşım ise gelecek nesil ile ilgili bir kaygı ve soy zincirinin bir halkası şeklinde verilir. Bu kaygı, sanatsal ve pedagojik pek çok eserin konusunu oluşturur.¹⁵ Söz konusu yaklaşım, tezimiz bağlamında Sovyetler Birliği'nde 1930-1950 yılları arasında geleceğin komünistlerinin yetiştirilme kaygısıyla da örtüşmektedir.

Türk edebiyatı araştırmacılarından Saim Sakaoğlu, Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, Ruşen Alaylıoğlu, Sedat Sever, Ferhan Oğuzkan ve İbrahim Kıbrıs; Mineralova'nın aksine çocukluk kavramını bebeklik ile erginlik dönemi arasındaki bir

¹²Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). *Detskaya literatura*. Moskva: Prosveşçeniye, 322.

¹³Arzamastseva, İ. N.- Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 357.

¹⁴A.g.e., 365.

¹⁵Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 17-18.

süreç olarak nitelendirirler.¹⁶ Biyolojik bir kategori olarak ele aldıkları bu süreci, ilk çocukluk, ikinci çocukluk ve son çocukluk çağı olarak üç kısma ayırırlar.¹⁷

2-6 yaşlarını kapsayan ilk çocukluk çağı, oyun çağı olarak da adlandırılabilir. Okul çağı olarak anılan ikinci çocukluk çağı, 6-10 veya 6-12 yaşları arasındaki dönemi kapsar. Son çocukluk çağı ise 10-13 ya da 12-14 yaş grubunu tanımlar ve “erinlik çağı” olarak da bilinir. Çocuk kavramına ise iki yaşından erinlik çağına kadar süren, büyüme dönemi içinde bulunan ve yakınlarının korumasına ihtiyaç duyan “insan yavrusu” şeklinde benzer tanımlar getirirler.¹⁸ Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Türk araştırmacılar çocukluk evresine farklı anlamlar yüklemişler.

Yazar ve şair Öner Ciravoğlu, yaptığı çocuk tanımı ile çağdaşlarından ayrılmaktadır. Ciravoğlu’na göre çocuk, “*gün gün, adım adım olgunlaşan, büyüyen, bu amaçla eğitilmesi gereken bir insan, bir yurttıştır. Henüz olgunlaşmamış da olsa, henüz reşit sayılmasa da bir birey olarak toplumsal sistemimizin önemli bir parçasıdır.*”¹⁹ Ciravoğlu’nun bu tanımı, Sovyet Rusya’nın çocuğu ideoloji eksenli ele alma politikasına benzer bir yaklaşım gösterir.

Sonuç olarak çocuk, iki yaşından erinlik çağına kadar hem fiziksel hem de ruhsal açıdan yetişkinlerden farklı gelişim gösteren, yakınlarının ilgisi ve yönlendirmesiyle yetişkin yaşamına hazırlanan bir varlıktır. Bu açıdan yetiştiği ortamın ve dönemin adeta aktarıcısıdır, neslin devamlılığının sembolüdür, toplumun en küçük bireyidir. Çocukluk ise 2-14 yaş arası süreci kapsayan, biyolojik bir kategori olmanın yanı sıra çocuğun bir birey olma yolunda kişiliğinin şekillendiği, yetişkinliğe uzanan sürecin son basamağı ve yaşamın diğer evrelerinin zemininin olduğu önemli bir dönemdir.

¹⁶Alaylıoğlu, R.-Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi, 52.; Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları, 13.; Akman, E. (2014). Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Sohbet. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 37/463., Kayseri, 7.; Sever, S. (2007). Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. (Yayıma Haz: Prof. Dr. Sedat Sever). 04-06 Ekim 2006. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara, 41.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 2.

¹⁷Alaylıoğlu, R.-Oğuzkan, A. F. (1976). a.g.s., 53.

¹⁸A.g.s., 52. Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 13.; Akman, E. (2014). a.g.m., 7.; Sever, S. (2007). a.g.m., 41.

¹⁹Ciravoğlu, Ö. (1997). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi, 9.

2.2. Çocuk Edebiyatı Kavramı ve Genel Edebiyat ile İlişkisi

20. yüzyılda bağımsız bir nitelik kazanan çocuk edebiyatı, özellikle çocuklar için yazılan, onların bakış açılarının ve estetik beğenilerinin şekillenmesini, ufuklarının genişlemesini sağlayan bir alandır. Yetişmekte olan neslin değer sisteminin şekillenmesinde en önemli araçtır. Ayrıca çocuk edebiyatı, kültürel bir olgu ve bir ulusun manevi değerlerinin oluşum kanalıdır.²⁰ Ancak Sovyet çocuk edebiyatının söz konusu özelliklerin yanı sıra siyasi fikirlerle yoğrulduğu ve açıklandığı belirtilebilir.

Sovyetler Birliği'nin kurucusu V. İ. Lenin'in eşi N. K. Krupskaya (1869-1939) döneminin Pedagoji alanında doktora unvanı alan önemli simalarından olmakla birlikte Eğitim Halk Komiserliği (HAPKOM) üyesidir. Dolayısıyla görüşleriyle çocuk eğitimi ve çocuk edebiyatı alanında etkili bir kişidir. Krupskaya, çocuk edebiyatını şu sözlerle açıklar: “Çocuk edebiyatı, sosyalist eğitimin en güçlü silahıdır.”²¹ Krupskaya'nın bu ifadesi, pedagojik açıdan olmasa da ideolojik açıdan dikkat çekicidir. Yeni Sovyet edebiyatının adeta sözcüsü olan A. M. Gorki de çocuk edebiyatını “yetki ve kanunlarıyla büyük bir ülke” olarak tanımlamaktadır.²²

Günümüz çalışmalarında da Sovyet çocuk edebiyatının yorumunda bu yaklaşımın değişmediği görülmektedir. Çağdaş araştırmacılardan E. E. Zubareva da Sovyet çocuk edebiyatı üzerinden yaptığı incelemede şöyle bir tanım getirir: “Sovyet edebiyatının ayrılmaz bir parçası olan çocuk edebiyatı, tüm sanatsal nitelikleriyle gelecek neslin ideolojik açıdan eğitilmesinde, komünist düşüncelerin cesur ve kendinden emin savunucularının yetiştirilmesinde en önemli araçtır.”²³ Zuberava'nın çocuk edebiyatını, bağımsız bir alan değil, genel edebiyatın ayrılmaz bir parçası ve sanatsal öneminden çok Sovyet ideolojisinin propaganda aracı olarak gördüğü açıktır. A. P. Babuşkina ve İ. G. Mineralova da benzer bir bakış açısıyla çocuk edebiyatını, özellikle 15-16 yaş öncesi çocuklara yönelik, sanatsal imgeler aracılığıyla çocukların eğitim ve öğretim sürecini destekleyen bir edebiyat olarak tanımlarlar.²⁴

²⁰ Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda (2010). Diplomnaya rabota. <http://www.litsoul.ru/solit-808.html> adresinden 27. 05. 2017 tarihinde alınmıştır.

²¹ Hellman, B. (2016). *Skazka i bil: İstoriya russkoy detskoy literaturı*. (Perevodçik: O. Buhina). Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye, 334.

²² Gorki, M. (1968). *O detskoy literature: Stati, vıskazvaniya, pisma*. Moskva: Detskaya Literatura, 19.

²³ Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 7.

²⁴ Babuşkina, A. P. (1948). *İstoriya russkoy detskoy literaturı*. M: Uçpedgiz, 9.

Türk edebiyatı araştırmacılarından Saim Sakaoğlu, Alemdar Yalçın, Gıyasettin Aytaş, Zeki Gürel, İbrahim Kıbrıs ve Öner Ciravoğlu ise çocuk edebiyatı kavramını detaylandırarak 2-14 yaş arası çocuklar için yazılan, onların gelişim sürecine; hayallerine, duygu ve düşüncelerine, eğitirken eğlenmelerine katkıda bulunan, sanatsal niteliğe sahip bir edebiyat olarak tanımlarlar.²⁵

İdeoloji ya da farklı bir amaç söz konusu olduğunda çocuk edebiyatında tam anlamıyla bir fikir birliğine ulaşılamadığı anlaşılmaktadır. Özellikle genel edebiyattan ayrı bir disiplin olup olmadığı konusu, bu alanın çözüme kavuşmayan bir sorunudur. Rus edebiyatında bu sorun, 19. yüzyılın önde gelen yazar ve eleştirmenleriyle gündeme gelir. Ayrıca hangi eserin çocuk edebiyatı bağlamında ele alınması gerektiği de tartışma konusudur.

19. yüzyıl Rus edebiyatının başlıca otoritesi olan V. G. Belinski (1811-1848), çocuk edebiyatı ile de ilgilenmiştir. 1834 yılından itibaren çocuk edebiyatı ile ilgili çalışmalarını yoğunlaştıran eleştirmen, toplumu eğitim yoluyla değiştirmeyi amaç edinen pedagojik eleştiri yönteminin zeminini oluşturur. Belinski, “*Çocuk edebiyatı yazarı olunmaz, çocuk edebiyatı yazarı olarak doğulur*” yorumuyla, bu alanın özel bir yetenek gerektirdiğini vurgular. Ancak Belinski, çocuklar ve yetişkinler arasında bir ayrım olmadığını dile getirerek bağımsız bir çocuk edebiyatı yerine, anlatılacak konunun çocuğun anlayabileceği bir üslupta verilmesini savunur. Ayrıca çocuğun belirli bir hedef doğrultusunda yetiştirilmesi, eserlerin tamamen öğretici olması ve ahlaki değerler taşıması gerektiğini belirtir: “*Çocuk kitapları, çocuğun eğitilmesi için yazılır. Çünkü, eğitim bireyin kaderini, kişiliğini ve yaşamdaki duruşunu belirlediği için önemli bir vazifedir.*”²⁶

V. G. Belinski’nin yolundan ilerleyen ve 1860’lı yılların radikal Rus eleştirmenlerinden olan D. İ. Pisarev (1840-1868), sanatında yoksul ve geri kalmış halkı aydınlatmayı görev edinir. Belinski gibi gençliğin yetiştirilip bilinçlendirilmesi konusuna önem verir. Sağlıklı bir toplumda herkesin tek bir edebiyattan faydalanabileceğini düşünen²⁷ eleştirmene göre çocuklar için ayrı bir edebiyatın

²⁵Akman, E. (2014). a.g.m., 7.; Alaylıoğlu, R.-Oğuzkan, A. F. (1976). a.g.s., 52.; Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 17.; Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Öncü Basımevi, 19.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 2.; Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 9.

²⁶Polozova, T. D. (Red). (1998). *Russkaya literatura dlya detey. Uchebnoye posobiye dlya studentov srednih pedagogicheskikh zavedenii*. Moskva: Acayet A, 5.

²⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 81.

varlığı, o toplumun hasta olduğunun kanıtıdır. Bu açıdan okuru yaş kriterine göre ayırmaz ve aynen Belinski gibi yetişkinlere yönelik eserlerin üslup açısından sadeleştirilerek çocuklara okutulmasını savunur. Hatta “Okul ve Yaşam” (“Школа и жизнь”, 1865) adlı makalesinde “Çocuk edebiyatı, her zaman ve her yerde genel edebiyatın en acınası, en sahte ve en gereksiz alanı olmuştur ve öyle de kalacaktır” sözleriyle, çocuk edebiyatının varlığını kesin bir dille yadsımıştır.²⁸ Pisarev, çocuğa özgü özel bir edebiyat alanını kabul etmez.

Çocuk dünyasını anlatan çok sayıda öykünün yazarı A. P. Çehov (1860-1904) da çocuk edebiyatının genel edebiyattan bağımsız ve ayrı bir kavram olmasına karşı çıkmıştır. Yazara göre kişiye ya da yaş grubuna özel bir edebiyat söz konusu değildir. Belinski ve Pisarev gibi edebiyatı bir bütün olarak ele alan yazarın da çocuklara, dil ve üslup açısından sadeleştirilmiş eserleri uygun gördüğü anlaşılmaktadır: “Çocuklar için ayrıca yazmaya gerek yoktur, yetişkinler için yazılmış gerçek sanat eserlerinden seçebilmek gerekir; çocuk olduğu için hastaya ayrı bir ilaç uydurmaya çalışmaktansa ilacı seçmek ve dozunu ayarlayabilmek amaca daha uygun ve doğrudur.”²⁹

19. yüzyılda çocuk edebiyatı, bir disiplin olarak görülme de genel edebiyattan farklı bir alan olduğunu savunan yazarlar da bulunmaktadır. V. F. Odoevski (1803-1869), çocuk dünyasının yetişkinlerden sadece üslup açısından değil, dünyayı algılama ve anlama açısından da ayrıldığını belirterek çocuk edebiyatının genel edebiyattan ayrıldığı en önemli noktaya açıklık kazandırmıştır.³⁰

Rus edebiyatında yazar kimliğinin yanı sıra pedagojik faaliyetleriyle de ön planda olan L. N. Tolstoy (1828-1910) halkın sorunlarının eğitimsizlikten kaynaklandığına inanır. Tolstoy bu dönemde roman sanatıyla çok ünlenmiş bir yazar olduğu halde sıradan halkın çocukları için özel olarak yazılmış ilk kitap olmasıyla dikkat çeken *Alfabeye* (*Azbuka*, 1871) adlı eseriyle çocuk edebiyatına adım atar. O da Belinski gibi çocuk edebiyatı yazarının yetenekli ve özellikle bu alan için doğmuş olması gerektiğini vurgular. Ayrıca çocuk edebiyatının genel edebiyattan bağımsız ve

²⁸Pisarev, D. İ. (1865). *Şkola i jizn*. http://az.lib.ru/p/pisarew_d/text_1865_shkola.shtml adresinden 08.01.2018 tarihinde alınmıştır.

²⁹Çehov, A. P. (1957). *Sobraniye soçineniy v 12 tomah (1960-1964). Tom 8. Povesti i rasskazy 1895-1903*. (Ed. V. V. Yermilov-K. D. Muratova). Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 509.

³⁰Zelenin, A. V.-Rudnev, D. V. (2013). *Budte sami i çelovekom, i mladetsem (tematika i yazık detskikh proizvedeniy V. F. Odojevskogo)*. *Russkaya reç*, Nomer 5. Moskva: Nauka, 80.

hassasiyet gerektiren bir alan olduğunu dile getirerek bu konudaki düşünceleriyle çağdaşlarından ayrılır.³¹

Belinski ve Pisarev'le aynı çizgide bulunan devrimci-demokrat yazar N. G. Çernişevski (1828-1889) de çocuk edebiyatı eserlerinde anlaşılır bir üslubun yanı sıra çocuk okurun psikolojisini de bilmenin önemine değinir. Ayrıca çocuk okura, gereken saygının duyulması ve çocuk eserlerinin estetik açıdan küçümsenmemesi gerektiğini belirtir. Rus pedagog N. V. Çehov (1868-1947) ise “*Çocuk edebiyatı gerekli mi sorusu, kesinlikle çözüme kavuşmayacak bir sorudur*” diyerek Rusya’da 19. yüzyılda süren bu tartışmanın, 20. yüzyılda da süreceğinin sinyallerini verir.³² Öyle ki 20. yüzyıl yazarlarından M. M. Prişvin’e (1873-1954) göre çocuk edebiyatını genel edebiyattan ayırmak imkansızdır. Bu nedenle bir yazar hem yetişkinlere hem de çocuklara seslenebilmelidir.³³

Çocuk edebiyatının gerekliliği ve bağımsızlığı konusunda yaşanan tartışmanın bir örneği de Sovyet pedagog ve araştırmacı T. D. Polozova’nın açıklamalarında görülür. Ünlü pedagoga göre çocuk edebiyatı, genel edebiyattan bağımsız değildir ve sanatsal edebiyat ile pedagoji biliminin kesiştiği noktada doğmuştur. Ayrıca çocuğun dünyaya ve gerçek bir olguya yaklaşımının bir yetişkinle aynı olduğunu ancak çocuk algısı ve görüşünün daha basit ve ilkel oluşuyla farklılık gösterdiğini savunur. Bu açıdan Polozova, çocuğu henüz gelişmemiş ve bilinçlenmemiş bir yetişkin olarak kabul eder. Çünkü araştırmacıya göre yetişkinlik 25, 40 ya da 60 şeklinde bir yaş sınırıyla belirlenemez.³⁴ Araştırmacı E. E. Zubareva ise Polozova’nın aksine çocuk edebiyatının, edebiyat ile pedagoji biliminin kesiştiği noktada doğmuş olmasını, onu genel edebiyattan ayırt eden en önemli özellik olarak sayar. Zubareva, çocuk edebiyatı eserinin sadece tema seçimiyle değil, ayrıca kurgu ve dil özelliği ile de farklılık gösterdiğini ifade eder. Çocuk edebiyatı eserinin, çocuğun hem edebi zevkini geliştirmek hem de dünyaya bakış açısını şekillendirmekle sorumlu olduğunu dile getirir.³⁵

Rusya Pedagoji Üniversitesi Çocuk Edebiyatı Bölümü öğretim elemanı E. O. Putiova, çocuk edebiyatının varlığını yadsımaz ancak bütünüyle edebi sürecin bir

³¹Polozova, T. D. (Red). (1998). a.g.e., 6.

³²A.g.e., 8.

³³Arzamastseva, İ. N.- Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 354.

³⁴Polozova, T. D. (Red). (1998). a.g.e., 13.

³⁵Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e, 8, 9.

parçası ve alt dalı olarak görür.³⁶ Araştırmacı A. P. Babuşkina ise çocuk edebiyatının oluşumunda sadece bu alandaki yazar ve uzmanların değil, pedagog, yayıncı ve okurların da katkısı olduğunu belirtir.³⁷ Bu araştırmacıların perspektifiyle çocuk edebiyatı, bağımsız bir alan olmanın yanı sıra hem disiplinlerarası hem de kolektif bir çalışma alanı olarak da karşımıza çıkar.

Eğitim bilimlerinin gelişmesiyle birlikte çocuğa ilişkin sorunların özelleştiği, bu doğrultuda çocuk edebiyatının tanımının da çocuğa özel olarak belirginleştiği ve bu alanda çağdaş yorumların oluştuğu görülür. Türk araştırmacılarından İnci Enginün, Saim Sakaoğlu, Mustafa Ruhi Şirin ve Zeki Gürel edebiyatın bir bütün olduğu, çocuk edebiyatının ise edebiyatın alt dalı olduğu konusunda birleşirler.³⁸ Bu açıdan günümüz Türk araştırmacılarının, 19. yüzyıl Rus eleştirmeni V. G. Belinski, D. İ. Pisarev ve yazar A. P. Çehov ile edebiyatın bütünlüğü ve çocuk edebiyatının genel edebiyat biliminin bir alt dalı olduğu konusunda ortak noktada buluştukları ifade edilebilir. İki farklı yüzyıl ve iki farklı ulusun, edebiyatın bütünlüğü konusundaki benzer yaklaşımı, Türk Çocuk Vakfı kurucusu Mustafa Ruhi Şirin'in açıklamasında şu şekilde özetlenir:

*“Çocuk edebiyatı, genel edebiyatın içinde en incelik gerektiren bir yazarlık biçimidir. Her yaştan okura hitap edebilen, çocuksu duyarlılığı verebilen, dil, anlatım ve biçim özellikleriyle edebiyatın yeni bir dalıdır. Bu açıdan çocuğu ya da çocukluk dönemini anlatan bir edebiyat değildir. Aksine çocuğun, çocuk edebiyatından beklentisi kendisini çocukluğundan çıkarıp farklı bir dünyaya götürmesidir. İçindeki çocuğu yaşatabilen bir yazarın çocuksu şölenidir.”*³⁹

Gıyasettin Aytas’a göre ise çocuğu tamamıyla yetişkin okurun dünyasına dahil etmek, onun farklı düşünce ve hayal sistemine sahip olduğunu yadsımaktır. Çünkü çocuk edebiyatı da genel edebiyat gibi geçerli değer yargılarına sahip olmalıdır. Araştırmacıya göre çocuk edebiyatı eserleri eğitici ve öğretici olması, ahlaki ve edebi bir değer taşıması, estetik zevk ve düşüncenin bir mahsulü olmasıyla bağımsız bir alandır.⁴⁰

³⁶Putilova, E. O. (Red.). (2008). *Detskaya literatura: Uçebnik dlya pedagogičeskih kolledjey*. M.: Akademiya, 17.

³⁷Babuškina, A. P. (1948). a.g.e., 20.

³⁸Enginün, İ. (1987). Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayın Haz: Mustafa Ruhi Şirin). İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 37.; Akman, E. (2014). a.g.m., 7.

³⁹Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 10.

⁴⁰Yalçın, A.-Aytas, G. (2014). a.g.e., 16.

Türk araştırmacı Ferhan Oğuzkan da Rus pedagog N. V. Çehov ve diğerlerinin edebiyatın adeta kördüğümleşmiş alanı olarak ele aldığı çocuk edebiyatının gerekliliğini altı maddeyle özetleyerek bu alanın önemini vurgular:

- 1) Çocuk edebiyatı hoş vakit geçirtir ve eğlendirir,
- 2) Ruhu canlandırır ve yaşama hevesi verir,
- 3) Hayatı keşfetmeye yardım eder,
- 4) Yol göstericidir,
- 5) Çocuğun yaratıcı yönünü ortaya çıkarır,
- 6) Güzel bir dil kullanımı demektir.⁴¹

Batı Avrupa bilim dünyasında konuya daha geniş bir açıyla yaklaşılmıştır. İngiliz bilim insanı ve edebiyat eleştirmeni Peter Hunt, çocuk edebiyatının önemini ve gerekliliğini, bu alanın kültürel, dilsel, siyasi, ticari ve eğitim ile bağlantısına değinerek vurgular. Söz konusu önemine karşın çocuk edebiyatının tarih boyunca “marjinalleştirilmiş” bir alan olarak bırakıldığına dikkat çeker. Alana yapılan bu haksız nitelendirmenin etkisini ise çocuk edebiyatının birçok disiplin ile ilişkisine değinerek ortadan kaldırır. Hunt’a göre çocuk edebiyatı, tarih boyunca genel edebiyat, eğitim, kütüphane çalışmaları, tarih, psikoloji, sanat, popüler kültür, medya, sağlık gibi birçok disiplin için ilgi çeken bir alan olmuştur. Yapısı açısından çocuk edebiyatı hem bir metin hem de çalışma konusu olarak disiplinler ve okuyucu tipleri arasındaki engelleri ortadan kaldırmaktadır. Bu işlevi, çocuk kitaplarının önemsiz ve marjinal bir alan olmadığını ispatlamaktadır.⁴²

Çocuk edebiyatının gerekliliği konusundaki çekimserlik ve genel edebiyattan kesin çizgilerle ayrılamaması, çocuk edebiyatı eserlerinin sınıflandırılma sürecini de zorlaştırır. Bir grup araştırmacı ve yazar, çocuk edebiyatını sanatın genel kuralları çerçevesinde ele alıp bu alandaki eserleri iyi ya da kötü şeklinde sınıflandırır ya da resimli ve pedagojik eserler olarak nitelendirir. Diğer grup ise çocuk edebiyatını konu açısından sınırlandırarak içeriğin anlaşılır olmasını ya da ayrı bir çocuk üslubunun kullanılmasını ölçüt kabul eder.⁴³

Çocuk edebiyatı eserlerinin belli bir sisteme göre değil, kişilerce keyfi bir sınıflandırmaya tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, çocukluğun, insan

⁴¹Oğuzkan, A. F. (2013). a.g.e. 6-7.

⁴²Hunt, P. (Ed.). (1999). *Understanding Children's Literature*. New York: Routledge, 1.

⁴³Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 17.

yaşamının bilinçli olmadığı bir dönemini kapsamından ve bireyin gelecek yaşamını şekillendirdiği gerçeğinin göz ardı edilmesinden kaynaklanmaktadır. Sonuç olarak, 20. yüzyıla kadar çocukluk dönemine uygun edebiyat anlayışının oluşmadığı ifade edilebilir.

20. yüzyılla birlikte çocuğun, yetişkinlerden farklı bir bakış açısının ve edebi zevkinin olduğu gerçeği benimsenir ve çocuğa “görelilik ilkesi” doğrultusunda yeni bir yaklaşımla eser yazmanın gerekliliği ortaya çıkar.⁴⁴ Çocuğa “görelilik ilkesi”, çocuğun gelişme çağlarına, psikolojisine, kelime bilgisine ve algılama düzeyine uygun kriterler doğrultusunda bir edebiyatın oluşumunu gerekli kılar.⁴⁵ Böylece Rus çocuk edebiyatı iki kategoriye ayrılır. İlk kategoride günlük okunan her şey çocuk edebiyatına dâhil edilir. İkinci kategoride ise eserler, aşağıda belirtilen üç aşamalı bilimsel yaklaşımla sınıflandırılır:

1) “Doğrudan çocuklara yönelik eserler (Sovyet yazar K. İ. Çukovski’nin masalları)

2) Yetişkinler için yazılan ancak çocuklarda ilgi uyandıran eserler (A. S. Puşkin’in masalları)

3) Bizzat çocuklar tarafından kurgulanan eserler.”⁴⁶

Rus araştırmacı İ. G. Mineralova, özellikle ikinci yaklaşıma yakın bir tutum sergileyerek hem sadece çocuğa yönelik eserleri hem de sonradan bu alana dâhil edilen klasik eserleri çocuk edebiyatı kapsamında ele almaktadır: “Çocuk edebiyatı, ilk olarak sadece çocuklara hitap eden, ayrıca çocuklar için yazılmasa da zamanla çocuk edebiyatına dahil edilen eserleri inceleyen eğitim nesnesidir.”⁴⁷

Araştırmacı bu tanımını, 18. ve 20. yüzyıldan verdiği iki eser üzerinden destekler: 20. yüzyıl Sovyet çocuk edebiyatı yazarlarından K. İ. Çukovski’nin (1882-1969) *Doktor Aybolit* (1929) adlı eseri sadece çocuklara yöneliktir. Mineralova, bu eserin içeriğini açıklayarak anlatılanların çocuğun algısına ve dünyasına yabancı olmadığını yansıtır. Bu eserde, her gün Doktor Aybolit’e tedavi olmak için tilki, fok, eşek ve deve gibi hayvanlar gelmektedir. Bazılarının karnı, bazılarının da dişi ağrır. Doktor onların her birine ilaç verir ve o anda hepsi iyileşir. Bir keresinde Doktor Aybolit’e kuyruksuz bir oğlak gelir, doktor da ona kuyruk diker. Daha sonra uzak

⁴⁴Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 19.

⁴⁵Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 19.

⁴⁶Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 19, 20.

⁴⁷Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 12.

ormanlardan gözü yaşlı dişi bir deve gelir. Acıklı acıklı inler ve sızlar: Ayağına büyük bir kıymık batmıştır. Doktor, kıymığı çıkarır, yarayı temizler ve yaranın üzerine mucizevi kreminden sürer. Bu eserde, çocuğa hayvanlar alemi tanıtılır. “*Bazılarının karnı, bazılarının da dişi ağrır*” ifadesinde geçen hastalıklar ise çocukların dünyasına çok uzak değildir. Çocuk, günlük yaşamında bu durumlarla sık sık karşılaşmaktadır.⁴⁸

18. yüzyıl yazarlarından A. A. Pogorelski’nin (1787-1837) sözlü halk edebiyatından esinlenerek kaleme aldığı *Kara Tavuk ya da Yeraltı Sakinleri* (Черная курица, или Подземные жители, 1828), S. T. Aksakov’un (1791-1859) *Kızıl Çiçek* (Аленький Цветочек, 1858) adlı eserleri yetişkinlere yöneliktir, ancak zamanla çocuk edebiyatına dahil edilir.⁴⁹

Türk edebiyatında ise genel olarak Zeki Gürel’in tanımına yakın bir sınıflandırmanın yapıldığı belirtilebilir: “Çocuk edebiyatı eseri, çocuğun hayal dünyasına hitap eden, üstün nitelikleri olan, estetik bir boyut taşıyan, kelime hazinesine uygun, ana dilini geliştirebilecek özellikte, ulusal ve evrensel değerleri içeren, psiko-sosyal gelişimine katkı sağlayan nitelikte olmalıdır.”⁵⁰ Ancak Türk edebiyatında da yetişkinlere yönelik eserlerin zamanla sadeleştirilerek çocukların dünyasına seslendiği örnekler söz konusudur.⁵¹ Bu konuya Türk yazar, çevirmen ve düşünür Cemil Meriç, “Çocuk edebiyatının ne sınırları belli ne de mahiyeti. Çocuk edebiyatı, çocuklar için yazılan kitapların bütününi kucaklıyor ama çocuk, büyükler için yazılan kitapları da okur” sözleriyle açıklık getirir. Ayrıca Fransız yazar Andre Bay’ın “Çocuk edebiyatı, çok geniş bir dünya, tam bir tablosunu sunmak imkânsız. Konu ister istemez cihanşümul. Çocuklar haritadaki sınır işaretlerine aldırılmaz. Bu edebiyat, asırlar boyu pusulasız yelken açan bir gemi, uğradığı her limandan ganimetler devşirmiş”⁵² sözleri de Meriç’in dikkat çektiği, çocuk edebiyatının sınırsızlığı görüşüyle benzerlik gösterir. Öyle ki Ömer Seyfettin’in (1884-1920) *Kaşığı, Falaka, And, Forsa ve İlk Namaz* gibi öyküleri yetişkinler için yazılmış olsa da günümüzde çocuklar tarafından okunmaktadır.⁵³ Bunun örneklerine Avrupa edebiyatlarında da rastlamak mümkündür. İngiliz yazar Daniel Defoe’nun (1660-

⁴⁸A.g.e., 18.

⁴⁹Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 20.

⁵⁰Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 20.

⁵¹Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 18.

⁵²Meriç, C. (1987). *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin). İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 3, 8.

⁵³Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 18.

1731) *Robinson Crusoe* (1719) adlı eseri de 18. yüzyılda insanın kendisiyle, toplum ve doğayla olan ilişkisini ahlaki, felsefî ve dini açılardan ele aldığı için yetişkinlere hitap eder, ancak zamanla çocuk edebiyatı içinde yer alır.⁵⁴

Çocuk edebiyatı eleştirmeni ve uzmanı Karin Lesnik Oberstein ise “Çocuk edebiyatı nedir? Çocukluk nedir?” adlı makalesinde, çocukların yetişkinlere yönelik eserleri okumasını eleştirir. Bu konudaki eleştirisini, yönelttiği şu sorularla detaylandırır: “Eğer bir kitap, çocuklar için yazılıyor, ancak sadece yetişkinler tarafından okunuyorsa, hala bir çocuk kitabı mıdır? Hangi kritere göre yetişkinlere yönelik bir eser çocuklar tarafından okunabilir? Ya da okunsalar bile bu eserler çocuk edebiyatına dahil edilebilir mi?” Lesnik, yetişkin okura hitap eden eserlerin, çocuk edebiyatına dahil edilemeyeceğini, İngiliz eleştirmen ve çocuk edebiyatı yazarı John Rowe Townsend’ın şu açıklamasıyla ifade eder: “Robinson Crusoe kesinlikle çocuklar için yazılmadı, Alice Harikalar Diyarında adlı eser en azından yetişkinlere yönelik değil mi? Tom Sawyer çocuk edebiyatına dahilse, Huckleberry Finn’in Maceraları ve Kim veya Stalky’i nedir?”⁵⁵

Çocuk edebiyatı sadece genel edebiyattan bağımsız bir alan değildir. Ayrıca “çocuk edebiyatı” ve “çocuk ile ilgili edebiyat” kavramları benzer görünse de aslında ikisi de farklı sınırlara sahiptir. “Çocuk ile ilgili edebiyat”, kahramanı çocuk olan eserleri içermektedir. Ancak çocuk edebiyatı, sadece çocuklarla ilgili eserlerle sınırlı değildir. Çocuklara yönelik eserlerin büyük çoğunluğunu kapsasa da eser kahramanları çocuk değildir. Çocuk nedir? Onu çevreleyen dünya nasıldır? gibi sorulara cevap veren eserlerdir.⁵⁶

Almanya Essen Üniversitesi’nde görevli Prof. Dr. Zehra İpşiroğlu, çocuk edebiyatı eserinde şu sorulara da cevap aramak gerektiğini belirtir:

“Çocuğun anlayabileceği bir dil kullanılmış mı? Kurguda tutarlılık var mı? Çocuk bakışı ne derecede yakalanmış? Yazar çocuğun dünyasına gerçekten girebilmiş mi? Yoksa eserde otoriter bakışın ya da parmak sallayan öğreticiliğin izleri mi görülüyor? Anlatılanlar ne derecede çocuğa sesleniyor? Sansür ve otosansüre saplanmadan çocuğun yaşantısında yer alan konulara girilebiliyor mu? Yoksa çocuk bunu anlamaz düşüncesi mi ağırlık kazanıyor? İdeolojik yaklaşımdan kaçınılabilmiş mi? Yoksa yazar, çocuğa kendi dünya görüşünü dayatmaya mı çalışıyor? Anlatılanlarda cinsiyet ayrımcılığı gibi

⁵⁴Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 12.

⁵⁵Oberstein, K. L. (1999). What is children’s literature? What is childhood? *Understanding Children’s Literature*. (Ed. Peter Hunt). New York: Routledge, 15.

⁵⁶Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 15.

ideolojik eğilimler doğrultusunda bir güdümlene var mı? Anlatılanlar çok katmanlı mı? Hem çocuk hem de yetişkin okuyucuya seslenen bir düzeyi yakalayabilmiş mi? Anlatılanlar, çocuğun sorgulayıcı düşünme yetisini, empati duygusunu ve düş gücünü geliştirebiliyor mu?”⁵⁷

İngiliz araştırmacı Peter Hunt ise çocuk kitabının farklı zamanlarda çeşitli amaçlar için kullanıldığını ifade eder. Bu açıdan bir çocuk kitabının niteliğinin, onun ne amaç için kullanıldığına ve hitap ettiği okur kitlesine bağlı olduğunu vurgular. ⁵⁸

20. yüzyıldan itibaren tartışılan bu sorular ve çocuklar için her yaşa uygun edebiyat anlayışı doğrultusunda çocuk edebiyatı yeni boyutlar kazanır. Çocuğun, yetişkinlerden farklı eğilimlerinin keşfiyle, çocuksu duyarlılıklara yönelinir. Çocuk hakkında bilgi edinilmesi, çocuğun çok yönlü incelenmesine olanak sağlar. Çocuk psikolojisi ve çocukluğun farklı yaş gruplarında farklı gelişim göstermesi, çocuk edebiyatının sınırlarını genişletir.⁵⁹ Ayrıca çocuk edebiyatının bağımsız bir disiplin olmasında; refah ve kalkınma düzeyinin yükselmesi, ailelerin çocuğa olan bakış açısının değişmesi, eğitime verilen önem, özellikle İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra çocuk edebiyatı yayınlarının artması, uluslararası çocuk kitaplarının basım ve dağıtımındaki gelişmeler, çocuk kitapları ile ilgili düzenlenen sergi, kongre ve fuarlar da etkilidir. ⁶⁰ Disiplinlerarası çalışma ve işbirliği sonucunda sosyal bilimlerin gelişmesi, çocuk edebiyatının algılanması, yorumlanması ve güncellenmesi konularında katkı sağlamıştır.

2.3. Çocuk Edebiyatının Genel Özellikleri

İncelenen kaynaklar doğrultusunda çocuk edebiyatının özelliklerini 7 ana başlıkta toplamak mümkündür. Çocuk edebiyatı eseri;

- 1) Çocuk okuyucuya hitap etmelidir,
- 2) Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır,
- 3) Sanatsal niteliğe sahip olmalıdır,
- 4) Eğitici ve öğretici olmalıdır,
- 5) Çocuk edebiyatı eserinin dili, o ulusun kendi ana dili olmalıdır,

⁵⁷İpşiroğlu, Z. (1987). Çocuk Yazını Eleştirisi. II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri) (Yayıma Haz: Prof. Dr. Sedat Sever), 04-06 Ekim 2006. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara, 175.

⁵⁸Hunt, P. (Ed.). (1999). a.g.e., 11.

⁵⁹Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 7, 10.

⁶⁰Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 14.

- 6) Eserde yaşama yönelik iyimser bir tutum sergilenmeli ve çocuk, uyumun olduğu bir dünya ile tanıştırılmalıdır,
- 7) Çocukta özgüven duygusunu pekiştirecek özellikte olmalıdır.

Çocuk edebiyatının genel özelliklerini topladığımız bu başlıkları, Türk ve Rus araştırmacıların görüşleriyle detaylandırmak konunun anlaşılmasını sağlayacaktır.

*Çocuk okuyucuya hitap etmelidir*⁶¹

20. yüzyılda bireye verilen önem ve psikoloji alanındaki gelişmeler, çocuğun toplumda ayrı bir yer edinmesini sağlar. Özellikle İtalyan pedagog Maria Montessori, İsviçreli pedagog Johann Heinrich Pestalozzi ve Rus pedagog Anton Makarenko'nun, Avusturyalı psikanaliz kuramcısı Sigmund Freud ve kızı Anna Freud'un, İsviçreli psikolog Jean Piaget'in çalışmaları sonucunda çocuğun kendine özgü bir dünyası olduğu, çevresini ve gerçeği yetişkinlerden farklı algılayıp değerlendirdiği anlaşılır.⁶² Bu farkındalık sonucunda çocuk eserleri "görelilik ilkesi" doğrultusunda ele alınmaya başlar. Sovyet çocuk edebiyatında A. M. Gorki de çocuk edebiyatı eserinin "görelilik ilkesi" doğrultusunda yazılmasının önemine dikkat çeker: "*Çocuk edebiyatı yazarı, çocuğun algısı, düşüncesi, hafızası, dikkati, tecrübesi ve dil yapısı her dönem farklı olduğu için hitap ettiği okurun yaş kriterine uygun yazmalıdır. Aksi durumda ne çocuklara ne de yetişkinlere yönelik olan anlamsız bir yapıt ortaya çıkacaktır.*"⁶³ Sovyet şair A. L. Barto'nun (1906-1981) da benzer bir düşünceye sahip olduğu belirtilebilir. "*Çocuk edebiyatı eseri, çocuğun yaşına uygun olmalıdır. Bu kaçınılmaz bir özelliktir. Çünkü yazar, hitap ettiği çocuk okurun yaşın özelliklerini bilmez ise eserinin belli bir hedefi olmayacaktır.*"⁶⁴

K. İ. Çukovski (1882-1969) de çarpıcı bir örnekle konuyu açıklamaktadır. Çocuğun yaş grubuna göre ele alınmayan eserlerin onlarda okuma istediğini yok ettiğine dikkat çeken şair bu durumu, bir annenin çocuğuna süt içmesi gerektiği dönemde et vermesine benzeterek örneklendirir.⁶⁵

⁶¹Arzamastseva, İ. N.- Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 18.

⁶²Kaya, M. (2010). Çocuk Edebiyatında Çocuğa Görelilik. *İlköğretim Çocuk Edebiyatı Kataloğu*. Eğitim ve Bilim Emekçileri. <https://www.insanokur.org/cocuk-edebiyatinda-cocuga-gorelik-mehmet-kaya/> adresinden 10. 12. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁶³Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 207.

⁶⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 431.

⁶⁵Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 297.

*Çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olmalıdır*⁶⁶

A. M. Gorki'ye göre çocuğun estetik ve psikolojik taleplerine cevap verebilecek nitelikte eserler yazılmalıdır. Çocuklara dış dünyadaki bilgi ve nesneler eğlenceli bir şekilde verilmelidir.⁶⁷

N. K. Krupskaya, 1927 yılında kaleme aldığı “Çocuk Kitabının Değerlendirilmesi Hakkındaki Soruya Yönelik” (“К вопросу об оценке детской книжке”) adlı makalesinde, okul öncesi, 8-13 yaşlarındaki çocuklar ve 13 yaştan itibaren gençliğe adım atanlar olmak üzere üç çocuk okur tipi çizer. Bu okur tiplerinin her birinin farklı ilgi ve ihtiyacı olduğunu belirtir.⁶⁸

Krupskaya, okul öncesi çocukların tecrübesiz, öğrenmeye çalıştıkları dünyanın da onlar için belirsiz olduğunu vurgular. Bu açıdan yazarın ilk görevi, çocuğa tanımadığı ve onun için yeni bir yer olan dünyayı gerçekliği doğrultusunda tanıtmaktır. Ayrıca Krupskaya, bu evredeki çocuklar için yazılan bir eserde fantastik unsurların ölçüsüzce kullanılmasının, çocuğun gelişimini engelleyeceğini ve onu korkutacağını, belki de çocuğun mistik bir ruh haline bürünmesine neden olacağını belirtir. Bu açıdan çocuğa yaşam olduğu gibi ve eğlenceli bir şekilde yansıtılmalıdır. Yazarın peltekçe konuşmasını ya da çocuklar için yeni bir dil yaratmasını gereksiz gören Krupskaya, eserde edebi bir üslubun olması gerektiğinin altını çizer. Kısacası okul öncesi çocuklar için yazılan bir eser, çocuğun yaşadığı dünyayı keşfetmesine yardım eden, onların ufkunu genişleten, sade ve kolay bir dil aracılığıyla yaşamın gerçeklerini anlatan, çocuğun dil hazinesini zenginleştiren nitelikte olmalıdır.⁶⁹

N. K. Krupskaya, okul çağındaki çocuklar için yazılan eserlerin tema ve içerik açısından daha zengin olduğunu belirtir. 5-12 yaşlarındaki çocukların dikkatini, insanı ve insan ilişkilerini konu eden eserlerin çektiğini vurgular. Ayrıca bu yaşlardaki çocukların neyin iyi ya da neyin kötü olduğunu öğrenmek istediklerini ve bu yaşta ahlaki değerlerinin oluştuğunu belirtir. Bu açıdan yazar, eserde nasihat vermektense çocuk okurun bir çıkarım yapmasına yardım etmelidir. Sovyet çocuğunun yaşam tecrübesi edinmesini ve sosyal konulara eğilim göstermesini sağlamalı, Sovyetler

⁶⁶Oğuzkan, A. F. (2013). a.g.e., 8.

⁶⁷Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 207.

⁶⁸Krupskaya, N. K. (1959). К вопросу об оценке детской книжки. *Pedagogičeskiye soçineniya v desyati tomah*. T. 6. (Red. N. K. Gonçarov-İ. A. Kairov). Moskva: İzdatelstvo akademii pedagogičeskih nauk, 77.

⁶⁹A.g.m., 76, 77.

Birliği'nin kapitalist düzene sahip diğer ölkelerden farkını ve üstünlüğünü anlatmalıdır. En önemlisi de çocuk, burjuvazi gibi sakıncalı anlayışlardan uzak tutulmalıdır. Krupskaya, 12-13 yaşlarındaki çocukların ise ölkede gerçekleşen güncel olayları konu eden ve belgesel nitelikli eserlere ilgi duyduklarını açıklar. Bu yaşlar, çocukların sosyalist düzeni tam anlamıyla tanımaları ve o bilinçte yetişmeleri için ideal dönemdir.⁷⁰ Anlaşılabacağı üzere N. K. Krupskaya, gençlik dönemi okurunu komünizmin en iyi propaganda aracı olarak görür.

Gençliğe geçiş dönemi olarak görölen 12-13 yaşlarındaki çocuklar için daha dikkatli eser seçimi yapılmasına ve genç pionerlerden Zoya Kosmodemyanskaya, Gulya Korolova, Aleksey Meresyev, Pavka Korçagin ve Çapayev'in kahramanlıklarının okutulmasına önem verilir.⁷¹

Sanatsal niteliğe sahip olmalıdır

Sovyet çocuk edebiyatı yazarı K. İ. Çukovski, çocuk eserinin sanatsal yönünün oluşturulmasında, çocuk yazar ve şairleri için dikkat etmeleri gereken noktalara değinir. Yazara göre çocuk eserinde görsel biçimler, sesler bir bütün oluşturmmalıdır ve anlatım, resimlerle desteklenmelidir. Eserdeki imgelerde hızlı bir geçiş sağlanmalıdır. Çünkü çocuğun bakış açısı, sadece eşyaların niteliklerini değil geçişlerini de takip eder. Bu nedenle olay akışı hareketli ve çeşitli olmalıdır. Anlatıma lirik bir ton hâkim olmalıdır. Çocuk, şiiri bir müzik gibi hissetmeli, bunun için de eserde şarkı ve halk oyunlarından izler olmalıdır.⁷² Ayrıca şiirdeki çeşitli ritimler birbirine yakın ve uyum içinde, seçilen kelimeler ise şiirin ana düşüncesinin taşıyıcısı olmalıdır. Kelime oyunlarına yer verilmelidir. Eser mutlu son ile bitmeli ve çocuğun estetik haz alma ihtiyacını karşılamalıdır.⁷³ Bu konuda K. İ. Çukovski, *İkiden Beşe (Ot dvux do pyati, 1928)* adlı eserinde, çocuk edebiyatı şairlerine eserlerini kaleme alırken uymaları gerekenleri on üç maddeyle açıklar. Çukovski, genç meslektaşlarına adeta öğüt niteliğinde olan bu eserinde, “Unutmayınız, çocuk şiirleri yetişkinlere yönelik de olmalıdır” diye seslenerek, çocuk edebiyatının da estetik bir değer taşıması gerektiğini vurgular.⁷⁴ Bu estetik işlev, edebi eserin okunması sırasında alınan zevk ile doğru orantılıdır. Okuyucu eserde bu zevki, kahraman ve olayların dünyasına sürüklendiği

⁷⁰A.g.m., 77, 79.

⁷¹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 12.

⁷²Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 298.

⁷³Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 247.

⁷⁴Çukovski, K. (1968). *Ot dvux do pyati. Jivoy kak jizn*. Moskva: İzdatelstvo detskaya literatura, 504.

hayal gücünden alır.⁷⁵ Bu açıdan çocuk edebiyatı eseri, çocukta okuma zevki uyandırmalı, çocuğun eğlenerek öğrenmesini⁷⁶ ve çocukta okuduklarına yönelik eleştirel bir bakış açısı geliştirmesini sağlamalıdır.⁷⁷

Sovyet yazar A. N Tolstoy (1883-1945) da benzer bir yaklaşımla, çocuk edebiyatı eserinin çocuğa vermesi gerekenleri şöyle sıralar:

“Kitap, çocuğa ne vermelidir? Çocukta hayali geliştirmelidir. İnsanlığın refahı ile ilgili hayal kurmasaydık devrimimiz gerçekleşmezdi. Hayal kurmayan çocuk, hasta bir çocuktur. Kitap muhakkak çocukta sağlıklı, sanatsal bir fantazi geliştirmelidir. Çocuğa bilgi vermelidir. İyilik duygusunu aşılmalıdır. Çocuk kitabı, iyi bir kitap olmalıdır, mutluluk ve şeref gibi hisleri benimsetmelidir. Vatan sevgisini körüklemelidir. Tüm milli özelliklerimizi beslemeli ve geliştirmelidir.”⁷⁸

Çağdaş araştırmacı İ. G. Mineralova’nın bu konuda aksi bir düşünceyi savunduğu anlaşılmaktadır. Araştırmacının görüşlerinde 1930’lu yılların Sovyet bakış açısını yansıttığı belirtilebilir. Mineralova, çocuk edebiyatında okurun, eseri zevk olarak okumalı düşüncesinin aksini savunur ve Sovyetler Birliği’nde zevk unsurunun, aylıklığı ve boş vakti simgelediğini ifade eder. Zevk unsuru yerine çocuk edebiyatının çalışmaya, emeğe yönelik olması gerektiğini belirtir. Mineralova’ya göre çocuk edebiyatı eseri, kız ve erkek olmak üzere iki farklı okuma zevkini oluşturmalıdır. Ancak bu okuma zevki, kız çocuklarını gelecekte bilge bir anne ve ailenin dişi kuşu; erkek çocuklarını da cesur, güçlü bir erkek, vatanının ve yakınlarının koruyucusu, bir baba olarak hazırlayıcı nitelikte olmalıdır.⁷⁹ Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere Sovyet edebiyatı döneminde çocuk edebiyatından “nasıl?” yerine “ne?” sorusuna cevap vermesi, özellikle çocuğa edebiyat zevki aşılama yerine onu yaşama hazırlayıcı nitelikte olması beklenir. Bu beklenti açısından edebiyat, estetik bir bütün olmaktan çıkarak okuru gerçek yaşama hazırlamada rehber görevi üstlenir.

Şair S. Ya. Marşak (1887-1964) benzer bir yaklaşımla, çocuk edebiyatı eserinin realist ve çocuğun algısına uygun bir çizgide olması, onu yaşama hazırlaması gerektiğini vurgular:

“Çocuğun kuru bir edebiyata gereksinimi yoktur, gerçek ve tabii ki onun algısına uygun bir edebiyata ihtiyacı vardır. Bundan dolayı çocuk, sanatta bir yetişkinden daha çok çeşitli ve sembollere yakın biçimleri görmek ister. Çünkü

⁷⁵Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 14.

⁷⁶Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 13.

⁷⁷Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 51.

⁷⁸Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 381.

⁷⁹Mineralova, İ. G. (2002). a.g.e., 24-25.

bir yetişkin az çok yaşama, tesadüfî imgelere, ayrı detay ve ayrıntılara aşınadır. Çocuk ise her masalda, her sanat eserinde yaşamın kendisini görmeyi ister, eğlenmeyi değil, öğrenmeyi ister.”⁸⁰

Rus araştırmacı T. D. Polozova da eserde, çocuğun içinde bulunduğu çevre ile uyumlu bir ortam yaratılmasının önemine değinir: “*Sanat, insanın gerçek olana estetik açıdan yaklaşımının ortaya çıkışı ve bunun dile getirilmesidir. Bu açıdan çocuğun gerçek olana yaklaşımında yaşadığı dönemin ve sosyal çevrenin etkisi bulunmaktadır. (...) Yazar, yetişen nesle çağı hakkındaki gerçekleri vermeyi amaçlamalı ve bunu yaparken çocuğun gelişimine paralel bir şekilde sunmalıdır*” diye ifade eder.⁸¹

Sanatsal olmasının yanı sıra hem eğitici hem de öğretici olmalıdır

Edebiyatın eğitici işlevi aracılığıyla çocuk, dünyayı evrensel ve genel değerler ölçüsünde anlamaya ve açıklamaya çalışır. Öğretici işlevi sayesinde de yetişkinlerin dünyasıyla ve olaylarıyla tanışır.⁸² A. M. Gorki’ye göre çocuk edebiyatı eseri, didaktik, imgeler açısından zengin ve sanatsal olmalıdır. Eserde olumlu, özveriyle çalışan, düşmanla korkusuzca ve yiğitçe savaşan kahramanlar yaratılmalıdır. Burjuva edebiyatının, insanı doğanın adeta kölesi gibi gören bakış açısını yok sayarak çocuk edebiyatı yazarlarından mükemmel mucitleri, bilim adamları, seyyahları, halkın idealleri için savaşanları ve cesurca doğaya hükmedenleri tasvir etmelerini ister.⁸³

Dil, o ulusun kendi ana dili olmalıdır

Çocuk, kültürel mirasın aktarıcısı olacağı için çocuk edebiyatı, bu mirasın gelecek nesillere aktarılması işlevini taşımalı⁸⁴ ve çocukta milli bilinci uyandırmalıdır. Çocuk eserlerinin dili, çocuğun ufkunu genişletmek, ona yeni konuşma biçimlerini öğretmek için özellikle zengin ve anlaşılır olmalıdır.⁸⁵ Bu açıdan çocuk edebiyatının sözlü ve yazılı tüm ürünleri, çocuk eğitiminin vazgeçilmez araçlarıdır. Çocuk edebiyatı türleri arasında masal ve hikâye, çocuğun dil öğretiminin temelini oluşturan anlama ve anladığını anlatma yetisini geliştirir. Ayrıca çocuğun düşünsel gelişimine ve kelime hazinesini zenginleştirmesiyle de konuşma becerisine katkı sağlar.⁸⁶

⁸⁰Marşak, S. (1971a). *Teatr dlya detey. Sobraniye soçineniy*. T. 6. M., 186.

⁸¹Polozova, T. D. (Red). (1998). a.g.e., 14-15.

⁸²Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 15.

⁸³Gorki, M. (1968). a.g.e., 22.

⁸⁴Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 3.

⁸⁵Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 29.

⁸⁶Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 22.

Eserlerde yaşama yönelik iyimser bir tutum sergilenmeli ve çocuk, uyumun olduğu bir dünya ile tanıştırılmalıdır

Çocukların kitaplarda yazan her şeye kolayca inanmaları, yazarların bu konudaki sorumluluğunu artırmaktadır.⁸⁷ Bu açıdan çocuk edebiyatı yazarı elindeki bu gücü doğru kullanmalıdır.⁸⁸ Savunduğu düşüncede inandırıcı olmalıdır ve çocuğu ahlaki açıdan eğitmeyi amaç edinmelidir.⁸⁹ V. F. Odoyevski de çocuk kitaplarını, çocuğun aklını ve dikkatini yönlendirme aracı olarak görür. Bu açıdan eserlerde çocuğun dikkati bilgiye çekilmeli, yeni ve karmaşık bilgileri anlaması için yardım edilmelidir. Bu şekilde çocuk, yetişkinler dünyasını anlayabilecek duruma getirilmelidir.⁹⁰

V. F. Odoyevski'nin, çocuk edebiyatını, çocuğun sosyal hayatta bir birey olma ve yetişkin dünyasına dahil edilme sürecinde bir basamak olarak gördüğü açıktır. Bu açıdan 20. yüzyılın “çocuk, küçük bir yetişkin kalıbından çıkarılmalı” görüşüyle ters düşmektedir. Çocuk, okuduğu eserin kahramanıyla kendini özdeşireceğinden bu noktaya dikkat edilmeli ve eser, şiddet unsurları içermemelidir.⁹¹ L. N. Tolstoy'a göre çocuk edebiyatı eserlerinde ahlaksızlık, şiddet, korku, fiziksel gücün ve özgürlüğün kötüye kullanılması gibi durumlara yer verilmemelidir.⁹² Sovyet yazar K. İ. Çukovski ise çocuk kitaplarında yazarın üzerinde durması gereken konuyu şu şekilde dile getirmektedir: “İki yaşından beş yaşına kadar tüm çocuklar, yaşamın sadece sevinç ve sınırsız bir mutluluk için var olduğuna inanırlar (öyle inanmayı isterler), bu inanç da çocuğun psikolojik gelişiminin en önemli şartlarından biridir.”⁹³ Bu açıdan işlenen konular, çocuğun günlük yaşamına yabancı olmamalıdır ve gerçeğe uygunluk göz ardı edilmemelidir.⁹⁴ Ayrıca çocuğun anlamasını güçleştirip okumaya ilgisinin azalmasına neden olacak soyut kavramlar yerine somut kavramlar kullanılmalıdır⁹⁵ ve aile, doğa, iyi, güzel değerler gibi kavramlara yer vermelidir.⁹⁶

⁸⁷Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 29.

⁸⁸Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 16.

⁸⁹Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva S. A. (2013). a.g.e., 29.

⁹⁰Zelenin, A. V.-Rudnev, D. V. (2013). a.g.m., 86.

⁹¹Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 46, 47.

⁹²Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 6.

⁹³A.g.e., 18.

⁹⁴Yalçın, A.- Aytaş, G. (2014). a.g.e., 46.

⁹⁵Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 24.

⁹⁶Yalçın, A.- Aytaş, G. (2014). a.g.e., 46, 47.

Eserlerde verilen hayali unsurlar ve masallar da çocuğun içinde yaşadığı toplum yapısı ve çağına uygun bir sonuçla bitirilmelidir.⁹⁷ Sovyet yazar K. V. Lukaşeviç (1859-1937) eserlerini sentimentalist bir tutumla ele alışı eleştirenlere verdiği cevapla, 20. yüzyıl çocuk edebiyatının neyi anlatması gerektiğini dile getirir: *“Çocukların hayal dünyasını acımasız ve zor konulardan uzaklaştırıyorum, bunu bilinçli bir şekilde yapıyorum. Yaşamın gerçek yönlerine özellikle de iyi, temiz ve aydınlık olanlarına daha çok yer veriyorum. Bu yönler, çocuk okura sakın, mutlu ve barışçıl bir bakış açısı kazandırıyor.”*⁹⁸ A. N. Tolstoy ise çocuk edebiyatı yazarından şöyle bir beklenti içindedir: *“Çocuklarımızı yüce bir göreve hazırlıyoruz... Sovyet yazarlarına sesleniyorum, özellikle de Rus yazarlarına: Çocuklarımıza gururlu, kültürlü ve güçlü insanlar olma konusunda yardım ediniz.”*⁹⁹

Çocukta özgüven duygusunu pekiştirecek özellikte olmalıdır

Bu şekilde geleceğe sağlam adımlar atan bireyler hazırlamalıdır.¹⁰⁰ Çocuğu, toplumun temeli olarak nitelendiren yazar ve şair Öner Ciravoğlu, bu hususta eğitimin gerekliliğine, özellikle de çocuk edebiyatının işlenmesiyle çocukta, güven duygusunun oluştuğuna vurgu yapar. Eğitim ve edebiyat aracılığıyla çocuğun yaşadığı çağda ve toplumda yer edinebileceğine dikkat çeker.¹⁰¹

Çağdaş araştırmalarda bu özellikleri bir arada bulunduran, aynı zamanda kurguya/yönteme de dikkat çeken daha detaylı nitelendirmelere rastlamak mümkündür. Peter Hunt, eleştirmen Myles McDowell’ın “Çocuklar ve Yetişkinler İçin Kurgu: Bazı Temel Farklılıklar. Eğitimde Çocuk Edebiyatı” (“Fiction for children and adults: Some essential differences. Children’s literature in education”, 1973) adlı makalesindeki tanım üzerinden çocuk edebiyatı eserinin nasıl olması gerektiğini açıklar:

*“Çocuk kitapları, açıklama ve iç gözlemde ziyade diyaloglardan oluşur, olay akışının da pasif değil aktif olması söz konusudur. Eserde, çocuk kahraman hüküm sürmektedir. Konu, birçok yetişkinin görmezden geldiği açık, ahlaki bir şema içinde gelişir. Çocuk kitapları iyimser duygular içermektedir. Kullanılan dil çocuk odaklıdır. Sihir, fantazi ve macera çocuk eserlerinin vazgeçilmez öğeleridir.”*¹⁰²

⁹⁷A.g.e., 50.

⁹⁸Hellman, B. (2016). a.g.e., 186.

⁹⁹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 127.

¹⁰⁰Yalçın, A.- Aytas, G. (2014). a.g.e., 51.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 20.

¹⁰¹Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 9.

¹⁰²Hunt, P. (Ed.). (1999). a.g.e., 23.

Toplumsal yaşamın ve bireyden beklentilerin değişmesiyle edebiyattan beklenti de değişmiştir ve bu nitelikler zaman içinde detaylandırılmıştır. Bu yedi özelliğin yanı sıra çocuk edebiyatı eseri, çocuğun yaşadığı yeri ve dünyayı sevmesini sağlayacak mesajlar içermelidir. Üretme becerisini geliştirmeli ve ürettiklerini de paylaşmaya teşvik etmelidir.¹⁰³ Çocuğa, oyunlarda ve günlük yaşamda başkalarının haklarına saygı duymayı öğretecek nitelikte olmalıdır.¹⁰⁴ Çocuğa, duyma ve düşünme sorumluluğu vererek onların duyarlılığını işletmeli, beğeni düzeyini yükseltmeli, düşünce yetisini geliştirmelidir. Çocuğun okuma kültürü edinebilmesi için bir yaşam alanı oluşturmaktadır.¹⁰⁵

¹⁰³Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e, 50.

¹⁰⁴Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 11.

¹⁰⁵Sever, S. (2007). a.g.m., 41.

3. TARİHSEL SÜREÇTE ÇOCUK ALGISI ve ÇOCUK EDEBİYATINA GENEL BAKIŞ

3.1. Dünya Edebiyatı Sürecinde

Avrupa’da çocuk edebiyatının temeli, çocukluk düşüncesine dayanır. Çocukluk ise tarih boyunca sürekli değişim içindedir. Bu açıdan çocuk algısının dünden bugüne değişim tablosunu çıkarmadan günümüze bakmak mümkün değildir. Çocukluk tarihini Orta Çağdan itibaren ele almamızdaki amaç, bu devirdeki birçok anlayışın günümüzde geçerliliğini sürdürüyor olmasıdır. Özellikle Orta Çağın çocuğu, küçük bir yetişkin olarak kabul etmesi, 1930-1950 yıllarında Sovyet toplumunda da söz konusudur.

Bilimsel bir çalışma alanı olarak çocukluğun, Orta Çağ Avrupa’ında çocukluk ve aile üzerine araştırmalarıyla tanınan Philippe Aries’in (1914-1984) *Çocukluğun Yüzyılı: Aile Yaşamının Sosyal Tarihi* (1962) adlı eserinde ilk kez ön plana çıktığı belirtilebilir. Aries, bu çalışmasında çocukluğun Orta Çağ toplumlarında biyolojik değil, sosyal ve kültürel bir kategori olduğunu savunur.¹⁰⁶ Ayrıca çocukluğun icat edilmiş bir kavram olduğunu ve 400 yıllık bir geçmişi bulunduğunu dile getirir.¹⁰⁷ Orta Çağda çocukluk fikrinin oluşmamasını okuryazarlık, eğitim ve ayıp düşüncesinin olmamasına, çocuk ölüm oranlarının yüksekliğine bağlar.¹⁰⁸ Aries bu düşüncesini, 12. yüzyıla kadar Orta Çağ resim sanatında çocuğa yer verilmemesi ya da tasvir edilecek değerde görülmemesiyle destekler.¹⁰⁹ Eleştirmen, yazar ve eğitim reformcusu Neil Postman *Çocukluğun Yokoluşu* (1982) adlı eserinde Aries’in icat edilmiş bir kavram olarak tanımladığı çocukluğu, matbaanın keşfiyle birlikte hem toplumsal hem de psikolojik bir olgu, Rönesans’ın en önemli ve insani buluşlarından biri olarak nitelendirir. Aries gibi Postman da çocukluğu, biyolojik bir kategori değil, toplumların kendi kurguladıkları bir evre olarak ele alır.¹¹⁰

Orta Çağda çocukluk, sadece sanatta değil, insan yaşamında da hızla geçen ve aynı hızda unutulmuş bir periyottur.¹¹¹ Bu durumun nedeni, Püritenlerin çocuğu

¹⁰⁶Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. (Translated from the French by Robert Baldick). New York: Alfred A. Knopf, 13.

¹⁰⁷Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993 (Haz. Bekir Onur.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 16.

¹⁰⁸Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev. Kemal İnal.), 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 30.

¹⁰⁹Aries, P. (1962). a.g.e., 33.

¹¹⁰Postman, N. (1995). a.g.e., 7, 8.

¹¹¹Aries, P. (1962). a.g.e., 33.

günahkâr kabul etmeleridir. Bu açıdan emekleme döneminde pis bir hayvan olarak görülen ve şeytani vasıflar yüklenen çocuğun, bir an önce dindar bir yetişkin olması beklenir.¹¹²

12. yüzyıldan itibaren çocuklar adeta küçük bir yetişkin olarak resmedilir. Philippe Aries, Orta Çağ ressamlarının çocukları kaslı, iri vücutlu resmetmekten çekinmediğine vurgu yaparak çocuğun kendine özgü fiziksel yapısının reddedildiğini ortaya koyar.¹¹³ Bu durum Orta Çağda, günümüzün yaş ya da psikolojik gelişim evresine göre çocuğu tanımlama mantığının olmadığını gösterir.¹¹⁴ Öyle ki 17. yüzyıla kadar Fransızca, Almanca ve İngilizcede 7 ile 16 yaş arasındaki çocukları tanımlayacak sözcük yoktur. Hatta önemsiz bir varlık olarak görülen çocuk, her an ölebileceği düşüncesiyle vasiyetnamelere dahil edilmez, öldüğünde cinsiyeti bile kaydedilmez.¹¹⁵ Bu açıdan çocuk, yedi yaşına ulaşabildiğinde önem kazanır, dış görünüşü ve davranışlarıyla bir yetişkin olarak kabul edilir. Yedi yaşın, yetişkinliğe geçişteki bir sınır olmasının nedeni ise çocuğun söyleneni anlayacak ve kendini ifade edebilecek düzeyde olmasıdır.¹¹⁶

Çocuk, kundaktan çıkar çıkmaz tıpkı kendi sınıfının diğer erkek ve kadınları gibi giyinmeye başlar.¹¹⁷ Üç veya dört yaşına geldiğinde yetişkinlere özgü bahis oyunları oynar. Aileler ise çocuklarının para kazanmak amacıyla kumar oynamalarına itiraz etmezler.¹¹⁸ Aries, Orta Çağ toplumlarında çocukların okulda alkol tüketiminin serbest olduğunun altını çizer. Hatta okul tüzüğünde bir kadeh şarabın, küçük suçların bir bedeli, kabul töreni ve kardeşliğin sembolü olarak görüldüğünü belirtir.¹¹⁹ Küçük çocukların, şiddet görmelerini ya da öldürülmelerini engelleyen bir sınırlamanın olmaması da diğer çarpıcı noktadır. Antik Yunan filozofu Aristoteles (M.Ö.384-322) çocuğu, insan yaşamının olumsuz dönemi olarak kabul etmiştir, Romalı düşünür ve devlet adamı L. A. Seneca (?-M.S.65) çocukların evden atılmalarını ve sakat bırakılıp

¹¹²İnal, K. (2007). *Modernizm ve Çocuk: Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*. Ankara: Sobil Yayıncılık, 21.

¹¹³Aries, P. (1962). a.g.e., 33.

¹¹⁴Onur, B. (2016). *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, XI.

¹¹⁵Postman, N. (1995). a.g.e., 26, 31.

¹¹⁶İnal, K. (2007). a.g.e., 21, 22.

¹¹⁷Aries, P. (1962). a.g.e., 50.

¹¹⁸A.g.e., 71.

¹¹⁹A.g.e., 321.

dilendirilmelerini onaylamıştır.¹²⁰ Platon (M.Ö. 427-?) ise *Protogaras* adlı eserinde itaat etmeyen çocuklara şiddet uygulanabileceğini yazmıştır.¹²¹

Çağdaş Avrupalı tarihçi Philippe Aries'e göre çocuk/çocukluk, 17. yüzyıldan itibaren modern anlamına kavuşur. Bu dönemden itibaren rahiplerin çocuğu, üzerine titrenen bir varlık, eğlenceli/sevimli bir oyuncak, korunması ve iyileştirilmesi gereken, Tanrı'nın kırılğan yaratıkları olarak gördüklerini vurgular. 18. yüzyılda ise hassas ve zayıf bir bedenin tembelliğe, uyuşukluğa ve zevke, aslında tüm ahlaksızlığa davetiye çıkardığını düşünerek çocuğun hijyenik ve sağlıklı olmasına önem verildiğini belirtir.¹²²

Aries gibi araştırmacı Mine Tan da çocuğun, 17. yüzyıldan itibaren aile içinde korunup büyütülmesi gereken, aileyi birleştirici bir parça olarak kabul gördüğünü belirtir. Günümüzde çocuk, önemsiz ve her an ölebilecek yitlik bir varlık değildir. Çocukluğun oluşmasında, 18. yüzyıl Aydınlanma hareketinin, Fransız düşünür Jean Jacques Rousseau ve İngiliz düşünür John Locke'un görüşlerinin etkili olduğunu belirtir.¹²³ Eğitimci, yazar Kemal İnal ise bu oluşumda Rönesans, Reformasyon, Aydınlanma hareketi, burjuvazinin siyasi gelişimi, Fransız Devrimi, sanayileşme ve romantizm akımının da katkısı olduğunu dile getirir.¹²⁴

Rönesans'la birlikte Antik düşünceye ve kültüre dönüş gerçekleşir. Hayat ve dünya görüşündeki kilit noktayı din değil estetik oluşturur. Rönesans'ın ferdiyetçi yapısı, çocuğa olan bakış açısının değişmesini sağlar.¹²⁵ Bu değişimin temelinde, ekonominin tarıma değil, sanayiye dayanması, orta sınıfın gelişmesi, aile yapısının değişmesi, çocuk ölümlerinin azalması, aile içinde çocuğa olan düşkünlüğün artması gibi etkenler de yatmaktadır. Böylece çocukluk döneminin, yetişkin dünyasından farklı, kendine özgü sınırları olduğu anlaşılır ve bilimsel araştırmaların konusu olmaya başlar. Çocukluğun bu keşfi, eğitimin gerekliliğini ortaya çıkarır. Yetişkinlerle aynı ortamda eğitim dönemi kalkar. Çocuklar yaş gruplarına göre eğitim alma olanağına

¹²⁰İnal, K. (2007). a.g.e., 21, 22.

¹²¹Postman, N. (1995). a.g.e., 19.

¹²²Aries, P. (1962). a.g.e., 133.

¹²³Tan, M. (1993). a.g.m, 1, 15.

¹²⁴İnal, K. (2007). a.g.e., 105.

¹²⁵Aytaç, K. (2009). *Avrupa Eğitim Tarihi: Genel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 93, 97.

sahip olurlar.¹²⁶ Ancak bu dönemde eğitim alanındaki yenilik ve gelişmeler aydın zümrede uygulanır, sıradan halkın eğitimi üzerinde durulmaz.¹²⁷

Rönesans'la doğan hümanizm akımı, eğitim alanında sistematik bir planın zeminini hazırlar. Öğretim metotlarından derslerin içeriklerine kadar birçok konu görüşülür. Ana dilin önemi vurgulanır.¹²⁸ Bu akım, İtalya ve Fransa'da milliyetçi bir niteliğe bürünür. Çocuk eğitimi konusunda yazılan eserlerde de akımın etkisi görülür. İtalyan teolog Pier Paolo Vergerio'nun (1498-1565) *Kibar Adetler ve Özgür İnsanın Yetiştirmesi İçin Gerekli Dersler* adlı çalışması en eski hümanist eğitim eseridir. Vergerio'ya göre eğitim, aristokrat kesiminin devlet ve kamu hayatına hizmetini sağlayabilecek nitelikte olmalıdır. Bilgi, ahlaki davranışta kendini göstermeli ve gençlerin, devletin vatandaşı olmasını sağlamalıdır. Aynı şekilde pedagog Maffeo Vegio'nun (1406-1458) altı ciltlik *Çocukların Eğitimi Üzerine* adlı eserinde Hristiyan hümanizm görüşü ortaya çıkmaktadır. Vegio, çocukların yedi yaşından itibaren ders almaya başlamalarını ve öğretmenin, öğrencilerine kendi çocuklarıymış gibi davranmasını nasihat eder.¹²⁹

Bilginin uygulamaya geçirilebilir nitelikte olmasını vurgulayan Fransız yazar Guillaume Bude (1468-1540) ve François Rabelais'in (1499-1553) eğitim alanındaki görüşlerinde de hümanist bir bakış açısı söz konusudur. Deneme yazarı Michel de Montaigne'in (1533-1592) ise özgürlükçü bir eğitim anlayışını savunduğu belirtilebilir. Montaigne göre çocuk, gerçek yaşamla iç içe olmalı, tabiatla ilgili bilgileri kendi gözlemlerinden çıkarmalıdır.¹³⁰

Alman hümanizminde ise filozof Desiderius Erasmus (1467-1536) ön plandadır. Eğitim konusunda günümüz algısına yakın tavsiyelerde bulunur. Bilginin bir anda yüklenmemesini, öğretmenin, öğrencinin bireysel özelliklerinin farkına varmasını, onu kendi evladı gibi görmesini ve eğlendirerek eğitmesini vurgular.¹³¹

¹²⁶Onur, B. (2016). a.g.e., XI.

¹²⁷Aytaç, K. (2009). a.g.e., 97.

¹²⁸A.g.e., 133.

¹²⁹A.g.e., 98-103.

¹³⁰A.g.e., 111- 115.

¹³¹A.g.e., 109.

Aydınlanma çağı olan 18. yüzyılda “Bilgi kuvvettir” ilkesinden hareketle okullar ve eğitim kurumlarının açılmasına önem verilir. Bu açıdan 18. yüzyıl, eğitim çağı olarak adlandırılabilir.¹³²

Aydınlanmanın ana vatanı İngiltere’dir. İngiliz aydınlanmacılardan John Locke (1632-1704), bu dönem eğitiminin en büyük temsilcilerindendir.¹³³ İnsan bilgisinin kaynağı olarak tecrübeyi ele alır. İnsanın doğuştan hiçbir fikre sahip olamayacağını ve eğitimin bir şekillenme süreci olduğunu vurgular. Locke’a göre insan zihni başlangıçta “tabula rasa” gibidir. Bu açıdan çocukların zihinlerine erken yaşlardan itibaren hayat için gerekli bilgilerin işlenmesi gerektiğini belirtir.¹³⁴ Ayrıca bu boş levhayı doldurmada aileye, öğretmene ve devlete büyük sorumluluklar yükler.

John Locke’un “Protestan Çocuk” anlayışında çocuk, geleceğin yurttaşı olarak görülür. Bu açıdan *Eğitim Üzerine Düşünceler* (1693) adlı eserinde Locke, çocuğun “geleceğin yurttaşı” modeline uygun eğitilmesi gerektiğini vurgular.¹³⁵ Çocuk eğitiminin “görelilik ilkesi” doğrultusunda olmasını belirtir. Özellikle tabiatçı ve ferdiyetçi görüşleriyle Jean Jacques Rousseau’nun öncüsü olur.¹³⁶

Jean Jacques Rousseau (1712-1778), geleneksel eğitim ile devletin şekillendirdiği bir vatandaş tipi yaratıldığını, ancak tabi bir insan yetiştirmenin hedeflenmesi gerektiğini belirtir.¹³⁷ Rousseau’nun *Emile* (1792) adlı eserinde çizdiği “romantik çocuk anlayışı” ile çocuğun belirli bir amaç için değil, varlık olarak değerli olduğu, yetişkinlerden farklı ve kendine özgü psikolojik özellikler taşıdığı ortaya çıkar. Rousseau, çocukluk döneminin doğaya en yakın evre olduğunu belirtir. Çocuğun kendine has özgünlüğü, doğal yapısı, sevinçli ve saf ruh halleri önem verilmesi gereken nitelikleridir. Bu nitelikleri, onu doğayla ve doğal yaşamla yakınlaştırmaktadır.¹³⁸ Rousseau, çocuk eğitiminin hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan olması gerektiğini, eğitimcinin bir arkadaş yakınlığıyla çocuğa yaklaşmasını açıklar.¹³⁹

¹³²A.g.e., 157.

¹³³Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 4.

¹³⁴A.g.e., 160- 163.

¹³⁵Tan, M. (1993). a.g.m., 4.

¹³⁶Aytaç, K. (2009). a.g.e., 161, 163.

¹³⁷A.g.e., 180.

¹³⁸Tan, M. (1993). a.g.m., 1.

¹³⁹Aytaç, K. (2009). a.g.e., 181.

Çocukların, ülkenin iyi bir yurttaşı olarak görülüp eğitilmesi, modern çocukluk düşüncesinin temelini oluşturur. Özellikle çocuğun, günahkâr doğduğuna duyulan inancın sarsılması, modern çocukluk algısının oluşumundaki diğer etkindir.¹⁴⁰ Aslında çocukluk dönemi, yeni bir olgu olarak kabul edilse de çocuk, yüzyıllar boyunca gelecek neslin ürünü olmuş, yeni toplumsal sınıfların oluşumunda, kültür aktarımında ve devletlerin siyasi istikrarlarının korunmasında önemli bir yer tutmuştur. Böylece çocuk edebiyatının, çocukluk döneminin keşfi ve çocukların ihtiyaçlarının önem kazanmasıyla ortaya çıktığı belirtilebilir. Bu bağlamda Avrupa’da John Locke ve Jean Jacques Rousseau çocuk edebiyatının kaşifleri olarak kabul edilirler.¹⁴¹

Çocuk edebiyatı, ilk kez İngiltere’de genel edebiyattan bağımsız bir alan ve disiplin olarak kabul edilir.¹⁴² Ancak bu kabullenme süreci kolay gerçekleşmez ve çocukların ders dışında kitap okumaları hoş karşılanmaz. Öyle ki yazar Hugh Rhodes, 1545 yılında *Eğitim Kitabı* adlı eserinde ebeveynlere, çocuklara faydasız hayvan hikayelerini, hayale sürükleyen ve belli bir amacı olmayan yayınları okutmamalarını tavsiye eder. Bu tür yayınların, çocuğun gelişimini olumsuz etkileyeceğini dile getirir.¹⁴³

16.-17. yüzyıllarda yetişkinlere yönelik eserlerin çocukların dünyasına seslendiği görülür. Özellikle Ezop’un fablları, ilgiyle okunan eserler arasındadır. Ayrıca bu dönemde gezgin Richard Nakluyt’un (1553-1616) dünyanın çeşitli bölgelerine yaptığı yolculukları anlattığı serüven kitapları da çocukların okuma listesindedir.¹⁴⁴

17. yüzyılda “chapbooks” adında sadece çocuklara yönelik kitaplar ortaya çıkar. Bu tür, 18. yüzyılda ülkenin her kesiminde okunur hale gelir. Eski çağlarla ilgili efsane, hikâye ve peri masallarının yer aldığı bu kitabın, *Binbir Gece Masalları*’ndan esintiler taşıdığı belirtilmektedir.¹⁴⁵ Bu yüzyılda John Locke’un *Eğitim Üzerine Bazı*

¹⁴⁰İnal, K. (2007). a.g.e., 17, 21.

¹⁴¹Hunt, P. (Ed.). (1999). a.g.e., 24.

¹⁴²Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 4.

¹⁴³Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 232.

¹⁴⁴Oğuzkan, F. (1987). Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin). İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 14.

¹⁴⁵Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 232.

Düşünceler (1693) adlı eseri, çocuk eğitimi ve dolayısıyla edebiyatı üzerinde etkili olur. Bu etki, diğer Avrupa ülkelerine de yansır.¹⁴⁶

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren toplumsal yaşamdaki değişimler ve Jean Jacques Rousseau'nun fikirleri, çocuk edebiyatını ve bu alan yazarlarını etkiler. Rousseau, çocukların görgü kuralları doğrultusunda yetiştirilmelerinin, salon kültürünü öğrenmelerinin, kız çocuklarının ince bir bele sahip olmaları için korse takarak işkence çekmelerinin gerekli olmadığını dile getirir. Çocukların doğaya uyum sağlayabilecek ve onun karşısında güçlü durabilecek nitelikte yetiştirilmelerini vurgular.¹⁴⁷ Rousseau'nun bu görüşleri, günümüz çocuk edebiyatı klasikleri arasında sayılabilecek eserlerin ortaya çıkmasını sağlar. Daniel Defoe'nun (1660-1731) *Robinson Crusoe* (1719-1720), Peter Langueville'nin *Philip'in Serüvenleri* (1727), Johann David Wyss'in (1743-1818) *İsviçreli Robinson Ailesi* (1814) ve Jonathan Swift'in (1667-1745) *Gulliver'in Gezileri* (1726) adlı eserleri örnek verilebilir.¹⁴⁸

John Locke'un çocukların doğal meraklarından yararlanma ilkesinden sonra Rousseau'nun “öğreticilik” kavramı ortaya çıkar. Söz konusu kavram, Sarah Fielding (1710-1768), Anna Laetitia Barbauld (1743-1825), Sarah Trimmer (1741-1810), Mary Martha Sherwood (1775-1851) ve Maria Edgewort (1767-1849) gibi öğreticilik yönü ağır basan kadın eğitimci yazarların ortaya çıkışına zemin hazırlar.¹⁴⁹

Bu dönemde “bağımsız bir çocuk edebiyatı, yetişkinlerin dahil olmadığı bağımsız bir çocukluğu gerektirir” düşüncesi doğar. Mary Cooper ve John Newbery gibi İngiliz yayıncılarının çocuk kitapları ortaya çıkar.¹⁵⁰

Çocukların yetişkinlerden farklı bir dünyaya sahip olduğuna inanan John Newbery (1713-1767) bu alana, *Ana Kaz* adında derlediği çocuk şarkı ve tekerlemelerinin yanı sıra yayımlanan kitapların tanıtımını yaparak da katkı sağlar.¹⁵¹ Ayrıca “Lilliputian Magazin” adında çıkardığı dergi, çocuk dergilerinin öncüsü olur. *Küçük Güzel Cep Kitabı* (1744) adlı eseri, biçim özellikleri bakımından çocuklara hitap etse de ahlak kurallarını benimsetmesi bakımından didaktik bir niteliğe

¹⁴⁶Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 15.

¹⁴⁷Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 23.

¹⁴⁸Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 16.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 4.

¹⁴⁹Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 233.

¹⁵⁰Hunt, P. (Ed.). (1999). a.g.e., 5, 6.

¹⁵¹Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 4.

sahiptir.¹⁵² Newbery, 1748 yılında ilk çocuk kütüphanesini kurarak da çocuk edebiyatına katkı sağlar.¹⁵³

19. yüzyılın başlarında, çocuk hikâye ve romanlarında din duygusunu aşlamak, ahlak kurallarını benimsetmek ve çocukta sağlam bir karakter oluşturmak amaçlanır. Bu yüzyıla kadar eserler, genellikle erkek çocuklarına yöneliktir ve daha çok tavsiyelerden oluşur. 19. yüzyılla birlikte çocuk eserlerinin konusunda çeşitlilik artar. Serüven romanlarından Frederick Marryat'ın (1792-1848) *Deniz Asteğmeni Bay Easy* (1836) ve *Yeni Ormanın Çocukları* (1847) adlı eserleri, Charles Dickens'in *David Coperfield* (1849-1850) adlı romanı örnek verilebilir.¹⁵⁴ Dickens, ayrıca çocuk edebiyatına talihsiz çocuk, yetim çocuk tipini ve pansiyon hayatını dahil eder.¹⁵⁵

Çocukların ev ve okul yaşantılarını konu eden eserler de kaleme alınır. Thomas Hughes'ün (1822-1896) *Tom Brown'un Okul Günleri* (1857) ve Rudyard Kipling'in *Stalyk and Co* (1899) adlı eseri okul hikayelerinin ilk örneklerini oluşturur.¹⁵⁶

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren İngiliz çocuk edebiyatında şiir önem kazanır.¹⁵⁷ Robert Louis Stevenson'un (1850-1894) *Çocukların Şiir Bahçesi* (1885) büyük ilgi görür. 20. yüzyılda ise Walter de la Mare'nin (1873-1956) *Çocukluk Şarkıları* (1902), *Beriye Gel* (1923) ve *Tavus Kuşu* (1913) adlı çocuk şiirleri dikkat çeker. Bu iki şair, çocuk şiirinde birçok kişiye ve esere öncülük etmişlerdir. İngiliz çocuk şiirinin öncülerinden Rose Fyleman (1877-1957), Eleanor Farjeon (1881-1965) ve Alan Alexander Milne'nin (1882-1956) eserleri günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedirler.¹⁵⁸

19. yüzyılın sonlarında dünya edebiyatından yapılan çevirilerin etkisiyle doğrudan çocuğa yönelik masal ve hikâye kitaplarının ortaya çıktığı belirtilebilir. Masalın, İngiltere'de gelişmesinde Fransız yazar Charles Perrault'un, Alman Grimm Kardeşler'in ve Hans Christian Andersen'in etkisi büyüktür. Anthony Montalba'nın *Bütün Uluslardan Peri Masalları* (1849), Annie ve Eliza Keary'in *Asgard'ın Kahramanları* (1857), Mary Frere'in Hindistan masallarından derleyip çevirdiği *Eski*

¹⁵²Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 233.

¹⁵³Demiray, K. (1953). *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. Öğretmen Okulları Kitapları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 178.

¹⁵⁴Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 18.

¹⁵⁵Meriç, C. (1987). a.g.m., 10.

¹⁵⁶Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 18.

¹⁵⁷Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 21.

¹⁵⁸Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 18.

Hindistan Günleri (1868), bu dönemin çocuk edebiyatı eserleridir. Yapılan çeviriler, İngiliz çocuk edebiyatının gelişimini hızlandırmış, yeni eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve bunlar arasında John Ruskin'ın *Altın Nehrin Kralı* (1851), William Makepeace Thackeray'ın *Gül ve Yüzük* (1855), Oscar Wilde'ın *Mutlu Prens ve Başka Masallar* (1888), Lewis Carroll'un *Alice Harikalar Ülkesinde* (1865) ve *Aynanın Ötesi* (1872), George MacDonald'ın *Prenses ve Çirkin Cüce* (1872) adlı yayınları sayılmaktadır.¹⁵⁹

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kütüphaneci ve çocuk edebiyatı araştırmacıları sayesinde çocuk yayınları nitelik bakımından gelişim gösterir. Özellikle James M. Barrie'nin (1860-1937) *Peter Pan* (1904), Edith Nesbit'in (1858-1924) *Defne Avcıları* (1900) gibi hayal ürünü olan çocuk eserlerine ilgi artar.¹⁶⁰ Bu dönemde çocuk yayınları, içeriği olduğu kadar biçimi açısından da gelişim gösterir. Resim, renk ve desen, çocuk edebiyatı yayınlarının vazgeçilmez unsurları haline gelir. Kitapların resimlenmesi ayrı bir sanat özelliği kazanır.¹⁶¹

Amerika'da çocuk edebiyatı, İngiltere'de olduğu gibi erken dönemde gelişim göstermez. Püritenlik ve eserlerde “öğreticilik ilkesi”ne bağlı kalınması ve Amerika'da iç savaşın bitiminden 19. yüzyılın sonlarına kadar dini kuralların baskısı bu gerilemenin nedenini oluşturmaktadır. Bu açıdan çocuklar için yazılan ilk eserler didaktik niteliktedirler.¹⁶² Teolog John Cotton'un *Bostonlu Küçük Çocuklar İçin Manevi Süt* (1646) adlı eseri, Amerika'da çocuklar için hazırlanan ilk eser olur.¹⁶³ Ayrıca Jacob Abbott'un *Frankoniye Hikayeleri* (1850-1853) ve Peter Perley'in ahlaki içerikteki hikayeleri de didaktik içerikli ilk çocuk eserleri sayılabilir.¹⁶⁴

Amerika'da çocuk edebiyatının milli şuur çerçevesinde şekillendiği, bu açıdan da “öğreticilik ilkesine” önem verildiği anlaşılmaktadır. 19. yüzyılla birlikte realist akım doğrultusunda eserler vermeye başlanır. Böylece “öğreticilik ilkesinin” dayatıldığı ya da dini içerikli eserlerden vazgeçilir.¹⁶⁵ 19. yüzyılın sonlarına doğru püritenizmin gücünü kaybetmesi ve 20. yüzyılla birlikte Avrupa ülkelerinde çocuk ve çocuk eğitime duyulan ilgi, Amerika'da çocuk edebiyatının gelişimini hızlandırır.

¹⁵⁹A.g.m, 17, 18.

¹⁶⁰Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 234.

¹⁶¹Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 21.

¹⁶²Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 21.

¹⁶³Hunt, P. (Ed.). (1999). a.g.e., 5, 6.

¹⁶⁴Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 21.

¹⁶⁵Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 21.

Ayrıca May Alcott, Mark Twain, Mary Mapes Dodge, Lucretia Hale gibi yazarların çocuk edebiyatında eserler vermesi de bu hızı artıran diğer etmendir.¹⁶⁶ May Alcott'un *Küçük Kadınlar* (1868-1869), Mark Twain'in *Tom Sawyer* (1876) ve *Huckleberry Finn* (1885) adlı eserleri, günümüz çocuk edebiyatı klasikleri arasındadırlar.¹⁶⁷

Öğreticiliğin bir kenara itilip materyalist değerler üzerinde durulması sonucunda Amerikan çocuk edebiyatında romantik bir eğilim görülür. Bu eğilimin öncülerinden Howard Pyle'in *Robin Hood'un Neşeli Serüvenleri* (1883), *Gümüş Elli Otto* (1888) ve *Demirden Adamlar* (1892) gibi eserleri dikkat çeker. Ayrıca Eugene Field'in *Çocukluk Şiirleri* (1896), Frances Hodgson Burnett'in *Bir Küçük Prenses* (1905) ve *Gizli Bahçe* (1911) adlı eserleri, romantik akım doğrultusunda yazılmış ve günümüzde bile etkisini sürdüren eserlerdir.¹⁶⁸

20. yüzyılda Amerikan çocuk edebiyatında fantezi ve masal türünün ağırlıkta olduğu görülür. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra çeşitli tür ve konuda eserler ortaya çıkar.¹⁶⁹ 1920-1940'lı yıllarda James Boyd'un *Davullar* (1925), Eric Kelley'in *Kracow Borazancısı* (1928) gibi tarihi roman türünde eserleri örnek verilebilir.¹⁷⁰

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Uzak Doğu ülkelerine ilgi artar. Eleanor Lattimore'un (1904-1986) beş yaşındaki bir çocuğun Çin'deki izlenimlerinin anlatıldığı *Küçük İnci* (1931), Raymond Creekmore'un Japonya ile ilgili *Küçük Fu* (1947) ve Louis Rankin'in Hindistan konulu *Dağ Kızı* (1948) adlı eserleri dikkat çeken örneklerdir.¹⁷¹

Fransa'da, çocuklara yönelik yazılmasa da La Fontaine'in fablları (1668-1693) ve François Fenelon'un (1651-1715) *Telemak* (1699) adlı eseri zevkle okunan yayınlar arasındadır. *Telemak*, François Fenelon tarafından Fransız veliahdının eğitimi için yazılır. Eski Yunan mitolojisinden yararlanılarak hazırlanan bu eser, akıl ve bilgeliği yücelttiğinden felsefi bir içeriğe sahiptir¹⁷² ve içerik açısından bir çocuğun anlayamayacağı niteliktedir.¹⁷³ Bu açıdan Fransız çocuk edebiyatının, Charles

¹⁶⁶Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 21.

¹⁶⁷Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 5.

¹⁶⁸Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 235.

¹⁶⁹Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 21.

¹⁷⁰Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 23.

¹⁷¹A.y.

¹⁷²Demiray, K. (1953). a.g.e, 76.

¹⁷³Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 23.

Perrault'un klasik peri masallarıyla başladığı iddia edilir.¹⁷⁴ Perrault ise sözlü halk masallarını derler ve 1697 yılında çocuklar için kısaltarak yayınlar. Bu derlemede *Kül Kedisi*, *Parmak Çocuk*, *Mavi Sakal*, *Kırmızı Başlıklı Kız*, *Çizmeli Kedi*, *Uyuyan Güzel* gibi dünyaca ünlü eserler yer almaktadır.¹⁷⁵ Bu masallar, dönemini ve diğer birçok Avrupa ülkesinin edebiyatını etkiler.¹⁷⁶

Fransız çocuk edebiyatının gelişmesinde, Jean Jacques Rousseau'nun çocuk sorunlarının giderilmesine yönelik düşünceleri etkili olur.¹⁷⁷ Rousseau, *Emile* adlı eseriyle çocuk edebiyatında eğitici eğilimin önünü açar. Mme de Genlis'in ve A. Berguin'in hikayelerinde bu değişimin izleri görülür. Bu öğretici tutum, 19. yüzyılda da etkisini gösterir. Mme de Segur'un *Yeni Peri Masalları* ve *Sophie* (1850-1860), Hector Malot'un *Kimsesiz* (1878) ve Jules Verne'nin *Balonla Gezi* (1851) adlı eserleri örnek verilebilir. 20. yüzyılda ise Georges Prosper Remi'nin (Herge'nin) *Tenten'in Maceraları* (1929) ve *Asterix* (1968) dizisi gibi güldürü ve yerginin harmanlandığı resimli hikayeler dikkat çeker. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra çocuk edebiyatında Maurice Druon (1918-2009) ve Henri Bosco'nun eserleri bu tarzdadır. Özellikle Bosco'nun *Çocuk ve Nehir* (1955) ve *Adadaki Tilki* (1965) adlı eserleri örnek verilebilir.¹⁷⁸

Alman çocuk edebiyatı ise genel edebiyatla paralel bir çizgide gelişim gösterir. 16. yüzyılda dönemin toplumsal olaylarının etkisiyle dini ve ilahi kitaplara verilen önem, çocuk eserlerinin didaktik ve dini içerikte olmasına zemin hazırlar. 18. yüzyılda Aydınlanma akımıyla eserlerde dini içerikten uzaklaşılır ve bireyseliğe önem verilir. Johann Bernhard Basedow, Johann Friedrich Herbart ve Friedrich Froebel gibi eğitimcilerin görüşleri doğrultusunda, çocuğun kişiliğine saygı duyulması gerektiği düşünülür. Çocuğa olan bu yeni bakış açısında, özellikle Joachim Heinrich Campe'nin *Genç Robinson* (1779) adlı eseri etkili olur. Çocukların doğal ilgilerini merkeze alan bu eserde, Fransız filozof Jean Jacques Rousseau'nun izleri görülür.¹⁷⁹

19. yüzyıla hâkim olan romantik akım, E. T. A. Hoffmann, August Kapiisch, Franz Pocci gibi usta şairlerin de şiirlerinde etkili olur.¹⁸⁰ Bu dönemde Jack ve

¹⁷⁴Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 27.

¹⁷⁵Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 22.

¹⁷⁶Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 27.

¹⁷⁷Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 23.

¹⁷⁸Oğuzkan, F. (1987). a.g.m, 28, 29.

¹⁷⁹A.g.m., 30.

¹⁸⁰Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 237, 238.

Wilhelm Grimm Kardeşler peri masalının öncülüğünü yaparlar. Almanya’da dolaşarak halk masallarını toplayan Grimm Kardeşler, folkloru çocuk edebiyatına dahil etmişlerdir.¹⁸¹

İsveç çocuk edebiyatının gelişmesinde özellikle Ellen Key’in *Çocukluğun Yüzyılı* (1900) adlı eseri ve Stachholm Çocuk Tiyatrosu’nun etkili olduğu belirtilebilir. Sanat, edebiyat, din, politika ve kadın hakları gibi çeşitli alanlarda yazdığı makaleleriyle ön planda olan İsveçli feminist yazar Ellen Key’in *Çocukluğun Yüzyılı* (*The Century of the Child*, 1900) adlı eserinin tüm dünyada yankılanmasıyla 20. yüzyıl, bu eserle anılır.¹⁸² Ellen Key, söz konusu eserinde özgürlükçü bir eğitim anlayışını savunur ve çocuğun sorumluluk alması, ancak ailesi tarafından sınırlandırılmaması gerektiğini belirtir.¹⁸³ 1700’lerden itibaren çocuk tiyatrosu alanında birçok piyese sahip olan İsveç çocuk yazını tarihinde, Selma Lagerlöf’ün *Nils Holgerson’un Eşsiz İsveç Yolculuğu* (1906-1907) adlı eseri dikkat çeker.¹⁸⁴

Avrupa çocuk edebiyatı, özellikle çocuğun günahkâr olduğu düşüncesinin etkisini kaybetmesi ve çocukluk fikrinin oluşmasıyla ortaya çıkar. Rönesans ve Aydınlanma hareketinin bilimi ön plana çıkarması, John Locke ve Jean Jacques Rousseau gibi filozofların çocuğu, aile yaşamında merkeze alan görüşleri ile çocuk, her açıdan inceleme alanı olmuş ve önem kazanmıştır. Feodal dönemde ailenin bir ferdi olarak görülen çocuk, modern çağda devletin bir yurttaşı sayılmıştır. Toplumun sayıca önemli bir kesimini oluşturan çocuğun ihtiyaçlarının giderilmesi gündeme gelmiştir. Bu farkındalık, hem çocuk edebiyatının doğuşuna hem de nitelik açısından yeterli yayınların oluşmasına zemin hazırlamıştır ve günümüzde bu alandaki çalışmalar sistematik bir şekilde devam etmektedir.

Türk çocuk edebiyatının temeli ise Tanzimat döneminde atılsa da bu alanla ilgili ilk ciddi çalışmalar Cumhuriyetin ilanıyla başlar. 1979 yılının “Dünya Çocuk Yılı” olarak kabul edilmesiyle tüm dünyayla birlikte Türkiye’de de çocuk edebiyatına ilgi artar ve yayın sayısında artış gözlenir. Böylece çocuk edebiyatı, bilimsel bir kimlik kazanır ve bağımsız bir disiplin olarak kabul edilir.¹⁸⁵ Türk çocuk edebiyatının, diğer

¹⁸¹Demiray, K. (1953). a.g.e., 80.

¹⁸²Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 237.

¹⁸³-----, *Ellen Key* (2000). Paris, UNESCO: International Bureau of Education, Vol. XXIII, No. 3/4, 1993, P. 825-837.

¹⁸⁴Oğuzkan, F. (1987). a.g.m., 34.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 6.

¹⁸⁵Sınar, A. (2006). Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, 175.

toplumlarda olduğu gibi sözlü edebiyatla, kültürle ve eğitim araştırmalarıyla iç içe gelişim göstererek çağdaş konumuna ulaştığı belirtilebilir. Bu açıdan neslin ve törenin devamlılığını sağlayan çocuğun, İslamiyet öncesi ve sonrası dönemlerdeki eğitimi, yaşadığı topluma ve kültüre uyum süreci inceleme konumuzu oluşturmaktadır.

İslamiyet öncesi Türk toplumlarında çocuk eğitimine dair bilgiyi özellikle destanlarda görmek mümkündür. *Oğuz Kağan, Manas ve Bozkurt Destanları*'nda çocuğun, bulunduğu toplumun lideri ya da kurtarıcısı olacağı doğumuyla müjdelenir. Destanlarda çocukluk dönemi hızla geçer. Öyle ki çocuk bir anda konuşup yürümeye, yetişkinler gibi at binmeye, ok atmaya ve avlanmaya başlar.¹⁸⁶ Çocuğun yiğitliği ön plandadır. Özellikle *Oğuz Kağan Destanı*'nda, Oğuz Kağan'ın dünyaya hükmetmesi, sınırları genişletmek amacıyla hareket eden güçlü bir kişi olması, "alp insan" ya da "üstün Türk" tipinin bir örneğini sunmaktadır.¹⁸⁷ Destanlarda kahramanın diğer kişilerden farklılığını vurgulamak ve bu noktaya dikkat çekmek amacıyla doğum öncesinden itibaren birtakım olağanüstülüklerle işlenen çocuk motifi, doğum sonrasında da hızlı bir değişim ve gelişimde karşımıza çıkar. Kısa sürede erginliğe ulaşarak toplum belleğinde yer eden "alp" tipine uygun olarak yansıtılır.

Eski Türklerde çocuğa ad verme ritüeli bile mücadele, kahramanlık ve güç ile ilişkilidir. Çocuk, ancak bir başarı elde edince kendi adını kazanabilir. *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde ahırdan kaçan bir boğanın üzerine geldiğini gören çocuk, korkusuzca hayvana karşı durur. Aklını kullanarak boğayı alt eder ve Boğaç adını alır.¹⁸⁸ Destan, masal gibi sözlü kültür ürünlerinde toplum içinde çocuğa verilen önem, çocuk sahibi olmayan ailelerin toplum dışına itilip itibarsızlaştırılmasıyla anlatılır. Bu ailelerin, Tanrı tarafından lanetlendiği dile getirilir. Bu durumun örneğini, *Dede Korkut Hikâyeleri*'nde de Dirse Hanoğlu Boğaç Han boyunda oğlu olanı ak çadıra, kızı olanı kızıl çadıra, oğlu kızı olmayanı kara çadıra oturtmalarında görmekteyiz.¹⁸⁹ *Keloğlan* masallarında da karşımıza kurnazlığı, olaylar karşısındaki tutumu ve düşünceleriyle adeta küçük bir yetişkin çıkar.¹⁹⁰ Anlaşılabileceği üzere İslamiyet öncesi dönemde çocukluk, hızla geçmesi gereken bir evre, çocuk ise "alp insan" olması beklenen,

¹⁸⁶ A.y.

¹⁸⁷ Akyüz, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000- M. S. 2009*. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi, 5.

¹⁸⁸ A.g.e., 6.

¹⁸⁹ Teyek, S. (Haz.). (2017). *Dede Korkut Hikâyeleri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 13, 14.

¹⁹⁰ Sınar, A. (2006). a.g.m., 176.

minyatür bir yetiştirilmiştir. Ayrıca aile ve toplum içinde soyun, neslin devamı olarak görülen en kıymetli varlıktır.

İslamiyet'in kabulüyle planlı, düzenli ve güçlü bir eğitim kurumu olarak kabul edilen medreselerde “veli” veya “gazi insan” tipi yetiştirmek amaçlanır. *Seyit Battal Gazi Destanı*, bu tipin somutlaşmış biçimidir. Farabi, İbni Sina, Biruni gibi dünya eğitim tarihinde yer tutan bilim adamları yetişir. Antik Yunan filozofu Aristoteles'ten (M.Ö. 384-M.Ö. 322) sonra “ikinci öğretmen” olarak kabul edilen Farabi'ye (870-950) göre eğitimin amacı, mutluluğa erişmek ve bireyi topluma faydalı hale getirmektir. Farabi, eğitimde kolaydan zora doğru bir anlayış getirerek günümüz eğitim biliminin zeminini oluşturur. Çocuğu, kendi kararlarını veren ve sorumluluk sahibi bir birey olarak yetiştirmenin önemine değinir.¹⁹¹

İbni Sina (980-1037) ise eğitim tarihinde “üçüncü öğretmen” olarak bilinir. Eğitimin, insana hem dünyada hem de ahirette mutluluk getireceği görüşündedir. Bu açıdan İbni Sina'ya göre eğitimin amacı, insanın kendini geliştirmesi ve Tanrı'yı bulmasıdır. Çocuk eğitimi ise ailede başlamalı, özellikle babanın sorumluluğunda olmalıdır. Çocuk, altı yaşına gelince okula gönderilmeli ve on dört yaşına kadar yaşlılarıyla eğitim almalıdır. Öğretmen ise dindar, dürüst, bilgili, temiz ve kibar olmalı, çocukların yeteneklerini tanımalı, onlarla ilgilenmeli ve onları yalnız bırakmamalıdır. Böylece İbni Sina'nın, 20. yüzyılın eğitim alanındaki öncüleri olan John Dewey, Emile Chartire Allain ve Emile Durkheim'den çok önce okulun çocuğun doğal ortamı olduğunu ve kişiliğinin gelişmesindeki etkisini dile getirdiği görülür. İbni Sina, 18. yüzyıl filozofu Jean Jacques Rousseau'dan önce çocuklar arasında farklılık olabileceğini ve eğitimde bunun göz ardı edilmemesini vurgular. Ayrıca çocuğun eğitiminde oyunun önemine değinir. İbni Sina'nın oyuna verdiği bu önemi, kendi çocukluğundan bir örnekle açıklamak mümkündür. İbni Sina, çocukluğunda oyun oynamayı sever ve bir gün onun oyun sırasındaki davranışlarından ne kadar yetenekli bir çocuk olduğunu sezen yaşlı birinin “*Sen çok akıllı bir çocuksun, ileride büyük bir bilgin olacaksın. Sana oyun yakışmaz, git derslerine çalış*” sözlerine karşılık İbni Sina, “*Her yaşın bir hali vardır, çocukluk çağına düşen de oyundur*” cevabını verdiği aktarılmaktadır. Geleceğin alpleri, gazileri ve velileri olarak görülen çocukların ahlaki eğitimlerine önem verildiği ve dini bir anlayışla yoğruldukları anlaşılmaktadır.¹⁹²

¹⁹¹Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 20, 21, 25.

¹⁹²A.g.e., 28-34.

İslamiyet'in kabulüyle birlikte çocuklarla nasihat yoluyla da iletişim kurulduğu belirtilebilir. Ancak ele alınan eserler, dil, üslup ve içerik açısından çocuklardan çok büyüklere yöneliktir. Balasagunlu Yusuf Has Hacip'in "mutluluk veren bilgi" anlamına gelen *Kutadgu Bilig* (1069), Kaşgarlı Mahmut'un Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazdığı *Dîvânu Lugâti't-Türk* (1072-1074), Kûhistan hükümdarı Keykavus'un *Kabusname* (1082) adlı eseri çocuk eğitimi ile ilgili nasihatler de içermektedir.¹⁹³

Selçuklu İmparatorluğu (1037-1194) döneminde Ahi Evran'ın kurucusu olduğu, zanaatı ve dürüstlüğü temel alan ahilik ve şehzadelerin yetiştirilmesine yönelik atabeklik gibi eğitim kurumlarının açıldığı görülür. Bu dönemde eğitimin amacı, geniş sınırlara ulaşan imparatorluğun yönetiminde çalışabilecek memur ve yeni inancı pekiştirecek din adamı yetiştirmek, yoksul veya yetenekli çocukları okutup topluma kazandırmaktır. Bu dönemde filozof İmam Gazali'nin, bilimin amacının Tanrı'yı aramak olduğunu dile getirdiği görüşleri, eğitimde dini anlayışı köklendirir. Gazali'nin din perspektifinden sunduğu eğitim anlayışı Osmanlı döneminde de sürer.¹⁹⁴

Selçuklu döneminde çocuk eğitimi konusunda İran edebiyatının en önemli şairlerinden Sa'di Şirazi'nin *Gülîstan ve Bostan* (1258), Mevlâna Celalettin Rumi'nin *Mesnevi*, Yunus Emre'nin şiirlerinde yansımalarını gördüğümüz görüşleri, Amasyalı Hüseyinoğlu Ali'nin *Tarîku'l-Edep* (1453) adlı eseri dikkat çekmektedir.

Çocuk eğitimi konusunda Sa'di Şirazi (?-1291), insanın yaradılıştan iyi ya da kötü olduğunu dile getirerek eğitimle çocuğun değiştirilemeyeceğini vurgular.¹⁹⁵ Bu açıdan *Gülîstan ve Bostan* adlı eserinde çocukların sadece takva, bilgi ve hüner sahibi olarak yetiştirilmesini tavsiye eder. Bu eser, çocuk eğitiminde uygulanacak yöntem ve öğretmenin davranışları konusunda önerilerden oluşan bir görgü kılavuzudur.¹⁹⁶

Eğitimde sevgi, kardeşlik ve hoşgörüyü temel alan Mevlâna Celalettin Rumi (1207-1273), Sa'di'nin aksine insanın eğitilebilir bir varlık olduğunu, hatta hayvani ve şeytani yönlerinden eğitimle ayrılacağını dile getirir. Bu dönemde Yunus Emre (1240-1320) tasavvufî ilgili görüşleri doğrultusunda eğitime yön verir. "*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir, sen kendin bilmedin bu nice okumaktır?*" mısralarında, eğitimin

¹⁹³Sınar, A. (2006). a.g.m., 176.

¹⁹⁴Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 45.

¹⁹⁵Sınar, A. (2006). a.g.m., 177.

¹⁹⁶Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 118.

amacının, insanın kendini tanıması ve olgunlaştırması olduğunu dile getirir.¹⁹⁷ Hüseyin Ali (1352-1429) ise günümüz eğitim anlayışına yakın bir tutum sergileyerek her çocuğun farklı nitelikleri olduğunu, bu nedenle çocuğun yeteneği doğrultusunda eğitilmesi gerektiğini belirtir. Çocuklara sevgi ve saygıyla yaklaşılmasını tavsiye eder.¹⁹⁸

Osmanlı İmparatorluğu (1299-1922) medreseler dönemi olarak tanımlanabilir. Bu dönemde, azınlık çocuklarının üst düzey yönetici olarak yetiştirildikleri Enderun eğitim kurumunun faaliyetleri dikkat çeker. Eğitimin temel amacı dini tanıtmaktır. Fatih Sultan Mehmet'in (1432-1481) İstanbul'u fethiyle İslam dini, devletin resmî ideolojisi haline gelir. Hatta Avrupa'da Rönesans'la pozitif bilimler önem kazanırken aynı yıllarda Mısır'ın fethinden dönen Yavuz Sultan Selim'in (1470-1520) halifeliği getirmesiyle bu dini ideoloji en yüksek noktaya ulaşır. Böylece Osmanlı, dini-siyasi düzeni ideal olarak görür, her türlü değişime ve senteze kendini kapatır. Bu dönemde oluşturulan birçok eser özgünlükten uzaktır, sadece İslam hukuku için katkı sağlar ve devlet ideolojisini yansıtır.¹⁹⁹

16. yüzyıldan itibaren medreseler, siyasetin bilimi baskılaması, Gazali ile her alanda hatta bilimin temelinde bile dini arayışların olması, ezberci yaklaşım, akli ve pozitif bilimlerin ders programlarından çıkarılması, yalnızca dini ve hukuki bilimlerin öğretilmesi, disiplinde bozulmalar Osmanlı'nın eğitim alanında gerilemesine neden olur.²⁰⁰ Bu dönemde çocuktan iyi bir Müslüman olması beklenir. Isparta'da doğan, müderrislik ve çeşitli şehirlerde kadılık yapan Kınalızade Ali Efendi'nin, *Ahlak-ı Alai* (1563-1565) adlı eseri, dönemin çocuk eğitimindeki bakış açısını yansıtmaları açısından önemli bir yer tutar. Bu eser, çocuğun yaşama hazırlanması ve düzgün bir Müslüman olması için tavsiyeler içermektedir.²⁰¹ Ancak bu eser, biçim ve içerik açısından çocuktan çok bir yetişkinin anlayabileceği düzeydedir.

Osmanlı döneminde de çocuktan, küçük bir yetişkin olması beklenir. Bu konuda, çağdaş araştırmacı Marianna Yerasimos'un "16.-19. Yüzyıl Gravür ve Sulu Boyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri" adlı makalesi dikkat çekicidir. Yerasimos, 400 yıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu'na gelen Batılı ressamın yapıtlarından çocuk

¹⁹⁷A.g.e., 55, 56.

¹⁹⁸Sınar, A. (2006). a.g.m., 177.

¹⁹⁹Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 59, 67.

²⁰⁰A.g.e., 73, 78.

²⁰¹A.g.e., 124.

motifini seçerek Batıda olduğu gibi Osmanlı'da da çocukların giyim ve kuşamlarıyla minyatür yetişkinler olarak resmedildiğini ortaya çıkarır.²⁰²

Osmanlı döneminde çocuğa yönelik yazılan ilk eser, Divan edebiyatı şairlerinden Nabi'nin *Hayriyye* (1701) isimli mesnevisidir. Nabi (1642-1712), bu eserini oğlu Ebulhayr'e nasihatte bulunmak amacıyla kaleme alır. Bu açıdan didaktik bir içeriğe sahiptir. Aynı şekilde Sümbülzade Vehbi (1718-1809) de oğlu Lütfullah için *Lütfiye-i Vehbi* (1791) adlı didaktik eserini yazar.²⁰³ Divan şairlerinin, kendi çocukları üzerinden toplumun gençlerine seslenerek ideal insan tipini açıklamaya çalıştıkları görülür.²⁰⁴

1639 yılında matbaayı Osmanlı'ya getiren Macar asıllı İbrahim Müteferrika (1674-1747), Türk eğitim tarihinde önemli bir yer tutar. Dini eserler dışında kitap basımını yayarak Osmanlı döneminde yeni fikirlerin oluşumunu hızlandırmıştır. 1776-1839 yıllarında ise Osmanlı'da askeri okulların açılmasıyla ilk kez Batı dilleri okul programlarına alınır. Böylece pozitif bilimin önü açılmış olur. Bu dönemde II. Mahmut'un 1824'te yayınladığı fermanla ilköğretim zorunlu hale getirilir. Batı ile ilişkiler artar ve 1830 yılında Avrupa'ya öğrenci gönderilir.²⁰⁵

1839 yılında Tanzimat'ın ilanıyla eğitimle ilgili reformlar uygulanır. Çocuğa ve eğitime geleneksel yaklaşımlar değişir, çağdaş ve bilimsel görüşler ağırlık kazanır. 1847 yılında zorunlu ilköğretim eğitimi altı yıla çıkarılır. Okul ve sınıfların durumlarında iyileştirme süreci başlar. Ders programlarında yeni metotlar uygulanır. Eğitim alanındaki bu dönüşümde, özellikle Avrupa'ya seyahat eden ya da resmi görev için yurtdışında bulunan aydınların, ayrıca yabancılardan, azınlık ve yabancı okulların etkisi büyüktür. Bu dönemde öğretmen okulları açılır, kız çocuklarının ve kadının eğitimi gerekli görülür. 1859 yılında sıbyan mektebi dışında örgün bir eğitim kurumuna gidemeyen kız çocukları için ilk kez kız rüştiyesi açılır.²⁰⁶ Açılan yeni okullarda dinden uzak ve günlük yaşama yönelik konular işlenir. Örgün eğitim

²⁰² Yerasimos, M. (2016). 16.-19. Yüzyıl Gravür ve Sulu Boyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993 (Haz: Bekir Onur). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 58.

²⁰³ Demiray, K. (1963). a.g.e., 86.; Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 7.

²⁰⁴ Sınar, A. (2006). a.g.m., 177.

²⁰⁵ Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 141, 143.

²⁰⁶ A.g.e., 158, 165.

kurumlarının artmasıyla okur-yazar oranı artar. Böylece gazete, dergi ve kitap yayınına ilgi oluşur.²⁰⁷

Çocuk eğitimi konusunda ilk ciddi adım, Maarif Nazırı Münif Paşa'nın 1862 yılında yayımladığı "Ehemmiyet'i Terbiye-i Sıbyan" adlı makalesidir. Münif Paşa, çocuk için çağa uygun, Avrupa'dakine yakın bir eğitim sisteminin gerekliliğinden bahseder. Çocuk eğitiminde dayağa karşı çıkarak ana dilin önemine vurgu yapar. Yenilikçi bir yaklaşım gösteren Münif Paşa'nın bu çalışması, modern pedagojinin oluşmasında ilk adım olarak görülür.²⁰⁸

Tanzimat döneminde (1839-1876) ülkenin yönünü Batıya çevirmesiyle yabancı yayınların çevirilerine ilgi artar ve özellikle çocuk edebiyatının gelişmesine zemin hazırlanır. Çeviri alanında ilk olarak Şinasi'nin (1826-1869) çabası büyüktür. La Fontaine'in *Eşek ile Tilki Hikayesi*, *Kara Kuş Yavrusu ile Karga Hikayesi*, *Arı ile Sivrisinek Hikayesi* gibi fabllarını çevirmiştir. Bu çeviri eserler, dönemin çocuklarının ilgiyle okudukları yayınlar arasındadır. Şinasi gibi Recaizade Mahmut Ekrem de La Fontaine'den yaptığı çevirilerle dikkat çeken isimler arasındadır. Tanzimat dönemi yazarlarından Muallim Naci *Kırlangıç*, *Kuzu*, *Avcı*, *Oduncu ile Azrail* gibi çocuk eserleriyle öne çıkmaktadır. Yusuf Kâmil Paşa'nın Fransız şair Fenelon'dan çevirdiği *Tercüme-i Telemak* (1862) adlı eseri uzun yıllar okul programlarında yer alır. Son Osmanlı vakanüvislerinden Ahmet Lütfi Efendi ise İngiliz yazar Daniel Defoe'nun *Robinson Crusoe* (1719) adlı eserini *Tercüme-i Hikâye-i Robinson* (1864) şeklinde çevirmiştir.²⁰⁹ Ayrıca Mahmut Nedim Paşa, İrlandalı yazar Jonathan Swift'in *Gulliver'in Seyahatnamesi*'ni (1872), milli edebiyat akımı öncülerinden Mehmet Emin Yurdakul, Fransız yazar Jules Verne'nin *Merkez-i Arza Seyahat* (1883) ve *Beş Hafta Balonla Seyahat* (1887) adlı eserlerinin çevirilerini yapar.²¹⁰

Tanzimat dönemi yazarlarının kendi çocukluk anılarını kaleme aldıkları eserler de çocukların dünyasına hitap eder. Şair ve devlet adamı Ziya Paşa'nın, Jean Jacques Rousseau'nun *Emile* (1762) tercümesinin önsözünde yer verdiği çocukluk yılları, aynı

²⁰⁷A.g.e., 195.

²⁰⁸Okay, C. (2002). Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk (1850-1900). *Türkler*, Cilt 14., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 64,65.

²⁰⁹Demiray, K. (1963). a.g.e., 89.

²¹⁰Gürel, Z.- Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 241.

şekilde Recaizade Mahmut Ekrem'in *Tefekkür* (1886) ve Muallim Naci'nin *Sümbüle* (1889) adlı eserinin "Ömer'in Çocukluğu" bölümü örnek gösterilebilir.²¹¹

Medrese eğitime karşı çıkan ve Jean Jacques Rousseau'nun *Emile* (1762) adlı eserini Türkçeye çeviren Ziya Paşa, Osmanlı'da çocuk eğitimi ile ilgili bir kitabın olmadığını, bu konuda *Emile* adlı eserden faydalanmak gerektiğini belirtir.²¹²

Namık Kemal ve Ahmet Mithat Efendi ise çocuk eğitimi konusundaki görüşleri ile dikkat çeker. Namık Kemal, sözlü gelenekten beslenen Türk çocuk edebiyatı eserlerinin nasihat aracı olarak kullanılmasına karşı çıkar. Bu nokta da Fransız şair François Fenelon'un *Telemak* (1699) adlı eserinde çocuklara eğlenceli bir dünyanın kapılarının açıldığını, Kınalızade Ali Efendi'nin 16. yüzyılda yazdığı ilk çocuk eseri *Ahlak-ı Alai* isimli eğitim kitabının ise adeta suç işleyen bir çocuğa verilen öğütlerden oluştuğunu belirtir. Böylece Avrupa ile kıyaslandığında Türk çocuk edebiyatının mesafe kat etmesi gerektiğini vurgular. Ahmet Mithat'ın *Hace-i Evvel* ve *Kıssadan Hisse* (1870) adlı eserleri de Tanzimat dönemi çocuk kitapları arasında yer almaktadır.²¹³

1869 yılında çocuklar için ilk kez "Mümeyyiz" (1860-1870) adlı çocuk dergisi yayınlanır. "Mümeyyiz" dışında "Çocuklara Rehber" (1896) ve "Çocuk Bahçesi" (1904) gibi dergilerin de bu alanın gelişiminde katkısı büyüktür.²¹⁴ Bu dönemde Şemsi takma adıyla çocuklar için kitap, dergi ve gazete yayımlayan Mehmet Şemseddin'in (1849-?) gazetecilik faaliyetleri dikkat çeker. Eğlendirirken eğitmeyi hedefleyen ve çocuklara onların anlayacağı şekilde yaklaşan Şemseddin, bu yakın tavrını çıkarmış olduğu "Arkadaş" gazetesiyle (1876) vurgular. Ardından "Çocuklara Talim" (1887), "Çocuklara Arkadaş" (1881) adlı çocuk gazetelerini de çıkarır.²¹⁵ Türk çocuk edebiyatını oluşturmaya yönelik çabalar, Tanzimat ile atılsa da bu dönem eserlerinin de nasihat amacıyla yazıldıkları ve aslında çocuğa "görelilik ilkesi" doğrultusunda ele alınmadığı belirtilmektedir.²¹⁶

²¹¹A.y.

²¹²Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 265.

²¹³Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 24.

²¹⁴A.g.e., 25.

²¹⁵Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları, 35-39.

²¹⁶Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 24.

Tanzimat sonrasında çocuk edebiyatına ilginin artması daha dikkatli yayın yapma düşüncesini de beraberinde getirir. Çaylak Tevfik'in 1883'te derlediği *Nasreddin Hoca* fıkraları gibi sadece çocuk okura yönelik eserler kaleme alınır.²¹⁷

II. Meşrutiyet döneminin (1908-1918) ardından patlak veren Balkan Savaşları (1912-1913) aydınların toplumsal sorunlara eğilmesini sağlar.²¹⁸ Batılılaşma düşü, aydınlar arasında eğitime verilen önemi artırır ve bu alanda reform yapmanın gerekliliğini ortaya çıkarır.²¹⁹ Çökmekte olan devleti, özellikle eğitim ve öğretmenlerin kurtaracağına dair bir inanç söz konusudur. Bu açıdan 1913'te Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati ile ilköğretimin zorunlu ve devlet okullarının parasız olması kararlaştırılır. Bu dönemde "Osmanlıcılık"tan vazgeçilerek "Türkçülük" idealine yönelinir. Yeni bir nesil ve rejimin gelecek varislerini yetiştirme gayesi, çocuğun bir birey ve vatandaş olarak görülmesini sağlar.²²⁰ Çocuklara yönelik yayınlar önem kazanır.²²¹ Özellikle "Ümmet Gazetesi"nde öğretmen Ali Nusret'in çocuk edebiyatıyla ilgili yazısı, bu alana dikkatleri çeker.²²² Ayrıca Yüksek Öğretmen Kurulunun başına getirilen eğitimci, yazar Mustafa Satı Bey'in yazılarında çocuk edebiyatının gerekliliğine vurgu yapması, bu alanda birçok yazarın çalışmasına²²³ ve eğitici yönünün yanı sıra estetik değere sahip çocuk eserlerinin ortaya çıkmasına öncülük eder.²²⁴ Bu dönemde özellikle şiir ve masal türlerinde eserlerin yoğunlukta olduğu belirtilebilir. İbrahim Alaettin Gövsa, Ali Ulvi Elöve, Tevfik Fikret gibi çocuk edebiyatı şairleri ortaya çıkar.²²⁵ İbrahim Alaettin Gövsa, *Çocuk Şiirleri* (1911) adlı eseriyle Meşrutiyet dönemi Türk çocuk edebiyatının ilk çocuk şiir kitabını oluşturur. Ali Ulvi Elöve *Çocuklarımıza Neşideler*, Batıdaki gelişmeleri yakından takip eden Tevfik Fikret ise *Şermin* (1914) adlı çocuk eserini yazar.²²⁶ Bu eserinde Tevfik Fikret, şiirlerini çocukları terbiye etmek amacıyla yazdığını belirtir.²²⁷ Gençlere yönelik ise *Ferda* şiirini yazar.²²⁸

²¹⁷A.g.e., 25.

²¹⁸Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 265.

²¹⁹Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 18.

²²⁰Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 265- 268.

²²¹Enginün, İ. (1987). a.g.m., 41.

²²²Demiray, K. (1963). a.g.e., 90.

²²³Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 18.

²²⁴Zeki Gürel-Fahri Temizyürek. (2007). a.g.e., 243.

²²⁵Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 8.

²²⁶Enginün, İ. (1987). a.g.m., 41.

²²⁷Demiray, K. (1963). a.g.e., 90.

²²⁸Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 304.

Ziya Gökalp (1876-1924) çocuklarda milli şuuru uyandırmanın gerekliliğine değinir ve çocuklara anlayıp zevk alabilecekleri kitapların okutulmasını tavsiye eder.²²⁹ Gökalp, ayrıca sosyoloji ve felsefenin ders programlarında olmasının gerekliliğine vurgu yapar. Çocukların beşikten itibaren milli duygularla ve erdemli yetişmeleri için çocuk şiirleri ve masalları yazar.²³⁰ Sade bir üslupla kaleme aldığı *Kızıl Elma* (1913), *Yeni Hayat* (1918), *Altın Işık* (1918) adlı şiirlerinde çocukları vatan, aile, vazife ve ahlak konularında eğitmeye çalışır.²³¹

Meşrutiyet döneminde Aka Gündüz, Ali Ekrem Bolayır, M. Fuat Köprülü, Ahmet Cevat Emre'nin de çocuk edebiyatı alanındaki eserleri ortaya çıkar. Yahya Kemal Beyatlı, Fazıl Ahmet Aykaç, Yusuf Ziya Ortaç, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Enis Behiç Koryürek on iki yaş ve üzeri çocuklara yönelik yazdıkları şiirlerle dikkat çekerler.²³² Bu dönemde nesirde başlayan Türkçecilik ve sadeleşme hareketiyle yetişkinlere yönelik eserler de çocukların dünyasına girer. Özellikle Ömer Seyfettin'in *Ant* (1912), *Kaç Yerinden* (1917), *Pembe İncili Kaftan* (1917), *Diyet* (1918), *Forsa* (1919), *Kaşığı* (1926) adlı eserleri çocuklar tarafından ilgiyle okunur.²³³ Ayrıca Ahmet Rasim, Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Hüseyin Rahmi Gürpınar da çocuklara yönelik öyküleriyle adlarından söz ettirir. Ahmet Cevat'ın *Çocuklara Hikâye Etmek Sanatı* (1917) isimli eseri ana sınıfı için ele alınmıştır.²³⁴

Meşrutiyet döneminde “Çocuk Dünyası” (1913-1914), “Talebe Defteri” (1913-1919), “Çocuk Duygusu” (1913-1914) ve “Çocuk Bahçesi” (1913) adlı dergiler, alanın ihtiyacına cevap vermeleri açısından dikkat çeken yayınlar arasındadırlar. Millî Mücadele sürecinde Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Ruşen Eşref Ünaydın, Falih Rıfkı Atay'ın çocuklara yönelik eser yazdıkları belirtilebilir. Cumhuriyetin ilanından sonra özellikle Reşat Nuri Güntekin *Kirazlar*, *Eski Bir Yara*, *Bilek Saati*, *Gamsızın Ölümü*, *Mehmetçik*, *Tavuk Hırsız ile Mehmet* adlı öyküleriyle gençliğe adım atmak üzere olan çocukların dünyasına seslenir.²³⁵

Cumhuriyetin ilanıyla siyasi, ekonomik, hukuki ve kültürel değişimlerin yaşandığı bir dönem başlar. Bu dönemden itibaren çocukları korumaya yönelik

²²⁹Enginün, İ. (1991). a.g.e., 426-428.

²³⁰Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 310.

²³¹Enginün, İ. (1987). a.g.m., 41.

²³²Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 8.

²³³Demiray, K. (1963). a.g.e., 92.

²³⁴Kıbrıs, İ. (2002). a.g.e., 8.

²³⁵Demiray, K. (1963). a.g.e., 92, 94.

düzenlemeler yapılır. 1921 yılında çocuk hastalık ve ölümlerini engellemek amacıyla Himaye-i Etfal Cemiyeti (Çocuk Esirgeme Kurumu) açılır. 1924 yılında Türkiye, uluslararası çocuk ve çocuk haklarının korunmasına ilişkin Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi’ni imzalar. 1927 yılında çocukları din istismarından korumak için “Çocukları Muzır Neşriyata Karşı Koruma Kanunu” çıkarılır. 1936 yılında ise çocukların çalışma yasağını içeren iş yasası çıkarılır. Çocuğu, küçük yaşta evlendirme, dini bilgilerle yetiştirme, kız çocuklarını okula göndermeme, dayak ve angarya gibi geleneksel yöntemlerden vazgeçilir. “Milli çocuk” projesiyle fiziki olarak kuvvetli, terbiyeli ve akıllı çocuklar yetiştirmek planlanır.²³⁶ Bu değişimlerin uzun vadeli olabilmesi için yüzde onu bile okur-yazar olmayan toplumun eğitimine önem verilir. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat (Öğretim Birliği) kanunu ile okulların tamamı Eğitim Bakanlığı’na bağlanır ve medreseler kapatılarak karma eğitime geçilir. Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasıyla halkta güven duygusu gelişir. Eğitim laikleştirilip demokratikleştirilir.²³⁷ Atatürk, “Başöğretmen” unvanı ile elinde tebeşirle halka ders verir. 1928 yılında yeni alfabenin kabulüyle okuma yazma ve baskı işlerinin kolaylaşması, dil inkılabının yapılması ve Türk Dil Kurumu’nun açılmasıyla eğitime, dolayısıyla da geleceğin nesilleri olan çocuklara ve çocuk yayınlarına ilgi artar.²³⁸ Özellikle büyük toplumsal değişimlerin yaşandığı bu dönemde, Cumhuriyetin söylemlerini yaymada çocuk edebiyatının propaganda aracı olarak kullanımı söz konusudur.²³⁹

Cumhuriyet döneminde eğitimin amacı, her düzeydeki okullarda cumhuriyet rejiminin ve Türkiye’nin ihtiyaç duyduğu, Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif, sosyal fikirlerini özgürce söyleyen, haksızlıklara karşı koyan bir yurttaş tipi yetiştirmektir.²⁴⁰ Bu dönemin paternalist politikası ile eksiksiz bir Türk yetiştirmek için çocuklara milli duygular, ritüel ve törenler (bayrağı selamlama, milli şiir ve şarkı söyleme, ant içme, milli marş okuma, ulusal gün ve kahramanları anma gibi) aracılığıyla benimsetilir.²⁴¹ Bu dönemde Mustafa Kemal’in çocuklar ile ilgili görüşleri dikkat çeker.²⁴²

²³⁶İnal, K. (2007). a.g.e., 112, 114.; Himaye-i Etfal Cemiyeti için ayrıca bkz: Okay, C. (1998). Osmanlı Dönemi Himaye-i Etfal Cemiyeti Üzerine Belgeler/Notlar. *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı. 52, 26-30.

²³⁷Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 327.

²³⁸Demiray, K. (1963). a.g.e., 94.

²³⁹Turan, M. (2017). İdeolojik Aygıt Olarak Çocuk Edebiyatı: Ekim Devrimi Sonrası Sovyet Çocuk Edebiyatı. *Birikim Dergisi*, 342/343, 254.

²⁴⁰Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 328.

²⁴¹İnal, K. (2007). a.g.e., 112.

²⁴²Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 321.

Atatürk’e göre gelecek nesil, Türkiye’nin bağımsızlığını koruyacak, Cumhuriyeti koruyup yükseltecek biçimde yetiştirilmelidir. Ayrıca eğitim milli ve laik olmalı, bilime dayanmalıdır. İşe yarar, üretici ve hayatta başarılı olacak insanlar yetiştirmelidir. Bu açıdan Atatürk, çocuk eğitiminde şu hususlara dikkat çeker:

*“Çocuklarımıza o şekilde eğitim, öğretim, bilim ve irfan vermeliyiz ki, ticaret, tarım, sanat alanlarında yararlı, etkin, faal, uygulayıcı olsunlar. İlk ve ortaöğretim bu esasa göre düzenlenmelidir. İlk ve ortaöğretim mutlaka insanlığın ve uygarlığın gerektirdiği ilmi ve tekniği versin, fakat o kadar pratik bir biçimde versin ki çocuk okuldan çıktığı zaman aç kalmaya mahkûm olmadığına emin olsun. Eğitim, çocuğa hürriyet vererek yeni nesillerde fazilet, fedakârlık, düzen, disiplin, kendine ve milletimizin geleceğine güven duygusunu geliştirmelidir.”*²⁴³

Mustafa Kemal Atatürk, bağımsızlığımızı ve Cumhuriyeti Türk gençliğine emanet eder, ilelebet korunmalarını gençliğe birinci vazife olarak verir. Çünkü gençlik, cesaret, atılganlık, dayanıklılık, özverilik, iyimserlik gibi özellikleriyle bu görevi en iyi yerine getirebilecek yurttaş kitlesidir.²⁴⁴ Öyle ki 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet, 23 Nisan 1929’da da Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramıyla çocukta milli duyguları artırmayı, yeni kurulan bu Cumhuriyetin çocuklar ve gençler aracılığıyla yaşatılmasını hedefler.

Cumhuriyetin ilk yıllarında da çocuklar yetişkinlere yönelik eserleri okurlar. Hatta kırsal bölgelerde çocuklara yönelik eser olmadığı, bir yetişkin gibi yaşamlarını sürdürdükleri belirtilebilir. Bu hususta çağdaş araştırmacılarından Bekir Onur’un eserinin önsözünde yer verdiği 1980 sonrası yazarlarından Yaşar Kemal’in (1923-2015) şu sözleri dikkat çekicidir: *“Bana hiçbir zaman çocukmuşum gibi köyde kimse davranmadı. Başka çocuklara da. Ben köyden ayrılıp şehre düşünce çocukların çocuk olduğunu anladım.”*²⁴⁵ Ancak sonraki yıllarda Abdullah Ziya Kozanoğlu Kızıltuğ (1923), *Atlı Han* (1924), *Türk Korsanları* (1926) ve *Gültekin* (1928) adlı tarihi romanlarıyla sadece çocuk okurun dünyasına seslendiği eserler kaleme alır.²⁴⁶ Reşat Nuri Güntekin, Mahmut Yesari, Peyami Safa, Rakım Çalapala, Kemalettin Tuğcu da Cumhuriyet dönemi çocuk edebiyatının önde gelen diğer yazarları arasındadırlar.²⁴⁷

²⁴³A.g.e., 339, 341.

²⁴⁴A.g.e., 343.

²⁴⁵Onur, B. (2016). a.g.e., X.

²⁴⁶Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 86.

²⁴⁷Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 25.

Cumhuriyet döneminin 1930'lu yıllarında çocuk şiirlerine ilgi artar. Şükrü Enis Regü'nün *Elma Ağacı* (1971), Mehmet Necati Öngay'ın *Sonbahar* (1962) ve *Sevgi Bahçesi* (1963), Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın *Açıl Susam Açıl* (1967), *Kuş Ayak* (1971), *Arkaüstü* (1974), *Yeryüzü Çocukları* (1974), *Yanık Çocuklar Koçaklaması* (1976), *Balina ile Mandalina* (1977), *Yaramaz Sözcükler* (1979), *Göz Masalı* (1979), *Şeker Yiyen Resimler* (1980), *Cinoğlan* (1981), *Hin ile Hincik* (1981) ve *Güneşi Doğduran* (1981) adlı eserleri bu dönemin öne çıkan şiir kitaplarıdır. Ayrıca diğer türlerde de çocuk eserleri kaleme alınır. Mahmut Yesari'nin *Bağrı Yanık Ömer* (1930), N. Rakım Çalapa'nın *87 Oğuz* (1933), Huriye Öniz'in *Köprüaltı Çocukları* (1936), İ. Fahrettin Sertelli'nin *Tahtları Deviren Çocuk* ve Cahit Uçuk'un *Türk İkizleri* (1937) adlı romanları örnek verilebilir.²⁴⁸

1940 yılında okur-yazar olmayan nüfus oranının şehirlerde yüzde yetmiş sekiz, köylerde ise yüzde doksan olduğu belirtilebilir. Ayrıca köyler eğitimin yanı sıra sağlık, temizlik ve gelişme gibi birçok imkândan da yoksundur. Bu olumsuzluklarla mücadele etmek, köylerin sosyal ve ekonomik yapısını öğretmen ve eğitim aracılığıyla düzeltme fikri, Köy Enstitüleri'nin kuruluşuna zemin hazırlar. Böylece 17 Nisan 1940 tarihinde 3803 sayılı kanunla Köy Enstitüleri kurulur. Kuruluşunda Maarif Vekili Hasan Ali Yücel ve İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç'un katkısı büyüktür.²⁴⁹

Köy Enstitüleri ekonomik, kültürel ve sosyal hayata katkı sağlarlar. Bulundukları yerlere yeni üretim metotları ve yeni ürünler getirirler. Böylece pazar imkânı oluştururlar. 19 Haziran 1942 tarihli ve 4274 sayılı kanunla Köy Enstitüleri'nde görev yapan öğretmenler, okul ve kurslarla ilgili işlerden, köy halkını yetiştirmekten sorumlu tutulurlar. Kısacası öğretmen, köy okulunun yapımından, ders ve kurslar aracılığıyla hem çocukları hem de yetişkinleri yetiştirmekten, köyde duvarcılığı, demirciliği, hayvancılığı, konserveçiliği, şarapçılığı, bahçeciliği öğretmekten sorumludur.²⁵⁰

Köy Enstitüleri ile halk edebiyatına yönelim görülür. Sözlü edebiyat alanına yönelik eğilimde çocuk edebiyatında masal derlemelerinin yoğunlukta olduğu belirtilebilir. Bu yıllarda Ziya Gökalp, Naki Tezel, Tahir Alangu, Eflatun Cem Güney, Nazım Hikmet, Cahit Uçuk, Oğuz Tansel, Hasan Latif Sarıyüce, Mehmet Başaran,

²⁴⁸Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 86, 87.

²⁴⁹Akyüz, Y. (2004). a.g.e., 393.

²⁵⁰A.g.e., 405.

Tarık Dursun halk masallarının derlenmesine öncülük ederler. Ziya Gökalp'in *Altın Işık*, Naki Tezel'in *İstanbul Masalları* (1938), *Çocuk Masalları* (1943), *Türk Masalları* (1971), Tahir Alangu'nun *Billur Köşk Masalları* (1961), *Keloğlan Masalları* (1967), Eflatun Cem Güney'in *En Güzel Türk Masalları* (1948), *Bir Varmış Bir Yokmuş* (1956), *Evvel Zaman İçinde* (1957), *Dede Korkut Masalları* (1958) bu dönemde yapılan çalışmalara örnek verilebilir.²⁵¹

1950'li yıllarda çocuk edebiyatında toplumsal içerikli eserlerin ele alındığı görülmektedir. Amerikan çocuk edebiyatından birçok örnek Türkçeye uyarlanmıştır. Söz konusu dönem çocuk edebiyatında *Teksas*, *Tom Miks*, *Zagore* gibi Amerikan çizgi romanların yanı sıra, Suat Yalaz'ın *Karaoğlan* çizgi romanı da ayrı bir yere sahiptir.²⁵²

1960'lardan sonra çocuk kitaplarında büyük bir gelişme görülür. 1964'te Doğan Kardeş Yayınları'nın düzenlediği çocuk romanı yarışması bu alandaki ilk ciddi girişim olarak kabul edilir. Mehmet Seyda'nın *Bir Gün Büyüyeceksin* (1988) adlı eseri birincilikle, Vala Nurettin (Vanü) ile Nihal Karamağralı'nın *Korkusuz Murat*'ı (1966) ikincilik, Talip Apaydın'ın *Toprağa Basınca*'sı (1966) üçüncülük ödülüne layık görülür.²⁵³ Bu yıllarda Talip Apaydın *Dağdaki Kaynak* (1975), *Elif Kızın Elleri* (1981), Gülten Dayıoğlu *Fadiş* (1971), *Dört Kardeştiler* (1971), *Yurdumu Özledim* (1977) ve *Suna'nın Serçeleri* (1982) adlı eserlerini kaleme alırlar.²⁵⁴

1970'li yıllardan itibaren çeşitli dergi, gazete, radyo ve televizyon aracılığıyla çocuk edebiyatının alanının genişlediği ve önemli gelişmelerin olduğu bir dönem başlar. Bu dönemden itibaren çocuklar için ayrı bir edebiyat oluşturma gerekliliği fark edilir ve farklı türlerde eserler yazılmaya başlanır. Özellikle 1979 yılının bütün dünyada ve Türkiye'de "Dünya Çocuk Yılı" olarak kutlanması, birçok ünlü yazar ve şairin çocuk edebiyatına yönelmesini sağlar. Ancak yetmişli yıllar, Türk çocuk edebiyatının, dönemin ideolojisinden etkilendiği bir sürecin başlangıcı olarak da sayılabilir. Gelecek nesli yetiştirme kaygısı, çocuk edebiyatının seyrini değiştirir.²⁵⁵ Bu dönemde çocuk yayınlarına teşvik amacıyla yarışmalar düzenlenir ve ödüller verilir. Çocuk edebiyatı alanında verilen ilk ödül, 1964-1974 yılları arasında "Arkın Çocuk Edebiyatı" ödülüdür. Kemalettin Tuğcu, Cahit Zarifoğlu, Gülten Dayıoğlu,

²⁵¹Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 88.

²⁵²Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 26.

²⁵³Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 19.

²⁵⁴Yalçın, A.-Aytaş, G. (2014). a.g.e., 26.

²⁵⁵Şirin, M. R. (2000). a.g.e., 90.

Muzaffer İzgü, Tarık Dursun, Ayla Kutlu, Niyazi Birinci, Aytül Akal, Can Göknil, Üzeyir Gündüz, Ayla Çınaroğlu, Fatih Erdoğan vd. Türk çocuk edebiyatının son dönem yazarları arasındadır.²⁵⁶

1970’li yılların Türk çocuk edebiyatında Rıfat Ilgaz, Fakir Baykurt, Talip Apaydın, Muzaffer İzgü gibi ilk mesleği öğretmenlik olan yazarların aktif rol aldıkları görülmektedir. Aziz Nesin, Yaşar Kemal, Oktay Akbal, Samim Kocagöz, Ülkü Tamer, Afet Ilgaz, Güngör Dilmen de çocuk nesrinin önde gelen yazarlarındandır. 1975 yılında Cem Yayınevi’nin başlattığı “Arkadaş Kitapları” dizisi alanda büyük bir atılımın gerçekleşmesini sağlar. Yerli ve yabancı eserlerden örneklerin yer aldığı bu seçkide, çocuk edebiyatının temel unsurlarından olan resimleme tekniğine başvurulması alandaki yeniliklerden biridir.²⁵⁷

Anlaşılabacağı üzere Türkiye’de çocuk edebiyatı alanında sözlü edebiyatın etkisi büyüktür. Tekerlemeler, bilmeceler, masallar, efsaneler ve destanlar yetişkinlerin olduğu kadar çocukların dünyasına da seslenmiştir. Toplumun aydın kesiminde okuma yazma bilen çocuklar, ezberci bir eğitim metoduyla yetişkinlere yönelik eserleri, özellikle dini ve ahlaki içerikli eserleri, Divan şiirlerini okumuşlardır.²⁵⁸ Tanzimat dönemine kadar küçük bir yetişkin olarak görülmüşlerdir. Cumhuriyetin ilanı ile Mustafa Kemal Atatürk’ün ülkeyi, geleceğin varisleri olan çocuklara emanet etmesi, toplumun bu kesimine ilginin ve değerin artmasını sağlar. Çocukların ihtiyaçları ve eğitimleriyle yakından ilgilenilir. Böylece çocuklar için ayrı bir edebiyatın gerekliliği açıkça anlaşılır. Nitekim bu amaçla çocuk edebiyatı alanında yayın sayısının artmasıyla, Türk çocuk edebiyatı gelişimini sürdürür ve bağımsız bir kimlik kazanır.

3.2. Rus Edebiyatı Sürecinde: Sözlü Halk Geleneğinden 20. Yüzyılın İlk Çeyreğine Kadar Rus Çocuk Edebiyatı

Çocuk edebiyatı, dönemin toplumsal ve kültürel faaliyetleriyle bağlantılıdır.²⁵⁹ Bu açıdan çocuk edebiyatının köklerini, antik dönemlerde, eski uygarlıklarda, dünya dinlerinin en erken aşamalarında ve özellikle folklorda aramak gerekir.²⁶⁰ İngilizce *halk (folk)* ve *bilgelik (lore)* kelimelerinin birleşmesiyle oluşan folklorun başlangıcı,

²⁵⁶Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). a.g.e., 247.

²⁵⁷Ciravoğlu, Ö. (1997). a.g.e., 21.

²⁵⁸Demiray, K. (1963). a.g.e., 86.

²⁵⁹Mineralova, İ. G. (2017). *Detskaya literatura: Uchebnik i praktikum dlya SPO*. Moskovskiy gosudarstvennyy universitet. Moskva: Yurant, 20.

²⁶⁰Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 53.

insanoğlunun kendisini çevreleyen dünyayı tanıma ve bu dünyadaki konumunu algılama ihtiyacına dayanır. Çocuk folkloru ise sözlü halk edebiyatından çocukların dünyasına nüfuz eden eserlerin toplamıdır.²⁶¹ Rusya’da çocuk folkloru ve edebiyatı bilim dalı yeni bir alan olarak kabul edilse de masal, destan, şarkı, bilmece ve atasözleri gibi folklor ürünleri uzun yıllar çocukların estetik ve ahlaki eğitimlerinde kullanılır.²⁶² Çocuk folklorunun sunduğu bu geniş bilgi yelpazesi, zamanla alana ilginin artmasını sağlar.²⁶³ Rusya’da 19. yüzyıldan itibaren çocuk folkloru alanında İ. P. Saharov, V. İ. Dal, P. K. Kireyevski, P. A. Bessonov, P. V. Şeyn, E. A. Pokrovski gibi halkbilimcilerin çalışmalarının belirdiği gözlenmektedir.²⁶⁴

20. yüzyılda ise Sovyet çocuk edebiyatının ve sosyalist realizm akımının teorisyeni, kurucusu, aynı zamanda eleştirmen ve redaktör olan M. A. Gorki’nin²⁶⁵, bir milletin sözlü halk geleneğinin taşıyıcısı olan folklorun, eserde sanatsal açıdan yetkin kahraman tiplerinin oluşmasında ve çocuk eğitiminde etkili olduğunu dile getirmesi, folklor araştırmalarının hız kazanmasını sağlar.²⁶⁶ 1920’li yıllarda özellikle pedagog ve çocuk edebiyatı uzmanı O. İ. Kapitsa ve halkbilimci G. S. Vinogradov çalışmalarıyla çocuk folkloru kavramına bilimsel bir anlam katarak bu alanın akademik sınırını belirlerler. Metodoloji uzmanı, filolog M. A. Rıbnikova, halkbilimci ve edebiyat bilimi uzmanı M. K. Azadovski ise çocuk folkloru ve çocuk edebiyatının iç içe geçmiş bir bütün olduğu görüşünü ortaya çıkarırlar.

20. yüzyılın ikinci yarısında pedagog V. D. Razova, E. M. Heyelov, V. V. Golovin, O. Yu. Trıkova folklor ve çocuk edebiyatı alanında kapsamlı bir yaklaşım geliştirirler. Bu yaklaşım doğrultusunda, sadece folklor ve çocuk edebiyatını değil, aynı zamanda eski formlar ile çağdaş çocuk eserleri arasındaki ilişkiyi, kültür ve çağdaş edebiyatın kesiştiği noktaları yansıtır. Halkbilimci V. P. Anikin, M. N. Melnikov, S. M. Loyter de bu alanı sistematik bir bütün haline getirerek eğitim programlarında çocuk folklorunun yer alması gerektiğini vurgularlar. 1980’li yılların başında araştırmacı O. N. Greçina ve M. V. Osorina ise çağdaş çocuk folkloruna dikkat çekerler. Anlaşılabacağı üzere çocuk edebiyatı, ilk olarak folkloru duyulan ilgi sonucunda incelenmeye başlansa da, ancak 20. yüzyılda bağımsız bir alan olarak

²⁶¹A.g.e., 35- 37.

²⁶²Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 47.

²⁶³Zubareva, E. E.– Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 52.

²⁶⁴Ternovski, A. V. (Red.). (1977). *Detskaya literatura*. M: Prosveşçeniye, 10.

²⁶⁵Gorki, M. (1968). a.g.e., 8.

²⁶⁶Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 13.

dikkat çeker. Bu andan itibaren özellikle çağdaş araştırmacılar, çocuk psikolojisini anlamak, onun sanatsal tutkusunu ve yaratıcı yönünü ortaya çıkarmak için çocuk folkloruna yönelirler.²⁶⁷ Çocuk folkloru ve edebiyatının kesiştiği ilk nokta mitlerdir. Özellikle “mucize yaratan çocuk” mitinin, dünya dinlerinden çocuk folkloru ve edebiyatına yansıdığı görülür. İskoç roman ve oyun yazarı James Barrie’nin *Peter Pan* (1904), İrlandalı yazar Oscar Wilde’in *Yıldız Çocuğu* (1891), Sovyet çocuk yazarı E. S. Veltistov’un *Elektronik Çocuk* (Электроник, 1983) ve Sofya Prokofyeva’nın *Güneş Çocuk* (Солнечный мальчик) adlı eserlerinde bu mitin işlendiği görülür.²⁶⁸

Çocuk folklorunda mitlerden sonra en önemli yeri annelerin söyledikleri şiirler tutmaktadır. Bu şiirler arasında ninniler, çocukları eğitmeye yönelik beşik ezgileri, tekerlemeler, maniler ve çocuk şarkıları yer almaktadır.²⁶⁹

Ninniler (колыбельные), “annelerin süt emen çocuklarını uyutmak için ezgi ile söyledikleri manzum veya mensur sözler” olarak tanımlanır.²⁷⁰ Çocuğun uykuya geçmesini kolaylaştıran ninniler, genellikle annenin yaşamındaki sevinç, üzüntü ya da çocuğu ile ilgili düşünce ve hayalleri doğrultusunda şekillenir. Annenin, duygularını anlaşılır bir şekilde aktardığı ninniler, çocuğa yaşam ve ana dili ile ilgili ilk bilgileri sunar.²⁷¹

“Ninni de ninni!
Korusun seni
Bağışlasın seni
Meleğin senin
Koruyucun senin
Her türlü gözden,
Her türlü gözyaşından,
Tüm kederlerden,
Tüm dertlerden:
Nazdan kırgınlıklardan,
Kötü kalpli insandan

²⁶⁷ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 7, 37.

²⁶⁸ A.g.e., 57-59.

²⁶⁹ Çubrik, E. O. (2007). *Russkiy detskiy folklor kak sredstvo ranney inkulturatsii*. Dissertatsiya na soiskaniye uchyonoy stepeni kandidata kulturologii. Vladivostok, 68.

²⁷⁰ Elçin, Ş. (1986). *Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 11.

²⁷¹ Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 59.

Düşmandan.”²⁷²

Annenin, çocuğuna geleceğe yönelik tavsiyelerde bulunurken de ninnilere başvurduğu belirtilebilir.

*“Ömür boyu yaşayasın,
Çalışmaktan kaçmayasın!
Ninni de ninni
Ninni de ninni!
Uyusun da uyusun geceleri
Saat başı büyüsün,
Büyüsün de serpilsin
Piter’de²⁷³ gezesin,
Gümüş, altın takasın.”²⁷⁴*

Anne şiirlerine giren beşik ezgileri, tekerlemeler ve maniler de ninniler gibi erken dönem ulusal pedagojik unsurlar taşırlar. Çocuğun basit davranış biçimlerini öğrenmesini ve dış dünya ile iletişim kurmasını sağlarlar.²⁷⁵

Beşik ezgileri (пестушки), genellikle çocuğun gelişiminin başlangıç aşamasıyla ilgilidir.²⁷⁶ Eğitmek anlamına gelen “пестовать” fiilinden türemiştir. Annenin, çocuğun kundağını açarken ya da kıyafetlerini çıkarırken çocuğa gereken fiziksel hareketler eşliğinde söylediği öğütlerdir.²⁷⁷

*“Gerinsin gerinsin,
Enine genişlesin,
Ayaklar sallansın,
Eller birbirine çarpsın,
Ağız mırıldansın,
Baş akıllansın.”²⁷⁸*

²⁷²Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 38.

²⁷³Piter: Peterburg şehrinin kısaltmasıdır.

²⁷⁴Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 38.

²⁷⁵A.g.e., 39.

²⁷⁶Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 13.

²⁷⁷Zubareva, E. E. – Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 16.

²⁷⁸Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 49.

Belirli bir konusu olmayan, ses oyunları ve çağrışımlarla birbirine bağlanan tekerlemelerde (потешки) ise çocuğun eğlenmesi ve neşelenmesi amaçlanır.²⁷⁹ Çocuğun hayal gücünün genişliği, dünyayı ve nesneleri bir oyun gibi algılaması, bu oyunda hiçbir gramer hatası ve anlam kaygısı gütmekten serbest cümleler kurması tekerlemeleri oluşturur.²⁸⁰

*“Tra-ta-ta, tra-ta-ta,
Dişi kedi ile erkek kedi evlendi!
Kra-ka-ka, Kra-ka-ka,
Erkek kedi süt istedi!
Dla-la-la, dla-la-la,
Dişi kedi de vermedi!”²⁸¹*

Tekerlemeler, çocuğun düşünme sürecine de katkı sağlamaktadırlar. Aşağıdaki parmak oyunu örneğinde beşinci sıradaki kişiye (parmağa) hiçbir şeyin kalmadığı ifade edilir. Böylece çocuğun zihninde neden sorusu ve bu sorunun olası cevapları şekillenecektir.

*“Birinciye lapadan,
İkinciye mayalı kvastan,
Üçüncüye biradan.
Dördüncüye şaraptan,
Beşinciye hiçbir şey kalmadı.
Hop, Hop! Uçtu, başına da kondu.”²⁸²*

Çocuk folkloruna eğlenceli, ritmik küçük şiirleri, ritmik dörtlüklerden oluşan sayışmacaları (считалки), manileri (прибаутки), tekerlemeleri (скороговорки), Rus halk şarkılarını (русские народные песни), destanları (блины) ve masalları (сказки) da dâhil etmek mümkündür.²⁸³

Çocuk edebiyatı, her çağın dini, tarihi ve sosyo-ekonomik şartlarına paralel gelişim gösterir. Bu açıdan her çağ, çocuk edebiyatının konusunu, eğilimini, kurgu ve üslup özelliklerini, kahramanlarını, onların düşünce ve davranış biçimlerini kendi

²⁷⁹Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 14.

²⁸⁰Tural, S. (Proj. Başkanı). (2003). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C. III. Ankara. Atatürk Yüksek Kurumu: Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 208, 213.

²⁸¹Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 40.

²⁸²A.y.

²⁸³Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 53-57.

talebi doğrultusunda şekillendirir. Ayrıca sözlü halk edebiyatı, yazılı edebiyat, eğitim, pedagoji, tiyatro, resim, müzik gibi sanat türleri ve kültür ile etkileşim içindedir.²⁸⁴

Eski Rusya’da çocuk edebiyatının gelişimi, toplumda okur-yazar nüfusun artışıyla ve çocuk eğitimiyle bağlantılıdır. Özellikle Rusya’nın 988 yılında Hristiyanlığı resmi din olarak kabul edişi, yazılı kültüre ve çocuk eğitime zemin hazırlar.²⁸⁵ Yazılı kültürle başlayan bu dönem edebiyatında yazar, düşüncelerini ve hayal gücünü metne yansıtamadığı gibi kendi varlığını da okuyucuya hissettiremez. Günlük, özel ya da bireysel yaşama yönelik bilgiler aktaramaz. Edebiyatta tür kavramı oluşmamıştır ve yaş kriterine göre okuyucuya seslenmek gibi bir durum söz konusu değildir. Bu açıdan 11.-13. yüzyıllarda çocuk okur kavramı ve çocukluk teması yoktur. Bu dönemde çocuk, yetişkin bireyin adeta küçük biçimi olarak algılanır ve çocukluk dönemi, günümüz algısından daha erken bir dönemde sonlanır.²⁸⁶ Filolog D. S. Lihaçov’a göre bir vakayinamede knezin çocukluğundan bahsedildiğinde, çocuk knezin savaşçı yönü, mızrak fırlatması, elinde kılıcıyla annesini koruması ve ata binmesi gibi yetişkin dünyasına ait özellikleri anlatılmaktadır.²⁸⁷ Bu açıdan eski Rusya’da genel anlamda çocuk edebiyatının varlığından söz edilemez. Ancak Rus araştırmacılar, Rusya’da modern çocuk edebiyatının ilk kaynağının *Boris ve Gleb Menkıbesi* (Сказание о Борисе и Глебе, 11. yüzyıl) olduğunu savunurlar. Rus edebiyatının ilk orijinal eseri olarak kabul edilen ve ilk kez çocuk imgesine rastlanılan bu menkıbede, Knez Vladimir’in küçük yaştaki oğulları Boris ve Gleb’in ilgiyle kitap okuyuşundan bahsedilmektedir.²⁸⁸ Ayrıca bu eserle birlikte Rus edebiyatında kurban edilen ya da ıstırap çeken çocuk imgesi de ortaya çıkar. Bu imge, 19. ve 20. yüzyıl Rus edebiyatının mihenk taşlarından olan A. S. Puşkin, F. M. Dostoyevski, L. N. Tolstoy, A. P. Çehov, L. N. Andreyev ve A. P. Platonov’un eserlerinde de görülür.²⁸⁹

Eski Rusya’da çocuğun bir birey olarak varlığının yanı sıra eğitimi ile ilgili ilk bilgiye ise *Geçmiş Yılların Menkıbesi* (Повесть временных лет) adlı eserde rastlanmaktadır: “Kiev Knezi Vladimir, çocukları okuma yazma öğrenmeleri için iyi insanların yanına yolladı. Çocuklarının akıbetinden emin olamayan anneler, bir

²⁸⁴Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda. (2010). a.g.e.

²⁸⁵A.y.

²⁸⁶Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 68, 69.

²⁸⁷Lihaçov, D. S. (1970). Çelovek v literature drevney rusi. M: Nauka, 51.

²⁸⁸Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda. (2010). a.g.e.

²⁸⁹Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 72.

*ölünün ardından yas tutar gibi ağladılar. İlk Kiev Metropoliti Mihail, çocuklara aklın, iyi meziyetlerin, gerçeğin ve sevginin öğretilmesini tavsiye etti.”*²⁹⁰

Kiev Knezi Vladimir’in ardından gelenlerin de eğitime önem verdiği belirtilebilir. Eğitime verilen bu önem, Kiev Rusya’sında kitap yazımının geniş alanlara ulaşmasını sağlar. Toplumda okur-yazar nüfus azınlıkta olduğu için bilgili insanlar saygın bir yere sahiptirler. Öyle ki Knez Vladimir’in oğlu Yaroslav okuma tutkusu nedeniyle “bilge”, Galiçyalı Knez Yaroslav ise çabuk kavrayan anlamına gelen “Osmomisl” lakabını alır. Kitaplar ise adeta kutsaldır. Rus insanının bir yangın anında ilk olarak kitapları kurtarmaya çalıştığı kaydedilmiştir. Düğünlerde ya da kutlamalarda da en kıymetli hediye yine kitaptır.²⁹¹ Bu dönemde çocukların eğitiminde alfabeler ve ders kitapları ilk pedagojik eserlerdir. Ayrıca Zebur, el yazması ya da levhalara işlenmiş kitaplar, eski Rus döneminin temel çocuk kitaplarını oluşturmaktadır.²⁹²

13.-15. yüzyıllarda ise genç nüfusu aydınlatmak ve geleceğe hazırlamak için çocuklara ve gençlere yönelik yazıldığı anlaşılan “öğütler” (“поучения”) genel edebiyatın yanı sıra çocuk edebiyatına da dahil edilmektedir.²⁹³ *Vladimir Monomah’ın Öğütü* (*Поучение Владимира Мономаха*, 1117) adlı eserde Knez Vladimir Vsevolodoviç, çocuklarına din, savaş ve günlük yaşam hakkında tavsiyelerde bulunarak onları geleceğe hazırlıklı olmaları konusunda uyarır.²⁹⁴ Ayrıca vakayinameler, menkıbeler, öğretiler, savaş ve günlük olaylarla ilgili öyküler, azizlerin yaşamlarını anlatan dini içerikli yaşam öyküsü türü ve kutsal metinlere açıklama getirmek amacıyla yazılan apokrifler de bu dönemde çocuklar tarafından ilgiyle okunmaktadır.²⁹⁵ 15. yüzyıldan itibaren yazarlar, knezliğin küçük yaştaki varislerini en önemli okuyucu kitlesi olarak görürler. Onları etkileme mücadelesi, politik anlaşmazlıkların ve kilise hiyerarşisinin bir parçası haline gelir. Bu mücadele, çocuklar için ayrı bir edebiyatın ortaya çıkışına zemin hazırlar. Bu açıdan 15. yüzyıl, Rus çocuk

²⁹⁰A.g.e., 74.

²⁹¹*Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda.* (2010). a.g.e.

²⁹²Mineralova, İ. G. (2017). a.g.e., 20.

²⁹³Oktyabrskaya, O. S. (2017). *Formirovaniye i razvitiye janravoy sistemi v russkoy detskoy literature 1920-1950-h godov.* Dissertatsiya na soiskaniye uçyonoy stepeni doktora filologicheskikh nauk. Moskva, 24.

²⁹⁴Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 75.

²⁹⁵Jitiyeler, toplum içinde yüzyıllardır varlığını koruyan bir türdür. İnsanlar, jitiyelerden öğrendikleri azizlerin isimlerini çocuklarına vermişlerdir. Hatta okullar, kiliselerden ayrıldığı zamanda bile jitiyeler çocukların okuma listesinde kalmıştır. Çocukların ders kitaplarında, Metropolit Aziz Aleksey, Aziz Aleksandr Nevski, Keşiş Sergi Radonejski gibi azizlerin yaşamları anlatılmaya devam edilmiştir. Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 70, 73.

edebiyatının ortaya çıkışında önemli bir etaptır. Ayrıca bu dönemde çocukluk evresinin, insan yaşamının önemli ve ayrı bir dönemini oluşturduğu kabul edilir.²⁹⁶

15. yüzyıl sonunda çevirmen ve diplomat Dmitri Gerasimov, çocuklar için ilk el yazması kitabı kaleme alır. Çocuk kitabının nasıl olması gerektiği ile ilgili fikri ortaya atan ilk kişidir. Bir anne hassasiyetiyle çocuklara yaklaşılmaması gerektiğini ve zor sorularla eziyet etmek yerine kolaylık sağlanmasını vurgular.²⁹⁷ Çocuğa yönelik bu yaklaşımı açısından Dmitri Gerasimov, Rus çocuk edebiyatının ilk yazarı olarak kabul edilir.²⁹⁸

16. yüzyıl Rus edebiyatında kilise doğmalarının dışında günlük yaşamla ilgili konular işlenmeye başlanır. 1574 yılında Lviv’de matbaacı İvan Fyodorov, *Yazı Yazmayı Öğrenmek İsteyen Çocuklara Başlangıç Kitabı* (*Начальное учение детям хотящим разумети писание*) başlıklı ilk Slav alfabesini yayımlar.²⁹⁹ El yazması türler için örnek oluşturan bu alfabe, günümüze dek ulaşan ilk ders kitabıdır.³⁰⁰ Bu alfabe ile birlikte çocuk yazınının dini içerikten uzaklaşarak dünyevi temalara eğilim gösterdiği belirtilmektedir.³⁰¹ Ayrıca bu alfabe, sadece Slav ülkelerinde değil, İtalya, Avustralya, Almanya ve İngiltere’de de çocuk eğitiminde kullanılır.³⁰²

Anlaşılabacağı üzere Rus çocuk edebiyatı, Hristiyanlığın kabulü ve yazının ortaya çıkışıyla başlasa da sözlü halk geleneğinden beslenen ve ilk kaynaklarını dini metinlerin oluşturduğu, 16. yüzyıla kadar ideal bir Hristiyan yetiştirme amacının güdüldüğü bir süreci kapsamaktadır. Bu açıdan çocuk edebiyatının ilk örnekleri ve bu alanın en önemli özelliklerinden biri olan didaktik amacın, Rusya’nın devletleşme ve yazıya geçişiyle ortaya çıktığı belirtilebilir.

Kültürel değişimlerin yaşandığı 17. yüzyılda, Avrupa’da el yazmaları giderek azalırken basılı kitapların çoğaldığı gözlenir. Manevi yaşamdan tamamıyla uzaklaşıp dünyevi yaşama yönelik söz konusudur. Eserlerin içeriğini günlük, sıradan olaylar oluşturmaktadır.³⁰³ Yüzyılın ilk çeyreğinde çocuk şiirlerinin olduğu görülür. İlk çocuk şairi, o dönemde eğitilmiş ve saygın insanların görev alabildiği Moskova Basım

²⁹⁶ A.g.e., 76. (Ana dilde okuryazarlık düşüncesi, Ortodoks karşıtı olan Moskova inançsızlarının arasında filizlenir.)

²⁹⁷ Tagiltseva, L. E. (2008). *Detskaya literatura: Uchebnoye posobiye*. Novosibirsk: NGPU, 8.

²⁹⁸ Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 77.

²⁹⁹ Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 36.

³⁰⁰ Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 8.

³⁰¹ *Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda*. (2010). a.g.e.

³⁰² Hellman, B. (2016). a.g.e., 8.

³⁰³ Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 78, 79.

Müdürlüğü editörü Savvati'dir. Şiirlerinin ana fikrini, eğitimin faydası ve vatanseverlik duygusu oluşturmaktadır.³⁰⁴

Bu dönemde pedagoji alanındaki fikirleriyle çocuk edebiyatının gelişmesine yön veren şairlerden biri de Simeon Polotski'dir.³⁰⁵ Simeon Polotski (1629-1680), kültürel ve estetik girişimlerin öncüsüdür, ayrıca Rus edebiyatında türlerin oluşumunda ilk adımı atan kişidir.³⁰⁶ Şairin, çocuklara ve yetişkinlere yönelik pek çok eseri bulunmaktadır.³⁰⁷ En önemli eserlerini *Uyaklı Zebur* (*Псфмотворная Псалтирь*, 1680) ve *Çok Renkli Bahçe* (*Вертоград многоцветный*, 1676-1680) adlı şiir kitaplarında toplayan Polotski, 1670-1680 yılları arasında basılı ilk pedagojik deneme olan *Slav Dili Ders Kitabı* (*Букварь языка славенска*, 1679) adlı eserini kaleme alır.³⁰⁸

Simeon Polotski'nin ardından çocuk edebiyatında birçok ilki gerçekleştiren saray şairi ve hitabet ustası Karion İstomin de önemli bir yer tutar.³⁰⁹ Aydınlanmanın toplumun her kesiminde olması gerektiğini belirtir. Okulları ve kitapları ise aydınlanmanın en etkili aracı olarak kabul eder. Hümanist bir bakış açısıyla kaleme aldığı eserlerinde pedagoji ile sanatı bir araya getiren Karion İstomin'in bu tarzı, 170 yıl sonra yazar K. D. Uşinski ve L. N. Tolstoy'un sanatlarında görülür.³¹⁰

Karion İstomin'in 1694 yılında yazdığı *Resimli Alfabe* (*Литцевоѣй букварь*) adlı eserinin temelinde çocuğun görsel açıdan eğitim alma düşüncesi vardır.³¹¹ Her sayfada farklı bir harfin yer aldığı bu alfabe resimlerle desteklenmiştir.³¹² Bu açıdan İstomin, çocuk edebiyatında görsel eğitimin temelini oluşturur ve görsel malzeme kullanan ilk yazar olur.³¹³ Bu alfabe, sadece erkek çocuklarına değil kız çocuklarına yönelik olmasıyla da çocuk edebiyatı alanında bir ilktir.³¹⁴ İstomin'in *İoann Voin'in*³¹⁵ *Hizmeti*

³⁰⁴Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 9.

³⁰⁵Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 79.

³⁰⁶Sazonova, L. İ. (2011). K istorii sozdaniya rifmologiona Simeona Polotskogo. *Slavyanobevedeiye*, No: 2. <http://naukarus.com/k-istorii-sozdaniya-rifmologiona-simeona-polotskogo> adresinden 09.11.2017 tarihinde alınmıştır.

³⁰⁷Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 83.

³⁰⁸Hellman, B. (2016). a.g.e., 8.

³⁰⁹Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 80.

³¹⁰*Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda*. (2010). a.g.e.

³¹¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 9.

³¹²Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 36.

³¹³Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 71.

³¹⁴Zubareva, E. E.– Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 53.

³¹⁵Aziz İoann Voin, görev aldığı orduyla birlikte Hristiyanları öldürme emri alsa da onlara yardım etmeyi tercih eder. Bu açıdan Voin, Rus kilisesinde acı çekenlerin ve zor durumda kalanların yardımcısı olarak anılır. -----, *Pravoslavnyaya Entsiklopediya*. (2000). (Pod red. Patriarha Moskovskogo i vseya

ve Yaşamı (*Служба и житие Ионна Воина*, 1695) adlı eseri ise çocuklara yönelik biyografik uzun öykünün ilk örneğidir. Yazarın, çocuklar için kaleme aldığı gramer, tarih ve aritmetik ders kitapları Rusya’da ilk ders kitabı serisini oluşturmaktadır. Bu kitap serisi, o dönemdeki bilimsel düşünce ve sanatının harmanlanmış olması açısından da değerlidir.³¹⁶

17. yüzyılda şiirin yanı sıra çocuk nesrinde de gelişme gözlenir. Çocuklar için *Geçmiş Zamanın Menkıbesi* (*Повесть временных лет*), *Aleksandır Makedonski (Büyük İskender)*³¹⁷ ve *Varlaam ve İosef Hikayesi* (*Повесть о Варлааме и Иосафе*) gibi tarihi olayların merkeze alındığı “tarihi edebiyat” türü gelişmeye başlar. Bu dönemde roman ve uzun öykü türünde ilk örnekler ortaya çıkar. Bu yüzyılda, çocuk kitaplarında yazarın çocuk okuyucuyla diyaloga girdiği ya da dünyevi içerikte ilk motifin oluşturulduğu gözlenir. Ayrıca bu yüzyılda fabllar, ders kitaplarının bir parçası olarak kabul edilir. İlk fabl yazarı olarak bilinen Ezop’un fablları ve Hint edebiyatının en önemli eseri olan *Pançatantra*’nın (M.S. 100-300) çevirisi yapılır.³¹⁸ Bu dönemde evde eğitim daha yaygın olsa da özel, umumi ve devlet olmak üzere çeşitli türlerde okullar açılır. Bu yüzyılın sonlarına doğru ilk yükseköğretim kurumu olan Slav-Yunan-Latin Akademisi kurulur.³¹⁹

17. yüzyılın sonu 18. yüzyılın başında Çar I. Petro’nun (1672- 1725) tahta çıkışıyla çocuk ve çocuk edebiyatı yeni bir anlam kazanır. Çar I. Petro, erkek çocuklarının atik, çalışkan, becerikli, her açıdan eğitilmiş ve bilgili, kız çocuklarının ise özellikle dindar, alçak gönüllü ve çalışkan olması gerektiğini vurgulayarak dönemin ideal çocuk tipini çizer.³²⁰ Çarın çocuklar üzerindeki bu iradesi, toplumda pedagojik faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlar. Her çocuk, gelecekte devletin bir çalışanı olarak görüldüğünden eğitimlerine büyük önem verilir.³²¹ Bu açıdan reformlar çağı olarak bilinen 18. yüzyıl, eğitim alanında adeta devrim yaratan bir dönemdir.

Rusi Aleksiya II.). T. 1. M: Tserkovno-nauçniy tsentr, <http://www.pravenc.ru/text/471095.html> adresinden 14.11.2017 tarihinde alınmıştır.

³¹⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 85.

³¹⁷ II.-III. yüzyıllar arasında Makedonya Kralı ve en büyük komutanı Aleksandr Makedonski’nin (Büyük İskender M.Ö. 356-323) yaşamı ve faaliyetlerini anlatan, tüm Orta Çağ Avrupa ve eski Rus edebiyatını etkileyen bir romandır. Sokolova, L. V. (1996). *Literatura drevney Rusi: Bibliografiçeskiy slovar* (Pod red: O. V. Tvorogova). M: Prosveşçeniye.

³¹⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 81, 82.

³¹⁹*Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda.* (2010). a.g.e.

³²⁰Hellman, B. (2016). a.g.e., 10.

³²¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 86.

Çar I. Petro öncesinde Moskova’da sistemli ve resmi bir eğitim anlayışı söz konusu değildir. Hatta okuryazarlık manastır ve kiliselerin bünyesinde öğretilir.³²² Petro döneminde ise eğitilmiş ve kültürlü bireylerin yetişebilmesine yönelik her zümre için ayrı ve özel okullar açılır.³²³ 1701 yılında Matematik ve Denizcilik Okulu açılır. Rus gençlerine yurtdışında eğitim alma imkânı sağlanır. 1716 yılında ise daha kapsamlı bir eğitim sistemi oluşturmak amacıyla taşra şehirlerinde on iki ilkokul açılır. Çocukların yabancı dil öğrenmeleri için dernekler kurulur. Eğitimi yaymak amacıyla Peterburg’da Doğal Bilimler Müzesi açılır ve kapsamlı bir kütüphane oluşturulur.³²⁴ İmparatorluk Bilimler Akademisi ve Moskova’da M. V. Lomonosov’un teşvikiyle ilk Rus üniversitesi kurulur. Siviller için Slavcanın sadeleştirilmiş biçimini esas alan bir alfabe düzenlenir ve tüm eserlerde bu yeni alfabe kullanılır. Eğitim alanında uygulanan bu reformlar, dönemin çocuk edebiyatının seyrini değiştirir.³²⁵

18. yüzyılla birlikte dünyevi içerikli eserlerin sayısında artış gözlenir. Saraydaki genç kız ve erkeklerin davranışlarına çekidüzen verme tüzüğü olarak kabul edilen *Gençliğe Dürüst Bir Ayna ya da Günlük Yaşam Kuralları* (Юности честное зеркало, или Показания к житейскому обхождению, 1717),³²⁶ eğitimci, aynı zamanda Çar I. Petro’nun silah arkadaşı olan Feofan Prokopoviç’in (1681-1736), çocuklar için *Kısa Rusya Tarihi* (Краткая русская история), kural ve nasihat kitabı olan *Gençlere ilk Okuma* (Первое учение отроком) adlı eserleri, Çar I. Petro döneminin dünyevi içerikli en önemli çocuk kitaplarıdır.³²⁷ “Nezaket tüzüğü” olarak adlandırabileceğimiz bu eserlerde, çocuk eğitiminin eğlenme ya da dini kuralları öğrenmeye yönelik olmadığı anlaşılmaktadır. Hata ahlaki öğretiler ve eski kitaplarda yer alan alışkanlıkların yerine, saray adabı ve kariyer planlarının geçtiği görülür.³²⁸ Bu eserlerde çocuklara, aile büyüklerinden önce yemek yemeye başlamamak, yemeği domuzlar gibi tıktırmamak, dişleri bıçakla kurcalamamak, çevredekileri selamlayabilmek için şapkayı her zaman hazırda bulundurmak, başkalarının sözünü kesmemek, arkadaşlarıyla özel bir konu görüşmek istediğinde hizmetlilerin

³²²Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze* (Çev: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Yayınevi, 215.

³²³Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 54.

³²⁴Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 215, 297.

³²⁵Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 77.

³²⁶Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 37.

³²⁷Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 12.

³²⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 86.

anlamaması için yabancı dil öğrenmek, kötü içerikli şarkı, fabl ve atasözlerinden uzak durmak gibi nasihatlerde bulunulur.³²⁹

Çar I. Petro'nun hakimiyetinin güçlendiği 1689-1725 yılları arasında mekanik, yer ölçümü, matematik ve diğer tabii ilimler ile ilgili ve ansiklopedik içerikli kitaplar ortaya çıkar.³³⁰ Özellikle Çek pedagog ve evrensel eğitimin ilk savunucularından Johann Amos Comenius'un *Resimlerle Dünya* (*Мир в картинках*, 1657) adlı eseri, Rus çocuk edebiyatının gelişmesinde etkili olur. Bu eser, sadece Rusya'da değil tüm dünyada görsel ansiklopedilerin temelini oluşturmaktadır.³³¹ Ayrıca bu dönemde basılı kitap sayısında artış gözlenir.³³² Bilim, mimari, zanaat ve askeri alanlarda çeviri eserlerin yoğunlukta olduğu belirtilebilir. Çarın emriyle Avrupa'da son on beş yılda yazılan eserlerin çevirisi ve basımı gerçekleştirilir. Bu sayede genç nüfus, aktüel fikir ve keşiflere daha kolay erişebilme imkânı bulur. Bu yüzyıllarda çocuk, Fransız yazar ve şair Charles Perrault'un masallarıyla, İspanyol romancı Miguel de Cervantes'in *Don Kişot* (1615), İrlandalı yazar Jonathan Swift'in *Gulliver'in Gezileri* (1726), Fransız yazar François Rabelais'in *Gargantua ve Pantagruel* (1532-1552) adlı eserleriyle tanışır. 1719 yılında da İngiliz yazar Daniel Defoe'nun dünya klasiklerinden olan *Robinson Crusoe* (1719) adlı romanının ilk basımı ortaya çıkar.³³³

18. yüzyılın ikinci yarısında yazar ve bilim adamlarının pedagojiye yöneldiği ve Batıdaki gelişmeleri yakından takip ettiği belirtilebilir. John Locke, Jean Jacques Rousseau, Voltaire takma adıyla bilinen François Marie Arouet, Johann Heinrich Pestalozzi gibi düşünürlerin eserlerinin çevirileri yapılır.³³⁴ Bu dönemde insanın kişiliği ön plana çıkar ve bu kişiliğin, çocukluk çağından itibaren şekillendiği gerçeğine ilk kez dikkat çekilir. Böylece çocukluk, insan yaşamının ayrı bir evresi olarak kabul edilir. Tüm bu gelişmeler sonucunda çocuk kitaplarının içeriği tamamıyla değişir.³³⁵

Yüzyılın son çeyreğinde Çariçe II. Yekaterina (1762-1796) iktidarında, I. Petro döneminde olduğu gibi aydınlanmacı bir tutum sergilenir. Çariçe döneminde Fransız

³²⁹Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 82.

³³⁰*Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda*. (2010). a.g.e.

³³¹Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 79.

³³²Kudryavtseva, E. B. (2005). *Detskaya literatura kak sredstvo inkulturatsii (Na primere russkikh knig XVIII veka)*. Dissertatsiya na soiskaniye uchyonoy stepeni kandidata kulturologii. Moskva, 17.

³³³Hellman, B. (2016). a.g.e., 11.

³³⁴Levchenkova, O. S. (2010). *Puti razvitiya russkoy detskoy literatury XX veka (1920-2000 gg.)*. Moskva: Maks Press, 7.

³³⁵Zubareva, E. E.—Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 54.

kültürü Rusya'ya taşınır. Avrupa'daki her gelişmeyi yakından takip eden çariçe, bireyin ve toplumun gelişmesi için bilginin gerekliliğini vurgular.³³⁶ Bu nedenle toplumu, özellikle de genç nüfusu edebiyata ve sanata yönelmeye teşvik eder.³³⁷ İnsanların eğitim ve aydınlanmacı fikirlerle ilerleyebileceğini düşünen çariçe, Rusya'da birçok eğitim kurumu açarak her açıdan aydın insanlar yaratmayı amaçlar.³³⁸

Çariçe II. Yekaterina, Aydınlanma sürecini Rusya'da yayan kişi olmasının yanı sıra devletin refahı ve gelişmesinde çocuk eğitime de önem verir. Özellikle torunu Aleksandr ve Konstantin'in eğitimiyle yakından ilgilenir, çocukluk kültürünü liberal ve aristokrat açıdan ele alan yeni bir pedagojik sistem oluşturur. Bu sistemin temelinde, gelecekteki faaliyetleriyle devletin ve halkın refahını sağlayacak olan çocuğun mutluluğu esas alınır. Mutluluğa ise ancak mantık ve iyiliğin birleşimiyle, manevi tamamlanmışlıkla kavuşulabilir. “Çocuklarda neşeli bir ruh hali yaratarak onu her türlü hüznü hayal ve olaylardan uzaklaştırmak gerekir” sözlerinden de anlaşılacağı üzere çariçeye göre eğitimin amacı, sağlıklı bir beden ve iyiliğe yönelmiş bir akıldır. Çariçenin pedagoji alanındaki bu fikirleri, 19. yüzyıl eğitimcilerinden V. A. Jukovski ve A. O. İsimova tarafından geliştirilir.³³⁹

Çariçe, pedagoji alanındaki girişimlerinin yanı sıra yazdığı ders kitaplarıyla da çocuk edebiyatına katkıda bulunur.³⁴⁰ *Sivil Eğitim İle İlgili Rus Alfabeti (Российская азбука с гражданским учением)*, *Vicdan İle İlgili Çin Vecizeleri (Китайские мысли о совести)*, *Seçilmiş Rus Atasözleri (Выбранные российские пословицы)*, *Notlar (Записки)*, *İlk Öğretimin Devamı (Продолжение начального учения)*, *Sohbetler ve Öyküler (Разговоры и рассказы)* adlı ders kitapları, sarayda çocukların eğitimi için uzun yıllar kullanılmıştır.³⁴¹ Çariçenin hem edebi yeteneğinin örneği kabul edilen hem de çocuk edebiyatının eşsiz örneklerinden olan *Çareviç Hlor Hakkında Masal (Сказка о царевице Хлоре, 1781)* ve *Çareviç Fevey Hakkında Masal (Сказка о царевице Февее, 1783)* adlı iki eserinde de ideal bir yetişkinin çocukluk dönemindeki niteliklerinden bahsedilir.³⁴²

³³⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 13.

³³⁷Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 90.

³³⁸Riasanovsky, N. V.– Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 299.

³³⁹Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 87, 90.

³⁴⁰Kudryavtseva, E. B. (2005). a.g.e., 31.

³⁴¹Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 87.

³⁴²Hellman, B. (2016). a.g.e., 15.

Çariçe Yekaterina fabl ya da mesele benzeyen didaktik ve alegorik çocuk masalı türünü oluşturarak çağdaş Rus masalına zemin hazırlar. Çariçenin masalları çağları, coğrafyaları aşan bir üne ve etkiye sahip olur. Çocuk yazarı V. Buryanov, çağdaşları A. S. Puşkin ve V. A. Jukovski, ayrıca D. Mamin-Sibiryak, V. M. Garşin, M. A. Gorki gibi gelecek dönemde birçok yazar tarafından çariçenin bu masal tarzı kullanılır. 1783 yılında özel basımevlerine izin vererek yayın sayısının artışına destek olur. Rusya’da bu dönemde “kadın kütüphanesi”, “çocuk kütüphanesi” gibi terimler oluşur.³⁴³

Çariçe II. Yekaterina dönemi çocuk edebiyatının gelişmesinde N. İ. Novikov, N. G. Kurganov, A. T. Bolotov ve N. M. Karamzin gibi yazarların da katkıları göz ardı edilemez.³⁴⁴ Bu yazarlar, çocuğa mensup olduğu sınıf gözetilmeksizin erdem sahibi olmayı tavsiye ederler ve eserleriyle onun ufkunu genişletmeyi amaçlarlar.³⁴⁵

N. G. Kurganov (1725-1796) çocuklara yönelik ilk ansiklopedik içerikli Rus *Evrensel Gramer Kitabı* (*Российская универсальная грамматика*, 1769) adlı eserini oluşturur.³⁴⁶ N. İ. Novikov (1744-1818) “*Bizim çocuklarımız mutlu insanlar ve faydalı vatandaşlar olarak eğitilmek zorundadırlar*” sözleriyle, çağının çocuk eğitimi ile ilgili görüşünü yansıtır.³⁴⁷ Rusya’da ilk çocuk dergisi olan “*Detskoye çteniyeye dlya serdtsa i razuma*”yı (1785-1789) çıkarır.³⁴⁸ 1785-1789 yılları arasında haftalık basılan bu dergi, “*Moskovskiye Vedomosti*” adlı derginin ücretsiz eki olarak basılır.³⁴⁹ 6 ile 12 yaş arası çocuklara yöneliktir ve içinde öğretici makaleler, piyesler, öyküler, fabllar, bilmece yer almaktadır.³⁵⁰ Bu dergi ile ileri dönem çocuk yayıncılığının temelini oluşturan Novikov, *Açan Çiçek* (*Распускающийся цветок*, 1787) ve *Faydalı Gençlik Alıştırmaları* (*Полезное упражнение юношества*, 1789) adlı çocuk derleme eserlerini de kaleme alır.³⁵¹

Rus ve Slav dillerinin bir çatı altında toplanması görüşünü savunan Slavyanofil A. S. Şişkov (1754-1841), edebi eserlerde folklorla yönelmek gerektiğini belirtir. Bu açıdan Şişkov, Rus çocuk edebiyatında ilk kez çocuk kitapları ile halk şiirini, çocuk

³⁴³Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 299.

³⁴⁴Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 39.

³⁴⁵Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 90.

³⁴⁶Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 12.

³⁴⁷Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 56.

³⁴⁸Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 7.

³⁴⁹Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 40.

³⁵⁰Hellman, B. (2016). a.g.e., 16.

³⁵¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 93.

oyunlarını ve folkloru birleştirmiştir. Şişkov'un yarattığı bu tarz, 20. yüzyıl edebiyatının genel atmosferini oluşturmaktadır ve bu dönem çocuk edebiyatının seyrini önemli ölçüde değiştirmiştir.³⁵²

A. S. Şişkov'un dil görüşünün aksine Batı yanlısı bir yaklaşım gösteren N. M. Karamzin, tarih uzmanı ve Rus edebiyatında santimentalist akımın öncüsü olsa da çocuk edebiyatına büyük katkısı olan yazarlar arasındadır. Otuza yakın çocuk eseri ve çeviri kitabı bulunmaktadır. *Anakreonantik Şiirler*³⁵³ (*Анакреонтические стихи*, 1788), *Yevgeni ve Yuliya* (1789) adlı çocuk öyküsünde dostluk, masum aşk, insanın ve doğanın güzelliği gibi konulara değinir. *Zavallı Liza* (*Бедная Лиза*, 1792) adlı eseri, yetişkinlere yönelik yazıldığı düşünülse de aslında Karamzin'in en popüler çocuk ve ilk gençlik yapıtıdır.³⁵⁴

18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren folklorla artan ilgi sonucunda halk masalları ön plana çıkar. M. D. Çulkov'un *Nükteci ya da Slav Masalları* (*Пересмешиник, или Славенские сказки*, 1766-1768), V. A. Levşin'in *Rus masalları* (*Сказки русские*, 1787), S. Drukovtsov'un *Büyükanne Masalları* (*Бабушкины сказки*, 1778) en çok okunan eserler arasındadır. Bu dönemde Mariya Gladkova (1795-?), İngiliz yazar Laurence Sterne'in *Duygusal Bir Yolculuk* (1768) ve Karamzin'in *Rus Seyyahın Mektupları* (*Письма русского путешественника*, 1791-1792) adlı eserlerinden etkilenerek yazdığı *15 Yaşında Biri Tarafından Aileyi Memnun Etmek ve 15 Yaşındaki Arkadaşın Anısına Yazılan 15 Günlük Yolculuk* (*15-ти дневное путешествие, 15-ти летнею писанное, в угождение родителю и посвящаемое 15-ти летнему другу*, 1810) adlı eseriyle, çocuklar için sentimental gezi notları yazan ilk Rus çocuk edebiyatı kadın yazarı olur.³⁵⁵

Anlaşılabacağı üzere 17. ve 18. yüzyıllarda çocuk edebiyatı, ulusal çıkarlar ve devletin ihtiyaçları doğrultusunda bilimsel gelişmelerin, Aydınlanma hareketinin, pedagojik fikirlerin ve sanatsal akımların etkisi altında gelişir.

19. yüzyılda çocuk edebiyatının şekillenmesindeki en önemli etaplardan biri romantizm akımıdır.³⁵⁶ Bu akımla birlikte çocukluk dönemine ilgi artar. Çocuğun

³⁵² A.y.

³⁵³ Adını, Yunanlı şair Anakreon'dan (İ.Ö.6. yy.) alan lirik şiir türüdür.

³⁵⁴ Araştırmacı Ben Hellman'a göre santimentalist akım, ilk olarak çocuk edebiyatı türlerinde ortaya çıkar ve ardından genel edebiyatı etkiler. Hellman, B. (2016). a.g.e., 18.

³⁵⁵ A.g.e., 19, 22.

³⁵⁶ Arzamastseva, İ. N.—Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 108.

kendine özgü büyü ve sanatsal bir dünyasının olduğu kabul edilir. Rus edebiyatında ilk kez çocuk imgesinin psikolojik betimi sunulur. Çocuk edebiyatının genel edebiyattan bağımsız bir alan olduğu görüşü sorgulanmaya başlanır. Çocuk kitaplarının sadece didaktik değil, edebi niteliklere de sahip olması gerektiği vurgulanır.³⁵⁷ Eserlerde çocukların yetişkinlerle diyalog kurması, bu alana getirilen bir yeniliktir ve bu dönemde çocuk oyunları, kültürel bir simge olarak karşımıza çıkar. Birey olduğu kabul edilen çocuk için bayramlar düzenlenir, gösteriler yapılır, sanatta yetkin kişilerin önünde şiir okuma ve müzik aleti çalma ritüeli gerçekleşir.³⁵⁸ Dikkatlerin genç nesilde yoğunlaşması, eğitim kurumlarının sayısında artış sağlar. Bu dönemde Rusya’da altı üniversite, kırk sekiz orta dereceli devlet okulu ve üç yüz otuz yedi ilkokul bulunmaktadır. Ayrıca 1802 yılında Çar I. Aleksandr’ın idaresinde Eğitim Bakanlığı kurulur.³⁵⁹

18. yüzyıl ile karşılaştırıldığında 19. yüzyılın ilk yarısında çocuk edebiyatında ders kitabı ve öğretici eserler büyük bir gelişme gösterir. Tarih, doğa bilimleri, coğrafya, teknik, bilim, tıp, Rus ve diğer Rus halklarının kültürü ile ilgili çocuk kitapları yazılır. Bu dönemde alfabeler bile ansiklopedik içerikte oluşturulmaya çalışılır. 1818 yılında V. F. Afanasyeviç’in *Çocuklara Çok Değerli Bir Hediye ya da Tamamen Yeni Bir Ansiklopedik Alfabe* (*Драгоценный подарок детям, или полная новая энциклопедическая азбука*) adlı eseri, tarih, doğa bilimleri ve sanatla ilgili bilgiler içermektedir.³⁶⁰

Yüzyılın başında ders kitapları dışında, çocuk edebiyatı nazım türünde ilk olarak İ. A. Krılov’un (1769-1844) fablları³⁶¹ dikkat çeker. Çocukluk yıllarını Tver’de fakir bir ailede ve sıradan halkla iç içe geçiren Krılov’un, zengin hayat tecrübesi ve edebiyat sevgisi, yazarın fabllarının zeminini oluşturur. Bu fabllar, dönemin toplumsal yapısını yansıtmaları açısından hem yetişkinlere hem de çocuklara hitap etmektedir.³⁶²

İ. A. Krılov, *Eşek* (*Осёл*, 1815) adlı fablında ahlaki değerleri, *Köylü ve Nehir*’de (*Крестьяне и река*, 1814) dönemin memur kesimindeki rüşvetçiliği, *Yapraklar ve Kökler*’de (*Листы и корни*, 1811) ise sıradan Rus halkını yansıtır.

³⁵⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 29.

³⁵⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 109.

³⁵⁹Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 362.

³⁶⁰Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 171, 172.

³⁶¹Kritarovaya, J. N. (Red.) (2013). *Russkaya basnya XVIII- XX vekov*. M: Drofa, 5, 6.

³⁶²Lyubimov, N. M. (Red). (1984). *İ. A. Krılov. Soçineniya v dvuh tomah*. Moskva: Pravda, 3, 7.

Yazar, basit ama gündelik hayattan izler taşıyan bu fabllarla döneminin aksak yönlerini hicveder. *Trişka'nın Kaftanı* (Тришкин кафтан, 1815), *Demyan'ın Balık Çorbası* (Демьянова уха, 1813), *Kığu, Turna Balığı ve Yengeç* (Лебедь, Щука и рак, 1814), *Kurt ve Kuzu* (Волк и ягненок), *Kız Böceği ve Karınca* (Стрекоза и муравей) gibi fablları ise esnek uyak yapısı, canlı günlük dil kullanımı ve hiciv ustalığıyla adeta bir başyapıta dönüşürler.³⁶³

Dönemin çocuk edebiyatı nesir türünde ise masalın ön planda olduğu görülür. Masallar romantizm akımının bireyin iç dünyasına yönelim ilkesi doğrultusunda ele alınır ve sözlü halk şiirinden izler taşır.³⁶⁴ V. A. Jukovski, A. S. Puşkin, P. P. Yerşov, A. A. Pogorelski ve V. F. Odoyevski çocuk masalının gelişmesine katkı sağlarlar.³⁶⁵

18.- 19. yüzyıllarda Rus masalının gelişmesini sağlayan V. A. Jukovski (1783-1852), “Çocuk dünyasının, benim dünyam olduğunu, sadece bu dünyada zevkle hareket ettiğimi ve eksiksiz bir mutluluğu burada bulabildiğimi biliyorum”³⁶⁶ sözleriyle, bu alana verdiği önemi dile getirir. Jukovski, çocuk edebiyatına gerek dünya edebiyatından yaptığı çevirilerle gerek kendi yazdığı masallarla katkıda bulunur.³⁶⁷ Batı kaynaklı masal geleneğini Rus folkloru ile bütünleştirir. Ayrıca folklor ile edebiyatın birleşimini sunduğu nesir türünde ilk masalı *Üç Kuşak* (Три пояса, 1808), Fransız yazar, şair ve edebiyat teorisyeni Charles Perrault’un (1628-1703) masalının şiir tarzında çevirisi olan *Çizmeli Kedi* (Ком в сапогах, 1845), Alman yazar Grimm Kardeşler’in masal geleneğinden etkilenecek kaleme aldığı *Uyuyan Güzeli* (Спящая царица, 1845) adlı masalları çocuk edebiyatı klasikleri arasındadır.³⁶⁸

V. A. Jukovski, Rus çocuk edebiyatının konu, tema, motif zenginliğini oluşturur. Günümüz yazarlarının eserlerinde sıkça işlediği ölüm teması, Jukovski aracılığıyla çocuk edebiyatına kazandırılır. Ayrıca çocuk edebiyatında okul konuları dışında ilk kez didaktik amaçlı ve korkunç konuları işler.³⁶⁹

Rus edebiyatının temel taşlarından olan A. S. Puşkin (1799-1837), edebi yaşamında çocuk dergilerinde yazmayı reddeder ve çocuklara yönelik özel bir eser

³⁶³ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 112, 113.

³⁶⁴ A.g.e., 113.

³⁶⁵ Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 45.

³⁶⁶ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 115, 120.

³⁶⁷ A.g.e., 56.

³⁶⁸ Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 57.

³⁶⁹ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 117, 118.

yazmaz.³⁷⁰ Ancak *Papaz ve Uşağı Balda* (Сказка о попе и работнике его Балде, 1831), *Çar Saltan, Şanlı ve Güçlü Oğlu Knez Gvidon Saltanoviç ve Güzeller Güzeli Kuğu Prenses Masalı* (Сказка о царе Салтане, о сыне его славном и могучем богатыре князе Гвидоне Салтановиче и его прекрасной царевне Лебеди, 1831), *Balıkçı ile Balık Masalı* (Сказка о рыбаке и рыбке, 1833), *Ölü Prenses İle Yedi Bahadır* (Сказка о мертвой царевне и о семи богатырях, 1833), *Altın Horoz Masalı* (Сказка о золотом петушке, 1834) gibi birçok eseri, günümüz çocuk edebiyatı bağlamında kabul edilmektedir. Yetişkin okura yönelik yazdığı *Yevgeni Onegin* (1825-1832) adlı eseri ise delikanlılığın ilk kez realist bakış açısıyla sunulması açısından önemlidir.³⁷¹

P. P. Yerşov'un (1815-1869) yaşamı sırasında yirmi altı kez yayınlanan ve yirmi yedi dile çevrilen *Kambur At* (Конек-горбунок, 1834) adlı masalı, Rus çocuk edebiyatının önde gelen eserleri arasındadır.³⁷²

A. A. Pogorelski (1787-1837) ise Rus çocuk edebiyatında nesir türünün başlangıcı ve ilk fantastik çocuk öyküsü olan *Kara Tavuk ya da Yeraltı Sakinleri* (Черная курица, или Подземные жители, 1828) adlı masalıyla ön plana çıkar.³⁷³ Çocuğun karakterinin ve psikolojisinin ele alındığı bu eser, Rus çocuk edebiyatında ilk kez fantastik ile gerçeğin, pedagoji ile sanatın bileşimini sunar.³⁷⁴ Pogorelski, eserinde çocukların anlayamayacağı kelimelere yer vermeyerek çocuk nesrinin dilini sadeleştirmiştir.³⁷⁵ Ayrıca bu eserle birlikte Rus çocuk edebiyatında, çocuk ve yetişkin olmak üzere iki okur türü ortaya çıkar. Pogorelski'nin bu eserindeki çocuk kahraman Alyoşa'nın prototiplerini, 19. ve 20. yüzyıl yazarlarından S. T. Aksakov, L. N. Tolstoy, N. M. Garin Mihaylovski, A. N. Tolstoy ve M. A. Gorki'nin otobiyografik uzun öykülerinde bulmak mümkündür.³⁷⁶

Yazar, müzisyen, filozof ve aynı zamanda Rusya'da köy okulunun kurucusu olan V. F. Odoyevski (1803-1869), çocuklarda düşünce ve duyguyu uyandırma noktasında masala büyük görevler yükler.³⁷⁷ Öyle ki çocuk edebiyatında Masal Dede

³⁷⁰Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 66.

³⁷¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 35.

³⁷²A.g.e., 40.

³⁷³Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 78.

³⁷⁴Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 128.

³⁷⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 149.

³⁷⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 150, 151.

³⁷⁷A.g.e., 151, 152.

İriney olarak tanınmaktadır.³⁷⁸ Çocuk eserlerini *İriney Dededen Çocuk Masalları* (Детские сказки дедушки Ирины, 1840) ve *İriney Dededen Çocuk Şarkıları* (Детские песни дедушки Ирины, 1847) olmak üzere iki derleme kitabında toplamıştır.³⁷⁹ *Enfiye Kutusundaki Şehircik* (Городок в табакерке, 1834) adlı eseri ise tamamlanamasa da sanatsal ilk öğretici çocuk masalı olmasıyla dikkat çekmektedir.³⁸⁰

V. F. Odoyevski, *Pazar Günleri İçin Çocuk Kitabı* 'nda (Детская книжка для воскресных дней, 1833) eseri başta olmak üzere sanatında eğitimi ile pedagojiyi birleştirtir. Çocuk eserlerinde fantastik öğeleri ve kurguyu gerçek süzgecinden geçirerek vermenin gerekliliğini vurgulayan Odoyevski, *Marangoz* (Столяр, 1838) adlı masalıyla sanatında zirveye ulaşır. Bu eserinde yazar, çocuklara bilgiye ulaşmanın verdiği hazzı aşılar.³⁸¹

Realizm akımıyla birlikte dönemin baskın türü olan masallarda gerçeğe yakın bir kurgu tasarlanır. Bu nedenle mucize ve sihir gibi fantastik öğeler masallarda yer almaz. Masallarda yine bitkiler, hayvanlar ve nesneler konuşsa da insanların bu varlıklarla diyalog kurması söz konusu değildir.³⁸² Masalın realizm akımıyla geçirdiği bu değişimi, V. İ. Dal (*Kazak Luganski'nin Uzun Öyküleri, Masalları ve Öyküleri- Повести, сказки и рассказы Казака Луганского*, 1846), N. P. Vagner (*Kedi Murlık'ın Masalı- Сказка кота-Мурлыка*, 1872) ve K. D. Uşinski'nin sanatında görmek mümkündür.

Yazar, pedagog, Rusya'da okul öncesi pedagojinin ve halk okullarının kurucusu olan K. D. Uşinski (1824-1870), hem Rusya'da hem de dünyada pedagojik fikirlerinden faydalanılmıştır. 1850'li yıllara kadar çocuğa nasıl bir eğitim verilmesi gerektiği konusunda fikir birliği yokken halk kültürünün bu alandaki önemini ortaya çıkarır. Çocuğun hem ahlaki hem de psikolojik açıdan ancak halk kültürüyle doyuma ulaşabileceğini dile getirir.³⁸³

K. D. Uşinski, çocuk eğitimi konusunda halk edebiyatı türlerinden masalı ilk sıraya yerleştirir. Yazara göre çocuğun hayal gücünün gelişmesinde, masallardaki

³⁷⁸Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 39.

³⁷⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 29.

³⁸⁰Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 83.

³⁸¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 151- 156.

³⁸²A.g.e., 175.

³⁸³Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 105.

olayların dinamik akışı, yapılan tekrarlar, ifadelerin yalın ve anlaşılır olması etkili olur.³⁸⁴ Eğitimde yabancı dil öğretimini faydasız bulan Uşinski, bir kültür taşıyıcısı ve halkın en önemli eğitim aracı olan ana dilin önemine değinir.³⁸⁵ Yazarın ana dilin gerekliliği konusundaki düşünceleri, Rusya’da halk okullarının açılmasında ve ulusal kültürün gelişmesinde önemli rol oynar.³⁸⁶ Yazarın bu görüşü, pedagojik düşüncelerinin temelinde halkçı bir zemin olduğunu göstermektedir.

Uşinski, Alman ve İsveç eğitim kurumlarında edindiği izlenimler sonucunda kendisine büyük ün getiren ve okullarda uzun yıllar ders kitabı olarak okutulan *Çocuk Dünyası* (*Детский мир*, 1861), *Ana Dili* (*Родное слово*, 1864), *Öğretmenler ve Ebeveynler için Ana Dili Öğretme Kılavuzu* (*Руководство к преподаванию по Родному слову для учителей и родителей*, 1864) ve *Eğitim Hedefi Olarak İnsan* (*Человек как предмет воспитания*, 1868-1869) adlı eserlerini yayımlar.³⁸⁷ *Çocuk Dünyası* ve *Çeşitli Yazarlardan Seçmeler* (*Детский мир и хрестоматия*, 1861) ve *Ana Dili* adlı eserlerinde, çocukları bilim ve günlük yaşamla tanıştırmayı amaçlar. Çocuğu, günlük yaşamda yabancı olmadığı nesne ve olaylarla karşılaştırır. *Kış*, *İlkbahar*, *Yaz*, *Sonbahar* adlı öykülerinde çocuklara mevsimleri tanıtır. *Tavşanların Şikayetleri* (*Жалобы зайки*), *Keşifteki Arılar* (*Пчелки на разведка*) adlı öykülerinde çocuklar doğa ve hayvanlar alemi ile tanışır. Bu açıdan Uşinski’nin eserlerinin ansiklopedik içerikte olduğu belirtilebilir. *Dört İstek* (*Четыре желания*), *Korkak Vanya* (*Трусливый Ваня*) adlı öykülerinde ise çocuğa kişiliğindeki olumsuz yönlerin, ileri yaşamında kendisine sorun çıkarabileceği mesajını verir.³⁸⁸

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren nesirde öykü türünün ağırlık kazandığı görülür. D. Mamin-Sibiryak, V. G. Korolenko, A. S. Serafimoviç, M. A. Gorki ve L. N. Andreyev öykülerinde kapitalist düzende hem ruhsal hem de fiziki açıdan ölen öksüz, fakir ve küçük işçi çocukların içler acısı durumunu yansıtır.³⁸⁹ Lev Tolstoy, F. M. Dostoyevski, A. P. Çehov ve A. İ. Kuprin ise eserlerinde erken yaşta

³⁸⁴ Zamiko, N. S. *Jizn i Pedagogičeskaya deyatelnoŝt K. D. Uşinskogo*. Ministerstvo obşçego i professionalnogo obrazovaniya. Filial Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. <http://ref.by/refs/62/13319/1.html> adresinden 07.01. 2017 tarihinde alınmıştır.

³⁸⁵ Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 123.

³⁸⁶ Zamiko, N. S. a.g.e.

³⁸⁷ A.y.

³⁸⁸ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 202, 204.

³⁸⁹ Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 207.

olgunlaşmak zorunda kalan çocuk tipini çizerler. Psikolojik etkenlerin, yetiştirilme tarzının ve çevre faktörünün çocuğun üzerindeki etkisini yansıtırılar.³⁹⁰

Çocuk edebiyatı bağlamında ünlü Rus yazar S. T. Aksakov (1791-1859), çocukluk dönemi ile ilgili otobiyografik uzun öykü türünü geliştirir. *Torun Bagrov'un Çocukluk Yılları* (Детские годы Багрова-внука, 1858) adlı eserinin yazım sürecinde “(...) Kitabın gizemi çocukları taklit ederek değil de sanki yetişkinlere yönelik gibi yazacak olmamda ve çocuklar çok sevmediği için ahlak dersi vermemesinde” sözleriyle günümüz çocuk edebiyatının kilit noktalarına değinir.³⁹¹

S. T. Aksakov'un bu düşüncelerinden hareketle yazarın, çocuk okuru önemseydiği ve günümüz çocuk edebiyatı eleştirisinde, “çocuğu anlatmak yerine onu esere dahil edebilmek” ilkesinin temelini oluşturduğu açıktır.³⁹² Aksakov'un folklorik özellikler taşıyan *Kızıl Çiçek* (Аленький Цветочек, 1858) adlı eseri de çocuk edebiyatı bağlamında değerlendirilmektedir. Yazarın halk masallarından esinlenerek kaleme aldığı ve üslup özellikleriyle dikkat çeken bu eser, çocuk edebiyatı klasikleri arasında sayılmaktadır.³⁹³

Eserlerinde insan ruhunun derinliklerine ulaşan ve yaptığı psikolojik çıkarımlarla Rus edebiyatının dev isimleri arasına giren F. M. Dostoyevski (1821-1881), çocuklara yönelik olmasa da *İnsancıklar* (Бедные люди, 1846), *Netoçka Nezvanova* (1849), *Ezilmiş ve Aşağılanmışlar* (Униженные и оскорбленные, 1861) romanlarında ve *Küçük Kahraman* (Маленький герой, 1857) adlı öyküsünde ezilen, hırpalanan ve sevgisiz kalan çocukların psikolojilerine yer verir. Onların işledikleri suçların sorumlusu olarak aileleri ve ikiyüzlülüğün hâkim olduğu Rus toplumunu görür.³⁹⁴

L. N. Tolstoy (1828-1910), yazar yönünün yanı sıra pedagojik faaliyetleriyle de ön plandadır. Tolstoy'un pedagojik fikirleri, 1849 yılında Yasnaya Polyana'da köylü çocuklarının eğitimiyle ilgilendiği sırada oluşur.³⁹⁵ “Kim Kime Yazmayı Öğretiyor? Biz mi Köylü Çocuklarına Yoksa Köylü Çocukları mı Bize Öğretiyor?” (“Кому у кого учиться писать- крестьянским ребятам у нас или нам у

³⁹⁰ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 11, 175.

³⁹¹ A.g.e., 192.

³⁹² A.g.e., 193.

³⁹³ Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 245.

³⁹⁴ Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 207.

³⁹⁵ Smirnova, V. (1967). *Lev. Kassil, ego geroi, knigi i druzya. Lev. Kassil. Sobraniye soçineniy v piyati tomah*. Tom 5. Moskva: Detskaya literatura, 603.

крестьянских ребят?”) başlıklı makalesinde Tolstoy, köylü çocukların sanatsal yeteneklerini ortaya çıkarır.³⁹⁶

Tolstoy’un eğitim ve çocuk eserlerindeki önem verdiği ilk unsur, bireyin ahlaki açıdan kendisini tamamlamasına yol göstermektir.³⁹⁷ Yazara göre bir çocuk eserinin başarısı, onun ahlaki ve yaşama yönelik bilgiler sunmasıyla bağlantılıdır. Bu açıdan Tolstoy’un çocuk eserlerinde didaktizmin ön planda olduğu belirtilebilir. *Üç Ayı (Три медведя)*, *Filipçik (Филипок)*, *İnek (Корова)* adlı öykülerinde yazar bu düşüncesini somutlaştırır. Çocukluk evresinde bireyin kendini tanıma ve yargılama gücüne sahip olduğunu dile getiren yazar, bu dönemi *Çocukluk (Детство, 1852)*, *İlk Gençlik (Отрочество, 1854)* ve *Sivastopol Öyküleri’nde (Севастопольские рассказы, 1855)* yansıtır. Bu eserlerde, çocuğun ruhsal ve psikolojik özellikleri, dünyayı algılayış biçimi verilir. Ayrıca çocuk eseri yazarının, çocuğun kişiliğine kayıtsız kalmaması gerektiğini, aksi durumda çocuğun dünyasına dahil olamayacağını vurgular. Tolstoy, 1872 yılında on dört yıllık bir emeğin ürünü olan *Alfabe (Азбука)* adlı ders kitabına sanatsal içeriği dahil etmesiyle alanda bir ilki gerçekleştirir. Yazar, bu eserin kendisi için önemini şu sözlerle dile getirir: “*Bu kitabı anlatmam uzun yıllar aldı. Çar çocuklarından köylü çocuklarına kadar iki nesil bu kitabımdan okumayı öğrenecek ve ilk sanatsal etkiyi ondan alacaklar. Bu alfabeyi yazdıktan sonra huzur içinde ölebirim.*” Rusya’nın dört bir yanında faydalanan bu eser, birçok kez yayınlanır.³⁹⁸

Tolstoy, Rus çocuk edebiyatında hayvanlarla ilgili öykü türünün de temelini atar. *Varya’nın Saka Kuşu Varmış (У Вари был чиж)*, *Bahar Geldi (Пришла весна)*, *Ninem’in Torunu Varmış (У бабушки была внучка)* adlı çocuk öykülerinde, çocuğun doğayla, nesnelerle ve insanlarla olan ilişkisini yansıtır.³⁹⁹ Çocuğun doğayla ve diğer canlılarla olan ilişkisi açısından D. Mamin-Sibiryak, V. M. Garşin ve A. P. Çehov kendisinin ardılıdır.⁴⁰⁰

Yüzyılın ilk çeyreğine gelindiğinde Çar I. Nikola (1825-1855) yönetimiyle sıkı baskı rejimine maruz kalan Rusya’da, eğitim ve dolayısıyla çocuk edebiyatı büyük bir değişime uğrar. Çar I. Nikola, gençliğin farklı görüş ve akımlarla zehirlenmesini engellemek amacıyla eğitimi kontrole tabi tutar. Özellikle Rusya’da ön planda olan

³⁹⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 87.

³⁹⁷A.g.e., 79.

³⁹⁸Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 207-210.

³⁹⁹A.g.e., 208.

⁴⁰⁰Zubareva, E. E.– Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 129.

nihilizme karşı gençliği toplumsallıktan uzaklaştırıp bireyselliğe ve yalnızla sürüklediği gerekçesiyle tedbirler alınır. Bu dönem eğitimde eşitsizlik zirve noktasına ulaşır. Devlete karşı çıkan entelektüel kesimin yuvası olarak görülen üniversitelere giriş zorlaşır. Din ve devlet çıkarına bir eğitimin verildiği kiliselerden mezun olacak öğrencilerin yönetime zarar vermeyeceği düşüncesi o kadar benimsenir ki serf çocuklarının sadece kiliseler tarafından eğitilmesi uygun görülür. Üst tabakadan insanların çocukları ise her türlü özel eğitim alma hakkına sahip olurlar. Sıradan halka uygulanan bu baskı, realizm akımıyla birlikte edebiyatta halkçılık fikirlerinin yoğunlaşmasına zemin hazırlar.⁴⁰¹

I. Nikola'nın baskı rejiminin ardından II. Aleksandr döneminde (1855-1881) büyük reformlar yaşanır. Bu dönemde serflerin serbest bırakılmasıyla başlayan değişimler, 1917 Ekim Devrimi'ne kadar uzanır ve bu süreç, toplumsal hayatın yanı sıra Rus kültürünü de etkiler. I. Nikola'nın ölümüyle başlayan liberalleşme hareketi eğitimde de etkisini gösterir. 1863 yılında üniversitelerin özerkliği yasallaşır ve hükümet tarafından üniversitelere uygulanan kısıtlamalar ortadan kaldırılır.⁴⁰² 1861 yılında Rusya'da toprak köleliğinin kaldırılmasıyla halka ilgi artar ve 1864 yılında Zemstvo'nun kurulmasıyla açılan bölge okullarında yeni içerikte çocuk kitaplarının yazımına başlanır.⁴⁰³ 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren halkçılığın, demokrasi ve yurttaşlık fikirleriyle bağlı ideolojik bir karaktere büründüğü belirtilebilir. V. G. Belinski, N. G. Çernişevski, N. A. Dobrolybov, N. A. Nekrasov, A. N. Pleşçeyev, İ. A. Gonçarov, M. E. Saltıkov-Şchedrin, D. İ. Pisarev gibi devrimci-demokrat kesimin ortaya çıkışına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır.

Eğitim alanındaki bu gelişmeler ve kültürel değişimler, yeni pedagojik fikirlerle zemin hazırlar. Pedagojik alandaki çeşitli görüşler, çocukla ve çocuğun yetişkinle olan ilişkisine yönelik yeni sorulara zemin hazırlar. Özellikle realizm akımının zirvede olduğu bu dönemde, çocuk edebiyatına ilgi artar, sadece çocuklara yönelik eserler yazılmaya başlanır. Bu dönemde uluslararası çocuk kitapları komisyonu oluşturulur. Leningrad, Kiev, Tiflis ve Sofya'da çocuk yayınevi (Dom detskoy knigi) açılır.⁴⁰⁴

V. G. Belinski (1811-1848), Rus edebiyatının ilk eleştirmeni ve realizm akımın savunucusu olarak bilinse de çocuk edebiyatında altmışa yakın çalışmasıyla bu alanın

⁴⁰¹Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 364, 462.

⁴⁰²A.y.

⁴⁰³Hellman, B. (2016). a.g.e., 82, 83.

⁴⁰⁴Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 11, 173-175.

ilk eleştirel-pedagojik kuramcısıdır.⁴⁰⁵ Genç neslin eğitiminde halkçılığın önemine değinen ilk kişidir. Gençliğin, Rus halkının gerçek yaşamıyla ve kültürüyle tanışması gerektiğini vurgular.⁴⁰⁶ Dönemin eğitim kurumlarında bedensel cezalara tepki gösteren Belinski, çocuğa saygı duyulması gerektiğine vurgu yaparak çocuğun toplumsal yaşamda birey olarak kabul edilmesini sağlar.⁴⁰⁷

Belinski'ye göre “*Eğitim büyük bir iştir ve insanın kaderini değiştirir.*”⁴⁰⁸ Bu açıdan çocuğun sanatsal, bilimsel, öğretici araçlarla ve hümanist bir ruhla eğitilmesinin önemine değinir. Çağdaşlarının aksine çocuk edebiyatının basit bir uğraş olmadığını dile getiren eleştirmen, çocuk edebiyatı yazarında olması gereken nitelikleri şöyle sıralar: “*Yüce ve aydın bir zekâ, canlı bir hayal gücü ve sanatsal bir fantazi yeteneği. Ve olmazsa olmazı, çocukları sevmek, onların ihtiyaçlarını ve özelliklerini çok iyi bilmek.*”⁴⁰⁹ Çocuk kitabı ise sadece eğitim ve yetiştirme odaklı değil, onu hem ahlaki hem de estetik açıdan doyuracak, güzel duyguları uyandıracak, ona mutluluk ve estetik zevki aşılayacak, ayrıca yetişkin okurun da içinde bir şeyler bulabileceği nitelikte olmalıdır.⁴¹⁰ Belinski “*Çocuklar evlerinden dışarı çıktıkları zaman kitaplarda yazılanların tam tersi durumlarla karşılaşmamalıdır*”⁴¹¹ diyerek çocuğa gerçek yaşamla doğru orantılı bir eğitim verilmesi gerektiğini vurgular.

Edebiyattaki devrimci-demokrat eğilim, çocuk edebiyatının seyrini değiştirir. 1840'lı yılların ünlü eleştirmeni V. G. Belinski'nin ardılları olan N. G. Çernişevski, N. A. Dobrolyubov ve N. A. Nekrasov'un bu eğilimin başını çektikleri görülür. Çocuk edebiyatının bağımsız bir sanat olduğu, eserin sanatsal açıdan gerçeği ve yaşamın kendisini yansıtması gerektiği ilk kez devrimci-demokratlarca dile getirilir.⁴¹² Çocuklara saygı duyulması gerektiğini, sanılanın aksine yetişkinler kadar çocukların da yaşamın aktif katılımcıları olduklarını vurgularlar. Çocuk edebiyatının, genel edebiyatla yakınlaşması gerektiğini savunurlar. Genel edebiyattaki sanatsal ilke ve fikirlerin çocuk edebiyatında da olmasını, gerçek dünyanın çelişkilerinin olduğu gibi aktarılmasını isterler. Çocuk ruhunun erken yaşta olgunlaşmasının, ruhsal açıdan “kış

⁴⁰⁵Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 91.

⁴⁰⁶Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e. 55.

⁴⁰⁷Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 59.

⁴⁰⁸Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 59.

⁴⁰⁹Arzamastseva, İ. N. –Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 158.

⁴¹⁰Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 59.

⁴¹¹Arzamastseva, İ. N. –Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e. 159.

⁴¹²Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 59.

uykusunda” olmasından daha az zararlı olduğunu iddia ederler.⁴¹³ Bu açıdan çocuk edebiyatı eserlerinde, halkçılık anlayışının ön planda tutulması, devrimci-demokrat fikirlerin yayılması ve vatanını ileri seviyelere götürecektir, halkının özgürlüğü için savaşabilecek çocuklar yetiştirilmesi gerektiğini belirtirler.⁴¹⁴

Zengin bir toprak beyinin oğlu olmasına karşın halk şairi olarak bilinen N. A. Nekrasov da diğer devrimci-demokratlar gibi çocuğun hümanist idealler ve halkçılık anlayışı doğrultusunda eğitilmesine önem verir. Bu açıdan Nekrasov’un, çocuklarla halk, halkın ihtiyacı, acısı ve geleceği hakkında konuşan ilk şairdir. Şiirlerinde realist ve halkçı bakış açısıyla çocuklara yaklaşan şair, iyi bir gelecek için çocukların bir savaşçı gibi hazırlanmalarını ve kendilerini iyi bir yaşamın beklediğine inanmalarını sağlamaya çalışır.⁴¹⁵

1870 yılında Nekrasov, en ünlü çocuk şiiri *Mazay Dede ve Tavşanlar* (*Дедушка Мазай и зайцы*, 1870) adlı çocuk şiirini yayımlar. Şair, şiirlerinde didaktik bir yaklaşımı benimser. *Bülbüller* (*Соловьи*, 1870), *Arılar* (*Пчелы*, 1867) ve *General Tortığın* (*Генерал Топтыгин*, 1867) adlı çocuk şiirleri didaktik bir içeriğe sahiptir.⁴¹⁶ Ayrıca şairin çocuk edebiyatı bağlamında, *Demiryolu* (*Железная дорога*, 1864), *Aydınlık Bir Bayram Arifesinde* (*Накануне Светлого праздника*, 1873), *Çocukların Ağlayışı* (*Плач детей*, 1860), *Okullu* (*Школьник*, 1856), *Köylü Çocukları* (*Крестьянские дети*, 1861) adlı çocuk şiirleri de bulunmaktadır.⁴¹⁷

Devrimci-demokratlar, çocuk edebiyatı bağlamında büyük değişimlere zemin hazırlasalar da edebi eserler arasında pozitivist bir anlayışı benimsememeleri ve dönemin toplumsal sorunlarını işlemeleri nedeniyle bu dönem çocuk edebiyatı, genel edebiyattan bağımsız bir alan olarak görülmez ve ayrı bir geçmişe sahip olamaz. Bu açıdan çocuk edebiyatı, ancak 20. yüzyılda bir bilim dalı olma özelliği kazanabilir.⁴¹⁸

1870’li yıllara gelindiğinde tema, konu ve üslup açısından çocuk edebiyatı eserlerinde çeşitlilik söz konusudur. Bu çeşitlilikte özellikle kadın sorunsalının dikkat

⁴¹³Devrimci-demokratların ortaya çıkışıyla, çocuk edebiyatında iki farklı görüş oluşur. Slavyanofiller, Devrimci-demokratların aksine çocuğun yetişkin dünyasından ve acımasız gerçeklerden uzak tutulması gerektiği kanısındadır. Çocuk eserlerinin gerçek yaşamı ve kötülüğü birebir sunmasının faydasız olduğu görüşündedirler. Örneğin, ölüm gerçeğinin, çocuğun ruhundaki dini inancı zedeleyeceği savunulur. Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 174.

⁴¹⁴Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 114.

⁴¹⁵Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 51.

⁴¹⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 142.

⁴¹⁷Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 128, 129.

⁴¹⁸Arzamastseva, İ. N. –Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 9.

çektığı görülür. Kız çocukları için nesir türünün gelişmesinde Amerikalı yazar Louisa May Alcott'un *Küçük Kadınlar* (1868) adlı eseri etkili olur. Bu açıdan Rus çocuk edebiyatında feminist nesir türü, Anna Verner, Yevgeniya Tur, Aleksandra Annenskaya, Vera Jelihovskaya, Ye. Sısoyeva tarafından sürdürülür.⁴¹⁹

Psikolojik analizleri ve kısa öyküleriyle bilinen A. P. Çehov'un eserlerinde çocuk figürü işlense de yazar, çocuklar için ayrı bir edebiyatın varlığına karşı çıkar. Ancak *Beyaz Alınlı* (*Белолобый*, 1895) *Kaştanca* (*Каштанка*, 1887) adlı eserleri günümüzde çocuk edebiyatı bağlamında kabul edilmektedir.⁴²⁰

A. P. Çehov, *Vanka* (1886), *Grişa* (*Гриша*, 1886), *Uyuyasım Var* (*Спать хочется*, 1888) adlı öykülerinde ezilen, çocukluğunu yaşayamamış, aile sevgisinden uzak çocuk tiplerini işler.⁴²¹ Çocuk psikolojisini en açık *Evde* (*Дома*, 1887) ve *Çocuklar* (*Мальчики*, 1887) adlı öykülerinde yansıtır.⁴²²

Bu dönemde kahramanları büyük şehirlerde yaşam mücadelesi veren fakir köylü ve işçi çocuk teması ele alınır. İ. M. Cistyakov, P. V. Zasodimski, D. Mamin-Sibiryak, V. Nemiroviç Dançenko, A. V. Kruglov' un çocuk eserlerinde bu tema görülmektedir.⁴²³

Sibiryak takma adıyla edebiyatta yer bulan D. N. Mamin (1852-1912), “*Eğer zengin olsaydım kendimi tamamıyla çocuk edebiyatına adardım*”⁴²⁴ sözleriyle alana verdiği önemi dile getirir. *Avcı Yemelya* (*Емеля-охотник*, 1884) adlı eseri ile Froebel⁴²⁵ Pedagoji Komitesi ödülünü alan yazar, altmışa yakın çocuk hikâye ve masalı kaleme alır. Ayrıca *Studenaya Nehri Civarındaki Küçük Yerleşim Yeri* (*Зимовье на Студеной*, 1892) adlı çocuk öyküsü, Peterburg Eğitim Halk Komitesi tarafından altın madalyaya layık görülür.⁴²⁶

Mamin-Sibiryak, sanatında doğası ve yoksulluğuyla Ural halkını anlatır. *Ural Öyküleri*’nde (*Уральские рассказы*), insanın doğayla ilişkisi ve toplumsal kötülük

⁴¹⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 98.

⁴²⁰Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 254, 257.

⁴²¹Ternovski, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 150.

⁴²²Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 233.

⁴²³Hellman, B. (2016). a.g.e., 79.

⁴²⁴A.g.e., 119, 120.

⁴²⁵Alman pedagog F. Froebel (1782-1852), okul öncesi çocuklara yönelik açtığı özel kurslar ile anaokullarının kurucusu olarak kabul edilir. Zaytseva, V. *Peterburgskoye Frebelevskoye obşçestvo dlya sodeystviya pervonaçalnomu vospitaniyu*. Entsiklopediya blagotvoritelnosti. <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2853547719> adresinden 25.04.2021 tarihinde alınmıştır.

⁴²⁶Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 215.

olmak üzere iki tema işlemiştir.⁴²⁷ Sibiryak'ın eserlerinde yansıttığı çocuklar, kapitalizmin kurbanlarıdır. Ağır çalışma koşulları ve kapitalizm nedeniyle çocukluğunu yaşayamayan kahramanların yaşamlarına değinir.⁴²⁸ *Aile Reisi* (*Кормилец*), *Taş Kuyuda* (*В каменном колоде*), *Yeraltında* (*Под землей*) adlı öykülerinde küçük yaştaki çocuk işçilerin durumları anlatılır.⁴²⁹

Küçük yaşta çalışan, acı çeken çocuk teması N. A. Nekrasov'un *Çocukların Ağlaması* (*Плач детей*, 1860), M. E. Saltikov-Şchedrin *Poşehonya'nın Eski Zamanları* (*Пошехонская старина*, 1887-1889), Marko Vovçok'un *Oyuncak* (*Игрушечка*, 1851-1859), P. V. Zasodimski'nin *Sobanın Önünde* (*Перед печкой*, 1883), *Tipi ve Kasırgaya Doğru* (*В метель и вьюга*, 1888), *Yılbaşı Arifesi Gecesi* (*Ночь под новый год*, 1883), D. G. Korolenko'nun *Fabrikada* (*На заводе*, 1887), G. İ. Uspenski'nin *Petka'cığın Kariyeri* (*Петькина карьера*, 1885), D. Mamin-Sibiryak'ın *Değerli Taş Kesim Ustası* (*Бертел*, 1885), *Aile Reisi* (*Кормилец*, 1885), *Çıracak Vermek* (*В ученье*, 1885)⁴³⁰, A. P. Çehov'un *Vanka* (1886), *Uyuyasım Var* (*Спать хочется*, 1888), A. S. Serafimoviç'in *Küçük Madenci* (*Маленький шахтер*, 1895), A. İ. Svirski'nin *Kızıl Kafa*⁴³¹ (*Рыжик*, 1901), A. M. Gorki'nin *Arhip Dede ve Lyonka* (*Дед Архип и Лёнька*, 1894), *Çocukluğum* (*Детство*, 1914) ve *İnsanlar Arasında* (*В людях*, 1915-1916) adlı eserlerinde de görülmektedir.⁴³²

1870-1900 yılları arasında didaktik türde de çocuk eserleri oluşturulmaya çalışılır. Ayrıca çocuk edebiyatı eserinin ne anlatması gerektiği ve genel edebiyattan bağımsız olup olmadığı tekrar sorgulanmaya başlanır.⁴³³

1880'lerde çocuk edebiyatının, bağımsız bir alan olduğu gerçeği filizlenir ve diğer ülkelerde bu alanın gelişimi takip edilmeye başlanır. Bu dönemde İngiliz, Amerikan, Alman, Fransız, İtalyan ve İskandinav edebiyatları Rus okuyucunun dikkatini çeker. Fransız çocuk yazarı Sophie Rostopchine'in (1799-1874), bir çocuğun Fransız şatolarındaki elit yaşamını anlattığı *Les Malheurs de Sophie* (1859) adlı eseri, Rusçaya *Sonyacığın Maceraları* (*Приключения Сонички*, 1864) olarak aktarılır. Britanyalı gazeteci James Greenwood'un kendi ülkesinde bilinmeyen ancak Rusya'da

⁴²⁷Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 245.

⁴²⁸Hellman, B. (2016). a.g.e., 118- 120.

⁴²⁹Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 217.

⁴³⁰Eserin kahramanı küçük Sergey, annesi tarafından fabrikaya çıracak olarak verilir.

⁴³¹Eserin Sanka isimli kahramanı, kızıl saçları olması nedeniyle "Havuç kafa" olarak çağrılır.

⁴³²Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 83.

⁴³³Hellman, B. (2016). a.g.e., 137, 138.

büyük üne kavuşan *The True History of A Little Ragamuffin* (1866) adlı eseri, *Küçük Sokak Çocuğu* (*Маленький оборвыш*, 1868) başlığıyla çocuk edebiyatı klasikleri arasında yerini alır. Ayrıca İskoç yazar Samuel Rutherford Crockett (1859-1914), Fransız yazar Alphonse Daudet ve Jules Verne'nin eserleri ve Amerikalı yazar Mark Twain'in *Tom Sawyer'in Maceraları* (1876) adlı eseri, dönemin okuru tarafından Rusya'da ilgiyle okunmaktadır.⁴³⁴

1890'lı yıllarda Peterburg ve Moskova Okuma Yazma Komitesi çocuk kitaplarıyla ilgilenmeye başlar. Edebiyat yarışmaları düzenlenir, tavsiye kaynaklar, ulusal ders kitapları ve çocuk edebiyatı yayınları oluşturulur. Bu kitaplar okullarda ücretsiz dağıtılır. Özellikle bu dönemde ünlü editör İ. D. Sitin'in yayınları dikkat çeker. Yabancı yayınların çevirileri, yayınevlerinin faaliyetleri ve çocuk edebiyatı alanındaki yeni arayışlar sonucunda çocuklara yönelik yazılan eserlerin sayısında artış gözlenir. Çocuğun algısına ve çocukta ulusal düşüncenin şekillenmesine yönelik eserler seçilir. Genel edebiyat ve pedagoji biliminden beslenerek gelişim gösteren çocuk edebiyatı eserlerinde psikolojik ve gerçek olaylara yer verilir. Doğa ve tarih temalarını ele alan eserlerde yazarların felsefi görüşleri ağırlık kazanır ve çocuk edebiyatı eleştirisi oluşur.⁴³⁵

19. yüzyılda çocuk dergilerinin de edebiyatı etkilediği belirtilebilir. Yüzyılın ilk yarısında çıkan “Drug yunoşestva” (1807-1815) adlı dergi, çocuk yayınlarının gelişmesinde önemli bir rol oynar. N. İ. Nevzorov'un yönetimindeki bu dergi, N. İ. Novikov'un aydınlanmacı fikirlerinin devamı niteliğindedir.⁴³⁶ Önemli bir diğer dergi ise 1843-1846 yılları arasında faaliyet gösteren D. A. Baluyev'in kurucusu olduğu “Biblioteka dlya vospitaniya”dır. F. İ. Buslayev, İ. V. Kireyevski, T. N. Granovski gibi dönemin ünlü yazar ve bilim adamlarının da yer aldığı bu dergide, Rusya tarihi ve Slav halklarının yaşamı ile ilgili konular işlenir. 1847 yılında P. G. Redkin'in başına geçtiği dergi, sonraki yıllarda “Novaya detskaya biblioteka” (1847-1849) adını alır.⁴³⁷

1860'lı yıllardan itibaren ise “Zvezdočka”, “Luçi” ve “Jurnal dlya detey”in yanı sıra yeni dergilerin de ortaya çıktığı belirtilebilir.⁴³⁸ 1858-1885 yılları arasında

⁴³⁴A.g.e., 155-161.

⁴³⁵Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 10, 235.

⁴³⁶A.g.e., 165.

⁴³⁷Gaymanova, E. V. (2012). Dorevoluytsionniye jurnalı dlya detey yunoşestva kak sredstvo inkulturatsii. *Vestnik MGUKİ*, 1(45), 92.

⁴³⁸Kostyuhina, M. (2008). *Zolotoye zerkalo: Russkaya literatura dlya detey XVIII-XIX vekov*. Moskva: O. G. İ., 45.

faaliyet gösteren ve V. İ. Maykov'un redaktörlüğünü yaptığı "Podsnejnik", çocuklarda estetik zevki geliştirmeyi, ahlaki, güzel, iyi ve gerçek olanla ilgili doğru bir anlayış oluşturmaya amaçlar. Sekiz yaş ve üzeri çocuklara yönelik çıkan "Sobesednik" (1859-1860) ve N. N. Uşakov'un "Detskoye çteniye" (1869-1906) adlı dergisi ise yazar Çernişevski'nin devrimci-demokrat görüşlerinin etkisindedir.⁴³⁹

19. yüzyıl romantizm ve realizm olmak üzere iki akıma ve Rusya tarihinin seyrini değiştiren savaş ve ayaklanmalara ev sahipliği yapar. Bu dönemde romantizm akımıyla bireyin iç dünyasına, realizm ile de yaşamın gerçeklerine yöneliş başlar. Pedagojik gelişmelere duyulan ilgiyle çocuğa olan bakış açıları şekillenir. Çocuk, birey olarak kabul edilir ve farklı bir dünyası olduğu düşünülür. Çocuktan, halkçılık anlayışını benimsemesi ve bir vatandaş olarak çağının sorunlarına çözüm araması beklenir. Çocuk eserleri de bu beklentinin gerçekleşmesinde bir araç olarak görülür. Bu nedenle 19. yüzyıl Rusyası'nda çocuk edebiyatı, içeriği açısından tartışılıp çağının talepleri doğrultusunda şekillendirilse de bağımsız bir alan olarak kabul edilmez.

20. yüzyılda ise eserlerde çocuk temasına değinilse de çocuklar için ayrı bir edebiyatın oluşması hem politik hem de pedagojik sansür nedeniyle gecikir. Ancak geleceğin emanetçileri olan çocukların, yeni toplum düzeninin oluşmasında önem kazanmasıyla her yazar ve şair, çocuğu/çocukluk dönemini kendi akımının perspektifinden incelemeye başlar. Bu inceleme, yeni çocuk edebiyatına zemin hazırlar.⁴⁴⁰ Şair M. A. Voloşin (1874-1945), Orta Çağ kültürünün "dünya bir kitaptır" formülünü, çağının modernist görüşü doğrultusunda "insan bir kitaptır" şeklinde yorumlar. Çocuğa sadece gerçeğin aşılması gerektiği noktasında birleşen modernistler ise Voloşin'in bu formülünü, "*İnsan, bir cocuktur, kitap ise bu çocuk için yazılır*" şeklinde değiştirirler.⁴⁴¹

Realist yazar A. M. Gorki, çocuğu ülkenin geleceği, yeni, canlı ve muhteşem bir yaşamın yaratıcısı olarak görür. Bu açıdan 1910 yılında Brüksel'de gerçekleşen Evrensel Aile Eğitimi Kongresi'nde sunduğu bildirisinde, gerici pedagogların savunduğu eğitim ve öğretim sisteminin, çocuğu sosyal yaşamın önemli sorunlarından uzaklaştırdığını, canlı ve sanatsal bir düşünce gücüne sahip olmalarını engellediğini belirtir. Sonuç olarak eğitim kurumlarından bilgisiz, uyuşuk, emeğe ve okula nefretle

⁴³⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 145, 150.

⁴⁴⁰Bahor, T. A.–Mazurova, N. A. (2017). *Detskaya literatura XX veka: Uçebnoye posobiye*. Sibirskiy federalniy universitet, Krasnoyarsk, 55.

⁴⁴¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 236.

yaklaşan bir neslin ortaya çıktığını savunur. Bu nedenle her açıdan bilgiyle donanmış, vatansever, emeğe saygı ve sevgi duyan, insanların sanatsal gücüne inanan “yeni insan”ın eğitilmesi için pedagoğlara, yazarlara ve ailelere çağrıda bulunur: “...Çocuk, kesinlikle kendisini bu dünyanın sahibi ve tüm dünya nimetlerinin mirasçısı olarak görmelidir. Ancak o zaman insan, özgürce çalışmayı ve yaşamayı engelleyenlere karşı koyabilir.”⁴⁴²

A. M. Gorki, eğitim ve çocuk edebiyatı ile ilgili görüşlerinin yanı sıra kaleme aldığı çocuk eserleri ile de dikkat çeker.⁴⁴³ *Arhip Dede ve Lenka* (Дед Архип и Ленка, 1894) adlı öyküsü başta olmak üzere eserlerinde genellikle mutsuz çocuklara yer verir. Kahramanını iyilik, merhamet ve dürüstlük gibi meziyetlerle kuşatır. Yazarın çocuk edebiyatı bağlamında *İtalya Hakkında Masallar* (Сказки о Италии, 1906-1913) ve *Mavi Kitap* (Голубая книжка, 1912) adlı masal derlemesi de bulunmaktadır. Ayrıca çocuk edebiyatı kütüphanesini oluşturma planının bir parçası olan *Yılbaşı Ağacı* (Елка, 1918) adlı masal derlemesini de yazar.⁴⁴⁴ 1913-1916 yılları arasında yazdığı *Çocukluğum* (Детство) ve *İnsanlar Arasında* (В людях) adlı romanlarında çocukluk dönemi ile ilgili otobiyografik nesir geleneğini sürdürür.

Gorki’nin yanı sıra yeni gerçekçilik akımı temsilcisi L. A. Andreyev (1871-1919) de çocukluk dönemini, geleceği şekillendiren bir evre olarak kabul eder. 1899 yılında yazdığı *Küçük Melek* (Ангелочек) ve *Petka Yazlıkta* (Петка на даче) adlı eserlerinde, bireyin gelecekte karşılaşacağı olayların, çocukluk dönemiyle bağlantılı olduğunu savunur.⁴⁴⁵

20. yüzyılın ilk on yılında, çocuk edebiyatı eserlerinde sözlü halk edebiyatından etkiler söz konusudur. A. A. Blok’un *Rus* (1906) adlı şiirinde olduğu gibi eserlerde folklorik öğeler ve fantastik unsurlar ağırlıktadır. Ye. V. Çestnyakov’un (1874-1961) *İvançık* (Иванушка), *Sergeycik* (Сергейушка), *Orman Elması* (Лесное яблоко) adlı çocuk eserleri, sözlü halk edebiyatının sentezini sunar. A. N. Tolstoy (1883-1945) ve A. M. Remizov’un (1887-1957) masallarında da bu sentezi görmek mümkündür.⁴⁴⁶

⁴⁴²Gorki, M. (1968). a.g.e., 6.

⁴⁴³Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 157.

⁴⁴⁴Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 283-287.

⁴⁴⁵Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 160.

⁴⁴⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 239, 266.

Sembolist şair A. M. Remizov (1877-1957), çağdaşları tarafından tuhaf olduğu kadar mükemmel bir nesir yazarı olarak kabul edilir. Remizov, çocuk eğitiminin masallar, eski Rus el yazmaları, dini metinler ve klasik Rus edebiyatından örnekler aracılığıyla olması gerektiğini savunur. Remizov başta olmak üzere M. A. Voloşin, V. İvanov gibi halkbilimci yazarlardan etkilenen A. N. Tolstoy, 1923 yılında kendisine büyük ün getiren, mitolojik konuları işlediği *Deniz Kızı Masalları* (*Русалочки сказки*) ve *Saksağan Masalları* (*Сорочьи сказки*) adlı çocuk eserlerini yazar. *Bekçi Köpeği* (*Полкан*), *Balta* (*Топор*), *Serçe* (*Боробея*), *Zümrüdüanka* (*Жар-птица*, 1911), *Obur Parıç* (*Прожорливый баумак*, 1911), *Altın Anahtar* (*Золотой ключик*, 1936) adlı masallarda, çocuğun algısıyla doğayı ve çevresinde gördüğü nesneleri canlandırmaya çalışır. *Fofka* (*Фофка*, 1918) adlı öyküsünde de çocuk dünyasını okuyucuya gösterir.⁴⁴⁷

A. N. Tolstoy'un masal dışında, *Karlı Ev* (*Снежный дом*, 1911), *Hiçbir Şey Olmamış Gibi* (*Как в ни чем не бывало*, 1925) adlı öyküleri, *I. Pyotr* (*I. Пётр*, 1933-1936) adlı tarihi romanı ve *Mühendis Garin'in Hiperboloidi* (*Гиперболоид инженера Гарина*, 1927) adlı fantastik romanı gibi diğer türlerde de çocuk eserleri bulunmaktadır.⁴⁴⁸

Yüzyılın ilk çeyreğinde çocuk eserlerinde görselliğe önem verilir. Metin ve metnin altında verilmek istenen mesaj resimle desteklenir. 1904 yılında Rus ressam ve sanat eleştirmeni Aleksandr Benois'in *Resimli Alfabe'si* (*Азбука в картинах*), resimli çocuk edebiyatı eserlerinin başlangıcını oluşturur.⁴⁴⁹ Ayrıca bu dönemde, özellikle yerli ve yabancı yayınevlerinin katkısıyla çocuk yayınlarının sayısında artış gözlenir. Maurycy Wolff (1825-1883) tarafından kurulan M. O. Wolff Ortaklığı (*товарищество М. О. Волф*) adlı yayınevi gerek Rus gerek çeviri eserlerin yayımını yaparak çocuk edebiyatına katkı sağlar. Zamanla Wolff'a rakip çıkan F. F. Pavlenkov'un 1873 yılında kurulan yayınevinin faaliyetleri de dikkat çeker. Çocuğu düşünmeye sevketmenin, eğitimin en önemli noktası olduğunu belirten Pavlenko, genellikle görsel metinlerin çoğunlukta olduğu ve köy yaşamını anlatan kitapların basımıyla ilgilenir.

Sovyetler Birliği'nde kitap yayını yapan önemli yayınevlerinden biri de İvan Sıtın'e aittir. Sıtın, "en iyi olanı en ucuza mal etmek" mantığıyla sayısız yayına ev

⁴⁴⁷A.g.e., 265, 266.

⁴⁴⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 126.

⁴⁴⁹Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 237- 239.

sahipliği yapar. Bu yayınevleri aracılığıyla, Alman yazar E. T. A. Hoffmann, İngiliz yazar T. Mayne Reid ve Frances Hodgson Burnett, Fransız yazar Gustave Aimard, Kanadalı yazar Ernest T. Seton, ABD’li yazar Louisa May Alcott gibi dünya edebiyatının eşsiz örnekleri tanıtılır ve Batıya yönelik yaklaşım doğrultusunda eserler kaleme alınır. Bu dönemin en çok okunan yazarlar sıralamasında özellikle L. A. Çarskaya’nın (1875-1937) eserleri ön plandadır. “Okul romanı” türünde birçok eser veren ve seksene yakın çocuk eseri bulunan Çarskaya’nın sanatında otobiyografik özellikler söz konusudur. Küçük yaşta annesini kaybeden ve babasının ikinci evliliği ile sarsılan yazar, evdeki olumsuz atmosferi ve gençlik yıllarını geçirdiği enstitü anılarını eserlerine yansıtır. Bu açıdan yazarın *İlk Arkadaşlar* (*Первые товарищи*, 1903), *Küçük Liseli Kızın Notları* (*Записки маленькой гимназистки*, 1908), *Liseli Kızlar* (*Гимназистки*, 1910), *Aile Uğruna* (*Ради семьи*, 1914) adlı eserlerinde, kendisi gibi yurt, pansiyon ve enstitülerde zor koşullarda yaşayan kız çocuklarını görmek mümkündür.⁴⁵⁰

Çarskaya, *Prenses Cavaha* (*Княжна Джаваха*, 1903) adlı romanında çağın kız çocuğu tipini ortaya çıkarır.⁴⁵¹ Çarskaya’nın ardından bu tip, Nadejda Luhmanova’nın (1844-1907) *Yirmi Yıl Önce: Enstitü Anıları* (*Двадцать лет назад: Институтские воспоминания*, 1894), Klavdiya V. Lukaşeviç’in *Benim Tatlı Çocukluğum* (*Мое милое детство*, 1914), *Parlak Güneşcik ve Diğer Öyküler* (*Ясное солнышко и другие рассказы*, 1898), *Tohumlar* (*Зернышки*, 1899), *Hayat Yolunda* (*На жизненном пути*, 1900), *Çocukluk Yılları* (*Детские годы*, 1901), *İlk Kelime* (*Первое словечко*, 1912), *Parlak Işık* (*Светлый луч*, 1905), Anna Hvolson’un *Yangınzedeler* (*Погорельцы*, 1908), V. İ. Dmitriyeva’nın Froebel Ödülü alan öyküsü *Küçük Çocuk ve Juçka* (*Малыш и Жучка*, 1896), *Talihsiz Kişi ve Diğer Öyküler* (*Горюн и другие рассказы*, 1910) ve *İlkbahar Çiçeği* (*Весенний цвет*, 1911) adlı öykü derlemelerinde dikkat çekmektedir.⁴⁵²

Çocuk okurun ilgiyle okuduğu yazarlar sıralamasında Çarskaya’yı Yevgeniya Tur, Klavdiya Lukaşeviç, Fransız yazar Jules Verne, Amerikalı yazar Mark Twain takip etmektedir. Ayrıca bu dönemde en sevilen çocuk edebiyatı kahramanı İskoç yazar Sir Arthur Conan Doyle (1859-1930) tarafından yazılan polisiye eseri *Sherlock*

⁴⁵⁰Hellman, B. (2016). a.g.e., 162- 166, 170.

⁴⁵¹Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e, 269.

⁴⁵²Hellman, B. (2016). a.g.e., 181-192.

Holmes (1887) ve Amerika’da ortaya çıkan dedektif roman kahramanı Nat Pinkerton’dur. Rusya’da A. İ. Kuprin, M. A. Kuzmin (1872-1936) ve N. B. Breşkovski (1874-1943) gibi birçok yazar, dedektif Pinkerton’un maceralarına benzer eserler yazar.

Rus çocuk yazarı Anna Hvolson’un, 1889 yılında yayınladığı *Cücelerin Krallığı. Orman İnsanlarının Şaşırtıcı Maceraları* (Царство малюток. Удивительные приключения лесных человечков) adlı eserde, Murzilka karakteri de çocuk okur arasında ilgi görür. “Murzilka”, haylaz, kendini beğenmiş, genellikle uzun bir palto giyen, siyah uzun şapkası, sivri burun çizmeleri ve bastonu olan bir kahramandır.⁴⁵³

1917 Ekim Devrimi öncesinde çeşitli çocuk dergilerinin olduğu görülmektedir. D. Tihomirov tarafından kurulan “Detskoye çteniyе” (1869-1906), Sovyet Rusya’nın yeni bir aşamaya geçtiği bu döneme ayak uydurarak “Yunaya Rossiya” adını alır. Ayrıca “Rodnik” (1882-1917), “Yunıy çitatel” (1899-1906), “Mir bojiy” (1892-1906), “Detskiy sad” (1881-1907), “İgruşeçka” (1880-1912), “Semya i şkola” (1905-1917), “Zaduşevnoye slovo” (1876-1918), “Galçanok” (1911- 1913), “Protalinka”, “Krasniye zori” (1904-1912) gibi çocuk dergileri de sayılabilir.⁴⁵⁴

1917 Ekim Devrimi’nin ardından Bolşeviklerin iktidara gelişiyle, ülkenin büyük çoğunluğunu oluşturan çocuklara büyük sorumluluklar yüklenir.⁴⁵⁵ Çocuk edebiyatı ise devletin çıkarları doğrultusunda işlenmeye başlanır. Politik ve pedagojik eleştiriye karşıt olarak “yeni çocuk edebiyatı” taraftarlarının görüşleri doğar. Bu yeni yaklaşıma göre çocuk edebiyatı, sosyalist devletin oluşmasına katkı sağlamalı ve ulusal özgünlüğe sahip olmalıdır.⁴⁵⁶

Bolşeviklerin zaferiyle edebiyatın güç odaklarından olan Gorki, 1917 yılı Mayıs ayı gösterilerinin ardından geleceğin varisi olan çocuklardan beklentisini şu sözlerle açıklar:

“Küçük, kötü giyimli, özgürlük bayraklarının parlaklığı altında cılız bedenleriyle daha küçük ve yoksul görünen çocuklar konvoy halinde gidiyorlardı. Yine de onlar, günün en mükemmel varlıklarıydı. Onlar yaşamın gelecekteki sahipleridirler... Muhtemelen kendilerini ve ruhlarını eski dünyanın zehirli

⁴⁵³A.g.e., 167-169.

⁴⁵⁴A.g.e., 241- 262.

⁴⁵⁵Smirnova. (1967). a.g.e., 603.

⁴⁵⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 13.

*etkisinden kurtaracak gücü bulacaklar. Onların, yaşamı başka şekilde hissedeceklerine ve insanı daha değerli kılacaklarına inanıyoruz.”*⁴⁵⁷

İnsanı daha değerli kılacak güçte görülen çocukların eğitiminde en önemli araç olan çocuk edebiyatı ise dönemin üzerinde durulan konuları arasındadır. 16 Ekim 1918 tarihinde Merkezi Yürütme Kurulu “Birleşik Emek Okulunun Durumu ve Temel Prensipleri” başlıklı kararname yayınlar. Bu kararname ile Sovyet okullarının eğitim öğretim ilkeleri ve metotları belirlenir, karma bir okul sistemi kurulur.⁴⁵⁸ Okulların politika ile bağı vurgulanır. Özellikle okulun demokratikleşmesi sorunu görüşülür. Okulun, her yaştan öğrenciye ulaşılabilir olması, ilkökul eğitiminin zorunlu olması kararlaştırılır. Okullar beş yıl süren birinci seviye ve 4 yıl süren ikinci seviye olarak iki kademeli olur. Ders kitaplarında toplumsal ve emek konularına ağırlık verilmesi teklif edilir. Ders programlarının, öğrencinin ilgisi, aktivitesi, çocukların yaratıcılığının gelişmesi ve okulun yaşamla olan bağının dikkate alınarak hazırlanması kararlaştırılır. Birinci aşamadaki okullarda çocuğun fiziksel eğitimi ön plandadır. Çocuğun okul bahçesinde çalışma ve kendi ihtiyacını gidermesine yönelik girişimlere dahil edilmesine ve zanaat öğrenmelerine önem verilir. İkinci aşamadaki okullar ise öğrencilerin endüstri ve tarımda çalışmasına yönelik olmalıdır. Öğrencinin hem fiziksel hem de estetik eğitimi sağlanmalıdır. Bu kararnamenin asıl amacı, toplumun her katmanından çocuğun eşit ve aynı tip okulda eğitim hakkına sahip olmasını sağlamaktır.⁴⁵⁹

Dönemin edebiyat otoritelerinden biri olan ve sosyalist düşüncenin, Sovyet toplumunun her kesimine ulaşması için eserleriyle katkı sağlayan Gorki’ye, çocuk yayınlarının şekillenmesinde de büyük rol düşmektedir.⁴⁶⁰ 1918 yılında Gorki, çocuk edebiyatının oluşumu ve okulların kitap ihtiyacını karşılama konusunda 18.-19. yüzyıl Rus edebiyatı eserlerinin ve sözlü halk edebiyatı şiirlerinin gerekliliğinden bahseder.⁴⁶¹ Sonraki yıllarda “Masallar Hakkında” (“О сказках”, 1929) ve “Temalar Hakkında” (“О темах”, 1933) adlı makalelerinde Gorki, sözlü halk edebiyatının, klasik eserlerin sanatsal ve eğitici değerine değinir. Yazara göre sözlü halk edebiyatı,

⁴⁵⁷Gorki, M. (1968). a.g.e., 6.

⁴⁵⁸Oktyabrskaya, O. S. (2017). a.g.e., 29, 30.

⁴⁵⁹-----, *Opublikovana “deklaratsiya o yedinoy trodovoy škole.”* <https://www.prilib.ru/history/619635> adresinden 26.05.2019 tarihinde alınmıştır.

⁴⁶⁰Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 11.

⁴⁶¹Alekseyeva, M. İ. (1982). *Sovetskiye detskiye jurnalı 20-h godov.* (Ed. A. V. Zapadov). M.: İzdatelstvo Moskovskogo universiteta, 18.

çocukta hayal gücünü geliştirir, halkın en iyi fikirlerini hayata geçirme arzusunu tetikler, çocuğa edebi zevki aşılar ve ana dilinin inceliklerini öğretir.⁴⁶²

Çocukların, sözlü halk edebiyatıyla tanıştırılması amacıyla ilk olarak Sovyet devlet yayınevi “Vsemirnaya literatura” açılır.⁴⁶³ 1918 yılında Sovnarkom’un (Sovyet Halk Komiserleri Konseyi) kararıyla yaş kriterine göre çocukların okuyacakları klasik eserler belirlenir. Okul öncesi çocuklara resimli kitaplar, 5-9 yaş arası çocuklara Rus halk masalları, ayrıca V. A. Jukovski, A. S. Puşkin ve H. C. Andersen, M. A. Gorki ve Grimm Kardeşlerin masalları, 9-15 yaş arası okuyuculara ise Rus halk masalları, yerli ve yabancı klasik eserlerin sansürsüz basımı tavsiye edilir. N. A. Nekrasov’un eserleri sansürsüz sunulması açısından örnek verilebilir. Özel bir dizi altında A. S. Puşkin’in *Byelkin’in Öyküleri*’nden *Menzil Bekçisi* (*Станционный смотритель*, 1831), M. Yu. Lermontov’un şiir ve poemaları, S. T. Aksakov’un *Kızıl Çiçek* (*Аленький Цветочек*, 1858), V. A. Jukovski’nin balladları, N. V. Gogol’ün ve V. G. Korolenko’nun çocuklar için seçilmiş eserleri, L. N. Tolstoy, D. Mamin-Sibiryak ve A. P. Çehov’un çocuk öyküleri yayınlanır.⁴⁶⁴ Bu basımın amacı, çocuklara klasik Rus edebiyatını tanıtmak ve onlara komünist anlayışı benimsetmektir.

1919 yılında Gorki’nin öncülüğünde çıkarılan “Severnoye siyaniye” (1919-1920) adlı derginin ilk sayısında yazar, yetişkinleri edebiyat aracılığıyla geleceğin varisleri olan çocuklara aktif olmayı, aklın, bilimin ve sanatın gücüne inanıp saygı duymayı öğretmeye çağırır.⁴⁶⁵ Bu açıdan Gorki’nin çocuk edebiyatını bir araç olarak kullandığı belirtilebilir.

Sovyetler Birliği’nin fikirleriyle ve devlet kanalından aldığı destekle kitleleri yönlendiren Gorki, genel edebiyatın olduğu kadar çocuk edebiyatının da genel sınırını belirler: “*Bahsi geçen dergide biz, gücümüz yettiğinde, çocuklara aktif olmayı, aklın gücüne ilgi duymayı ve saygı göstermeyi öğretiyoruz, bilimsel arayışa, insanı güçlü ve güzel kılan sanata yönelmesini sağlıyoruz.*”⁴⁶⁶ Bu amaç doğrultusunda 1917 Ekim Devrimi öncesinde çocuk edebiyatı eserlerinin, çocuklara sabretmeyi ve itaat etmeyi telkin ettiği, ancak devrim sonrası bu içerikteki kitapların çocukların edebi zevkini baltaladığı ve onları körelttiği belirtilir. Devrimle birlikte edebiyatta, Sovyet insanının

⁴⁶²Gorki, M. (1968). a.g.e., 13, 14.

⁴⁶³Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 142.

⁴⁶⁴Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 81.

⁴⁶⁵Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 237.

⁴⁶⁶Ternovski, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 164.

kahramanlığı, İç Savaş, başıboş kalan çocuklarla mücadele gibi yeni temalar işlenir. Ayrıca eserlerde Sovyetler Birliği Komünist Partisinin gençlik yapılanması olan ve 29 Ekim 1918 tarihinde kurulan Komsomol Birliğinin (Всесоюзный Ленинский Коммунистический союз молодёжи) çalışmalarına yer verilir.⁴⁶⁷

Proleter düzenin ve işçi sınıfının temellendiği, yaşamın her alanında devlet egemenliğinin hüküm sürdüğü bu dönemde yazarlar, geçmiş yüzyılın ekonomiye dayanan kapitalist düzeni yerine sanatla iç içe olan, muhteşem bir dünya kurmanın ve “yeni Sovyet insanı”nı yaratmanın hayali içindedirler.⁴⁶⁸ “Yeni Sovyet insanı” doğal, birlik ve beraberlik duygusu taşıyan, tutkulu, devletine ve milletine bağlı, açık yürekli, adaletli, yaşama hevesi olan, naif, cehalete ve devrim öncesi Rusya’ya karşı duran, kolektif bilince sahip, her türlü sorunun çözümünde ülkenin devrim önlemlerine güvenen yoldaştır. Geçmişinden arınmış endüstriyel bir toplumun oluşturulması, vatandaşların sosyalist düzeni benimsemesi, nüfus oranında artış sağlama, halkın ekonomik ve kültürel açıdan yetkinliği için yeni metotlar uygulanır. Ayrıca bu metotlar, genç nüfusta gözlem gücünü ve okur-yazar oranını, zihinsel ve bedensel aktiviteyi artırmayı, devlet ideolojisine bağlı kalmayı, tarım alanında girişimciliği öngörmektedir. İşçiden yöneticiye her kesiminin meslek ve kariyerinde yükselmesi, maddi beklentinin ikinci plana atılıp ülke vatandaşının profesyonel anlamda yetkin hale gelmesi, emek üretkenliğinde insan faktörünün daha çok yer alması hedeflenir.⁴⁶⁹ Özellikle edebiyat, burjuvanın eline düşmemesi gereken bir silah olarak kabul edilir. Devletin görevi, edebiyatı Bolşevik idealizmine karşı olan zehirden, kirden ve burjuva ideolojisinden kurtarmak, çocukları bu amaca götürmeye daha uygun bir edebiyat yaratmaktır.⁴⁷⁰ Çocuk edebiyatı ise “yeni Sovyet insanı”nın yaratılmasındaki en önemli araç olarak görülür. Lenin, devrimden önce küçük yaşlardan itibaren çalışmak zorunda kalan ve açlıktan ölen çocukların olduğunu,⁴⁷¹ ancak devrimle, yeni hükümetin güçlü, kararlı, ülkesine sadık ve her sorunun üstesinden gelebilen çocuklar yetiştirmeyi amaçladığını bildirir. Çocuk eğitiminin nasıl olması gerektiğini şu

⁴⁶⁷ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 82, 89.

⁴⁶⁸ Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 271.

⁴⁶⁹ Fateyev, A. V. (2007). *Stalinizm i detskaya literatura v politike nomenklaturı SSSR*. Moskva: MAKSS Press, 35-45.

⁴⁷⁰ Riasanovsky, N. V.– Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 636.

⁴⁷¹ Lenin, V. İ. (1967). *Polnoye sobraniye soçineniy*. T. 4. İzdaniye piyatoye. Institut Marksizma-Leninizma priisk KPSS. Moskva: İzdaniye političeskoy literaturı, 290.

sözlerle açıklar: “*Genç neslin eğitim, öğretim ve okuma zevki onda komünist ahlaki oluşturmaya yönelik olmalıdır.*”⁴⁷²

1920’li yıllarda çocuk edebiyatı eserleri, sınıflandırılma ve değerlendirilme açısından devlet yayınevi anlamına gelen Gosizdat’ın (Госиздат, 1919-1930) kontrolünden geçer. 1921 yılında Moskova’da Anna Pokrovskaya’nın ve devrim öncesi Rus çocuk edebiyatı uzmanlarından N. Çehov’un idaresinde bilimsel bir kurum olan Çocuk Eğitim Enstitüsü açılır.⁴⁷³ Bu kurumda, çocuk edebiyatındaki gelenekler, yenilikler, masalın rolü, eserlerin değerlendirilme kriterleri, dili, içeriği ve kahramanın gelişimi incelenir. Bu enstitü ile birlikte çocuk edebiyatının teorik zemini oluşur ve okurun psikolojisine yönelik çalışmalar yapılır. A. M. Gorki, S. Ya. Marşak, K. İ. Çukovski gibi ünlü yazar, bilim adamları, pedagog ve yayıncılar bu değerlendirme zümresinde aktif rol alırlar. Hatta Eğitim Halk Komiserliği (HAPKOM) üyelerinden A. V. Lunaçarski ve N. K. Krupskaya da çocuk edebiyatı hakkında yazdıkları makalelerle bu zümrede yer alırlar.⁴⁷⁴

1921 yılında ise Sovyet edebiyatının tamamı, Rus Proleter Yazarlar Birliği anlamına gelen RAPP’ın (Российская ассоциация пролетарских писателей, 1921) kontrolü altına girer. Dolayısıyla çocuk edebiyatı da bu etkilenme sürecine dahil olur. Yeni çocuk edebiyatının oluşturulmasında yazarların, Lenin’in belirlediği proleter çizgiye ve çocuğun komünist eğitimine sadakatleri denetlenir.⁴⁷⁵ Sovyet toplumunun okur-yazar nüfus oranı artırılır ve zorunlu eğitim getirilir. 1897 yılında okur-yazar Rus nüfusu %28’i geçmezken 1926 yılında bu oran %57’ye, 1939 yılında ise %87’ye ulaşır. Okuryazarlık sorununun ortadan kaldırılması ve kütüphanelerin oluşturulmasıyla çocuk edebiyatının alanı genişler.⁴⁷⁶

Realist akımın ağırlık kazandığı bu dönemde, Sovyet çocuk edebiyatında burjuva ideolojisi ile mücadele ve genç neslin komünist düşüncelerle şekillenmesi gibi yeni konular ve sanatsal metodlar gündemdedir.⁴⁷⁷ 1918 yılı kararlarının aksine Sovyet edebiyatı, klasik Rus edebiyatı gelenekleri üzerinde temellendirilmeli mi? Klasik

⁴⁷²Lenin, V. İ. (1920). Zadaçi Soyuzov molodyoji. Reç na III vsrossiyskom syezde Rossiyskogo kommunističeskogo soyuza molodyoji 2 Oktyabrya 1920 goda. *Pravda*, No: 221-223. http://revolucia.ru/lenin_komsomol_41_298.html adresinden 18. 01. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁴⁷³Oktyabrskaya, O. S. (2017). a.g.e., 31.

⁴⁷⁴Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 293.; Hellman, B. (2016). a.g.e., 280.

⁴⁷⁵Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 636.

⁴⁷⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 276.

⁴⁷⁷Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 143.

edebiyattan bağımsız, yeni bir Sovyet edebiyatı oluşturmak faydalı olur mu? ya da klasik edebiyat Sovyet çocuk edebiyatı eserlerinin yeni biçim ve içeriğine zarar verir mi? sorularına cevap aranır.⁴⁷⁸ Çocuk edebiyatı ile ilgili tartışmalarda politik eğitimi destekleyen ve çocuklara yoldaş olma bilinci aşılayan sloganlar duyulur. A. M. Gorki başta olmak üzere bir grup yazar, öğretmen ve kütüphaneci, çocuk edebiyatının politikadan uzak olması, evrensel sorunlara ve duygulara yer vermesi gerektiğini savunur.⁴⁷⁹ Zaman zaman siyasi baskı nedeniyle gerçek düşüncesini açığa vuramayan Gorki'nin, edebiyatı yönlendiren bir güç olarak çocuk eğitimi konusunda da belirsizlikler yaşadığı belirtilebilir. Gerek Sovyet edebiyatını gerekse çocuk edebiyatını devlet ideolojisine hizmet etmeye yönlendiren yazarın bu dönem savunduğu düşünce, dönemin karmaşasını yansıtmaları açısından ilgi çekicidir. Gorki'ye göre çocuk, devlet tekelinden uzak olmalıdır ve onun hâkimiyetinin güçlenmesinde bir aracı görevi üstlenmemelidir. Mutlu bir çocukluk oluşturmak önemlidir. Yaşam ve emek, mağlubiyete ya da kahramanlığa değil zevke dönüşmelidir. Çocuk için tamamıyla özgür olduğu ve vazife bilinciyle bağlantılı bir ortam oluşturulmalıdır. Böyle bir bireyin yetişmesi kültürel gelişimin ilk koşuludur. Bu açıdan yazarın düşüncesinde “çocuğun korunması, kültürün korunması” anlamına gelmektedir.⁴⁸⁰ Çocuk edebiyatındaki bu tartışma ve belirsizliklere rağmen 1924 yılında Rus Komünist Partisinin XIII. toplantısında, partinin titiz kontrolü ve yönetimi altında çocuklar için ayrı bir edebiyatın oluşturulması kararlaştırılır. Çocukları, yeni sosyalist dünyaya hazırlamanın gerekliliğine değinilir ve bu görüş, yeni edebiyatın baskın yönünü oluşturur. Bu edebiyatın varlığıyla çocukların enternasyonalist ve emek açısından eğitimlerine ağırlık verilmesi planlanır.⁴⁸¹

Parti, yeni Sovyet toplumu oluşurken 10-14 yaş arası çocukları sosyalist ideoloji açısından hazırlayan ve bu oluşuma dahil eden V. İ. Lenin Pioner Birliğinin (Всесоюзная пионерская организация имени В. И. Ленина) çalışmalarına önem verir. 19 Mayıs 1922 tarihinde kurulan ve o andan itibaren sosyalist devletin küçük yoldaşlarını hazırlayan bu birliğin, yeni çocuk edebiyatının şekillenmesinde rol alması beklenir. Ayrıca edebiyatın da genç nesli, Sovyet toplumunun inşası noktasında teşvik etmesi kararlaştırılır. Bu kararlar birlikte yazar ve şairler sanatlarında adeta bir

⁴⁷⁸Arzamastseva, İ. N. -Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 293.

⁴⁷⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 279.

⁴⁸⁰Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 281.

⁴⁸¹Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 164.

dönüşüme girerler. Eserlerde, sadece Sovyetler Birliği’ni ve halklarını yansıtmaya çalışırlar.⁴⁸² Devrim öncesi yaşam karamsar bir tutumla verilir ve bu sayede geçmiş denince, zor koşullar, insanların genç yaşlarından itibaren çalışmak zorunda oldukları, çocuklara insanlık dışı muamele edildiği bir atmosfer yaratılır. Bu açıdan devrimden kısa süre sonra çocuk edebiyatında yaşamın mücadeleyi, engelleri aşmayı ve emek göstermeyi gerektirdiği görüşü ortaya çıkar.⁴⁸³ Bu dönem Pioner Birliğinin en önemli yayın araçları olan ve haftalık çıkan “Pioner” (1924-1991), günlük çıkan “Leninskiye iskrı” (1924-1941), “Pionerskaya pravda” (1925) ve aylık bir dergi olan “Murzilka” (1924) da bu dönemin çocuk yayınları ile ilgili bilgiler sunmaktadır.⁴⁸⁴

1920’li yılların çocuk şiirlerinde İç Savaş, sosyalist toplumun inşası ve yeni Sovyet insanının şekillenmesi en önemli temalar arasındadır. Özellikle Komünist Partinin XIII. toplantısında çocuk edebiyatı eserinin işçilerin yaşamını yansıtmayı gerektirdiğine dair kararla, “mutfak eşyaları ne işe yarar?” ve “traktör ne yapar?” gibi konusu olan şiirler yazılır.⁴⁸⁵ Ayrıca 1920’li yıllar, çocuk şiirinde yeniliklerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde şairlerin genel amacı, 20. yüzyıl sanat biçimini bulmaktır. Bu arayış, şairleri konuşmanın köküne yani çocuk diline, özellikle de akılötesi dille konuşmaya götürür. Çocuk şiirinin gelişmesinde V. V. Hlebnikov, V. V. Mayakovski gibi fütüristlerin ve akılötesi⁴⁸⁶ şairlerden N. A. Zabolotski’nin katkısı büyüktür. Ayrıca O. E. Mandelştam’ın *Gaz Ocağı* (Примус, 1925), *Mutfak* (Кухня, 1926) ve çocukluğu şiirin beşiği olarak nitelendiren B. L. Pasternak’ın *Atlı Karınca* (Карусель, 1926), *Hayvanat Bahçesi* (Зверинец, 1929) adlı eserleri de bu dönem çocuk şiir sanatında etkili olur.⁴⁸⁷

Çocuk şiiri, altın dönemini K. İ. Çukovski, V. V. Mayakovski, S. Ya. Marşak, A. L. Barto, S. V. Mihalkov ve ‘Gerçek Sanat Birliği’ anlamına gelen OBERİU (Объединение реального искусства) şair grubunun eserleriyle yaşar. 20. yüzyıl çocuk edebiyatının kurucularından olan K. İ. Çukovski (1882-1969), Gorki’nin yönlendirmesi üzerine 1907 yılında kalema aldığı “Çocuk Dili” (“Детский язык”) adlı makalesi ile bu alandaki çalışmalarına başlar. 1911 yılında “Annelere Çocuk Dergileri

⁴⁸²Hellman, B. (2016). a.g.e., 285, 287.

⁴⁸³A.g.e., 312.

⁴⁸⁴A.g.e., 285.

⁴⁸⁵A.g.e., 287, 288.

⁴⁸⁶Fütüristler, kesik, tam olarak ifade edilmeyen ve kurnazca bir araya getirilen söz birliklerini akılötesi dil olarak tanımlarlar. Parer, M. Ö. (2003). Rus Edebiyatında Fütürizm. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42 (1-2), Ankara, 51.

⁴⁸⁷Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 295.

Hakkında” (“Матерям о детских журналах”) adlı makalesini yazar.⁴⁸⁸ Bu makalesinde şair, çocuk okuyucuya korku, baygınlık, histeri nöbetleri, kötülük ve kahramanlık gibi klişeleşmiş duyguları dayatan “Zaduşevnoye slovo” adlı dergiyi eleştirir.⁴⁸⁹

“Çocuk, kendi dünyasını, mantığını ve astronomisini oluşturur. Çocuklarla kim konuşmak isterse, bu dünyaya sızmalı ve buraya yerleşmelidir. Çocuk, yapısı bakımından delidolu bir karaktere sahiptir. Dergilerin, çocuktaki bu ruh halini değiştirmek gibi bir sorumluluğu yoktur. Zamanı geldiğinde, biz müdahale etmeden de çocuk bu ruh halinden sıyrılabilir. Asıl yapılması gereken çılgın, tuhaf, renkli ve tamamıyla farklı olan bu dünyaya girebilmektir. Çocuğun tarzını ve mantığını benimseyip onunla bu farklı dünyanın diliyle konuşabilmektir.”⁴⁹⁰

K. İ. Çukovski, çocuk şiiri ile halk şiirinin ortak bir paydada buluştuğunu ileri sürer. Bu açıdan şaire göre çocuk yazarının ilk eğitmeni, halkın gelenekleri, şarkı ve masallarıdır. İkinci eğitmeni ise çocuğun kendisidir. Çukovski’nin masal ve şiirlerinin konusunu çocuk oyunları oluşturmaktadır. Nesir türünde yazdığı masalı *Timsah* (*Крокодил*, 1917), çocuk şiirinde bir dönüm noktası niteliğindedir. Ancak eser, Lenin’in eşi ve pedagojiye yön veren N. K. Krupskaya tarafından çocuklara zarar verdiği ve dönemin komünist düşüncelerine karşı çıktığı gerekçesiyle eleştirilir. Çukovski’nin birçok eseri politik olaylarla ilgili olmasa da zaman zaman bu ithamlara maruz kalır.⁴⁹¹

Çukovski, eserlerinde çocukların ruhuna nefreti değil merhamet duygusunu yerleştirmeyi amaçlar. Ayrıca Afrika, Amerika gibi farklı ülkelere macera dolu yolculuklardan bahseder. *Vızıldayan Sinek* (*Муха-Цокотуха*, 1924), *Dev Hamam Böceği* (*Тараканище*, 1923), *İyice Yıka/Moydodır* (*Мойдодыр*, 1923), *Fedora’nın Derdi* (*Федорино горе*, 1926), *Mucivezi Ağaç* (*Чудо-дерево*, 1926), *Kargaşa* (*Путаница*, 1926), *Doktor Aybolit* (*Айболит*, 1935), *Barmaley* (*Бармалей*, 1925), *Telefon* (*Телефон*, 1926) gibi sayısız ünlü çocuk eseri bulunmaktadır.⁴⁹²

K. İ. Çukovski kadar çocuk edebiyatında iz bırakan isimlerden biri de S. Ya. Marşak’tır. Marşak (1887-1964), çocuk edebiyatı atölyesi başkanı, Leningrad Gençlik Tiyatrosunun repertuar bölümü yöneticisi, çocuk eserlerini yayımlayan “Raduga”

⁴⁸⁸Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 21, 22, 28.

⁴⁸⁹Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 272.

⁴⁹⁰Arzamastseva, İ. N. – Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 296, 297.

⁴⁹¹A.g.e., 300.

⁴⁹²Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 56.

yayınevinin, “Noviy Robinzon”, “Yoj” ve “Çij” dergilerinin redaktörüdür. 1924 yılında Gozisdat’ın Leningrad bölümünün çocuk edebiyatı kolu başkanıdır. Ayrıca Marşak’ın, özellikle farklı yetenekleri keşfetmek, genç ve yetenekli grupların çıkardığı dergileri bir araya getirmek, ünlü yazarları çocuk eserleri yazma konusunda ikna etmek gibi çocuk edebiyatına birçok katkısı bulunmaktadır.⁴⁹³ Sayısız pedagojik faaliyette yer alan Marşak, çocuk işçi ve dinlenme evlerinin örgütlenmesinde de aktif rol alır, okul dışında çocukların nasıl eğitilmeleri gerektiği konusunda pedagoglarla iletişim sağlar ve çocuk tiyatrolarının oluşmasına öncülük eder.⁴⁹⁴

Çocuk edebiyatı bağlamında S. Ya. Marşak’ın özellikle çocuk şiirleri kendisine büyük ün getirir. 1922-1930 yılları arasında yazdığı *Kafesteki Çocuklar* (*Детки в клетке*), *Budala ve Akıllı Fare Yavrusu Masalları* (*Сказки о глупом и умном мышонке*), *Bagaj* (*Багаж*), *Postahane* (*Почта*), *Yangın* (*Пожар*) adlı şiirleri en ünlü eserleri arasındadır.⁴⁹⁵ Çocuk edebiyatında Marşak, emek ve yurttaş eğitimi konulu şiirlerinin yanı sıra drama eserleriyle de katkı sağlar. *Kulübecik* (*Терем-Теремок*, 1940) ve *On İki Ay* (*Двенадцать месяцев*, 1943) adlı piyeslerinin temelinde halk masallarının etkisi vardır. Çocuk eğitiminde ilk politik yergi niteliği taşıyan eseri *Bay Tvister*’dir (*Мучгер-Твустер*, 1933).⁴⁹⁶

Devrimin en büyük destekçilerinden olan V. V. Mayakovski (1893-1930), 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Sovyet edebiyatında çocuğa temel toplumsal konuların benimsetilmesinde eserlerin yetersiz kaldığını dile getirerek bu alana yönelik çalışma yapmayı planlar. Çocuğu, içinde yaşadığı toplum ve düzen ile tanıştırmamanın önemine dikkat çeker. Mayakovski, çocukları Sovyetler Birliği’nin gelecekteki yurttaşları olarak görür. Emek, vatanseverlik, savaşta kahramanlık gibi kavramları aşılamaya çalışır.⁴⁹⁷

V. V. Mayakovski, 1925-1929 yılları arasında *Çocuklara Şiirler* (*Стихи детям*) derleme kitabını yazar. Mayakovski’nin *Şişman Çocuk Petya ve Zayıf Sima Hakkında Masal* (*Сказка о Пете, толстом ребенке, и о Симе, который тонкий*) adlı şiiri, çocuklar için kaleme aldığı ilk yapıtıdır. İşçi bir babanın çocuğu olan Sima ile burjuva kesiminden Petya’nın karşılaştırıldığı, Sima’nın her yönüyle övüldüğü bu

⁴⁹³Hellman, B. (2016). a.g.e., 298.

⁴⁹⁴Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 249.

⁴⁹⁵Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 95.

⁴⁹⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 314, 317.

⁴⁹⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 289.

şiiir, çocuk edebiyatının en önemli eserleri arasındadır. 1927 yılında yazdığı *Tembel ve Aylak Vlas'ın Hikayesi* (История Власа, лентяя и лоботряса) adlı şiirin başlığından da anlaşılacağı üzere, gelecekte topluma faydası olmayan bir karakter çizer. Aslında Mayakovski, Sima, Petya ve Vlas karakterleriyle çocuk okura iyiyi ve kötüyü sorgulatmaya çalışır. Bu sorguya ve dönemin çalışan, üreten insanlarına dikkat çekebilmek için 1925 yılında *İyi Nedir, Kötü Nedir?* (Что такое хорошо и что такое плохо) adlı şiirini yazar.⁴⁹⁸

Oku da Paris'e ve Çin'e Kadar Git (Прочти и катай в Париж и Китай, 1927) adlı şiirinde Sovyet vatanseverliği, kapitalist ülkelerdeki devrimci sınıf mücadelesi anlatılır. Çocuklara Sovyetler Birliği'nin özellikleri verilmeye çalışılır ve “yeni insan”ı *Ne Olmak İstiyorsun?* (Кем быть?, 1929) adlı şiirinde yansıtır. Bu şiirinde çocuğa maden işçisi, mühendis, doktor, işçi, şoför, pilot gibi meslekler sunarak çalışmanın önemini vurgular.⁴⁹⁹

1920'li yıllarda nesirde ise genel temayı 1905 ve 1917 devrimleri oluştur ve çocuk, devrimin aktif katılımcısı olarak resmedilir. Araştırmacı Ben Hellman, “Çocuk Edebiyatı Tarihi” adlı çalışmasında, eleştirmen A. Pokrovskaya'nın görüşüne yer vererek dönemin çocuk edebiyatı eserlerinde olay örgüsünün nasıl şekillendiğini belirtir:

“Eserin giriş bölümünde ya iflas etmiş köylü bir ailenin çocuğu ya da şehirde fakirlik içinde olan, dükkanlarda kalan ya da evsiz yurtsuz yaşamını sürdüren bir çocuk tipi verilir. Emekçi bu çocuğun ihtiyaçları ve sömürülüğü çizilir. Hikâyenin gelişme bölümünde, bu kahramanın bilinçli arkadaşlarla tanışıp proleter mücadeleye ve İç Savaş'a dahil olması anlatılır. Eser, kahramanın şerefli bir ölümle hayata gözlerini kapaması ya da Pioner müfrezelerinde, Komsomol'da⁵⁰⁰ çalışması ve gelecekte de Sovyetler Birliği'nin inşasında yer almasıyla sonuçlanır.”⁵⁰¹

İç Savaş'ın anlatıldığı eserlerde kahramanlar, genellikle gözü pek, tehlikeli vazifelerde bulunup hayatta kalmayı başaran çocuklardır. Devrimci, parti üyesi ve yazar P. A. Blyahin'in *Küçük Kızıl Afacanlar* (Красные дьяволята, 1923-1926), L. Ye. Ostroumov'un *İzci Makar* (Макар-следопыт, 1925-1926), realist bakış açısıyla Blyahin ve Ostroumov'dan ayrılan S. A. Grigoryev'in uzun yıllar okul programlarında

⁴⁹⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 92- 96.

⁴⁹⁹A.g.e., 98, 99.

⁵⁰⁰Komsomol (комсомол-Всесоюзный Ленинский Коммунистический союз молодёжи): Sovyetler Birliği Komünist Parti Gençlik Yapılanması.

⁵⁰¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 313, 314.

ders kitabı olarak okutulan *Kızıl Şamandıra* (*Красный бакен*, 1924), N. S. Tihonov'un İç Savaş dönemini ve devrimi anlattığı *Denizden Denize* (*От моря до моря*, 1926), A. P. Gaydar'ın *R.V. S* (*P.B.C*, 1926) ve *Okul* (*Школа*, 1930) adlı uzun öykülerinde, sanatında pionerlerin yaşamlarına yer veren N. V. Bogdanov'un *Köydeki Pioner* (*Пионер в деревне*, 1924), *Yitik Kamp* (*Пропавший лагерь*, 1925) ve *İlk Genç Kız* (*Первая девушка*, 1928) adlı eserlerinde İç Savaş döneminde çocuğun yaşadığı olaylar onun bakış açısından anlatılır.⁵⁰²

1920'li yılların diğer önemli teması savaş nedeniyle evsiz ve kimsesiz kalan çocuktur.⁵⁰³ Bu dönemde binlerce çocuk, amaçsızca ülke içinde dolaşır, aç kalır ve hastalanır. Yaşamak için hırsızlık yapıp, çeşitli suçlara karışır. Çocuk edebiyatında bu tema, L. Panteleyev takma adını kullanan A. Yeremeyev'in (1908-1987) realist bir bakış açısıyla kaleme aldığı *Saatler* (*Часы*, 1928), *ŞKİD Cumhuriyeti* (*Республика ШКИД*, 1927), *Portre* (*Портрет*, 1928) ve otobiyografik bir uzun öykü olan *Lenka Panteleyev* (*Ленька Пантелеев*, 1939) adlı eserlerinde görülür.⁵⁰⁴ Ayrıca eski köy öğretmeni A. S. Neverov'un (1886-1923) *Taşkent, Ekmek Şehri* (*Ташкент-город хлебный*, 1923) adlı uzun öyküsünde de bu temanın işlendiği belirtilebilir. A. Neverov'un bu eseri, 1920'li yılların çocuk edebiyatında evsiz çocuk modelinin en çarpıcı örneğini oluşturmaktadır.⁵⁰⁵

Ütopik avangardizm, 1920'li yıllarda birçok yazar, ressam ve pedagogu kuşatır. Pionerler, A. A. Bogdanov'un *Kızıl Yıldız* (*Красная звезда*, 1908) adlı ütopik romanını okurlar. Bogdanov, bu eserinde bir çocuk yuvası yaratır, ancak yuvada çocuklar yaş aralığına göre ayrılmaz. Bu yuvadaki eğitimin amacı, çocuğa ruhundaki bireyselliği yok etmeyi ve toplumla birlik olabilmeyi aşılaktır. Bu nedenle yuvada aile kavramı yoktur. Ailenin yerine komün sistem getirilir ve ebeveynler gelecek olsa bile sadece kendi çocuklarının değil herkesin eğitimiyle ilgilenmek zorundadırlar.⁵⁰⁶ 1920'li yılların popüler gazetesi "Gudok"un (1917) en iyi yergi fıkra yazarlarından biri olan Yu. K. Oleşa'nın (1899-1960) sanatında da ütopik bir dünya ve yeni çocuk tipi yarattığı belirtilebilir.⁵⁰⁷

⁵⁰²A.y.

⁵⁰³Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 135.

⁵⁰⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 313- 315.

⁵⁰⁵Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 166.

⁵⁰⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 271.

⁵⁰⁷Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 347.

Yu. K. Oleša'ya göre yeni Sovyet edebiyatı, canlıdır ve insanlara hizmet etmek için vardır. İçinde fantazi ve hayal dünyasını barındırır, bunun için de kolay ve anlaşılırdır. Eserlerinde, devrimi edebiyatın ayrılmaz parçası olarak kabul eden yazarın *Üç Şişman* (*Три толстяка*, 1924) adlı romanı, yeni yüzyılın sanat anlayışının timsalidir ve geçen yüzyılın sanatıyla hiçbir bağı yoktur.⁵⁰⁸

Sovyetler Birliği'nin 1920'li yıllarında yeni bir toplum ve edebi akım oluşturulur, ancak realist bakış açısının tamamıyla yok olmadığı belirtilebilir. Zamanla inançsızlık propagandası yapılsa da bazı yazarlar, Tanrı'yı ve dini yok saymanın saçma olduğunu dile getirir. Bu yazarlardan biri de L. Panteleyev'dir. Döneminin fikirlerine karşı *İnanıyorum* (*Я верую*, 1970) adlı eserini kaleme alır.⁵⁰⁹

1920'li yılların çocuk edebiyatında yok sayılan dini inanç gibi masallar ve fantastik unsurların varlığı da tartışma konusu olur. Masalın ve fantastik unsurların, çocuğu gerçeklerden uzaklaştırdığı, burjuva dünyasının ideolojisini yansıttığı⁵¹⁰, mistik bir içeriği olduğu, gerçek dünyayla bir bağ kurmadığı, çocukta korku, boyun eğme ve acıma gibi duygular uyandırdığı gerekçesiyle çocuk edebiyatına dahil edilmemesi gündeme gelir.⁵¹¹ Bu dönemde özellikle K. İ. Çukovski ve S. Ya. Marşak'ın şiir biçimindeki masalları, çocuklara zarar verdiği gerekçesiyle eleştirilerin odak noktasını oluşturur.⁵¹² Çukovski'nin özellikle *Timsah* (*Крокодил*, 1917) adlı eserinin, içerik açısından yeni Sovyet çocuk edebiyatına uymadığı, burjuva ideolojisinin kalıntısı olduğu görüşülür.⁵¹³

Dönemin Halk Komiseri A. V. Lunaçarski, masalın fantastik dünyasından kuru realizme geçişin çocuğa fayda vermeyeceğini savunur. Edebi mirasın temelini oluşturan masalın, çocukların hayal gücünü geliştirdiğini ve olumlu hisler uyandırdığını belirtir.⁵¹⁴ Gorki "Bir Kez Daha Okuryazarlık Hakkında" ("Еще о грамотности", 1928) adlı makalesinde, masalın gereksiz ve zararlı bir tür olmadığını, aksine bu türün, hayali ve fantastik yapısının çocuğun düşünce dünyasını

⁵⁰⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 339.

⁵⁰⁹A.g.e., 272.

⁵¹⁰Turan, M. (2017). a.g.m., 255.; Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 16.

⁵¹¹Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 20.

⁵¹²Hellman, B. (2016). a.g.e., 330.

⁵¹³Krupskaya, N. K. (1928). O "Krokodile" Çukovskogo. *Pravda* (01.02.1928). <http://www.chukfamily.ru/kornei/pro-et-contra/borba-za-skazku/nk-krupskaya-o-krokodile-chukovskogo> adresinden 23.01.2018 tarihinde alınmıştır.

⁵¹⁴Lunaçarski, A. V. (1985). *O detskoy literature, detskom i yunoşeskom çtenii*. M: Detskaya literatura, 25.

renklendirdiğini, sanatın hayallerle var olduğunu, bilimin ise bu hayalleri gerçekleştirdiğini dile getirir. Ayrıca oyun ve mizah öğelerinin de çocuk edebiyatının en önemli yönünü oluşturduğunu belirtir.⁵¹⁵ Ancak şiddeti zamanla artan olumsuz eleştiriler nedeniyle Çukovski ve Marşak'ın eserleri yasaklanır. Marşak kendini redaktörlüğe verir, Çukovski ise çocuklar için yazmayı bırakır. Kültürün yok edilmeye çalışıldığı bu ortamda A. M. Gorki baskılara dayanamayıp uzun yıllar ülkesine dönmek üzere yurtdışına çıkar.⁵¹⁶

Gorki'nin ülkeyi terk etmesiyle en büyük desteğini kaybeden çocuk edebiyatında, Sovyetler Birliği'nin ateşli savunucularını yetiştirmeyi hedefleyen, içeriği komünist anlayışla örülmüş çağdaş masalların yazılması kararlaştırılır.⁵¹⁷ Halk masalları ise sihir gibi hayali unsurlara yer vermediği ve anlaşılır olduğu ölçüde faydalı bulunur. Devrimi konu eden masalların oluşturulması için adım atılır. Bu noktada şair S. M. Gorodetski'nin (1884-1967) *Kuklaların İsyanı* (Бунт кукол, 1924) adlı şiiri ve T. Morozova'nın *Ekim Devrimi* (Октябрьская революция, 1922) adlı masalı dikkat çeker. Morozova'nın bu eserinde bir gün, yaşlı ve hasta bir kadının kız çocuğu olur. Çocuk çelimsiz, ince ve kırılgan bir yapıya sahiptir. Ancak büyüüp yürümeye başladığında, bastığı her yerden kırmızı çiçekler açmaya başlar.⁵¹⁸ Yazar, başlangıçta güçsüz olan, ancak yürümeye başladığında adeta etrafını güzelleştiren ve renklendiren bu kız çocuğu ile devrimi, yeni Rusya'yı simgelemektedir. Çiçeklerin kırmızı renkte olmasının da partiyi ve Kızıl Ordu'yu anımsattığı belirtilebilir.

1928 yılında hayvan, bitki ve cansız varlıkların kişileştirilmesine de karşı çıkılır. Bu unsurların, en azından gerçek ile hayali ayırabileceği düşünülen 6-7 yaşlarındaki çocuklara yönelik olabileceği vurgulanır.⁵¹⁹ Sovyetler Birliği'nde çocuğun, 6-7 yaşından sonra yetişkin olarak görülmesi, Rusya'nın tarih sahnesine çıktığı 9. yüzyıldaki çocuk algısının, 20. yüzyılda da tekrarladığının kanıtıdır.

Büyük bir yayınevi olan “Noviy Robinzon”un (1923-1925) redaktörlüğünü yapan S. Ya. Marşak ve birçok yazar yeni çocuk edebiyatının niteliksizliğinin farkındadır. Çocuk edebiyatındaki tekdüze ve kuru anlatımı uzun yıllar yurtdışında olan Gorki'ye yazdığı mektuplarda dile getirir. Bu durumu değiştirmek isteyen

⁵¹⁵Gorki, M. (1968). a.g.e., 87.

⁵¹⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 329, 332.

⁵¹⁷Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 16.

⁵¹⁸Hellman, B. (2016). a.g.e., 327- 329.

⁵¹⁹A.y.

Marşak, A. M. Gorki’yi yardım etmesi için çağırır. Gorki 1928 yılında ülkesine geri döner.⁵²⁰ Yurt dışında olsa da ülkesindeki gelişmeleri yakından takip eden Gorki, sanattaki bu gerilemeye, tekdüzeliğe ve masal ile ilgili görüşlere “Binbir Gece”, “Masallar Hakkında” (“Тысячи и одной ночи”, “О сказках”, 1929), “Kulağı Pamukla Tıkalı İnsan” (“Человек, уши которого заткнуты ватой”, 1930) ve “Sorumsuz İnsanlar ve Günümüzün Bir Çocuk Kitabı Hakkında” (“О безответственных людях и о детской книге наших дней”, 1930) adlı makalelerinde cevap verir.⁵²¹

1928 Şubat’ında N. K. Krupskaya, Z. İ. Lilina, İ. Razin, A. V. Lunaçarski gibi Eğitim Halk Komiserliği üyeleri, genç ve çocuk edebiyatı yayınlarının iyileştirilmesine yönelik karar alır. Bu karar, çocuk edebiyatında ilk özel karar olması açısından önem taşımaktadır. Alınan karar doğrultusunda, Komsomol ve çocuk edebiyatı eserlerinin veri ve nitelik açısından eksikleri ve ulaşması gereken hedefleri belirlenir. Böylece çocuk edebiyatının amacının, işçi ve köylü çocuklara komünist eğitim vermek, gençlere Bolşevik Partisinin mücadele geleneklerini benimsetmek, onları yayınlar ve yarışmalar aracılığıyla sosyalist yapının oluşumuna dahil etmek olduğu vurgulanır.⁵²² Ayrıca çocuk edebiyatı eserlerinin fiyatlarının yüksek ve nüfusun sadece varlıklı kesiminin çocuklarına yönelik olması gibi eksiklikler de açığa çıkar. Bu açıdan eserlerin, işçi ve köylü çocuklarının ihtiyaçlarına, kolektif ve enternasyonalist ruhla yetişmelerine yönelik olması kararlaştırılır. Bu karar sonucunda eserlerde işçi ve köylü kesiminden olup kitaba erişim sağlayabilen ve bilgiye susamış çocuk tipi ortaya çıkacaktır.⁵²³

Çocuk edebiyatındaki diğer bir eksiklik, birçok eserin acele ve özensiz yazılması, ilgi çekici bir kurguya sahip olmaması ve propaganda öğelerinin kötü kullanılmasıdır.⁵²⁴ Hangi kritere göre çocuk eserinin nitelikli olup olmadığı belirlenmelidir? sorusu, çocuk edebiyatı eleştirmenleri ve teorisyenler arasında ikiliğe neden olur. Dönemin Eğitim Halk Komiserliği üyesi ve aynı zamanda eleştirileriyle çocuk edebiyatına yön veren N. K. Krupskaya, 1927 yılında “Çocuk Kitabının Değerlendirilmesi Hakkındaki Soruya Yönelik” (“К вопросу об оценке детской

⁵²⁰Marşak, S. (1972). *Sobraniye soçineniy v vosmi tomah*. Tom 8. Moskva: Hudojestvennaya literatura, 93-97.

⁵²¹Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 17.

⁵²²Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 170, 171.

⁵²³Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 91.

⁵²⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 329.

книжки”) adlı makalesinde, çocuk kitabının çocuğun sosyal ilişkiler konusundaki algısını genişletmesini, ilgi çekici olmasını ve canlı bir anlatımla olay akışının verilmesi gerektiğini belirtir.⁵²⁵ Bir grup eleştirmen, nitelikli çocuk eserinde, konunun orijinallliği, sanatsal biçimi, zengin ve kusursuz bir dili ölçüt kabul eder. Pedagoglar eserde eğitici yöne önem verirken, bu yaklaşıma karşı çıkanlar ise sanatsal eseri ders kitabına çeviren didaktizmi eleştirirler. Eserin niteliğini, başkahramanın kusursuzluğuna bağlayan bir düşünce de söz konusudur. Bu düşünceye göre kahraman, içinde yaşadığı toplumu yansıtmalıdır.⁵²⁶ Bu tartışmalar sonucunda çocuk edebiyatında eğitici-öğretici niteliğe sahip eserlerin sayısında artış görülür. Bu eserler, çocuk edebiyatı eserlerinde bilimsellikten uzak, gerici, dini içerikli, geçmiş anımsatan her şeyle mücadele etmek için oluşturulur. Eğitici-öğretici türün gelişmesinde, D. Kaygorodov, V. Lunkeviç, Ya. Perelman ve N. Rubakin gibi bilim insularının çabaları büyüktür.⁵²⁷

B. S. Jitkov, V. V. Bianki, M. İlin, M. M. Prişvin, İ. Sokolov Mikitov, Ye. İ. Çaruşin’in eserlerinde eğitici-öğretici türde doğa ve teknik konular dikkat çekmektedir.⁵²⁸ Bu dönemde İngiliz şair Rudyard Kipling, Kanadalı şair ve yazar Charles G. D. Roberts ve Ernest Seton Thompson’un doğayı konu eden eserlerinin çevirileri yapılır.⁵²⁹

Rus yazar ve şairler, doğa konusunu işlerken kendi gözlemlerinden ve biyoloji bilgilerinden faydalanırlar. “*Dünyadaki ilk vazifem çocuklar için sanat yaratmaktır*” sözlerinin sahibi V. V. Bianki (1894-1959), doğa tutkusunu ünlü bir biyolog olan babasından ve onunla yaptığı doğa araştırmalarından alır. Bianki’nin doğa ile ilgili en önemli eseri, *Orman Gazetesi*’dir (*Лесная газета*, 1928).⁵³⁰ Bianki’nin bu konuyu işlemedeki amaç, çocuklarda doğaya yönelik ilgi uyandırmaktır. *Orman Evleri* (*Лесные домишки*, 1923), *Karınca Nasıl da Eve Gitmeye Acele Etti* (*Как Муравьишка домой спешил*, 1936), *Fare Yavrusu Pik* (*Мышонок Пик*, 1927) gibi masalları da eğitici edebiyat eserleri grubuna girer. Bu masallarında Bianki, çocuğa canlılar alemini tanıtır.⁵³¹

⁵²⁵Krupskaya, N. K. (1959). a.g.m., 76.

⁵²⁶Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 293, 294.

⁵²⁷Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 148.

⁵²⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 351.

⁵²⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 317.

⁵³⁰A.y.

⁵³¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 363.

Eserlerine doğanın eşsiz güzelliklerini konu eden M. M. Prişvin'in (1873-1954) sanatının özünü de doğa, insanın doğayla ve toplumla olan ilişkisi oluşturmaktadır.⁵³² Prişvin, eserlerinde çocuklara içinde yaşadığımız dünyanın mucizelerle dolu olduğunu anlatır. Bu mucizenin doğanın her köşesinde bulunabileceğini belirtir. Prişvin'in, çocuklar için ilk öykü derlemesi olan *Patatesin İçindeki Matryoşka* (*Matryoşka v kartoşke*, 1925), *Küçük Çanlar* (*Колокольчики*), *Tilkinin Verdiği Ekmek* (*Лисичкин хлеб*, 1939) adlı eserlerinde her çeşit bitki ve hayvana rastlamak mümkündür. Adeta doğanın bir portresini sunan bu eserler aracılığıyla Prişvin, çocukları hem bilmedikleri bir dünya ile tanıştırır hem de onları iyimser ve her canlıya karşı yardımsever olmaları konusunda uyarır.⁵³³ 1929 yılında yazdığı *Çocuklar ve Ördek Yavruları* (*Ребята и утята*) adlı öyküsünde, çocuklara doğaya saygı duymalarını ve canlılara karşı korumacı bir tavır edinmelerini tavsiye eder.⁵³⁴ *Kuruyan Ağaç* (*Сухостойное дерево*) adlı öyküsünde yazar, canlı ve yeşermiş bir ağacın insanların hataları yüzünden kuruyup yok olabileceğini yazar. Bu açıdan Prişvin'in çocuk öykülerinde didaktik bir anlatım söz konusudur. Prişvin'in *Altın Çayır* (*Золотой луг*), *Tilkinin Verdiği Ekmek* ve *Dedenin Keçe Çizmesi* (*Дедушкин валенок*) adlı masalları ve *Kolobok* (1923) ve *Avcının Hikayeleri* (*Рассказы егеря*, 1928) adlı şiir derlemeleri çocuk edebiyatı bağlamında kabul edilir.⁵³⁵ Yazarın *Güneş Ambarı*⁵³⁶ (*Кладовая солнца*, 1945) adlı masalı, devlet çocuk yayınevi anlamına gelen DETGİZ (Детское государственное издательство) tarafından birincilikle ödüllendirilir.⁵³⁷

Doğa teması, farklı zamanlarda A. Fersman (1883-1945), N. Plavilşçikov (1892-1962), K. A. Merkulyeva (1889-1991), N. D. Grigoryevna (1928-1979) gibi yazarların eserlerinde de işlenir.⁵³⁸

Çocuk edebiyatında eğitici-öğretici türün gelişmesinde B. S. Jitkov'un (1882-1938) da katkısı büyüktür. Kırk iki yaşında zengin bir hayat tecrübesi ve dünya edebiyatına hâkim olmanın verdiği birikimle edebiyata adım atan Jitkov, çocuk edebiyatı alanında yazdığı 192 eserle her yaştan çocuğa hitap eder. Yazar, çocuk

⁵³²Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 254.

⁵³³Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 322, 323.

⁵³⁴Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 354.

⁵³⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 318.

⁵³⁶Masalda güneş ambarı ifadesi, bataklıkla ilişkilidir. Çünkü bataklık, güneş ışınlarını içinde muhafaza ederek çevresindeki bitkilerin çüremesini engellemektedir.

⁵³⁷Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 354, 356.

⁵³⁸A.g.e., 352.

edebiyatına yönelimini bu alanın, diğer eğitim araçlarından daha etkili ve ilgi çekici olmasına bağlar. Yazarın eserlerinde vermek istediği anafikir, cesur ve akıllı bir gencin vatanına duyduğu vazife aşkı ve emeğe duyduğu sevgidir. Sosyalizmi fantastik, egzotik ve macera ile örülü olaylar dizisinde ortaya koymaktadır.⁵³⁹

Jitkov, gemi kaptanı, kimya uzmanı, mühendis, işçi enstitüsünde eğitmen, dalgıç, balık bilim uzmanı, metal işçisi, fizik ve çizim öğretmeni gibi çeşitli meslek dallarında çalışır. Yazarın, denizcilikten teknik işlere kadar ilgi alanının genişliği, farklı toplumsal katmanlarla iç içe olması eserlerinde konu ve üslup çeşitliliğini, ayrıca eğitici-öğretici türün en güzel örneklerinin ortaya çıkmasını sağlar.⁵⁴⁰ Okul yıllarını geçirdiği Odesa’da, kaptanlarla, gemi işçileri ve deniz erleri ile yakınlık kurması, sanatında önemli bir yer tutan deniz tutkusunu oluşturur. Deniz temalı tüm eserlerini birleştirdiği *Kötü Deniz* (Злое море, 1924) ve *Deniz Hikâyeleri* (Морские истории, 1925) adlı öykü derlemelerinde bu tutkusunu yansıtır.⁵⁴¹

Jitkov eserlerinde eğitici-öğretici tür bağlamında teknik konulara da yer verir. *Doğramacı* (Plotnik, 1927) ve *Vapur* (Parahod, 1936) gibi öykülerinde, çocuklara günlük yaşamda karşılaşacakları teknik bilgileri öğretir. *Ne Gördüm* (Что я видел, 1939) adlı çocuk ansiklopedisinde ve *İnsancıkları Nasıl Yakaladım* (Как я ловил человечков, 1963) adlı öykü derlemesinde, Sovyet çocuklarına emeğin, arkadaşlığın ve kahramanlığın önemini anlatır. Çocuğun sadece dış dünya ile değil, kendi iç dünyası ile olan mücadelesini de yansıtır. Öykülerinde Sovyetler Birliği’nin toplumsal ve kültürel yapısını ve insanını çizerek çocuklara büyüklerin dünyasını aralar.⁵⁴²

Ünlü çocuk şairi Marşak’ın kardeşi M. İlin’in *Yüz Bin Adet Neden Sorusu* (Сто тысяч почему, 1929), *Masadaki Güneş* (Солнце на столе, 1928), *Beyaz Üzerine Siyah*⁵⁴³ (Черным по белому, 1928), *Araba Hareket Etmeyi Nasıl Öğrendi?* (Как автомобиль учился ходить, 1939) adlı eserlerinde de bilimsel ve teknik kavramlara, çocuğun günlük yaşamda karşılaşabileceği eşyalara, üretim ile ilgili bilgilere sıkça rastlanır. Böylece çocuk, gerçek dünyayı ve bu dünyadaki nesneleri öğrenir.⁵⁴⁴

⁵³⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 322, 323.

⁵⁴⁰Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 171.

⁵⁴¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 322, 323.

⁵⁴² Privalova, E. P. (1962). *Sovetskaya russkaya detskaya literatura: Tvorčestvo B. S. Jitkova*. Leningradskiy gosudarstvennyy bibliotečnyy institut imeni N. K. Krupskoy. Leningrad, 7-23.

⁵⁴³Bu eserde, çocuğa kitabın ve harflerin oluşum evresinden bahsedilir.

⁵⁴⁴Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 171.

1920’li yılların sonunda Sovyet toplumu yeni bir değişim süreci yaşar. 1924 yılında Lenin’in ölmesinin ardından, 1922 yılından itibaren Parti Genel Sekreteri olarak görev yapan J. Stalin yönetimin başına geçer.

4. STALİN DÖNEMİ ÇOCUK EDEBİYATI

4.1. Sovyet Edebiyatında Yeni Bir Dalga: Stalin Dönemi Çocuk Edebiyatı (1930-1953)

1927 yılında J. Stalin'in (1878-1953) iktidara gelişiyle, Sovyetler Birliği'nde yeni bir dönem başlar ve Stalinizm ideolojisine bağlı olarak gelişim gösterir. Stalin ile birlikte yeni reformlar dönemi yaşanır. İlk olarak Lenin'in Yeni Ekonomi Politikası (NEP) yerine endüstrileşme ve tarımın kolektifleştirilmesi uygulanmaya başlanır.⁵⁴⁵ Stalin ile başlayan kollektivizasyon, büyük toprak sahiplerinden toprakların alınarak özel mülkiyet yerine kolektif mülkiyeti oluşturmayı amaçlar ve tarımda sanayileşmeyi öngörmektedir.⁵⁴⁶ Kolektivizasyon hareketi, Karl Marx (1818-1883) ve F. Engels'in (1820-1895) "Tarihi ve Diyalektik Materyalizm" teorisine dayanmaktadır. Materyalist ve komünist bir toplum oluşturmayı hedefleyen Marx ve Engels'e göre tüm toplumlar, özel mülkiyete dayanan feodalizm ve kapitalizmden uzaklaşmalı ve proleteryanın hâkim olduğu sosyalizme geçiş yapmalıdır. Sosyalizm anlayışı ise mülkiyet ortaklığını ön gören yeni bir ideal toplumu ve eğitim sistemini temsil etmektedir.⁵⁴⁷ Ancak tarih uzmanı A. V. Fateyev, Stalinizmi, "*Endüstri çağında küçük burjuva komünizmi, ütopyik sosyalizm ve komünizm, kışla komünizmi*" olarak tanımlar. Stalinizmin, 1920'lerin sonunda ortaya çıkan, sosyalist fikirlere dayanan, klasik marksizmi kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirip sömüren bir oluşum olduğunu iddia eder. Marksizmle ya da sosyalizmle bir bağlantısı olmayan bu politik oluşumun, sadece topluma uygulanan şiddeti haklı çıkarmak amacıyla yaratıldığını dile getirir.⁵⁴⁸ Bu açıdan Stalin dönemi, Sovyet toplumunun sanayileşme yolunda ilerlemek ve Avrupa ile her açıdan boy ölçüşebilecek düzeye gelmek için insanüstü çaba gösterdiği bir süreç olarak tanımlanabilir. Bu insanüstü çabanın sonucunda dünya ekonomisi ile kayıslanığında Sovyetler Birliği, Stalin yönetiminin ilk beş yılında, sanayi ve tarım alanında büyük başarılar elde eder.⁵⁴⁹ Birinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik sıkıntılar, hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatlarında yaşanan düşüş, az gelişmiş kapitalist ülkelerde talebin azalmasına ve işsizlik sorununun oluşmasına neden olur. Bu buhranın devamında, 1929 yılında dünya büyük bir ekonomik krizle sivrulur. Sosyalizmin

⁵⁴⁵Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 171.

⁵⁴⁶Lewin, M. (2005). *Sovyet Yüzyılı*. (Çev. Renan Akman). İstanbul: İletişim Yayınları, 90, 91.

⁵⁴⁷Aytaç, K. (2009). a.g.e., 277- 283.

⁵⁴⁸Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 40.

⁵⁴⁹Katasonov, V. Yu. (2014). *Stalinskaya ekonomika: Sovetskaya model*. (Red: O. A. Platonov). Moskva: İnstitut russkoy tsivilizatsii, 20, 21.

hâkim olduğu Sovyetler Birliği planlı ekonomi stratejisi ile bu krizden en az hasarla kurtulur. Kapitalist ülkelerde yaşanan bu sorunlar, sosyalizmin kapitalizme karşı üstünlüğünü kanıtlamış olur. Bu dönemde işçi sınıfı ve köylüler, İlk Beş Yıllık Ekonomi Politikası'nın emekçileri olarak kabul edilir. Sovyetler Birliği, ekonomik alanda bu kısa sürede ulaştığı başarı neticesinde Almanya, Japonya ve Amerika gibi gelişmiş ülkelerin ilgisini kazanır, 1933 yılında Amerika ile diplomatik ilişkilerini yeniler. 1934 yılında ise bugün Birleşmiş Milletler'in temeli sayılan ve uluslararası barışı ve güvenliği sağlamakla sorumlu olan Milletler Cemiyeti'ne katılır.⁵⁵⁰

İlk Beş Yıllık Ekonomi Politikası'nın başarısı ve Batıya karşı sağlanan bu üstünlük, yönetime ve sosyalist ideolojiye duyulan güveni artırır.⁵⁵¹ Stalin'in, “*Eski dünya kendiliğinden çökmez, eyleme geçmek gerek*” sözlerinden, eski düzeni çağrıştıran kapitalizmin her alandan silinmeye çalışıldığı anlaşılır. Parti Merkez Komitesi, sosyalizmin yaşamın her alanında benimsenmesi kararıyla girişimlerde bulunur.⁵⁵² Bu ilerlemenin devamlılığını sağlamak ve sosyalizmi geniş halk kitlelerine ulaştırmak için halkın eğitime büyük önem verilir.

Stalin, Sovyet yurttaşının toplumsal gelişim sürecinde aktif rol alması, bütün yaşamı boyunca köleleşmemesi ve iş bölümü sayesinde herhangi bir mesleği özgürce icra edebilmesi için fiziksel ve ussal her yönlü yeteneğinin gelişmesinde halkın eğitimi gerekli görür.⁵⁵³ Özellikle nüfusun çoğunluğunu oluşturan genç neslin eğitime ve sosyalist ideolojiyi benimsemesine önem verir.⁵⁵⁴ “SSCB’de Sosyalizmin Ekonomik Sorunları” (“Экономические проблемы социализма в СССР”) adlı makalesinde eğitimi, parti ve devlet ideolojisinin bir görevi olarak yansıtır: “*Komünist toplumun inşasında etkin olan neslin eğitimi, Sovyetler Birliği'nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren partimizin en önemli görevleri arasındadır.*”⁵⁵⁵ Parti üyesi M. A. Suslov da Sovyetler Birliği Komünist Partisinin XIX. toplantısında, genç nüfusun özellikle komünist eğitim almasının önemini şu sözlerle açıklar:

“Komünist eğitim, tüm işçileri, özellikle de ülkemizin gençlerini kültürlü, eğitilmiş, zorluklara ve engellere dayanıklı, korkusuz yetiştirir. Gençler ve

⁵⁵⁰Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 32, 33.

⁵⁵¹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 103.

⁵⁵²Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 33.

⁵⁵³Stalin, İ. V. (1952). *Ekonomiçeskiye problemi sotsializma v SSSR*. Gosudarstvennoye izdatelstvo političeskoy literaturı, 88, 89.

⁵⁵⁴Pankratova, E. V. (2008). Stanovleniye i razvitiye sovetskoy sistemy obrazovaniya i vospitaniya v 1917- 1930-h gg. (Na materialah srednogo povoljya). *İzvestiya PGPU*, No: 9(13), 120.

⁵⁵⁵Stalin, İ. V. (1952). a.g.e., 68.

*çocuklar, emeğe ve toplumsal mülkiyete yönelik komünist anlayış, Sovyet vatanseverliği ve bağlılığı doğrultusunda eğitilirler.”*⁵⁵⁶

İkinci Beş Yıllık Yeni Ekonomi Politikası’nda her alanda “işçiler her şeyi çözer” sloganı duyulur. İşçilerin çıraklıktan yetişmesi için Sovyet çocuklarının eğitimi ve yetiştirilmesi üzerinde durulur.⁵⁵⁷ Stalin, Amerikalı ekonomist, yazar Raymond Robins ile yaptığı söyleşide genç nüfusa bakış açısını şöyle açıklar:

*“Sovyetler Birliği’nde gençlik iyi ve yaşam doludur, çünkü devlet onlar ile ilgili hiçbir şeyden kaçınmaz. Onlara, tüm yollar sonuna kadar açıktır, kendilerini özgürce geliştirebilirler. Burada çocuklara şiddet uygulanmaz, nadiren cezalandırılırlar. Ancak ekonomik terörden kurtulan gençlik, sanatsal enerjisini ortaya çıkarabilir.”*⁵⁵⁸

Genç nesle verilen bu önem sonucunda okul, endüstri toplumunun fertlerini şekillendirmekle yükümlü olur. Okulun, her öğrencinin ulaşabileceği bir kurum olması görüşülür ve eğitimde köklü değişimler gerçekleşir. 25 Temmuz 1930 tarihinde genel eğitim seferberliği başlatılır. İlköğretim zorunlu hale getirilir. Devlet, ilk dereceli okullarda ücretsiz, ileri dereceli okullarda ise uygun ücretler karşılığında eğitim alma imkânı sağlar.⁵⁵⁹ 5 Eylül 1931 tarihinde ilk ve ortaokul, 25 Ağustos 1932’de ders programları ve okullardaki yönetim ile ilgili kararlar alınır. Bu kararlarla birlikte okullarda, Stalin’in ikinci beş yıllık sürecinin taleplerine karşılık verebilen ve askeri eğitime yakın bir düzen oluşturulur.⁵⁶⁰ Kolektifleştirmeye bağlı olarak ekonomik refah seviyesinin artmasıyla Stalin, “Hayat neşelendi” açıklamasını yapar.⁵⁶¹ Stalin, Sovyetler Birliği’ndeki köklü değişimi şu sözlerle açıklar:

*“Bu periyotta Sovyetler Birliği, kökten değişim yaşadı, geri kalmışlıktan ve Orta Çağ geleneğinden kurtuldu. Tarım ülkesiyken sanayi ülkesine dönüştü. Küçük ve bireysel tarımdan büyük, mekanik ve kolektif tarıma geçiş yaptı. Karanlık, cahil ve kültürsüz bir ülkeyken çehre değiştirip okur-yazar ve kültürlü bir ülke konumuna geldi.”*⁵⁶²

Stalin, okullarda çocukların teknik bilgiye sahip olmalarının önemine değinmenin yanı sıra çocuk edebiyatı yazarlarının bu konuda öğretmenlere ve

⁵⁵⁶-----, XIX Syezd VKP (B)- KPSS (5-14 Oktyabrya 1952 goda). Dokumentı i materialı. 407. http://istmat.info/files/uploads/52189/19_sezd_.pdf adresinden 23. 04. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁵⁵⁷Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 59.

⁵⁵⁸Stalin, İ. V. (1946-1951). *Polnoye sobraniye soçineniy v 18 tomah*. T. 13. (Red: R. İ. Kosolanova). M: Gosudarstvennoye izdatelstvo političeskoy literaturı, 110.

⁵⁵⁹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 59.

⁵⁶⁰Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 104, 105.

⁵⁶¹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 78.

⁵⁶²Stalin, İ. (1938). *Voprosı Leninizma*. İzdaniye 10. (Ed. D. A. Rozanov). M: Gosudarstvennoye izdatelstvo političeskoy literaturı, 553.

çocuklara yol göstermesi gerektiğini de vurgular.⁵⁶³ “Çocuk edebiyatı, gençliğin bilim ve kültüre ulaşmasında onlara yardımcı olmalıdır. Büyük vatanımızın gelecekteki gelişim sürecinde genç vatanseverlerin gücünü artırmalıdır. Komünizmin genç yaratıcılarını, Lenin ve Stalin’in savaşçılarını ortaya çıkarmalıdır.”⁵⁶⁴ Bu süreçten itibaren çocuklar için edebiyat, sosyalizmin ve politik propagandanın en önemli aracı haline gelir. Çocuk kitaplarından, çağın ruhunu yansıtmaları ve devletin sosyo-politik isteğine cevap vermesi beklenir. Anlaşılacağı üzere çocuk edebiyatı, “yeni insanı” yaratma, endüstrileşme, devlet ideolojisini yayma ve insan kitlelerini yönlendirmede en önemli araç olarak kabul edilir. Bu sosyalist düzen çocuk kitap endüstrisinin yönünü değiştirir.⁵⁶⁵ Çocuk eserinin içeriğine yönelik tartışmalar söz konusu olur. Sovyetler Birliği’nin ilk Eğitim Halk Komiseri olan A. V. Lunaçarski, “Çocuk Kitabının Yolu” (“Путь детской книги”, 1929) adlı makalesinde, çocuk edebiyatı eserinin konusunu, günlük yaşamdan, emekçi halkların yaşamından, dünyadaki diğer emekçi halklarla olan kardeşlik ve birlikten, sosyalizmden alması gerektiğini belirtir. Geçmiş yaşamı ve dini ise reddeder.⁵⁶⁶ Bu dönemde şair K. İ. Çukovski’nin *Çocuk Şairi İçin Öğütler* (Заповеди для детского поэта, 1929) adlı çalışmasıyla çocuk edebiyatında içerik ile biçimin bağlantısı gündeme gelir.⁵⁶⁷ Ayrıca çocuk yayınlarının iyileştirilmesi sorununu da beraberinde getirir ve 1930 yılına kadar çocuk edebiyatının ülke içindeki durumu yansıtmadığı görüşülür. Çocuk edebiyatı eserlerinde “görelilik ilkesi”nin göz ardı edilmesi, kuru ve donuk bir anlatımın olması ise en büyük eksiklik olarak görülür. Düzeni bozmaya yönelik mücadelenin eserlere konu edilmemesi, yazarların gücünün ve dikkatinin çocuk edebiyatına çekilememesi de diğer sorunlardır.⁵⁶⁸

1931 yılında bu sorunların çözümüne yönelik, Parti Merkez Komitesi “Molodoya gvardiya” adlı yayınevine çocuklara Lenin’i tanıtmaları ve enternasyonalist ruhu aşılması, ülkenin sosyalist düzene geçiş sürecini anlatması için sorumluluklar yükler. Redaktörler ise çocuk edebiyatının ihtiyaçlarını, eserlerde anlatımın kuru, ilgi çekicilikten uzak ve baştan savma olmasının nedenlerini tespit etmekle

⁵⁶³Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 105.

⁵⁶⁴A.g.e., 7.

⁵⁶⁵Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 59.

⁵⁶⁶Lunaçarski, A. V. (1985). a.g.e., 23, 24.

⁵⁶⁷Tazetdinova, M. R. (2017). Zapovedi dlya detskikh poyetov K. İ. Çukovskogo v kontekste literaturnoy diskussii rubeja 1920-1930-h godov. *Filologičeskiye nauki voprosı teorii i praktiki*. Tambov: Gromata, 66.

⁵⁶⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 105, 107.

görevlendirilirler. Çocuk edebiyatı eseri, mücadele ve zaferi simgeleyen Bolşevik canlılığına sahip olmalı görüşünde birleşilir.⁵⁶⁹

21 Nisan 1932 tarihinde Sovyetler Birliği Komünist Partisinin gençlik yapılandırması olan Komsomol ve Pioner Birlikleri okul yönetimlerine ve öğretmenlere disiplini ve düzeni sağlama, devletine sadık vatandaşlar yetiştirme konusunda yardım etmekle görevlendirilirler.⁵⁷⁰ Çocuk edebiyatı eserinde de okul ve Pioner Birliklerinin sorunları ve bunların çözümüne yönelik arayışların konu edilmesi kararlaştırılır.⁵⁷¹ 19. yüzyılın monarşist sansürü yerini Eğitim Halk Komiserliği NARKOMPROS’a (Народный комиссариат просвещения) ve diğer parti organlarına bırakır.⁵⁷²

1933 yılında çocuk ve yetişkinlerin taleplerini yerine getirmekle yükümlü bir yayınevi kurma düşüncesi oluşur ve Gorki’nin önderliğinde Devlet Çocuk Yayıncılığı anlamına gelen DETGİZ (Детское государственное издательство) kurulur.⁵⁷³ DETGİZ, farklı zamanlarda isim değişikliğine uğrar. 1936 yılında DETİZDAT, 1941’de tekrar DETGİZ, 1963 yılında da Çocuk Edebiyatı anlamına gelen Detskaya Literatura adını alır.⁵⁷⁴

“Molodaya gvardiya” adlı yayınevi ise bu dönemde sadece gençlere yönelik kitapları yayımlamakla görevlendirilir. Böylece DETGİZ, çocuk edebiyatı bağlamında tek yayın organı haline gelir. Bu yayın organı aracılığıyla çocuk kitaplarının denetimi, yani partinin amacına uymayan yayınların sansürlenmesi sağlanır. Özellikle aile teması yasaklanan konular arasındadır. Lenin’in kız kardeşi A. İ. Ulyanova Yelizarova (1864-1935), çocuk edebiyatı yazarı olma hayaliyle yazdığı çocuk eserlerinde aile temasını işler. Ancak Lenin’in kardeşi de olsa eserleri ağır eleştirilere maruz kalır. Çünkü çocuk eserlerinden beklenen toplumsal konulardır. Çocuk şiirlerinde marşlar, nesirde ise sosyalizm propagandası yapan makale ve öyküler ön plandadır.⁵⁷⁵ Ancak

⁵⁶⁹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 59.

⁵⁷⁰Şpakovskaya, L. L. (2009). Sovetskaya obrazovatel'naya politika: Sotsial'naya injeneriya i klassovaya borba. *Jurnal issledovaniy sotsialnoy politiki*, Tom 7, No: 1, 49.

⁵⁷¹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 105.

⁵⁷²Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 273.

⁵⁷³Simonova, O. (2016). Detskaya literatura v fokuse vliyaniy (konets 1940-h- naçalo 1950-h gg.). *Детские чтения*, 10 (2), 171.

⁵⁷⁴Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 273.

⁵⁷⁵A.g.e., 274.

çocuk edebiyatı yazarının edebi çevrede prestij sahibi olamaması bu propaganda işlevini engellese de endüstrileşme sürecindeki hızlanma durumu değiştirir.⁵⁷⁶

1933 yılı Eylül ayında Parti Merkez Komitesi, çocuk edebiyatının eksikliklerini gidermek ve etki alanını genişletmek için DETGİZ'in tüm yazarları, sanatçıları ve pedagogları aynı çatı altında toplamasına karar verir ve SSCB Yazarlar Birliği (Союз писателей СССР) oluşturulur.⁵⁷⁷ Tüm yazarların eşit haklara sahip olacağı, tek standarta göre bir edebiyat anlayışı ortaya çıkar. 1934 yılında A. M. Gorki'nin başkanlığında Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk kongresi⁵⁷⁸ yapılır.⁵⁷⁹

Devlet yetkililerinden, yazarlara ve teorisyenlere kadar birçok kişiye ev sahipliği yapan bu kongrede, edebiyatın sosyalizme ve gençlerin eğitime hizmet etmesi gerektiği belirtilir.⁵⁸⁰ Eserlerde kahramanların işçi kesiminden olması kararlaştırılır. Parti Merkez Komite Sekreteri A. A. Jdanov, burjuvayı savunanları eleştirerek var olan çocuk eserlerinin geleceğe yönelik olmadığını ve sosyalist ideolojiyi benimsetme konusunda kısır kaldığını belirtir. Bu kısır döngüde yaratılan tüm eserleri de niteliksiz bulur. Yeni oluşturulan bu sosyalist toplumda yazarın, çocuğa ilk olarak gerçek yaşamı öğretmesi, çağın ruhuna uygun ve sosyalist realizm akımı doğrultusunda eserler üretmesi,⁵⁸¹ yeni yaşamın aktif kurucuları olan işçiler, kolhoz çalışanları, parti üyeleri, sanayide görev alanlar, mühendisler, komsomol ve pionerler gibi edebi tipler yaratması gerektiğini vurgular.⁵⁸²

Kongreye katılan yazarlar arasında Sovyet çocuk edebiyatının kuramcısı olan ve bu alana yön veren A. M. Gorki ve S. Ya. Marşak'ın da parti sekreteri Jdanov gibi ülkenin yeni ideolojisine uygun görüş bildirdikleri görülmektedir. Gorki, “*Çocuk edebiyatı kahramanı asil ruhlu, gerçekler için mücadele eden, devrimci, fikir sahibi, hayalperest olup hayallerini eyleme geçirebilen biri olmalıdır*” sözleriyle çocuk edebiyatında kahramanın sahip olması gereken özelliklere değinir. Gorki için ideal çocuk tipi, her yönden kendini geliştiren, üretken ve kolektivist kişidir. Bu nedenle yazara göre okullar, çocuklara sadece teknik ve bilimsel açıdan değil, onların hayal

⁵⁷⁶ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 59.

⁵⁷⁷ Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 171.

⁵⁷⁸ Farklı zamanlarda toplam 26 oturum gerçekleşmiştir.

⁵⁷⁹ Russell, R. (1978). *The Works of Valentin Kataev*. University of Edinburg, 268.

⁵⁸⁰ A.y.

⁵⁸¹ Samaylova, M. İ. (Red). (1934). a.g.e., 1- 4.

⁵⁸² Jdanov, A. A. (1934). *Reç na pervom vsesoyuznom syezde sovetskih pisateley*. Stenografiçeskiy otçyot, 4.

dünyasını genişletecek ve sezgi gücünü ortaya çıkartabilecek bir eğitim sunmalıdır. Edebiyat ise bireye ekonomik ve politik kurtuluşu, ruhsal açıdan özgürlüğü, emek üretkenliğini ve birlik duygusunu aşılmalıdır.⁵⁸³

S. Ya. Marşak da okul ve edebiyatın yanı sıra Sovyet çocuk edebiyatı yazarına sorumluluk yükler. Yazarlara, “*Çok daha fazla kitap yazın, çünkü ürettiğiniz kahramanlar gereğinden fazla yaşadı. Eserlere yeni bir soluk ve yeni kahramanlar kazandırın. Dostluk gibi kavramlar ve iyi örnekler insanları etkileyebildiği için eserlerinizi bu doğrultuda yazın. Devrimcilerin ve mucitlerin yaşamlarını anlatan kitaplar yazın*” şeklinde ultimatomlar verir.⁵⁸⁴ Ayrıca Marşak, eserlerde en önemli temanın Ekim Devrimi olması gerektiğini, “*Devrim sayesinde çocuklarla yapmacık bir duygusallık olmadan, gerçek yaşamın acı ve tatlı yönleri hakkında konuşmayı öğrendik*” sözleriyle destekler.⁵⁸⁵

1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliği toplantısında alınan kararlarla çocuk edebiyatı, propaganda aracı olarak ayrı bir öneme sahip olur. Çocuk edebiyatı yazarı prestijli bir konuma ulaşır, ancak bu noktada “Ne yazmalı? Çocuk eserinde hangi oranda politika ele alınmalı?” gibi sorular ortaya çıkar. Bu soruların cevabını bulması amacıyla, dönemin Yazarlar Birliği Genel Sekreteri A. S. Şerbakov, yazarlar ile çocuk yayınevi olan DETGİZ’in bir araya gelmesini sağlar. Geçici oluşturulan çocuk edebiyatı yazarlar atölyesinde başlangıçta L. A. Kassil, A. L. Barto, V. M. Kojevnikov, S. P. Zlobin bulunmaktadır. 1936 yılına gelindiğinde on bir şair ve yirmi sekiz nesir yazarı olmak üzere otuz dokuza ulaşan üye sayısı ile bu atölye, zamanla Leningrad, Batı Sibirya ve Ukrayna’nın çocuk edebiyatı kolları ile iletişime geçer. Leningrad’da S. Ya. Marşak’ın yönetiminde çocuk edebiyatı atölyesi açılır. Hem Leningrad hem de Moskova’da bulunan çocuk edebiyatı yazarları, alanlarında kendilerini yetiştirebilmek ve Sovyet ideolojisinin eserlerde nasıl aktarılması gerektiği konusunu öğrenmek amacıyla eğitim alırlar. DETİZDAT (DETGİZ) çalışanlarıyla birlikte yabancı dil ve felsefe öğrenirler. Bu dönemde her ne kadar çocuk edebiyatına ve yazarlara gereken önem ve prestij sağlansa da maddi açıdan yetersizlikler söz konusudur. Çünkü atölyelerin devamlılığı ve sayısındaki artış, ayrıca yazarların toplantılara katılabilmeleri doğrudan maddi olanaklara bağlıdır. Bu aşamada birçok çocuk

⁵⁸³ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 61.

⁵⁸⁴ Samaylova, M. İ. (Red). (1934). a.g.e., 24.

⁵⁸⁵ A.g.e., 30.

edebiyatı yazarının sıkıntılı bir süreç yaşadığı belirtilebilir. Örneğin Kassil, eşi ve bir yaşındaki çocuğuyla küçük bir odada yaşamaya, Gaydar ise beş kişilik ailesiyle aynı odada kalmaya mecbur kalır.⁵⁸⁶

Çocuk edebiyatı yazarlarının karşılaştığı zorluklardan biri de DETİZDAT çalışanlarının kötü davranışları ve ücretlerini zamanında alamamalarıdır. Çocuk edebiyatı atölyesinin ilk üyelerinden olan S. P. Zlobin'in, Yazarlar Birliği Genel Sekreteri A. S. Şerbakov'a şikâyeti üzerine görevini kötüye kullanan atölye çalışanları işten çıkarılır. 1935 yılında yapılan toplantıya birçok üyenin gelmemesi de hoşnutsuzluk yaratan olaylar arasındadır. Tüm bu sorunları ortadan kaldırmak ve yazarların toplantılara katılımını sağlamak amacıyla çocuk edebiyatı atölyesinin başına B. A. İvanter getirilir. Cephede bulunan, rejisörlük yapan, "Pioner" dergisinin redaktörlüğünü yapan İvanter'in siyasi bağlantıları nedeniyle bu göreve getirildiği belirtilebilir. İvanter'in siyasi ağırlığı, 1936 yılında çocuk edebiyatının gelişimi üzerine yapılan toplantıya 117 çalışan ve A. N. Tolstoy, S. Ya. Marşak, K. İ. Çukovski, M. M. Prişvin, M. İlin, B. S. Jitkov, L. A. Kassil, K. G. Paustovski gibi bu alanın öncü isimlerinin katılımında ortaya çıkar. Bu toplantıda, çocuk edebiyatının en büyük eksigi olarak yazarların doğru bir şekilde örgütlenememesi görülür. Hem dünya hem de Rus edebiyatında çocukların yetiştirilmesine yönelik en iyi kitapların, Sovyet çocuk kütüphanesinde toplanmasına karar verilir. Ayrıca Sovyetler Birliği tarihi, Marksist düşünce ve siyasi kişilerin biyografilerinin anlatıldığı kitapların da bu kütüphanenin raflarında yer alması gerektiği görüşülür.⁵⁸⁷

1936 yılında çocuk edebiyatında olduğu kadar siyasi ve kültürel alanlarda da önemli gelişmeler yaşanır. Sovyetler Birliği VIII. Olağan toplantısında yeni anayasa kabul edilir. Bu anayasa, sosyalizmin, toplumun ahlaki ve politik birliğini güçlendiren işçi ve köylü demokrasisinin zaferini temsil etmektedir.⁵⁸⁸ Aynı yıl içinde Sovyet halkının kültür seviyesi, ülkenin ekonomisindeki dönüşüme paralel olarak gelişim gösterir. 1936-1937 yıllarında ilk ve ortaokullarda yirmi sekiz milyon, yüksek öğretim kurumlarında ise beş yüz kırk iki bin katılımcı eğitim alır. Eğitimden sonra ülke yurttaşlarının önünde daha büyük bir sorumluluk vardır. Bu sorumluluk da yeni teknik bilgiye sahip işçi kadrolarının oluşturulmasıdır. Kömür endüstrisinde öne çıkan

⁵⁸⁶ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 78.

⁵⁸⁷ A.g.e., 79-81.

⁵⁸⁸ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 103.

Stahanov hareketi, ülkenin dört bir köşesine yayılır. Bu hareket adını eylemcisinden almaktadır. A. G. Stahanov, 30 Ağustos 1935 tarihinde İrmino Maden Ocağı'nda 5 saat 45 dakikada normal üretimin on dört katı kömür keserek hem Sovyetler Birliği'nde hem de dünyada bir rekora imza atar. Stahanov'un bu rekoru, iş sektörünün her alanında uygulanmaya başlanır. Bu rekor sonucunda Stahanov, hükümet tarafından yeni Sovyet insanı için bir örnek kabul edilir ve Sovyet halkından Stahanovcu işçiler yaratılmaya çalışılır.⁵⁸⁹ Stahanov hareketi, Stalin döneminin İkinci Beş Yıllık Politikası'nın tamamlanmasına öncülük eder. Eğitim ve sanayi alanındaki bu gelişme, halkın aydınlatılması sorununun daha titiz bir şekilde incelenmesini ve yeni düzenlemeleri gerektirir.⁵⁹⁰

1936 yılında gerçekleşen Merkez Komite toplantısında, eserlerde Sovyetler Birliği'nin zenginliği, diğer ülkelerden farkı, güncel olaylar, geçmiş ve şimdiki yönleriyle vatanın anlatılmasına karar verilir.⁵⁹¹ Bu toplantıda devlet kanalından isimlerin de çocuk edebiyatı ile ilgili görüşler sunduğu görülür. Stalin'in silah arkadaşı ve Parti Merkez Komite Sekreteri Andrey Andreyev konuşmasında, 1933 yılında on milyon çocuk kitabının basıldığını, iki yıl sonra bu sayının iki katına ulaştığını, ancak bu oranın, Sovyetler Birliği için yeterli olmadığını ve artışın katlanarak devam etmesi gerektiğini belirtir. Özellikle Kızıl Ordu ile ilgili yayın sayısının azlığından şikâyet eden Andreyev, konuşmasını, “1936 yılı nitelikli Sovyet çocuk edebiyatının oluşması için bir dönüm noktasıdır” sözleriyle tamamlar.⁵⁹² Ancak 1936 yılı, çocuk edebiyatında bir dönüm noktasından çok büyük bir kıyım ve terörün yaşandığı sürece dönüşür.

Merkez Komite Leninist Genç Komünistler Birliği Genel Sekreteri Aleksandr Kosarev, 1938 yılında tutuklanır ve birkaç ay sonra kurşuna dizilir. Komsomol Birliğinin üyelerini temizleme ve yok etme hareketi başlatılır. Stalin'in, bu birliğin çalışmalarını özensiz bulması ve ideolojik açıdan düşmanlara karşı yeterince mücadeleci bir tavır sergileyemediğini düşünmesi, bu katliamın gerekçesi olarak gösterilir. Birkaç yıl içinde Yazarlar Birliği'nin yaklaşık yüz üyesi gözaltına alınır.

⁵⁸⁹ Andreyeviç, Ç. P. (2017). *Stahanovskoye dvijeniye v Kinovskoy oblasti v 1935-1941 godah*. Dissertatsiya na soiskaniye ucyonoy stepeni kandidata istoričeskih nauk. Vyatskiy gosudarstvennyy universitet. Kirov, 36.

⁵⁹⁰ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 104

⁵⁹¹ A.g.e., 108.

⁵⁹² Andreyev, A. A. (1936). *O detskoy literature. Reç sekretarya TSK VKP na 1-m soveşanii po detskoy literature pri TSK VLKSM 19 yanvarya 1936 g.* Partizdat TSK VKP, 7, 25.

Marşak ve kurucusu olduğu Leningrad Akademisi'nin üyeleri de her an ölümle karşı karşıya gelir.⁵⁹³ Gümüş çağda avangart fenomenin son kuşağı, edebiyatta Stalin diktatoryasının başlangıcı olan edebiyat ve sanat grubu OBERİU devrim karşıtı olarak yaftalanır. A. İ. Vvedenski ve D. İ. Harms gibi OBERİU şairleri bu gerekçeyle tutuklanır. Bu kıyım ve tutuklamalara karşı çıkanlar da devlet düşmanı kabul edilir ve aynı sona mahkûm edilirler.⁵⁹⁴ Sovyet Yazarlar Birliği Leningrad Çocuk Edebiyatı Atölyesi Sekreteri Abram Serebryannikov, “Çocuk edebiyatı yazarları arasında hain yoktur” açıklaması nedeniyle tutuklanır ve dokuz yıl kamplarda işkence görür. Bir dönemin beğenilen, hatta devlet ödülüne layık görülen yazarları da sorgulanmaya başlanır. A. M. Gorki ve diğer yazarlar tarafından göklere çıkarılan, çocuk edebiyatının temel taşlarından biri olarak kabul edilen *Şkid Cumhuriyeti (Республика Шкид)* (1927) adlı eserin ortak yazarlarından G. Belih, devrim karşıtı olmak suçuyla yargılanır ve cezaevinde yakalandığı tüberküloz hastalığı nedeniyle ölür.⁵⁹⁵

Sovyetler Birliği'nin genel panoramasına bakıldığında, 1936-1939 yılları arasında süren İspanya Savaşı ve 1941'de başlayan Alman faşistlerle ideolojik mücadele gibi etkenler, Sovyetler Birliği'nde şöyle bir düşünce yaratır: “Sovyetler Birliği'nin düşmanları var, ama Batıda ilerici ve komünist güçlerle birlikte düşmanı yeneceğiz. Sovyetler Birliği çoktan dünya topluluğuna, Milletler Cemiyeti'ne katıldı.”⁵⁹⁶

3 Mart 1937'de Stalin'in, her yerde ülkenin birliğine zarar verecek hainler, gammazlar ve teroristlerin olduğunu açıklaması⁵⁹⁷ üzerine çocuğa düşmanını tanıtmaya yönelik eserler kaleme alınır. Pionerlerin ispiyoncuları yakaladığına ve sınırı ihlal etmeye çalışanlara engel olduklarına yönelik haberler çıkarılır.⁵⁹⁸ Bu dönemde çocuk edebiyatında düşmana karşı gözü açık, “kahraman pioner” tipinin konu edildiği anlaşılmaktadır. Bu tipin ortaya çıkışında, Gennadi Şukin ve Pavel Morozov gibi en yakınlarının ihanetini ortaya çıkaran ve bu uğurda canını feda eden “cesur pioner” çocukların yaşamlarının etkili olduğu ifade edilebilir.

⁵⁹³Hellman, B. (2016). a.g.e., 341-346.

⁵⁹⁴Parer, M. Ö. (2013). Rus Modernleşmesinde Son Avangart Fenomen: OBERİU (Bir OBERİU Günlüğü). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 53/2, Ankara, 531-533.

⁵⁹⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 341- 346.

⁵⁹⁶Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 76.

⁵⁹⁷Stalin, İ. (1937). *O nidoostatkah partiynoy raboti i merah likvidatsii Trotskistskih i inih dvuruşnikov. Doklad i zaključitelnoye slovo na plenum TSK VKP (6) 3-5 marta 1937 g.* Partizdat TSK VKP (66), 63, 64.

⁵⁹⁸Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 85.

Krasnoyarsk'ta doğan Pioner Gennadi Şukin, dokuz yaşında annesi ve üvey babası Konstantin Akimov ile birlikte Şira köyüne yerleşir. İkinci sınıf öğrencisi olan Şukin, otomobil sektöründe makine mühendisi olarak göreve başlayan üvey babasının o zamana kadar vatan haini olduğunu bilmez. 1937 yılı Şubat'ında okuldan eve döndüğü sırada Şukin, üvey babası Akimov'un yabancı biriyle olan konuşmalarından onların gece yarıları evden çıkıp garaja girerek makineleri bozup işlerin aksamasına neden olduklarını anlar. Duyduklarını hemen yetkililere anlatmak için hareketlenen Şukin'i fark eden hainler onu durdurmaya çalışır. Şukin'in kararlı adımlarla kapıya yöneldiğini görünce de üvey babası onu balta ile kovalamaya başlar. Şukin hainlere karşı bir kahraman gibi mücadele ederek ölür. Hainler ise tutuklanır.⁵⁹⁹

1932 yılında Pavel (Pavlik) Morozov da babasını devlete karşı hainlik yaptığı gerekçesiyle suçladığı için akrabaları tarafından linç edilir. Devlete duyulan sevginin, aile sevgisinden üstün olduğunu gösteren bu çocuklar, Sovyetler Birliği'nin simgesi haline gelirler. Gorki için Pavel Morozov, ideal bir kahraman ve “yeni Sovyet insanı”nın sembolü olur. Bu andan itibaren Pavel Morozov ile ilgili sayısız eser yazılır.⁶⁰⁰ V. Gubarev (1912-1981) *Pavlik Morozov* adında belgesel türünde bir eser kaleme alır. P. Solomein'in *Kulak Yuvasında* (*В кулацком гнезде*, 1933) ve A. Yakovlev'in *Pioner Pavel Morozov* (1936) adlı eserleri Pavel Morozov'dan etkiler taşır. N. Smirnov da benzer bir kahraman tipini *Amerikalı Jack Vosmerkin* (*Джек Восмеркин-Американин*, 1930) adlı eserinde Yaşka Vosperkin karakterinde canlandırır.⁶⁰¹ Bununla birlikte Drujnikov, Pavlik Morozov ile ilgili genel bilinen gerçeklerin yanı sıra farklı bir görüş de ortaya koymaktadır. Kahramanın köyü olarak bilinen Gerasimovka'da yaptığı araştırmalarda böyle bir kişiye ait resmi kayıt ya da evrakın bulunmadığını, Sovyetler Birliği hükümetinin, Sovyet rejimine sadık bir toplum yaratmak amacıyla Pavlik Morozov olayını kurguladığını belirtir.⁶⁰²

Bu dönemdeki genel kanı, bir pionerin her zorluğun üstesinden gelebilecek nitelikte olmasıdır. Bu açıdan çocukların, Pavel Morozov ve Gennadi Şukin gibi cesur pionerler olmaları için ülke genelinde savunma ve spor yarışmaları düzenlenir. Ülkenin her tarafından Kaganoviç Müfrezesi'nden Pioner Jenya Pavlinov'un

⁵⁹⁹ Pavlenko, S. (2017). *Gennadi Şukin*. http://www.krasrab.com/archive/2017/02/15/15/view_article adresinden 18.03.2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁰⁰ Drujnikov, Yu. (2003). *Donosçik 001 ili vozneseniye Pavlika Morozova. Holodnım rassudkam istorika*. M: İm Werden Verlag, 3.

⁶⁰¹ Hellman, B. (2016). a.g.e., 363, 364.

⁶⁰² Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 3.

pionerlere söylediği beş talimat iştilir: “Sağlık savunmasına hazır ol!”, “Hava ve gaz savunmasına hazır ol!”, “Çalışmaya ve savunmaya hazır ol!”, “Genç Voroşilov Nişanı’nı⁶⁰³ al!” ve “Uçak simülatörü nişanını al!”⁶⁰⁴

Eğitim çalışmaları açısından diğer önemli husus da kamu düzenini bozmaya yönelik girişimleri engellemektir. 1938 yılında DETİZDAT’ın yeni yöneticisi S. A. Andreyev, Sovyet çocuğunun yetiştirilmesinde ilk sorumluluğun okullara düştüğünü belirtir. Ancak okul dönemi ile ilgili eserlerin olmaması bu sorumluluğun yerine getirilmesini engeller. Bu açıdan DETİZDAT çocuk edebiyatı üzerine dersler hazırlar, yazarların, çocukların okul yaşamlarını incelemeleri için eğitim seminerleri düzenler.⁶⁰⁵

1939 yılında Komünist Partinin XVIII. toplantısında devlet ideolojisinin geliştirilmesine, halkın ahlaki politik birliğinin güçlenmesine ve gelişmiş tekniğe dayalı düzenlemenin tamamlanmasına karar verilir. Devletin ve ceza organlarının, kapitalizmi kontrol altına alma noktasında güçlenmesi, Sovyetler Birliği’nin üretimde kapitalist ülkeleri geçmesi, eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesi gibi konular da gündemde yer alır.⁶⁰⁶ Bu dönemde şehirli nüfus oranı iki katına çıkar. Özellikle nüfusun yüzde kırkını oluşturan 0-20 yaş arası çocuk ve genç neslin eğitime önem verilir.⁶⁰⁷

1930’lu yıllarda çocuk edebiyatının teorik zeminini oluşturan bu görüşler doğrultusunda, nazım ve nesir türünde ortaya çıkan eserlere değinerek bu görüşlerin uygulamaya nasıl aktarıldığını görmek mümkündür. Özellikle bu yıllarda Sovyet çocuk edebiyatında tema açısından çeşitlilik söz konusudur. Sosyalist yapının oluşumu, İç Savaş, önemli kişilerin biyografileri gibi konuların işlendiği, doğa ve hayvanlarla ilgili öyküler sıralanabilir.

Sovyet şair V. V. Mayakovski, 1933-1934 yıllarında çocuklar için politik şiirin zeminini oluşturur. Komünist eğitim sorunun işlendiği yeni temalar S. Ya. Marşak, N. S. Tihonov ve A. L. Barto’nun şiirlerinde de yer alır.⁶⁰⁸

⁶⁰³ Asker ve siyaset adamı Kliment Voroşilov anısına en iyi nişancıları tanımlamak amacıyla verilen nişandır.

⁶⁰⁴ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 87.

⁶⁰⁵ A.g.e., 88.

⁶⁰⁶ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 107.

⁶⁰⁷ A.g.e., 88, 89.

⁶⁰⁸ A.y.

Sanatına ünlü şair Mayakovski'nin tavsiyeleriyle yön veren Barto da Sovyet çocuk şiirinde politikanın işlenmesi gereken en önemli temalardan olduğunu vurgular. 1920'li yıllardan itibaren eserlerini vermeye başlayan A. L. Barto'nun (1906-1981) çocuk edebiyatına katkısı büyüktür. Öyle ki 1939 yılında Lenin Nişanı'na, 1943'te ise çocuklar için yazdığı *On İki Ay (Двенадцать месяцев)* adlı masalıyla devlet ödülüne layık görülür.⁶⁰⁹ Ayrıca “çocuğun toplumsal davranış biçimi” temasını, kendi oyunlarına ve hayal dünyasına kapılan, lirik özellikleri olan çocuk kahramanı edebiyata kazandırır. Savaş öncesi yıllarda ise “şair ruhlu çocuk” kahramanı yaratır. Bu kahraman, mutluluk, sağlık, irade, enternasyonalizm ruhuna sahiptir ve faşizme karşıdır. *Ev Taşındı (Дом переехал, 1938)*, *Cırcır Böceği (Сверчок, 1940)*, *Çekirge (Беревочка, 1941)* adlı şiirlerinde bu kahramanın yanı sıra neşe, emek ve tatil gibi motifler işler. *Oyuncaklar (Игрушки, 1936)* adlı şiir serisi, *Fenercik (Фонарик)*, *Maşenka* ve *Maşenka Büyüyor (Машенька растет)* adlı şiirleri çocuk klasikleri arasında yer alır.⁶¹⁰ Çinli Çocuk Van Li (*Китайчонок Ван Ли*), *Hırsız Mişa (Мишка-ворушка)*, *Pionerler (Пионеры)*, *Kardeşiğim (Братушка)*, *1 Mayıs (Первое мая)* adlı çocuk şiirleri kendisine ün getiren eserleri arasındadır.⁶¹¹ *Zvenigorod Şehri (1947)* adlı şiirinde ele aldığı ‘çocuğu, yetişkin dünyasının kötülüklerinden koruma’ teması diğer yılların çocuk şiirlerini de etkiler. *Çocuk Şairin Notları (Записки детского поэта, 1976)* adlı çalışmasında ise pedagojik ve toplumsal alandaki görüşlerini yansıtır.⁶¹²

Çocuk şiirinin özellikle göçmen çocuk edebiyatında ön planda olduğu görülür. Göçmen ve Sovyet çocuk yazarları çocuğu ve Rusya'yı farklı açılardan bağdaştırırlar. Sovyet çocuğu, sosyalizm ülkesinin kurucusu iken göçmen çocuk ise uzun yıllar sonra ülkesine dönen yeni ‘Robinson’ olarak kabul edilir. Rusya'ya geri döneleceğine dair inanç, göçmen çocuk edebiyatının temelini oluşturur. Bu açıdan en önemli tema Rusya'dır. Ayrıca göçmen edebiyatında başarılı çocuk görmek mümkün değildir. Liseyi bitirip yetimhaneye değil de evine dönebilen çocuklar mutlu sayılır. Çocuk kahramanlar genellikle derslerine metroda çalışırlar. Hatta maden ocaklarında çalışan, tehlikeli yerlerde barınmak ve geceyi geçirmek zorunda kalan çocuk profili çizilir. İ. A. Bunin, N. Teffi, İ. S. Şmelyov, M. A. Aldanov, B. K. Zaytsev, A. A. Yablonovski,

⁶⁰⁹Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 250.

⁶¹⁰Arzamastseva, İ. N.— Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 331-336.

⁶¹¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 289.

⁶¹²Arzamastseva, İ. N.— Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 331-336.

A. İ. Kuprin, S. Çornıy, A. M. Remizov, M. İ. Tsvetayeva, N. Ya. Roşçin gibi göçmen yazar ve şairler kültürlerini korumak için çocukları eğitmeye ve bu yönde eserler vermeye çalışırlar.⁶¹³

Göçmen şairlerden S. Çornıy (1880-1932), çocuk edebiyatı bağlamında eser ve düşünceleriyle K. İ. Çukovski ve S. Ya. Marşak ile aynı öneme sahiptir. Çocuk edebiyatında *Ateş* (*Космер*, 1911) adlı şiiri ile çıkış yapan Çornıy, 1912 yılında ilk çocuk öyküsü *Kırmızı Taş* (*Красный камешек*), 1913 yılında ise *Yaşayan Alfabe* (*Живая азбука*) adlı çocuk eserlerini yayınlar.⁶¹⁴

Nesirde ise M. İlin'in *Büyük Plan Hakkında Öykü* (*Рассказ о великом плане*, 1930), K. G. Paustovski'nin *Kara Bugaz* (1932) adlı eseri çocukları komünist eğitim ile tanıştıır.⁶¹⁵ A. M. Gorki'ye göre bu eserle, çocuk edebiyatında "görmüş geçirmiş yazar" modeli oluşmuştur. İç Savaş teması A. A. Fadeyev, S. T. Grigoryev, V. V. Bianki'nin öykülerinde, A. N. Tolstoy'un *Nikita'nın Çocukluğu* (*Детство Никиты*, 1921) adlı uzun öyküsünde ve özellikle A. P. Gaydar'ın eserlerinde işlenir.⁶¹⁶

A. P. Gaydar, *Uzak Ülkeler* (*Дальние страны*, 1932), *Savaşın Gizemi* (*Военная тайна*, 1935), *Trampetçinin Kaderi* (*Судьба барабанищика*, 1938), *Mavi Fincan* (*Голубая чашка*, 1936), *Ormandaki Duman* (*Дым в лесу*, 1939),⁶¹⁷ Çuk ve Gek adında iki oğlan çocuğunun anlatıldığı *Çuk ve Gek* (1939) adlı eserlerinde döneminin sosyal yaşamını yansıtır.⁶¹⁸ Gaydar'ın sanatında geleceğe, vatanın gücüne, sosyalist imparatorluğun zaferine duyulan güven söz konusudur. Eserlerinde, çocuklara Sovyet insanının İç Savaş döneminde zafere nasıl ulaştığını, savaş ve devrim nedeniyle kötüye giden ekonominin nasıl iyileştirildiğini, yeni bir yaşam için sürdürülen bu mücadelede yeni, sosyalist insanın doğuşunu, ülkenin yeni baştan kalkınıp komünizme geçişini ele alır. Bolşevik Partisine, halka, Kızıl Ordu'ya duyulan sevgi ve itaat eserlerinin asıl temaları arasındadır.⁶¹⁹

1930'lu yıllarda da teknik ve doğa temalı birçok eser yazılır.⁶²⁰ Özellikle Ye. İ. Çaruşin'in eserlerinde bu temaya sıkça rastlanır. *Nikitka ve Arkadaşları* (*Никитка*

⁶¹³A.g.e., 373, 374.

⁶¹⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 226, 227.

⁶¹⁵Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 172.

⁶¹⁶Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 107, 110.

⁶¹⁷Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 342.

⁶¹⁸Tagiltseva, L. E. (2008). a.g.e., 101, 102.

⁶¹⁹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 139.

⁶²⁰Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 173.

и его друзья, 1938) adlı eserinde çocuğun doğa ile tanışma süreci ele alınmaktadır. *Yavru Kuşlar* (Птенцы, 1930) ve 1935-1938 yılları arasında *Sıcak Ülke Hayvanları* (Животные жарких стран), *Şaşırtıcı Vahşi Hayvanlar* (Удивительные звери), *Sıcak ve Soğuk Ülkelerin Vahşi Hayvanları* (Звери жарких и холодных стран) adlı öykülerinde ise çocukların hayvanlar ve bitkiler alemiyle olan ilişkisi verilir. Leningrad Sanat Akademisi'ni bitirdikten sonra çocuk edebiyatı kütüphanesi grubunun yazarlarıyla yakınlaşan Çaruşin, 1930 yılında *Şur* adlı öyküsünü çıkarır. Sonraki süreçte *Volçişko ve Diğeri* (Волчишко и другое), *Sürek Avı* (Облава), *Tüylü Çocuklar* (Мохнатые ребята) gibi birçok eseri zaman içinde birbirini takip eder.⁶²¹

B. V. Şergin (1896-1973) *Çağlayan Irmakların Kenarında* (У песенных рек, 1939) adlı öykü derlemesiyle edebiyatta yer edinir. Eserlerinde muazzam bir doğa ve bu doğa içinde ahlaki açıdan akıllı, ideal bir insan profili çizer. *Deniz Masalları* (Поморские сказки) ve *Şiş'in Masalı* (Сказки о Шеше) adlı eserlerini çocuklara yönelik yazar.⁶²²

1930-1940'lı yıllarda M. M. Prişvin, sanatında ruhsal ahengi sosyalizmde bulur. *Koşey Zinciri* (Кошeyedev tsep,⁶²³ 1954) adlı eserinde bireyin kişisel gelişiminin ancak toplumsal sorumluluğun bilincine varmasıyla gerçekleşeceğini vurgusu yapılır. Bu yıllarda doğa ve sevgi motifinin, yazarın *Leningrad Çocukları Hakkında Öyküler* (Рассказы о ленинградских детях, 1943), *Zamanımızın Öyküsü* (Повест нашего времени, 1945) adlı eserlerinde vatanseverlik kavramıyla özdeşleştiği görülür.⁶²⁴

K. G. Paustovski'nin (1892-1968) birçok eseri yetişkinlere yönelik olsa da zamanla çocuk okurun ilgisini çeker. *Kara Bugaz* (Кара-Бугаз, 1932) ve *Karadeniz* (Черное море, 1936) eserleri örnek verilebilir.⁶²⁵ Paustovski, *Porsuk Burun* (Барсучий нос, 1935), *Hırsız Kedi* (Ком-ворюга, 1936), *Küçük Göl'den Lenka* (Ленька с Малого озера, 1937), *Tavşan Ayağı* (Заячьи лапы, 1937) adlı çocuk eserlerinde ise doğa, hayvanlar alemi ve insanlar arasındaki bağı göstermektedir.⁶²⁶

⁶²¹Arzamastseva, İ. N.-Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 366, 368.

⁶²²A.g.e., 349.

⁶²³“Zayıf”, “köle” anlamlarına gelen “Koşey” kelimesi, mitolojik bir kahramandır. Ölümsüz Koşey olarak da tanımlanmaktadır.

⁶²⁴Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 323.

⁶²⁵Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 190.

⁶²⁶Arzamastseva, İ. N.- Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 371.

1930’lu yıllarda çocuk edebiyatında tarihi roman türü altın dönemini yaşar. Özgürlük için mücadele ve Ekim Devrimi öncesinde kölelerin başkaldırısının konu edildiği eserler yazılır. Marşak Akademisi üyelerinden L. Savelyev’in *Ekim Saati ve Haritası* (*Часы и карта Октября*, 1930), A. N. Tolstoy’un *I. Petro* (*Петр Первый*, 1933-1936) adlı eserleri örnek verilebilir.⁶²⁷

1920’li yılların aksine bu dönemde masal, çocuk edebiyatının önemli bir türü olarak kabul edilir.⁶²⁸ A. N. Tolstoy’un tüm çocuk masallarında vatansever, ülkesine sonsuz güvenen, Rus insanının manevi zenginliğine ve gücüne inanan bir yazarın izleri görülmektedir. *Altın Anahtar ya da Buratino’nun Maceraları* (*Золотой ключик или приключения Буратино*, 1936) adlı masalını ise İtalyan yazar Carlo Collodi’nin *Pinokyo* (1883) eserinden etkilenmesi sonucunda kaleme alır.⁶²⁹

Urallı işçi bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen P. P. Bajov (1879-1950), elli yedi yaşında dahil olduğu edebiyat yaşamında masal türünde sayısız eser yazar. Ural yaşamını anlattığı *Malahit Kutu* (*Малахитовая шкатулка*, 1939) ve *Gümüş Toynak* (*Серебрянное копытце*, 1938) adlı masallarında, çalışan insanın yaşamda ve doğadaki gücünü, yeteneğini anlatır.⁶³⁰

1920-1930 yılları arasında çeşitli çocuk dergileri de çocuk edebiyatının gelişmesine katkı sağlar. L. A. Çarskaya, K. V. Lukaşeviç, T. Şçepkina Kupernik (1874-1952), A. A. Pçelnikova (1830-1891) gibi birçok ünlü çocuk yazarının eserlerine ev sahipliği yapan “Zaduşevsnoye slovo” (1876-1917) dönemin en önemli dergilerindendir. Diğer ünlü çocuk dergileri ise “İgruşeçka” (1880-1912), iki haftada bir yayımlanan ve A. A. Fyodorov Davidov’un (1900-1969) redaktörlüğünü yaptığı “Svetlyaçok” (1902-1920), resimli bir dergi oluşuyla farklılık gösteren “Tropinka”dır (1906- 1912).⁶³¹

1917 Ekim Devrimi sonrasında çocuk yayıncılığının ve edebiyatının gelişmesinde M. A. Gorki’nin “Severnoye siyaniye” (1919-1920) adlı dergisi önemli bir rol ayınar. 9-12 yaş arası çocuklara yönelik çıkan bu dergide A. P. Çapıgin (1870-

⁶²⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 368.

⁶²⁸A.g.e., 341.

⁶²⁹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 132, 138.

⁶³⁰Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 257- 259.

⁶³¹Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 267.

1937), V. Ya. Şişkov (1873-1945) ve İ. Ya. Voinov gibi yazarlar yer alır. Gorki bu dergiyi çıkarma amacını şu sözlerle açıklar:

*“Bahsi geçen dergide biz, gücümüz yettiğinde, çocuklara aktif olmayı, aklın gücüne ilgi duymayı ve saygı göstermeyi öğretiyoruz, bilimsel arayışa, insanı güçlü ve güzel kılan sanata yönelmesini sağlıyoruz. Okuyucuyu hem geçmişin hazinelerinin hem de yeni yaşam biçimlerinin var olduğu, insanın geleceğe güvenle bakabildiği bir yaşama götürüyoruz.”*⁶³²

Dergide yayınlanan eserlerin genelinde emeğin, bütün her şeyin başlangıcı, maddi ve manevi kültürün kurucusu, insan kişiliğinin asıl yaratıcısı olduğu savunulmaktadır. Rus çocuk edebiyatının devamı niteliğindeki bu dergiyle birlikte çocuk edebiyatında, okuyucuya gerçek yaşama dahil olmayı ve insanlara güvenmeyi telkin eden yeni bir tema ortaya çıkar.⁶³³ Ayrıca bu dergide, devrim öncesi insanların zor koşullar altında geçen yaşamları, sosyalizmin zaferi ve emeğin değeri anlatılmaktadır. Dergide yayınlanan nesir türünde eserler, sosyalist realizmin dokusuna, şiirler ise gazete sloganlarına benzemektedir. Eserlerin kahramanlarını, işçi sınıfı ve Kızıl Ordu’nun öncüleri oluşturmaktadır. Bu dönemin öykülerinin konusu ise küçük bir kızın babasının savaşta arkadaşı uğruna canını vermesidir. Gorki’nin *Yaşka* (1919) adlı çocuk öyküsünün kahramanı, kısacık yaşamında hep yoksulluk çeker, ölür ve cennete girer. Ancak Yaşka, ölüm sonrasındaki mükafatı istemez ve sosyalist görevini yerine getirebilmek için yeryüzüne geri döner. Gorki’nin bu öyküsü, çocuk edebiyatında din karşıtı ilk eser oluşuyla ayrıca dikkat çeker.⁶³⁴

1919 yılında çıkan “Krasniye zori” adlı dergi ile de okuyucu ile bir bağ oluşturulmaya çalışılır. Dergi-okuyucu bağını önemseme geleneği “Yuniye tovarişi”, “Baraban”, “Yuniye stroiteli” gibi çocuk dergilerinde de sürdürülür.⁶³⁵

S. Ya. Marşak’ın kurduğu “Noviy Robinzon” adlı dergi ise yeni yazarların, edebi tür ve eserlerin merkezi olmasıyla dikkat çeker.⁶³⁶ S. Ya. Marşak, N. M. Oleynikov, Ye. Şvarts, B. S. Jitkov, Ye. İ. Çaruşin, D. İ. Harms, A. İ. Vvedenski, Yu. D. Vladimirov, N. A. Zabolotski gibi ünlü yazar ve şairlerin bünyesinde yer aldığı “Çij” (1928-1935) ve “Yoj” (1930-1941) da dönemin bilinen çocuk

⁶³² Alekseyeva, M. İ. (1982). a.g.e., 19- 21.

⁶³³ Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 289.

⁶³⁴ Hellman, B. (2016). a.g.e., 278.

⁶³⁵ Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 238.

⁶³⁶ Alekseyeva, M. İ. (1982). a.g.e., 39.

dergilerindendir.⁶³⁷ Bu dergilerde sadece çocuğu eğitmek ya da eğlendirmek değil, ayrıca onu ülkedeki olaylardan da haberdar etmek amaçlanır.

Devlet ideolojisinin yansıtıldığı ve genç pionerlerin yetiştirilmesine yönelik çıkarılan “Pioner” adlı çocuk dergisi, K. İ. Çukovski, S. Ya. Marşak, R. İ. Frayerman, K. G. Paustovski, V. A. Kaverin, L. Panteleyev gibi dönemin ünlü yazar ve şairlerinin eserlerine ev sahipliği yapar.⁶³⁸ Entelektüel bir ailede dünyaya gelen ve ünlü şair V. V. Mayakovski’nin tavsiyesi üzerine edebiyata adım atan Sovyet yazar L. A. Kassil, kendisine büyük ün getiren *Kara Kaplı Kitap ve Şvambriya’ya Yolculuk (Кондуюм и Швамбрия, 1928-1931)* adlı uzun öyküsünü bu dergide yayınlar.⁶³⁹ A. P. Gaydar da *Parlasın (Пусть светит, 1933)*, *Mavi Fincan (Голубая чашка, 1936)*, *Karlı Kalenin Komutanı (Комендант снежной крепости, 1940)* adlı öykülerini bu dergide yayınlar.⁶⁴⁰

1940 yılı itibariyle Sovyetler Birliği’nin sınırlarını genişletme politikasından etkilenen Finlandiya, topraklarını korumak amacıyla Almanlarla iş birliği yapar.⁶⁴¹ Almanların saldırıya geçtiği bu dönemde (1939-1945), Sovyet halklarının politik birliği ve dostluğuna bağlı olarak Sovyet vatanseverliği gelişir.⁶⁴² Stalin, ülkedeki birliğin ve vatansever duyguların ancak katiller, ispiyoncular ve düşmanlar tarafından bozulabileceğine vurgu yapar. Bu birliğin devamlılığı için toplumun vatansever yönünü geliştirmeye, devletin, sadece yurttaşlarının mutluluğu için çalıştığına dair söylemlerin yaygınlaştırılmasına ve halkın, sosyalist açıdan eğitilmesine önem verilir. Ancak son on yıl içinde ülke büyük bir değişime ev sahipliği yapmış olsa da okullardaki eğitim çalışmalarının beklenen atağı gösteremediği anlaşılr.⁶⁴³ Bu açıdan hükümet kanalından tüm dikkatler, özellikle nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çocukların eğitiminde ve bu eğitimde en etkili araç olan çocuk edebiyatında toplanır. Savaş ortamının, kültürel ve toplumsal yaşamı olduğu kadar edebiyatı, özellikle çocuk edebiyatını da derinden etkilediği sonucuna ulaşılabilir.

⁶³⁷Putilova, E. O. (Red.). (2008). a.g.e., 330, 331.

⁶³⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 291.

⁶³⁹Levçenkova, O. S. (2010). a.g.e., 139.

⁶⁴⁰Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 267.

⁶⁴¹Raunio, A. (2017). Voennoye sotrudničestvo Fillandii i Germanii v 1940- 1942-gg. (Perevod s finskogo yazıka Yu. M. Kilin). *Studia Humanitatis Borealis*, № 1., 4, 9.

⁶⁴²Başlangıçta uygunsuz ve burjuva geleneğinin kalıntısı olarak kabul edilen, hatta enternasyonalizm mantığına ters düşen vatanseverlik terimi, İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte yaygın şekilde kullanılır. Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 84.

⁶⁴³A.g.e., 90, 91.

1939 yılı Komsomol'un X. Genel toplantısında, komsomol üyelerinin ve çocuk edebiyatı yazarlarının amaç ve sorumluluklarının devlet tarafından belirlenmesi kararlaştırılır.⁶⁴⁴ Bu kararlar birlikte komsomol üyeleri, çocukların ve gençlerin zihinlerinde kapitalist düzene dair her türlü kalıntıyı yok etmek, bilimin esaslarına hâkim olmalarını ve disiplini sağlamak, savaş arifesindeki ülkenin ordu ve donanması için personel yetiştirmekle sorumlu olurlar. Ayrıca çocukların, kibar, kültürlü, disiplinli, sağlıklı, güçlü, temiz, düzenli ve üstün başarılı öğrenciler olmalarını sağlamakla görevlendirilirler. Kısacası çocuğun kişiliğinin şekillenmesinde önemli bir role sahip olan komsomolların, okullarda da görev almaları, hatta öğretmenlerin prestij ve yetkisinin artmasında aktif rol almalarının gerekliliği görüşülür. Komsomol genel sekreteri N. A. Mihaylov, Sovyet öğrencisinin nasıl eğitilmesi gerektiğini şu sözlerle açıklar:

*“Her öğrenciye, geleceğin devlet adamı, Kırmızı Ordu’nun gelecekteki savaşçısı ve komutanı, geleceğin Stahanov’u ve endüstriyi tayin edecek kişi olacağını telkin etmek gerekir, Fonvizin’in **Anasının Kuzusu** adlı komedisinin Mitrofanuşka’sı⁶⁴⁵ gibi kişilere ihtiyacımız yok, bize gereken dürüst, eğitilmiş ve sosyalist devletin aktif katılımcıları olabilecek nitelikte çocuklardır.”⁶⁴⁶*

Komsomol Birliğinin yanı sıra pioner liderler de çocuklara vatanlarına nasıl faydalı olabileceklerini, Sovyetler Birliği’nde yaşadıkları için ayrıcalıklı bir sınıf olduklarını anlatmakla vazifelendirilirler. Çocukların vatana, Stalin’e, emeğin gücüne sevgi ve saygı duymalarını, cesaretli ve dürüst olmalarını, zorluk ve başarısızlıklardan korkmamalarını telkin etmeleri gerekir. Ayrıca çocukları okula çekebilmek ve genç nüfusun suça eğilimini önlemekle sorumludurlar.⁶⁴⁷

Komsomol ve Pioner Birlikleri, çocuğun yaşamında olduğu kadar çocuk edebiyatının şekillenmesinde de etkilidirler. Sovyet çocuğunda olması gereken niteliklerden, çocuk edebiyatının eksikliklerine kadar birçok konuda görüş bildirerek bu alanın ideoloji ile bağını sağlamlaştırırlar. Komsomol üyesi O. P. Mişakova, bu dönemde DETİZDAT’ın faaliyetlerinin yetersiz olduğunu ve çocuk edebiyatının çağın gerisinde kaldığını belirtir. Çocuk edebiyatı eserinin, çocukta vatanseverlik duygusunu uyandırması, onu savaşa hazırlaması ve vatani koruyacak nitelikte eğitmesi gerektiğini belirtir. Stalin’in “*Yazarlar, insan ruhunun mühendisleridir*” sözünü hatırlatarak

⁶⁴⁴ Krivoruçenko, V. K. (1987). *Dokumentı KPSS o Leninskom komsomole i pionerii*. Moskva: Molodaya gvardiya, 161.

⁶⁴⁵ Öğrenme güçlüğü çeken ve aptallığı ile ön plana çıkan bir çocuk karakterdir.

⁶⁴⁶ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 91, 94.

⁶⁴⁷ Krivoruçenko, V. K. (1987). a.g.e., 109-113.

yazarların eserlerinde Sovyet ailesini, ülkenin çok yönlü yaşamını, kapitalist ülkelerden farkını göstermesi gerektiğini vurgular. Özellikle Lenin, Stalin ve askeri komutanlar K. E. Vorosilov ile Kirov'un, bilim, kültür ve sanat adamlarının yaşamlarının ele alınmasını tavsiye eder. Çocuk edebiyatında seyahatname türünde, bilimsel ve fantastik içerikte eser yazımının ve din karşıtı bir edebiyat oluşturma'nın gerekliliğini vurgular.⁶⁴⁸

Komsomol ve Pioner Birliklerinin çalışmalarının ve görüşlerinin etkisiyle çocukların düşmana karşı uyanık ve vatan sevgisiyle dolu olmaları noktasında en etkili araç kabul edilen çocuk edebiyatının yeniden biçimlendirilmesine karar verilir. Bunun sonucunda 9 Ocak 1940 tarihinde çocuk edebiyatı komisyonuna, Komsomol Birliği, "Pravda" ve "İzvestiya" dergileri, gazete ve yayınevleri, Moskova Tiyatrosu'ndan altmış dokuz üye katılır. 11 Ocak 1940'da ise S. Ya. Marşak, K. İ. Çukovski, L. A. Kassil, A. A. Fadayev, A. L. Barto gibi alanın en önemli isimlerinin katılımıyla bu yeni komisyonun ilk toplantısı gerçekleşir. 28 Ocak 1940 tarihinde komisyonda DETİZDAT üyelerinin de bulunduğu yedi grubun her biri farklı nitelikte eser üretimi için görevlendirilir. Okul öncesi gruba yönelik eser kaleme alan yazarlar A. Ya. Marşak ve A. P. Gaydar olarak belirlenir. R. İ. Frayerman, Sovyet halkları edebiyatından sorumlu olur. Toplantıda, ayrıca komisyon üyelerinin DETİZDAT'ın yönetimi altına girmesine ve onun kararları doğrultusunda hareket etmesine karar verilir. Üretilen eserlerde devrim mücadelesine saygı duyma, yeni bir dünya kurma, çocuğa emek ve üretim sevgisi aşılama gibi konular üzerinde durulur. Alınan bu kararlar doğrultusunda 1939-1941 yılları arasında adeta ısmarlama olarak yazılan çocuk eserleri ortaya çıkar. G. A. Medinski'nin *Dokuz A Sınıfı* (Девятый А), O. V. Donçenko'nun *Denizin Üzerindeki Okul* (Школа над морем), A. İ. Kopylenko'nun *Çok İyi* (Очень хорошо), R. İ. Frayerman'ın *Vahşi Köpek Dingo* (Дикая собака Динго), V. A. Kaverin'in *İki Komutan* (Два капитана), A. P. Gaydar'ın *Timur ve Komutası* (Тимур и его команда) adlı eserleri yayınlanır.⁶⁴⁹ Bu eserlerde çocuklara, Sovyet halkının faşizme karşı gösterdiği mücadele anlatılır, ülke liderlerine sevgi ve saygı duygusu aşılanır. Ayrıca güçlükler karşısında dayanıklı, cesaretli ve yiğit çocuk tipleri yaratılır. Sovyet vatanseverliği, sosyalist vatan ve çocuk kahraman gibi motif

⁶⁴⁸Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 94, 96.

⁶⁴⁹A.g.e., 100, 101, 110.

ve temalar ele alınır. Bu eserlerde verilen sosyalist mesajlarla özgür ve yeni bir yaşam için mücadele veren halkların kardeşliği pekiştirilir.⁶⁵⁰

22 Haziran 1941 tarihinde Büyük Anayurt Savaşı'nın başlamasıyla Stalin, radyo konuşmasında tüm halkın, ülkenin içinde bulunduğu tehlikenin farkında olmasını, düşmana karşı haklarını ve topraklarını korumak için harekete geçmesini ister. Bu askeri çağrıyı duyan ve Sovyetler Birliği'nin yenilmezliğine inanan herkes, Kızıl Ordu'nun yanında yer almak için harekete geçer. Sadece işçiler, kolhoz çalışanları değil, ülkenin entelektüel kesimi ve çocuk edebiyatı yazarları da ellerinde silahlarla cephede yer alırlar.⁶⁵¹ Savaş ve sonrasında yaşananlar ise ülkenin ekonomisini, yaşam biçimini ve dönemin kültürel sistemini derinden etkiler.⁶⁵² 1941 yılı çocuk edebiyatı komisyonunda yarının vatandaşları olan çocuğun cepheye gitmek zorunda kalabileceği düşünülerek askeri eğitim alması görüşülür. Çocuğun üretim ve askeri nizamla yönelik eğitilmesi, “yeni insan”ın ahlaki oluşumu için de gerekli görülür.⁶⁵³ Bu açıdan çocukları çağın koşulları doğrultusunda zorluklara ve yaşamın karmaşıklığına karşı hazırlayacak nitelikte ve didaktik içerikli bir edebiyat oluşturulur.⁶⁵⁴ Bu dönemde yazarlar, çocuklara savaş gerçeğini ve Sovyetler Birliği'nin zafere ulaşacağını telkin ederler. A. P. Gaydar'ın 1941 yılında sahnelenen *Timur'un Yemini* (*Клятва Тумура*) adlı çocuk filminde başkahraman Timur'un “oyun oynama dönemi bitti, artık savaş var”⁶⁵⁵ sözleri, ayrıca A. Vvedenski'nin *Ya Sen? (А Ты?, 1941)* adlı şiirinde, çocuk kahramanın savaşa katılıp tankçı, pilot ya da süvari olmak gibi hayalleri çocuk edebiyatı eserlerinin genel panoramasını yansıtmaktadır.⁶⁵⁶

Savaş dönemi çocuk edebiyatı eserlerinde çocuklara, ülkenin varlığı ve birliği için kendini feda etme düşüncesi empoze edilir.⁶⁵⁷ Savaş zamanında cepheye giden A. P. Gaydar, radyodan çocuklara şöyle seslenir:

“Çocuklar, lokomotifler aralıksız bir şekilde uğulduyor, uzun katarlar gidiyor. Bunların içinde sizlerin babaları, kardeşleri, akrabaları, tanıdıkları cepheye gidiyorlar, Kızıl Ordu'nun, dünyanın hiçbir yerinde eşi görülmemiş bir savaşta

⁶⁵⁰ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 60-62.

⁶⁵¹ Stalin, İ. (1947). *O velikoy oteçestvennoy voyne sovetsskogo soyuza*. M. OGİZ, 7-10.

⁶⁵² Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 132.

⁶⁵³ *Nauka i obrazovaniye v godı voynı: Nauka na slujbe fronta i tıla*. s. 455. http://xn--d1abichgllj9dyd8a.xn--90anlfbebar6i.xn--p1ai/files/morf/VoV_Vol10_Nauka_i_obrazovanie.pdf adresinden 05. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.

⁶⁵⁴ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 106, 108.

⁶⁵⁵ Gaydar, A. (1972a). *Klyatva Timura. Sobraniye soçineniy v četıryoh tomah*. M: Detskaya literatura, 264.

⁶⁵⁶ Hellman, B. (2016). a.g.e., 396.

⁶⁵⁷ A.g.e., 394.

*düşmanla çarpıştığı yere gidiyorlar. Bu zamana kadar ülke, bizim için endişelendi, bizi eğitti ve bize şefkat gösterdi, hatta birazcık şımarttı. Şimdi bizim ona nasıl değer verdiğimizi, onu nasıl muhafaza ettiğimizi ve sevdiğimizi göstermemizin zamanı geldi.”*⁶⁵⁸

1941 yılında S. Ya. Marşak *Savaş Hakkında Şiirler (Смуху о войне)* adlı eserinde “Okul yılına, karanlıkta ve savaşta başlıyoruz. (...) Yetişkinlerin silahını aldığı gibi kitabını ve defterini al, yaşamayı ve vatanını korumayı öğren” mısralarıyla çocuklara seslenir.⁶⁵⁹ Şair S. V. Mihalkov ise *Çocuklar İçin Bir Hikâye (Быль для детеу)* adlı şiir kitabında, çocuklara savaşın ne olduğunu ve halkı için savaşanları açıklamaya çalışır.⁶⁶⁰

1941 yılında Alman ordusunun Moskova’ya yaptığı taarruzun püskürtülmesi ve Sovyetler Birliği’nin zaferi insanlara ilham kaynağı olur. Zaferle gelen güven duygusu DETGİZ’in çalışmalarında da etkisini gösterir. Kâğıt eksikliğine rağmen üretimin hızlandırılması planlanır. Bu açıdan editörler, yazarlar, kütüphaneciler, komsomol çalışanları tarafından uzun vadeli bir plan hazırlanır ve dünya klasikleri fasikülü çıkarılması kararlaştırılır. DETGİZ’in yeni başkanı L. V. Dubrovin, bu fasikülü çıkarmadaki amaçlarını şu sözlerle açıklar: “Faşizme sadece cephede savaşarak değil, gençlerimize dünya edebiyatının hazinelerini açarak, özellikle de Alman edebiyatını öğreterek de darbe indirmeliyiz.” Çünkü bir ülkenin klasikleşmiş edebi eserleri, o milletin kişiliğini, vatansever yönünü ve cesaretini yansıtmaktadır.⁶⁶¹

Savaş döneminde Stalin’in her çağrısı ve uyarısı çocuk edebiyatında yankı bulur. 7 Kasım 1941’de yaptığı konuşmasında Stalin, askerlere bu savaşta öncelikle Lenin, ardından Aleksandr Nevski, Dmitri Donski, Kuzma Minin, Dmitri Pojarski, Aleksandr Suvorov, Mihail Kutuzov gibi Rusya tarihinin devrimci ruha sahip öncülerini hatırlamalarını ister.⁶⁶² Bu çağrıyla birlikte çocuk edebiyatında savaş kahramanlarını konu eden öyküler büyük önem kazanır. A. Bek’in *İlk Sınır Hattındaki Panfilov Birliği*⁶⁶³ (Панфиловцы на первом рубеже, 1943), E. N. Gerasimov’un *Bir*

⁶⁵⁸ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 142.

⁶⁵⁹ Galanov, B. (1965). *S. Ya. Marşak. Jizn i tvorçestvo*. Moskva: Detskaya literatura. <http://s-marshak.ru/articles/galanov/galanov00.htm> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁶⁰ Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 388.

⁶⁶¹ Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 132, 133.

⁶⁶² Stalin, İ. (1947). a.g.e., 40.

⁶⁶³ İvan Vasilyeviç Panfilov (1893 –1941), İkinci Dünya Savaşı’nda Moskova Muharebesi’nde komutası altındaki 316. Piyade Bölüğü ile sayıca üstün Nazi Zırhlı Birliklerine karşı verdiği mücadele ile tanınan Sovyet General ve Sovyetler Birliği kahramanıdır. Kılıçer, Cengiz. (2017). 9 Mayıs Zafer Günü ve “Panfilov’un 28 Adamı. *Gazete Manifesto*, 09. 05. 2017. <http://gazetemanifesto.com/2017/05/09/9-mayis-zafer-gunu-panfilovun-28-adami/> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.

Kahramanın Öyküsü (Рассказ героя), S. A. Zareçnaya'nın *Ateşli Bir Kalp (Горячее сердце)*, 1942), *Kartal Yavrusu (Орлёнок)*, 1942), S. Kovpak'ın *Putivl'den Karpatlar'a (От Путивля до Карпат)*, 1945), L. İ. Slavin'in *Aleksandr Molodçi*,⁶⁶⁴ Ye. Yung'un *Sivastopolu Kiryuşa (Кирюша из Севастополя)*, 1945), N. S. Tihonov'un *Leningradlılar (Ленинградцы)*, L. S. Soboleva'nın *Deniz Ruhu (Морская душа)*, 1945), L. V. Uspenski'nin *Olanaksız Hakkında Öyküler (Рассказы о невозможном)*, L. Panteleyev'in, komsomol üyesi A. Matrosov'un⁶⁶⁵ kahramanlığına yer verdiği *Askeri Muhafız Birliği (Гвардия рядовая)*, 1944) adlı eserleri örnek verilebilir.⁶⁶⁶ Ancak savaş ortamında çocukları bilinçlendirmeye yönelik yapılan tüm bu çalışmalara rağmen çocuk yayınları ve eğitim ağır bir duruklama dönemine girer. Dönemin önemli çocuk edebiyatı yayın araçlarından "Detskaya literatura" ve "Çij" adlı dergiler kapatılır. Birçok yazar ve şair, savaş muhabiri ya da cephe gerisinde Sovyet propagandası yapan organlarda çalıştırılır. Hatta A. Gaydar, B. İvanter, L. Savalyev, D. Levin ve S. Stebnitski gibi çocuk edebiyatı yazarları cephede vatanları için canlarını verirler.⁶⁶⁷ Çocuk edebiyatı yazarları gibi erkek öğretmenler de savaşa çağrılırlar ve okullar, savaş esnasında yıkılan askeri hastanelerin yerini alır. Bu nedenle çocukların büyük bir kısmı okullardan tahliye edilir. Öğrenciler, toplumsal üretimde yer alarak tarım işlerine yardım ederler ve askeri hastanelerdeki yaralılarla ilgilenirler.⁶⁶⁸

Pedagoglar ve komsomol üyeleri savaşın, okullarda teori ile pratik arasındaki kopukluk, fiziksel gücün ve emeğin önemszenmemesi, askeri ve fiziksel açıdan zayıflık, disiplinsizlik gibi eğitimdeki eksiklikleri ortaya çıkardığını belirtirler.⁶⁶⁹ Bu nedenle eğitim ve kültür alanındaki hedeflerin yeniden oluşturulmasına girişilir. İlk olarak 1 Eylül 1941'de işgal altına alınmayan okullarda eğitim öğretim dönemi başlar

⁶⁶⁴A. İ. Molodçi, 27 Eylül 1920 tarihinde Ukrayna'nın Lugansk şehrinde dünyaya gelen Sovyet pilot. Anayurt Savaşı sırasında düşman birliğini bombardıman yağmuruna tutarak Sovyetler Birliği Kahramanlık Ödülü alır. -----, *A. İ. Molodçi*. <http://airaces.narod.ru/all7/molodchy.htm> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁶⁵A. M. Matrosov: Bütün yaşamı boyunca anne ve babasının kim olduğunu bilmeyen ve çocuk evlerinde yetişen Matrosov, 1942 yılında kendi isteğiyle cepheye gider. 23 Şubat 1943 tarihinde Çernuski köyünde birliğinin ilerlemesini sağlamak için vücudunu Alman makineli tüfeğine karşı siper eder. Kendini birliği için feda eden asker, cesaretin ve kahramanlığın simgesi haline gelir. Ölümünden sonra Sovyet Kahramanlık Madalyası ile ödüllendirilir. Radugin, Ye. (2017). *Aleksandr Matrosov: İstoriya odnogo podviga*. <http://diletant.media/blogs/71044/37379487/> adresinde 10. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.

⁶⁶⁶Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 176, 177.

⁶⁶⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 395.

⁶⁶⁸-----, *Nauka i obrazovaniye v godi voyni: Nauka na slujbe fronta i tıla*. a.g.e., 472, 474.

⁶⁶⁹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 129.

ve savaşıla birlikte Sovyet okul yaşamının temelini disiplin oluşturur.⁶⁷⁰ Bu andan itibaren öğrenci, eğitim hayatında, derste, teneffüste, sokakta ya da sosyal hayatındaki tutum ve davranışlarından kendisi sorumlu olur. Öğretmenine, ailesine, genel anlamda tüm yetişkinlere ve arkadaşlarına nazik ve saygılı olması gerekir. Sağlık ve hijyen konusuna da özen göstermeli, dış dünyaya karşı sorumluluk bilincine sahip olmalıdır. Bu kuralların öğrencilere benimsetilmesinde en büyük görev ise öğretmene ve okula düşmektedir.⁶⁷¹ Bu kuralların, sadece çocuklar için değil tüm Sovyet halkı için geçerli olduğu anlaşılmaktadır.⁶⁷²

Okullara yüklenen yeni sorumluluklar sonucunda ülke genelinde okul sayısında büyük bir artış gerçekleşir.⁶⁷³ Bu dönemde, eğitim ve eğitiminin koşullarının iyileştirilmesi için standart bir çözüm bulunmaya çalışılır. Öğretmenlerin sınırlı imkanlarına ve düşük maaşlarına değinilerek gerekli iyileştirmenin yapılmasına karar verilir. Ayrıca materyal, personel ve finansal eksiklikler belirlenerek eğitim alanında reformlar yapılır.⁶⁷⁴ 1 Eylül 1943'te erkek ve kız çocuklarının ayrı eğitim alması, 1 Eylül 1944'te ise eğitim öğretim yaşının 7'ye düşürülerek çocukların bir yaş daha erken okula başlamaları kararlaştırılır.⁶⁷⁵

Merkez Komite, savaş sonrası genç nüfusta sevgi, dostluk ve aile kavramlarının önemini yitirdiğine dikkat çeker ve bu konuda esaslı bir düzenleme yapılmasına karar verir.⁶⁷⁶ Bu düzenlemeye göre çocuk edebiyatı eserlerinde başarılı, sosyal olarak faal ve olumlu bir öğrenci profili çizilmelidir. Eserlerde çocukları olumsuz etkileyebilecek ya da onların komünist sisteme olan inançlarını sarsacak hiçbir kahraman tipine yer verilmemelidir. Eserler, çocuğu, kamu düzenini bozacak her türlü eylemden uzak tutacak nitelikte olmalıdır.⁶⁷⁷ Çocukta, kendisini aydınlık ve güzel bir yaşamın beklediğı inancı oluşturmali ve çocuk, yetişkinler olmasa da somut bilgi ve yeteneklere sahip olmalıdır. Bu dönem eserlerinde konu ve kahraman

⁶⁷⁰-----, *Nauka i obrazovaniye v godı voynı: Nauka na slujbe fronta i tıla*. a.g.e., 472, 474.

⁶⁷¹Maslinski, K. A. (2015). *Pravila povedeniya v sovetskoy škole*. Çast 1.: Slovo gosudarstva v ustah učitelja. *Vestnik PSTGU*, Vıpusk 1 (36), 60, 62.

⁶⁷²Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 129.

⁶⁷³Çevardin, A. V. (2013). *Polsskiy vopros v deyatelnosti Sverdlovskogo oblasnogo otdela narodnogo obrazovaniya v 1939-1945 gg. Rossiyskaya povsednevnost: İstoriya, sovremennoye sostoyaniye i perspektivi razvitiya. Materialı konferentsii*. Ekaterinburg: UGLTU, 42.

⁶⁷⁴Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 129- 132.

⁶⁷⁵Gonçarova, G. D. (2013). *Period razdelnogo obuçeniya v SSSR v 1943-1945 gg. i yego otrajeniye v literature i kinematografe*. M: İzdatelstvo dom vişşey şkolı ekonomiki, 6.

⁶⁷⁶Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 142.

⁶⁷⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 396, 404.

seçiminde A. P. Gaydar'ın *Timur ve Komutası* örnek gösterilen eserler arasındadır. Ayrıca okullarda askeri eēitim, tarla, fabrika ve askeri hastanelerde emeēin/üretim tasviri yapılmalıdır. Cephe ve cephe gerisindeki kahramanlık, vatanseverlik duygusu Pioner ve Komsomol Birlikleri aracılığıyla verilmelidir.⁶⁷⁸ Sovyet çocuklarının en iyi arkadaşı olarak resmedilen Stalin kültü, kültürel ve edebi yaşıamın her yerinde yansıtılmalıdır.⁶⁷⁹ Stalin güçlü ve ideal bir baba, çocuklara mutlu ve güvenilir bir gelecek sunan bir lider olarak çizilmelidir. Liderin portresi, üstün nitelikleri ve kişıiliēi S. Ya. Marşıak, A. L. Barto, S. V. Mihalkov ve V. A. Oseyeva gibi ocuk edebiyatı yazarlarının eserlerinde yerini alır. S. V. Mihalkov'un *Stalin Bizi Dşınyor* (*Сталин дмает о нас*, 1952) adlı şiiri bu dönem için tipik bir örnektir.⁶⁸⁰

Savaşı dönemi eserlerde tahliye edilmişı bölgelerde yaşıayan, babasız ve kimsesiz kalan ocuk tipi de oluşıturulmaya alışıılır. Birçok şair bu dönem şiirlerinde, savaşı nedeniyle ocukluēunu yaşıayamayan, acı çeken, a kalarak ya da yaralanarak ölen ocuk kahramanları işıler. S. V. Mihalkov, 1942 yılında yazdıēı *On Yaşıındaki İnsan Hakkında* (*О десятилетнем человеке*) adlı şiirinde ksz kalan ve tek başıına mücadele eden bir ocuēu anlatır. S. Ya. Marşıak, *postacı ocuk* tipini işılediēi *Cepheden Gelen Mektup* (*Почта военная*) adlı şiirini kaleme alır. Anna Ahmatova ise 1942 yılında yazdıēı *Valya'nın Anıları* (*Памяти Вали*) adlı şiirinde kuşıatılan Leningrad çocuklarını anlatır.⁶⁸¹ Bu dönem eserlerinde çocukların gerek savaşıta gerek toplumsal yaşıamda yetişıkinlere yardım etmesi ve stlendiēi sorumluluklar da konu edilir. V. Katayev, 1944 yılında kaleme aldıēı *Alayın Oēlu* (*Сын полка*) adlı uzun öyküsünde çocukların savaşıta faydasız olmadıklarını, zorlu ve insanlık dışı şartlara dayanabilmelerinin yanı sıra yetişıkinlere de yardımcı olduklarını yansıtır. L. A. Kassil ise *Sevgili ocuklarım* (*Дорогие мои мальчишки*, 1944) adlı uzun öyküsünde, ocuk askerlerin sadece fiziksel dayanıklılıklarına deēil, manevi açıdan güçlü duruşlarına da vurgu yapar.⁶⁸² Gazeteci Mark Polyanski ile beraber yazdıēı *Küçük Oēlun Sokaēı* (*Улица младшего сына*, 1949) adlı öyküde ise Almanların kuşıatması altındaki Kerç şehrini kurtaran on dört yaşıındaki partizan Volodya Dubin'i tanıtır. A. A. Fadeyev,

⁶⁷⁸Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 133, 134.

⁶⁷⁹Kelly, C. (2005). Riding The Magic Carpet: Children and Leader Cult in the Stalin Era. *The Slavic and East European Journal*, Vol. 49, No. 2, Special Forum Issue: Russian Children's Literature: Changing Paradigms, 199.

⁶⁸⁰Hellman, B. (2016). a.g.e., 396, 404.

⁶⁸¹Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 388.

⁶⁸²Levenkova, O. S. (2010). a.g.e., 144.

Genç Muhafız Birliği (Молодая гвардия, 1945) adlı eserinde on yedi yaşındaki Oleg Koşevoy'un faaliyetlerinden bahseder. Bu dönemde savaşçı erkek çocukların yanı sıra savaşa gönüllüce katılan ve partizan birliklerinde yer alan kız çocukları da dikkat çekmektedir. Moskovalı öğrenci Zoya Kosmodemyanskaya, faşistler tarafından işkenceye uğrar. Ölümünden sonra Sovyetler Birliği Kahramanlık unvanı verilir. Düşman tarafından öldürülen savaşçı kız çocuk tipine, Marşak'ın kız kardeşi olan Yelena İlyina'nın *Dördüncü Tere (Четвертая высота, 1946)* adlı eserinin Gulya Koroleva adlı kahramanında da rastlanmaktadır.⁶⁸³ Lyubov F. Voronkova'nın *Şehirden Gelen Kız (Девочка из города, 1943)* adlı eseri ise savaş dönemi çocuk edebiyatında ayrı bir yere sahiptir. Savaş döneminde ailesini kaybeden Valya adlı kız çocuğunun, kolхозlarda çalışması ve burayı yeni ailesi olarak görmesi anlatılır.⁶⁸⁴ Bu eserin diğerlerinden farkı, çocukları koruyup kollayan ve onların yanında savaştan bahsedilmesine izin vermeyen bir kadın profilinin oluşturulmasıdır.⁶⁸⁵ Bu dönemin parolası "Cesaret, İnanç, Emek ve Zafer"dir.⁶⁸⁶

Savaşçı çocukların yanı sıra ailenin sorumluluğunu alarak sürece destek olan çocuk tipleri de oluşturulur. Çocuklar, babaları ve ağabeylerinin cepheye çağrılmasıyla büyük bir sorumluluk üstlenirler. Hem ailelerini geçindirmek hem de cepheye her türlü desteği sağlamak zorunda kalırlar. Fabrika ve tarlalarda çalışarak yetişkin yaşamının koşullarını yerine getirirler.⁶⁸⁷ L. Panteleyev'in *Filikada (На ялике, 1943)* adlı eserinde, Leningrad Kuşatması'nda babasının ölümüne şahit olan küçük bir çocuğun, insanlara Neva Nehri'nden geçmeleri için yardım etmesi anlatılır.⁶⁸⁸ İ. İ. Likstanov'un (1900-1955) *Küçük Çocuk (Мальшук, 1947)* adlı eserinde Kostya Malışev'in gerçek bir vatansever ve emekçi olma süreci anlatılır. Bu eseriyle Likstanov, 1948 yılında Stalin Ödülü'ne layık görülür.⁶⁸⁹ Ayrıca S. V. Mihalkov'un *Danila Kuzmiç* ve K. G. Paustovski'nin *Sağ Kol (Правая рука)* adlı eserlerinde fabrikalarda çocuk işçiler ve vatan savunmasında ilk sırada yer alan çocuklar konu edilir.⁶⁹⁰

1944 yılında çocuk edebiyatında birçok açıdan dönüm noktası yaşanır. Aynı yılın Nisan ayında Sovyetler Birliği Parti Merkez Komitesi, Alman işgalinden kurtulan

⁶⁸³Hellman, B. (2016). a.g.e., 397, 398.

⁶⁸⁴Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 176, 177.

⁶⁸⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 399.

⁶⁸⁶Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 343.

⁶⁸⁷Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 398.

⁶⁸⁸Polozova, T. D. (Red.). (1998). a.g.e., 313.

⁶⁸⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 398.

⁶⁹⁰Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 166.

bölgelerde okul kütüphanelerinin yeniden kurulması için özel bir karar alır ve bu plan doğrultusunda, Halk Komiserleri Konseyi yazar ücretlerini artırır. Yazı kurulu, okul öncesi, klasik, çağdaş, savaş, tarih, eğitici, fantastik edebiyat olmak üzere bölümlere ayrılır. DETGİZ'in, Pedagoji Bilimleri Akademisi ile iş birliği yapması üzerine kitap basımında genel tiraj elli bir bine ulaşır. Sanatsal açıdan en iyi çocuk kitabı yarışması düzenlenir. Yarışmada birincilik ödülü, Marşak'ın *Cepheden Gelen Mektup* (Почта военная) ve S. V. Mihalkov'un *Çocuklar İçin Bir Hikâye* (Быль для детей) adlı şiirlerine verilir. İkincilik ödülü, Grigoryev'in *Denizin Zaferi* (Победа моря), L. Kassil'in *Sevgili Çocuklarım* (Дорогие мои мальчишки) ve G. P. Ştorm'un *Deniz Komutanı Uşakov* (Флотоводец Ушаков) adlı öykü kitaplarına verilir. Üçüncülük ödülü ise V. A. Oseyeva'nın *Sihirli Sözcük* (Волшебное слово) adlı öyküsüne verilir.⁶⁹¹

DETGİZ'in uyguladığı bu plan sayesinde ilk kez geleneksel Çocuk Kitabı Günü (2 Nisan 1944) organize edilir⁶⁹² ve savaş yılları çocuk edebiyatının alanı genişler. A. N. Tolstoy (*İvan Sudarev'in Öyküleri- Рассказы Ивана Сударева*), N. Tihonov (*Kirov Bizimle Birlikte- Киров с нами*), A. A. Fadayev (*Genç Muhafız Birliği-Молодая гвардия*), A. Surkov, K. Simonov, M. İsakovski, A. Tvardovski gibi yetişkin dünyasına seslenen yazar ve şairler de çocuk edebiyatına eserleriyle destek verirler.⁶⁹³

1945 yılında savaş sonrası çocuk edebiyatı okuma listesi oluşturulur. Bu liste, sözlü halk edebiyatı, dünya edebiyatı, Sovyet halkları edebiyatı olmak üzere üç gruba ayrılır. Üçüncü grupta yani çağdaş edebiyatta A. P. Gaydar'ın *Timur ve Komutası* (Тимур и его команда), Mavi Fincan (Голубая чашка), Okul (Школа), A. G. Golubeva'nın *Urjumdand Gelen Çocuk* (Мальчик Из Уржума), V. A. Kaverin'in *İki Komutan* (Два капитана), L. A. Kassil'in *Büyük Direniş* (Большое противостояние), *Sevgili Çocuklarım* (Дорогие мои мальчишки), V. P. Katayev'in *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli* (Белеет парус одинокий), *Emekçi Halkın Oğluyum* (Я сын трудового народа), *Alayın Oğlu* (Сын полка), N. A. Ostrovski'nin *Ve Çeliğe Su Verildi* (Как закалялась сталь), A. A. Fadeyev'in *Genç Muhafız Birliği* (Молодая гвардия), Yu. V. Sotnik'in *Vovka Gruşin'in Arşimet'i*⁶⁹⁴ (Архимед Вовки Грушина)

⁶⁹¹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 138.

⁶⁹²Simonova, O. (2016). a.g.m., 173.

⁶⁹³Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 177.

⁶⁹⁴Eserin kahramanı Vovka'nın kayığına verdiği isim.

adlı eserleri ilk sıradadır. Dünya edebiyatında ise Daniel Defoe, Jonathan Swift, Ethel L. Voynich, Rudyard Kipling, Mark Twain, James Fenimore Cooper, Jack London gibi yazarların en bilinen eserleri yer almaktadır.⁶⁹⁵

1945 yılında özellikle okul yılları ile ilgili öykü türü dikkat çekmektedir. İnsanın, yaşamının büyük bir kısmını okulda geçirdiği ve bu süreçte duygularının şekillendiği göz önüne alınarak okul temasının, çocuk edebiyatı eserlerinde işlenmesine karar verilir.⁶⁹⁶ Bu öykü türünde ele alınan eserlerde didaktizm, sıradanlık ya da şekilciliğin olmamasına vurgu yapılır. Gerçeğe uygun karakter seçimi yapılmalı, yaşam, olduğu gibi yansıtılmalı, eserin içeriği çocuğu doyurucu nitelikte olmalıdır. Eserde verilen çatışma ya da öğretmen tasviri gerçeğe yakın olmalıdır. Özellikle de öğretmenin her davranışında mükemmel olması beklenmemelidir.⁶⁹⁷

Savaşın bitmesiyle çocuk edebiyatı eserlerinin niteliği ile ilgili sorunlar tekrar gündeme gelir. Çocuk edebiyatı eserinin, sosyalist realizm akımı doğrultusunda vatanseverlik ve milli benlik duygularıyla bezenmesine karar verilir.⁶⁹⁸ Ayrıca Batı ve Doğu kültürünün zenginliğini özümsemesi, özgün olması ve devrimi konu alması, sade ve açık bir üsluba sahip olması talep edilir. Eserin amacı, Sovyet insanının içsel güzelliğini ortaya çıkarmak olmalıdır.⁶⁹⁹ Ayrıca çocuk edebiyatında Suvorov Askeri Okulu'nun⁷⁰⁰ tasvirine yer verilmelidir. Askeri uzun öykü türüne ağırlık verilmeli, bu tür aracılığıyla çocuklara ülkeyi koruma bilinci kazandırılmalıdır. Yazarlar, ülke içindeki kahramanlıkları, kuşatmadan kurtulan şehirlerin yeniden kuruluşunu ve ülkenin gurur kaynaklarını da unutmamalıdır.⁷⁰¹ Anlaşılacağı üzere savaş sonrası dönemde de çocuk edebiyatının belli kriterler doğrultusunda şekillendiği sonucuna varılabilir.

Savaş sonrasında dünyanın iki büyük gücü haline gelen ABD ve Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya geldiği, “soğuk savaş” (1946-1991) olarak nitelendirilen bu dönemde kapitalizm savunucusu olan Batıdan gelebilecek her türlü tehdit ihtimaline

⁶⁹⁵Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 143.

⁶⁹⁶Maslinski, K. A. (2014). Sovetskiy uçitel na fone školnoy povesti: Korpusnaya perspektiva. *Detskiye çteniyе*, T. 6. № 2., 112,

⁶⁹⁷Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 142.

⁶⁹⁸Ternovski, A. V. (Red). (1977). a.g.e., 178.

⁶⁹⁹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 142.

⁷⁰⁰Suvorov Askeri Okulu (CBY- Суворовское военное училище) 1943 yılında kurulan ve okul çağındaki çocukların özel askeri eğitim aldıkları kurumdur.

⁷⁰¹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 137.

karşı Sovyet hükümeti tutucu bir rejim sürdürür.⁷⁰² Emperyalist, Batı yandaşı yayınevi ve gruplara karşı önlem alınır. Vatanseverlik duygusu, özellikle Batı düşmanlığı üzerinden güçlendirilir. Bu açıdan ülke genelinde vatansever ve enternasyonalist vatandaşlar Batının kötü emellerine karşı uyarılırlar. En büyük propaganda aracı olarak da Stalin'in resimleri kullanılır.⁷⁰³ Sovyet okura ve halka Lenin'in halefi olan Stalin barış, vatan ve enternasyonalizm için savaşılan cesur bir lider olarak yansıtılır.⁷⁰⁴ Ancak Yugoslav siyasetçi, aynı zamanda komünist rejim karşıtı yazar M. Djilas, *Totalitarimin Yüzü* adlı eserinde Stalin'in gazete ve filmlerdekinin aksine kısa boylu, seyrek saçlı, çopur yüzlü olduğunu, başta yanındaki çalışanlar olmak üzere herkes üzerinde otorite kurduğunu, insanların ondan ölesiye çekinip korktuklarını, herhangi bir seçim yapma hakkına sahip olmadıklarını, liderin her olay karşısında farklı bir yüzü ile karşılaştığını belirtmektedir.⁷⁰⁵ Araştırmacı A. V. Fateyev ise insanların, vatana sadakatsizlik ve sevgisizlikle suçlanma korkusuyla var güçleriyle çalışmaya mecbur bırakıldığını, hükümetin ise bu sayede ekonomik refah düzeyine hızlı adımlarla yaklaştığını dile getirir. Batı düşmanlığı aracılığıyla gözü korkutulan ve tehlikeden korunacakları vaad edilen halk, her açıdan kolaylıkla sömürülür.⁷⁰⁶

4 Eylül 1946'da devlet yetkilileri, Merkez Komite yazarları, redaktörler, çocuk dergi ve gazetelerini bir araya getirerek çocuk edebiyatının eksiklerini belirlerler. Parti Genel Sekreteri N. A. Mihaylov, "Bizim görevimiz, çocukları ideolojimize yabancı etkilerden korumaktır" şeklinde açıklama yaparak toplantının amacını ortaya koyar. Savaş sonrası dönemde sanatçıların ideolojik açıdan gevşediklerini, Avrupalı yazarlardan etkilendiklerini ve kaleme aldıkları eserlerin, sosyalist içerik açısından zayıf olduğunu vurgular. Sovyet yazar M. Zoşçenko'nun sanatsal tutumunu ve R. İ. Frayerman'ın *Vapurla Uzun Seyehat* (Дальнее плавание, 1946) adlı eserini eleştirir. Toplantıda L. A. Kassil eserlerdeki bu niteliksizliği, yazarların aldıkları ücretlerin yetersizliğine bağlar. A. Barto ise birçok yazarın radyoda çalışmak üzere DETGİZ'den ayrıldığına dikkat çeker. Ayrıca yazarların birbirlerine yönelik eleştiride bulunmamalarına ve çocuk edebiyatındaki her hataya göz yummalarına da karşı çıkar.

⁷⁰²Savinçenko, T. İ. (2015). Poslevoyenniy mir: Vzaimootnoşeniya SSSR i SŞA v 1945-1953 godah. *Vestnik MİYE*P, № 4 (21), 128, 130.

⁷⁰³Kelli, K. (2003). Malenkiye grajdane bolşoy stranı. *NLU*, No: 60.

<https://www.chukfamily.ru/kornei/bibliografiya/articles-bibliografiya/malenkie-grazhdane-bolshoj-strany-internacionalizm-deti-i-sovetskaya-propaganda> adresinden 15. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.

⁷⁰⁴Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 168, 170.

⁷⁰⁵Djilas, M. (1992). *Litso totalitarizma*. Moskva: Novosti, 49-50, 56.

⁷⁰⁶Fateyev, A. V. (2007). a.g.e.,168, 170.

Eleştirinin olmadığı yerde faydasız çocuk eserlerinin ortaya çıktığını belirtir. Çağdaş araştırmacılarından A. V. Fadeyev, asıl suçlu olarak hükümeti ve sansür sistemini görür. Araştırmacıya göre hükümetin sansür sistemi ile var olan gerçekleri gizlenmeye ve devamlılığını bu şekilde sağlamaya çalışması, niteliksiz yayınların oluşmasına zemin hazırlar. Eserlerde, vatanseverlik ve ülkeyi Batının kirli emellerinden koruma teması sıkça işlenerek gerçekler kapatılmaya çalışılır. Batı hayranlığı güden yazarlar ise edebi çevreden uzaklaştırılır ve adeta lanetlenir. Okullar ve öğrenciler Sovyet idealizmi ve vatanseverliğinin, ayrıca devletin ve endüstri toplumunun gönüllü çalışanları olarak kullanılırlar.⁷⁰⁷

1947 yılı sonrasında Sovyetler Birliği'ndeki durum daha trajik bir hal alır. Sansür kurulunun çengeline rejim ve devlet yanlısı yazarlar, hatta onların devlet ödülü almış eserleri bile takılır.⁷⁰⁸ SSCB Yazarlar Birliği Başkanı A. A. Fadeyev'in, 1944 yılında yazdığı *Genç Muhafız Birliği* (*Молодая гвардия*) adlı eseri, parti ve parti ilkelerini yansıtmadığı gerekçesiyle eleştirilir. Fadeyev, bu eserini 1947 yılı koşulları doğrultusunda düzenleyerek yeniden yayımlar.⁷⁰⁹

1947-1950'li yıllarda "Stalinizm ve çocuk edebiyatı" konusu doruk noktasına ulaşır. Hükümetin, edebiyat üzerindeki baskısı etkisini gösterir. Bu yıllarda ideolojik kriterlere uygun çok sayıda çocuk edebiyatı eseri yayınlanır. Eserler, bakanlıkların ve DETGİZ'in düzenlediği yarışmalar aracılığıyla kontrol edilir. Sanatsal açıdan en iyi çocuk kitabı için düzenlenen bu yarışmalar, 1 Mayıs 1947'den 1 Mayıs 1950 tarihine kadar sürer. Sovyetler Birliği Eğitim Bakanı A. G. Kalaşnikov, yazar A. A. Fadeyev, N. A. Mihaylov, öğretmen ve akademisyenlerin yer aldığı komisyonda eserler, yeniden kalkınma ve Stalin dönemi beş yıllık kalkınma, köy ve şehirlerde sosyalist emek gibi konular üzerinden incelenir. Yarışmada okul yaşamı, Suvorov hareketi, zanaat okulları, Pioner ve Komsomol Birliği ile ilgili eserler de yer almaktadır. Tarihi konu eden eserler ise Sovyetler Birliği'nin gücünün kaynağını, devrimi ve Anayurt Savaşı'nda halkın zaferini konu edinmeli, Bolşevik Partisi unutulmamalıdır.⁷¹⁰

1948 Mayıs'ında düzenlenen yarışmada birincilik ödülü, L. A. Kassil'in *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1941-1947) ve S. V. Mihalkov'un pionerlerin

⁷⁰⁷A.g.e., 159-163.

⁷⁰⁸A.g.e., 176

⁷⁰⁹Knipoviç, E. F. (1978). *Roman A. Fadeyeye "Razgrom" i "Molodaya gvardiya"*. İzdanıye vtoroye. (Red. A. Kogan). Moskva: Hudojestvennaya literatura, 67, 68.

⁷¹⁰Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 179.

dürüstlüğü ve öğrencilerin ahlaki durumlarını sorgulayan *Kırmızı Fular* (*Красный галстук*, 1946) adlı piyesine verilir. A. İ. Musatov'un köylü öğrencilerin sorumluluklarını yerine getirmelerinin anlatıldığı *Stojarı Köyü* (*Стожары*, 1948) adlı uzun öyküsü ikinciliğe layık görülür. Üçüncülük ödülü ise L. F. Voronkova'nın savaş yıllarında köylü pionerlerin iş başarılarına değindiği *Gorodişçe Köyü* (*Село Городище*), V. S. Kuroçkin'in *Zekiler Takımı* (*Бригада мысленых*, 1947) ve V. A. Oseyeva'nın *Vasyok Trubaçyov ve Yoldaşları* (*Васёк Трубачёв и его товарищи*, 1947-1951) adlı uzun öykülerine verilir.⁷¹¹

1948-1953 yılları arasında dünya yurttaşlığı anlamına gelen, bireylerin evrensel bir bağlılık içinde olmasını ön gören ve Batı kaynaklı olduğu düşünülen “kozmpolitizme” karşı kampanya başlatılır. Sovyet halklarının birliğini sağlayabilmeyi tehdit eden bu anlayışa karşı durulur. Özellikle Nato'ya karşı ülke içi birliği korumak ve ekonomiyi ayakta tutmak için kozmpolitizme karşı olanlarla mücadele süreci başlar.⁷¹² İlk olarak ekonomi düzenlenir, nükleer silahlanma, Sibirya'da ve Uzak Doğu'daki bölgeleri tanıma, tarımda yükselme gibi konulara önem verilir.⁷¹³ Ayrıca eğitimde de yenilik yapılması öngörülür. 1949 yılında yedi yıllık zorunlu eğitim kanunu çıkarılır.⁷¹⁴ Parti ve komsomol üyeleri, fabrika ve ağır sanayi fabrikalarına yönelik meslek okullarında, Pioner Birliklerinde, kütüphane ve yayınevlerinde yürütülen çalışmaların iyileştirilmesine karar verir. Öğretmenler, çocuk edebiyatı yazarları ve DETGİZ üyeleri öğrencilerin sınıfta kalma, okuldaki bilgi ve becerilerini geliştirme, erkek okullarında sıkı disiplin sağlama, ders yükünü azaltma, başıboş ve bakımsız çocuklarla mücadele etme gibi engellerin çözümüne yönlendirilir.⁷¹⁵

1950'li yılların başında öğrencilerin ekonomi, girişimcilik ve teknik alanlardaki işleri kapsayan politeknik eğitim almalarına karar verilir. Ancak eğitim alanındaki maddi olanaksızlıklar, eğitim gereçlerinin yetersizliği ve personel eksikliği politeknik eğitim uygulamasını engeller. Ayrıca eğitimli personelin hak ettiği ücreti

⁷¹¹A.g.e., 182.

⁷¹²Tselişçeva, T. S. (2018). Osnovniye priçini razvyortivaniya kampanii po borbe s kosmopolitizmom v poslevoennoye vremya v SSSR v traktovke sovremennoy istoričeskoj nauki. *Vestnik naučnoj assotsiatsii studentov i aspirantov istoričeskogo fakulteta Permskogo gosudarstvennogo gumanitarno-pedagogičeskogo universiteta*, Seriya: Studis historica juvenum, 95.

⁷¹³Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 183.

⁷¹⁴Kairov, İ. A.–Petrov, F. N. (Red). (1964). *Pedagogičeskaya Entsiklopediya: Entsiklopedii slovari spravočniki*. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya, 421.

⁷¹⁵Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 153.

alamaması ve öğretmenliğin sadece kadınlar tarafından seçilen bir meslek olarak görülmesi, çocukları gelecek konusunda kaygılandırır. Bu nedenle çocukların orta ve yüksek öğretime devam etme isteği körelir.⁷¹⁶ Bu dönem eğitim alanındaki tek olumlu yön, çocukları düzeni bozmaktan uzaklaştıran, tehlikeye karşı uyanık yetiştiren, onlara doğru bir beslenme alışkanlığı kazandıran, okuma gibi akılcı eğlence biçimlerini benimseten ve uygar bir yaşama alıştıran pioner kamplarının sayılarındaki artıştır.⁷¹⁷

1950'li yıllarda okullardaki eğitimin belli bir sisteme ve disipline oturtulamamasındaki etkenlerden biri de aile ortamıdır. Yapılan araştırmalarda, ailelerin bir kısmının çocukların problemlerine kayıtsız kaldıkları ya da onları okul kurallarına aykırı ve disiplinsiz bir ortamda yetiştirdikleri, bazı ailelerin ise çocuklarına fiziksel şiddet uyguladıkları belirlenir. Bu dönemde Merkez İstatistik Kurumu'nun yaptığı araştırmada, savaşın üzerinden dokuz yıl geçmesine rağmen nüfusun yeteri kadar beslenemediği ortaya çıkar. Eğitimdeki aksaklığın diğer bir nedeni ise çevresel faktörlerdir. Babasını cephede kaybeden, annesi ise aileyi geçindirmek için çalışmak zorunda kalan çocukların, sokak ve pazarlardaki olumsuzluklardan etkilendikleri, hatta hırsızlık yaptıkları tespit edilir.⁷¹⁸

Sovyet Yazarlar Birliği'nin XIII. toplantısında Fadeyev, çocuk edebiyatının geri kalmışlığını, çocuğun eğitim ve sosyal yaşantısındaki bu eksikliklere bağlar. 26 Kasım 1949 tarihinde Fadeyev, eğitimde ve sosyal hayatta çocuğun karşılaştığı zorlukların önlenmesi için aralarında M. P. Prilejyeva, A. İ. Musatov, V. A. Lyubimova, V. A. Oseyeva, İ. İ. Dik ve A. N. Rıbakov'un da yer aldığı bir grup yazarı bir araya getirir. Edebiyatta olduğu gibi çocuk edebiyatının da zorlu bir dönemde olduğunu vurgular. Eserlerde çocuklara özellikle okul içi görevlerinin ve öğretmen ile olan ilişkilerinin vurgulanması gerektiğini belirtir.⁷¹⁹

Eğitim alanındaki karmaşaya çözüm arayışı, okul yılları ile ilgili uzun öykü türünün gelişmesini sağlar. M. Prilejyev, F. Vigdorov ve N. Nosov'un bu türde ilk eserleri ortaya çıkar. Didaktik unsurun ön planda olduğu bu türde, genel anlamda okul ya da sınıfta huzursuzluk çıkaran, zayıf karakterli öğrencilerin, arkadaşlarının

⁷¹⁶Lisiçkin, G. V.-Leyenson, İ. A. (2010). Şkolnoye yestiestvenno nauçnoye obrazovaniye v sovetsoyke i postsovetsoyke vremya: Tendentsii i perspektivi. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Seriya 20 (Pedagogičeskoye obrazovaniye). Himiçeskiy fakultet MGU imeni M. V. Lomonosova, Moskva, 38, 39.

⁷¹⁷Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 153, 154.

⁷¹⁸A.y.

⁷¹⁹Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 184.

dayanışması sonucunda doğru yola getirilmesi ve davranışlarındaki olumsuzlukların giderilmesi anlatılır.⁷²⁰ N. Nosov'un (1908-1976) *Okulda ve Evde Vitya Maleyev* (*Витя Малеев в школе и дома*, 1951) adlı eseri, bu türün en güzel örneklerindendir ve yazar, bu eseriyle Stalin Ödülü'nü almıştır.⁷²¹ Eserin temasını dostluk oluşturmaktadır. Ancak yazarın anlatmak istediği dostluk, arkadaşın zayıf yönlerini ya da her hatasını bağışlamak değil, aksine onu doğruya yöneltmektir.⁷²² 1952 yılında bu türde Stalin Ödülü'ne layık görülen diğer bir eser de V. A. Oseyeva'nın *Vasyok Trubaçyov ve Yoldaşları*'dır (*Васёк Трубачёв и его товарищи*, 1947-1951). Oseyeva'nın üç kısımdan oluşan bu eseri, 1940-1950'li yılların çocuk edebiyatının temel temalarını içerir. İlk bölüm, okul yılları ile ilgili uzun öykü türünün bir örneğini sunmaktadır. İkinci bölüm, savaş yıllarında çocukların durumunu gözler önüne serer.⁷²³ Öğrenciler, yaz döneminde işçi olarak Ukrayna'da kolхозlarda çalışmaya gönderilirler. Üçüncü bölümde ise Vasyok ve arkadaşlarının memleketlerine dönüşü ve yetişkinlere yardım etmeleri anlatılır. Eserde, savaşa rağmen çocuklara sosyalist ruhu aşılamanın ve yetişkin yaşamına hazırlayıcı her türlü eğitimin gerekliliği verilir.⁷²⁴ Bu dönemde okul dönemi ile V. A. Oseyeva'nın *Büyülü Sözcük* (*Волшебное слово*), N. Nosov'un *Salatalıklar* (*Огурцы*), natüralist yazar N. Sladkov'un *Ateşlenmiş On Mermi Kovarı* (*Десять стрелянных гильз*), *Gümüş Kuyruk* (*Серебрянный хвост*) adlı eserleri de dikkat çeker. Çocuk şiiri alanında ise Ya. L. Akim, V. D. Berestov, Ye. A. Blaginina, B. V. Zahoder ve N. P. Konçalovskaya'nın isimleri ön plandadır.⁷²⁵

Savaş sonrası ilk on yıllık süreçte vatanseverlik teması sıkça işlenir. Özellikle belgesel türünde uzun öyküler ortaya çıkar. L. Kosmodemyanskaya'nın *Zoya ve Şura Hakkında Öykü* (*Повесть о Зое и Шуре*), Ye. Koşevaya'nın *Oğlumun Öyküsü* (*Повесть о сыне*), A. Jurba'nın *Aleksandr Matrosov*, V. Smirnov'un *Saşa Çekalin*, L. A. Kassil'in *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*) adlı eserleri bu türe örnek verilebilir. Ayrıca emek, aile ve okul gibi temalar da ağırlık kazanır. Ye. İlyin *Dördüncü Tere* (*Четвертая высота*), L. F. Voronkova *Gorodişçe Köyü* (*Село Городище*), P. Yu. Vasilenko *Yıldız* (*Звездочка*), İ. İ. Likstanov *Küçük Çocuk*

⁷²⁰Hellman, B. (2016). a.g.e., 410, 411.

⁷²¹Maslinski, K. A. (2014). a.g.m., 113, 114.

⁷²²Hellman, B. (2016). a.g.e., 410, 411.

⁷²³Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 174.

⁷²⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 412.

⁷²⁵Arzamastseva, İ. N.—Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 390.

(*Малышок*), М. Р. Prilejajeva *Tanya Slesareva* (*Таня Слесарева*), *Yoldaşların Seninle Birlikte* (С тобой товарищи) ve *Volga Nehri Üzerinde* (*Над Волгой*), F. A. Vigdorova *Sınıfım* (*Мой Класс*), N. İ. Dubov *Nehirdeki Alevler* (*Огни на реке*) adlı eserlerinde bu temaları işlerler. Bu dönemde İ. İ. Likstanov'un emek temalı eserleri, Yu. V. Sotnik'in mizah öyküleri, N. İ. Dubov ve A. G. Aleksin'in çocuk psikolojisi ve çocuk ile yetişkin ilişkisinin anlatıldığı eserleri de dikkat çeker.⁷²⁶

Savaş yıllarına kadar gelecekte bahsetmek ya da uzayın keşfi ile ilgili varsayımlarda bulunmak gerçeklerden uzaklaşmak olarak algılandığından macera ve fantastik türü engellenir. Yazarlardan sosyalist realizm doğrultusunda yazmaları istenir. Bu açıdan A. N. Rıbakov *Kama* (*Кортук*, 1948) ve *Bronz Kuş* (*Бронзовая птица*, 1956) adlı romanlarında 1920'li yılları fon olarak belirler. V. Smirnov'un (1905-1979) *Dünyanın Keşfi* (*Открытие мира*, 1947-1973) adlı öyküsünde de kahramanın yer yer macera dolu olaylara dahil olduğu belirtilebilir. Savaş sonrasında ise V. Gubarev ile fantastik türde beğeni kazanan eserler ortaya çıkar. Yazarın *Sihirli Aynalar Krallığı* (*Королевство кривых зеркал*, 1951) adlı fantastik uzun öyküsü otuz bin nüsha çoğaltılır.⁷²⁷

Mizah türünde ise N. Nosov'un eserleri dikkat çeker. Nosov, birbirinden bağımsız eserlerini, *Tak-Tak-Tak!* (*Тук-тук-тук*, 1945) adı altında bir ciltte toplama imkânı bulur. Hemen ardından *Bostancılar* (*Огородники*), *Mişka'nın Lapası* (*Мишкина каша*), *Hayalperestler* (*Фантезеры*), *Basamaklar* (*Ступеньки*, 1946), *Eğlenceli Öyküler* (*Веселые рассказы*, 1947) ve *Tepede* (*На горке*, 1953) gibi derleme öykü kitaplarını yayımlar.⁷²⁸ Nosov'un öyküleri her zaman öğretici bir niteliğe sahiptir. Kahramanları, her koşulda çevrelerini tanımaya çalışan aktif çocuklardır ve Sovyet insanının ilkelere bağlılık, yeniliğe duyulan sonsuz heves gibi tüm özelliklerini barındırmaktadırlar.⁷²⁹

Sonuç olarak 1950'li yıllar, sanayinin yeniden düzenlemesinin tamamlandığı, ancak halkın artık köklü değişimleri sürdürecektir heyecanının kalmadığı, devletin de halkı yeniden harekete geçirecek maddi olanağı bulunmadığı bir dönem olarak nitelendirilebilir. Halk büyük bir hezeyan içindedir. Sermayenin büyük bir kısmı silahlanma yarışında tüketilmiştir. Halk memnuniyetsizliğini ifade ettiğinde ise

⁷²⁶Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 167.

⁷²⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 419, 420.

⁷²⁸A.g.e., 423.

⁷²⁹Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 339.

kapitalizm ve Batının etkisinde kalmakla suçlanmıştır. Halk, adeta kendi düşüncesinden korkan ve kamulaştırılan bir nesneye dönüşmüştür.⁷³⁰ Çocuk edebiyatı, Sovyet ideolojisinin en önemli silahı olmuştur. Her dönem eserler aracılığıyla çocukların, vatanına sadık, Sovyet ülküsünün zaferine inanan, engeller karşısında yılmayan ve her türlü zorluğun üstesinden gelebilecek nitelikte yetiştirilmesine önem verilmiştir.⁷³¹ 1940-1950'li yıllarda da birbirine benzer eserler, çocuk tipleri, motif ve temalar ele alınmıştır.

4.2. Stalin Dönemi Çocuk Edebiyatında Öne Çıkan Yazarlar

4.2.1. Arkadi Petroviç Gaydar'ın Yaşamı ve Sanatı (1904-1941)

*Sıra dışı bir zamanda sıradan bir hayat hikayesi!*⁷³²

Arkadi Petroviç Golikov (Gaydar), 9 Şubat 1904'te Kursk bölgesinin Lgov şehrinde entelektüel bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelir.⁷³³ Çarlık Rusyası'nda güç dengelerinin değiştiği bu dönemde Golikov ailesi, ülkenin içinde bulunduğu zor durumun ve 1917 Ekim Devrimi'nin etkisini bütün yaşamları boyunca hisseder. Özellikle Pyotr İsidoroviç ve Natalya Arkadyevna çiftinin devrim faaliyetlerinde yer alması çocuklarının da bu yöne eğilim göstermesine zemin hazırlar.⁷³⁴

Pyotr İsidoroviç, Kurks bölgesinin Şçıgrı şehrinden fakir ve köylü bir zanaatkârın oğlu olarak dünyaya gelir. Maddi olanaksızlıklara rağmen öğretmen okulunu bitirir.⁷³⁵ Bir subay kızı olan Natalya Arkadyevna ise babası Arkadi Salkov'un itirazlarına karşın lise eğitimini tamamlamadan evden kaçır.⁷³⁶ Yumuşak mizaçlı, çocuklarla iyi anlaşılan ve zamanla kendini geliştirerek toplumun aydın

⁷³⁰Fateyev, A. V. (2007). a.g.e., 192.

⁷³¹Krivoruçenko, V. K. (1987). a.g.e., 182.

⁷³²Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 373.; Jitomirovoy, N. N. (Red.). (1962). *Sovetskaya russkaya detskaya literatura. Uçebnoye posobiye dlya studentov zaoçnogo otdeleniya*. Leningrad: Leningradskiy gosudarstvennyy bibliotечnyy institut imeni N. K. Krupskoy, 28.

⁷³³Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 140.; Hellman, B. (2016). a.g.e., 373.; Gribanov, V. (2012). Arkadi Gaydar-romantika pritselnogo vıstrela. Kem na samom dele bıl Arkadiy Gaydar. *Gazeta Telegraf Aif*, No 43.

http://www.aif.ru/culture/person/romantika_pricelnogo_vystrela_kakoy_byla_sudba_pisatelya_arkadiya_gaydar adresinden 06.03. 2019 tarihinde alınmıştır.

⁷³⁴Gribanov, V. (2012). a.g.m.

⁷³⁵Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 301.; Malyugin, V. N. (1971). *Jizn takaya, kak nado: Povest ob Arkadii Gaydare*. Volgo-Vyatskoye knijnoye izdatelstvo, 7.; Kamov, B. (1972). *Obiknovennaya biografiya: Arkadiy Gaydar*. M: Molodaya Gvardiya, 28.

⁷³⁶Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 7.; Kamov, B. (1972). a.g.e., 16.; Jukova, L., Naş Arkadi Gaydar. *Jurnal istorik*. https://xn--h1aagokeh.xn--p1ai/special_posts/%D0%BD%D0%B0%D1%88-%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B9-%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%80/ adresinden 02.01.2019 tarihinde alınmıştır.

kesimine katılan Pyotr İsidoroviç ile evlenir. Yıllar sonra babasına karşı kendini borçlu hisseden Natalya Arkadyevna, ilk çocuğuna Arkadi ismini vererek bu vicdan yükünü azaltmaya çalışır. Ancak çocuğun, dedesinden sadece ismini değil kara talihini de miras aldığı görülür. Arkadi, dedesi gibi aile geleneğini sürdürüp yaşamını askeri hizmete adar, farklı sebeplerden de olsa geri hizmete çekilir, evliliklerinde aradığı huzuru bulamaz ve yaşadıkları onda sinir krizlerine dönüşür.⁷³⁷

Araştırmacı V. Malugin *Olması Gereken Bir Yaşam: Arkadi Gaydar'ın Öyküsü* (*Жизнь такая как надо: Повесть об Аркадии Гайдаре*, 1962) adlı eserinde, Golikov çiftinin her akşam edebi eserlerden bir bölüm ya da şiir okuduğuna, evde tabure üstlerinin bile kitap dolu olduğuna değinerek ailenin edebiyat sevgisine dikkat çeker.⁷³⁸ Taranan kaynaklar ışığında Arkadi'nin, çocuklarla kolay iletişim kurma özelliğini babasından, edebiyat sevgisini ise annesinden aldığı anlaşılmaktadır. İleri yaşamında çocuk edebiyatı yazarı olmasında ebeveynlerinden aldığı bu özelliklerin etkisi olduğu belirtilebilir.

Boş vakitlerinde Fransızca ve Almancayı kendi çabalarıyla öğrenen Golikov çifti, bu bilgilenme sürecine etrafındaki insanları da dahil eder. Sonbahar ve kış aylarında küçük evlerinde gizlice bir araya getirdikleri onlarca işçinin aydınlanmasına yönelik kitap okuyup mutluluk, felaket ve işçilerin zorlu yaşamları hakkında sohbet düzenler. Bu gizli toplantılardan çiftin, devrim öncesinde işçi sınıfına akıl hocalığı yaptığı sonucuna varılabilir. Nitekim 1 Mayıs 1905'te Ukrayna'nın Dubka köyü civarında kırka yakın işçinin ellerinde kırmızı bayraklarla toplandığı grevde ve sonraki işçi eylemlerinde öğretmen Pyotr İsidoroviç'in de olması bu çıkarımı desteklemektedir. Evde illegal yayınların okunması, ekonomik ve politik sorunlarla ilgili toplantılar düzenlenmesi ve Pyotr İsidoroviç'in 1905-1907 devrim yıllarında işçi eylemlerinde yer alması nedeniyle Golikov ailesi uzun süre polis gözetimi altında yaşar. Ancak devrim öncesi ve sonrası verilen bu destekler, aileye hayal kırıklığı, hastalık, ayrılık ve acı dolu bir yaşam olarak geri döner. İlk çocukları Arkadi'nin ardından kızları Talya'nın doğumuyla genişleyen ailede geçim sıkıntısı başlar. Golikovlar daha rahat bir yaşam umuduyla Volga Nehri kıyısındaki Nijniy Novgorod'a taşınırlar. Dokuz yıl gönül verdiği öğretmenliği bırakmak zorunda kalan Pyotr İsidoroviç, vergi dairesinde kontrolör olarak işe başlar. Küçük yaştaki Arkadi,

⁷³⁷ Kamov, B. (1972). a.g.e., 15.

⁷³⁸ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 6.

anne ve babasının konuşmalarından yaşamlarındaki bu değişimden memnun olmadıklarını anlar.⁷³⁹ Sonraki yıllarda Olya ve Katya'nın dünyaya gelmesiyle ekonomik açıdan sarsılan ailede bu memnuniyetsizlik giderek daha çok artar. Ailenin bütçesine katkı sağlamak isteyen Natalya Arkadyevna'nın gazetede okuduğu bir ilan üzerine Doktor P. P. Miklaşevski Doğumevi'nin ebelik kursuna katılması, iki yıl Nijniy Novgorod'ta yaşayan Golikov ailesini yeni bir yolculuğa sürükler.⁷⁴⁰ Kısa süre sonra aile, Arkadi'nin çocukluk ve gençlik yıllarını geçireceği Arzamas'a taşınır.⁷⁴¹ Kursu tamamlayan Natalya Arkadyevna, burada ebe olarak işe başlar. Bu yenilik, ailenin ekonomik durumunu iyileştirse de ev ve iş arasında mekik dokuyan annenin çocuklarıyla daha az ilgilenmesine neden olur. Ayrıca her yeni göçle aile, arkalarında dostlarını, arkadaşlarını ve anılarını bırakmak zorunda kalır. Aidiyet duygusundan yoksun büyüyen çocuklar ise bu ayrılıkların etkisiyle gelecek yaşamlarında birbirlerine uzak ve yabancı olacaklardır.

Gürültülü Nijniy Novgorod şehrinden sonra Arzamas oldukça sessiz, tozlu ve sıcaktır.⁷⁴² İlk eğitimini anne ve babasının gözetiminde alan Arkadi'nin yaşamında Arzamas ortaokuluyla yeni bir dönem başlar. Özgür düşünceli ve yetenekli hocalardan eğitim alır. İleri dönem sanatını etkileyen N. V. Gogol ve Mark Twain'in eserleri ile tanışır.⁷⁴³ Sosyalist bakış açısının ve sanatının şekillenmesinde bir geçiş etabı olan bu okulda, her kişi ve durum eserlerinde yansıma bulacaktır. Nefret ettiği okul müdürü Lebyajyev'in protipine *Okul (Школа, 1930)* adlı öyküsünde yer vermesi bu durumun en çarpıcı örneklerindendir.⁷⁴⁴

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla ülke genelinde seferberlik ilan edilir ve Pyotr İsidoroviç askere alınır.⁷⁴⁵ Babası askere gittiğinde Arkadi dokuz yaşındadır ve eserlerindeki kahramanlar gibi ailesinin sorumluluğunu küçük yaşta üstlenmek zorunda kalır.⁷⁴⁶ Pyotr İsidoroviç'in savaş ile başlayan ayrılık süreci, 1917 Ekim Devrimi'yle devam eder. Devrimle birlikte kızıl bayraklarla süslenen şehirde “*Eski dünyadan kurtuluyoruz, küllerini ayağımızdan silkiyoruz*” nidaları işitilir.⁷⁴⁷ Arkadi,

⁷³⁹ A.g.e., 7- 9.

⁷⁴⁰ A.g.e., 21.

⁷⁴¹ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 140.

⁷⁴² Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 37.

⁷⁴³ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 340.

⁷⁴⁴ Kamov, B. (1972). a.g.e., 22.

⁷⁴⁵ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 44.

⁷⁴⁶ Kassil, L. A. (1965a). *Çudo Gaydara*. Moskva: Detskaya literatura, 7.

⁷⁴⁷ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 70.

devrimi elinde tüfekle, sokak kavgalarına katılarak, geceleri nöbet tutup devriye gezerek, monarşistlerin yakalanmasında özveriyle çalışıp ÇEKA üyelerine yardım ederek karşılar.⁷⁴⁸ Bu dönemde Bolşeviklerle yakınlaşan Arkadi ve ailesi, 1918 yılında gönüllü olarak Komünist Partiye katılır ve İç Savaş'ta aktif rol alırlar.⁷⁴⁹ Arkadi bu yakınlaşmayı şu sözlerle açıklar: “Özellikle mülteci barakalarındaki mitinglerde, revir ve köylerde, depo işçilerinin yanında onlarla birlikte olmak Bolşevikleri daha iyi anlamamı sağladı.”⁷⁵⁰

On yaşında babasının yanına cepheye kaçan, on iki yaşında elinde silahla çocukluğunun şehri Arzamas'ın sokaklarında devriye gezen, on üç yaşında göğsünden bıçaklanan, on dört yaşında Rus Komünist Partisine katılan, henüz on beş yaşında askeri okula gönderilen ve Sovyet ordusunun en genç komutanı olan Arkadi, eserlerinde yansıttığı “mücadeleci çocuk” tipinin somut bir örneği olacaktır.⁷⁵¹

Bu dönemde devrimin etkisiyle yeniden düzenlenen ortaokullara ait “Za svobodu” adlı gazete çıkarılır. Gazetenin redaktörü, Arkadi'yi Bolşeviklerin yanında yer alması için cesaretlendiren, gelecek yaşamında en güvenilir dostu, akıl hocası aynı zamanda sınıf öğretmeni Nikolay Nikolayeviç Sokolov'dur. Çocuklara dürüst, cesur ve yenilmez olmayı öğretmek gerektiğini düşünen Sokolov yönetimindeki “Za svobodu” gazetesinin ilk sayısı “Yoldaşlar! Uzun süre uyuduk! Artık uyanma vakti, etrafımızda nelerin olup bittiğine bakma vakti...” gibi çarlık dönemine karşı sloganlara ve afişlere yer vermesiyle dikkat çeker. Halkı prangalarından kurtulup özgürlüğe davet eder.⁷⁵²

“Dürüst ve ruhen güçlü olanlar,
İçinde kutsal ateşi muhafaza edenler,
Halkın özgürlüğü için,
Ölümüne savaşmak için dışarı çıkın! Ölüm, kölelik krallığından daha iyidir,
Savaşta ölmek daha iyidir.
Ezilenler için herkes savaşa!
Onurumuz zırhımız, sözümüz kılıcımızdır.”⁷⁵³

⁷⁴⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 140.

⁷⁴⁹Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 28.

⁷⁵⁰Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 301.

⁷⁵¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 372.

⁷⁵²Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 73, 77.

⁷⁵³A.g.e., 74.

Nikolay Sokolov'un verdiği öğütler ve derginin özgürlük çağrılarını küçük yaştaki Arkadi'nin yüreğinde savaşma arzusunun tetikler. Cephedeki babasının yanına gitmek için bulunduğu girişimde başarısız olsa da savaşa katılacağı umudunu hiçbir zaman yitirmez. 1919 yılında hayali gerçek olur ve Komutan Yefimov'un yaveri olarak Moskova'ya gönderilir. Çocukluğunun geçtiği Arzamas'a şu sözlerle veda eder: *"Elveda Arzamas! Elveda anne, elveda kardeşlerim, elveda yeni bendin üzerindeki ev, gölet ve Salnikova'daki kulüp! Elveda tüm iyi insanlar ve gönüllü savaş ekibi! Artık çocukluk zamanı bitti."*⁷⁵⁴

Arkadi, Moskova'da başladığı askeri eğitime, destek güç olarak yollandıkları Kiev'de devam eder. 23 Ağustos 1919'da henüz on beş yaşındayken 8. Alay 6. Bölük komutanı unvanını alarak⁷⁵⁵ Kızıl Ordu'nun en genç komutanı olur.⁷⁵⁶ Bu tarihten itibaren farklı cephelerde aktif rol alır. 1919 Aralık ayında Belarus'un kuzeyinde yer alan Lepiel şehrinden sonra İspanya'nın Ulla Nehri civarındaki çatışmada sol ayağından yaralanan ve başına darbe alan⁷⁵⁷ Arkadi, Sovyet hükümeti için akıttığı bu kanla yaşamı boyunca gurur duyar.⁷⁵⁸ Voronej askeri hastanesindeki tedavisinden sonra Arkadi'ye bu başarısının karşılığı olarak bir çift koltuk değneği, izin belgesi ve Arzamas'a gidiş bileti verilir. 1920 yılında Arzamas'a dönen Arkadi, bir yıldır haber alamadığı ailesinde birçok değişikliğin olduğunu fark eder. Kız kardeşi Katya ve Olga büyümüş, Talya ise yetişkin bir komsomol üyesi olmuştur. Aile sıcaklığında yaraları hızla iyileşen Arkadi, yeni bir görev için Moskova'ya gider. 1920 yılı baharında Kafkas cephesine gönderilir. Burada 303. Alay 4. Bölük komutanı olarak göreve başlar.⁷⁵⁹ Bu sırada Arzamas'tan annesinin 1920 yılı Ağustos'unda Isık Köl bölgesine Basmak Harekatı'nı durdurmak için gittiği haberini alır. Babasının ardından annesinin de askeri hizmet için farklı bir cepheye gittiğini öğrenen Arkadi, hiçbir zaman önceki gibi bir çatı altında toplanamayacaklarını ve aile bütünlüğünün yok olduğunu düşünür. Arkadi'nin bu düşüncesi, yıllar sonra annesinin babasını terk ederek iyi, dürüst ve saygın bir komünist olarak bilinen Aleksandr Fedoroviç'le evlenmesiyle gerçek olur.⁷⁶⁰

⁷⁵⁴A.g.e., 125, 130.

⁷⁵⁵A.g.e., 143, 144.

⁷⁵⁶Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 301, 302.

⁷⁵⁷Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 149.

⁷⁵⁸Greřnikov, A. D. (1953). a.g.e., 140.

⁷⁵⁹Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 150-160.

⁷⁶⁰A.g.e., 170.

1920 yılı Eylül ayında Arkadi, ağır suçlardan hüküm giymiş bir grup mahkumla çete kuran İ. V. Solovyov'un çıkardığı ayaklanmayı bastırır. Cesareti ve komutanlıktaki yetkinliğinin fark edilmesi üzerine Moskova'ya alay komutanı olmak için eğitime gönderilir.⁷⁶¹ On yedi yaşındayken Orlov bölgesinin 23. Alay komutanı olur.⁷⁶² Bu görevin ardından Arkadi, yeni bir emirle tekrar Tuva'da Yenisey vilayetine hapisneden kaçan çete lideri Solovyov'un birlikleriyle savaşmaya gönderilir ve ayaklanmayı bastırır.⁷⁶³ Ezeli düşmanını takip ederken çeteye destek veren yerel halkın ardından "Haydar Golikov" seslerini işitir. "Haydar" kelimesinin ne anlama geldiğini bilmez. Ancak bu kelimenin, kendisine vahşi at sürülerinin doluştuğu sınırsız bozkırları çağrıştırdığını hisseder ve atlı, amir ya da komutan anlamlarına geldiğini düşünür. Bu kelimeyi Ruslaştırarak Gaydar lakabını kullanmaya başlar. Daha sonradan "Haydar" kelimesinin Hakasça'da "nereye", "hangi yöne" anlamlarına geldiğini ve yerel halkın, Arkadi'nin nereye gittiğini birbirlerine bu şekilde bildirerek Solovyov'un yakalanmasını engellediklerini öğrenir.⁷⁶⁴ Araştırmacı Vladimir Griбанov, yazarın oğlu Timur'un "Gaydar" lakabıyla ilgili belirttiği yeni bir olasılığa yer verir. Gaydar lakabının ilk harfi, yazarın soyadı Golikov'dan, -"ay" eki, Rusçada Arkadiy olarak yazılan isminin ilk ve son harflerinden, Fransızcada "nereden" anlamı veren -"d" harfi ve son olarak -"ar" eki ise çocukluk yıllarını geçirdiği Arzamas'tan gelir.⁷⁶⁵

Altı yıl Kızıl Ordu'ya hizmet eden Gaydar Kiev, Polotsk, Kuban, Tambov ve Sibirya cephelerinde bulunur.⁷⁶⁶ Orduda geçirdiği bu süre zarfında kışlanın temiz ranzalarında, çamurlu zeminlerde, hastanelerin kar beyazı çarşafalarında, gübre kokan ahırlarda, sobalı yük vagonlarında, gemi güvertelerinde ve ceset kokan mahzenlerde uyur. Gaydar, yaşamı boyunca iki saatten fazla uyumadığını ve bu kısa zaman diliminde de sürekli kabuslarla uyandığını belirtir.⁷⁶⁷ Savaşın sıkıntılarına ve omuz omuza savaştığı arkadaşlarının ölümüne katlanan Gaydar, hayat okulunun tüm sınavlarını geçer ve hem fiziki hem de ahlaki açıdan olgunluğa ulaşır.⁷⁶⁸

⁷⁶¹A.g.e., 162.

⁷⁶²Griбанov, V. (2012). a.g.m.

⁷⁶³Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 172.

⁷⁶⁴Kamov, B. (1972). a.g.e., 190.; Jukova, L. a.g.m.

⁷⁶⁵Griбанov, V. (2012). a.g.m.

⁷⁶⁶Jitomirov, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 28.

⁷⁶⁷Kamov, B. (1972). a.g.e., 3,4.

⁷⁶⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 140.

İç Savaş döneminde cephede öz veriyle savaşı ve Kızıl Bayrak Nişanı ile ödüllendirilen Gaydar yaşamı boyunca askeri görevine devam etmek ister, ancak savaş sırasında başına aldığı darbeler sonucunda geçirdiği travmanın etkisiyle ruh ve sinir hastalıkları hastanesinde uzun yıllar tedavi görür. Hastanedeki acı dolu anlarını şu sözlerle açıklar:

*“Hüzün ve acı dolu anlar. Ruh ve sinir hastalıkları hastanesi. Bağrıışlar ve inlemeler. Özellikle sessizlik olduğunda kafam rahatlıyor ve şakaklarımda dinmeyen, şiddetli çekiç darbeleri susuyordu. Bu saatler dışında kafamın içinde binlerce görünmez demir ustası çekiç vuruyormuş gibi kafatasımı oyuyor ve darmadağın ediyorlardı.”*⁷⁶⁹

Uzun tedavilere rağmen ağırlaşan hastalığı nedeniyle Gaydar vazifesinden uzaklaştırılır.⁷⁷⁰ Araştırmacı Ben Helmann “Çocuk Edebiyatı” adlı eserinde Gaydar’ın bu durumun hastalıktan olmadığını, onun esirlere sert muamele etmesinden kaynaklandığını bildirir.⁷⁷¹ Yazarın bu hastalığı, ruhsal yaşamını da derinden etkileyecektir. Gaydar alkol almadığında bile sarhoş gibi görünecek, çektiği acılara dayanamayıp vücuduna kesikler atacak ve birçok kez intihara başvuracaktır.⁷⁷²

Gaydar, askeri üniforması ve unvanının alınmasıyla sade bir vatandaş olarak kalır. Sosyal statüsü açısından bir öğretmenin oğludur, ekonomik açıdan fakirdir, eğitimde ise beşinci sınıfı bile tamamlayamamıştır. Yazarın, askerlikten önce herhangi bir işle uğraşmadığı belirtilse de sonraki yıllarda doldurduğu anketlerden birkaç ay “Molot” gazetesinin sekreterliğini yaptığı ve partinin ilçe komitesinde kâtip olduğu anlaşılmaktadır.⁷⁷³ Gaydar, 1924’te partiden ayrılışını şu mısralarla anlatacaktır:

*“Her şey bitti.
Ancak büyük yangının dumanı
tütüyor,
Uzaklardan fırtınanın gürültüsü
iştiliyor.
Tüm arkadaşları Gaydar’dan
uzaklaşıp gittiler.
Uzağa, daha uzağa gittiler.”*⁷⁷⁴

Gaydar, ordudan ayrıldığında parasız ve eğitimsiz bir şekilde yeni yaşamına nasıl başlayacağını bilemez. Donbass, Ural ve Uzak Doğu gibi ülkenin farklı

⁷⁶⁹Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 175.

⁷⁷⁰Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 243.

⁷⁷¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 373.

⁷⁷²Sokolov, D. V. (2010). *Revolutsionnaya yunost Gaydara*.

<https://d-v-sokolov.livejournal.com/202377.html> adresinden 02.01.2019 tarihinde alınmıştır.

⁷⁷³Kamov, B. (1972). a.g.e., 13.

⁷⁷⁴Gribanov, V. (2012). a.g.m.

kesimlerinde gazeteci olarak çalışmaya başlar.⁷⁷⁵ Küçük yaşlardan itibaren içinde olduğu işçi sınıfının yaşamını anlatan makaleler yazar ve gazeteci olmanın verdiği imkanla ülkenin birçok bölgesini tanıma fırsatı bulur.⁷⁷⁶ Bu dönemde Gaydar, cepheden gelen ve yaşamın aktif katılımcısı olan yazarlar arasına katılır.⁷⁷⁷ Cepheye olduğu sırada ilk şiir denemelerini⁷⁷⁸ ve nesir türünde ilk eseri *Mağlubiyet ve Zafer Günlerinde* (*В дни поражения и побед*, 1925) adlı uzun öyküsünü yazmaya başlar.⁷⁷⁹ On dört yaşından itibaren sadece askerliği ve savaşmayı öğrenen Gaydar için yazarlık zor bir süreç olsa da hiçbir zaman farklı bir iş yapmayı denemez.⁷⁸⁰ Çünkü yaşamında değişen tek şey tüfek değil kalem tutmasıdır. Olayların kahramanı değil aktaranı olmasıdır. Bu açıdan yazarın sanatında askeri tecrübesinin yansımaları görülmektedir.⁷⁸¹

Golikov ailesinin hastalık nedeniyle askeri hizmeti eş zamanda bıraktıkları belirtilebilir. Gaydar, partiden ayrılıp Arzamas'a döndüğünde babasının, 1922 yılında hastalık nedeniyle terhis edildiğini ve burada yürütme kurulu üyesi seçilerek tüketici birliği başkanı olduğunu öğrenir.⁷⁸² Annesinden daha az haber alan Gaydar, Kafkasya'da sağlık birliği başkanı olduğunu bilmektedir. Sonradan Basmacı Ayaklanması'nın⁷⁸³ sürdüğü Orta Asya'ya gönderilen ve orada tüberküloza yakalanan annesinin tedavi için Kırım'a yollandığı haberini alır. Kırım'a annesinin yanına gittiği sırada *Mağlubiyet ve Zafer Günlerinde* adlı eserini tamamlar.⁷⁸⁴ Huzur dolu yuvalarında eşiyle birlikte uzun yıllar çocuklarına aşıladıkları edebiyat sevgisinin karşılığı olan bu eseri gözyaşları içinde dinleyen Natalya Arkadyevna, oğlunun edebiyat konusundaki yeteneğiyle gurur duyar.⁷⁸⁵ Böylece Gaydar, yazarlığa geçişini onayacak ilk ve en önemli kişinin, yani annesinin desteğini almış olur.

⁷⁷⁵A.g.m.

⁷⁷⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 373.

⁷⁷⁷Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 301.

⁷⁷⁸Gaydar'ın çocukluk yıllarından kalan şiir tutkusunu, yazarın ilk denemelerinde, ailesine yolladığı mektuplarda hatta sanatının her evresinde görmek mümkündür. Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 29.

⁷⁷⁹Surkov, A. A. (Red.). (1964). *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya: Gavriyuk-Zulfigar Şirvani*. Tom. 2. Moskva, 31.

⁷⁸⁰Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 245.

⁷⁸¹Hellman, B. (2016). a.g.e., 372.

⁷⁸²Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 181.

⁷⁸³1917-1931 yılları arasında Orta Asya'da Sovyetler Birliği'ne karşı yapılan ayaklanmadır.

⁷⁸⁴Kamov, B. (1972). a.g.e., 143, 175.

⁷⁸⁵Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 185.

Gaydar annesinden sonra eserini, öğretmeni ve akıl hocası Sokolov'un yönlendirmesiyle ünlü yazar Konstantin Fedin'e gösterir. Fedin, "*Genç adam, siz şu an yazmayı tam beceremiyor olsanız da yazabilirsiniz ve yazacaksınız da*" sözleriyle cevap verir. Alınan onayların ardından Gaydar, 1924 yılı sonbaharında üzerine Kızıl Ordu'yu simgeleyen beş köşeli yıldız sembolünü çizdiği *Mağlubiyet ve Zafer Günlerinde* adlı eserinin el yazmasını "Zemlya i fabrika" adlı yayınevine getirir.⁷⁸⁶ Gaydar için beş köşeli yıldız, hem Bolşevikleri simgeler, hem de her şeyin yolunda olduğu ya da olacağı anlamını taşır.⁷⁸⁷ Yazar B. Yemelyanov ise bu simgenin, yazarın erken ve geç dönem sanatında Sovyet halkına sadık ve çıkar gözetmeden hizmet eden askerleri temsil ettiğini belirtir.⁷⁸⁸

1925 yılında *Mağlubiyet ve Zafer Günlerinde* adlı eser, Leningrad edebiyat yıllığı Kovş'ta yayınlanır ve sonradan ayrı bir basımı gerçekleşir.⁷⁸⁹ Bu eser, yazarın otobiyografik ve macera türünde kaleme aldığı, İç Savaş yıllarını yansıttığı ilk denemesidir.⁷⁹⁰ Gaydar, ilk ciddi yazarlık denemesinde umduğu başarıyı elde edemese de, kendini geliştirmek için klasik eserleri okumaya ve K. A. Fedin, S. M. Slominski, S. T. Semyonov gibi yazarların eserlerini incelemeye başlar.⁷⁹¹ Aynı yıl arkadaşlarının daveti üzerine Ural'a Perm şehrine giden Gaydar, "Zvezda" adlı gazetede yergi yazarı olarak işe başlar. Devrim zamanı partizan birliğini düzenleyen ve çarın askerleriyle kahramanca mücadele eden işçi Lbov hakkında işittikleri sonuncunda *Yaşamaya Değmez* (*Жизнь ни во что*, 1926-27) adlı öyküsünü yazar.⁷⁹² Günümüzde çocuk edebiyatı yazarı olarak bilinen Gaydar, *Yenilgi ve Zafer Günlerinde* (*В дни поражений и побед*, 1925), *Yaşamaya Değmez* ve *Fethedilmez Dağların Süvarisi* (*Всадник неприступных гор*, 1927) gibi yetişkinlere yönelik yazdığı ilk edebi çalışmalarında başarılı olamaz.⁷⁹³ Bu eserlerindeki başarısızlığı üzerine yetişkin dünyasında kendine yer edinemeyen yazarın, Perm'de kaldığı yıllarda çocuklarla iyi anlaştığı ve onların dünyasına girebildiği fark edilir. Öyle ki Perm'e geldiği ilk haftada on kadar çocuk onun gönüllü yaveri olmuştur.⁷⁹⁴ Çocuk edebiyatına ilgi duymaya

⁷⁸⁶Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 29.

⁷⁸⁷Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 218.

⁷⁸⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 139.

⁷⁸⁹Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 188.

⁷⁹⁰Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 340.

⁷⁹¹Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 29.

⁷⁹²Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 191.

⁷⁹³Kassil, L. A. (1965a). a.g.e., 9.

⁷⁹⁴Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 191.

başladığı bu dönemde yazar, genç okuyucuya, Sovyet egemenliğinin doğuşunu ve ilk yıllarını anlatma arzusundadır.⁷⁹⁵ Perm’de edindiği izlenimler sonucunda çocuklar için kaleme aldığı *R. V. S. (P.B.C., 1926)* adlı eserini “Zvezda” gazetesinde yayınlar.⁷⁹⁶ Hem yetişkin hem de çocuk okuyucuda büyük ilgi gören bu eserin ardından Gaydar, çocuk edebiyatı yazarı olarak edebiyat yaşamına adım atar.⁷⁹⁷

İç Savaş’a katılan çocukların mücadelesi eserin konusunu oluşturmaktadır. Savaştan küçük bir bölüm aldığı eserde çocuklara yaşamda tercih yapmanın önemini anlatır. Gaydar, olayları ve ana kahramanı Jigan’ın kişiliğini tasvir ederek çağın atmosferini sunmaya çalışır. İç Savaş yıllarını hem realist hem de romantik bakış açısıyla sunarak çocuk edebiyatında bir ilki gerçekleştirir. Devrim zamanı yaşananlar ve yapıtın başlığındaki gizemi romantik bakış açısıyla sunar.⁷⁹⁸ Çağdaş çocuk edebiyatı araştırmacılarından Ben Hellman’a göre eserin başlığındaki kısaltma, “Devrimci Askeri Konsey” (революционный военный совет) anlamına gelmektedir.⁷⁹⁹ Gaydar, İç Savaş döneminde çocuk kahramanın kişisel özelliklerini, özellikle de kusurlarını realist bakış açısıyla sunar.⁸⁰⁰ Çocukların cesur davranışları abartılmaz, aksine evsiz Jigan’ın zayıf yönleri mizahi bir anlatımla ortaya çıkarılır.⁸⁰¹ Olaylar ise dramatik bir gerilim ve dinamizmin yoğunlaştığı atmosferde sunulur. Araştırmacı E. O. Putilova, kullanılan estetik ve etik ilkeler, yaşamı ve karakterleri inceleme biçimi açısından *R. V. S.* adlı eserin, çocuk edebiyatında yeni bir aşama olduğunu dile getirir.⁸⁰² *Fişek (Патроны, 1926)* adlı öyküsünde ise çocuk ve savaş temasını işleyerek güçlü çocuk tipinin bir örneğini sunar. Bu açıdan *R.V.S. (1926), Fişek* ve 1929 yılında yazacağı *Kont Harabelerinde (На графских развалинах, 1929)* adlı öyküleri başta olmak üzere Gaydar’ın tüm eserlerinde çocuk ya da yetişkin kahraman olumsuz yönlerine rağmen ideal Sovyet insanının protipini oluşturur.⁸⁰³ Çünkü Gaydar’a göre çocuk edebiyatı yazarı çocuğa şeref, bayrak, cesaret ve doğruluk gibi kelimeleri açıklamalıdır.⁸⁰⁴ Bu nedenle eserlerinde çocukların küçük yaşlardan

⁷⁹⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 373.

⁷⁹⁶Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 143.

⁷⁹⁷Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 30.

⁷⁹⁸Zubareva E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 303.

⁷⁹⁹Hellman, B. (2016). a.g.e., 373.

⁸⁰⁰Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 244.

⁸⁰¹Kassil, L. A. (1965a). a.g.e., 11.

⁸⁰²Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 243, 244.

⁸⁰³Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 341.

⁸⁰⁴Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 141.

itibaren dürüstçe yaşamalarını, her zaman sadık ve doğru olmalarını öğretir. Yaşamdan korkmamayı aşılar.⁸⁰⁵

Gaydar, 1920’li yılların ortalarında Perm’de komsomol üyesi Liya Solomyanskaya ile evlenir.⁸⁰⁶ Evlilikle sorumlulukları artan yazar, yeni konular bulmak için ülkenin dört bir köşesine yolculuk yapar. Arkadaşı Nikolay Kondratyev ile uzun süren Orta Asya yolculuğunun ardından 1927 Şubat’ında Ural bölgesinde Sverdlovsk şehrine geçer ve “Uralskiy raboçiy” adlı gazetede işe başlar.⁸⁰⁷ Kalabalık ve konut sıkıntısı yaşanan şehirde Gaydar, kendine ait bir odası bile olmadan komün evlerde yaşar ya da rahat olmayan yerlerde geceyi geçirir. Ancak durumundan hiçbir zaman şikâyet etmez, çünkü bu anlar, yazara eserleri için aradığı malzemeyi sunacaktır. “Uralskiy raboçiy” adlı gazetede yayınladığı *Ormancı Kardeşler (Лесные братья, 1927)* adlı uzun öyküsü eksiklerine rağmen büyük ilgi görür. Ünlü masal ustası Pavel Bajov, öyküden övgüyle bahseder, çocuk edebiyatına içten ve anlaşılır üslubuyla dikkat çeken bir yazarın girdiğini duyurur. Yaşam, sunduğu bu mutluluğun ardından Gaydar’ı yine bir mutsuzluk kıskacına sokar. Sverdlovsk’ta olduğu sırada annesinin ardından savaşta zayıf düşen babasının da öldüğü haberini gazeteden öğrenir. Artık ne annesi ne de babası hayattadır. Ancak yaşam devam etmektedir. Gaydar, ardı sıra kesilmeyen yolculuklara alışkanlığı ve yaşadığı kayıplar nedeniyle aynı yerde uzun süre kalamaz. Oka ve Volga Nehirleri, Teşa Gölü, Nijniy Novgorod ve Arzamas arasında mekik dokur. Sverdlovsk’tan Moskova’ya geldiği sırada *Fethedilmez Dağların Süvarileri (Всадники неприступных гор, 1927)* adlı uzun öyküsünü yayınlar.⁸⁰⁸

1928 yılında Arzamas’a geçer. İç Savaş döneminde Ukrayna’da kimsesiz ve evsiz kalan çocukları kaleme aldığı *Kont Harabelerinde (На графских развалинах, 1929)* adlı uzun öyküsünü yazar. R.V.S. adlı eserde çocuğun realist bakış açısıyla anlatımına, yazarın bu öyküsünde de rastlanmak mümkündür.⁸⁰⁹

1920’li yıllarda kaleme aldığı eserlerinde Gaydar, çocuk kahramanını bilerek ya da istemsiz yapılan davranışlar, atılğanlık, korku, inanç ya da şüphe gibi çelişkili duygularla mücadeleyle sokar. Eserin sonunda çocuk, oyun çağından çıkıp kolaylıkla

⁸⁰⁵Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 193.

⁸⁰⁶Gribanov, V. (2012). a.g.m.

⁸⁰⁷Jukova, L.. a.g.m.

⁸⁰⁸Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 200, 201.

⁸⁰⁹Jitomirov, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 32.

yetişkinlerin yaşamına dahil olur ve bu yaşamın tüm zorluklarının üstesinden gelir.⁸¹⁰ Çocuk dünyasını tüm detaylarıyla eserlerinde yansıtmayı başaran Gaydar, çocuk dostluğunu yaşamı daha iyiye götürecek bir bağ olarak kabul eder. Eserlerinde yer verdiği her çocukla sosyalizmin aydınlığına inanan geleceğin Sovyet insanını çizer.⁸¹¹ Sovyet çocuk edebiyatı yazarlarından L. A. Kassil, Gaydar'ın sanatını sosyalizmin aydınlık egemenliği için verilen bir mücadele olarak tanımlar.⁸¹²

Gaydar'ın aşinası olduğu çocuk dünyasındaki olayları yetişkinlerin sorunlarıyla bağdaştırması ve bunu sosyalist bakış açısıyla sunması, yazarın sanatının özünü oluşturur.⁸¹³ Eserlerinde tasvir ettiği dünya, Stalin döneminin yansımasıdır. En önemli temalarından biri de uyanık olmadır. Çocuklara, Sovyetler Birliği'nin her yerde düşmanı olduğunu, bu nedenle uyanık olmalarını tavsiye etmektedir.⁸¹⁴ Yazarın bu ideolojisinin temelini oluşturan askeri hazırlık ve ateizm konusunda hükümetle aynı paydada buluşması da resmi çevrede üne kavuşmasını sağlar.⁸¹⁵

Kont Harabelerinde adlı eserin ardından kendi çocukluğunu, ailesini, etrafındaki iyi insanları, savaş anılarını ve cesur komünistleri kaleme almayı düşünür. Ancak Arhangel'sk'e ailesinin yanına giden eşinden bir oğulları olduğu ve Tatarca Temir ismini verdikleri haberini alır. Bu haberle, yeni eserini yazma planını Arzamas'tan Arhangel'sk'e taşır.⁸¹⁶ Yirmi dört yaşında babalıkla tanışan Gaydar, kendisinde doğuya yaptığı geziyi anımsatan ve içinde güzel duygular uyandıran Timur isminin verilmesini ister.⁸¹⁷ Yazarın ileri dönem eserlerinde kahramanlarına da bu ismi verdiği görülecektir.

Arhangel'sk'te "Pravda severa" adlı gazetede çalışmaya başlayan Gaydar, ayda dokuz yermeli fıkra üretmesi istenince yeni eserini geceleri yazmaya çalışır.⁸¹⁸ Arzamas'ta tasarlayıp Arhangel'sk'te tamamladığı, otobiyografik özellikler taşıyan *Okul (Школа, 1930)* adlı eseri devrimi, İç Savaş'ı ve "yeni insan"ın şekillenme sürecini tüm gerçekliğiyle gözler önüne serer.⁸¹⁹ Eserin kahramanı, yazarın kendi

⁸¹⁰Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 342.

⁸¹¹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 157, 158.

⁸¹²Kassil, L. A. (1965a). a.g.e., 6.

⁸¹³Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 157, 158.

⁸¹⁴Hellman, B. (2016). a.g.e., 378.

⁸¹⁵Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 341.

⁸¹⁶Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 201.

⁸¹⁷Kamov, B. (1972). a.g.e., 267.

⁸¹⁸Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 212.

⁸¹⁹Jitomirov, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 33.

soyadından bir harfle farklılık gösteren Boris Gorikov'dur. Devrime ve İç Savaş yıllarına bizzat tanık olan yazar, kendi yaşamından kesitler sunmanın ötesinde çağını yansıtmayı amaçlamıştır.

1930'lu yıllarda Gaydar, sosyalist inşa konusuna eğilim gösterir ve yeni karakterler yaratır. Bir geçiş eseri olan, Kolka, Vaska ve Yurka adlı üç çocuğun etrafında şekillenen *Dördüncü Sığınak* (*Четвертый блиндаж*, 1931) adlı kısa öyküsü, yazarın sanatında günlük olaylara dikkat çektiği yeni bir aşamadır.⁸²⁰ Aynı şekilde 1930'lu yıllarda kaleme aldığı *Uzak Ülkeler* (*Дальние страны*, 1932), *Savaşın Gizemi* (*Военная тайна*, 1935), *Trampetçinin Kaderi* (*Судьба барабанищика*, 1938), *Mavi Fincan* (*Голубая чашка*, 1936), *Ormandaki Duman* (*Дым в лесу*, 1939), *Çuk ve Gek*⁸²¹ (*Чук и Гек*, 1939) adlı eserlerinde de döneminin sosyal yaşamını yansıtır.⁸²²

1931 yılında Gaydar, ailesi ile birlikte Moskova'da, Sovyet Yazarlar Birliği'nin tahsis ettiği küçük bir odada yaşamaya başlar.⁸²³ Maddi durumlarını düzeltebilmek için yeni eserine yoğunlaşması gerekir. Ancak komün düzende yaşadıkları ve her gün bir olayın olduğu bu ortamda çalışamayan Gaydar, oğlu ve eşi ile birlikte Kırım'daki Artek Kampı'na gider.⁸²⁴ Burada pionerlerin yaşamını yakından inceleme fırsatı bulur. 1932'de kaleme aldığı *Uzak Ülkeler* (*Дальние страны*, 1932) adlı uzun öyküsünde Petka ve Vasya'nın küçük köylerinde yaşamları durağan haliyle devam ederken uzak ülkeleri, büyük şehirleri, güzel istasyonları, büyük fabrikaları görme arzularının devrimle nasıl gerçekleştiği anlatılmaktadır. Endüstrileşme ve kolektivizmle çehre değiştiren köyde kolhoz inşa edilmesiyle çocukların yaşamı bir anda canlanır.⁸²⁵ Çocuklar, sosyalizm ile hayalini kurdukları uzak ülkelerle aynı seviyeye geldiklerini anlarlar.⁸²⁶

Gaydar, bu eserde sınıfsal çatışmaya da yer vererek dönemin haksızca zengin olmuş köylü kesimini simgeleyen “kulak”ların, hidroelektrik santralının kurulumunu engellediklerini ve kolhoz başkanını öldürdüklerini açıklar. Bu ihanetle çocuklara, “kulak”ları ve esirleri nasıl değerlendirmeleri gerektiğini gösterir. İç Savaş'ın

⁸²⁰Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 247.

⁸²¹Çuk ve Gek adında iki oğlan çocuğu anlatılır.

⁸²²Gribanov, V. (2012). a.g.m.

⁸²³Basinski, P. (2011). Voyennaya tayna. Kakogo Gaydara mıy poteryali: Jestokogo komandira ili prekrasnogo detskogo pisatelya? *Rossiyskaya gazeta*. Federalnıy vıpusk, No: 241 (5617). <https://rg.ru/2011/10/27/gaidar.html> adresinden 19.12.2018 tarihinde alınmıştır.

⁸²⁴Kamov, B. (1972). a.g.e., 254.

⁸²⁵Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 148, 150.

⁸²⁶Hellman, B. (2016). a.g.e., 374.

kahramanlarını ve akıl hocaları öğretmen İvan Mihayloviç'i sevmelerini, sosyalist insanın oluşumunda heyecan duymalarını ister.⁸²⁷

Artek Kampı'nda geçirilen huzur dolu günlerin ardından eşinin, oğlu Timur'u da beraberinde götürmesiyle yalnız kalan Gaydar'ı yeni yolculuklar beklemektedir. Uzak Doğu'da Oktyabryanok⁸²⁸ Alka'nın hikayesini anlattığı *Askeri Gizem (Военная тайна)*, 1933) adlı yeni bir öyküye başlar.⁸²⁹ Bu öykü, Sovyet yazar ve çocuk edebiyatı kurucusu A. M. Gorki'nin "*eğitim, devrimi anlamaktır*" sözünün uygulamaya geçmiş halidir. Ayrıca sosyalist ülkede genç neslin eğitimi ile ilgili sorulara yönelik bir cevaptır.⁸³⁰

Özlem, yalnızlık, geçim sıkıntısı çeken yazar, başında tekrar başlayan uğultu ve şiddetli ağrılar nedeniyle Uzak Doğu'da bir yıla yakın hastanede tedavi görür.⁸³¹ Bu arada babası gibi eşi tarafından terk edilir. Oğlunun doğumundan beş yıl sonra eşi, Gaydar'ı hastalığıyla baş başa bırakır. Yazar günlüğüne "*Benimle ilgilenecek kimse yok, tek başıma yapamıyorum*" diye yazar.⁸³² Yaşamı yolculuklarla ve yalnız sürüp gider. Anne ve babası çoktan ölmüştür. Kız kardeşleri ve oğluyla ise az görüşme imkânı olur. Belli bir yeri, yurdu ve ailesi olmayan yazar için eserleri tek sığınağıdır.

1930'lu yıllarda da Gaydar savaş temalı eserlerini romantik bir atmosferde sunma geleneğini sürdürür. Bu atmosferi, savaş gerçeğinin yanında kahramanın hayalleri ve kaygıları üzerinden yansıtır. Öyle ki kahramanları savaşta ölen arkadaşlarına özlem duyar, gelecek hakkında plan kurar, devletin akıbetini düşünür ve mutluluğu ararlar. Peki, mutluluk nedir? Yazara göre mutluluk herkes için farklıdır. *Okul* adlı öykü'de Boris Gorikov, mutluluğu sosyalizmin aydın hükümdarlığında, *Parlasın! (Ильсь светит!)*, 1933) adlı eserin kahramanı Yefimka ise kırk katlı bir ev inşa etmeyi ve en tepede kendisinin yaşayacağını hayal ederek bulur.⁸³³ "*İşte bak, savaş gümbürdüyor, bizler yeni bir hayata başlıyoruz. Bu sırada büyük evler inşa ediliyor... Hayatta kal ve çalış. Kırk birinci katın tepesine taştan bir kule, kırmızı yıldız ve büyük bir projektör koyuyoruz... Parlasın!*"⁸³⁴ Kahramanın hayalleri kadar

⁸²⁷Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 149.

⁸²⁸7-9 yaş arasındaki pioniyer grubundaki çocuklara verilen isim.

⁸²⁹Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 213.

⁸³⁰Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 248.

⁸³¹Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 219.

⁸³²Gribanov, V. (2012). a.g.m.

⁸³³Arzamastseva, İ. N.- Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 343.

⁸³⁴Gaydar, A. P. (1973). *Şkola. Pust svetit. Povest i rasskaz*. M: Detskaya literatura, 244.

endişeleri de yeni kurulan Sovyet devleti ile ilgilidir. Sovyet egemenliği baki kalacak mı? Kızıl Ordu yeterince güçlü mü? Ülkemize, Sovyet insanına nasıl yardım edilebilir? gibi sorular da *Parlasın!* adlı öykünün ve diğer eserlerin içeriğini oluşturmaktadır.⁸³⁵

Gaydar, *Mavi Fincan* (Голубая чашка, 1936), *Telgraf ya da Çuk ve Gek* (Телеграмма или Чук и Гек, 1939) adlı eserlerinde sanatının en önemli temalarını oluşturan aile, Sovyet insanı, Sovyetler Birliği'nde dostça sürdürülen yaşam ve mutluluk gibi kavramları açıklar. *Mavi Fincan* adlı öyküsünü, 1936 yılı sonbaharında tamamlamayı başarır.⁸³⁶ Dönemin yazın kurallarından biri haline gelen kadın erkek ilişkisini anlatma yasağına uymadığı bu eserinde Gaydar, eşler arasındaki anlaşmazlığı konu edinir.⁸³⁷ Bu açıdan *Mavi Fincan* adlı öykü, çocuklara uygunluğu noktasında tartışmalara neden olsa da ilgiyle okunan eserler arasına girer.⁸³⁸

1930'lu yılların ortalarında Gaydar, Dora Matveyevna Çernişeva ile evlenir. Bu evliliğinden Jenya adında bir kızı olur.⁸³⁹ Gaydar, oğlu ve kızının isimlerini sonraki yıllarda yazacağı *Timur ve Komutası* adlı eserin ana kahramanlarına verecektir.⁸⁴⁰ 1939 yılı yazında Ryazan'ın Solotçe köyüne giden Gaydar, bir gece vakti nehrin kıyısında otururken kurguladığı ve duygusalılık, mizah, lirik tonun hâkim olduğu *Çuk ve Gek* (Чук и Гек, 1939) adlı öyküyü eşine şöyle anlatır: “Çalışmaya başladım. Küçük bir öykü yazıyorum. Çok az altın ve gümüş ruble kazandıracak bize. Ancak bir inci gibi parlayacak.”⁸⁴¹

İnsan yaşamı, mutluluk ve vatan sevgisinin anlatıldığı bu öyküde,⁸⁴² her Sovyet yurttaşının dürüstçe yaşaması, emek vermesi, Sovyetler Birliği'ni var gücüyle koruyup sevmesi, gerektiğinde bu uğurda canını feda etmesi benimsetilir.⁸⁴³ Böylece Gaydar, Sovyet çocuk edebiyatında kahraman ve ülkesi için kendisini feda eden çocuk profili yaratır. Ancak savaş nedeniyle ailesi olmayan ya da ailesinden uzak kalan çocukların yanlış sürüklenmesinden endişe eden yazar, bu öyküde baba, Kızıl Ordu ve tüm ülkeyi çocuklara kalkan ederek sorunun çözümünü sunar. Yazarın eserinde yansıtmak

⁸³⁵ Arzamastseva, İ. N.– Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 343.

⁸³⁶ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 245.

⁸³⁷ Hellman, B. (2016). a.g.e., 376.

⁸³⁸ Zubareva, E. E. –Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 306.

⁸³⁹ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 253.

⁸⁴⁰ Griбанov, V. (2012). a.g.m.

⁸⁴¹ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 156.

⁸⁴² Surkov, A. A. (1964). a.g.e., 32.

⁸⁴³ Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 249.

istediği, ülkenin ve ailelerin birleşerek tek yürek haline geldiği ideal toplum düzenidir.⁸⁴⁴

1939'da kaleme aldığı *Trampetçinin Kaderi* (Судьба барабанищика, 1939) adlı uzun öyküsünü arkadaşı Halturin'e hediye eder ve eserin ilk baskısına şu notu düşer: “Kendi düşüp kendi kalkmayı bilen trampetçiyi sev.”⁸⁴⁵ Bu notta, her düştüğünde yeniden ayağa kalkan ve her defasında ileri gitmeyi başaran yazarın kendisi görülmektedir.

Eserde Pioner Birliğinde trampetçi olan ve Sovyet gerçeğiyle yetişmiş on yaşındaki Seryoja Şçerbaçyov'un çetin deneyimleri, başarısızlıkları ve babasının zimmetine para geçirmek suçundan tutuklanması üzerine yaşadığı hayal kırıklığı anlatılır. Ülkesine sadakati ve bağlılığıyla tanınan Seryoja, babasını aklamak için kitaplardaki kahramanlar gibi gözü pek bir asker olmayı hayal eder. Ancak kararlarını sorgulamayan ve sorumluluklarını unutan Seryoja düşmana esir düşer. Gaydar okuyucuya kahramanın esaret altında bile ülkesiyle birlik olduğunu, babasının söylediği askeri şarkıları ve Kızıl Ordu askerlerinin yer aldığı ormanı unutmadığını yansıtarak Sovyet çocuğuna duyduğu güveni ortaya çıkarır.⁸⁴⁶ Sovyet çocuklarına nasıl yaşanması, bu yaşamın zorluklarıyla nasıl mücadele edilmesi gerektiğini öğretir ve yapılan her hatanın bir bedeli olduğunun altını çizer.⁸⁴⁷ Ayrıca vatani sevmenin, ülke düşmanlarının her yerde olduğunu bilip tetikte olmanın ve komünizmin doğruluğuna inanmanın önemini vurgular.⁸⁴⁸

Sovyet gerçeğini okuyucuya sunduğu bu eseriyle Gaydar, hainlikle suçlanmaktan ve öldürülmekten kurtulur.⁸⁴⁹ 1930'larda caniler tarafından katledilen S. M. Kirov, V. V. Kuybişev, A. M. Gorki gibi Sovyetler Birliği'nin en iyi evlatlarının ölümlerine dikkat çektiği için Onur Nişanı (Орден Знак Почета) ile ödüllendirilir.⁸⁵⁰

1939-1940 yıllarında çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda kaleme aldığı *Vasili Kryukov* (Василий Крюков), *Sefer* (Поход), *Marusya* (Маруся), *Vicdan* (Совесть) adlı eserleri sade ve kolay anlaşılır anlatımıyla dikkat çekerler.⁸⁵¹ Aynı

⁸⁴⁴ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 343, 344.

⁸⁴⁵ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 252.

⁸⁴⁶ Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 309.

⁸⁴⁷ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 154.

⁸⁴⁸ Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 250.

⁸⁴⁹ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 341.

⁸⁵⁰ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 153.

⁸⁵¹ Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 341.

yıllarda yazdığı ve Sovyetler Birliği'nin ideal çocuk tipini çizdiği *Timur ve Komutası* (*Тимур и его команда*) adlı eseri, birçok yazar, pedagog ve edebiyat eleştirmenlerince ağır eleştirilere tutulur. Özellikle gerçek hayatta böyle bir insanın olamayacağı, Timur ve komutasının zararlı bir gruplaşma olduğu, bu nedenle yazarın çocukları yanlış sürüklediği görüşülür. Tüm tartışmalara ve olumsuz görüşlere rağmen çocuklar arasında etkisi çığ gibi büyüyen Timur hareketi o denli geniş sahalara ulaşır ki, ülkenin dört bir yanında Timur komutaları oluşmaya ve eser, okullarda ders kitabı olarak okutulmaya başlar.⁸⁵² Bu başarının ardından Gaydar, 1941 yılı Komsomol Kurulu'nda çocuk edebiyatı yazarının, “yeni insan”ın yetiştirilmesinde ilk eğitmen olduğunu şu sözlerle açıklar: “Bir zamanlar bazı insanların, korkularından ya da kurnazlıklarından kendilerini çocuk edebiyatçısı diye tanıttıkları düşünülürdü. Gerçekte ise bu insanlar, Kızıl Ordu'nun güçlü muhafızlarını hazırlamışlardı.”⁸⁵³

Gaydar'ın sanatı incelendiğinde, sosyalist realizm akımının kuramcısı ve çocuk edebiyatı yazarı Gorki'nin “Eski ve Yeni Hakkında” (“О старом и новом”, 1927) adlı makalesinde “Çocukları eğitmek, yetenek ve yaşam tecrübesi gerektiren büyük bir iştir” sözündeki sorumluluğu bütün edebi yaşamı boyunca üstlendiği ve yeni yaşamın inşasında yer alan, güçlü kişiliğiyle dikkat çeken “yeni insan”ı işlediği belirtilebilir. İç Savaş yıllarını ve sosyalizmin kuruluş aşamalarını, yeni sosyalist yapının sürerliğini konu edinir.⁸⁵⁴ Çocuklara geleceğe, vatanın gücüne, sosyalist imparatorluğun zaferine güven duymayı aşılır. Bolşevik Partisine, halka, Kızıl Ordu'ya duyulan sevgi, itaat, emeğin, aydınlık ve dürüst yaşamın perdesini aralayan “güçlü devlet” ülküsü eserlerinin asıl temaları arasındadır. Çocuklara İç Savaş döneminde nasıl zafere ulaşıldığını, savaş ve devrim nedeniyle kötüye giden ekonominin nasıl iyileştirildiğini, yeni bir yaşam için sürdürülen bu mücadele ateşinde Sovyet insanın doğuşunu, ülkenin yeni baştan kalkınıp komünizme geçişini anlatır. Eserlerinde savaşçı çocuk tipleri yaratarak Sovyet çocuklarına vatanının korunması konusunda sorumluluk yükler.⁸⁵⁵ *Okul'da* (*Школа*) Boris Gorikov, *Savaşın Gizemi*'nde (*Военная тайна*) Malçışa Kibalçışa ve *Timur ve Komutası* (*Тимур и его команда*) adlı eserde Timur karakterini yeni yaşamın savaşçısı olarak tasvir eder. Bu açıdan yazarın çocuklara duyduğu sevgi ve inanç sanatını tamamlamaktadır. Sovyet çocuk edebiyatı yazarlarından L. A. Kassil,

⁸⁵²Jukova, L. a.g.m.

⁸⁵³Kassil, L. A. (1965a). a.g.e., 42.

⁸⁵⁴ Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 161.

⁸⁵⁵A.g.e., 139, 140.

Gaydar'ın kaleminin gücünü şu sözlerle açıklar: “A. P. Gaydar'ın en iyi yeteneği, okuyucusuyla konuşmasıdır. Sıradan bir kelime onda adeta özlü sözlerle dönüşmektedir, çünkü bu sözlerde her zaman büyük bir fikir zenginliği bulunmaktadır.”⁸⁵⁶

1941 yılında şiddetlenen baş ağrıları nedeniyle Gaydar, tedavi olduğu Sokolniki adlı sanatoryumda Zoya Kosmodemyanskaya ile tanışır. Moskovalı bir öğrenci ve gönüllü bir partizan olan, ileride Sovyetler Birliği'nin bütünlüğü için canını feda eden bu kızın mutlulukla ilgili sorduğu soruya şu sözlerle karşılık verir: “Mutluluk nedir? Herkes bu soruyu kendince yanıtlar. Ancak tüm insanlar dürüstçe yaşamak, emek vermek, Sovyetler olarak bilinen bu büyük, mutlu ülkeyi sevmek ve korumak gerektiğini bilirler.”⁸⁵⁷

1941-1945 yılları arasında süren Anayurt Savaş'ının ilk günlerinden itibaren Gaydar, parti yönetimine savaşa katılmak istediğini ve sağlık durumunun iyi olduğunu bildirirse de her defasında bu talebi reddedilir.⁸⁵⁸ 20 Temmuz 1941'de savaşa “Komsomolskaya pravda” adlı gazetenin savaş muhabiri olarak gitmeyi başarır.⁸⁵⁹ Hastalığına ve karşılaştığı zorluklara rağmen vatanını savunma arzusunu hiçbir zaman kaybetmeyen Gaydar, arkadaşlarına cephe gerisinde durup olayları takip etmektense, savaşa katılmak ve düşmanın yüzüne bakmak istediğini belirtir.⁸⁶⁰ Gaydar'ın hem ruhuna hem de dış görünüşüne işleyen askeri disiplin, Sovyet çocuk edebiyatı yazarı ve dönemin savaş muhabiri L. A. Kassil tarafından şöyle tasvir edilecektir:

“Cephede askeri üniformalı, uzun boylu, çevik yapılı, yuvarlak yüzlü biri vardı. Geniş alnını açık bırakacak şekilde hafiften seyrekleşen saçlarını geriye taramıştı. Renkli gözlerinde ilk bakışta donuk bir ifade görünse de yaramaz ve mahcup bir ciddiyet saklıydı. İri ve düzgün yapısı, fişek benzeri mühimmatın asılı olduğu kemerli üniforması, kendine özgü ve güçlü görünüşüyle Anayurt Savaşı'nın komünistlerini anımsatıyordu. Bu kişi hem asker hem de mükemmel bir yazar olan Arkadi Petroviç Gaydar'dı.”⁸⁶¹

Cephede olduğu sırada Gaydar, Kiev'de birkaç Timur hareketinin başladığını duyar. Özellikle faşistlerle mücadele eden Yura Karpunenko'nun yüz kadar pionere önderlik yaptığı grubun varlığı, yazarın kendini iyi hissetmesini sağlar ve eserlerinde

⁸⁵⁶A.g.e., 160, 161.

⁸⁵⁷Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 269.

⁸⁵⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 142.

⁸⁵⁹Surkov, A. A. (1964). a.g.e., 32.

⁸⁶⁰Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 281.

⁸⁶¹Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 139.

vermek istediği mesajın eyleme dönüşmesine sevinir.⁸⁶² Ancak yıllardır yeteneğinin keşfedilmesini bekleyen Gaydar, sanatında ulaştığı başarıyı göremeden 26 Kasım 1941 tarihinde cephede faşistlerin saldırısına korkusuzca karşılık verdiği sırada, kalbine aldığı kurşunla henüz otuz yedi yaşındayken gözlerini hayata kapar.⁸⁶³ Savaş bittiğinde mezarı, Dnepr'dan Ukrayna'nın Kanev şehrine taşınır.⁸⁶⁴

Dönemin ünlü çocuk şairlerinden S. Mihalkov, 1946 yılında *Arkadi Gaydar* adlı şiirinde yazarı ölümsüzleştirir:

*“Sevilen çocuk kitaplarının
yaratıcısı
Ve çocukların vefalı dostu,
Bir savaşçının yaşaması
gerektiği gibi yaşadı,
Ve bir asker gibi öldü.*

*Bir okul öyküsü aç,
Onu Gaydar yazmıştır:
O öykünün kahramanı
dürüştür,
Küçük yaşına rağmen
cesurdur da.*

*Bir Gaydar öyküsü oku
Ve etrafına şöyle bir bak:
Bugün bile aramızda yaşıyor
Timur da Gek de Çuk da.*

*Onları davranışlarından
tanırlar.
Ancak bu önemli değil,
Gaydarcılıkta hiçbir zaman
kahraman olarak anılmazlar.*

*Dürüst, temiz kitapların
sayfalarını
Ülkeye armağan olarak
bıraktı
Savaşçı, yazar, Bolşevik
Ve bir yurttaş olan
Gaydar... ”⁸⁶⁵*

⁸⁶²Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 290.

⁸⁶³Surkov, A. A. (1964). a.g.e., 32.

⁸⁶⁴Ternosvki, A. V. (Red.). (1977). a.g.e., 252.

⁸⁶⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 378.

Ölümünden sonra Gaydar, ülke sınırlarını aşan büyük bir üne sahip olur.⁸⁶⁶ İkinci Dünya Savaşı'ndan önce *Askeri Gizem* adlı eseri Çekoslovakya'da yayınlanır. Prag'da ise *Timur ve Komutası* adlı eseri, Çek ve Slovak diline çevrilen ilk Sovyet kitabı olmasıyla dikkat çeker. Ayrıca Timur komutasına benzer çocuk birlikleri ortaya çıkar.⁸⁶⁷ Komsomol'un yirminci yılına özel yazdığı *Parlasın!* (*Пусть светит*, 1933) adlı öyküsü, *Karlı Kalenin Komutanı* (*Кмендант снежной крепость*, 1940) adlı sinema eseri ve *Kızgın Taş* (*Горячий камень*, 1941) adlı masalı farklı yıllarda tekrar yayınlanır.⁸⁶⁸

Çocukluğunu yaşayamadan yetişkin yaşamına adım atan, savaşın yıkıcı etkisini her uyuduğunda öldürdüğü insanların yüzünü görerek, aile olamayarak ve sinir hastalığıyla boğuşarak ödeyen Gaydar, neredeyse eserlerinin tümünde ağır eleştirilere maruz kalır. Sanatında ulaştığı noktayı göremese de gerek yaşamı gerekse sanatıyla Sovyet çocuk edebiyatının kurucuları ve en iyileri arasına girer.

4.2.2. Lev Abramoviç Kassil'in Yaşamı ve Sanatı (1905-1970)

*Çocuk okurun güvenini kazanabilmek büyük bir görevdir!*⁸⁶⁹

1917 Ekim Devrimi ile birlikte Rusya'da hem kültürel hem de ekonomik alanda köklü değişimler olur. Birçok farklı ulusun, Sovyetler Birliği adı altında bir araya geldiği ülkede çocuklar, yeni düzenin geleceğe aktarılmasında etkin rol alırlar. Çocuklara Sovyetler Birliği'ni ve komünizmin aydınlık yolunu anlatacak yeni bir yazar tipine ihtiyaç duyulmasıyla, 1930'lardan itibaren çocuk edebiyatı yazarı, genel edebiyatta hak ettiği yeri ve saygınlığı kazanır. S. Ya. Marşak, K. İ. Çukovski, L. Panteleyev, B. S. Jitkov, A. P. Gaydar, S. T. Grigoryev'in yanı sıra bütün yaşamını çocuk edebiyatına adan L. A. Kassil de bu yazar tipinin en önemli ve güçlü temsilcilerinden olur. "Çocuklarla vakit geçirmek, benim için her zaman ilgi çekici bir deneyimdir, onlarla bir aradayken kendimi daha neşeli ve genç hissediyorum" sözlerinden anlaşıldığı üzere içindeki çocuksu yönü ve sevgiyi kaybetmeyen Kassil, otuz beş yıl boyunca Sovyet çocuklarının en iyi ve güvenilir yol arkadaşı olmayı başarır.⁸⁷⁰

⁸⁶⁶Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 141.

⁸⁶⁷Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 319, 320.

⁸⁶⁸Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 141.

⁸⁶⁹Kassil, L. (1965b). *Vsluh pro sebya. Poputka avtobiografii. Sobraniye soçineniy v piyati tomah*. Tom 1. Moskva: Detskaya literatura, 27.

⁸⁷⁰Smirnova, V. (1967). a.g.e., 603, 607.

Lev Abramoviç Kassil, 10 Temmuz 1905'te günümüzde Engels şehri olarak bilinen Pokrovsk kasabasında entelektüel bir ailede dünyaya gelir.⁸⁷¹ Politik açıdan sıcak gelişmelerin, savaşların ve ilk Rus devriminin yaşandığı bu dönem, devrimin ateşli savunucusu olan Kassil ailesi için daha çetin bir hal alır. Kassil'in edebiyata adım attığı yıllarda, dönemin ünlü Amerikan yayınevlerinden "Viking Press"te, yazarın doğduğu dönem ve ortam şu sözlerle açıklanır: "*Lev Kassil, kulaklarında devrim sesleriyle doğdu... Geleceğin büyük yazarı doğduğu sırada Volga'da küçük bir köy doktoru olan babası, isyan eden kalabalığı pencereden şiir okuyarak sakinleştirmeye çalışıyordu.*"⁸⁷²

Kassil, 1934'te "İnternatsionalnaya literatura" adlı dergide yayınladığı otobiyografisinde babası Abram Grigoryeviç'in doktor, annesi Anna İsaakovna'nın ise müzik öğretmeni ve piyanist olduğunu belirtir.⁸⁷³ Bütün yaşamını mesleğine adanmış Abram Grigoryeviç, yaşama tarzı ve aile yapısıyla tayin yeri Pokrovsk kasabasına uyum sağlamada zorluk çekmez, ancak şehirli, varlıklı ve kültürlü bir aileden çıkıp taşraya gelen eşi için aynı durum söz konusu değildir.⁸⁷⁴ Kassil, bu küçük kasabadaki evlerinde toplumun iki farklı kesiminden olan ebeveynlerinin devrim yanlısı, illegal toplantılar düzenlemede aynı paydada buluştuklarını yazar. Resmi makamlara farklı gerekçelerle bildirdikleri bu toplantılarda, annesinin polis baskınına karşı zaman zaman çarın yeteneklerini yücelten şarkılar söylediğini dile getirir.⁸⁷⁵

Kassil, baskı ve korkunun hâkim olduğu evlerinde devrim faaliyetlerine yoğunlaşan ebeveynlerinden ilgi görmeyişini, başlangıçta dadısının, sonrasında ise emziğinin annesinin yerini aldığını, sanat yaşamında akıl hocası olarak gördüğü ünlü şair V. V. Mayakovski'nin de belirttiği gibi "*doğdum, büyüdüm ve emzikle beslendim*" sözleriyle açıklar. Hatta dört yaşına kadar bu plastik emziğe bağlı olduğunu, sonraki yıllarda da kardeşinin emziğini gizlice aldığını belirtir.⁸⁷⁶ Yazarın yalnızlığını ve sevgi açlığını bu emzikle giderdiği ifade edilebilir.

⁸⁷¹ Surkov, A. A. (Red.). (1966). *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya: İakov-laksness*. Tom. 3. Moskva, 428.

⁸⁷² Kassil, L. (1965b). a.g.e., 7, 8.

⁸⁷³ Kazak, V. (1996). *Leksikon russkoy literaturı XX veka*. Moskva: RİK "Kultura", 178.

⁸⁷⁴ Loyter, S. (2014). *Moy Kassil. Çastıçki butiya*. (Red. Dmitri Tsibel). Seriya: Biblioteçka gazeti "obşçinnıy vestnik." Petrozavodsk: Print, 14.

⁸⁷⁵ Kassil, L. (1965b). a.g.e., 7.

⁸⁷⁶ A.g.e., 8.

Kassil, sevgisiz ve ilgisiz aile ortamında aldığı ilk eğitimini Eski Çar Lisesi’nde sürdürür. Ancak buradaki eğitimini tamamlayamaz, yeni arayışlara gireceği ve her öğretmenin, kendisinde farklı bir yeteneği keşfedeceği Sovyet Birleşik Emek Okulu’na gider. Resim, müzik ve edebiyat gibi farklı sanat dallarında yeteneği olduğu keşfedilen Kassil, yoğun bir eğitim süzgecinden geçer. Özellikle Petrograd’tan gelen edebiyat öğretmeni A. D. Suzdalev’in ileri görüşlülüğü ve öğrencisinin en isteksiz olduğu anlarda bile onu cesaretlendiren tavrı, Kassil’in gelecekte büyük bir yazar olmasındaki en önemli etkidir.⁸⁷⁷ Görüldüğü üzere genç yaştaki Kassil’in çok yönlü kişiliği, sanatın farklı dallarına yönelmesini sağlamış, ancak uzun yıllar belli bir alanda yoğunlaşmasını engellemiştir.

Kassil yoğun eğitim yaşamının yanı sıra döneminin başat sloganlarından “Toplumuna faydalı ol!” çağrısına uyarak Pokrovsk Çocuk Kütüphanesi’nde çalışmaya başlar. Bölgenin demiryolu işçileri, tarım aletleri ve hızar fabrikası çalışanları, rıhtımdaki sandalcılar ve ameleler gibi toplumun işçi kesimine mensup çocukların ilk kez kitaba ulaştığı bu kütüphane, yazarın yaşamındaki ilklere ev sahipliği yapar. İlk kez burada çocuk okurla iletişime geçer. Bu kütüphane bünyesinde çıkardığı dergide ilk redaktörlük ve yazarlık deneyimini yaşar. Bütün yaşamı boyunca içini kemiren ve karşı koyamadığı “yaratma arzusu” ilk kez burada oluşur: “*Bu arzuya karşı koyacak gücüm yoktu, dergimizin ilk sayfalarına altında kendi imzamın olduğu şiirleri koyuyordum... Şimdi bu şiirleri, duvar takviminden ve ‘Probujseniye’ dergisinin ücretsiz ekinde çıkarıp yazdığımı itiraf edebilirim.*”⁸⁷⁸

Öğrencilik yıllarında Kassil için edebiyat, zaman zaman yoğunlaştığı bir eylemden öteye geçmez. Hatta gelecek yaşamında edebiyata gönül verip yazar olacağının hayalini bile kurmaz. Bu açıdan farklı meslek gruplarına yönelir. Başlangıçta birçok yaşıtı gibi otomobil ya da uçak kullanmak ister, ancak o dönemde bu neredeyse hayaldir. Gemi yapımı uzmanı olup Volga vapurlarının modelini çıkarmaya yönelse de gerekli malzemesi ve ödeneği yoktur. Annesinin şapkalarının altındaki karton kutular, şemsiye telleri, sigara kutusunun tahta parçaları ve çıralarla bu mesleği sürdürmesi mümkün değildir. Doğa bilgini olup herbaryum toplamadaki başarısızlığının ardından böcek ve kelebek koleksiyonculuğuna girer. Çok sayıda

⁸⁷⁷A.g.e, 8, 11.

⁸⁷⁸A.g.e, 9.

böcek toplayıp eterle bayıltır. Ancak eterin etkisinin geçmesiyle uyanan böcekler gece yarısı ayaklanır. Bu ayaklanma, tüm aile için tatsız bir deneyime dönüşür.⁸⁷⁹

1923 yılında eğitimini tamamlayan Kassil, kütüphanede gösterdiği hizmetlerden dolayı Komünist Parti Bölge Komitesi tarafından yüksek öğrenimini tamamlaması için Moskova'ya gönderilir.⁸⁸⁰ Üniversiteye giriş sınavlarını başarıyla geçen Kassil, Moskova Devlet Üniversitesi Fen Fakültesi Matematik Bölümünde eğitime başlar.⁸⁸¹ Ancak kendisinden gerçek bir matematik bilgini olmayacağını hemen anlar.⁸⁸² Bu sıralarda Kassil içinde durduramadığı ve kendisini yazmaya iten “yaratma hazzını” yeniden duyumsar. Bu hazzı, ailesine gönderdiği mektuplarda gördüğü yapıları, tiyatroları, stadyumları, dükkanları, sergileri, müzeleri ve hayvanat bahçesini, kısacası karış karış gezdiği Moskova'yı tasvir ederek yansıtır.⁸⁸³ Yıllar sonra yazar, edebi tarzının otuz sayfayı bulan bu mektuplarda geliştiğini belirtecektir.⁸⁸⁴

1924 yılında Kassil, Lenin'in ölümüyle binlerce insanın toplandığı ve matem tuttuğu günün kendisi için milat olduğunu ve o güne dair görüp hissettiklerini diğer insanların da öğrenmesi için yazar olmaya karar verdiğini belirtir. 1925 yılında da o güne dek yazılan eserlerden farklı bir şeyler yazma arzusuyla kaleme aldığı *Bay Kismikvik'in Radyo Alıcısı* (*Приемник мистера Кисмиквика*, 1925) adlı öyküsünü “Novosti radio” adlı gazetede yayımlar. Yazarın yaşamındaki olaylardan esinlenerek şekillendirdiği bu öykü, konusu ve başlığıyla okurun dikkatini çeker. Kassil, o sıralar hızla yayılan ve bir öğrenci için lüks sayılabilecek radyo eğlencesinden geri kalmamak için kendi yaptığı radyo alıcısından Tass Ajansı'nın yayını duyar. Bu anda yaşadığı mutluluğu ölümsüzleştirmek için yazacağı eserine radyo alıcısı başlığını vermeye karar verir. Yazar, başlıktaki bu gizemi eserin konusuyla pekiştirir. New-York'un Broadway Caddesi'nden uzak olmasına ve İngilizceyi bilmemesine rağmen Amerikalıların yaşamını konu edinir. Kahramanının adını, İngilizce öğretmeni olmak isteyen ve yüksek sesle kitap okumayı seven yan komşusundan işitir. Hatta İngilizceden çevrildiğinde “beni öp” anlamına gelen Kismi(kvik) ismi, tüm dikkatleri

⁸⁷⁹A.g.e, 9, 10.

⁸⁸⁰A.g.e, 12, 13.

⁸⁸¹Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 428.

⁸⁸²Kazak, V. (1996). a.g.e., 178.

⁸⁸³Erkek kardeşi Olya ve arkadaşı, adeta bir hikâyeyi anımsatan bu mektupları ücret karşılığında yerel gazetede “Moskova'dan Mektuplar” başlığıyla yayımlar.

⁸⁸⁴Kassil, L. (1965b). a.g.e, 12, 13.

çekerek eseri gölgede bırakır.⁸⁸⁵ Böylece yazar farklı olanı yaratma arzusunu gerçekleştirmiş olur.

Kassil, ilk öyküsünde ulaştığı başarıyı diğer eserlerinde sürdürmez. Yayınevlerinden eserleri için “uygun değil” notunun yazıldığı ya da kendisinin edebi yeteneğinin olmadığı yönünde geri dönüşler alır. Bu başarısızlığın ardından yılmayan Kassil, uzun süre A. S. Puşkin, L. N. Tolstoy, A. P. Çehov ve N. S. Leskov gibi yazarların eserlerini okuyarak yazacaklarını tasarlar. Hayal kırıklıklarıyla boğuştuğu bu sırada, geçim sıkıntısıyla mücadele etmek ve ailesine yük olmamak için elektrikçiler kooperatifinde afiş ressamı olarak işe başlar ve mağaza vitrinlerine afiş hazırlar. Öğrenci kulübünün mümessilliğini ve “Sinyaya bluza” adlı üniversite gazetesinin redaktörlüğünü yapar. 1927 yılında gazetelerde yazdığı kısa denemeler sayesinde isminden bahsettiren Kassil, Taşkent’in “Pravda vostoka” ve Novosibirsk’in “Sovetskaya Sibir” adlı gazetelerinden Moskova muhabiri olması yönünde teklif alır.⁸⁸⁶ 1929 yılında ise kendisine büyük ün getiren *Kara Kaplı Defter (Kondayum)*⁸⁸⁷, 1929) adlı eserini yazar. Öğrencilik yıllarında bütün öğrencilerin hatalarının yazıldığı defterden esinlenerek yazdığı bu eserin konusunu, öğretmenlerin ve okul idaresinin kendisine ve arkadaşlarına sınıfta açıklamadıkları her şeyi gizlice öğrenmeleri ve Çarlık dönemindeki baskıcı okul sisteminin nasıl yıkıldığı oluşturmaktadır.⁸⁸⁸

Kassil, bütün yaşamı boyunca kendisine kılavuzluk yapan ünlü şair V. V. Mayakovski ile tanışıklığı ve bu genç yeteneğin eserini, başında bulunduğu “Noviy Lef” adlı dergide yayınlaması sayesinde edebiyat yaşamına adım atar.⁸⁸⁹ Mayakovski’den kendisine kalan edebi mirası şu sözlerle açıklar:

“Mayakovski’de geleceği önceden sezen cüretkâr bilgiyi öğrendim, öfkenin acımasız eğitimini, sevginin ise mutlu ve titiz okulunu geçtim. Mayakovski’nin eserlerinde açık bir şekilde Lenin’in tavsiye ettiği gibi edebiyatın, proleteryanın bir parçası olduğunu gördüm. (...) Kelimeyi öyle güçlü çeviren,

⁸⁸⁵A.g.e, 13, 14.

⁸⁸⁶A.g.e, 14, 15.

⁸⁸⁷Çarlık Rusyası’nda “Konduit” (davranış) kelimesinin ortaya çıkışıyla ilgili ilk bilgiye, Büyük Petro döneminde rastlanır. Fransızcadan Rusçaya giren bu sözcük, D. N. Uşakov’un ve sonraki dönemde N. Yu. Şvedova’nın sözlüklerinde “katılımcıların ya da askeri çalışanların iyi ve kötü davranışlarının kaydedildiği liste” olarak açıklanır. Okullarda öğrencilerin davranışlarının kaydı için kullanımı ilk kez 19. yüzyılda Alman pedagog Johann Friedrich Herbart tarafından gerçekleştirilir. Çarlık Rusyası’nda ise özellikle dini eğitim kurumlarında ve askeri liselerde kullanımı yaygındır. Dobrodomov, İ. G. (2001). Konduit: İstoriya slova po tekstam i slovaryam. *Izvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 20, Ekaterinburg. <http://www.philology.ru/linguistics2/dobrodomov-01.htm> adresinden 25. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.

⁸⁸⁸Kassil, L. (1965b). a.g.e, 15.

⁸⁸⁹Kassil, L. (2008). *Stanovoy hrebet: Rasskazi*. Biblioteka “ogonek.” Moskva: Terra knijnıy klub, 2.

*ayıran, işleyen ve biçimlendiren, aynı zamanda kelimeyi tehlike çanlarıyla kuşatan, kelimenin var gücüyle ve doğruluğuyla devrime hizmet ettiğini sevecenlikle ortaya çıkaran bir kelime ustası olduğunu hırsıyla inceledim.”*⁸⁹⁰

Kassil’in ilk ciddi çalışması olan *Kara Kaplı Defter* adlı eseri, eleştirilerin yanı sıra edebiyat çevrelerinde dikkat çeker. Çocuk edebiyatı yazarı ve “Pioner” dergisinin redaktörü B. A. İvanter, Kassil’e birlikte çalışmayı teklif eder. İvanter’in yönetiminde çalışmaya başladığı andan itibaren Kassil için yeni bir dünyanın kapıları açılır. İvanter’in “*Tuhaf adam! Çocuklar için mükemmel yazacaksınız*” sözleri üzerine otuz beş yıl aralıksız bir şekilde hizmet edeceği çocuk edebiyatına adım atar. O sıralarda çocuk edebiyatı, genel anlamda Leningrad’da S. Ya. Marşak, K. İ. Çukovski, B. S. Jitkov, V. V. Bianki ve L. Panteleyev tarafından sürdürülmektedir. İvanter’in, alanın kurucularından S. Ya. Marşak ile görüşmesi sonucunda çocuk edebiyatının Moskova bürosu oluşturulur ve başına Kassil getirilir. Böylece Kassil, genç yaşına ve kaleminin tecrübesizliğine rağmen hem ünlü yazarların yer aldığı “Pioner” dergisinin hem de Moskova çocuk edebiyatı bürosunun üyesi olur.⁸⁹¹

“Pioner” dergisi Kassil’den yeni, zekice kurgulanmış, dikkat çekici ve eğlenceli eserler yazmasını talep eder.⁸⁹² Kassil yeni eseri için kendisine gereken malzemeyi, kardeşi Oska ile eski dünyanın getirdiği kırılganlıklardan kurtulmak için uydurdukları ve onlara nefes alma imkânı veren hayali coğrafyalara yaptıkları yolculuklarda bulur.⁸⁹³ 1931 yılında ikinci büyük eseri *Şvambraniya*’yı (*Швамбрания*, 1931) kaleme alır. Eserinde, okurun dikkatini çekebileceğini düşündüğü çocukluk yıllarını, ailesini, lisedeki maceralarını ve taşrada bir kasaba olan Pokrovsk’u, Rusya’nın taşra şehrinde entelektüel bir ailede dünyaya gelen çocuğun sokağa, sıradan insanlara ve sıra dışı olana eğilimini ve mücadele edilmesi gereken toplumsal adaletsizliği anlatır.⁸⁹⁴ Ayrıca eski dünyanın eğitim sistemini etkileyen ideallerini, yeni Sovyet okulunun ilk yıllarını, Ekim Devrimi’nin bir rüzgar gibi eski adetleri ve okulları istila edişini, devrimle gelen yeni gerçeğin eskinin masallarından daha dikkat çekici oluşunu yansıtır.⁸⁹⁵ Kassil, devrime olan inancını şu sözlerle

⁸⁹⁰Kassil, L. (1965b). a.g.e, 17.

⁸⁹¹A.g.e, 15, 16.

⁸⁹²Smirmova, V. (1967). a.g.e, 604, 605.

⁸⁹³Kassil, L. (1965b). a.g.e, 19.

⁸⁹⁴Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 13.

⁸⁹⁵Kassil, L. (1965b). a.g.e, 19.

açıklar: “Sadece devrim, sert bir pedagog ve en iyi eğitmendir. Eski bağılıklarımızı yok etmeye ve parçalamaya yardım eder.”⁸⁹⁶

Şvambriya ülkesi, eski dünyayı değiştirmek ve düzeltmek için bir köprüdür, belirli sosyal anlamlar yüklü bir oyundur. Coğrafi, ekonomik ve tarihsel açıdan yetişkinler tarafından bozulan düzenin yeniden düzenlenmesidir.⁸⁹⁷ Eserde Lelka’nın işçi ÇK’nın sorusuna cevabı, eski ile yeni düzen arasındaki farkı gözler önüne sermektedir:

*“Her şeyin güzel olduğunu hayal ediyoruz. Bizde, yani Şvambriya’da her şey mükemmel! Her yerde kaldırım var, herkes öyle kaslı ki! Çocuklar ailelerinden bağımsız. Dahası şeker istediğin kadar var. Cenaze törenleri nadiren oluyor, sinema ise her gün. Hava hem açık hem de her zaman serin. Tüm fakirler şimdi zengin. Herkes halinden memnun. Üstelik bit bile yok.”*⁸⁹⁸

Geçmişin baskıcı rejimi ile devrimin sağladığı yeniliklerin mukayesesini yapması açısından *Şvambriya* adlı eserden Sovyet Yazarlar Birliği’nin ilk toplantısında övgüyle bahsedilir. S. Ya. Marşak eserde devrimle birlikte gelen yeni yaşamın, çocukların hayalini kurduğu düzenden çok daha iyi ve güzel olduğunu belirterek *Şvambriya*’yı en iyi çocuk öykülerinden biri olarak ilan eder.⁸⁹⁹

Kassil’in birçok yeni detayın olduğu bu eserini diğer çocuk yayınlarından ayıran en belirgin özeliği, yazarın keskin ve eğlenceli mizahında saklıdır.⁹⁰⁰ Sovyet halkbilimci S. M. Loyter’e göre Kassil’in sanatında mizah, yazarın romantizminin kendine özgü doğasını ve içeriğini oluşturmaktadır. Bu eserde romantizmin ve hicvin birleşimini sunmaktadır.⁹⁰¹

Kassil’in sanatına hâkim olan romantizm, eserde çocukların hayallerinde yeni ülkeler yaratmalarını sağlar. Yazarın eserlerinde *Şvambriya*, *Sinegornya* ve *Cungahora* gibi yeni ülkeleri keşfetmek ve buralara yolculuk yapmak kaçınılmaz bir hayal ve yok edilemez bir istektir. Bu edebi özellik, Kassil’in gerek yurt içinde gerek yurt dışında kendisine büyük ün getiren ve çocuk edebiyatı klasikleri arasına giren

⁸⁹⁶Loyter, S. M. (1965). Otkritiye nevedomih stran: O tvorčestve L. Kassilya. *O literature dlya detey*, Vıp. 10, 5. <https://docplayer.ru/58309893-S-m-loyter-otkrytie-nevedomyh-stran-o-tvorchestve-l-kassilya-o-literature-dlya-detey-p-s.html> adresinden 27.05.2019 tarihinde alınmıştır.

⁸⁹⁷ A.y.

⁸⁹⁸Kassil, L. (2015). *Konduit i Şvambriya*. M: August, 176.

⁸⁹⁹Marşak, S. Ya. (1971). *O bolşoy literature dlya malenkih. Sobraniye soçineniy v vosmi tomah. T. 7. Vospitaniye slovom (Stati, zametki, vospominaniya)*. Moskva: Hudojestvennaya literatura, 308.

⁹⁰⁰Smirnova, V. (1967). a.g.e, 606.

⁹⁰¹Loyter, S. M. (1965). a.g.m, 1.

birçok eserinin temelini oluşturmaktadır.⁹⁰² Loyter, yazarın hayali ülkelerini şöyle tasvir eder: “Çocuk edebiyatımızda Kassil’in meçhul ülkeleri, insanların mutluluğu ve tamamıyla iyi bir yaşam hayalinin sonucudur. Bu hayaller, ayrıca yazarın geleceği görme arzusundan kaynaklanır. (...) Kassil’in meçhul ülkeleri, inanç ve mutluluğun, iyilik ve sevginin olduğu çocukluk yıllarının manevi kıtasıdır.”⁹⁰³

Sovyet yazar İ. G. Ehrenburg ise Kassil’in bu eserini ve hayali ülkeler yaratmadaki yeteneğini şu sözlerle açıklar:

“Şvambriya bir önceki eserinden çok daha iyi. Kassil sadece bu eserini yazmış olsaydı, yine de edebiyat tarihine sonsuza dek girerdi. Dünya edebiyatında, XX. yüzyılın ilk yıllarında neslin çocukluğunu yansıtan mükemmel eserlerden biri. Bu eser, yazarın kendi çocukluğundan, iki çocuğun yaşamından ve onların gerçek oyunlarından çıkmıştır. Esere ait belirteçleri (Şvambriya ülkesinin haritasını, armasını, bayrağını ve gizli dokümanlarını) yazarın odasında görme şansına sahip oldum. M. M. Prişvin’in dediği gibi çocukluğumuzda yaşadığımız, unutulmaz mutluluğun ülkesi. Bu zamana dek birçok yazar eserlerinde ütopyik ülkeler yarattı, ancak hiç kimse, Kassil gibi bir çocuğun hayal gücünü bu kadar canlı tasvir etmedi.”⁹⁰⁴

Yazarın kendi çocukluk yıllarına yer vermesi de eserin dikkat çeken diğer yönünü oluşturmaktadır. Eser, ayrıca A.P. Gaydar’ın *Okul* (Школа, 1930) ve V. P. Katayev’in *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli* (Белеет парус одинокий, 1936) adlı öyküleriyle benzerlik göstermektedir. Ancak Gaydar’ın öyküsünde çocuğun yolu okuldan devrime çıkarken, Kassil’de hayali bir ülkeye yolculuğa dönüşür.⁹⁰⁵ Anlaşılabacağı üzere Şvambriya adlı eser, başlangıçta farklı konusu ve sanatsal özellikleriyle övgüyle karşılanır. Ancak 1930’lu yılların değişen siyasi atmosferi nedeniyle Kassil, burjuvaya hizmet etmekle ve burjuvanın gözünden devrime bakmakla suçlanır.⁹⁰⁶ Özellikle Kassil’in sanatındaki en önemli ve olağan yönü oluşturan “yeni ülkelerin yaratılması” uzun yıllar eleştirmenler tarafından hayalperestlik, romantizm kalıntısı olarak adlandırılır.⁹⁰⁷ Çocuk kahramanın hayalinde yarattığı Şvambriya, Sinegornya ve Cungahora gibi ülkelerin büyük ilgiyle karşılanması ve gerçek hayatta Kassil ülkelerine benzer düzenin aranması sonucunda

⁹⁰²Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 12, 13.

⁹⁰³Balina, M. R. (2012). Voobrajajemaya geografiya v detskikh povestyah Lva Kassilya. Vestnik RGGU. Seriya: Filosofiya. Sotsiologiya. Iskustvovedeniye. M: İzd: Rossiyskiy gosudarstvennıy universitet, 49. <https://cyberleninka.ru/article/n/voobrazhaemaya-geografiya-v-detskikh-povestyah-lva-kassilya-1>adresinden 20.05.2019 tarihinde alınmıştır.

⁹⁰⁴Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 15.

⁹⁰⁵Smirnova, V. (1967). a.g.e, 606.

⁹⁰⁶Balina, M. R. (2012). a.g.m., 50.

⁹⁰⁷Loyter, S. M. (1965). a.g.m., 2.

da yazar, formalist ya da sahte romantik olmakla suçlanır.⁹⁰⁸ Bu nedenle Kassil, *Şvambriya* adlı eserini birkaç kez değiştirmek, hatta bazı kısımlarını yeniden yazmak zorunda kalır. Eleştirilerin önünü kesebilecek kesin çözümü ise eseri, Sovyet öncesi eğitim sistemini ve okul yıllarını eleştirdiği *Kara Kaplı Defter* adlı öyküsüyle birleştirmekte, kısacası özgür ve eğlenceli hayali, eski Rusya'nın kara kaplı not defterine mahkum etmekte bulur.⁹⁰⁹ Kassil'in diğer eserleri de aynı şekilde romantizm kalıntısı, kahramanlarının üsluplarındaki karmaşa, anlatımın durağanlığı ve pedagoji karşıtı oluşuyla edebi-pedagojik eleştiriye uğrar.⁹¹⁰ Yaşamının son on yılında rahat bir nefes alan Kassil, en ağır eleştiride bile kendisi için faydalı ve adil olanı bulmaya çalışır. Çocuk edebiyatına bağlılığını ve bu alanın içinde olmanın kendisine verdiği mutluluğu şu sözlerle açıklar: “*Ne kadar zor olursa olsun çocuk edebiyatını seçtiğim için hiçbir zaman pişman olmadım. Benim için çocuklarla bir arada olmak her zaman ilgi çekici oldu. Küçük okuyucularımla göz göze ve burun buruna olabileceğim her fırsatı değerlendiriyorum.*”⁹¹¹

1930'lu yıllarda yazarlara ve diğer Sovyet vatandaşlarına uygulanan baskı toplumda korkuya sebep olur. Kassil bu korkuyu, eserlerine yönelik eleştiriler ve kardeşi İosif Abramoviç'in (Oska'nın) ölümü nedeniyle bütün yaşamı boyunca hisseder.⁹¹² 1938 yılında yazar ve bilim adamı İosif Abramoviç, Lev Troçki taraftarı, Sovyet karşıtı olmakla suçlanır ve sürgüne gönderilerek kurşuna dizilir. Akrabalarının gerçeği gizlemesiyle kardeşiyle dokuz yıl yazışma hakkının olmadığını düşünen Kassil, ölüm haberini sonradan öğrenir. Bu tür kıyıma kendisinin de uğrayacağını düşünen yazar tutuklanmaz ve Yazarlar Birliği'nden çıkarılmaz. Ancak bütün yaşamını yakalanma korkusuyla geçirir.⁹¹³ Bu kısımlar ve baskılar sonucunda Kassil'in çok sevdiği ülkesinin ve umutla beklediği, ancak hayal kırıklığına uğradığı devrimin köle ruhlu, sadık bir yoldaşa ve siyasi bir yazara dönüştüğü belirtilebilir.

Kassil'in ölümünün ardından oğlu Vladimir⁹¹⁴ ile yapılan görüşmede babasının siyasi bir yazar olup olmadığı sorusuna alınan cevap, devrim ve sonrasında

⁹⁰⁸Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 12.

⁹⁰⁹Balina, M. P. (2012). a.g.m., 50.

⁹¹⁰Kazak, V. (1996). a.g.e., 178.

⁹¹¹Kassil, L. (1965b). a.g.e, 20.

⁹¹²Balina, M. R. (2012). a.g.m., 47.

⁹¹³Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 14.

⁹¹⁴Kassil iki kere evlilik yapar. İlk evliliğinden iki oğlu olur. İkinci evliliğini ise ünlü artist Svetlana Sobinova'nın kızı ile gerçekleştirir. İkinci evliliğinden kızı İrina olur. Letuvet, O. (2017). *Lev Kassil: Malçışka s vorobyem v karmane*. <http://www.reporter64.ru/content/view/lev-kassil-malchishka-s-vorobem-v-karmane#ad-image-0> adresinden 01.04.2019 tarihinde alınmıştır.

yaşananların yazar üzerindeki etkisini yansıtmaktadır. Oğlu, babasının diğer insanlar gibi devrimin ilk yıllarını büyük umutla geçirdiğini, ancak eserlerinde Stalin’e hiçbir zaman yer vermediğini belirterek⁹¹⁵ korku perdesinin ardına gizlenen ve çocuk edebiyatını kaçış yeri olarak gören yazarın yönetime gizli kafa tutuşunu açıklar.

Kassil, endüstrileşmenin yoğunluk kazandığı 1930’larda S. Ya. Marşak, A. P. Gaydar, K. G. Paustovski, B. S. Jitkov ve M. İlin gibi sosyalist yapılanma konusuna eğilir. Çocuklar için *Lezzetli Fabrika* (*Вкусная фабрика*, 1930), *Planetaryum* (*Планетарий*, 1931), *Zeplin* (*Цепнелин*, 1931), *Her Yerde Giden Kayık* (*Лодка-вездеходка*, 1933), *Stratosfer Balonu* (*Стратостат*, 1935) gibi bilimsel içerikli denemeler kaleme alır. Bu denemeleriyle yazar, çocukları bilim ve teknik alanındaki son gelişmeler hakkında bilgilendirir.⁹¹⁶ Ayrıca denemelerin başlıklarından da anlaşılacağı üzere çocukların kelime bilgilerini artırmaya yönelik yeni kavramlara yer verir.

Kassil, 1930’ların ikinci yarısında tamamıyla sosyal konular ile ilgili eserler kaleme alır. *Alyoşka Ryazan ve Amca Belomor’un Hikayesi*’nde (*Сказка об Алешке Рязань и Дядьке Бедеморе*, 1935) “yeni insan”ı, *Soğuk Buz Parçası*’nda (*Льдина-холодина*, 1935) Arktika’nın fethini, *Kolya Amca*’da (*Дядя Коля*, 1938) düşmanlarla mücadele etmeyi, *Disko*’da (*Диско*) çocuğun enternasyonal eğitimini anlatır. *Kaybolan Sınıf* (*Пропавший класс*, 1936), *Yirmi Yedi Bilge Öğrenci* (*27 мудрых школьников*), *Bel Kemiği* (*Становой хребет*, 1937) adlı kısa öykülerinde ise ilk eseri *Kara Kaplı Defter ve Şvambriya*’da işlediği “okul” temasını sürdürür. Kassil’in “okul” temasını yansıttığı en başarılı eserlerinden biri de 1938 yılında yazdığı ve “uzun öykücük” olarak nitelendirdiği *Kahramanın Erkek Kardeşi Çeremiş*’dir (*Черемыш-брат героя*). Yazar bu eserinde, toplumun ahlaki ve sosyal sorunlarına, çocukların yaşamında hayale ve ideal olana duydukları arzuya, çocuklar ve yetişkinler arasındaki dostluğa değinir. Eserde Geşka, eğitime önem veren ve sporla ilgilenen dürüst biridir. Bu özellikleriyle Sovyetlerin gelecek nesilden beklediği profile sahiptir. Terzilikten başka meziyeti bulunmayan ablasının yerine Sovyet kahramanı unvanına sahip bir kardeşi olmasını arzular. Bu arzusu, onu yalana sürükler⁹¹⁷ ve soyadı benzerliğinden yararlanarak kendisini ünlü bir pilotun kardeşi olarak tanıtır. Ancak o

⁹¹⁵Balina, M. R. (2012). a.g.m., 50.

⁹¹⁶Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e., 59.

⁹¹⁷A.g.e., 60, 61.

andan itibaren yaşamında sürekli bir şeyler ters gitmeye başlar. Öksüz Geşka'nın hayatını düzene koymak ve gerçek dünyaya dönmek için yalan söylememesi gerekmektedir. Yazar, Geşka'nın bu eksik yönünü ortaya çıkararak çocuklara yapılan yanıltan dönmek gerektiği mesajını verir. Geşka, yalan söylemeyi bıraktığında ünlü pilot Çeremiş onu kardeşi gibi kabul etmeye hazırdır.⁹¹⁸ Kassil, bu eserindeki pilot karakteriyle Sovyetler Birliği kahramanı ünlü pilot Valeri Çkalov'u ve kişiliğini yansıtır.⁹¹⁹ Ayrıca bu eserde yazarın sanatına hâkim olan "öksüz çocuk" motifi dikkat çekmektedir. Kassil'in kahramanları için öksüz olmak, yazarın yarattığı yeni dünyaya girmek için ilk koşuldur. Aile kurallarının ve yasaklarının etkisinde olmayan kişiler kolaylıkla gerçek dünyadan fantastik dünyaya geçiş yapabilirler. Öksüz Geşka Çeremiş da hayal dünyasında ünlü bir pilotun kardeşi olduğuna hem kendini hem de çevresindeki insanları inandırır. Kassil'in diğer eserlerinde de benzer tema söz konusudur. *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1941-1947) adlı eserde, Sima Krupitsına aile ortamında yetişmesine rağmen kendisini öksüz biriymiş gibi hisseder ve rejisör A. D. Rasşepey'i manevi babası olarak görür. *Sevgili Çocuklarım*'da (*Дорогие мои мальчишки*, 1944) Kapka Butirev, Gladyatör *Kupası*'nda (*Чаша гладиатора*, 1960) ünlü savaşçı Artyom Nezabudnyy'nin kapitalizm bataklığından kurtardığı Pyer Kondratov, yazarın son uzun öyküsü *Hazır Olun Majesteleri*'nde (*Будьте готовы, Ваше Высочество!*, 1964) egzotik Cungahora ülkesinden prens Delihyar Surambuk ve yetimhaneden gelen Tonya Paşuhina da öksüzdür.⁹²⁰

Kassil'in sanatsal özelliklerinden biri de gerçek olay ve olguları romantik bakış açısından sunmasıdır. *Kahramanın Erkek Kardeşi Çeremiş*'in yanı sıra *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1941-1947), *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*, 1951) ve *Erken Gün Doğumu* (*Ранний восход*, 1953) adlı eserlerinde yazarın romantik bakış açısıyla gerçek olguları yansıttığını görmek mümkündür.⁹²¹

1940 yılında Kassil, *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1941-1947) adlı uzun öyküsünü kaleme alır. Aldığı sayısız rica mektubu üzerine öykünün ikinci bölümünü yazar. Bu eserinde çağdaşı A. P. Gaydar gibi dostluk, sevgi, vatanseverlik, çocukları gerçek yaşama hazırlama gibi konulara değinir.⁹²² Yazar, eserin başlığıyla

⁹¹⁸Balina, M. R. (2012). a.g.m., 48.

⁹¹⁹Smirnova, V. (1967). a.g.e, 612.

⁹²⁰Balina, M. R. (2012). a.g.m., 48.

⁹²¹Loyter, S. M. (1965). a.g.m., 1.

⁹²²Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e, 63.

bireyin kendine karşı koyabilmesini, sıradanlığın üstesinden gelmeyi ve günlük hayatın bayağılığında ilk bakışta fark edilmeyen mükemmelliğin tohumlarını görmeyi hedefler.⁹²³ Öykünün konusunu, kendine has tarzıyla beklenmedik anlarda ve eğlenceli karşılaştırmalar üzerinden geliştirir. Çocukların tiyatroya düşkünlüğünü fark eden yazarın bu öyküsünde, kadın kahraman Sima Krupitsina'nın beklemediği bir anda etrafını Napolyon kılığında birkaç kişi sarar. Böylece okuyucu, kendini tiyatro salonunda bulur ve buradaki işleyiş hakkında bilgi sahibi olur. Kassil diğer eserlerinde olduğu gibi bu öyküsünde de çocuk okuru eğlendirmenin yanı sıra onun pedagojik açıdan eğitimine de önem verir. Özellikle rejisör Labardan ve Rasşepey'in konuşmalarında kelime oyunlarına ve atasözlerine yer vererek eserin eğitici yönünü ortaya çıkarır. Kassil eserin ikinci bölümünde ise halkın savaşa, faşizme, düşman Almanların saldırılarına karşı direnişini anlatır.⁹²⁴ Sima, rejisör Rasşepey aracılığıyla gerçek hayata atılır,⁹²⁵ tiyatro sahnesinde savaşa dair öğrendiği bilgileri cephede uygular. Eserde yaşam beklenmedik bir anda sürmeye ve konunun akışını değiştirmeye devam eder. Sima'nın Türkmen süvari Ameda ile aşkı ve küçük pioniyerlerinden İgor Malinin ile Almanlardan kendi cephelerine kaçışı ustalıklı anlatılır. Ayrıca başkentin savaş anları, düşmanın ilk hava saldırısı, çatılarda tutulan nöbetler, savaşın çetin günleri, Moskova yangını, çocukların tahliyesi ve Moskova'ya duyulan aşk esere yansımıştır.⁹²⁶

İkinci Dünya Savaşı sırasında Kassil, Kuzey ve Batı cephelerinde, ayrıca Ukrayna cephelerinde savaş muhabiri olarak görev alır. Bu dönemde sanatındaki en önemli temayı, Sovyet halklarının Almanlara karşı sürdürdüğü mücadele oluşturmaktadır.⁹²⁷ Savaş dönemi kaleme aldığı en önemli eseri *Sevgili Çocuklarım*'dır (*Дорогие мои мальчишки*, 1944). Bu eserinde hava tahmin uzmanı Arseni Petroviç Gay'da çağdaşı Arkadi Gaydar'ın protipini çizer.⁹²⁸ Eserde çocukların oyunlarından, hayallerinden ve anılarından doğan Sinogoriya ülkesi de Gaydar'ın *Çuk ve Gek* (1939) adlı eseriyle bağlantılıdır. Mavi renkli dağlarından dolayı bu ülkenin Sinogoriya ismini aldığı anlaşılmaktadır. Eserde, Gaydar geleneğinde oyunun,

⁹²³Mihalkov, S.-Yakovlev, Yu. (1972). *Kassil o Kassile*. (Sostavitel: A. Kulešov-Ts. Solodor). Moskva: Fizkultura i sport, 8.

⁹²⁴Smirnova, V. (1967). a.g.e, 612- 614.

⁹²⁵Balina, M. R. (2012). a.g.m., 48.

⁹²⁶Smirnova, V. (1967). a.g.e, 614, 615.

⁹²⁷Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). a.g.e, 63.

⁹²⁸Smirnova, V. (1967). a.g.e, 612.

imkânsız istek ve hayallerin gerçeğe dönüşmesi söz konusudur.⁹²⁹ Bu açıdan eser, Gaydar geleneğinin bir devamı olarak düşünülebilir. Ayrıca yazar bu eserinde, sanatının geneline hâkim olan “kişiliği yeniden düzenleme” motifini işler. Bu motif, yazarın eserlerinde gerçek ve hayal edilen coğrafya temasıyla bağdaşmaktadır. Eserde çocuklar okula giderler, fabrikada çalışırlar, aynı zamanda öğretmenleri Arseni Gay’ın anlattığı Sinegorlu kardeşlerin ünlü geleneklerinin sürdürüldüğü gök mavisi Lazorev dağlarına gitmeyi hayal ederler.⁹³⁰ Kassil’in arşivini inceleyen halkbilim uzmanı S. M. Loyter, yazara Moskova’nın Kubin İstasyonu’ndan gelen ve üzerinde Sinegoriya ülkesinin amblemi ve arması bulunan mektupta geçen “*Sevgili yazar Lev Kassil! Kitabınızı okuduk ve hava tahmin uzmanı olmaya karar verdik. Bölük bayrağımızda mavi dağlıların arması var...*” sözlerine makalesinde yer vererek eserin, gerçek yaşamda çocuklar üzerindeki etkisini yansıtır.⁹³¹

1949 yılında Kassil, Sovyet yazar M. L. Polyanovski ile birlikte *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*, 1951) adlı uzun öyküsünü kaleme alır.⁹³² Sovyet halkının Almanlara karşı sürdürdüğü mücadelenin ve Kerç Taş Ocağı’nın savunulmasının anlatıldığı belgesel içerikli bu eserini, partizan Volodya Dubin’e ithaf eder.⁹³³ Yazar, Volodya Dubinin tipiyle çocuk okura, kahramanlığın, yiğitliğin, dayanıklılığın, vatana ve milletine bağlılığın bir göstergesi olan kendi akranını tanıtmak ister.⁹³⁴ Bu eseriyle Kassil, 1950 yılında Sovyetler Birliği Devlet Ödülü’nü alır.⁹³⁵

1953 yılında ise *Erken Gün Doğumu* (*Ранний восход*) adlı uzun öyküsünü kaleme alır.⁹³⁶ Genç bir ressamın konu edildiği *Erken Gün Doğumu* adlı eseri, Kassil’in sanatında önemli bir yer tutar. Eserin kahramanı küçük bir çocuk ve aynı zamanda ressam olmaya çalışan Kolya Dmitriyev’dir. Loyter, yazarın Kolya Dmitriyev karakterinde gerçek bir çocuğu tasvir ettiğini belirtir. Çocuk edebiyatında geleneksel temaların dışında farklı konusu olan bu eserde bir ressamın doğuşunun ve sanatsal bakış açısının anlatıldığı anlaşılmaktadır.⁹³⁷ Kassil yeni bir yeteneğin

⁹²⁹Loyter, S. M. (1965). a.g.m., 9.

⁹³⁰Balina, M. R. (2012). a.g.m. 48, 49.

⁹³¹Loyter, S. M. (1965). a.g.m., 9.

⁹³²Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 429.

⁹³³Jitomirovoy, N. N. (Red.). (1962). a.g.e, 67.

⁹³⁴Smirnova, V. (1967). a.g.e, 618.

⁹³⁵Kassil, L. (2008). a.g.e., 2.; Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 429.

⁹³⁶Jitomirovoy, N. N. (Red.). (1962). a.g.e, 67.

⁹³⁷Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 9.

doğuşunu, okura eserin başlığından itibaren hissettirir. *Kara Kaplı Defter*, *Büyük Direniş*, *Küçük Oğlun Sokağı* gibi *Erken Gün Doğumu* eserine de mecazi bir anlam yükleyerek çocukların dikkatini çekmeye çalışır ve onları düşünmeye sevk eder. Eserin başlığındaki “doğuş” kelimesiyle, genç bir ressamın doğuşunu ve yeteneğinin ortaya çıkışını simgeler.⁹³⁸

Kassil, gerçek kahramanlarını yansıtmaya arzusuyla kaleme aldığı belgesel niteliğindeki *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*) ve *Erken Gün Doğumu* (*Ранний восход*) adlı uzun öykülerinin yanı sıra anı türündeki *Mayakovski Ben Kendim* (*Маяковский – сам*, 1940, 1960, 1963) ve Rus bilgin, kâşif ve roket biliminin kurucusu kabul edilen K. E. Tsiolkovski’yi andığı *Yıldızlara Yürüyen İnsan* (*Человек, шагнувший к звездам*, 1958) adlı eserlerini kaleme alır.⁹³⁹

Kassil’in 1959 yılında yazdığı *Tamamıyla İyi Bir Yaşam Hakkında* (*Про жизнь совсем хорошую*, 1959) adlı eseri, çağdaş sosyo-politik konulu çocuk yayınıdır. Ünlü Şair S. M. Mihalkov, Kassil’in bu eseri üzerinden yazarın sanatını şöyle tanımlar: “*Kassil’in bütün sanatı iki hayal çerçevesinde gerçekleşir. İlk olarak Şvambriya gibi var olmayan ülkelerle ilgili çocuksu ve saf bir hayal ile başlar. Sonrasında ise son eseri “Tamamıyla İyi Bir Yaşam” ile ilgili kurulan hayalin komünizmle gerçek oluşuyla sonlanır.*”⁹⁴⁰

Kassil, bu eseriyle, 1930’lu yıllarda pioner gazete ve dergilerinde gündeme gelen sosyo-politik konulu çocuk yayını geleneğini canlandırır. Böylece çocuklarla güncel, toplumsal, politik, uluslararası konuları konuşma gerekliliği, çocuk yayınındaki yazarların ve dergicilerin edebi arayışını belirler. Çünkü yazara göre yetişkinler sosyoloji, ekonomi, teknik, tarih üzerine bilimsel çalışmaları, marksizmi, Lenin’in kitaplarını ve partiye ait dokümanları okuyabilirler. Ancak çocuklara, Sovyet gerçeğini anlamaları için daha ilgi çekici ve anlaşılması kolay eserler gerekmektedir. Bu açıdan yazarın görevi, somut sorular yönelten ve bu sorulara net cevaplar bekleyen çocuğa, anlatımı bayağılaştırmadan anlaşılır ve ilgi çekici olabilecek şekilde sunmaktır.⁹⁴¹ Bu açıdan Kassil çocukların sorgulayan, merak eden yaklaşımlarına uygun olarak anlatımını şimdiki ve gelecek zamanda gerçekleştirir. 1964 yılında

⁹³⁸Smirnova, V. (1967). a.g.e, 616.

⁹³⁹A.g.e, 612.

⁹⁴⁰Mihalkov, S.-Yakovlev, Yu. (1972). a.g.e., 8.

⁹⁴¹Smirnova, V. (1967). a.g.e, 620, 621.

yazdığı son eseri *Hazır Olun Majesteleri* 'nde (*Будьте готовы, Ваше высочество!*, 1964) Kırım'da'ki Artek pioner kampını anlatır.⁹⁴²

Kassil, edebi faaliyetlerinin yanı sıra ünlü şair Mayakovski'nin “*Gazeteye ilginizi canlı tutun!*” tavsiyesine uyarak “İzvestiya” gazetesinde dokuz yıl çalışır. Şaire göre gazetede çalışmak, bütün ülkeyle aynı anda üzülp mutlu olmayı, kelime israfı yapmamayı, basit, açık, kısa ve dikkatli yazmayı öğretir.⁹⁴³ Şairin sanatının özünü oluşturan bu ilkeleri, Kassil'in de eserlerinde uyguladığı belirtilebilir.

Kassil, “İzvestiya” gazetesinin muhabiri olarak gerek yurt içi gerek yurt dışında çeşitli tip ve yapıda ulaşım araçlarıyla farklı, renkli ve de eğlenceli deneyimler yaşadığı birçok yere seyahat eder. Sayısız ülke, şehir, deniz, nehir görür ve farklı milletlerle tanışır.⁹⁴⁴ İç Savaş yıllarında görev alan Kızıl Ordu askeri G. İ. Kotovsk'un süvari birliklerinin sınırda yer alan eski kolhozunda⁹⁴⁵ yaşar, havada zeplin ile burun buruna gelir, Baltık Denizi kanalında tek başına yüzer, birçok maceraya katılır ve çoğu kez ölüm tehlikesi atlatır. 1935'te Sovyetler Birliği futbol takımıyla Türkiye'deki müsabakalara gelir.⁹⁴⁶

Kassil, tüm yazarlık yaşamı boyunca ilgi çekici ve tarihi olaylara tanık olur. İkinci Dünya Savaşı'nda cephede yer alır. 1942'de Avrupa kıtasının kuzeyinde yer alan Rybachy yarımadasında Sovyet denizcilerinin Finlandiya'ya karşı kazandığı askeri zaferin tanığı olur. 1934'te Çelyuskin adlı buharlı gemiyle Arktik Okyanusu'nda saplandıkları buzdan kurtulup Moskova'ya dönüş yapan gemi mürettebatını karşılar.⁹⁴⁷ 20 Temmuz 1936 tarihinde Kuzey Kutbu'ndan Amerika'ya kırmızı kanatlı AHT-25 adlı uçakla elli altı saat hiç durmadan uçuş yaparak dünya rekoruna imza atan Valeri Çkalov, Georgi Baydukov ve Aleksandr Belyakov adlı pilotlarla tanışır.⁹⁴⁸ 1933'te Moskova Havaalanı'ndan fırlatılan ve ilk kez yerden 19 kilometreye ulaşan stratosfer balonunda birkaç gece nöbet tutar. İlk maden ocağına ve Moskova Yemek Fabrikası'na giren ilk kişi olur. Yazarın seyahat ettiği yerler, tanık olduğu ilgi çekici ve tarihi olaylar, Sovyet çocuklarının ilgisini çeker. Kassil, zengin

⁹⁴² A.g.e, 611.

⁹⁴³ Kassil, L. (1965b). a.g.e, 18.

⁹⁴⁴ Smirnova, V. (1967). a.g.e, 608.

⁹⁴⁵ Kolektif tarım birlikleri.

⁹⁴⁶ Kassil, L. (1965b). a.g.e, 18, 19.

⁹⁴⁷ Smirnova, V. (1967). a.g.e, 608.

⁹⁴⁸ Svetenko, A. (2017). *Polet v neizvestnost: Podvig Çkalova, Baydukova i Belyakova*. <https://radiovesti.ru/brand/60935/episode/1514125/> adresinden 07. 05. 2019 tarihinde alınmıştır.

hayat tecrübesinin yanı sıra aldığı eğitim sayesinde de çocukların teknik ve bilime olan merakına cevap verebilir. Ayrıca profesyonel anlamda iyi bir sporcu oluşuyla çocuk okurun dünyasına çağdaşlarından farklı bir pencereden seslenir. Kassil'in çocukluğundan itibaren zayıf bünyesi olması onu spora yöneltir. Kayak, kürek, yelken, futbol hakemliği gibi çeşitli spor türlerine hakimdir. Birçok uluslararası olimpiyatta muhabirlik yapar, farklı milletlerden sporcu ve dünya şampiyonlarıyla arkadaşlık kurar.⁹⁴⁹ Kassil spora olan bu ilgisini, *Cumhuriyet Kalecisi (Вратарь республики, 1938)*, *Karlar Kraliçesinin Karşı Atağı*⁹⁵⁰ (*Ход Белой королевы, 1956*), *Gladyatör Kupası (Чаша гладиатора, 1960)* adlı eserlerinde yansıtır ve okuyucuyu sporcuların dünyasına dahil eder.⁹⁵¹ Kassil spora olan düşkünlüğünü çocuk eserlerine de yansıtır. Öyle ki her eserinde kahramanı sporun bir dalıyla ilgilenmektedir. *Kahramanın Kardeşi Çeremiş (Черемыш-брат героя, 1938)* adlı eserde Geşka Çeremiş mükemmel bir hokeycidir. *Sevgili Çocuklarım (Дорогие мои мальчишки, 1944)*'da Leningradlı miçolarla yarışmalar yapılır, *Büyük Direniş'te (Великое противостояние, 1941-1947)* Sima Krupitsina'nın önderliğindeki pionerler nehirde kayak gezisine çıkarlar.⁹⁵²

Kassil, çocuk dünyasını tanımak ve daha nitelikli eserler yazmak için ayrıca pioner kamplarını, çocuk matine ve kreşlerini ziyaret eder. Buralarda çocuklarla sohbet ederek onların meraklı sorularına karşılık verir ve yüzlerinde oluşan her duyguyu özümser. Öyle ki yazar, sanatında en önemli ilkesinin, çocuk okuyucunun yüzünde gülümseme oluşturabilmek olduğunu vurgular. Yazara göre dünyada hiçbir şey dostça ve neşeli bir çocuk kahkahasından daha mutluluk verici olamaz.⁹⁵³

Kassil'in farklı ve renkli bu yaşamının eserlerine yansıdığı belirtilebilir. Yazar, yaşamının eserlerine yansıyışını şu sözlerle açıklar:

“Deneme, yergi, öykü ve kitaplarda çocuklar için planetaryumu, yemek fabrikasını, maç müsabakalarını, garları, acil durum istasyonlarını, çocuk bahçe, fabrika ve kooperatiflerini, müzeleri, akademi toplantılarını, devlet kredisi tirajlarını, hastaneleri ve havaalanlarını, geçit törenlerini ve birçok yeni, sınırsız derecede büyük, zor ve heyecan dolu gerçeğimizi herkese özellikle de çocuklara anlatmak istedim.”⁹⁵⁴

⁹⁴⁹Smirnova, V. (1967). a.g.e, 608.

⁹⁵⁰Kayak müsabakasında Nataşa adlı sporcunun kar pistindeki zaferi anlatılmaktadır.

⁹⁵¹Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 429.

⁹⁵²Smirnova, V. (1967). a.g.e, 618, 620.

⁹⁵³Kassil, L. (1965b). a.g.e, 20, 25.

⁹⁵⁴A.g.e, 18, 19.

Kassil sadece çocuk edebiyatçısı değil, aynı zamanda birçok genç yeteneğin de yardımcısıdır. Her çıkan çocuk yayını titizlikle inceleyen yazar, kendisine gönderilen yazıları okuyarak genç yeteneklerin doğru yolu bulmalarında yardımcı olur.⁹⁵⁵ Çocuk folkloru uzmanı ve aynı zamanda yazarın ölümünden sonra arşivini inceleyen S. M. Loyter, Kassil'in genç yeteneklere desteğini, kendi deneyimlerinden bahsederek açıklar: “*Kassil’e her zaman minnettarım. Şövalye gibi çocuk edebiyatını koruduğu için minnettarım. Taşradan gelen ve bu alanda yeni başlayan araştırmacıları görmezden gelmediği için minnettarım. (...) ‘Şvambraniya’ adlı eseriyle beni çocuk folkloruna çektiği için minnettarım.*”⁹⁵⁶

1963 yılı ve sonrası Kassil için başarılı ve verimli bir dönemdir. Gorki Edebiyat Enstitüsü’nde çocuk edebiyatı üzerine seminerler verir ve Sovyet Yazarlar Birliği çocuk edebiyatı kürsüsünü yönetir.⁹⁵⁷ “Murzilka” dergisinin redaktörlüğünü yapar. “Pioner” dergisinin ve “Detskaya Literatura” adlı yayınevinin üyeliğini sürdürür.⁹⁵⁸ 1965 yılında Sovyetler Birliği Pedagoji Akademisi tarafından muhabir üye seçilir.⁹⁵⁹ Çocuk edebiyatının en önemli öncüleri arasındadır. Ancak geç bir dönemde gelen bu başarılar, son yıllarını yaşayan yazara mutluluk vermez. Mutluluğun yaşamına uğramakta geciktiği, çocuk edebiyatının mizah ustası ve çocukların çoğu kez Bay Şvambraniya diye seslendikleri Kassil, 21 Haziran 1970 tarihinde ansızın hayata gözlerini kapar.

4.2.3. Valentin Petroviç Katayev’in Yaşamı ve Sanatı (1897-1986)

“Ben devrimin oğluyum.

*Kötü çocuğu olabilirim, ama yine de oğluyum.”*⁹⁶⁰

Valentin Petroviç Katayev, seksen dokuz yıllık yaşam serüveninde Sovyet Rusya’nın her dönemine tanıklık eder. Siyasi, toplumsal ve edebi iklimdeki zorlu koşullara ayak uydurarak hayatta kalmayı başaran yazar, bu deneyimlerini ve ülke sınırlarını aşan dünya görüşünü eserlerinde yansıtır. Yazarın bu çok yönlü edebi geleneğinin oluşmasında, döneminin koşulları kadar entelektüel bir ailede yetişmesi de etkilidir.

⁹⁵⁵Smirnova, V. (1967). a.g.e, 609.

⁹⁵⁶Loyter, S. M. (2014). a.g.e, 15.

⁹⁵⁷Balina, M. R. (2012). a.g.m., 52.

⁹⁵⁸Smirnova, V. (1967). a.g.e, 609.

⁹⁵⁹Kassil, L. (2008). a.g.e., 2.

⁹⁶⁰Russell, R. (1978). a.g.e., 8.

Vyatkalı dindar bir aileden gelen babası Pyotr Katayev, Novorossiysk Üniversitesi Tarih-Filoloji Fakültesi'nden gümüş madalya ile mezun olur.⁹⁶¹ Üniversitede çalışması teklif edilse de öğretmen olmayı tercih eder. Mesleğindeki özveriyle çalışmalarından dolayı yedinci memuriyet derecesiyle soylu olma hakkını elde eder.⁹⁶² 1887 yılında Zaporozhye Kazaklarından bir albayın kızı ve yetenekli bir müzisyen olan on dokuz yaşındaki Yevgeniya Baçey ile evlenir.⁹⁶³ Uzun yıllar çocukları olmayan çiftin, 16 Ocak 1897 tarihinde Valya (Valentin Petroviç) adında oğulları dünyaya gelir.⁹⁶⁴ Katayev çifti, oğullarının sanatla iç içe bir çocukluk geçirmesi için ellerinden geleni yapar. Baba Pyotr Katayev, oğluna edebiyat sevgisi aşılar ve onu 19. yüzyıl Rus klasikleriyle tanıştırır. Anne Yevgeniya Baçey ise müzik kulağının oluşmasını sağlar.⁹⁶⁵ İleri yaşamında Katayev, *Harap Olmuş Bir Yaşam ya da Oberon'un Sihirli Boynuzu* (Разбитая жизнь, или волшебный рог Оберона, 1972) adlı otobiyografik eserinde edebiyata yönelmesinde aile ortamının ve çocukluk anılarının etkili olduğunu dile getirir:

“Annem ve babam sık sık piyano çalardı, evde romans ve halk şarkıları söylenirdi. Her zaman sanatla iç içe yaşadım. Annem şiirler okur, benim için masallar uydururdu, deftere farklı cisimler, canavarlar çizer ve bu nesnelere neşeli açıklamalar getirirdi... Öyle ki sonunda annemin göz atıp okuyacağı kendine ait bir kitabı oldu. Bu kitabı çok severdim, çünkü bu kitapta tasvirin anlatımla birleştiğini, bu birleşme olmadan gerçek sanatın ortaya çıkamayacağını çok sonradan anladım.⁹⁶⁶ Babam ise Rus klasik edebiyatını çok iyi bilir ve severdi. (...) Bende küçük yaşlardan itibaren Rus klasiklerine yönelik bir tutku oluşturdu. Hayranlıktan gözleri dolan babamın, bana ve anneme Puşkin'in 'Poltava' şiirini okuduğunu hatırlıyorum.”⁹⁶⁷

30 Kasım 1902 tarihinde Pyotr ve Yevgeniya çiftinin ikinci oğulları Yevgeni dünyaya gelir. Annesinin doğum sonrasında ölmesi, altı yaşındaki Katayev için bütün yaşamı boyunca üstesinden gelemediği bir travmaya dönüşür. Gelecek yaşamında eserlerinin birçoğunda babasına yer verirken annesinden hiç bahsetmez. Annesiyle

⁹⁶¹Zaharçuk, M. (2017). *Dva lika Valentina Katayeva: 26 yanvary-120 let so dnya rojdeniya izvestnogo sovetskogo pisatelya*. http://www.stoletie.ru/kultura/dva_lik_valentina_katajeva_489.htm adresinden 28.07.2019 tarihinde alınmıştır.

⁹⁶²Şargunov, S. A. (2016). *Katayev: Pogonya za veçnoy vesnoy. Jizn zameçatelnih lyudey*. M: Molodaya gvardiya, 6.

⁹⁶³Braynina B. Ya.-Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). *Sovetskiye pisateli: Avtobiografii v dvuh tomah*. Tom 1. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 538.

⁹⁶⁴Zubareva, E. E.-Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 267.

⁹⁶⁵Braynina, B. (1960). *Valentin Katayev: Oçerk tvorçestva*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı, 9.

⁹⁶⁶Katayev, V. P. (1972). *Razbitaya jizn, ili volşebnyy rog Oberona*. Moskva: Sovetskiy pisatel, 533.

⁹⁶⁷Braynina, B. (1960). a.g.e., 11.

olan bu ayrılığın ardından Katayev, ciddi ve yetişkin bir birey gibi davranmaya çalışır.⁹⁶⁸

1906 yılında Katayev, sanatsal faaliyetlerin yoğun olduğu Odesa ortaokuluna girer. Yazar biyografisinde, derslerinde zayıf, hevesiz, kendi deyimiyle okula ayaklarını sürüyerek giden ve bütünleme sınavlarına girerek eğitimini tamamlayan bir öğrenci olduğunu belirtir. Eğitim hayatındaki bu başarısızlığa rağmen Katayev, ailesinden miras aldığı edebiyat tutkusunu sürdürür.⁹⁶⁹

Katayev, 1907 yılı yazında babası ve kardeşiyle tatilini geçirdiği Bessarabya’da⁹⁷⁰ henüz dokuz yaşında iken ilk şiirlerini kaleme alır. Edebi kariyerine şiir türünde başlayan Katayev’in erken dönem eserleri, yaşamından kesitler sunar ve ileri dönem sanatının önemli temalarını içerir.⁹⁷¹ 1915 yılında “Odesskiy vestnik” dergisinde yayınlanan, yazarın erken dönem şiirleri arasında dikkat çeken ve en önemli eserlerine zemin hazırlayan *Küçük Çiftlikten Şiirler (Стухов с хутора)* adlı derlemesinde çiftlik ziyaretlerini, *Bozkırdaki Küçük Çiftlik (Хуторок в степи, 1956)* adlı romanında ise 1910 yılında babası ve kardeşiyle çıktıkları Avrupa gezisini konu edinir. Ayrıca *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli (Белеет парус одинокий, 1936)* adlı uzun öyküsünde de Karadeniz kıyılarına gidişini ve limanda dinlenmenin insana verdiği hazzı yansıtmaktadır.⁹⁷²

1910 yılı Katayev’in sanatında bir dönüm noktasıdır. Bu yılda Odesa’nın edebiyat otoriterlerinden ünlü şair ve yazar A. M. Fyodorov ile tanışır. Fyodorov, sayesinde ilk şiiri *Sonbahar’ı (Осень, 1910)* “Odesskiy vestnik”te yayımlar. İki yıl içinde, konusunu Roma ve Roma İmparatoru Neron’un oluşturduğu *İstanbul (Стамбул, 1912)* adlı şiirinin de içinde yer aldığı yirmi beş eserini daha yayımlar. Katayev’in şiirlerindeki yeteneği keşfeden Fyodorov, 1914 yılında genç şairin ileri dönem sanatını şekillendiren, yazışmalarında ‘sevgili hocam İvan Alekseyeviç’ diye hitap ettiği Bunin ile tanışmasını da sağlar. Bunin’in somut ve gerçekçi detaylara yer verdiği martı tasviri, Katayev’de yeni bir şiir anlayışını doğurur. Bütün edebi yaşamı boyunca ‘tasvirin kesinliği ve gerçekliği’ ilkesine sadık kalacağı bir yola sürükler.

⁹⁶⁸Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 8

⁹⁶⁹A.g.e., 13.

⁹⁷⁰Bugünkü adıyla Moldova.

⁹⁷¹Russell, R. (1978). a.g.e., 14.

⁹⁷²Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 9, 13.

“Bunin, bana görmeyi, dinlemeyi, koklamayı ve duymayı öğretti” diyerek şairin kendisi ve sanatı üzerindeki etkisini açıkça yansıtır.⁹⁷³

Şiirin yanı sıra düzyazı türünde de eserler kaleme alan Katayev’in en başarılı kısa öyküleri 1920’li yıllara aittir. 1920’li yıllardan önce kaleme aldığı eserleri ise iyimser bakış açısı, yaşam sevgisi, inandırıcı diyaloglar ve son tekniği olarak Bunin’den öğrendiği ve Katayev’in şiirinin ana özelliği olan tasvirin netliği gibi dört açıdan dikkat çekmektedir. Katayev’in on beş yaşında yazıp yayınladığı ilk öyküsü *Uyanış (Пробуждение, 1912)* özgünlükten uzak olsa da 1920’li yıllardaki hikayelerinin temelini oluşturan ‘iyimserlik’ temasına dikkat çeker.⁹⁷⁴ *Karanlık Kişilik (Темная личность, 1912)* adlı öyküsünde ise iyi niyet ve ahlak konusunu işler. Yazarın erken dönem öykülerinde detaylı, gerçekçi, mizah ve didaktizmin ağırlıkta olduğu bir anlatım söz konusudur. 1913 yılında kaleme aldığı *Mensur Şiir (Стихотворение в прозе)* adlı eserinde görülen bu didaktik yön, yazarın *İnci (Жемчужина)* ve *Köpük (Пень)* gibi ileri dönem çocuk masal ve hikayelerinde de etkili olur.⁹⁷⁵ Anlaşılacağı üzere Katayev, sanatında tür kavramını ortadan kaldırarak şiir ve düzyazıyı istediği gibi harmanlar. Yazarın nesir türündeki bir eserinde ele aldığı konu ve temayı erken dönem şiirlerinde de görmek mümkündür. Yazar, bu iki türle farklı kıtaları bir araya getirişini şu sözlerle açıklar: “İyi bir edebiyat, orman, dağ, deniz, bulut ve yıldızlar gibi beni çevreleyen dünyanın bir parçası olmalıdır.”⁹⁷⁶

Katayev, 1913 yılında “Russkaya reç” adlı dergide “Okul Kitapları” (“Школьные учебники”) adlı makalesinde çocuk edebiyatı yazarı olacağının sinyallerini verir. Makalede, döneminin eğitim sistemini eleştirir, özellikle de ders kitaplarının içeriğindeki kısır döngüye dikkat çeker.⁹⁷⁷

Birinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla Katayev’in şiirlerinde vatanseverlik teması öne çıkar. 1914 yılında sıhhiye treni ile savaşa gitmeye hazırlanan ancak piyade okulunun sınavlarını geçemeyen Katayev, 1915 kışında gönüllü olarak cepheye gider.⁹⁷⁸

⁹⁷³Russell, R. (1978). a.g.e.,14, 16.

⁹⁷⁴A.g.e., 35.

⁹⁷⁵Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 16, 17.

⁹⁷⁶A.g.e., 31.

⁹⁷⁷A.g.e., 22.

⁹⁷⁸Russell, R. (1978). a.g.e., 15.

Katayev 1915'ten 1917'ye kadar orduda kalır. Savaşta zorlu badireler atlatır, zehirli gaz saldırısına maruz kalır ve ciddi şekilde yaralanır.⁹⁷⁹ Katayev, kanlı bir harita olarak anımsadığı savaş yıllarını şu sözlerle açıklar: “*Savaş, bütün yaşamıma bir tortu gibi çöktü. Tepeden tırnağa kanlar içinde, üstelik hiçbir zaman temizlenmeyecekmişim gibi geliyor.*”⁹⁸⁰

Savaş yıllarında edebiyatla bağıını koparmayan Katayev, şiir, öykü, deneme, mektup türünde kaleme aldığı eserlerini Petrograd ve Odesa dergilerinde yayınlar. Savaş konulu öykü ve denemelerinde yazarın bütün sanatına hâkim olan “gerçeğin trajikomik yönü” motifi ortaya çıkar. Yazarın cephe öykülerinden *Memleketliler*’de (Земляки, 1916) hasta ve yaralı askerlerden biri kadınların kendisini nasıl sevdiğini anlatır. Hatta bir asker eşiyle de görüştüğünü söyler. Arkadaşının anlattıklarından bu kadının kendi eşi olduğunu ve aldatıldığını anlayan yaralı, tifolu ve ölmek üzere olan asker kıskançlıktan adeta canlanır. Yazar, öyküdeki bu rastlantı ile yaşamın trajikomik yönünü yansıtır.⁹⁸¹

Katayev, 1917 baharında askeri hastanede tedavi gördüğü sırada *Gece* (Ночь) adlı öyküsünü kaleme alır. Ancak eser, sansür nedeniyle 1934 yılında yayınlanır.⁹⁸² Katayev’in 1920 yılı öncesi kaleme aldığı eserleri sanatsal açıdan dikkate değer bulunmasa da *Gece* adlı öyküsü yeteneğinin göstergesi olarak kabul edilir. Bu öyküde, yazarın savaşa dair şoven hislerinin yerini korkuya ve iğrenmeye bıraktığı belirtilir.⁹⁸³

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Katayev subay rütbesi alarak ordudan terhis edilir. Savaşta gösterdiği cesareten dolayı Kutsal Anna Nişanı ile ödüllendirilir ve soyluluk unvanı alır.⁹⁸⁴

1917 Ekim Devrimi’ni askeri hastanede karşıladığı anlaşılan Katayev’in Beyazlar ve Kızılar arasında gelgitler yaşadığı şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“1918-1919 yıllarında Ukrayna’daki İç Savaş, Beyazlardan Kızılara, casusluktan son derece zorlu durumlara sürükleyerek beni son derece bitap düşürdü. Bunun sonucunda sekiz aydan fazla hapisanede kaldım. (...) 1920

⁹⁷⁹Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 436.

⁹⁸⁰Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 39.

⁹⁸¹A.g.e., 38.

⁹⁸²Galanov, B. (1989). *Valentin Katayev: Razmışleniya o mastere i dialogi s nim*. Moskva: Hudojestvennaya literatura, 9.

⁹⁸³Russell, R. (1978). a.g.e., 42.

⁹⁸⁴Zaharçuk, M. (2017). a.g.m.

yılında ise Denikin tarafından gönderildiğim batıdaki topçu birliğinde sadece dört gün yer aldım, sonrasında firar ettim. Bu dört gün ve firarım elbette ki doğru değildi.”⁹⁸⁵

1918 yılında Katayev, kendi yaşamı ve sanatı hakkında önemli ipuçları barındıran *Bahar Cıvıltısı* (Весенний звон) ve *Ölülerin Noel Zamanı* (Святки у покойников) adlı öykülerini kaleme alır. Her iki öyküde de Katayev'in sanatının, özenle ayarlanmış diyalog ve ironik anlatım, berrak ve lirik betimlemeler gibi güçlü ve yer yer yenilikten yoksunluk, yetişkin figürlerin özensizce karakterize edilmesi gibi zayıf yönleri ortaya çıkar. Her iki hikâyenin de dikkat çeken yönü, anlatımın değişen bakış açılarıyla sürdürülmesidir.⁹⁸⁶ 1918 yılı Ekim ayında ise Katayev, “Ogonyok” adlı dergide İvan Bunin’e ithaf ettiği *Bohçalı Adam* (Человек с узлом) ve sonraki yıllarda *Müzik* (Музыка) ismini vereceği *İrinka* (Иринка, 1918) adlı öykülerini yayımlar.⁹⁸⁷

1919 yılında Katayev tarafını kesin olarak belirler. Kızıl Ordu saflarında savaşa katılır ve ordu bataryasının komutanlığını yapar.⁹⁸⁸ Ancak Bolşeviklerin tamamıyla hakimiyeti ele geçirmeleriyle başlayan katliamlarda birçok yakınına kaybeder. Askeri hastane doktoru olan kuzeni, Beyaz Ordu askerlerini tedavi ettiği gerekçesiyle idam edilir. Katayev ve kardeşi Yevgeni ise şans eseri kurtulur. Savaşa tanıklık eden ve savaşta yer alan, zehirli gaz saldırısına maruz kalan, yaralanan, tifo salgınına yakalanıp ölümden dönen, hapisnede bir yıla yakın özgürlüğünden olup ölümü bekleyen Katayev, o sıralarda henüz yirmi üç yaşındadır.⁹⁸⁹

15 Eylül 1920 tarihinde Katayev, özgür bırakılışının ardından Rus Telgraf Ajansı’nın güney şubesinde işe başlar.⁹⁹⁰ Bu yıllarda Anayurt Savaşı ile ilgili deneme ve öykü gibi nesir türünde eser yazımına ağırlık verir. Savaş temasını işlediği ilk büyük eseri, 1919 yılında Odesa’da, 1922’de de Moskova’da yayımlanan *Krants’ın Deneyimi* (Опыт Кранца) adlı öyküsüdür. Bu öykü, yazarın 1920 yılına kadar kaleme aldığı eserlerin tema ve üslup özelliklerini bir arada bulundurması açısından dikkate

⁹⁸⁵ Tarihçi Aleksandr Nemirovski, Katayev’in hiçbir zaman Kızıl Ordu saflarında yer almadığını, Ukrayna basım bürosunda ise korunmak için çalıştığını, Beyazların yeraltı teşkilatlarına gizlice katıldığını ifade eder. Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 66.

⁹⁸⁶ Russell, R. (1978). a.g.e., 45, 47.

⁹⁸⁷ Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 49, 50.

⁹⁸⁸ Zubareva, E. E.–Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 267.

⁹⁸⁹ Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 78, 80.

⁹⁹⁰ Osipov, Yu. S. (Red). (2009). *Bolşaya rossiyskaya entsiklopediya*. Tom. 13. Kotselyariya konfiskatsii-Kirgizi. Moskva: Nauçnoye izdatelstvo, 306.

değerdir. Kızıl Ordu'nun başarısızlığa mahkûm olduğu kozmopolit şehrin atmosferini yansıtan bu öykü, A. S. Puşkin'in *Maça Kızı* (*Пиковая дама*), F. M. Dostoyevski'nin *Suç ve Ceza* (*Преступление и наказание*) adlı eserinden, Leonid Andreyev'in sanatından ve özellikle de İ. V. Bunin'in anlatımından izler taşımaktadır. 1920'li yıllarda Katayev, Bunin'in etkisiyle lirik ve dönemin baskın türü olan hiciv tarzı eserler kaleme alır. Sanatına nüfuz eden Bunin üslubunu şu sözlerle açıklar: “*Bunin'in üslubunun senfonik oluşunu, sanatının en önemli özelliği olarak sayıyorum. Bunin bana görmeyi, dinlemeyi, koklamayı, hissetmeyi ve daha da önemlisi nesrin ritmini öğretti.*”⁹⁹¹

12 Mayıs 1921 tarihinde Katayev, ilk eşi Lyudmila Gerşuna ile evlenir. Ancak bir yıl süren evlilikleri eşinin intiharıyla son bulur. Bu olayın ardından Katayev ilk evliliğinden hiç bahsetmez.⁹⁹²

İç Savaş yıllarının yarattığı karmaşa ve NEP'le başlayan yeni yaşam biçimi sonucunda onlarca taşralı gazeteci, şair ve yazar şöhret olma umuduyla Moskova'ya akın eder. Rus edebiyatına damgasını vuran yazarlardan M. A. Şolohov Don bölgesinden, M. A. Bulgakov Kiev'den, Yu. Oleşa, E. G. Bagritski, İ. İlff- Ye. Petrov ve V. P. Katayev Odesa'dan gelir. Moskova'ya geldikten kısa bir süre sonra Katayev, “Trud” gazetesi için hiciv türünde eserler yazar. Bu dönemde Nadejda Krupskaya ile tanışıklığı ve hükümet lehinde yazdıkları, Katayev'in ünlü yazar A. S. Serafimoviç ile yollarının kesişmesine olanak sağlar.⁹⁹³ Serafimoviç önderliğinde kurulan, ancak ikinci sayısında kapanan “Noviy mir” adlı derginin yayın sekreterliğini üstlenir. Derginin kapanmasıyla Katayev, demiryolu ve su taşımacılığı işçileri için yayınlanan “Gudok” adlı gazetede yayın hayatına devam eder. Bu yıllarda Moskova'da konut sıkıntısı yaşanır. “Gudok”taki genç yazarların birçoğu komunalkada yaşamak ya da geniş odaların ince kontrplaklarla bölündüğü koridor benzeri hücreleri paylaşmak zorunda kalır. Bu şartlar altında Katayev, iki odalı bir daireye sahip olduğu için şanslıdır. Katayev,

⁹⁹¹Russell, R. (1978). a.g.e., 64.

⁹⁹²Rus Araştırmacı ve yazar S. A. Şargunov, Sovyetler Birliği'nin önemli çocuk yazarlarından V. P. Katayev'in tarih sayfasında gereken yeri alması için yaptığı detaylı çalışmasının yanı sıra yazarın yaşamında bilinmeyen birçok noktaya da dikkat çeker. Katayev'in özel yaşamına dair detaylı bir bilginin olmadığını vurgulayan Şargunov, yazarın Odesa'da Lyudmila Gerşuna ve ardından Anna Kovalenko ile ikinci evliliğini ortaya çıkarır. Kuzenlerinin kurşuna dizildiğini, dindar bir aileye mensub olduğunu belirtir. Katayev başta olmak üzere Yu. K. Oleşa, İ. İlff ve Ye. K. Petrov, M. M. Zoşçenko ve O. E. Mandelştam'ın hiçbir yerde yayınlanmamış mektuplarını ortaya çıkarır. Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 85.

⁹⁹³Braynina B. Ya.- Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). a.g.e., 539.

Odesa ve Harkov’da olduğu gibi Moskova’da da toplumsal yarar için yazmayı sürdürür. 1922’de kaleme aldığı, ancak 1927 yılına kadar yayımlanmayan *Ateş* (*Огонь*) adlı öyküde, kahraman Erokin ile sanatının geneline hâkim olan ‘olumlu kahraman’ tipinin ilk örneğini sunar.⁹⁹⁴

1922 yılında Katayev *Sararmış Leylak Çiçeği* (*Рыжие крестуки*) ve diğer öykülerini yayınladığı “Nakanune” adlı gazete sayesinde Batılı ülkelerde tanınır.⁹⁹⁵

1923 yılında Katayev, ünlü yazar M. A. Bulgakov’un yirmili yaşlardaki kız kardeşi Yelena Bulgakova ile tanışır ve beraberliklerini evlilikle taçlandırmak ister. Ancak bu isteğinin ilk başta Bulgakov tarafından sert bir dille reddedilmesi, maddi olanaksızlığının yüzüne vurulması üzerine Katayev, Yelena Bulgakova’dan öç almak amacıyla ressam Anna Nikolayevna Kovalenko ile evlenir.⁹⁹⁶

1920’lerin başında yazılan ve yazarın sonraki eserlerinin zeminini oluşturan en önemli öykülerinden biri *Bay Henri ve Şeytan*’dır (*Сэр Генри и черт*, 1923). Katayev, bu öyküsünde diğer eserlerinde olduğu gibi kahramanın hezeyanına odaklanır. Yazarın eserlerinde ön plana çıkan bu hezeyan, *Dolandırıcılar*’da (*Распутчику*, 1926) sarhoşluk, *Babam*’da (*Отец*, 1928) korku, *Ateş*’de (*Огонь*) üzüntü iken bu öyküde tifo hastalığıdır. *Bay Henri ve Şeytan*’ın, 1920’li yılların diğer öykülerinden ayırt eden bir özelliği de *Krants*’ın *Deneyimi* ve *Kuşatılmış Şehirde* (*В осажденном городе*, 1922) adlı eserlere kıyasla daha çok fantastik unsur barındırmasıdır. Yazarın eserine karakteristik bir yön veren bu fantastik unsur, kahramanın yaşadığı hezeyan ve kurduğu hayaller ile birleşerek sürükleyici bir anlatım oluşturur. Katayev’in, 1920’lerde yaşam sevgisini, sanatındaki lirik tonu ve kısa öykü yazarı olarak gelişen becerisini ortaya koyduğu en iyi eserlerinden biri de *Demir Halka*’dır (*Железное кольцо*, 1923). Öykünün konusunu, ‘her yönüyle yaşamın güzelliği’ teması oluşturmaktadır.⁹⁹⁷

1923 yılı, şair Bunin etkisinden sonra Katayev’in sanatındaki diğer bir dönüm noktasını oluşturur. Çocuk edebiyatına yönelmesine öncülük eden ünlü şair V. V.

⁹⁹⁴Russell, R. (1978). a.g.e., 60, 107.

⁹⁹⁵Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 103.

⁹⁹⁶Markina, P. V. (2012). “Veşi” V. P. Katayeva kak otvet tekstami Yu. K. Oleşi. *Сибирский филологический журнал*, <https://cyberleninka.ru/article/v/veschi-v-p-kataeva-kak-otvet-tekstami-yu-k-oleshi> adresinden 04.11.2019 tarihinde alınmıştır.

⁹⁹⁷Russell, R. (1978). a.g.e., 76, 81, 84.

Mayakovski ile tanışan yazarın, o andan itibaren sanatında edebi çeşitlilik dikkat çeker. İngiliz araştırmacı Robert Russel “Valentin Katayev’in Eserleri” adlı çalışmasının önsözünde bu çeşitliliğin, yazarın yazın yaşamı boyunca sanatına hâkim olan ve karşı kutbu oluşturan ‘sanatsal estetik’ ve ‘komünist rejim’ olmak üzere iki öge ile harmanlandığını vurgular. Katayev de benzer şekilde ileri dönem eserlerinden *Unutma Otu*’nda (*Трава забвения*, 1967), estetik açıdan Bunin’in, ideolojik açıdan ise Mayakovski’nin etkili olduğunu belirtir.⁹⁹⁸

1923 yılından itibaren Katayev’in sanatında, Sovyet edebiyatında önem kazanan, değişen ülkeyi ve sakinlerini yansıtmaya olanak sağlayan hiciv türüne yönelim söz konusudur.⁹⁹⁹ Yazar, “Krokodil”, “Smehaç”, “Buzoter”, “Krasniy perets” gibi mizah dergilerinde, “Raboçaya gazeta”, “Trud”, “Krasnaya niva”, “Ogonyok” gibi gazete ve dergilerde yayın yapmayı sürdürür. Hiciv türünde kaleme aldığı eserlerini, “Oliver Twist”, “Mitrofan Gorçitsa”, “İhtiyar Sabbakin” gibi farklı isimle imzalar. Katayev kullandığı bu takma adları eserinin üslup ve konusuna göre belirler. Oliver Twist lakabıyla, halkın mizahi yönü güçlü, kıvrak ve uluslararası politikada kaygılı tutumunu sergiler. Mitrofan Gorçitsa lakabıyla ise halkın sert, çalışkan ve düzenli yönünü vurgular.¹⁰⁰⁰

1924 yılında Katayev, Bolşevik yanlısı bir toprak ağasının anlatıldığı *Yoldaş Probkın* (*Товарищ Пробкин*) ve *İç Savaş Üzerine Notlar* (*Записки о гражданской войне*) adlı öykülerini kaleme alır.¹⁰⁰¹ Yazar, gerçek olaylardan etkilenecek kaleme aldığı *İç Savaş Üzerine Notlar* adlı öyküde, işgali yargı günü olarak bekleyen kuşatılmış şehrin atmosferini, politik belirsizliğini ve ahlaki uyuşukluğunu gözler önüne serer. Şehrin bu karmaşık panoraması, Katayev’in önemli *İç Savaş* hikayelerinde birleştirici bir unsur olarak ortaya çıkar.¹⁰⁰²

Farklı türlerde eser veren Katayev, yeni keşiflere dikkat çekmek amacıyla serüven romanına yönelir.¹⁰⁰³ *Erendorf Adası* (*Остров Эрендорф*, 1924) adlı serüven romanı “Raboçiy put” adlı gazetede çıkar. Aynı yıl içinde *Demir Hükümdarı* (*Повелитель железа*) adlı romanını yayımlar.¹⁰⁰⁴ Macera türündeki bu iki roman,

⁹⁹⁸ A.g.e., viii.

⁹⁹⁹ Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 115.

¹⁰⁰⁰ Galanov, B. (1989). a.g.e., 21.

¹⁰⁰¹ Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 131.

¹⁰⁰² Russell, R. (1978). a.g.e., 63.

¹⁰⁰³ Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 136.

¹⁰⁰⁴ Surkov, A. A. (Red.). (1966). a.g.e., 437.

Katayev'in sanatına hakim olan parodi sevgisini ve Jules Verne, Herbert George Wells ve Arthur Conan Doyle gibi yazarların sanatındaki etkisini ortaya çıkarır.¹⁰⁰⁵

1925 yılında Katayev, on beş kısa bölümden oluşan ve o ana dek en uzun öyküsü olan *Haylaz Eduard* (Бездельник Эдуард) adlı eserini ve Sovyet eleştirmenlerince 'olumlu kahramanın' doğuşu olarak görülen *Rodion Jukov* (Родион Жуков) adlı öyküsünü kaleme alır.¹⁰⁰⁶

Katayev'in 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren kaleme aldığı eserlerinde hicvinin daha sert bir tonu vardır. Bu yıllarda Katayev'in mizah konusunu para arzusu oluşturmaktadır ve "Krasnaya nov" adlı dergide yayınlanan *Dolandırıcılar* (Паспартычуки, 1926) adlı öykü, yazarın en önemli hiciv eseridir. Yazarın olgunluk dönemi eseri olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁰⁷

Dolandırıcılar'da muhasebeci, kasiyer gibi küçük mevkili insanların büyük miktarda parayı zimmetlerine geçirmeleri hicvedilmektedir. Eserde hiciv iki ana hedefe yöneliktir: İlk olarak, geçmişin tozlu raflarında bırakılması gereken gelenek ve davranışların Sovyetler Birliği'ne kadar sürdürülmesi, ikincisi ise NEP döneminde Sovyet toplumunun bürokrasiden alkolizme kadar çeşitli yönleri.¹⁰⁰⁸ Bu açıdan gerçek olaylardan, mektuplardan, gözlemlerden, belgelerden ve haberlerden derlenen bu eser, NEP dönemi Sovyet Rusya'nın komik bir anlatımını sunmaktadır. Rus eleştirmen ve kuramcı Viktor Şklovski, eserin Sovyet Rusya'nın bir yansıması olduğunu şu sözlerle açıklar: "**Dolandırıcılar** aynadaki bir balıktır. Bu parlak yüzeye dalınmaz."¹⁰⁰⁹ Sovyet edebiyatının en önemli otoritelerinden A. M. Gorki ise eserin yetenekli bir yazarın elinden çıktığını ve Gogol ruhunu taşıdığını ifade eder.¹⁰¹⁰ Ünü gerek yurt içinde gerekse yurtdışında yayılan eser, 1927 yılında sahnelenir. Katayev'e büyük ün getiren ve birçok ülkede sahnelenen eserlerinden biri de *İmkansız Denemek*'tir (Квадратуры круга, 1927).¹⁰¹¹ Yazarın, evli iki çiftin tek bir odayı paylaşmasını konu ederek konut sorununa dikkat

¹⁰⁰⁵Russell, R. (1978). a.g.e., 130.

¹⁰⁰⁶A.g.e., 79, 110.

¹⁰⁰⁷Galanov, B. (1989). a.g.e., 29.

¹⁰⁰⁸Russell, R. (1978). a.g.e., 140, 146.

¹⁰⁰⁹A.g.e., 156.

¹⁰¹⁰Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 158, 161.

¹⁰¹¹Braynina B. Ya.- Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). a.g.e., 539.

çektığı piyes, Rusya'nın yanı sıra dönemin ünlü Paris tiyatrolarında da sahnelenir.¹⁰¹² Katayev, bu başarının ardından Sovyet yazar L. M. Leonev ile birlikte Sorrento'da Gorki'yi ziyaret eder. Bu ziyaret sırasında ünlü yazarın tavsiyeleri, Katayev'i halkı sosyalizm konusunda bilinçlendirmeye yönelik eserler yazmaya teşvik eder.¹⁰¹³

1928 yılında Katayev, *Babam (Omeu)* adlı öyküsünü kaleme alır. Yazar, bu öyküsünün sadece döneme yönelik değil, yüzyıllara hitap edecek bir eser olduğunun altını çizer. Geçiş döneminin ürünü olan bu eserde ölümün yakınlığı, doğuştan gelen iyilik ve her yönüyle yaşam temalarını ele alır. Çağdaş araştırmacılar, Katayev'in 1920'li yıllarda edebi sanatının hedonistik olduğunu ve 'hayatın tadını çıkar' mesajını verdiğini belirtirler. Katayev'in öykülerinden yola çıkarak, hayattan tam anlamıyla zevk almanın temel koşullarının sevgi ve sanat olduğunu vurgularlar.¹⁰¹⁴

1930'lu yıllar Katayev için önemli bir geçiş dönemidir. Bu yıllarda politik bir tutum benimseyen Katayev hiciv türünde eser yazmaya ara verir.¹⁰¹⁵

1920'li yılların her durumu gözlemleyen ve hicveden yazarı bu dönemde rejimin aktif savunucu haline gelir.¹⁰¹⁶ Katayev, XVII. Parti Kongresinde sunduğu raporunda dönemin ideolojisine yakın tutumunu şu sözlerle dile getirir: *"Partinin tüm cephelerde yer aldığı sosyalist taarruz devri, önümde geniş ufuklar açtı, bana yazar olarak konumumu ve asıl görevimi öğretti."*¹⁰¹⁷

Katayev, 1930'lu yılların ideolojik atmosferinde sanatında üslup değişikliğine gider. Şiirin temelini oluşturan ve düzyazı eserlerinde de önemli bir unsur olan fiziksel ayrıntılar, dönemin artan temposuna uygun olarak yerini kısa cümlelere ve paragraflara bırakır. Kullanılan bütün imgeler de gündelik yaşamdan alınır ya da tamamen estetik kaygı için tasarlanır.¹⁰¹⁸ Katayev sanatındaki bu değişikliğin nedenini şu sözlerle açıklar:

"Bu dönemde insanlar arasında yeni ilişkiler oluşuyor ve bu durum, yazarın sorumluluğunu artırıyor. Yazarın önünde sevgi, aile, sanat, mülkiyet, mutluluk, acı, sevinç, gençlik, yaşlılık, doğum, ölüm gibi bir dizi konu var. Bu konuların yeniden aydınlatılması, yorumlanması ve onaylanması gerekir. (...) Ayrıca

¹⁰¹²Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 174.

¹⁰¹³Braynina, B. (1960). a.g.e., 31,32.

¹⁰¹⁴Russell, R. (1978). a.g.e., 88, 177.

¹⁰¹⁵A.g.e., 122.

¹⁰¹⁶A.g.e., 175.

¹⁰¹⁷Braynina B. Ya.- Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). a.g.e., 539.

¹⁰¹⁸Russell, R. (1978). a.g.e., 179, 196

*çağ, (eski) üslup ile örtüşmüyor. Eski üslup biçimleri, yeni içeriğin hacmine ve niteliğine cevap veremiyor.”*¹⁰¹⁹

Katayev, sanatında yeni bir aşama kaydettiği bu dönemde proleter edebiyattan beklentisini şu sözlerle açıklar:

*“Proleter edebiyattan her şeyden önce, form/biçim alanında bir devrim bekliyorum. İkincisi, konuyu bulmada politik ve felsefi açıdan geniş bir öngörü geliştirmede arkadaşça bir liderlik ve yardım. Üçüncüsü, kapsamlı, ciddi, özenli ve ilkeli eleştiri. Dördüncüsü, Sovyet yazarının emek ve sorumluluk isteyen çalışmasına tam anlamıyla içten bir güven ve saygı atmosferi yaratılması. Beşincisi, Proleter Yazarlar Birliği’nin çalışmalarına aralarında benim de olduğum sözde ‘Popuçikler’in”¹⁰²⁰ (sırası gelmişken belirteyim bu uzlaştırıcı lakaba dayanamıyorum) de bir tartışma düzeni ya da bir oylama olmadan dahil edilmesini istiyorum.”*¹⁰²¹

Katayev, parti ideolojisiyle yakınlaşmasının ardından 1932 yılında Bolşevik gazetesi “Pravda”nın yazar kadrosuna alınır.¹⁰²² Çağdaş araştırmacılardan Natalya İvanovna ise Katayev’in hükümetle yakınlığının ardında çevresindeki insanlar gibi sefil bir yaşam sürdürmek istememesini sebep gösterir. Yazarın konforlu, rahat ve şık mobilyaların göz kamaştırdığı bir yaşamı arzuladığını, şair Nadejda Mandelştam’ın “Katayev’in yeni dairesinde her şey yeniydi, yeni bir eş, yeni bir çocuk, yeni para ve yeni mobilyalar” sözleriyle destekler.¹⁰²³ Araştırmacının yanı sıra yazar E. İ. Babel ve şair B. A. Çiçibabin gibi birçok çağdaşı da Katayev’in sinikliğe varan bir konfor düşkünü olduğunu, yaşamını hükümetin politikalarına adadığını ve bu uğurda edebi yeteneğini körelttiğini belirtir.¹⁰²⁴ Genel anlamda bakıldığında Katayev, bu itaatkarlığının karşılığını rahat bir yaşam ve aynı zamanda Sovyetler Birliği kahramanlarını simgeleyen Altın Yıldız Madalyası, dördüncü dereceden Kutsal Anna

¹⁰¹⁹Braynina, B. (1960). a.g.e., 196.

¹⁰²⁰Попутчик: İngilizceye “Fellow-Traveller”, Türkçeye “Yol Arkadaşı”, “Yoldaş” olarak geçen bu siyasi terim, ilk olarak Sovyet siyasetçi Lev Troçki’nin 1923 yılında kaleme aldığı *Edebiyat ve Devrim* (Литература и революция) adlı eserinde geçer. Troçki bu terimi Sovyet döneminin ilk dönemine, özellikle de İç Savaş sırasında gerçekleşen devrime destek veren, ancak Bolşevikler ile Menşevikler arasında başlayan mücadele sonrasında tarafsız kalmayı tercih eden yazar grubu (Boris Pilnyak, Sergey Yesenin, Serapion Kardeşler) için kullanmıştır. Bu grup yazarları, Bolşeviklerle bağlayan nokta ise edebi ve manevi yönlerinin devrimle oluşmasıdır. Devrim, Yoldaşlar ile Bolşevikleri ortak paydada buluşturmaktadır. Booker, M. K. (Ed). (2005). *Encyclopedia of Literature and Politics: Censorship, Revolution and Writing*. Vol. 2:H-R. London: Greenwood Press, 624.

¹⁰²¹Russell, R. (1978). a.g.e., 199.

¹⁰²²Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 203.

¹⁰²³İvanova, N. (1999). Şastliviy dar Valentina Katayeva. *Znamya*. Moskva. <http://znamlit.ru/publication.php?id=970> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁰²⁴Litovskaya, M. A. (2013). Tsinizm ninesnih molodih lyudey pryamo neveroyaten: Sluçay Valentina Katayeva. *Vestnik Permskogo universiteta*, Vp. 2(22), 71. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsinizm-nyneshnih-molodyh-lyudey-pryamo-veroyaten-sluchay-valentina-kataeva> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.

Nişanı, üç kez Lenin Nişanı, Ekim Devrimi Nişanı, iki kez Kızıl Bayrak İşçi Nişanı ve Halkların Kardeşliği Nişanı'yla alır. Ayrıca *Alayın Oğlu* (Сын полка, 1945) adlı eseri için Stalin Ödülü'ne layık görülür.¹⁰²⁵

Katayev, bu dönemde çağın ve Sovyetler Birliği'nin yazarlardan beklentisini karşılamak amacıyla yeni Sovyet düzenini ve insanını tanımak için evinden ayrılır. Küçük ve farklı bölgelere yolculuk yapar. 1931 yılında Magnitka'ya yaptığı yolculuğunun ardından *Zaman Geldi, İleri!* (Время, вперед!, 1932) adlı romanını yazar.¹⁰²⁶ Ünlü şair V.V. Mayakovski'nin başlığını belirlediği ve Katayev'in o güne dek en uzun eseri olarak kabul edilen *Zaman Geldi, İleri!* adlı bu roman, "Krasnaya nov"da yayınlanır. Sovyetler Birliği'nin İlk Beş Yıllık Ekonomi Planını ele alan sayılı eserlerden biri olur. Roman, konusunu yazıldığı dönemin olaylarından ve çağdaş bir temadan alır.¹⁰²⁷ Yazar eserinin, dönemin gerektirdiği tema ve zaman açısından uygunluğunun yanı sıra Stalin'den birçok alıntıya yer vermesiyle de dikkat çektiğini vurgular.¹⁰²⁸ Yazarın adeta hükümete yaranmak amacıyla yazdığı bu eserden ülke genelinde övgüyle bahsedilir. Paris'te şair ve edebiyat eleştirmeni G. V. Adamoviç, bu eserin ardından Katayev'i Aleksey Tolstoy ile kıyaslayarak yazarda gözle görülür, ancak gelişmesi gereken bir yazın yeteneğinin olduğunu vurgular:

*"Çağdaş yazarlardan bazıları, sadece Sovyet yazarlar değil, genel anlamda Rusça yazan tüm yazarlar, güçlü bir sezgiye sahiptirler, yaşamı koklamaya, yaşamın sert durumlarına alışkındır. Rusya'da bu yetiye sahip olan bir tek Aleksey Tolstoy vardır, başka da kimse yoktur. Tolstoy'a kıyasla entelektüellik ve yetenek açısından zayıf olsa da Katayev'in de bu yetiye sahip olduğu söylenebilir. Hatta anlamının değil sezmenin gerekli olduğu yerlerde Katayev nerdeyse şaşmaz bir doğruluğa ulaşır. Elbette ki onu, Tolstoy ile kıyaslamak için henüz çok erken. Şu an O, Tolstoy'un rakibi değil öğrencisi olabilir. Ancak yetenekli bir öğrencisi."*¹⁰²⁹

Katayev, *Zaman Geldi, İleri!* adlı romanı gibi ses getirecek bir eser daha yazmak ister. Ancak bu romandan sonra kaleme aldığı farklı türdeki eserlerinde metafor sıklığı ve konu tekrarı nedeniyle eleştiriye uğrar. Katayev, bu eleştirilere cevaben sanatta sadece kuru gerçeğin değil, imgenin de verilmesi gerektiğini ve metaforun sanatın temelini oluşturduğunu belirtir.¹⁰³⁰

¹⁰²⁵Zaharçuk, M. (2017). a.g.m.

¹⁰²⁶Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 194.

¹⁰²⁷Russell, R. (1978). a.g.e., 203-206.

¹⁰²⁸A.g.e., 245.

¹⁰²⁹Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 131.

¹⁰³⁰A.g.e., 205, 206.

Rus basınında sürekli eleştiriye maruz kalan, ancak yurt dışında eserleri beğenilen ve büyük tiyatrolarda sahnelenen Katayev, anayurdundaki eleştirilere kulak tıkadığını 6 Ocak 1935 tarihinde “Literaturnaya gazete”ya verdiği röportajında şu sözlerle dile getirir:

“Hakkımda yazılanlar beni artık endişelendirmiyor. Bunu kabul etmek kötü, ancak durum böyle. Gerçek şu ki, yazılan her şey ilgi çekici olsa da edebi açıdan bana yardım edecek nitelikte değil. Bu nedenle son yıllarda eleştiri yazılarını takip etmeyi iyiden iyiye bıraktım ve hatta çoğunu okumadım bile. Yabancı basından, özellikle Amerikan ve Alman basınından kendim ve sanatım hakkında daha çok şey öğreniyorum. (...) Bu açıdan bizde eleştiri son derece zayıf.”¹⁰³¹

1935 yılında Katayev, otuz sekiz yaşında iken kendinden on altı yaş küçük Ester Brenner ile üçüncü evliliğini gerçekleştirir. Bir yıl sonra çiftin, Yevgeniya adında bir kızı olur. 1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren Katayev için verimli ve başarılı bir dönem başlar. 1936 yılında *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli* (Белеет парус одинокий) adlı uzun öyküsü ve “Pravda” gazetesinde *Çiçekler* (Цветы) adlı kısa öyküsü yayımlanır.¹⁰³² Gazetenin “vatanseverlik” temasının işlendiği yeni bir eser talebi üzerine Katayev, halk edebiyatından ve özellikle de 19. yüzyıl yazarlarından N. V. Gogol’ün eserlerinden esintiler taşıyan *Emekçi Halkın Oğluyum* (Я, сын трудового народа) adlı öyküsünü kaleme alır. Ülke çapında büyük yankı uyandıran bu eserin ardından Katayev, 1938 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Başkanlık Heyetine üye seçilir ve ertesi yıl edebiyata katkılarından dolayı Lenin Nişanı’na layık görülür.¹⁰³³

1920’li yıllarda RAPP’ın ağır eleştirilerine uğrayan ve Sovyetler Birliği’ne karşı eserler yazmakla damgalanan Katayev, 1930’ların sonunda artık Yazarlar Birliği’nce onanan ve üst makamlara yükseltilen, edebi ve kamusal başarılarından ötürü onurlandırılan bir yazardır.¹⁰³⁴ Ancak bu mutluluk, yazarın psikolojisini derinden etkileyen ‘kıyımlar’ sonucunda uzun sürmeyecektir. 1937-1938 yıllarında Katayev hem edebi çevreden hem de aile üyelerinden birçok insanın kıyımına şahit olur. Ancak bu “büyük terör” karşısında susmaktan başka bir şey yapamaz. Kendisinin de her an iftiraya uğrayıp ya da yönetim düşmanı olarak yaftalanıp öldürülebileceği endişesinden kurtulamaz. 1938 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Başkanlığı’na A. A. Fadayev’in gelişiyle rahat bir nefes alabilir ve bu andan itibaren Katayev üzerindeki

¹⁰³¹A.g.e., 220.

¹⁰³²A.g.e., 223, 225.

¹⁰³³Russell, R. (1978). a.g.e., 305.

¹⁰³⁴A.g.e., 311.

kara bulutlar dağılır. Aynı yıl içinde oğlu Pavel'in doğumu da yazar için tarifsiz bir mutluluğu beraberinde getirir.¹⁰³⁵

1940 yılı başında Katayev'in mutlu bir evliliği ve bu evlikten iki çocuğu vardır. Yazar, on yıl boyunca çocuklar için kaleme aldığı eserlerine *Düdük ile Testi* (Дудочка и кувшинчик) ve *Yedi Renkli Çiçekçik* (Цветик-семицветик) adlı iki peri masalını da dahil eder. Bu masallar, yazarın kendi çocuklarından izler taşır.¹⁰³⁶ Aynı yıl kaleme aldığı *Av Evi* (Домик) adlı piyesi sahnelenir. Ancak Stalin'in piyesi beğenmemesi üzerine yasaklanır.¹⁰³⁷

İkinci Dünya Savaşı döneminde Katayev, "Pravda" gazetesinin savaş muhabiri olarak cepheye gider.¹⁰³⁸ Gazeteye, Oryol da dahil olmak üzere çeşitli cephelerden izlenimlerini aktardığı makaleler gönderir. *Teğmen* (Лейтенант), *Üçüncü Tank* (Третий танк), *Partizan* (Партизан) ve *Sancak* (Флаг) gibi kısa öyküleri, savaş dönemi sanatının en ünlü eserleri arasındadır.¹⁰³⁹

Katayev, çeşitli cephelerde bulunduğu sırada hem savaşın kanlı atmosferine hem de sevdiklerinin ölümüne tanık olur. 1942 yılı baharında erkek kardeşi Yevgeni, savaş muhabiri olarak görev yaptığı cephede öldürülür. Katayev, kardeşinin acısını yaşayamadan sonbaharda Taşkent'e görevlendirilir. 1943 yılında Orlov halkı ve Bryansk Cephesi ile ilgili yaptığı savaş röportajları sonucunda *Topçu Birliğinin Yanında* (У артиллеристов), *Taarruzda* (В наступлении) adlı denemelerini, *Elektrikli Makine* (Электрическая машина) ve *Karım* (Жена) adlı uzun öykülerini kaleme alır. 1944 yılında Sovyet askerilerinin Alman ordusunu nasıl yendiğini anlatan *Fıçı* (Бочка) adlı şiirini yayımlar. 1945'te kaleme aldığı ve "Oktyabr" dergisinde yayımlanan *Alayın Oğlu* (Сын полка) adlı uzun öyküsü, Stalin Ödülü'ne layık görülür ve yazarın en iyi eserleri arasına girer. Savaşta aktif rol oynayan çocuk temasının işlendiği bu eser, Sovyet çocuk edebiyatının en iyi savaş hikayelerinden biri olarak kabul edilir.¹⁰⁴⁰

1944-1945 yıllarında Katayev, işgalci kuvvetlerden kurtulan Odesa'yı ziyaret eder. Burada önde gelen partizanlarla tanışma ve onları ziyaret etme fırsatı bulur.

¹⁰³⁵Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 244, 250, 253.

¹⁰³⁶Russell, R. (1978). a.g.e., 319.

¹⁰³⁷Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 265.

¹⁰³⁸Braynina B. Ya.- Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). a.g.e., 540.

¹⁰³⁹Russell, R. (1978). a.g.e., 314, 316.

¹⁰⁴⁰A.g.e., 317, 321.

Odesa izlenimleri sonucunda, *Dua (Отче наш, 1946)* adlı kısa öyküsü yayınlanır.¹⁰⁴¹ Eserin konusunu, Odesa işgali sırasında Yahudi bir anne ve küçük oğlunun gettoya gönderilmemek için her gün kasabayı baştan sona dolaşmaları ve geceyi dışarıda geçirmek zorunda kalıp donarak ölmeleri oluşturur.¹⁰⁴² Yazarın Odesa deneyimleri, ayrıca 1949 yılında “Noviy Mir”de yayımlayacağı *Sovyet İktidarlığı İçin (За власть Советов)* adlı romanının zeminini oluşturacaktır. *Sovyet İktidarlığı İçin* adlı romanı, Katayev’in sanatında kara bir leke olarak görülür. Eleştirmenler tarafından yalnızca edebi yetenekleri için değil, aynı zamanda politik duruşu nedeniyle sık sık övüldüğü on yılın ardından yazar, Sovyetler Birliği’ni karaladığı gerekçesiyle yeniden ağır eleştirilere maruz kalır.¹⁰⁴³ Katayev, “Pravda”da yayınladığı yazısında romanına yöneltilen eleştirileri haklı bulduğunu ve bu hatasını en kısa sürede telafi edeceğini açıklar. On sekiz ay eseri üzerinde çalışan Katayev, romanını 1951 yılında tekrar yayınlar. Bu kez eser, coşkuyla karşılanır.¹⁰⁴⁴

Katayev’in 1930 ve 1940’lı yıllardaki sanatı incelendiğinde, yazar sağlıklı ve mutlu bir yaşamın sosyal istikrara ve barışa bağlı olduğunu dile getirir. Bu nedenle de savaşın bir an önce bitirilmesi gereken dayanılmaz bir saldırı olduğunu savunur. *Sovyet İktidarlığı İçin* adlı romanının 1951 yılında yeni basımından 1961 yılına kadar geçen on yıllık süreçte Katayev çok az çalışma yapar. *Güneye Yolculuk (Поездка на Юг)* adlı denemesini yayınlar. 1953-1956 yılları arasında *Bozkırda Küçük Bir Çiftlik (Хуторок в степи, 1956)* adlı eserini yayınlar.¹⁰⁴⁵ 1955’te *Bir Dehayla Karşılaşma (Случай с гением)* adlı komedisini yazar ve bir yıl sonra eser, Leningrad Tiyatrosu’nda sahnelenir.¹⁰⁴⁶ Katayev’in bu on yıllık süreçteki en büyük faaliyeti gençler için yeni bir dergi olan “Yunost”u kurmasıdır. Kısa sürede “Yunost”, birçok yetenekli genç yazar ve eleştirmen için edebi bir forum ve dönemin önde gelen edebi yayınlarından biri haline gelir. 1959 yılında Amerika’ya giden Katayev, buradaki izlenimlerini *Kış Rüzgârı (Зимний ветер, 1960)* adlı romanında yansıtır. 1917 yılında Odesa’daki yaşamı da gözler önüne seren *Kış*

¹⁰⁴¹Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 297.

¹⁰⁴²Braynina, B. (1960). a.g.e., 118, 119.

¹⁰⁴³Russell, R. (1978). a.g.e., 322, 328.

¹⁰⁴⁴Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 309.

¹⁰⁴⁵Russell, R. (1978). a.g.e., 344, 346.

¹⁰⁴⁶Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 318.

Rüzgârı, yazarın 1920'lerin çalışmaları ile 1960'lı yıllarda "movizm" (kötü yazma) adını verdiği yeni üslubu arasında bir köprü görevi görür.¹⁰⁴⁷

1960 yılında Katayev'e, Sovyet Yazarlar Birliği'nin yayın organı "Literaturnaya gazeta"nın başına geçmesi teklif edilir. Nikita Kruşçev ile başlayan ve 1964 yılında biten "Çözülme" (Ottepel) dönemi, Katayev'in sanatında yeni bir aşamanın başlangıcıdır.¹⁰⁴⁸ Katayev'in yeni sanatı, çözülme döneminin sosyo-politik atmosferinde şekil alacaktır. *Duvardaki Küçük Demir Kapı* (Маленькая железная дверь в стене, 1960 - 1964), *Kutsal Kuyu* (Святой колодец, 1962 - 1965), *Unutma Otu* (Трава забвенья, 1964 - 1967), *Küp* (Кубик, 1967 - 1968), *Harap Olmuş Bir Yaşam ya da Oberon'un Sihirli Boynuzu*, *Benim Elmas Tacım* (Алмазный мой венец, 1975 - 1977), *Gençlik Romanı* (Юношеский роман, 1980 - 1981), *Uykucu* (Спящий, 1984), *Kuru Liman* (Сухой лиман, 1985) adlı eserleri bu dönemin ürünleridir.¹⁰⁴⁹ Yazarın yurtdışı gezileri, yeni tarzda kaleme alacağı bu eserlerine zemin hazırlar. 1964 yılında Katayev'in yeni üslubunun ve edebi yaklaşımının sinyallerini verdiği *Duvardaki Küçük Demir Kapı* adlı uzun öyküsü yayınlanır.¹⁰⁵⁰ 1965 yılında ise *Kutsal Kuyu* adlı eserini kaleme alır ve "Noviy mir"de yayınlar.¹⁰⁵¹ Çoğu eleştirmen için "yeni Katayev" in gelişini haber veren bu eserde yazar, "movizm" terimini kullanır¹⁰⁵² ve yeni üslubunu şu sözlerle açıklar:

"Fransızca "kötü" anlamına gelen movizm kelimesinden türetilen yeni movizm edebi okulunun kurucusuyum. Mümkün oldukça kötü yazmak gerek, işte o zaman size dikkat çekerler.¹⁰⁵³ (...) Kötü yazabilmek hiç de kolay değil, çünkü dehşet bir rekabete dayanmak gerek, ancak yine de buna değer, çünkü gerçekten herkesten daha kötü yazmayı öğrenirseniz, bu, size evrensel bir ün sağlayacaktır."¹⁰⁵⁴

Katayev'in başlangıçta sosyalist gerçekçiliğin bir üst aşaması, realizm, modernizm ve postmodernizm arasında bir köprü olarak tanımladığı movizm¹⁰⁵⁵, edebiyattan ve edebi kurallardan bağımsız, spontane, sezgisel ve bilinçsizce yazma

¹⁰⁴⁷Russell, R. (1978). a.g.e., 346, 358.

¹⁰⁴⁸Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 346, 356.

¹⁰⁴⁹Dontsova, E. R. (2016). *Novaya proza V. P. Katayeva: Poetika avtobiografizma*. Vıpusknaya kvalifikatsionnaya rabota magistra filologii. S. Peterburgskih gosudarstvenniy universitet, filologičeskiy fakultet, Peterburg, 4.

¹⁰⁵⁰Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 361.

¹⁰⁵¹Dontsova, E. R. (2016). a.g.e., 19.

¹⁰⁵²Russell, R. (1978). a.g.e., 368.

¹⁰⁵³Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 375, 376.

¹⁰⁵⁴Russell, R. (1978). a.g.e., 374.

¹⁰⁵⁵Litovskaya, M. A. (2013). a.g.m.

biçimidir.¹⁰⁵⁶ Genel anlamda dünyevi ve hayali dünyanın bir birleşimini sunar. Stalin döneminde edebi estetiğin bastırılıp, duyulardan ziyade aklın ön plana alınmasına, eserlerdeki kuru anlatıma ve basmakalıp ifadelere tepki olarak doğar. Sosyalist gerçekçilik anlayışının reddettiği “fantastik unsurun” edebiyata yeniden dahil edilmesine olanak sağlar. Eski moda kavramlardan kurtuluşu ve duyguların dolaysız biçimini ifade eder.¹⁰⁵⁷ Birçok açıdan Katayev’in 1920’li yıllardaki sanatsal özelliklere dönüşünü temsil eder. Bu açıdan yazarın sanatındaki bu üslup değişikliği, sosyalist gerçekçilikle ve Sovyet edebiyatıyla bağdaştırılmaz. Movizm tarzında kaleme aldığı *Kutsal Kuyu*, *Unutma Otu* ve *Küp* adlı eserleri ağır eleştirilere uğrar. Ancak Katayev, eleştirilere kulak tıkayarak sanatındaki bu değişikliğin gerekliliğini ve önemini, sosyalist gerçekçiliğin yeniliklere açık bir anlayış olduğunu vurgulayarak açıklamaya çalışır: “*Genç ve devrimci sanatın her zaman yenilikle bağlantılı olduğunu hatırlatmak isterim. Sanatı yeniliğe teşvik etmek, yazarın kutsal görevidir. Aralıksız bir yenilenme olmadan sanat da dahil olmak üzere hiçbir şey hayatta kalamaz.*”¹⁰⁵⁸

Katayev, yeni üslubunun en temel özelliklerini, “yeni içeriğe uygun yeni bir metot”, “eserde ayrıntının rolü”, “nesirde, şiirde olduğu gibi ahengin oluşması” ve son olarak “yazarın kişiliğinin eserin tamamında ön planda olması” gibi dört başlık altında toplar.¹⁰⁵⁹

Katayev’e göre hızla değişen ve yenilenen bu dünya, yeni sanatsal yöntemleri, aynı zamanda teknik bilgiyi ve kelime birikimini gerektirir. Bu açıdan yazarlar, birçok nesnenin teknik ismini öğrenmekle yükümlüdür¹⁰⁶⁰ ve ayrıntılara dikkat etmelidirler. Çünkü akılda kalan ayrıntı, eseri oluşturan ilk izlenimle özdeşleşmektedir. Önemli diğer bir nokta ise nesnelere olan aşinalık, onların fiziksel yapılarını gizlemesine neden olmamalıdır. Yazar, nesneleri ilk kez görüyormuş gibi dikkat etmeli ve öyle betimlemelidir. Son olarak yazarlar, Rus dilinin müzikal bir yapısının olduğunu unutmamalıdır. Katayev’e göre “*Kelime bir düşüncedir. Aynı zamanda kelime bir sestir. Maupassant, yazar için ilk gerekenin görmek olduğunu söyler. Bense, yazar için duymanın gerekli olduğunu düşünüyorum. Hatta ilk sırada olması gerektiğinin altını*

¹⁰⁵⁶Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 375, 376.

¹⁰⁵⁷Russell, R. (1978). a.g.e., 386.

¹⁰⁵⁸A.g.e., 368, 369.

¹⁰⁵⁹A.g.e., 369.

¹⁰⁶⁰A.g.e., 371.

*çiziyorum. Bu, görme eyleminin gereksiz olduğu anlamına gelmez. Görmek bedeni, duymak ise ruhu temsil eder...*¹⁰⁶¹

Katayev'in her dönem yeni yaklaşım ve metotla eserlerini kaleme aldığı anlaşılr. Döneminin edebi eğilimine ayak uydurarak biçimcilik, ardından sosyalist gerçekçilik, sosyalist modernizm ve son olarak modernizm ve postmodernizm doğrultusunda edebi sanatını şekillendirir.¹⁰⁶²

1967 yılında Katayev oğluyla birlikte Paris'e gider. Paris'teki izlenimlerini 1969 yılında "Noviy Mir"de yayınladığı *Küp* adlı öyküsünde yansıtır. 1970'li yıllar Katayev için verimli bir dönem olur. 1972 yılında otobiyografik özellikler taşıyan ve 118 pasajdan oluşan eseri *Harap Olmuş Bir Yaşam ya da Oberon'un Sihirli Boynuzu* adlı eserini kaleme alır.¹⁰⁶³ 1973 yılında *Menekşe (Фалка)* adlı kısa öyküsünü yayımlar. Aynı yıl, Almanya'da Mainz Akademisi muhabir üyesi seçilen yazar, 1974 yılında Sosyalist Emek Kahramanı Nişanı alır. 1976'da Fransa'da Goncourt Akademisi'nde ilk yabancı muhabir üye seçilir. 1978 yılında seksen yaşındayken "Noviy mir" dergisinde "*sanatsal özgürlükten daha mükemmel ne olabilir ki*" diye sorguladığı *Benim Elmas Tacım* adlı eserini yayımlar.¹⁰⁶⁴

1980'li yıllar Katayev için sağlık problemlerinin ve yakın çevresi tarafından yazarın biyoenerji konusuna yöneldiğine dair söylentilerin arttığı bir dönemdir. 1982 yılında *Gençlik Romanı* adlı eserini kaleme alır. 1985 yılında *Uykuda* adlı kısa öyküsünü "Noviy mir" dergisinde yayımlar.¹⁰⁶⁵

Yaşamının her on yılında kendini ve sanatını yenileyen, gelgitler arasında kalan ve bu nedenle farklı ithamlara uğrayan Katayev, 12 Nisan 1986 tarihinde Moskova'da hayata gözlerini kapar. Şiirle başlayan edebi yaşamına yine bir dörtlükle veda eder:

*"Öleceğim zaman,
Yaşam için üzülmeceğim.
Sadece yatağıma uzanacağım
Ve herkesi affedeceğim. Ve her şeyi
unutacağım."*¹⁰⁶⁶

¹⁰⁶¹A.g.e., 370, 372.

¹⁰⁶²Dontsova, E. R. (2016). a.g.e., 3.

¹⁰⁶³Maçkovskaya, L. Ya. (2008). Vnutri tekstoviy zagolovok v hudoestvennoy avtobiografiçeskoj proze (Na materiale povesti V. P. Katayeva "Razbitaya jizn ili volşebnyy rog oberona"). *Mir russkogo slovo*, No:3, 72.

¹⁰⁶⁴Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 397, 400.

¹⁰⁶⁵A.g.e., 411, 428.

¹⁰⁶⁶A.g.e., 438.

4.3.Sosyalist Realizm İlkelerinin Sovyet Çocuk Edebiyatına Yansımaları

“Sosyalist realizm, (...) Stalinist diktatörlüğün karanlık ve büyüğü gecesinde korkuya kapılmış bir entelektüelin gördüğü rüya mıdır? Jdanov’un atıp tutması (kaba saba söylemi) ya da Gorki’nin bunaklık hevesi midir? Yoksa bir kurgu, bir efsane ya da bir propaganda mıdır?”¹⁰⁶⁷

20. yüzyıl, Rusya tarihinde sosyalizmin “kendini kanıtlama” çağı olarak bilinir.¹⁰⁶⁸ Bu çağın edebiyatına ise sosyalist ideolojinin sanattaki yansıması olarak kabul edilen sosyalist realizm kuramı hâkim olur.¹⁰⁶⁹ Ancak yapılan literatür çalışmasında bu kuramın daha uzun ve köklü bir geçmişe sahip olduğu anlaşılır.

19. yüzyılda devrimci-demokrat hareketin öncülerinden olan V. G. Belinski, N. G. Çernişevski ve N. A. Dobrolyubov’un 1917 Ekim Devrimi’ne de zemin hazırlayan halkçılık ilkesine dayalı toplum yapısı ve bunun sonucunda sanat-toplum ilişkisi ile ilgili teorileri, ayrıca Çernişevski’nin yeni insan prototipleri yarattığı *Nasıl Yapmalı? (Что делать?, 1863)* adlı eseri, ileriki yıllarda Marksist estetiğin ve sosyalist realizm kuramının çıkış noktasını oluşturur. 20. yüzyılda ise sosyalist realizm, bir önceki çağın adaletsiz, baskıcı, ekonomik eşitsizliğe dayalı kapitalist yapısını eleştiren Marksist estetikle yoğrulur.¹⁰⁷⁰ Bu estetik, Sovyetler Birliği’nde sosyalist realizmin ilk aşaması olarak kabul edilir. Bu açıdan sosyalist realizm, yüzyılın ilk çeyreğine kadar Rus Marksizminin “babası” sayılan G. V. Plehanov’un, siyasi platformda ise V. İ. Lenin’in görüşleriyle şekillenir.¹⁰⁷¹ Özellikle Lenin’in, edebiyatı dönemin en önemli propaganda aracı olarak ilan ettiği “Parti Örgütü ve Parti Edebiyatı” (“Партийная организация и партийная литература”, 1905) başlıklı yazısı, sosyalist realizmin 1930’lu yıllarda ideolojik bir olguya dönüşmesinin manifestosu olur: “Edebiyat, parti edebiyatı olmalıdır. (...) sosyalist proleterya için edebiyat meselesi, kişilerin ya da grupların kolay kazanç elde etme aracı değildir,

¹⁰⁶⁷Sinyavski, A. D. (1988a). *Şto takoye sotsialistiçeskiy realizm*. Paris: Syntaxis, 3.

¹⁰⁶⁸Kolektif. (2011). *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*. İstanbul: Parşömen Yayıncılık, 39.

¹⁰⁶⁹Yapılan literatür çalışmasında sosyalist realizm, hem sanatın nasıl olması gerektiğini dile getiren bir kuram, hem de belli bir tarihsel süreçte, Sovyet edebiyatını etkileyip şekillendirdiği için bir edebiyat akımı olarak tanımlanmaktadır.

¹⁰⁷⁰Louise, A. H. (2008). *Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat*. (Çev. Seda Pekşen). İstanbul: İletişim Yayıncılık, 41, 43.

¹⁰⁷¹Buzgalin, A. B.-Prujinin, B. İ. (2013). *Russkiy Marksizm: Georgi Valentinoviç Plehanov-Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin)*. Moskva: Rosspen, 7.

*ayrıca edebiyat, genel proleter davadan bağımsız ve bireysel bir mesele olamaz. Kahrolsun partizan olmayan yazarlar! Kahrolsun uyum sağlamayan yazarlar!”*¹⁰⁷²

1920’li yıllar ise sosyalist realizmin varlığının açıkça hissedildiği bir aşamadır. Bu dönemde birçok yazar, yaratılmaya çalışılan edebiyata “ideolojik realizm”, “romantik realizm”, “proleter realizm” gibi çeşitli isimler verir.¹⁰⁷³ 23 Mayıs 1932 tarihinde Sovyet gazeteci İ. M. Gronski’nin “Literatura” gazetesindeki yazısında sosyalist realizm ilk kez bir kavram olarak dile getirilir.¹⁰⁷⁴ 17 Ağustos 1934’te ise A. A. Jdanov, A. M. Gorki, N. İ. Buharin, Karl Radek gibi hem edebi hem de siyasi platformdan birçok kişinin katılımı ile gerçekleşen Sovyet Yazarlar Birliği toplantısında sosyalist realizm, devletin resmi sanat görüşü olarak kabul edilir¹⁰⁷⁵ ve uzun yıllar edebiyata yön veren bu kuram ile “sanatın nasıl olması gerektiğine” dikkat çekilir.¹⁰⁷⁶

*“Sosyalist realizm, Sovyet edebiyatının ve edebi eleştirmenliğinin temel metodudur. Sanatçıdan, gerçeği devrim sürecindeki gelişimi doğrultusunda doğru ve soyut bir biçimde tasvir etmesini talep eder. Aynı zamanda sanatsal tasvirin bu doğruluğu ve tarihsel somutluğu, ideolojik yeniden yapılanma ve emekçileri, sosyalizm ruhu içinde eğitime görevi ile birleştirilmelidir.”*¹⁰⁷⁷

Sosyalizmin sanattaki sözcüsü kabul edilen A. M. Gorki’nin 1906 yılında Amerika’ya yolculuğu sırasında kaleme aldığı *Ana (Мамъ, 1907)* adlı romanı da sosyalist realizm akımının/kuramının ilk örneği kabul edilir.¹⁰⁷⁸

1930’lu yıllardan itibaren edebiyat ile ideoloji arasında dengeyi sağlamak amacıyla çağın dayattığı edebi bir olguya dönüşen, dolayısıyla uzun süre edebiyata hâkim olan ve yazarları adeta zincire vuran sosyalist realizm, güdümlü bir bakış açısını da beraberinde getirir. Bu açıdan akımın en yoğun hissedildiği ve tez çalışmamızın çerçevesini oluşturan 1930-1950 yılları arasında Sovyet çocuk edebiyatına yön veren A. P. Gaydar’ın *Okul (Школа, 1929)*, *Timur ve Komutası (Тумур и его команда,*

¹⁰⁷²Lenin, V. İ. (1968). *Partiynaya organizatsiya i partiynaya literatura. Polnoye sobraniye soçineniy. İzdaniye pyatoye*, Tom 12. İnstitut Marksizma- Leninizma pri TSK KPSS. M: İzdatelstvo političeskoj literaturı, 100.

¹⁰⁷³Kolektif. (2011). a.g.e., 44.

¹⁰⁷⁴Litovskaya, M. A. (2008). Sotsialističeskiy realizm kak “obraztsoviy” tvorčeskiy metod. *Filologičeskiy klass*, V., 1./19, 14.

¹⁰⁷⁵Popov, D. A. (2013). Sotsialističeskiy realizm: Metod, stil i ideologiya?. *İstoričeskiye, filosofskiye, političeskiye i yuridičeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosı teorii i praktiki*, № 12 (38), Çast 2, Tambov: Gramota, 163-164.

¹⁰⁷⁶Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. 28. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları, 53.

¹⁰⁷⁷Samaylova, M. İ. (Red). (1934). a.g.e., 666.

¹⁰⁷⁸Sinyavski, A. D. (1988b). Roman M. Gorkogo “Mat”- kak ranniy obrazets sotsialističeskogo realizma. *Cahiers du monde russe et soviétique*, Vol. 29. Université de Paris- Sorbonnë, 34.

1940), L. A. Kassil'in *Büyük Direniş* (*Большое противостояние*, 1941-1947) ve *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*, 1951), V. P. Katayev'in ise *Alayın Oğlu* (*Сын полка*, 1945) ve *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli* (*Белеет парус одинокий*, 1936) adlı eserlerini, dönemin baskın sanat metodu olması nedeniyle sosyalist realizmin “olumlu tip”, “burjuva ideolojisiyle uzlaşmazlık”, “partizanlık-devrimci bakış açısı”, “vatanseverlik/Sovyet vatandaşı olma bilinci”, “sınıf çatışması”, “sosyalist içerik”, “partililik/güdümlü sanat anlayışı”, “biçim-içerik-işlev birlikteliği” gibi en temel ilkeleri doğrultusunda inceleyeceğiz.

Sosyalist realizmin “kurucusu” kabul edilen A. M. Gorki tarafından yaratılan “olumlu tip”, bu akımın/kuramın en önemli ilkesidir. Gorki, edebi eserlerde yansıtılması gereken bu yeni tipi şu sözlerle açıklar: “*Emeği, yani emek süreçlerini organize eden, modern tekniğin tüm gücüyle donatılmış, çalışmayı daha kolay ve üretken hale getiren, hatta onu sanat düzeyine yükselten insanı, eserlerimizin başkahramanı olarak seçmeliyiz.*”¹⁰⁷⁹

Geçmişin aydın ancak karamsar tipleri yerine, devrim düşmanlarına karşı sürdürülen mücadelede ve yeni geleceği kurmada yer alan olumlu tipler, kendi çıkarlarını düşünmeyen, rejimin sadık neferleridir, ayrıca parti ilkeleri doğrultusunda hizmet eden idealist kişilerdir.¹⁰⁸⁰ İdeolojik inanç, cesaret, zeka, irade, kararlılık, fedakarlık, vatanseverlik ve kadınlara karşı saygılı olma, bu olumlu tipin en dikkat çeken özelliklerindendir.¹⁰⁸¹ Sosyalist realizm kuramının yazarlardan beklediği ve uzun yıllar hem okullarda hem de toplum içerisinde Timur birliklerinin oluşmasına zemin hazırlayan, yurtdışında da çocuklar için gönüllü çalışmanın adı olan ideal çocuk Timur tipi, kuramın olumlu tip ilkesinin en çarpıcı örneğidir. Çalışmamızda ele aldığımız diğer altı çocuk tipini de kuramın bu ilkesine örnek göstermek mümkündür.

Sosyalist realizm kuramı, yazarlardan eserlerinde Sovyetler Birliği’ni yüceltmesini, “burjuva ideolojisi”ni ise kötülemesini talep eder. Bu açıdan eserlerde burjuva yaşamına dair her kişi ve olay reddedilir, devrim karşıtlarına savaş açılır. Bu dönemde toplumun büyük bir kesimini oluşturan, çevrelerini ve ailelerini büyük bir dikkatle gözlemleyen, hükümetin en cevval muhbirleri olan çocuklardan da Sovyetler Birliği’ne ihanet eden, “kulak” sürgünlere yardım eden ya da onlarla iş birliği içinde

¹⁰⁷⁹Samaylova, M. İ. (Red). (1934). a.g.e., 13.

¹⁰⁸⁰Kolcu, A. İ. (2016). *Edebiyat Kuramları: Tanım, Tenkit, Tahlil*. 5. Baskı. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi, 63, 65.

¹⁰⁸¹Sinyavski, A. D. (1988a). a.g.e., 25.

olan vatan hainlerini, devrim karşıtlarını ve kapitalist düzen yandaşlarını canları pahasına da olsa yetkililere bildirmeleri beklenir. Çalışmamızın “Muhbir Çocuk Tipi: Pavel (Pavlik) Morozov” başlığında Sovyetler Birliği’nin gerçek çocuk kahramanlarından olan Pavel Morozov örneği üzerinden devrim karşıtı olanlara açılan bu savaş açıklanmaktadır. Ayrıca kuramın “burjuva ideolojisiyle uzlaşmazlık” ilkesi de bu çocuk tipi aracılığıyla irdelenmektedir.

Sosyalist realizm, hükümetin çıkarlarına olan her kuruluşun çocuklar tarafından tanınmasını gerekli kılar. Bu kuruluşlardan ilki, 1921 yılında Eğitim Halk Komiserliği üyelerinden N. K. Krupskaya’nın, ailenin yerini alacağını düşündüğü ve 9-14 yaşlarındaki çocukların komünist değerlerle yetiştiği Pioner Birliğidir. Çocukları, ülkenin savaş, kıtlık, kalkınma gibi olağanüstü koşullarına hazırlayan bu birliğin yapısı, ayrıca her türlü zorluğa ve acıya dayanıklı bir pionerin doğuşu yine Sovyetler Birliği’nin gerçek çocuk kahramanlarından olan Volodya Dubinin aracılığıyla yansıtılmaktadır. Sosyalist realizm doğrultusunda çocuk edebiyatı eserlerinde ön plana çıkan kurumlardan biri de partizan birlikleridir. Çalışmamızın “Partizan Çocuk Tipi: Sima” başlığında savaş zamanlarında partizan birliklerinde yer alan ve düşmanla mücadelede Sovyet askerlerine cephe gerisinden destek sağlayan ve kadının doğasındaki gücü yansıtan çocuk tipi üzerinde durulmaktadır. L. A. Kassil’in *Büyük Direniş (Великое противостояние, 1939-1947)* adlı eserinde Sima karakteri üzerinden inceleme sürdürülmektedir. Ayrıca bu çocuk tipi üzerinden kuramın önemli ilkelerinden olan “devrimci bakış açısı” da yansıtılmaktadır.

1941 yılında İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte sosyalist realizm kuramının en önemli konusunu savaş, vatanseverlik ve çocuğun savaştaki konumu oluşturur. Eserlerde, özellikle cepheye kaçıp orduya sığınan, küçük yaşına rağmen vatan savunmasında ilk sırayı alan çocuk tipinin işlenmesi “Alayın oğlu” kavramını doğurur. Bu dönemde birçok yazar farklı bölgelerden savaşa destek olmaya gelen ve ordunun kendi evladı gibi bağrına basıp yetiştirdiği, başarılı ve çevik askerlere dönüştürdüğü çocuk tipleri yaratır. V. P. Katayev’in 1944 yılında kaleme aldığı *Alayın Oğlu (Сын полка)* adlı eserinde de benzer bir çocuk tipi söz konusudur. Bu çocuğun orduda gösterdiği gayret ve vatan savunmasında düşmana karşı gösterdiği mücadele üzerinden kuramın “vatanseverlik” ilkesi yansıtılmaktadır.

Sosyalist realizmin dikkat çeken ilkelerinden biri de sosyalizm ve kapitalizm arasındaki sınıf çatışmasıdır. Bu sınıf çatışması, özellikle 1917 Ekim Devrimi’nden

itibaren öksüz ve yetim kalan, sokaklarda amaçsızca dolaşıp hükümet için tehdit oluşturan ya da ailesi düşman safında olduğu için kendisi de hain ve kapitalist düzenin bir parçası olarak görülen çocuklar ile yeni sosyalist düzenin her açıdan idealize edilmiş çocukları aracılığıyla sunulur. Buradaki amaç, olumsuz çocuk tipleri üzerinden kapitalizmi ya da burjuva ideolojisini yansıtmak değil, aksine onları ötekileştirerek okurun dikkatini olumlu tiplere, yani sosyalizmin sunduğu sorunsuz ve parlak yaşama dikkat çekebilmektir. Tez çalışmamızın “İdeoloji Karşıtı Çocuk Tipleri” bölümünde sosyalizm ile kapitalizmin, ideal ile kötünün mücadelesini yansıtan çocuk tipleri sunulacaktır.

Sosyalist realizm kuramı doğrultusunda kaleme alınan edebi bir eserde olması gereken diğer bir özellik ise V. G. Belinski’nin “*Fikirsiz sanat, ruhsuz bir insan gibidir, yani bir ceset gibidir...*”¹⁰⁸² sözlerinden hareket eden “sosyalist içerik ve amaç”tır.¹⁰⁸³ Bu açıdan sosyalist realizm anlayışıyla kaleme alınan eserlerin genelinde “amaç” aynıdır. Komünizmi ve onunla bağlantılı her şeyi öven, düşmanlarını eleştiren ya da yaşamı devrimci gelişim doğrultusunda tanıtan eserler yazılmıştır.¹⁰⁸⁴ Çalışmamızda çocuk tiplerinin yanı sıra ele aldığımız dört motifte de “sosyalist içerik ve amacın” ön plana çıkarıldığı anlaşılmaktadır.

Sosyalist realizmin “sosyalist içerik”ten sonra en önemli ilkesi “partililik”tir. Bu ilke ile yazarlardan, partinin politikasını destekleyip benimsemeleri talep edilir.¹⁰⁸⁵ Sovyet Yazarlar Birliği toplantısında sanatta sosyalist realizmin güçlü temsilcilerinden olan A. A. Jdanov, Sovyet edebiyatının güdümlü ve taraflı bir anlayış sürdürmedeki gerekçesini şu sözlerle belirtir:

*“Sovyet edebiyatı taraflılık suçlamasından korkmamaktadır. Evet, Sovyet edebiyatı taraflı bir edebiyattır, çünkü sınıf mücadelesinin var olduğu bir çağda, sınıf edebiyatı olmayan, taraflı olmayan, siyasetten bağımsız bir edebiyat olamaz. (...) Evet, Sovyet edebiyatı taraflıdır ve biz, bundan gurur duyuyoruz. Çünkü biz, emekçilerin ve bütün insanların kapitalist kölelik zincirinden kurtarılmasından yanayız.”*¹⁰⁸⁶

A. A. Jdanov’un, bu dönemde güdümlü ve taraflı edebiyat anlayışı o kadar baskın bir hal alır ki, sanatın devlet kontrolüne girmesine karşı çıkan sanatçıların

¹⁰⁸²Freville, J.-Plehanov, G. (1991). *Sosyalist Açıdan Toplum, Sanat ve Eleştiri*. (Çev. Asım Bezirci). 4. Basım. İstanbul: Yön Yayıncılık, 19.

¹⁰⁸³Greçişnikova, A. D. (1953). a.g.e., 62.

¹⁰⁸⁴Sinyavski, A. D. (1988a). a.g.e., 20.

¹⁰⁸⁵Hellman, B. (2016). a.g.e., 327.

¹⁰⁸⁶Jdanov, A. A. (1977). *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine*. (Çev. Fatmagül Berktaş). İstanbul: Bora Yayınları, 19.

baskıya uğramalarına ve çocuk edebiyatında birçok eserin burjuva yaşamını yansıttığı gerekçesiyle yasaklanmasına neden olur.¹⁰⁸⁷ A. N. Tolstoy'un *Nikita'nın Çocukluğu* (*Детство Никиты*, 1920), S. T. Aksakov'un *Torun Bagrov'un Çocukluk Yılları* (*Детские годы Багрова-внука*, 1858), B. L. Pasternak'ın *Luvers'in Çocukluğu* (*Детство Люверс*, 1917-1918) adlı eserleri eleştirilir. Hatta kuramın kurucusu olan A. M. Gorki'nin *Çocukluğum* (*Детство*, 1914) adlı eseri de bu eleştirilerden payına düşeni alır. Rus çocuk edebiyatının ilk örneklerini veren N. M. Karamzin ve V. A. Jukovski'nin isimleri bile bu yeni edebiyatta yer almaz.¹⁰⁸⁸

Tez çalışmamızda ele aldığımız eserlerin de “partilik” ilkesi doğrultusunda güdümlü bir bakış açısı ile kaleme alındıkları, yaratılan çocuk tipleri ve motifler bölümünde çocuk okura iletilmek istenen sosyalist mesajlardan anlaşılmaktadır.

Sosyalist realizm kuramı ile edebi eserde biçimden çok içeriğin önem kazanması sonucunda bir önceki yüzyıl edebiyatındaki biçim ve teknik unsurlar toplumsal olanı değil, bireyselliği ve özneliği temsil ettiği gerekçesiyle reddedilir.¹⁰⁸⁹ Tez çalışmamız kapsamında incelediğimiz eserlerde de biçimsel ve teknik unsurların ön planda olmadığı, okura iletilmek istenen sosyalist mesajın, diğer bir ifade ile “içeriğin” üzerinde durulduğu belirtilebilir.

Anlaşılabacağı üzere sosyalist realizm, hem Marksist estetik ilkelerine dayanan yeni bir kuram hem de beş yüz yıllık tarihiyle gerçekçilik akımının 20. yüzyıldaki yeni bir aşamasıdır.¹⁰⁹⁰ Ancak sosyalist realizm, Marksist estetikten doğan bir sanat kuramı olsa da zamanla parti ideolojisine hizmet eder ve güdümlü bir bakış açısını beraberinde getirir. Bu açıdan yansıttığı gerçek, kurgulanmış bir olgu olarak kalır. Bu sanatsal kuram çerçevesinde her yazar ve eser, Sovyetler Birliği'nin propaganda aracı haline dönüşür. Sosyalist “amaca” hizmet etme gerekliliği, konu, içerik ve karakter açısından birbirine benzer eserlerin oluşmasına neden olur.

¹⁰⁸⁷Hellman, B. (2016). a.g.e., 327.

¹⁰⁸⁸Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). a.g.e., 273.

¹⁰⁸⁹Sakallı, C. (2016). *Günümüz Edebiyat ve Eleştiri Kuramları*. Ankara: Anı Yayıncılık, 73.

¹⁰⁹⁰Çalışlar, A. (1986). *Gerçekçiliğin Estetiği*. İstanbul: DE Yayınevi, 174.

4.4. Stalin Dönemi Çocuk Öykülerinde Olumlu Çocuk Tipleri

4.4.1. Oğlan Çocukları

4.4.1.1. Sovyetler Birliği'nin ideal Çocuk Tipi: Timur

Her ulus ve devlet, varlığının devamlılığını sağlamak ve kurduğu yapıyı sürdürmek için topluma örnek olacak ideal insanı yaratma çabasına girer. Bu ideal tipler, toplumlara ve dönemin sosyal koşullarına göre farklılık gösterebilir. Bu ideal devletlerin hedefledikleri amaçların bir yansıması olarak ortaya çıkarlar. 1917 Ekim Devrimi'nin ardından yeni bir toplum ve yönetim vaadinde bulunan Sovyetler Birliği'nde de ideali aramak hedeflenir. Rusya tarihinde bir kırılma noktası olan bu andan itibaren kültür ve sanat başta olmak üzere toplumsal yaşamın her alanında bir devrim gerçekleşir. Kültürel inşanın ilk basamağı ve sanatta sosyalist realizm kuramının en önemli ilkesi olan “yeni insan”ın doğuşuna zemin hazırlar.

Sovyetler Birliği'nde dönemin önemli teorisyenleri, toplumsal dönüşümde ilk olarak “insan nedir?” sorusunu cevaplandırmaya çalışırlar. Kendiliğinden gelişen, bu nedenle eksik ve beceriksiz bir varlık olarak kabul ettikleri insanoğlunun ancak sosyalizm etkisinde tamamlanabileceğine dikkat çekerler:

“İnsan nedir? Elbette ki tamamlanmış ya da ahenkli bir varlık değildir. Hayır, oldukça beceriksiz bir yaratıktır. İnsan bir hayvan olarak ya da bir plan dahilinde değil, kendiliğinden gelişmiştir ve pek çok karışıklık biriktirmiştir. İnsanın nasıl eğitilip şekillendirileceği, fiziksel ve ruhsal yapısının nasıl geliştirilip tamamlanacağı, sadece sosyalizm temelinde anlaşılabilir. (...) İnsanın, yeni ‘gelişmiş versiyonunu’ üretmek, komünizmin gelecekteki görevidir. (...) Bu açıdan insan, kendine bakmalı ve kendini ham madde olarak görmeli ya da en iyi ihtimalle yarı işlenmiş ürün ve ‘en sonunda, sevgili homo sapiens, senin üzerinde çalışacağım’, demelidir.”¹⁰⁹¹

Sosyalist ideolojinin en önemli propaganda aracı olan Sovyet edebiyatında da “alışılmışın ötesine gitmek”, “aydınlık geleceğe duyulan inanç” ve “yeni insan” sloganları çıkış etkisi yaratır.¹⁰⁹² Dönemin ilk Eğitim Halk Komiseri ve Sovyetler Birliği'nde sosyalist kültür inşasının teorisyenlerinden biri olan A. V. Lunaçarski (1875-1933), “yeni insan”ın yaratılmasında edebiyatın üstlendiği misyonu, “Bu, kültürel bir görevdir ve burada sanat, ideolojik bir güç olarak ortaya çıkar” sözleriyle

¹⁰⁹¹ Figes, O. (2002). *Nataşa'nın Dansı: Rusya'nın Kültürel Tarihi*. (Çev: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Kitabevi, 513.

¹⁰⁹² Slepuhin, V. V. (2017). “Noviy” čelovek v sovetskoy kulturnoy politike. *Culture and Civilization*, Vol. 7, 605.

açıklar.¹⁰⁹³ Dönemin edebiyat otoritelerinden A. M. Gorki ise “*Rus halkı özgürlükle taçlanmışır. Hem fiziki hem de manevi açıdan yıpranan ülkemizdeki bu birlikten yeni ve güçlü insanlar doğacaktır*” sözleriyle “yeni insan”ın doğuşunu ilan eder.¹⁰⁹⁴ “Yeni insan”ın özellikle çocukların arasında ortaya çıkacağını vurgular.¹⁰⁹⁵

Çağdaş araştırmacılardan T. V. Demidova, çalışmasında baskıdan ve sömürüden uzak, adaleti temel alan yeni hükümetin, geçmiş ve burjuva ile bağıni koparan “yeni insan”ı yaratırken onu olumlu niteliklerle sarmaladığını dile getirir.¹⁰⁹⁶ Böylece özgür, eski inanç ve alışkanlıklarından kurtulan, çıkar gözetmeden kendini toplumsal faydaya, emeğe, bilgiye, şehir ve köy yaşamını güzelleştirmeye, üretim ve bilimsel arayışa adayan yeni Sovyet insanı, hem toplumda hem de sanatta hedeflenen ideali gerçekleştirir.¹⁰⁹⁷ Stalin dönemi çocuk edebiyatının en önemli isimlerinden A. P. Gaydar’ın *Timur ve Komutası* (*Тимур и его команда*, 1940) adlı eseri, Sovyetler Birliği’nin sosyalist realizm kuramı doğrultusunda yaratmak istediğı, topluma ve sosyalist ideolojiye bağıli olumlu ve ideal çocuk tipinin çarpıcı bir örneğini sunar.¹⁰⁹⁸

Timur ve Komutası, yayınlandığı ilk andan itibaren Sovyetler Birliği’nin her köşesinde etkili olur ve milyonlarca çocuğı ardından sürükleyen bir başyapıta dönüşür. 1941 yılında Almanların saldırısı sırasında şehir, köy ve okullarda oluşan gönüllü Timur birliklerinin etkisi hızla yayılır ve kısa sürede ülkenin genelinde bu kolektif grubun çalışmaları sayesinde gerek savaşta gerekse sonrasında büyük işler başıarılır. Savaştan sonra da çocuklar için gönüllü çalışmanın adı olur. Arkadi Gaydar hem Sovyetler Birliği’nde hem de birçok sosyalist ülkede büyük yankı uyandıran *Timur ve Komutası* adlı eserini, Sovyet yazar K. G. Paustovski ile aralarında geçen bir olaydan etkilenecek kaleme alır. Gaydar, arkadaşını ziyaret ettiğı sırada oğlunun hasta olduğunu ve reçetede yazan ilacın bulundukları bölgede olmadığını öğrenir. Bunun üzerine ilacın bulunması için her yerde etrafını saran çocuk askerlere durumu bildirir

¹⁰⁹³Lunaçarski, A. V. (1970). Osnovniye zadaçi sovetskoy vlasti v oblasti iskusstva. (Doklad na VII Vsesoyuznom syezde rabotnikov iskusstv). *Neizdannıye materialı*. T. 82. M., 12-30. <http://lunacharsky.newgod.su/lib/neizdannıye-materialy/osnovnye-zadaci-sovetskoy-vlasti-v-oblasti-iskusstva/> adresinden 25.11.2019 tarihinde alınmıştır.

¹⁰⁹⁴Gorki, M. (1990). *Nesvoyevremennıye misli: Zametki o revolyutsii i kulture*. M.: Rotatsiya, 1.

¹⁰⁹⁵Samaylova, M. İ. (Red). (1934). a.g.e., 15.

¹⁰⁹⁶Demidova, T. V. (2012). Obraz idealnogo sovetskogo çeloveka v pečati 1930-h godov. *İstoriçeskiye, filosofiçeskiye, politiçeskiye i yuridiçeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosı teorii i praktiki*. № 4 (18), Çast 1. Tambov: İzdatelstvo “Gramota”, 50, 51.

¹⁰⁹⁷Slepuhin, V. V. (2017). a.g.m., 604, 605.

¹⁰⁹⁸Balina, M.-Rudova, L. (Ed.). (2010). *Russian Children’s Literature and Culture*. Londorn: Routledge, 24.

ve ilaç kısa sürede tedarik edilir. İnsanlara yardım etmenin onlara selam vermek kadar doğal bir davranış olduğunu düşünen Gaydar, eserinde kendini ve etrafını saran bu çocuk grubunun faaliyetlerini anlatır.¹⁰⁹⁹ Bu açıdan eser, Timur'un isminden diğer karakterlerle olan ilişkisine kadar birçok yerde yazarın kendi gençliğinden ve deneyimlerinden izler taşır.

Gaydar, başlangıçta sinema filmi olarak tasarladığı eserini, 1939 yılında Ryazan'da bulunduğu sırada yazmaya başlar. 27 Ağustos 1940 tarihinde eserini tamamlar ve "Pionerskaya pravda"da yayımlar.¹¹⁰⁰

Eserde olaylar, on sekiz yaşındaki Olga ile on üç yaşındaki kız kardeşi Jenya'nın cephede görev alan babaları Albay Aleksandrov'un isteği üzerine Moskova yakınlarında bir yazlığa gelip burada tatillerini geçirmeleriyle başlar. Yazlığa geldikleri ilk gün kız kardeşlerin yolu Timur ile kesişir. Jenya, kendisiyle aynı yaşta olan Timur ve komutasının gizli karargahını tesadüfen keşfeder. Bu çocuk birliğinin insanlara yardım etmek için uğraştığını, özellikle yakınları cephede olan ailelerle yakından ilgilendiğini öğrenir. O andan itibaren Jenya, Timur ve komutasının gönüllü üyesi olur. Kasabadaki bahçeleri soyan ve insanların mallarına zarar veren serserilerle mücadelede onlara yardım eder. Ancak ablası Olga, Timur'u o bölgede serseri takımının başı olarak tanınan Kvakın ile konuşurken görür ve onu da kötü biri olarak algılar. Kız kardeşine zarar vereceği korkusuyla onun Timur ile görüşmesini yasaklar. Sözü dinlememesi halinde babasına şikâyet etmekle ya da Moskova'ya dönüp onu yazlıkta yalnız bırakmakla tehdit eder. Jenya'nın görüşmesini istemediği bu çocuktan uzaklaşmak yerine daha çok yakınlaşması üzerine kardeşine ders vermek için Moskova'ya gider ve onu yazlıkta tek başına bırakır. Bu arada Kvakın ve çetesini alt edip galibiyetin sevinciyle evlerine dağılan Timur ve komutası, Jenya'dan gece gelen bir telefonla tekrar harekete geçer. Bir asker kızını içine düştüğü zor durumdan kurtarmak, Timur'un en asli vazifeleri arasındadır. Bu nedenle gece yarısı olmasına ve amcası Georgi Gareyev'in kendisine çok kızacağını bilmesine rağmen, Jenya'yı Moskova'ya kısa süreliğine gelen babasının yanına götürür. Jenya, tüm olayları, Timur'un fedakâr ve yardımsever kişiliğini babasına anlatır. Babasının minnet dolu bakışları karşısında büyük bir yanlış yaptığını anlayan Olga, Timur'a karşı sert

¹⁰⁹⁹Balakirev, A. N. (2015). Timurovtsı: Malenkiye volonterı velikoy voynı. *Vestnik Buryatskogo gosuderstvennogo universiteta*, No: 7, 19.

¹¹⁰⁰Gaydar, A. (1972). *Sobraniye soçineniy v četıryoh tomah*. T. 3. Moskva: Detskaya literatura, 393.

tutumundan vazgeçer. Böylece eserde tüm sorunlar çözüme kavuşur ve Timur yaptığı iyiliklerin karşısında minnetle anılır.

A. P. Gaydar'ın, sosyalist realizmin yazarlardan beklediği ideal çocuk tipi doğrultusunda iyi yürekli, yardımsever, sevecen ve neşeli bir karakter gibi niteliklerle kuşattığı Timur, ilk olarak yazarın ona verdiği isim ile dikkat çeker. Timur ismi Moğolca “demir” anlamına gelmektedir.¹¹⁰¹ Eserde Jenya'nın ablasına Timur ismini sormasıyla, yazarın çocuk kahramanını Timurlenk (Тамерлан) olarak bilinen Moğol Hanı Timur ile özdeşleştirdiği anlaşılır: “*Olya, peki Timur kimdir? “—Bu kişi Tanrı değil, bir çardır, (...) kötü, aksak biri (...).”*¹¹⁰²

Gaydar'ın Timur'un karakterini, iradesini, gücünü ve düşmana aman vermeyen yapısını belirtmek amacıyla kahramanına böyle bir isim verdiği düşünülebilir. Asıl olarak Timur, yazarın 1926 yılında dünyaya gelen oğlunun da adıdır.¹¹⁰³ Gaydar'ın eserlerinde kullandığı isimler, sanatında dikkat çeken biçimsel özelliklerden biridir. Öyle ki Timur ismi, yazarın *Timur ve Komutası*, bu eserin devamı niteliğinde olan *Karlı Kalenin Komutanı* (Комендант снежной крепости, 1941), senaryo filmi *Timur'un Andı* (Клятва Тумура, 1942) adlı eserlerinde birçok kez kullanılmıştır.¹¹⁰⁴

Gaydar, sanatının önemli özelliklerinden olan isim-karakter ilişkisi aracılığıyla olumlu bir kişiliğe sahip olan Timur'un dış görünüşü açısından da eksiksiz olduğunu vurgular: “*Jenya'nın geceyi geçirdiği bu yazlığın odasında uzun boylu, koyu saçlı, on üç on dört yaşlarında bir erkek çocuğu duruyordu. Siyah renkli, tiril tiril bir pantolonu, üzerinde kırmızı yıldız işlemesi olan, koyu mavi renkli kolsuz bir ceket vardı.*”¹¹⁰⁵

Timur, karakteri açısından ise suskun, sert ve akıllı bir çocuktur. Eğitimli ve askeri konuda bilgili olması, onun grubu yönetmesindeki en önemli nitelikleri arasındadır.¹¹⁰⁶ Anlaşılabacağı üzere Gaydar hem fiziki hem de ruhsal açıdan eksiksiz

¹¹⁰¹Superanskaya, A. V. (2005). *Sovremenniy slovar ličnıh imen*. M: Ayris press, 87.

¹¹⁰²Gaydar, A. (1985). *Timur i yego komanda*. M: Detskaya literatura, 23.

¹¹⁰³Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 202.

¹¹⁰⁴Koçergina, İ. V. (2016). Onımı i slovotvorčestvo pisatelya (Na materiale hudojestvennoy prozy A. P. Gaydara). *Kurskoye slovo*, No: 13, Kursk, 23.

¹¹⁰⁵Gaydar, A. (1985). a.g.e., 28.

¹¹⁰⁶Taragara, Yu. S. (2019). Otrajeniye sotsialno-pedagogičeskih vzglyadov A. Makarenko v tvorčestve A. Gaydara. *Aktualniye problemi sotsiogumanitarnogo obrazovaniya*. Yekaterinburg: Uralskiy pedagogičeskiy universitet, 196.

yarattığı Timur tipi ile Sovyetler Birliği'nin aklı ve beden çevikliğini simgeleyen ideal kahraman tipini yansıtır.

Timur'un dış görünüşündeki sadelik, eserde dikkat çeken noktalardan biridir. Sovyet çocuk edebiyatının sözcüsü olan Gaydar'ın bu seçiminin yine sosyalizm anlayışının bir uygulaması olduğu görülür. Basit bir yaşamı öngören ve burjuvayı anımsattığı için maddesel bağılıktan uzaklaşmayı esas alan Sovyet sosyalizminde, kişisel görünüm açısından da sade bir tutum geçerlidir. Modaya uygun kıyafetler, dikkat çeken saç şekilleri, mücevherat ya da kozmetik ürünler yerini daha özensiz bir görünüme bırakır. Genel olarak yarı proleter ya da askeri kıyafetlerin tercih edildiği belirtilebilir.¹¹⁰⁷

Eserin konusu, çocukların kendi aralarında askeri nizamı anımsatan oyunları etrafında şekillenir. İdeal çocuk tipi Timur, komutasında yer alan pioner çocuklarla oynadıkları bu oyun üzerinden tanıtılır. Gaydar, bu çocuk birliğinin oyun oynarken bile bir amacı olduğunu vurgulamak için geçmişte ve Sovyetler Birliği'nde oyuna bakış açısını şu sözlerle açıklar:

“Neden çocuklar her asırda istisnasız haydut oyunu oynarlar? İyi açıdan düşünüldüğünde bile haydutluk, her zaman kötü bir iştir ve her zaman cezaya çarptırılır. Bununla birlikte çocuklar, toplumun duyarlı kesimidir, onlar bir oyunu boşuna oynamazlar. İşin özü şu ki, aslında çocuklar haydut oyununu oynayarak insanlığın arzuladığı özgürlük için mücadele ederler. Geçmiş zamanlarda haydut oyunu, tutsak toplumların başkaldırısının bir ifadesiydi. Sovyet çocukları farklı şartlarda ve önceki çağlara benzemeyen farklı bir zaman diliminde yaşıyorlar. Bu nedenle onların oyunları da farklı, onlar, elbette ki, kralın okçularıyla savaşan haydutların oyununu oynamayacaklardır. Onlar, haydutlarla mücadele eden Sovyet askerlerine yardım ettikleri böyle bir oyun oynayacaklardır.”¹¹⁰⁸

Yukarıda verilen paragrafta Gaydar'ın “toplumun duyarlı bir kesimi” diye nitelendirdiği çocukların, yetişkinlerden farklı bir dünyası olduğu yansıtılır. Yazar, Sovyet çocuklarının, diğer millet ve dönemlerden farklı olduğunu, oynadıkları oyunla hayali değil gerçek yaşama hizmet ettiklerini açıkça dile getirir. Sovyetler Birliği'nde çocuk olmanın üstünlüğünü vurgular. Timur ve komutasının oyunlarında askeri bir nizam olduğunun sinyalini verir.

¹¹⁰⁷ Figes, O. (2011). *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam*. (Çev: Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 57.

¹¹⁰⁸ Gaydar, A. (1972). a.g.e., 391, 392.

Eserde Timur ile amcası Georgi Garayev arasında geçen şu konuşma, kahramanın komutası ile oynadıkları oyunun farkını ortaya çıkarır:

“—Amca, (...) —Peki, siz çocukken ne yapardınız? Nasıl oyun oynardınız?

— Biz mi? ... Biz, koşardık, zıplardık, çatılara tırmanırdık (...). Ancak bizim oyunlarımız basitti ve herkes tarafından anlaşılırdı.

(...)

— Sen, buraya bak! Her şeyin farkındayım. Gizli işler çevirdiğini görüyorum.”¹¹⁰⁹

Bu diyologdan anlaşılacağı üzere Timur, bir kuşak öncesinin prototipi olan amcasından farklıdır. Araştırmacı T. A. Kruglova da benzer şekilde, bu oyunun basit bir çocuk oyunu değil, sosyal bir proje olduğunu dile getirir.¹¹¹⁰

Gaydar, eserini İkinci Dünya Savaşı’ndan önce yazmasına rağmen ülkesini bekleyen tehlikeyi adeta sezmiştir. Açıkça belirtmese de savaş dönemini yansıttığı eserinde, çocuğun toplum içindeki yerini ve üstlendiği misyonu ortaya çıkararak okuru savaş konusunda bilgilendirmek ister. Eserde 12-14 yaşlarındaki çocuklar ve onların savaş dönemi faaliyetleri dikkat çeker. Yazar, eserde bu yaştaki çocukları seçmesinin nedenini ise şu sözlerle açıklar: “12-14 yaş, çocuklar için kritik bir evredir. Yetişkinlerin gözünden kaçsa da çocukların bağımsız yaşamının başlangıç dönemidir.”¹¹¹¹ Araştırmacı A. V. Zolotuhina ve çocuk edebiyatı alanında sayısız çalışması olan O. S. Oktyabrskaya, bu evrede çocukların bilinçli seçim yapma ve karar alma yetisine sahip olduklarının altını çizer. Eserde de Timur ve küçük bir orduyu temsil eden komutası vatanını, Kızıl Ordu askerlerinin ailelerini ve çevresindeki insanları koruma yolunu seçer. Timur ile aynı yaş grubunda olan Kvakin ve çetesinin ise hırsızlıkla meşgul olduğu anlaşılır.¹¹¹²

Rusya tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan tarih uzmanı Orlando Figes *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya’sında Özel Yaşam* adlı eserinde Sovyetler

¹¹⁰⁹Gaydar, A. (1985). a.g.e., 88.

¹¹¹⁰Kruglova, T. A. (2012). Fenomen populyarnosti “Timura i yego komandı” i fonoviye pedagogičeskiye praktiki 1930-h godov. Konferentsiya Kult-tovarı-XXI: Reviziya tsennostey (masskultura i yiyo potrebiteli): Kollektivnaya monografiya (Red: İ. L. Savkina). Peterburg: Ajur, 38.

¹¹¹¹Zolotuhina, A. V.-Oktyabrskaya, O. S. (2015). Obraz Malçıski-podrostka v povesti A. P. Gaydara “Timur i yego komanda”: Timur i Kvakin. *Molodyojniy nauçny forum: Gumanitarnye nauki*, No 5(23). Moskva, 146.

¹¹¹²A.y.

Birliği'nin ilk yıllarından itibaren topluma kişisel mutluluklarından vazgeçen devrimcileri örnek almalarının empoze edildiğini vurgular.¹¹¹³ Geleceğin komünist toplumunu oluşturacak “yeni insan”ı kolektif kişiliğin prototipi olarak nitelendirir. Bu açıdan Gaydar'ın da Timur'u toplum yararı için uğraş veren bu kolektif kişiliğin bir örneği olarak sunduğu belirtilebilir. Okuyucunun karşına onu yardımsever özelliğiyle çıkarır. Timur, evlerine gizlice giren ve geceyi geçiren Jenya'yı uyurken görür. Onu uyandırmak ve kim olduğunu sorgulamak yerine üstünü örter, rahat uyuması için başının altına yastık koyar. Jenya'nın korkabileceğini düşünerek köpeği dışarı çıkarır. Masanın üzerinde duran ve kıza ait olduğu anlaşılan telgrafı hemen postahaneye götürmek üzere altında Timur imzalı bir not bırakarak evden çıkar. Sonradan Jenya'ya haber göndererek telgrafın yerine ulaştığını bildirir. Böylece Jenya'nın, kız kardeşi Olga'nın karşısında sorumluluklarını yerine getirememesinin verdiği mahcubiyeti yaşamasını engellemiş olur. Sevinçten büyük bir şaşkınlık yaşayan Jenya, o ana kadar kızgın olduğu ablasını sevdiğini söyler ve ablasının bir an için bile olsa yumuşamasını sağlar. Gaydar, böylece Timur'un sosyal ilişkileri düzenlemedeki çabasını ve yardımsever yönünü ortaya çıkarır.

Timur, yazar tarafından adeta yetişkinlere özgü nitelikleri olan bir kahraman gibi yansıtılır.¹¹¹⁴ Kahraman, nesnel olarak güçlerin eşit olmadığı, son derece riskli, sonucu belli olmayan ve ölümle sonuçlanabilecek durumlarda iradesiyle baskıya direniş gösteren kişi olarak tasvir edilir. Yaşadığı dönemdeki insanlardan farklılık gösterir.¹¹¹⁵ Timur da eserin akışı içinde aldığı sorumluluk, yaşadığı tehlikeli durumlar ve çevresindekilerden farklı bakış açısı düşünöldüğünde kahraman tasvirine uymaktadır. Jenya'nın gizli karargâha girdiğini anlayan komuta üyelerinden Sima, Kolya ve Geyka adlı pionerler olası bir tehlikeye karşı koymak için konumlanırlar ve kıza tehdit edercesine bakarlar. O anda arkadan gelen bir sesle Timur, adeta kahramanvari bir duruşla görünür: “O anda ışık süzmesinde bir gölge daha parıldıadı. Herkes onun etrafını sardı ve iki yana açıldı. Jenya'nın önünde uzun boylu, koyu saçlı, göğüs kısmında kıızıl yıldız işleme si olan mavi kolsuz ceketli bir çocuk durdu.”¹¹¹⁶

Bu tasvirde dikkat çeken ilk unsur, Timur'un göğsündeki kıızıl yıldızdır. Bu nişan, Timur'un Kıızıl Ordu ve parti mensubu olduğunun ilk işaretidir. Yazar, bu işaret

¹¹¹³ Figes, O. (2011). a.g.e., 45.

¹¹¹⁴ Taragara, Yu. S. (2019). a.g.m., 196.

¹¹¹⁵ Kruglova, T. A. (2012). a.g.m, 25.

¹¹¹⁶ Gaydar, A. (1985). a.g.e., 34.

aracılığıyla çocukların algısında parti ve Kızıl Ordu'nun önemini ortaya çıkarır. Ayrıca Timur'un geliş anını "parıldamak" (мелькнуть) fiili ile anlatarak kahramanına ilahi bir kurtarıcı misyonu yükler.

Timur, bir yetişkin edasıyla Jenya'ya korkmaması gerektiğini söyler. Birbirlerini tanıdıklarını, kendisinin Timur olduğunu açıklar. Bunu duyar duymaz Jenya'nın sakinleşmesiyle yazar, Sovyetler Birliği'nin ideal çocuk tipi Timur'un insanlar üzerinde yarattığı güveni ve olumlu etkiyi okuyucuya sunar. Jenya, akşam geç bir saat olmasına rağmen onunla beraber yürürken ve vakit geçirirken tedirgin olmaz. Aksine yıllardır tanıdığı bir arkadaşının yanındaymış gibi kendini rahat hisseder. Eserde Jenya'nın Timur'a duyduğu güven, anlatıcı tarafından şu cümleyle aktarılır: "*Hava iyice kararmıştı, ancak Jenya onun arkasından güvenle gitti.*"¹¹¹⁷

Araştırmacı K. Kelli, *Yoldaş Pavlik* adlı eserinde, Timur'un sadece çevresinde değil, gerçek yaşamda da insanlar üzerinde benzer etkiyi uyandırdığını ortaya çıkarır. *Timur ve Komutası* adlı eser, sinemaya uyarlanıp sahnelendiğinde o dönem çocuk yaşta olan kadınlarla yaptığı röportajında, o neslin Timur'a âşık olduğunun ve onu, yollarını aydınlatan bir meşale gibi gördüklerinin altını çizer.¹¹¹⁸

Yazarın Timur'a yüklediği kahramanlık, ona bilinç ve disiplin gibi nitelikler kazandırır. Sovyet çocuk edebiyatında kahramanlık, beraberinde itaat ve eylemi getirir.¹¹¹⁹ Öyle ki Timur, topluluğun lideri konumundadır. Kararları veren ve grubu yöneten kişidir. Diğer kişiler, onun liderliğini gönüllü olarak kabul edip dediklerini harfiyen yerine getirmektedirler. Timur, grubun komutanı, diğerleri ise onun askerleri konumundadır. Timur, karargâh komutanı gibi komutasındaki askerlerden yaşadıkları bölge ve sakinleri hakkında günlük rapor alır. Kolya Kolokolçikov'un Kızıl Ordu mensubu Kryukov'un evine ve bahçesine yankesicilerin girdiğini bildirdiği sahne dikkat çekicidir:

"—Kirov ara sokağında 34 numaralı evin bahçesinde yabancı çocuklar elma ağacını silkelemişler, diye gücenmiş bir ses tonuyla bildirdi Kolya Kolokolçikov. —İki dalı kırmışlar ve çiçek tarhını çiğnemişler.

— Kimin evi?, diyerek Timur kaplı deftere baktı. —Kızıl Ordu askeri Kryukov'un eviymiş... "¹¹²⁰

¹¹¹⁷A.g.e., 44.

¹¹¹⁸Kelli, K. (2009). *Tovariş Pavlik. Vzlet i padeniye sovetskogo malçika- geroya*. İzdatelstvo: Novoye literaturnoye obozreniye, 296.

¹¹¹⁹Kruglova, T. A. (2012). a.g.m, 25.

¹¹²⁰Gaydar, A. (1985). a.g.e., 37.

Timur, adeta bir yetişkin gibi diğer çocuklara tavsiyelerde bulunur, onlar arasında iş paylaşımı yapar. Sırası geldiğinde sert bir tavır takınır ve diğerlerinin yapmayı planladıkları işleri engeller. Eserde arkadaşı Kolya Kolokolçikov’un evden kaçıp Kızıl Ordu’ya katılma düşüncesinin zamansız ve faydasız olduğuna şu diyalog üzerinden dikkat çeker:

“—Görüyorsun, anladık ses çıkarma! diye durdurdu onu Geyka.- Kendi gözümüzle görüyoruz. Biliyor musunuz çocuklar, bu geveze Kızıl Ordu’ya gitmek istiyor!

—Olmaz, diye söze karıştı Timur. —Bu, tamamıyla faydasız bir iş.

—Nasıl olmaz? diye sordu kızaran Kolya. —Peki, neden çocuklar eskiden cepheye koş koş gittiler?

—O eskidendi! Şimdi tüm amir ve komutanlara kati olarak artık kardeşimizi yakasından tutup oradan atmaları emredilmiştir.

—Yakalarından tutup atmak mı? — diyerek parlayan ve biraz daha kızaran Kolya Kolokolçikov bağırdı. — Bizimkileri mi?

—Evet, öyle! diyerek iç çekti Timur. —Bizimkileri! Şimdi, çocuklar, haydi işe koyulalım. Herkes yerini alsın.”¹¹²¹

Timur, arkadaşlarını orduda sabah talimi yapan bir komutan gibi duruşlarından kılık kıyafetlerine, konuşmalarına kadar disipline etmeye çalışır. Gizli karargâhta toplandıkları sırada grubun çelimsiz ve geveze üyesi Kolya Kolokolçik’in kıyafetinde asılı olan kızıl yıldızın düzgün durmaması üzerine şunları söyler: “—Senin yıldızın sol üstteki ucu neden eğri duruyor sülük gibi? Bir şeyi yapmaya başladıysan güzel yap. İnsanlar geliyorlar, alay edecekler.”¹¹²²

Gaydar, eserin çeşitli yerlerinde Sovyetler Birliği’ni simgeleyen kızıl yıldız nişanına yer verir. Bu işaretle Sovyet çocuklarının almaları gereken sorumluluğu sembolize eder. Jenya, Timur’a evlerin kapılarını kızıl yıldız işareti ile neden boyadığını sorduğunda Timur şu cevabı verir:

“— Bu evden bir kişinin Kızıl Ordu’da savaşmaya gittiği anlamına gelir. Bu andan itibaren bu ev, bizim gözetimimiz ve korumamız altındadır. Baban orduda mı?

—Evet, diye heyecanlı ve gururlu bir şekilde cevap verdi Jenya. — O, komutan.

—Demek ki, o zaman sen de bizim gözetimimiz ve korumamız altında bulunuyorsun.”¹¹²³

¹¹²¹A.g.e., 36.

¹¹²²A.g.e., 40.

¹¹²³A.g.e., 44.

Alıntıdan anlaşılacağı üzere yazar, Timur tipiyle Sovyet çocuklarına, savaş döneminde evin ve yaşadıkları muhitin sorumluluğunu almaları gerektiğini hatırlatır. Timur kendisi gibi davasına sadık çocuklarla arkadaşlık yaparak örnek bir tutum sergiler. Sima Simakov, arkadaşı Geyka'nın “*Böyle bir çingirak!*” benzetmesine uygun olarak hızlı, aralıksız ve çoğu zaman anlaşılmayan konuşmasıyla dikkat çeker. Geyka ağırbaşlı, sağduyulu ve korkusuz bir yapıya sahiptir. Kolya Kolokolçikov ise geveze, olaylar karşısında ani tepkiler ve cevaplar veren yapısıyla ismindeki ahengi konuşmalarına da yansıtır.¹¹²⁴ Timur birliğinde her kişinin farklı bir karaktere ve yapıya sahip olduğu görülmektedir. Ancak her biri aynı amaca, diğer bir ifadeyle halka hizmet etmektedir.

Timur ve komutası, savaş döneminde insanlara gizliden gizliye yardım ederler. Özellikle de eşleri ve babaları askerde olan ailelerle ayrıca ilgilenirler. Onların her türlü ihtiyaçlarını gidermeye çalışırlar. Timur, ninesi tarafından keçiyi elinden kaçırdığı için pataklanan Yurka'nın, Kızıl Ordu askeri Pavel Guryev'in kızı olduğunu öğrenince hemen emir verir: “*Timur,- Keçiyi bulun, diye emretti. Dört kişilik bir ekip oluşturulsun. Sen... sen ve sen.*”¹¹²⁵ Timur'un arkadaşları ile konuşmalarında “emretmek” (приказать) fiiline sıklıkla rastlanır. Bu kelime, onun gruptaki baskın ve lider konumunu yansıtır. Aynı şekilde Timur ve komutası, eşini savaşta yeni kaybeden bir kadını, pencerenin önünde üzgün ve düşünceli görür. Eşi için yapabilecekleri bir şey yoktur. Ancak vatani uğruna canını veren bir Kızıl Ordu askerinin ailesinin yüzünü güldürmeyi kendine borç bilir. Bu nedenle kadının yüzünü güldürmesi ve onun kendisini iyi hissetmesi için her gün oturduğu sundurmanın önüne bir gül bırakır. Yazar, Timur ve komutasının bu düşünceli tavrını, eşini kaybeden kadın ile Jenya arasında geçen şu diyalogla ortaya çıkarır:

—*Kızım, dün gece bu çiçek buketini sundurmaya benim için koyan sen değil miydin?*

—*Hayır, diye hızlıca cevap verdi Jenya. —O, ben değilim. Muhtemelen bizimkilerden biridir.*”¹¹²⁶

¹¹²⁴Yunhova, İ. S. (2019). Tsennostniye orientiri geroyev A. P. Gaydara (“Timur i yego komanda”). *Filologičeskiy klass*, No: 2 (56). Nijniy Novgorod, 127.

¹¹²⁵Gaydar, A. (1985). a.g.e., 40.

¹¹²⁶A.g.e., 56.

Jenya'nın bu alıntıda "bizimkiler" diye bahsettiği Timur ve komutasıdır. Gaydar, Timur ve komutası aracılığıyla, Sovyetler Birliği'nde kritik zamanlarda toplumun her katmanının sorumluluk aldığını ve çocukların bu dönemdeki aktifliğini yansıtır. Yediden yetmiş Sovyet insanının vatani için her şeyi yapabileceğini Timur tipi aracılığıyla açıklar. Böylece sosyalist realizm kuramının, dönemin yazarlarına yüklediği en önemli ilkelerden biri olan vatanseverlik algısını çocuklar aracılığıyla yansıtır.

Gaydar'ın sanatında her şeyin zıttı ile var olduğu belirtilebilir. Yazar, Timur'un karşısına onun hem dış görünüş hem de kişilik açısından tam zıttı olan Kvakin'i çıkararak çocuk okura iyi ve kötüyü göstermek ister. Timur adaletli ve dürüst tavırlarıyla, Kvakin ise laubali, saygısız, kaba ve başkalarının mallarını izinsiz almasıyla tanıtılır. İki karakterin birbirlerini nitelendirmelerinde bile bu fark ortaya çıkmaktadır. Kvakin, Timur'u "Komiser" olarak çağırıp onu yasallaştırırken, Timur onu "Kazakların başı" anlamına gelen ve çete mensubunu simgeleyen "ataman" olarak nitelendirir. Bu isimlerin özellikle yazarın kendi yaşamından izler taşıdığı belirtilebilir. Gaydar, Hakasya'da ezeli rakibi ile aralarındaki mücadelenin bir benzerini Timur ve Kvakin arasında oluşturur. Eserde Kvakin'i "Kazakların başı" anlamına gelen "ataman" unvanıyla sunması bunun en önemli göstergesidir:

"— Selam komiser! (...) — Nereye acele ediyorsun böyle?"

— Selam ataman, diye aynı ses tonuyla cevap verdi Timur. — Sana geliyordum.

— Ziyaretine sevindim, ancak ikram edecek bir şeyim yok. Acaba bu olur mu? diyerek elini koynuna soktu ve Timur'a bir elma uzattı.

— Çaldıklarından mı?, diye sordu Timur elmayı ısıtırken.

— Aynen öyle, diye açıkladı Kvakin..."¹¹²⁷

Gaydar'ın, Timur ve Kvakin ile eski Rusya ve Sovyetleri simgelediği belirtilebilir. Timur, emeği, çalışkanlığı, cesareti, yardımseverliği, doğruluk ve dürüstlüğü, paylaşmayı ve işçi kesimini simgelerken, Kvakin kapitalist düzenin haksız yapısını, soygunculukla etrafını sömüren beyleri, yolsuzluğu, kötülüğü, yalanı, köhnemişliği ve acımasızlığı yansıtır. Aslında bu iki çocuk arasındaki mücadele, Çarlık Rusyası'nın yerini Sovyetlere bırakışının bir tezahürüdür.

¹¹²⁷A.g.e., 42.

Timur, adaletli yapısıyla ön plana çıkar. Komutasına ve sorumlu olduğu mıntikalarda huzursuzluk çıkarıp hırsızlık yapan Kvakin'e bile adaletli davranmaya çalışır. Komutasındaki arkadaşları, yaptıklarından dolayı Kvakin'i yalnız olduğu bir anda pataklayıp ders vermeyi istese de Timur karşı çıkar. Kvakin'in karşısına tek başına çıkar ve onu uyarır:

“— Dinle: Sen 34 numaralı evin çitinde işte böyle bir işaret gördün mü? — Ardından Timur mavi kolsuz ceketinin üzerine işlenen yıldızı gösterdi.

— Evet, gördüm, diyerek söylenenlere kulak kesildi Kvakin. — Kardeşim, gece gündüz her şeyi görürüm ben.

— Tamam öyleyse: Gece veya gündüz bir kez daha bu işareti bir yerlerde görürsen, seni kaynar suyla haşlamışlar gibi oradan hemen uzaklaş.

— Oo, Komiser! kelimeleri uzatarak, -Nasıl da kızgınsın, dedi Kvakin. — Konuştuğumuz yeter!

— Ah, ataman, nasıl da inatçısın, diyerek sesini yükseltmeden cevap verdi Timur. — Şimdi bunun sizinle son konuşmamız olduğunu kendi aklına yaz, çetene de ilet.”¹¹²⁸

Görüldüğü üzere Timur, Kvakin'i yaptığı yanlışlar konusunda uyarırken cesur bir Sovyet askeri edasındadır. Düşmana aman vermeyen bir kararlılıkla sözlerini sürdürmüştür.

Timur'un aldığı kararlarda askeri nizamaya uygunluk söz konusudur. Düşmanına saldırmadan önce onu uyarır. Gaydar, Timur ve Kvakin arasındaki mücadeleyi iki ülke arasında gerçekleşen bir savaşa benzetir. Timur, amcasından düşmana uyarı niteliğinde nasıl ultiatom gönderilmesi gerektiğini öğrenir. Bu hareketiyle Timur, fiziki şiddetten uzak durduğunu gösterir.¹¹²⁹ Öyle ki Kvakin ve çetesini pusuya düşürdüklerinde tutsaklarına eziyet edilmemesini söyler:

“— Herkes sussun! diye karanlıkta Timur'un sesi işitildi. —Tutsaklara vurulmayacak! Geyka nerede?

— Geyka burada!

— Herkesi yerine götür.

— Ya gitmeyen olursa?

— Ellerinden ve ayaklarından yakalayın, Meryem Ana ikonu gibi saygılı bir biçimde götürün.”¹¹³⁰

¹¹²⁸ A.g.e., 42.

¹¹²⁹ Kruglova, T. A. (2012). a.g.m, 35.

¹¹³⁰ Gaydar, A. (1985). a.g.e., 79.

Timur nazik ve anlayışlı bir mizaca sahiptir. Özellikle Kvakın ve çetesi ile kıyaslandığında bu özellikleri daha belirgin bir hal alır. Timur ve komutası politik ve yüksek üsluba ait kelime dağarcığına sahiptir. Ancak Kvakın ve çetesi çoğunlukla küfür ederek ve müstehcen içerikli el hareketleri yaparak kendilerini ifade etmektedirler.¹¹³¹

Timur gururlu bir çocuktur. Jenya'nın ablası Olga onu serseri gibi hor görüp aşağılamasına rağmen sesini çıkarmaz. Hatta bu aşağılama, baş düşmanı Kvakın ve Figura'nın önünde olsa bile karşı çıkmaz. Kahramanın gururlu yapısı, baş düşmanı Kvakın ile arkadaşı Figura arasında geçen şu diyalogda anlaşılır:

— *Gururlu biri, dedi sessizce Kvakın. — “Ağlamak istiyor, ancak susuyor.*

— *Haydi bir kere de onun işine burnumuzu sokalım, bırakalım da ağlasın, dedi Figura ve Timur'un arkasından köknar kozalağını fırlatmak için atıldı.*

— *O... gururlu biri, diye tekrarladı kısık bir sesle Kvakın, — Ama sen... Sen bir alçaksın!”*¹¹³²

Timur korkusuzdur. Bu özelliğini, azılı düşmanı Kvakın'ı tuzağa düşürüp yakaladığında “—*Bas git, dedi o anda Timur Kvakın'e. —Sen bir maskarasın. Hiç kimseyi korkutamazsın ve hiçbir işe yaramazsın*”¹¹³³ diyerek onun bir hiç olduğu söyler ve Kvakın'ı serbest bırakarak ondan korkmadığını gösterir. Böylece Timur, düşmanına gereken dersi verir.

Timur, Sovyet halkı ve Kızıl Ordu için her türlü tehlikeyi göze almaya hazırdır. Bir gece vakti babasının Moskova'ya geleceği haberini alan, ancak son treni kaçırdığı için yetişememenin üzüntüsünü yaşayan Jenya, Timur'u arar ve onun çözüm bulacağına inanır. Timur o anda hiç düşünmeden Jenya'nın evinin çitine kendi elleriyle boyadığı kıızıl yıldızı hatırlar. Bir asker kızını zor durumdan kurtarmanın asli görevi olduğu, aklından geçirdiği şu sözlerde ortaya çıkar: “*Komutanın kızının başı dertte! Komutanın kızı istemedi zor bir duruma düştü.*”¹¹³⁴ Bu düşüncelere dalan Timur, amcasının kendisine çok kızacağını bilse de başka çıkış yolu olmadığını anlar ve amcasının motosikletini alarak Jenya ile Moskova'ya doğru yola çıkar. Burada okur, küçük bir çocuğun değil de yetişkin bir bireyin karar verme ve harekete geçme anına tanık olur. Bu açıdan Timur, amaçları olan ve bu amaçlarının peşinden giden bir

¹¹³¹Kruglova, T. A. (2012). a.g.m, 35.

¹¹³²Gaydar, A. (1985). a.g.e., 86.

¹¹³³A.g.e., 79.

¹¹³⁴A.g.e., 94.

çocuktur. Başlangıçta yaptıkları gizli işlerle etrafında yetişkinler tarafından kötü olarak algılanır. Ancak o, amacından sapmaz ve kararlılıkla hedefine yürür.

Anlaşılabacağı üzere Timur, kendinden çok diğer insanların iyiliğini düşünür. Eser boyunca kendisi için hiçbir şey yapmaz. Aksine insanların mutluluğuyla mutlu olur ve rahat bir nefes alır: “—*Durup şöyle bakıyorum. Herkes iyi! Herkes rahat, öyleyse ben de rahat olabilirim!*”¹¹³⁵ Timur’un kendinden önce çevresini ve diğer insanları düşünmesinin altında, Sovyet ideolojisinin öne sürdüğü “vatanı uğruna kendini feda etme” ve “acı çekmenin bireyi güçlü kıldığı” düşüncesi yatmaktadır.¹¹³⁶

Timur, Sovyet ailesinin ideal bir üyesi, devrimin cesur savaşçıları olan atalarının mirasçısı ve onların değerli oğludur. Gaydar, bu tip aracılığıyla 1930’lu yılların ikinci yarısında Sovyet toplumunu şekillendirme gayesine hizmet eder. Stalin’in “teknik her şeyi çözer” sloganı yerine “kadro” (insanlar) her şeyi çözer” söylemini somutlaştırır. Çocukları, yaşlılara, asker ailelerine yardım etme ve mahallerdeki serserilerle mücadele etmede organize eden yeni bir yönetici profili çizer. On üç yaşındaki Timur küçük bir çocuktan, sorumluluklarının bilincinde olan yetişkin bir lidere dönüşür. Böylece Gaydar, yeni gelen nesil ile her şeyin kökten değişebileceğinin sinyalini verir. Eser, Timur gibi tipler aracılığıyla mutlu yarınların olacağı ve ülkenin huzur içinde yaşayacağı mesajıyla sonlanır.¹¹³⁷

4.4.1.2. Muhbir Çocuk Tipi: Pavel (Pavlik) Morozov

Pavel Trofimoviç Morozov, 14 Kasım 1918 tarihinde Tobolsk vilayetinin Gerasimovka köyünde dünyaya gelir.¹¹³⁸ 1910 yılında Vitebsk vilayetinden Stolipin¹¹³⁹ göçüyle, çalışma kamplarının yoğun olduğu Gerasimovka’ya gelen Morozov ailesi köyün ilk sakinlerindendir.¹¹⁴⁰ Ekonomik açıdan sefaletin hüküm sürdüğü bu köyde, en zengin köylünün iki ineği vardır ve sadece dokuz hanenin

¹¹³⁵A.g.e., 110.

¹¹³⁶Figes, O. (2011). a.g.e., 59.

¹¹³⁷Rudova, L. (2014). Maskulinnost v sovetskoy i postsovetskoy detskoy literature: Transformatsiya Timura i yego komandı. *Detskiye çteniye*, T. 6, No: 2, 89.

¹¹³⁸Gorki, M. (1968). a.g.e., 393.

¹¹³⁹1905 Rus-Japon Savaşı’nın ardından Çar II. Nikola, ülkedeki karmaşayı gidermek ve olası ayaklanmaları önlemek için reformist düşünceleriyle bilinen Pyotr Arkadyeviç Stolipin’i yönetime getirir. Stolipin, Rusya’da yeni bir ihtilal olma tehdidine engel olmak ve monarşiyi eski gücüne kavuşturmak için hazırladığı yasa tasarıları ve sert tutumuyla tarihte yerini alır. Bkz: Tanrıverdi, Mustafa. (2018). Rusya’da İhtilal Hareketleri Karşısında Başbakan P. A. Stolipin’in Politikaları (1906-1911). *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, 37.

¹¹⁴⁰Fyodorov, R. Yu.-Fişer, A. N. (2016). Pavlik Morozov-Bez vinı vinovatıy. *Rodina*, No. 3, 117.

semaveri bulunmaktadır. Tek bir öğretmeni olan eski okulda eğitim sadece on üç kitapla sürmektedir. Köy halkı ise özgürlüklerine düşkündür ve 19. yüzyılda Rusya'nın doğusuna göç ederek kazandıkları toprakları kolektif çiftliklere vermek istemez. Öyle ki, kolektivizmin en yoğun olduğu 1931 yılında bile köy sakinlerinin hiçbiri kolhoza katılmaz. Bu açıdan köy, Sovyet basını tarafından “kulak takımının yuvası” olarak nitelendirilir.¹¹⁴¹

Baba Trofim Sergeyeviç Morozov, İç Savaş sırasında Kızıl Ordu saflarında yer almış, ağırbaşlılığı ve çalışkanlığıyla bilinen, köyün ekonomik açıdan orta düzeyli sakinlerindendir. Köylüler arasında sevilen ve sayılan Trofim, aynı zamanda köy temsilcisidir.¹¹⁴² Bu göreve getirilmesinden, Trofim'in okur-yazar biri olduğu anlaşılmaktadır.¹¹⁴³

Trofim ve Tatyana Semyonovna çiftinin beş çocukları olur. Dokuz yıl evliliklerini sürdüren bu çiftin birlikteliği, Trofim'in zamanla kendini alkole ve eğlence hayatına vermesi, daha genç bir kadın olan Sonka Amosova ile kaçmasıyla sonlanır.¹¹⁴⁴ Evliliğin bitmesi, çocukları maddi ve manevi açıdan etkiler. Küçük yaştaki Pavel, babasının evdeki sorumluluğunu almak ve annesi ile kardeşine bakmak zorunda kalır.¹¹⁴⁵ Pavel'in okul arkadaşlarından Dmitri Prokonenko'nun ifadesinden, babanın kaçması üzerine evde at beslemek, gübre taşımak, kış için odun hazırlamak gibi evin tüm işlerinin Pavel'e kaldığı anlaşılır.¹¹⁴⁶

1931 yılında Trofim, “özel yerleşme” alanlarındaki “kulak” sürgünlere sahte belge hazırlamak, yetkiyi kötüye kullanmak, hükümetin tasfiye ettiği “kulak” takımına gizlice yardım etmek ve onlarla iş birliği içinde olmak suçlarından tutuklanır.¹¹⁴⁷ 1932 yılında gerçekleşen mahkemede gerek eski eşi Tatyana Semyonovna gerekse öz oğlu Pavel, Trofim'in suçluluğu konusunda şahitlik yapar. Mahkeme, özellikle küçük çocuğun şu sözlerinden etkilenir ve Trofim'e on yıl hapis cezası verir:

“Hâkim amcalar, benim babam açıkça devrim karşıtı olanlara katıldı ve ben bir pioner olarak bunu söylemeye mecburum, benim babam Ekim Devrimi'nin çıkarlarının koruyucusu değil, aksine 'kulak' takımına kaçmaları için var gücüyle yardım etmeye ve onları desteklemeye çalışıyor. Burada ben, bir evlat

¹¹⁴¹Figes, O. (2011). a.g.e.,160.

¹¹⁴²A.y.

¹¹⁴³Fyodorov, R. Yu.-Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 117.

¹¹⁴⁴Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 15.

¹¹⁴⁵Fyodorov, R. Yu.- Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 117.

¹¹⁴⁶Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 16.

¹¹⁴⁷Fyodorov, R. Yu.- Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 117.; Figes, O. (2011). a.g.e., 160.

olarak değil, bir pioner olarak ileride diğerlerinin de 'kulak' takımını saklamalarına ve açıkça partinin genel çizgisini ihlal etmelerine imkân vermemek için babamın görevinden alınmasını istiyorum.”¹¹⁴⁸

Pavel'in annesiyle bir olup babasını suçlamasının ardında, ondan intikam alma isteğinin olduğu açıktır. Uğradığı ihanet ve terk edilişinin sonrasında buhran geçiren ve cahil, köylü bir kadın olarak tanıtılan anne Tatyana Semyonovna'nın kıskançlık krizine girip oğlunu, babasını ihbar etmeye teşvik ettiği düşünülmektedir. Mahkemeye çıkmanın ve sözünün resmi makamlarda geçerli sayılmasının verdiği güvenle Pavel'in, tahıl saklayan köylüleri ya da kolhoz aleyhinde konuşan komşularını ihbar ettiği, kardeşinin de ona bu konuda destek olduğu belirtilir. Bu nedenle köyde tüm öfkeyi üstlerine çeken Pavel ve kardeşi, babasının akrabaları tarafından da desteksiz bırakılır.¹¹⁴⁹ Gerek akrabaları gerekse köy halkının nefretini kazanan ve yalnız bırakılan Morozov kardeşleri hazin bir son bekler. 3 Eylül 1932 tarihinde ormana meyve toplamaya giden on üç yaşındaki Pavel Morozov ve dokuz yaşındaki kardeşi Fedya'nın çok sayıda bıçak darbesi almış cansız bedenlerine ulaşılır.¹¹⁵⁰ Pavel'in, babasını suçladığı için akrabaları ya da “kulak” takımı tarafından öldürüldüğü belirtilir.¹¹⁵¹ Bu olay, Sovyet basını ve polis tarafından halka siyasi bir suç olarak yansıtılır. Pavel'e örnek bir pioner rolü verilirken, sözde suçlulara “devrim karşıtı kulaklar” gözüyle bakılır. Bu nedenle Pavel'in akrabalarının bir kısmı ölüm cezasına çarptırılır, bir kısmı da cezaevine yollanır. Sovyet basınında Gerasimovka geri kalmış ve köylü Rusya'nın, Morozov ailesi ise kolektifleştirmenin yok edeceği ataerkil “kulak” ailelerin timsali olur.¹¹⁵² Pavel ise Sovyetler Birliği'nin cefakâr çocuğu ilan edilir. Köydeki ilk Pioner Birliğinin organizatörü, Leninist ideolojiye bağlılığı ve Sovyetlerin savaş açtığı “kulak” takımına karşı oluşuyla tanıtılır. Böylece 1930'lu yılların Sovyet propagandasında, parti ve devlet çıkarının bireysel ya da ailevi çıkardan üstün olduğu vurgusu ön plana çıkar.¹¹⁵³ Devlete bağlılığın ve sevginin her şeyden, hatta aileden bile üstün olduğu gerçeği genç nesle aşılır. Pavel Morozov kültüyle milyonlarca zihne bireyin, arkadaşlarını ve ailesini gammazlamasının ayıp değil,

¹¹⁴⁸Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 81.

¹¹⁴⁹Figes, O. (2011). a.g.e., 160, 161.

¹¹⁵⁰Gorki, M. (1968). a.g.e., 393.

¹¹⁵¹Fyodorov, R. Yu.-Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 117.

¹¹⁵²Figes, O. (2011). a.g.e., 160, 161.

¹¹⁵³Çemodanov, P. A. (2019). Pavlik Morozov so stantsii Vahruşevo: Dbllo pionerki Yuri Sokolovoy (1935 god). *Aktualniye problemi gumanitarnih i ekonomičeskih nauk, sbornik materialov XIX mejregionalnoy naučno-praktičeskoj konferentsii s mejdunarodnim uçaştijem*. Kirov: İzd. Obşestvo s ograničennoj otvestvennostyu “Raduga-Press”, 71.

aksine vatanseverliğinin bir göstergesi olduğu işlenir. Sovyet çocuklarından Pavel Morozov gibi olmaları beklenir. Çünkü devlet düşmanlarına karşı tetikte olmak her sosyalist vatandaşın görevi sayılır.¹¹⁵⁴ Sokak ve parklara Pavel Morozov ismi verilir ya da pionerin anıtı dikilerek halkta görsel bir etki yaratılmaya çalışılır.¹¹⁵⁵

Çocukları, geleceğin varisi olarak niteleyen çocuk edebiyatı kurucusu A. M. Gorki, “Pavel’in anısı kaybolmamalı” sözleriyle çocuğun ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirir.¹¹⁵⁶ “*Aynı kandan bir akrabanın can düşmanı olabileceğini ve böyle bir kişinin korunmaması gerektiğini anlayan*” bu çocuk için anıt dikilmesini teklif eder.¹¹⁵⁷ Böylece Pavel Morozov kültü, Sovyet çocuk edebiyatında da büyük yankı uyandırır. Hikayeler, filmler, şarkılar, biyografiler ve şiirler aracılığıyla çocuk, sadık bir pioner ve devletin aile içindeki temsilcisi olarak sunulur.¹¹⁵⁸

Çocuk edebiyatı yazarlarından V. G. Gubaryov, kahraman pionerin canice ölümünü araştırmaya koyulur ve 1932 yılında Pavel Morozov hakkında uzun hikâye kaleme alır. Eser, 1933 yılında “Kolhoznoye rebyata” adlı gazetede yayımlanır. Bu andan itibaren eserin birçok basımı gerçekleşir ve özellikle çocuklar arasında büyük ilgi görür.¹¹⁵⁹

Stalin dönemi çocuk edebiyatı yazarı L. A. Kassil de *Küçük Oğlun Sokağı* (Улица младшего сына, 1949) adlı uzun öyküsünde Pavel Morozov’a kısaca yer verir. Eserin başkahramanı Volodya Dubinin, yaptığı maket uçakla Artek Çocuk Kampı’na gitmeye hak kazanır. Bir gün kamp yöneticisi Boris Yakovleviç ve arkadaşlarıyla birlikte Sovyetler Birliği’nin ilk pioneri Pavel Morozov’un yaşadığı evi ve annesini ziyaret eder. Bu ziyaret sırasında yazar, çocuk kahramanın bakış açısından Pavel Morozov’un yaşadığı evi okura yansıtır: “— *Sonunda geldik. Burası Sivastopol Sokağı ve işte, dört numaralı evin ta kendisi. Küçük, beyaz ev dağın tepede duruyordu.*”¹¹⁶⁰

Kassil, Pavel Morozov’un ülke genelinde yarattığı etkiyi okura hissettirmek için pionerlerin ziyaret sırasında gösterdikleri saygıya dikkat çeker. Boris Yakovleviç, araçtan inen pionerlerine eve yaklaşırken sessiz olmalarını belirtir. Böylece Pioner

¹¹⁵⁴Figes, O. (2011). a.g.e., 162.

¹¹⁵⁵Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 4.

¹¹⁵⁶Gubarev, V. (1984). *Pavlik Morozov*. M: Molodaya gvardiya, 2.

¹¹⁵⁷Gorki, M. (1968). a.g.e., 392, 393.

¹¹⁵⁸Figes, O. (2011). a.g.e., 161.

¹¹⁵⁹Fyodorov, R. Yu.- Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 117.

¹¹⁶⁰Kassil, L. A. (1960). *Ulitsa Mladşego sina. Sobraniye soçineniy v pyati tomah*. Tom. 3., M: Detskaya literatura, 254, 255.

Birliği olarak Pavel Morozov’a ve ailesine saygı duyulması gerektiği mesajını verir: “— Haydi çocuklar, fazla ses çıkarmamak için birazcık daha sessiz olalım... Selam verelim ve çiçekleri sunalım. Sonrasında ise kim neyi söylemek istiyorsa, söylesin. Ardından teşekkür edelim. (...) Çocuklar, mütevazı ve temiz eve sabırsızlıkla bakarlarken fularlarını düzelttiler...”.¹¹⁶¹

Heyecanlı pionerler, kapının açılmasıyla Pavel Morozov’un annesi ile karşılaşır. Yazar, Tatyana Semyonovna’yı çocukların gözünden tasvir eder: “Evin penceresi açıldı. Pencerede ne genç ne de yaşlı sayılabilecek bir kadın göründü. Dikkatli ve bir o kadar hüznü gözleriyle çocuklara yukarıdan baktı. Bütün çocuklar, küçük evin sahibesine selam verirken, sözleşmemelerine rağmen o anda sağ ellerini hemen başlarının üzerine kaldırdılar.”¹¹⁶²

Eserde Pavlik Morozov’un annesi sadeliği, sessizliği, gözleri acıyla baksa da çocuklardan esirgemediği gülümsemesiyle dikkat çeker.

Yazar, Sovyet çocuklarının Pavel Morozov’a olan ilgi ve merakını, onların Tatyana Semyonovna’nın kampa yakın bir yerde olduğuunu öğrendiklerinde onu görmek istemeleriyle yansıtır. Bir kahramanın annesi ile tanışmak, pionerler için büyük bir şereftir. Eserde çocukların gözlerini bile kırpmadan Pavel’in annesini selamlamaları ve o anda Volodya’nın hisleri bu durumu göstermektedir:

“Hakkında bunca şey okuduğu, bunca şey işittiği, çocuklara bizzat kendi anlattığı Pavlik’in öz annesini karşısında gördüğüne inanamıyordu. Demek ki, ismi, müfrezelere ve pioner evlerine verilen, hakkında şarkılar söylenen, toplantılarda anlatılan, oyunlar sahnelenen ve kitaplar yayımlanan ünlü pioneri, işte tam da bu kadın, taşıyıp büyüttü.”¹¹⁶³

Kassil, çocukların Pavel Morozov’un duvarda asılı portresinin önünde uzun süre durduğu sahne ile kahramanın vatanına sevgisi ve sadakatini vurgular:

“Kuşkusuz, herkes Pavlik’in portresine bakmak istiyordu. Çekinerek serin, temiz odalara girdiler ve büyük devrimin küçük evlatlarının minik kalplerinin aşılmaz bir sadakatle komünistlerin davasına nasıl bağlı olduğuunu, bu dava düşmanlarına nasıl büyük bir öfke beslediğini tüm dünyaya zorluklarla dolu kahramanlığı sayesinde gösteren, uzak, Ural köyü Gerasimovka’dan ünlü pionerin portresine uzun süre baktılar.”¹¹⁶⁴

¹¹⁶¹ A.y.

¹¹⁶² Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 255.

¹¹⁶³ A.y.

¹¹⁶⁴ A.g.e., 256.

Volodya Dubinin de diğer çocuklar gibi Pavel Morozov'un portresine dikkatle bakar. O ana kadar bu kahraman ile ilgili öğrendiklerini ve duyduklarını hafızasından geçirir. Tatyana Semyonovna'ya oğlu Pavel hakkında sorular sorar. Bu sorular, okurun Pavel Morozov'un dış görünüşünden kişiliğine kadar birçok detay barındırır:

“— O, güçlü müydü? diye sordu Volodya, — Uzun muydu?

— Hayır, senin gibiydi (...) O, iyi bir insandı, çocuklar, çok dürüsttü. Bir şey söyleyecek olsa asla sözünden dönmezdi. Çok çabuk öğrenirdi. Üstelik cesurdu. Doğrusu, Sovyet iktidarı için her şeyi feda etmeye hazırdı ve hiçbir şeye acımadı. Yaşamına bile acımadı, ölümden korkmadı. Sizler de biliyorsunuz olanları... Öyle şefkatliydi ki çocuklar. Bana karşı her zaman ilgiliydi... (...) O hep denizi görmek isterdi. (...) Denizin hayalini kurardı. Denizi görmek bile ona nasip olmadı.”¹¹⁶⁵

Sovyet rejimi, 1935 yılından itibaren Pavel Morozov kültürünün ihbar ile ilişkisini toplum nezdinde azaltıp onun okuldaki çalışkanlığı ve uysallığı gibi yeni motifleri öne çıkartır. Yukarıdaki alıntıda da Pavel Morozov'un iyi bir evlat, zeki ve cesur bir öğrenci olduğuna vurgu yapılmıştır.¹¹⁶⁶

Kassil, dönemin çocuklarının kendilerine Pavel Morozov'u örnek aldıklarını, Pioner Andryuşa Kaçalin'in sözlerine yer vererek yansıtır: “—Sevgili Tatyana Semyonovna, hepimizin, tüm Artek Kampı pionerlerinin yerine, bizimle sohbet ettiğiniz için size teşekkür etmeme ve hepimizin, şanlı vatanımız için böyle, yani oğlunuz Pavlik gibi olmaya çabalayacağımızı söylememize, sizi bu konuda temin etmemize izin veriniz.”¹¹⁶⁷

Çocuklar, üzgün Tatyana Semyonovna'yı biraz olsun rahatlatmak amacıyla hem kamplarında hem de ülke genelinde Pavel Morozov'un saygıyla anıldığını ve birçok yerin onun ismini taşıdığını belirtirler:

“— Artek Kampı'nda oğlunuz Pavlik'in adını taşıyan bir müfrezemiz var, dedi kızlardan biri.

— Yine 'Pavlik Morozov' adında bir filikamız var.

— Moskova'da ise Krasnaya Presnya'da bir sokağımız var, o da Pavlik Morozov Sokağı adını taşıyor.”¹¹⁶⁸

¹¹⁶⁵A.y.

¹¹⁶⁶Figes, O. (2011). a.g.e., 199.

¹¹⁶⁷Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 257.

¹¹⁶⁸A.g.e., 256.

Eserde Volodya Dubinin de Artek Kampı'nda olduğu sırada yaptığı uçak modeline Pavel Morozov ismini verdiği anlaşılır. Çocukların teselli edici bu sözleri, onların vatan kahramanlarının ailelerine duydukları merhametin ve saygının bir göstergesidir.

1930'lu yıllardan Stalin'in ölümüne kadar Sovyetler Birliği'nin her köşesinde büyük yankı uyandıran ve birçok edebi eserin konusunu oluşturan Pavel Morozov kültürü, Çözülme (Ottepel) dönemi ile etkisini kaybeder. 1930'lu yılların cesur, fedakâr, vatansever ve partisine bağlı çocuğu Pavel Morozov, bu dönemde hain olarak nitelendirilir. Stalinizm'in gölgesinden kurtulmaya çalışan ülkede birçok şey gibi Pavel Morozov tipinin de bir uydurma olduğu savunulur.¹¹⁶⁹ Yazar ve çağdaş araştırmacılardan Yuri Drujnikov, 1988 yılında Londra'da ardından Rusya'da yayımlanan *Muhbir 001 ya da Pavlik Morozov'un Yükselişi* (Доносчик 001, или Вознесение Павлика Морозова) adlı eserinde, o dönemde gizli polis teşkilatının (Çeka) okul öncesi çocuklara örnek olması için Pavel Morozov tipini uydurduğunu belirtir. Araştırmacı görüşünü, bu çocuk hakkında herhangi bir belgeye, el yazısına ya da okul kitabına dahi ulaşamaması, hatta Pavel Morozov adına açılan müzede bile kişisel eşyasının olmamasıyla destekler. Pavel Morozov'un, Sovyet edebiyatının olumlu bir kahramanı olarak yaratıldığı ve böyle birinin gerçekte var olmadığı sonucuna ulaşır.¹¹⁷⁰

Araştırmacı Fyodorov da Pavel Morozov'un o döneme kadar Gerasimovka köyünün ilk pioniere olarak adlandırılmasının bir kurgu olduğunu dile getirir. Çocuğun, ölümünden sonra gazete başlıklarında pioniere olarak tanıtıldığını, hatta o dönemde Gerasimovka köyünde Pioniere Birliğinin bile olmadığını ortaya çıkarır.¹¹⁷¹

Rusya tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan tarih uzmanı Orlondo Figes ise Pavel Morozov'un sanılanın aksine köyünde sevilmediğini, komşularının hatalarını ihbar eden biri olarak tanındığını vurgular. Hatta yıllar sonra köylülerin onu "sütü bozuk" olarak andıklarını belirtir. Pavel Morozov kültürü ile çocukların ailelerine karşı geldiklerini, onları geleceklerinin önünde engel gibi gördüklerini, genç nesil ile ebeveynleri arasında kuşak çatışmasına neden olduğunu vurgular. Pavel Morozov kültürüne duyulan ilginin, cinayetin yakın takipçilerinden muhabir Pavel Solomeyn ve

¹¹⁶⁹Fyodorov, R. Yu.-Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 120.

¹¹⁷⁰Drujnikov, Yu. (2003). a.g.e., 4.

¹¹⁷¹Fyodorov, R. Yu.- Fişer, A. N. (2016). a.g.m., 120.

yazar A. M. Gorki başta olmak üzere özellikle mutsuz çocukluklarıyla bilinen ve ailelerinin karanlık geçmişlerinden kurtulmak için çaba harcayan insanlar ya da yetim kalan çocuklar arasında arttığını belirtir. Bu tür insanların, daha aydınlık bir gelecek vaadi sunan Pioner Birliğini¹¹⁷² yeni bir aile olarak gördüklerini açıklar.¹¹⁷³

Milyonlarca çocuğun, Sovyet ideolojisinin sadık bir neferi olarak yetişmesinde önemli bir propaganda aracı olan Pavel Morozov kültürünün, gerçek mi yoksa sadece kurgudan ibaret mi olduğu açığa kavuşmamıştır. Ancak Sovyet çocuk edebiyatının olumlu ve ideal çocuk tiplerinden biri olarak birçok eserde bu kültü yer verilmiştir. Bu çelişkili durum, Sovyetler Birliği'nde hem edebiyatın içinde bulunduğu kapanı ve devletin edebiyat üzerindeki baskısını hem de altın çağını yaşayan çocuk eğitiminde “aile birliğini parçalama, anne babaya itaatsizlik ve muhbirlik” gibi mutlak doğru olarak yansıtılan ama bugün farklı değerlendirilen yaklaşımları sorgulamaya fırsat vermektedir.

4.4.1.3. Kahraman Pioner: Volodya Dubinin

XX. yüzyıldan itibaren değişen çocukluk algısı ve dünya genelinde hızla yayılan çocuk hareketleri, çocuğu yetişkinlerin egemenliği altında bir nesne olmaktan kurtarır ve bağımsızlık kazanmasını sağlar. Bu andan itibaren çocuk, toplumsal yaşamı değiştirme gücüne sahip olur.¹¹⁷⁴ Sovyetler Birliği'nde ise çocuğun bağımsızlığı sosyalizm ile sınırlandırılır. Yeni yaşamın inşasında en önemli ideolojik silahlardan biri olarak görülen çocuğa verilen önem, özellikle Lenin'in “*Unutmayınız, elimizdeki en güzel şeyler çocuklar içindir!*”¹¹⁷⁵ sözlerinde ortaya çıkar. 1918 yılında Eğitim Halk Komiseri A. V. Lunaçarski'nin “*Genç kişi, biz kavramı çerçevesinde düşünmelidir ve bütün özel çıkarlarını geride bırakmalıdır*” sözü doğrultusunda bir eğitim anlayışı benimsenir. Okullarda, çocukların zihinlerinden “özel yaşam” ve “ben” mantığı kaldırılıp yerine komünist değerleri aşlamak, onları eski geleneğin temsilcisi olan küçük burjuva ailelerinden koparmak, erken yaşta olgunlaşan ve konuşmalarında Sovyet sloganlarına yer veren çocuklar yetiştirmek amaçlanır.¹¹⁷⁶ Bu noktada, 1921

¹¹⁷² Pioner Birliği, çalışmamızın “Kahraman Pioner: Volodya Dubinin” adlı başlığında detaylıca açıklanmıştır.

¹¹⁷³ Figes, O. (2011). a.g.e., 162.

¹¹⁷⁴ Maltseva, E. A. (2005). Detskoye dvijeniye v Rossii. Uroki istorii. Vestnik Udmurtskogo universiteta, Seriya “Filosofiya. Psihologiya. Pedagogika”, 137.

¹¹⁷⁵ Furin, S. (1982). Strana pioneriya. Pioner, 108.

<http://journal.pushkin.institute/archive/archive> adresinden 04.02.2020 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁷⁶ Figes, O. (2011). a.g.e., 61.

yılında Eğitim Halk Komiserliği üyelerinden N. K. Krupskaya'nın ortaya attığı ve ailenin yerini alacağını düşündüğü Pioneer Birliğine büyük sorumluluk yüklenir.¹¹⁷⁷ 1914'te Moskovalı köylü bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelen Vasili Romaşkin'in "bir Sovyet çocuğu olmak nedir?" sorusuna "*Pioneer Birliğinde bize öğretildiği üzere Sovyet anayurdunu sevmek, sıkı çalışmak ve başkalarına örnek olmaktır. (...) Pioneerler sayesinde okulumu ve ülkemi ailemden çok sevmeyi öğrendim*" sözleri ve dönemin çocuk dergilerinden "Murzilka"nın kapağında "*Anne! Baba! İktidarınızı devireceğiz!*"¹¹⁷⁸ sloganı, Krupskaya'nın düşüncesinin gerçek hayatta karşılık bulduğunun göstergesidir.

Sovyet edebiyatı otoriterlerinden A. M. Gorki ise 9-14 yaş arası çocukların alındığı ve özellikle gönüllülüğün esas olduğu Pioneer Birliğini,¹¹⁷⁹ "yeni insan"ın yaratılmasındaki ilk resmi kurum olarak görür. Pioneerlerin, geçmişten bağımsız ve her açıdan mükemmel olma idealinin, yazarı bu fikre sürüklediği belirtilebilir:

*"(...) Pioneerlerin çok daha sağlıklı insanlar olduğunu bilmemiz gerek. Babalarının bildiği ya da yaşadığı geçmiş yaşamın kirli korkularını bilmiyorlar. İç Savaş döneminde komsomolların ve onlardan önceki ağabeylerinin geçirdikleri fiziki sarsıntıları bilmiyorlar. Pioneerler, birçok yeniliğin olduğu, ülkenin hızla endüstriyelendiği ve köyün adım adım kolektif çalışmaya geçtiği bir çağda ve ortamda yaşıyorlar. Votka ve tütünle zehirlenen yetişkinlerin kötü alışkanlıklarından uzaklar. Cinsel ve fiziki açıdan ağabeylerinden daha dayanıklılar. En önemlisi de partinin güçlü ve organize bir güç olduğunu görüyorlar. (...) Tüm bunlar bizi, çocuk pioneerlerin gerçekten yeni insan olmaları gerektiğini (...) kabul etmeye zorluyor. (...) Pioneerler, değişimin kendisi, toplumun rezervi, yapılmış ve yapılacak olan her şeyin son mirasçılarıdır. Bu nedenle sosyalist devlet, çocuklar sosyalist olarak yetiştirilmezse var olamaz."*¹¹⁸⁰

Anlaşılaçağı üzere çocuğun, kendi özünü bulduğu, yaşamının hükmedicisi olduğu ve Sovyet ideolojisi ile tanıştığı ilk yer Pioneer Birliğidir. Birlik, 19 Mayıs 1922 tarihinde Moskova'da kurulur.¹¹⁸¹ Birliğin kurulmasında Lenin başta olmak üzere Mihail İvanoviç Kalinin, Feliks Edmundoviç Dzerjinski, Anatoli Vasilyeviç Lunaçarski, Sergey Mironoviç Kirov, Grigori Petrovski, Emelyan Mihayloviç

¹¹⁷⁷Zabelina, G. P. (Sostavitel). (2012). *İstoriya pionerskoy organizatsii goroda Belovo Kemerovskoy oblasti*, 8. http://www.belpc.ru/conferences/pioneer/is_pion_org.pdf adresinden 04.02.2020 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁷⁸Figes, O. (2011). a.g.e., 68.

¹¹⁷⁹Knyazyeva, A. M. (2017). *Deyatelnost pionerskoy organizatsii Urala v 1946-1980-e gg. Vypusknaya kvalifikatsionnaya rabota*. Ministerstvo obrazovaniya i nauki rossiyskoy federatsii FGBOU VO Uralskiy gosudartsvennyi pedagogičeskiy universitet, istoričeskiy fakultet, Ekaterinburg, 8.

¹¹⁸⁰Gorki, M. (1968). a.g.e., 246-247.

¹¹⁸¹Maltseva, E. A. (2005). a.g.m., 139.

Yaroslavski, Mihail Vasilyeviç Frunze gibi sosyalist inşanın önemli isimleri rol oynar.¹¹⁸² Bu yeni çocuk birliği oluşturulurken 1917 Ekim Devrimi'nden önce Rusya'da faaliyet gösteren ve Pioner Birliği ile benzer yönleri olan izcilik topluluğunun metotları temel alınır ve sosyalist anlayış doğrultusunda şekillendirilir.¹¹⁸³ Çağdaş araştırmacı L. V. Aliyeva bu birliğin, çocuğun “gelişimi”, “kendini kanıtlaması” ve “bağımsızlık kazanması” gibi konularda asırlardır süren sosyal ve pedagojik sürecin bir sonucu olduğunu belirtir.¹¹⁸⁴

Pioner Birliği, başlangıçta M. Ö. 70'li yıllarda Roma'da gerçekleşen ve tarihte ilk büyük köle ayaklanmasına öncülük eden “Spartaküs'ün Genç Pionerleri”nden adını alır. Ancak birliğin adı, 1926 yılında Komsomol Birliğince, hayatını kaybeden Lenin'in (1924) anısına ithafen “V. İ. Lenin Pioner Birliği” olarak değiştirilir. İşçi ve köylü çocuklarından seçilen gönüllüler, birliğin ilk üyeleri olurlar.¹¹⁸⁵

Sosyalist inşanın temel taşlarından olan ve “çocuk cumhuriyeti” olarak anılan Pioner Birliğinin amacı, Sovyet çocuklarının komünist değerlerle ve disiplinle yetiştirilmesini sağlamaktır. Burjuva ideolojisinden tamamıyla arınmış devrimci-komünist savaşçılar yetiştirmektir.¹¹⁸⁶ Bu açıdan bu birliği, Kızıl Ordu'nun minyatür biçimi olarak nitelendirmek mümkündür. Pionerler, askerler gibi marş okuma, jimnastik ve spor alıştırmalarını içeren günlük talimler yapmakla yükümlüdürler. Her Sovyet çocuğunun yaşamı boyunca unutamayacağı pioner marşının okunması, bu birliğin en önemli ilkelerindendir: “*Sovyetler Birliği'nin genç bir pioneri olarak Lenin'in ilkelerine bağlı kalacağıma, Komünist Partimizin hedefine ve komünizm davasına sıkıca destek olacağıma yoldaşlarımla önünde ant içerim.*”¹¹⁸⁷ Marşın yanı sıra birliğin kendi sancağı, şarkıları ve ritüelleri vardır. Üniformaları ise her çocuk için büyük bir gurur kaynağı olan ve içinde kendilerini yetişkin gibi hissettikleri beyaz gömlek ve birliğin en önemli simgelerinden olan kırmızı fulardan oluşmaktadır.¹¹⁸⁸

¹¹⁸²Özdemir, B. (2018). Azerbaycan Pioner Teşkilatı ve Sovyet Toplumunun İnşası Sürecinde Çocuklar. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VII/1, 93.

¹¹⁸³Myakuşeva, L. G. Vsesoyuznaya pionerskaya organizatsiya imeni V. İ. Lenina. *Ministerstvo kultury rossiyskoy federatsii federalnoye gosudarstvennoye byudjetnoye uçrejdeniye kultury “Kirillo-Belozerskiy istoriko-arhitekturmıy i hudojestvenniy muzey-zapovednik”*. <http://www.kirmuseum.ru/issue/article.php?ID=196827> adresinden 26.02.2020 tarihinde alınmıştır.

¹¹⁸⁴Maltseva, E. A. (2005). a.g.m., 137.

¹¹⁸⁵Myakuşeva, L. G. a.g.m.

¹¹⁸⁶Figes, O. (2011). a.g.e., 67.

¹¹⁸⁷Zabelina, G. P. (Sostavitel). (2012). a.g.e., 11.

¹¹⁸⁸Figes, O. (2011). a.g.e., 66.

Pioner Birliğine giren her üyeye, komsomol ya da daha deneyimli bir pioner tarafından boyunlarından hiçbir zaman çıkarmayacakları kırmızı pioner fuları ve pioner rozeti sunulur.¹¹⁸⁹ Pioner fuları, kızıl bayrağın bir parçası, komünist, Komsomol ve Pioner Birliklerinin sembolüdür. Pioner rozeti ise her zaman hazır olmanın nişanıdır. Hatta çocuklar, yetişkin bir birey olduklarında bile bu birliğe ve kırmızı fulara duydukları sadakati korumaya devam ederler.¹¹⁹⁰

Pioner Birliğinde her çocuğun uyması gereken kurallar vardır. İlk olarak milyonlarca Sovyet çocuğuna dostluk, yoldaşlık ve vatan sevgisi gibi kavramlar benimsetilir. Pioner vatanına, partisine ve komünizme sadık olmalıdır. Komsomol üyesi olmaya hazırlanmalıdır. Yaşamında mücadelenin ve emeğin kahramanlarını örnek almalı, onlara saygı duymalı ve her zaman vatan müdafaasında hazır olmalıdır. Bilimde, emekte ve sporda azimli, sözünde dürüst ve sadık bir yoldaş olmalı, her zaman gerçeğin arkasında durmalıdır. Ekim çocuklarının (Oktyabryat) arkadaşı ve kılavuzu, emekçi halkların çocuklarına dost, Lenin'e ve davasına yakışır bir pioner olmalıdır.¹¹⁹¹ Öyle ki Lenin'in pioneri olmanın gerekleri şu sözlerle açıklanır: *"Lenin'in pionerleri olmak demek, her zaman ve her yerde çalışkanlık, dürüstlük, asillik, eğitimde azim, vatan sevgisi, partiye sonsuz sadakat gibi muhteşem Lenin niteliklerine sahip olmaktır."*¹¹⁹²

Sovyetler Birliği'nde sosyalizm doğrultusunda şekillenen Pioner Birliğinin tarihsel sürecini, 1917 Ekim Devrimi öncesi, 1918-1920'li yıllar, gençlik hareketinin Komsomol ile özdeşleştirildiği 1930 yılı ve son olarak 1980'lerin sonu 1990'ların başı olmak üzere dört dönemde incelemek mümkündür.¹¹⁹³

Pioner Birliği, kuruluşunun ilk yıllarında daha çok sanayi tesisleri, fabrikalar, kolhozlar, kulüpler ve çocuk evlerinde, 1923 yılından itibaren de okullarda organize edilmeye başlanır. Birlik, bu dönemden itibaren eğitim öğretim faaliyetlerinde Komünist Partinin başlıca yardımcılarından olur.¹¹⁹⁴

¹¹⁸⁹Myakuşeva, L. G. a.g.m.

¹¹⁹⁰Zabelina, G. P. (Sostavitel). (2012). a.g.e., 12.

¹¹⁹¹Furin, S. (1982). a.g.m., 107, 111.

¹¹⁹²A.g.m., 110.

¹¹⁹³Sokolov, V. İ. (1996). İz istorii molodyojnogo dvijeniya v rossii (1900-1926). Sotsiol. issled, No. 12, 122.

¹¹⁹⁴Özdemir, B. (2018). a.g.m., 93.

1920’li yıllarda Pioner Birliği İç Savaş’ın açtığı yaraları sarmak ve ülkenin sarsılan ekonomisini yeniden canlandırmak için faaliyet gösterir.¹¹⁹⁵ Savaş nedeniyle öksüz ya da yetim kalan ve o yıllarda ülkedeki suç oranlarını artıran serseri çocuklarla mücadelede yer alır.¹¹⁹⁶ İşçi kesiminin yaşadığı mahalle ve köylerde halka okuma yazma öğretme konusunda eğitmenlere yardımcı olur. Köylerde radyo-yayın ağının kurulumunda, öksüzler için çocuk evlerinin inşasında, endüstriyel işletmelerde, tarımda, ilaç hammaddelerinin hazırlamasında, askeri hastanelere yardım etmede, pioner tank, uçak ve gemilerinin hurdaya çıkan parçalarını toplamada yer alır. Hatta Pioner Birliklerinde birçok çocuk harçlıklarını uçak yapımı için bağışlar. Kısacası Pioner Birliği, toplumsal yaşamda yetişkinlerle aynı şartlarda ve aynı mücadele ruhuyla ülkenin kalkınmasında görev alır. İlk Pioner Birliklerinde toplamda 52 pioner bulunurken 1920’li yılların sonunda bu sayı iki milyona ulaşır.¹¹⁹⁷

1930’lu yıllar, Pioner Birliğinin siyasi bir kimlik kazanma sürecidir. Partinin, Komsomol Birliğinin ve halk eğitiminin güçlenmesiyle Pioner Birliğinin yapısı ve işlevinde de değişim kaçınılmaz olur. Bu yıllarda Pioner Birliği de eşi benzeri görülmeyen ve büyük bir emek gerektiren kolhoz inşasında yer alır. 22 Haziran 1941 tarihinde Almanların saldırısına uğrayan ülkede, Anayurt Savaş’ı 1418 gün sürer. Bu tehlikeli ve endişe dolu günlerde pionerler, yetişkinlerle birlikte cephede ve düşman saflarında yer alırlar.¹¹⁹⁸ Bu dönemde “*her şey cephe için, her şey zafer için*” sloganları işitilir.¹¹⁹⁹ Propagandalar aracılığıyla vatanseverlik duygusu artırılır ve işgal altındaki yerlerde Almanlara karşı öfke yaratılır. Yaratılan bu öfkeden beslenen birçok korkusuz çocuk keşif eri ve savaşçı isimlerini Sovyet tarihi sayfalarına yazdırır.¹²⁰⁰ Sıkı bir disiplin ve iş birliği içinde hareket etme, savaş dönemi Pioner Birliklerinin en önemli ilkesidir.¹²⁰¹ Bu dönemde cephe ve askeri hastanelerdeki askerlere yardım etme, savaş nedeniyle yıkılan yerleri onarma, ağaç dikme, fabrika ve tarımda çalışma, para, hurda demir, kâğıt, ilaç yapımında kullanılacak bitki kökü ve ilaç şişesi toplama gibi işlerde görev alırlar.¹²⁰²

¹¹⁹⁵Furin, S. (1982). a.g.m., 108.

¹¹⁹⁶Myakuşeva, L. G. a.g.m.

¹¹⁹⁷Furin, S. (1982). a.g.m., 108.; Maltseva, E. A. (2005). a.g.m., 141, 142.

¹¹⁹⁸A.y.

¹¹⁹⁹Kudinov, V. A. (2015). Detskoye dvijeniye po obe storonu linii fronta. *Vestnik KGU im. N. A. Nekrasova*, T. 21, 160.

¹²⁰⁰Furin, S. (1982). a.g.m., 108.

¹²⁰¹Maltseva, E. A. (2005). a.g.m., 142.

¹²⁰²Kudinov, V. A. (2015). a.g.m., 160, 161.

1946 yılında Pioner Birliği yeni bir aşama kaydederek savaş sonrasında ülkenin yeniden kalkınmasında aktif rol alır.¹²⁰³ Bu dönemde ekonomi, bilim ve eğitim alanlarında da başarıya ulaşmak hedeflenir ve bu hedef, Sovyet vatandaşlarını dostluk, enternasyonalizm, kahramanlık, irade, yiğitlik, kolektivizm ve komün yaşamın bir araya geldiği bir bütüne dönüştürür.¹²⁰⁴

1940-1950’li yıllarda hükümet, savaşla sarsılan ülkede birliğin devamlılığını sağlamak amacıyla yazarlara, eserlerinde Sovyet çocuklarına örnek olacak pioner tipleri yaratmalarını dayatır. Özellikle 1937-1938 yıllarında toplu kırımlara şahit olan ve en yakınlarının ölümüne sessiz kalan birçok yazar gibi L. A. Kassil için de yeni dünyayı onayan ve öven “ısmarlama eserler” kaçınılmazdır.¹²⁰⁵

L. A. Kassil, 1949 yılında Sovyet yazar M. L. Polyanski ile birlikte *Küçük Oğlun Sokağı* (Улица младшего сына, 1949) adlı eseri kaleme alır. Savaş sonrası ısmarlama üzerine yazılmış bir eser olduğu açık olan ve Anayurt Savaşı döneminde korkusuzca düşmana direnen, vatani uğruna canını veren Pioner Volodya Dubinin’in anlatıldığı bu uzun öykü, yazarın Stalin Ödülü’nü almasını sağlar.¹²⁰⁶

Kassil, eserde kendini Kerç şehrine ziyarete gelen bir seyyah gibi tanıtır. Şehrin her köşesinde bir anısı ya da resmi olan Volodya Dubinin’in hikayesi yazarın dikkatini çeker. Kahramanın annesi Yefdokiya Timofeyevna ve kız kardeşi Valya ile görüşür. Şehirde kahramanın adının verildiği okuldaki öğrencilerle sohbet eder. Bu keşif çemberi genişler ve yazar diğer şehirlerden Volodya Dubinin’i tanıyan birçok insan ile görüşüp onlarla yazışmaya başlar. Şehirdeki tüm tesadüfler ve hiç tanımadığı insanlarla yazışmalarının kendisini bu eseri yazmaya ittiğini belirtir. Belgeler ve resmi yazışmalara dayandırdığı eserinde gerçek bir kahramanın yaşam öyküsünü anlattığını açıkça belirtir. Burada dikkat çeken husus, bir yazarın yazma ya da eser üretme sürecini bir nedene bağlaması, resmî belgeler ve yazışmalara dayandırarak eserini şekillendirdiğini özellikle belirtmesidir. Bu husus, yazarın temkinli tutumunu yansıtmaktadır. Sovyetler Birliği’nde uygulanan sansürün etkisi, yazarın bu tavrında açıkça görülmektedir.

¹²⁰³Knyazyeva, A. M. (2017). a.g.e., 5.

¹²⁰⁴Kudinov, V. A. (2015). a.g.m., 160.

¹²⁰⁵Balina, M. R. (2012). a.g.m., 47- 48.

¹²⁰⁶A.g.m., 47.

Kassil, eserini kaleme alma sürecini anlattığı kısa bir önsözün ardından kahramanının Ekim çocuğu (Oktyabryat) olduğu kreş yıllarından pionerliğe yükseldiği ana ve sonrasında savaşta gösterdiği mücadeleyle komsomol üyesi olmaya hak kazanmışken ani ölümüne kadar olan süreci okurla paylaşır. Böylece her yaştan çocuğun eserden kendisine ders çıkarmasını sağlar. Bir pionerin doğuşunu, gerçek bir Sovyet kahramanı üzerinden anlatır.

Çocuk okur, anlatıcı konumundaki yazar ile küçük rehberin arasında geçen diyalogdan kahraman Volodya Dubinin'in, Kırım'ın Kerç şehrinden olduğunu ve vatani için hizmet ettiğini öğrenir:

“— *Affedersiniz, bu sokağın adı nedir?*

(...)

— *Eski (adı) Krestyanskaya, şimdi(lerde) ve ebediyen Volodya Dubinin Sokağı olarak kalacak (...).*

— *Bu Volodya Dubinin de kim? Ne yaparak böyle bir şerefi hak etti?*

— *Hak etti (...). — Hem de nasıl hak etti. Bölgenin sakinlerinden biri olarak Kerç şehrimizin evladı Volodya Dubinin'in kim olduğunu size açıklayabilirim...*”¹²⁰⁷

Yazar, şehirdeki gezisine devam ederken yolu Kerç Müzesi'ne düşer ve burada kadife bir tabloda yine Volodya Dubinin'in isminin yazılı olduğunu görür. Bu tabloyu incelerken hem şehrin her yerinde kahramanın isminin geçtiğine dikkat çeker hem de bir gezginin bakış açısından çocuğun dış görünüşünü doğal bir akış içerisinde aktarır: “*Portreden geniş alınlı, neşeli, belirgin bir biçimde öne çıkmış ağzı, öyle meraklı bir coşkuyla, öyle büyük bir cesaretle ve o anda önünde her şey ardına kadar açılması gerekiyormuş gibi dünyaya bakan, kocaman, ıslıl ıslıl gözleriyle çocuğun yüzü bize bakıyordu.*”¹²⁰⁸

Kassil, bu tasvir aracılığıyla okurun, kahramanın kişiliği hakkında çıkarım yapmasına olanak sağlar. Yüz, insan karakterinin imzasını taşımaktadır. Bir insanın yüzüne bakarak onun karakteri ve duyguları hakkında önemli ipuçları yakalamak mümkündür.¹²⁰⁹ Kahramanın geniş alnı, onun baskıya gelemediğini ve tez canlı biri

¹²⁰⁷Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 56.

¹²⁰⁸A.g.e., 57.

¹²⁰⁹Demir, E.-Doğru, S. *Yüz Algılama Alanındaki İnovasyonlarla Birlikte Fizyonomi İlmi*. On dokuz Mayıs Üniversitesi, Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi (UZEM), Samsun, 4. <https://docplayer.biz.tr/44063991-Yuz-algilama-alanindaki-inovasyonlarla-birlikte-fizyonomi-ilmi.html> adresinden 21.02.2020 tarihinde alınmıştır.

olduğunu gösterir. Öne çıkık çenesi, aklına koyduğunu yapmakta ısrarcı tavrını niteler. İri gözleri ise insan ilişkilerine verdiği önem ile açıklanabilir.

Volodya başlangıçta Ekim çocuklarındandır. 4-9 yaşlarında olan Ekim çocukları, geleceğin pioneri vasfını taşırlar, çalışkandır, okullarını severler, büyüklerine ve emeğe saygı duyarlar. Adil, cesur, becerikli ve akıllıdır. Arkadaşlarıyla iyi geçinirler.¹²¹⁰ Ekim çocuklarında olması gereken tüm bu niteliklerin Volodya'da da olduğu belirtilebilir.

Eserde Volodya Dubin'in deniz eri ceketi giyen sekiz yaşında bir çocuk olduğu anlaşılmaktadır. Fiziki açıdan cılız ve kısa bir çocuk olan Volodya, bu durumundan her zaman şikâyet eder. Kendisiyle ve diğer kısa insanlarla dalga geçilmesinden hoşlanmaz. Söz konusu boy kısalığı ile dalga geçmek olduğunda kendisinin de payına düşeni alacağını bildiğinden kısa boylu insanlara içten içe düşmanlık besler:

“Boyunun kısalığı, Volodya'nın yeteri kadar canını sıkıyordu. (Fiziksel açıdan) Tüm yaşlılarının gerisinde kalmıştı, sınıftaki en kılalardan biriydi. Üstelik alttan alta yeni gelen öğretmenle “bacaksız” diyerek alay edileceğini, ancak bu duruma kendisinin katılamayacağını hisseden Volodya, Yefim Leontyeviç'e karşı bir tür düşmanlık beslemişti.”¹²¹¹

Volodya, gerek Pioner Birliğinde gerekse çocuk edebiyatı eserlerinde fiziki ve ruhsal açıdan eksiksiz çizilen çocuk tipine uymaz. Boyunun kısalığı nedeniyle ileri yaşlarında bile küçük bir çocukmuş gibi görünecek, bu durum birçok düşüncesini hayata geçirme konusunda kendisine engel olacaktır. Hatta haylaz ve yerinde duramayan Volodya, okurda büyük işler ve sorumluluklar üstlenecek bir çocuk izlenimi uyandırmaz. Ancak yazar, eserin sonunda okurlarına, Volodya Dubinin'in gösterdiği kararlılık ve azimle cesaretin ve kahramanlığın fiziki güçte ya da dış görünüşte olmadığı mesajını verir.

Volodya'nın ısrarcı, dik başlı ve korkusuz bir kişiliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Annesi ve kız kardeşi ile yaz tatilini geçirmek için geldikleri Stariy Karantin'de denizin dibine dalacak kadar iyi bir yüzücü olmamasına rağmen oradaki çocukların kendisiyle dalga geçmesi üzerine onlarla inatlaşır. Amacı, Kerçli çocukların ve yüzücülerin namını korumaktır. Bu nedenle tüm tehlikeye rağmen gerçekleştirdiği atlayışın ardından boğulmak üzereyken kurtarılır. Ancak Volodya, zor

¹²¹⁰Zabelina, G. P. (Sostavitel). (2012). a.g.e., 10.

¹²¹¹Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 140.

nefes almasına rağmen bu atlayışı yaptığı ve çocuklara korkusuz olduğunu gösterdiği için mutludur.

Volodya, başarısızlıklarının üzerine giden ve sonunda hedefine ulaşan bir çocuk olarak tasvir edilir. Başlangıçta yüzmeyi tam anlamıyla başaramasa da bu eksikliğini kapatmak için var gücüyle uğraşır. Artık diğer çocukların yüzmeye konusunda onunla dalga geçmesinin ardından uzun zaman geçmiştir. Eserde geçen şu ifade, çocuk kahramanın hedefine ulaşmadaki gayretini yansıtmaktadır: “*Şimdi ise Volodya, kendisinden yaşça büyük çocukların bile denizde ona yetişemediği mükemmel bir yüzücü olmuştur.*”¹²¹²

Volodya meraklı bir kişiliğe sahiptir. Başına buyruk bir çocuk olması, merakını kamçılayan en önemli özelliğidir. Annesi ve diğer yetişkinler ona evin civarındaki taş ocağına yaklaşmasını yasaklamasına, burayla ilgili birçok korkutucu söylenti olmasına rağmen Volodya merakına yenik düşer. Arkeologlar tarafından yapılan incelemede, bu taş ocağının geçmişe ait kalıntılara sahip olduğu ve halk arasında burada hazine çıkabileceğine dair söylentiler, Volodya’nın merakını artırır. Kassil, çocukların zengin hayal dünyalarından yararlanarak okuyucuyu hem kahramanın kişiliği hakkında bilgilendirir hem de kurgu içinde yeni bir kurgu yaratarak anlatımı renklendirir.

Volodya’nın bilinmeyenin gizemini ortaya çıkarma tutkusu, onun çeşitli badireler atlatmasına neden olur. Yazar, bu taş ocağı ile okurunu İç Savaş döneminde Volodya ve kuzeni Valya’nın babalarının mücadelesine götürür. Beyazlarla mücadele sırasında taş ocağında mevzilenen Volodya ve Valya’nın babalarının, duvara isimlerinin baş harflerini yazmasıyla Sovyet partizanı oldukları ve Beyazlarla mücadelede yer aldıkları anlaşılır: “*Benim babam ve seninki de isimlerini yazmışlar. İç Savaş döneminde burada Beyazlardan gizlenmişler. Buradaki partizanlarmış. İşte görüyorsun: İ. Gritsenko, yani benim babam İvan Gritsenko, bunu da görüyorsun ya N. Dubinin, yani senin baban Nikifor Amca.*”¹²¹³

Yazar, bu alıntıyla Volodya ve Valya’nın babalarının izinden gideceklerinin ilk sinyali veriyor. Tarih tekerrür edecek ve Volodya, babası Nikifor Semyonoviç gibi Sovyetlerin unutulmaz kahramanları arasında yer alacaktır.

¹²¹²A.g.e., 68.

¹²¹³A.g.e., 89, 90.

Eserde Volodya, her türlü zorluğa ve acıya dayanıklılığı ile dikkat çeker. Oyun oynarken bile bu dayanıklılığını etrafındakilere göstermek için uğraşır. Ablası Valya ile saklambaç oynadıkları bir gün, kendisini bulamaması için ısırgan otlarıyla kaplı bir oyuntuya girer. Ablası, kardeşinin nerede olduğunu bilir, ancak ısırgan otları canını acıtacağı için onun saklandığı yere gitmeye cesaret edemez. İki kardeş arasında geçen diyalog, Volodya'nın küçük yaşına rağmen dayanıklılığını yansıtır:

“—*Volodka, nerde olduğunu biliyorum! Seni aramak için oraya giremeyeceğimi göz önünde bulundur. Isırgan otunun dikenleri canını acıtıyor, bak!*

O sırada Volodka korkusuzluğunu ve dayanıklılığını göstermek için sığındığı yerden çıktı ve şunları söyledi:

- *Hey, seni gidi korkak seni! Her şeyden korkuyorsun. Çıplak elimle ısırgan otunu yalayım ister misin? Hadi, söyle: İster misin?*
- *Peki, böyle yaparak neyi kanıtlamaya çalışıyorsun?*
- *Çelik gibi bir karakterimin olduğunu kanıtlayacağım tabii ki.*”¹²¹⁴

Kassil'in çocuk kahramanları, yetişkin dünyasına en kısa yoldan girebilmenin hayalini kurarlar. Çünkü onlar için çocuk olmak ya da çocuksu lakaplarla anılmak onur kırıcıdır. Volodya'nın da bir an önce ana sınıfından kurtulup okula başlamak istediği görülür: “(...) Oraya (kreşe) gitmekten artık çok sıkılmıştı. Hızlıca bir üst gruptaki yaşlıtlarını her açıdan geride bırakıp mümkün olan en kısa sürede okula gitmeyi hayal etti ve kendisine küçük düşürücü gibi gelen “okul öncesi çağındaki çocuk” lakabından kurtulmak istedi.”¹²¹⁵

Volodya'nın hızlıca büyüme isteği, uyanık mizacıyla bir araya geldiğinde ironik bir anlatıma dönüşür. Küçük yaşta olmasına rağmen çevresindeki insanları uydurduğu oyunlara inandırmayı başaran Volodya, kreşe gitmek istemediği bir gün kendisini ısırgan otlarının içine atar. Vücudunun her yeri ısırgan otunun dikenlerinden kızarır ve öğretmenine giderek kızıl hastalığına yakalandığını ve kendisini kötü hissettiğini söyleyerek hasta numarası yapar:

“— *Bu da kim?.. Volodya! Ne oldu sana? diye korku içinde sordu Sonečka.*

— *Mutemelen, kızıl hastalığı, diye güçlkle cevap verdi Volodya.*

— *Neden seni evden çıkardılar?*

— *Bende bu (değişim, hastalık) himen biyden oydu...*

— *Boğazın ağrıyor mu? diye telaşa düştü Sonečka.*

— *Ahhh!.. Offf...*”¹²¹⁶

¹²¹⁴A.g.e., 76.

¹²¹⁵A.g.e., 77.

¹²¹⁶Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 77.

Volodya'nın uyanık ve iş bilir tavrı onun öğretmeni ile konuşurken, “наверное” (наверное-muhtemelen), “шкарлатина” (скарлатина-kızıl hastalığı), “иразу” (сразу-hemen), “фдруз” (вдруз-birdenbire), “иделалошь” (сделать-olmak) gibi kelimelerde “v”, “s”, “z” harflerinin yerine sırasıyla “f”, “ş” ve “j” harflerini bilerek getirip yanlış telaffuz etmesinde ortaya çıkar. Kelimeleri yanlış telaffuzu, onun hastalığının ilerlediğini ima etmek amacıyla yaptığı bir oyundan ibarettir. Çalışmamız kapsamında incelediğimiz eserlerde ilk kez bu alıntıda çocuklara özgü bir üsluba yer verilmiştir. Ele alınan eserlerde çocuklara yönelik bir üslup ve anlatımın olmadığı dikkat çekmektedir.

Volodya ve ebeveynleri arasında geçen konuşmalardan Dubinin ailesinin, Sovyet rejiminin savunucusu oldukları ve çocukların sosyalist bir ailede yetiştirildiği anlaşılır. Çocukların özellikle sosyalizmin karşı kutbu olan kapitalizme bakış açısı, onların ideolojik açıdan sağlam bir temele sahip olduklarını yansıtır:

“Ay, Vovka, ilahi seni!.. İstifçi, diye düzeltti.

— Tamam, istivci.¹²¹⁷ Peki, bu istivci nasıl?

—İstivci değil, istifçi. Böyle bir kelime vardı. Her şeyi evine aşırıp götüren, hatırı sayılır bir servet yapan, kendisi için yaşayan ve para biriktiren insanı niteliyor.

— Hepsi aynı mı, Kapitalist anlamına mı geliyor?

— Evet, öyle gibi.

—Hayır, anne, diyerek söze karıştı bilgiç Valentina, kapitalist, çok zengin biriyse... Orada fabrikası vardır, imalathaneyi sömürüyordur. Bu da tek başına çalışan işletmeci ile aynı anlama gelir.”¹²¹⁸

Volodya'nın “istifçi” kelimesini yanlış telaffuz etmesiyle başlayan konuşmada kapitalizmin sömürü ve haksız bir maddiyat ile bağdaştırılması, Sovyet çocuklarının küçük yaşlardan itibaren sosyalizm ile iç içe olduklarını ve bu anlayışı özümstediklerini yansıtır.

Volodya'nın, savaşı ve Kızıl Ordu'nun başarılarını öğrenmeye hevesli olduğu, çocuk dünyasına özgü hayaller yerine, dikkatini gerçek olay ve kahramanların çektiği görülür. Bu açıdan Volodya, çağımızın her şeyden korunan ve üzerine titrenen çocuk tipiyle bağdaşmaz. Yaklaşık bir yıldır görmediği babasına, onu nasıl özlediğini ve

¹²¹⁷ Kassil, eserde çocuk kahramanının kelimeleri yanlış telaffuz edişini “istifçi/istivci” (скопидом/скипидом) örneği üzerinden yansıtır. Böylece, A. P. Gaydar ve V. P. Katayev'in küçük yetişkinlerinin aksine ilk kez Kassil'de çocuk dünyasına özgü bir eylem ile karşılaşılır.

¹²¹⁸Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 83.

sevdiğini söylemeyi düşünmez. Aksine savaş konusunda merak ettiklerini sormayı tasarlar: “*Volodya, mutlaka babasından kendisine İç Savaş ve Starokarantinskaya’nın yeraltı partizanlarını anlatmasını istemeye kesin bir şekilde karar vermişti.*”¹²¹⁹

Volodya, babası orduda olan çocukların yükselen sesidir. Bir yıldır seferde olan denizci babasını gördüğü anda bedenini saran duygular, onun ilk kez çocuk masumiyetini ve saflığını ortaya çıkarır: “*Nefesi kesildi, artık hiçbir şey için ayrılmak istemediği (...) babasının güçlü boynunu (elleriyle) var gücüyle sardı.*”¹²²⁰

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Sovyetler Birliği’nde çocuktan kısa sürede bir yetişkin gibi davranması ve devletini, ailenin yerine koyması beklense de çocuğun kendi dünyasına özgü masumiyeti ve ebeveynlerine duyduğu sevgi ortadan kalkmaz. Bu, insan doğasının değişmez bir kuralı olarak Sovyetler Birliği’nde de devam eder. Kassil, eserin başlangıcından itibaren sosyalist anlayışla şekillendirdiği kahramanının korunmaya ve sevilmeye muhtaç bir varlık olduğunu ilk kez bu alıntıda gösterir.

Eserde Volodya’nın okuma yazmayı yeni öğrendiği anlaşılır. Başlangıçta babasının gösterdiği kelimeleri okumaya çalışması, çocuk-ebeveyn arasındaki bir diyalog gibi görünür:

“*B ... İ ... Le ... ni ... n’ Biliyorum! ‘V. İ. Lenin ... Es ... Ese ... Eserler’.*

— *Okumayı öğrenmiş ... Aman Tanrım, okumayı öğrenmiş! diyen babası onu kollarından tutarak bağırdı. — Bir düşün Dusya, ne günlere geldik: Vovka artık okuyabiliyor. Zaman nasıl da akıp gidiyor!*”¹²²¹

Eserden yer verdiğimiz bu alıntı, Sovyetler Birliği’nin yazarlardan ülkenin kahramanlarını ve liderlerini eserlerinde anmaları için verdiği talimatın bir örneğini sunar. Ülkenin genelinde çocuklar, küçük yaşlardan itibaren “Lenin Amca kültü”yle tanıştırılır. Genç neslin, gelecekte Sovyet rejiminin kurucusu Lenin’i unutmaması için okullarda resimlerinin, hakkında şiir ve övgülerin yer aldığı köşeler oluşturulur. Hatta kreşlerdeki çocuklar, resimlerde Lenin’i tanıdığı anda “Ekim Çocukları” (Oktyabryat) unvanını almaya hak kazanır. Tarih uzmanı Orlando Figes, bütün yaşamı boyunca Sovyet ideolojisiyle yetiştirilen bir çocuğun Lenin’in hastalandığı zaman “*Evden kaçıp gitmek ve eğer hayatını kurtaracaksa bütün kanımı Lenin’e vermek geliyor içimden*”

¹²¹⁹A.g.e., 92.

¹²²⁰A.g.e., 95.

¹²²¹A.g.e., 97.

sözlerine yer vererek yaratılan “Lenin kültü”nün etkisini gözler önüne serer. Kısacası okul ve eğitim, Sovyet çocuğunun komünist eğitimi için gereken bir laboratuardır.¹²²² Kassil de kahramanı Volodya’ya Lenin ismini okutarak çocuğun bu kültle yetiştirildiğinin altını çizer.

Volodya, Sovyetler Birliği’nin çocukluğunu yaşayamadan gelecek yaşamını kurgulayan çocuklarındandır. Özellikle gelecekte hangi mesleği seçeceği konusunda yaşadığı gelgitler bu durumu yansıtmaktadır. Volodya’nın yaşadığı her olaydan sonra gelecekte farklı meslek gruplarına yöneleceği anlaşılır:

*“Bir zamanlar Volodya denizci olmayı hayal ediyordu. Bir balıkçının (...) onu kurtardığı andan ve termometre hadisesinden sonra doktor olmak istemişti. Taş ocağındaki gizemli yazının aslını öğrendikten sonra Volodya, partizan yaşamını hayal etmeye başladı ve her Pazar Vanya Gritsenko ile birlikte ‘partizan oyunu’ oynadılar.”*¹²²³

Çocuk eğitiminde özellikle Friedrich W. A. Froebel ve Maria Montessori gibi Avrupalı pedagogların “oyunarak öğrenme” fikrinden yola çıkılan Sovyetler Birliği’nde, yeni toplumun inşasında, çocuklara oyunlar aracılığıyla Sovyet kolektivizmi ve sorumluluğu aşılandığına dikkat çekilmektedir.¹²²⁴ Bu açıdan edebi eserlerde çocukların genellikle oyunlarının “beyaz ve kızıkların oyunu”, “partizan oyunu” gibi ideolojik başlık ve içerikte olduğu görülmektedir. Volodya’nın “partizan oyunu” oynaması bu durumun açık bir örneğidir.

Kassil, kahramanının Kızıl Ordu’ya hizmet etme hayaline değinerek okurda vatana ve orduya hizmet etme düşüncesinin küçük yaşlardan itibaren oluşması gerektiğinin altını çizer. Vatani için bir şeyler yapmak ve vatansever olduğunu kanıtlamak isteyen Volodya, bunun nasıl yapılacağını ya da nasıl olması gerektiğini bilmez. Bu nedenle babasının komutan yardımcısı olarak çalıştığı gemide her denizcinin dövmesi olduğunu görür. Yetişkinleri taklit ederek çocuk dünyasından çıkabileceğini düşünen Volodya, kendisine ısırgan otundan daha fazla acı veren ve enfeksiyon kapmasına neden olan dövmeyi yaptırır. Kassil, ebeveynler aracılığıyla çocuklara yaptıkları yanlışları gösterir. Volodya’nın babası da gerçek vatanseverliğin dövmeyle olmayacağını, öncelikle dengeli bir ruh ve beden sağlığına sahip olursa vatana hizmet edilebileceğini anlatır. Bireyin, her şeyden önce kendine ve bedenine

¹²²²Figes, O. (2011). a.g.e., 62- 64.

¹²²³Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 100.

¹²²⁴Figes, O. (2011). a.g.e., 64.

saygı duyması gerektiğini belirtir. Yeni neslin daha bilinçli yetişmesi ve davranması gerektiğini, yaptığı işlerde mantığıyla hareket etmesinin önemini vurgular:

“Gerçek bir denizci olmak istiyorsan aklını iyi kullanmalısın, derine zarar vermene gerek yok! Şimdi bu işi tamamıyla bırakma zamanı. Bizim gemideki şu genç çocuklara İç Savaş döneminde başımıza nasıl bir olay geldiğini önceden anlatmıştım. Bizim gemide bir tayfa vardı. Gençliğinde bir vakitler budalalığından tüm göğsüne taçlı çift başlı kartal figürünü işlemişti: Anlıyor musun? (Çarlık Rusyası’ndaki) oradaki inanç için, çar için ve buna benzer eski rejimin her türlü sloganları vardı. Peki, sonunda ne oldu? Aklında her şey çok önceden netliğe kavuştuğu için tayfa Sovyet iktidarı için savaşmaya karar verdi...”¹²²⁵

Kassil, burada iyi bir denizci ya da vatansever olmanın dış görünüşle olmayacağını altını çizer. Sovyetler Birliği ile insanların hem zihnen hem de bedenlen bir arınma yaşadıklarına ve gerçeği gördüklerine dikkat çeker. Toplumsal yaşamda bireyin aldığı ya da yaptığı eylemlerde detaylı düşünmesi gerektiği mesajını verir. Ancak yazar, burada Çarlık Rusyası konusunda gözü açılan Sovyet insanının farklı bir dönemde de aynı sonu yaşayıp yaşamayacağı, doğru bildiklerinin yanlış eş değer olmayacağına değinmez. Bu açıdan yazarın çağdaşları gibi Sovyetler Birliği’ni uzamsız ve zamanın bile hükmedemeyeceği sonsuz bir ülke olarak gördüğü düşünülebilir. Tüm nesle aşılana Sovyetler ile gelen “mükemmel yaşam” ve “sarsılmaz birlik” algısının yazar tarafından bilinçli olarak vurgulandığı anlaşılabılır.

Volodya’nın belli sürelerde farklı ilgi odaklarının olduğu ve tutkuyla bunlara bağlandığı görülür. Çocuk dünyasının her şeye çabuk heves etme özelliği Volodya’da da görülür. Kassil, okuruna özellikle edebiyat sevgisini aşlamak amacıyla çocuk kahramanının kitap okuma tutkusunu yansıtır. Volodya gerek ablası Valentina’nın gerekse babasının kitaplarını okumaya başlar. Özellikle babasının kitaplarında “*Bütün Dünyanın Proleterleri Birleşin!*” ve “*Komünistler görüş ve niyetlerini saklamanın utanç verici bir durum olduğunu düşünürler...*”¹²²⁶ gibi cümleler okur. Volodya, bu cümlelerin ne anlama geldiğini bilmesede içinde tarifsiz bir haz duyar. Anlaşılacağı üzere Kassil, Volodya Dubinin tipi üzerinden sosyalizm propagandası yapar ve alt metinde çocuk okura sosyalizmin esaslarını aşılar.

Volodya, babası ile kitapları hakkında konuşurken özellikle bir tanesinin dikkatini çektiğini belirtir. Bunun üzerine babası, çocuğun dikkatini çeken kitabın tüm

¹²²⁵Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 114, 115.

¹²²⁶A.g.e., 120, 121.

insanlık tarihini değiştiren komünizm manifestosu olduğunu fark eder. Yazar, komünizmi çocuklara tanıtmayı baba ile oğul arasındaki konuşmalar üzerinden sürdürür:

“Her şey bu kitapla (...) başladı. Bu kitap, Komünist Parti Manifestosu! Bunu sana nasıl söylesem... Çarların da manifestoları vardı, savaş zamanını ya da çarın köylüleri özgür bırakacağına dair söz verip ardından onlara toprak vermeyerek aldattığı zamanı söyleyebiliriz. Bu manifesto ise dünyadaki tüm halklara gerçek bir haklılık yolu açtı. Bu kitap doksan yaşında, ancak geçerliliğini kaybetmedi. Günümüze dek o ateş yanıyor. Lenin bu manifesto üzerinden kendi büyük davasını başlattı. Bu kitabın ardından biz hepimiz, bütün komünistler de devam ettik...”¹²²⁷

Yazar, sosyalizmin özgürlüğe ve gerçeğe açılan bir kapı olduğunu vurgular. Çarlık Rusyası’nda insanların, özellikle de köle köylülerin çar tarafından aldatıldığını vurgulayarak sosyalizm ile gelen adalete dikkat çeker. Lenin ile Sovyetler Birliği’ne taşınan sosyalizmin sönmeyen bir meşale gibi uzun yıllar varlığını sürdürdüğünün altını çizer. Tüm komünistlerin ise bu yoldan gittiğini vurgulayarak çocuk okura dolaylı bir mesajla yapması gerekeni iletir.

Volodya, döneminin pioner çocuklarının bir örneğini sunar. Kassil, eserde kahramanı aracılığıyla Pioner Birliğinin işleyişini açıklar. Kreşe giden çocukların Ekim çocukları olduğunu, beşinci sınıfa kadar pioner olan çocukların çalışkanlıkları ve özverili davranışları sonucunda Komsomol’a alındıkları anlaşılır. Komsomol üyesi olmanın pioner olmaktan daha zor olduğu, bunun için hem derslerde hem de verilen vazifelerde başarılı olmak gerektiği vurgulanır. Disiplin ve saygının hâkim olduğu Pioner Birliğinde çocukların farklı bilimsel konulara yöneldikleri, sadece kendilerinin değil alt sınıftaki öğrencilerin de eğitimleriyle ilgilendikleri görölür. Her birliğin başında bir çocuk yöneticinin varlığı dikkat çeker.

Kassil, Sovyetler Birliği’nde bir çocuğun Pioner Birliğine katılma sürecini Volodya aracılığıyla aktarır. Volodya Pioner Birliğine alındıktan sonra evde saygıyla karşılanır, herkese tören şiirini okur, hatta o ana kadar anlaşamadığı ablası bile komsomol üyesi olarak onu selamlar. Volodya da pionerliğe geçmenin ve pioner fuları takmanın verdiği gururu yaşar. Bu kırmızı fular, çocuklar için toplumsal yaşamda kabul görmenin ve eşitliğin bir sembolü olarak kabul edilir.¹²²⁸ Öyle ki Volodya, bir suç işlediği zaman pioner fularını hak etmediğini düşünerek takmaz. Böyle anlarda

¹²²⁷A.g.e., 123.

¹²²⁸Figes, O. (2011). a.g.e., 67.

aile bireyleri onun bir kabahat işlediğini hemen anlar. Volodya'nın bu tavrından, dönemin çocuklarının Sovyetler Birliği'nin düzenine uydukları ve Pioner Birliğinin çocuklar üzerinde yarattığı etkiyi görmek mümkündür. Etrafındaki herkes Volodya'nın pioner olduktan sonra düzeleceğini ve haylazlık yapmayacağını temenni eder. Gerçekten de Volodya'nın o andan itibaren sorumluluklarını harfiyen yerine getirdiği, çocukça yaramazlıklarını bıraktığı görülür. Burada yazar Pioner Birliğinin, bireyin tutum ve davranışlarına çekidüzen verdiğine dikkat çeker. Bu birliğin, çocuğun kendisiyle, aile içerisinde, yetişkinlerle ve toplumun diğer gruplarıyla, devletle ve daha da önemlisi okul ve doğayla olan ilişkisini şekillendirdiğini vurgular.¹²²⁹

Eserde sıklıkla Volodya'nın ne kabahat işlerse işlesin bunu saklamadığına ya da durum ile ilgili yalan söylemediğine vurgu yapılarak bir pionerin her zaman dürüst olması gerektiği ima edilir. Annesinin, yine bir gün pioner fularını çıkaran Volodya'nın suç işlediğini anladığı sırada gösterdiği tutum örnek verilebilir. Anlatıcı, tanrısal bakış açısının sunduğu imkân doğrultusunda annenin içinden geçenleri okura yansıtır: *“Annesi daha fazla üzerine gitmedi. Çünkü bunun faydasız olduğunu biliyordu. Volodya yalan söylemez, gururundan hiçbir zaman yalan söylemezdi. Zamanı geldiğinde her şeyi kendisi söyler. Bu nedenle oğlunu rahat bıraktı.”*¹²³⁰

Volodya içine düştüğü zor durumun ya da işlediği bir suçun ardından hemen pişmanlık duyar ve kendisini tarihteki savaşçılarla kıyaslar: *“Hayır, savaş gemilerinde giden, gökyüzüne yükselen ve insanları özgürlük için savaş meydanlarına sürükleyen insanlar muhtemelen böyle değillerdi. Hiçbir zaman ne Spartaküs ne Çapayev ne de Çkalov kendisini böyle bir duruma düşüren Pioner Dubinin gibi davranmamışlardı!”*¹²³¹

Anlaşılabileceği üzere Volodya, tarihe köle ayaklanmasına öncülük eden Spartaküs, Bolşevikler ve Menşevikler arasında geçen İç Savaş döneminde yaptığı kahramanlıkla anılan Vasili Çapayev ve 1937 yılında Kuzey Kutbu'ndan Moskova'ya doğrudan uçan efsanevi pilot Valeri Çkalov'u kendisine örnek alır. Sovyet çocuk edebiyatında çocuk okura, tarihin kahraman liderleri ve şahsiyetleri tanıtılmaya çalışılır. Böylece aynı mücadele ruhunun zamanı geldiğinde çocuklardan da bekleneceği vurgusu yapılır. Çocukların aklında bir oyuncak ya da sıradan bir oyun

¹²²⁹ Prokudin, Yu. P. (2012). Detskoye dvijeniye na tambovşçine: Mejdu prošlim i buduşçim. Gumanitarniye nauki. Pedagogika i psihologiya. Vestnik TGU, Vıpusk 5 (109), 252.

¹²³⁰ Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 148.

¹²³¹ A.y.

yerine, her an milli karakterler ve olaylar canlı tutulmaya çalışılarak vatanseverlik duygusu perçinleştirilir.

Volodya derslerinde başarılı bir öğrencidir. Öğrenmeye açık ve hırslı kişiliği sayesinde üstesinden gelemediği en zor derslerde bile başarıya ulaşır. Kassil, Volodya'nın derslerindeki başarısı üzerinden Sovyetler Birliği'ndeki eğitim sistemini yansıtır. Çocukların eğitime verilen önem ve çaba eserde açıkça görülür.

Volodya, yeni bilgiler öğrenmeye ve yeni alanlara meraklıdır. Volodya'nın bu meraklı ve azimli kişiliğinde yazarın kendi çocukluğunu görmek mümkündür. Yazar gibi Volodya da farklı ilgi alanlarına sahiptir. Havacılığa olan merakı, onu uçak modelleri çizmeye yöneltir. Denizci olma hayali bir anda proje çizimcisi ya da havacı olma isteğine dönüşür. Burada Sovyet çocuklarının azimli yapıları ve bilim tutkuları ortaya çıkar. Ayrıca yazar, Pioner Volodya Dubinin ile azmin ve gayretin elinden hiçbir şeyin kurtulamayacağını, önemli olanın harekete geçmek olduğunu vurgular. Genç neslin, çağa ayak uydurarak yeni bilim dallarına yönelmesi gerektiğinin altını çizer.

Volodya'nın arkadaşları arasında planı yürüten ya da kararları alan kişi olduğu görülür. Gaydar'ın Timur tipi kadar olmasa da Volodya'nın da liderlik vasfı taşıdığı belirtilebilir. Volodya, arkadaşlarını ikna ederek Feodosiya'dan Mitridat Dağı'nın nasıl görüldüğünü keşfetmek için yolculuk yapmaya karar verir. Ancak hiçbirinin bilet parası yoktur. Aldığı kararları sonuna kadar götürmeyi seven Volodya, bu geziyi gerçekleştirmek için kumbarasındaki tüm parasını ortaya koyar. Yanlarında bir yetişkin olmadan geziye çıkma fikri, arkadaşlarını korkutsa da Volodya'nın otoritesi karşısında ses çıkaramazlar: “— *Volodya belki de (bu yolculuğa) değmez? diyen Arkaşa Kruglikov, onu fikrinden caydırmaya çalıştı. Feodosiya'ya izinsiz yolculuk onu hiç mutlu etmedi. Evdekiler Arkaşa'yı sıkı bir disipline tabi tutuyorlardı. Ancak Volodya'nın otoritesi de onun için tartışma götürmezdi.*”¹²³²

Volodya'nın arkadaşları ile beraberken kendini yetişkin bir erkek gibi görme çabası dikkat çeker. Feodosiya'ya vardıklarında bir babanın çocuğunu mutlu etmek için ona yiyecek bir şeyler alması gibi o da arkadaşlarını büfeye götürür. Volodya'nın bu tavrında onun yetişkin gibi davranma çabası ortaya çıkar: “*Tren Feodosiya'ya*

¹²³²Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 162.

vardığında, Volodya her şeyden önce arkadaşlarını büfeye götürdü. Orada üçü de masaya oturdu, kendilerini gerçek bir erkek ve gezgin gibi hissettiler.”¹²³³

Volodya cesareti ve hazırcevaplılığı ile ön plandadır. Feodosiya sokaklarında yalnız başına gezen üç çocuk kısa sürede polisler tarafından fark edilir. Üstelik annelerinin çocuklarının kaybolduğuna dair ihbarı öğrenilir. Bunun üzerine götürüldükleri karakolda polis şefi tarafından azarlanırlar. Bu muamele karşısında sinen ve korkan arkadaşlarının aksine Volodya, kendisini şu sözlerle savunur:

“— Neden bağıyorsunuz? Acaba bir şey mi çaldık?

— Nasıl? Soruyor musun bir de? Soru soruyorsun? Bana... Ne diyorsun? diyerek kükredi polis şefi.

— Siz, lütfen bize bağırmayınız, diye tekrarladı Volodya, — Siz, Sovyet polis şefi iseniz biz de Sovyet öğrencileriyiz, olması gereken şekilde konuşmak gerek... Yani olması gerektiği gibi konuşulmalı... Benim soyadım Dubinin Vladimir. Benim babam uzak yol seferinde bir denizci... Bu da Kruglikov Arkadi... Onun babası doktor. Bu da Donçenko Mihail. Biz geziye geldik.”¹²³⁴

Volodya, maket uçağı 284 metre yüksekliğe ulaşınca Kerç’te yeni bir rekor kırar. Bu başarısının ardından Volodya Artek Kampı’na davet edilir. Kassil, Sovyetler Birliği’nin önemli çocuk kamplarından biri olan Artek’e herkesin çağrılmadığını, oraya gitmenin büyük bir başarı gerektirdiğini vurgular. Pionerlerin en önemli kamplarından olan Artek’te disiplin ve düzen Volodya’nın bakış açısından sunulur. Bu kampta herkes kampın kurallarına uymak ve sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlüdür. Belli saatlerde doktor kontrolünde denize girmek serbesttir. Artek, bir tatil kampı gibi düşünülse de aslında çocukları disipline eden ve düzene alıştıran askeri bir düzeni anımsatmaktadır.

Volodya başlangıçta Artek Kampı’nın kurallarına ayak uyduramaz. Özgür ve bağımsız geçen günleri geride kalmıştır. Ancak bir hafta sonra bu çocuk cumhuriyetine ve düzenine alışır.

“Bir hafta geçmemişti ki, kendisini artık Artek’in deneyimli bir sakini gibi hissetmişti, kamp şarkılarının hepsini ve büyüğü pioner diyarının tüm mucizelerini öğrenmişti, bu kendine özgü çocuk cumhuriyetinin tüm gelenek ve göreneklerinin sadık bir koruyucusu olmuştu. Çadırdaki komşularıyla hemen kaynaşmıştı ve ona, bütün yaşamı boyunca Yusup Şarimov, Ostap Varenik ve Andrey Kaçalin ile arkadaşlık etmiş gibi geliyordu.”¹²³⁵

¹²³³A.g.e., 169.

¹²³⁴A.g.e., 171.

¹²³⁵A.g.e., 252.

Kassil, Volodya'nın Artek'te geçirdiği tatil aracılığıyla bu kampın kurucusu askeri Doktor Solovyov hakkında bilgi verir:

*“Bu evde bir zamanlar askeri doktor ve Bolşevik olan, ayrıca Artek Kampı'nın kurucusu Solovyov yaşırdı. Ölümcül bir hastalığı vardı ve günlerinin sayılı olduğunu biliyordu, ancak bunu herkesten sakladı. Pioneerler buraya, uzun boylu, olağanüstü güzel, kır saçlı, ateş saçan gözleri olan bu adamın yanına gelirlerdi, saatlerce onun Lenin, Ekim Devrimi, İç Savaş, bilim ve kitaplar hakkındaki sürükleyici hikayelerini dinlerlerdi.”*¹²³⁶

Yazar, Artek Kampı aracılığıyla Pioneer Birliğinin kendine özgü törenlerine, sembol ve ritüellerine, kullandığı sıfatlara yer verir.¹²³⁷ Volodya, Artek Kampı'na dair her şeyi benimser ve burada *“Lenin'in davası için mücadeleye hazır olun! — Her zaman hazırız! diye hep birlikte, bir avazda cevap verdi pioneerler”*¹²³⁸ gibi pioneerlere özgü sloganlara eşlik eder. Kassil, Artek Kampı'nın en önemli şarkılarına yer vererek okurun kendini bu kampta hissetmesini sağlar:

“Güneşin ışıklarıyla yandık,

Zenciler gibi karardık.

Bizim Artek, bizim Artek!

*Seni sonsuza dek unutmayız!..”*¹²³⁹

Volodya kampta günlerini geçirirken devletin çıkarı için babasını ihbar eden ve muhbir çocuk olarak Sovyet tarihine geçen ünlü Pioneer Pavlik Morozov'un evine gider. Kassil, Pavlik Morozov örneğini verirken okura, hem Sovyetler Birliği'nin çocuk kahramanlarını tanıtır hem de Volodya'nın hislerinden eserin sonunda bir kahramanın daha olacağının sinyalini verir. Volodya'nın bu kahramanlığının ortaya çıkmasında ise Sovyet-Alman Savaşı etkili olur.

21 Temmuz 1941 tarihinde Almanların Sovyetler Birliği'ne savaş ilan etmesiyle tüm vatandaşlar cepheye gider. Volodya, babası cepheye gönüllü er olarak gittiği sırada ailenin sorumluluğunu alan binlerce çocuktan biridir. Küçük yaşına rağmen büyük bir sorumluluk üstlenir. Babasıyla aralarında geçen şu diyalogun savaş döneminde her baba ile oğul arasında geçtiği belirtilebilir:

¹²³⁶A.y.

¹²³⁷Grikorova, V. K. (2013). Detskoye dvijeniye i yego vospitatelnyy potentsial: İstoriçeskiy rakurs. *Pedagogičeskoye obrazovaniye i nauka*, No: 3, 92.

¹²³⁸Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 408.

¹²³⁹A.g.e., 254.

“— Baba, (...) beni de yanına al!

—İşte, işte! diye bir ses geldi annesinin olduğu masadan. — Günlerdir ondan sadece bunu işitiyorum. Bu sırada bir de kaçmakla tehdit etti.

—Nereye? diye şaşırdı babası.

—Askeri cepheye. Senin miçon olacağım. Yüzmeyi biliyorum- bu bir. Atış yerine gittim, demek oluyor ki ateş etmeyi kısa sürede öğrenirim- bu da iki.

—İlk olarak işi hesaba döktüysek, henüz senin hesabın iki değil, bir buçuk, bir kez daha sadece okuyacağına söz ver, diye cevapladı babası. — En önemlisi de orada yapacağın bir şey yok. Burada, evde daha çok işe yarayacağını düşünüyorum. Evin sahibi olursun. Evin erkeği!

—Yapma baba, yine dalga geçiyorsun, ben ciddiylim...

—Vladimir, ben de gayet ciddiylim.

—Gerçekten de sen burada bize lazımsın, diyerek söze karıştı Valentina ve sessizce ekledi: — Bir buçuk porsiyon denizci.”¹²⁴⁰

Eserde Volodya, babasından sürekli “Büyü, çocuk” sözünü işitir. Bu sözden de anlaşıldığı gibi Sovyetler Birliği’nde çocuklardan kendi çağlarını yaşamadıkları anlaşılır ve bir an önce büyüüp yetişkin yaşamına katılmaları beklenir. “Çocuk yüzyılı” olarak nitelendirilen 20. yüzyılda bile çocukların yaşlarına uygun bir yaşam şekli sürdüremedikleri, Orta Çağın küçük yetişkinlerini anımsattıkları belirtilebilir.

Volodya, başta babası olmak üzere tanıdığı birçok kişi cepheye gidince kendini amaçsız ve işe yaramayan biri olarak hisseder:

“— Biliyor musun anne, (...) yakında tam on dört yaşında olacağım, ancak yaşamım bir şekilde ‘faydasızca’ geçiyor.

— Nasıl faydasızca geçiyor? (...) — İyi bir şekilde öğrenimini sürdürdün, Artek’e gittin, herkes seni övmüştü, ama sen ‘faydasızsın’ öyle mi?

— Evet, tüm bunlar çok çocukça, anlıyorsun ya... Her şeyi nasılsa sadece kendim yapmadım. Etrafımdakiler benim için daha fazlasını yaptılar. Pioner çocuklar okumayı sökmemde yardım ettiler, sen de babamla kendi payınıza düşeni yaptınız... Şehir Eğitim Merkezi Artek’e gönderdi. Ben ise kendi başıma, anlıyorsun ya anne, tek başına (böyle) bir şey yapmadım.

— Senin yaşında özellikle kim böyle şeyler yapabilir ki? İyi oku, ev yönetiminde bize yardım et, pionerlerden gelecek görevi yapılması gerektiği gibi yap. İşte senin yardımın böyle olacak.”¹²⁴¹

Volodya’nın savaşma arzusu öyle güçlüdür ki, okuldaki başarısı, ailesine yardım etmesi, Pioner Birliğindeki çalışmaları kendisine yetersiz gelir. Her geçen gün Kerç şehrinde savaşın etkisinin arttığını hisseder ve düşmana karşı öfkesi büyür. Çocuk yaşına rağmen bir şeylerin artık eskisi gibi olmayacağını farkındadır. Vatanını yıkık dökük görmektense, savaş meydanında yiğitçe savaşmanın daha iyi olacağını

¹²⁴⁰A.g.e., 270.

¹²⁴¹Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 264.

düşünmektedir. Çünkü ancak yiğit insanların ölümü savaş meydanlarında olmaktadır. Cepheye gitmenin kendisini daha iyi hissettireceğinden emindir:

“Fin Savaşı olduğu sırada ben, ha bugün ha yarın derken yine evde kaldım. Bir keresinde, Donçenko ile neredeyse kaçtığımız doğru, ancak savaş çoktan bitmişti. Şimdi ise uzun bir savaş olacak gibi görünüyor... Bütün halk savaşımaya gitti, etrafta seferberlik ilan edildi... (...) Ben ise burada kalmak zorundayım... Babam gelir gelmez hemen ondan izin isteyeceğim... Ya da kendisi beni cepheye yollasın. Yoksa kaçarım, o kadar.”¹²⁴²

Volodya cepheye kaçmayı ve orada düşmana karşı savaşmayı aklına koyar. Ancak gittiği her kurumdan biraz daha büyümesi gerektiği cevabını alır. Volodya için büyümek, kurtulamadığı ve hayallerini engelleyen bir örümcek ağı gibidir. Gizlice cepheye gitme fikrini arkadaşlarına söylediğinde kendisinin yoldan çevrileceği yanıtını alır. Bunun üzerine Volodya arkadaşlarına, Arkadi Gaydar’ın *Timur ve Komutası* adlı eserinin kahramanı Timur’u örnek alarak gizli birlikler kurmayı önerir. Bu teklifine arkadaşının cevabı, iki eser arasında fazla bir süre olmamasına rağmen savaşın, yaşam şartlarını ve ülkenin genel atmosferini değiştirdiğini, düzensiz ve başına buyruk yapılan her işin ispiyonculukla nitelendirildiği gerçeğini ortaya çıkarır: *“Gaydar’ın Timur’u gibi her şeyi gizli yapılırsa bile şimdiki savaş ortamında tamamıyla tatsızlıklara neden olabilir. O anda Komsomol imha ekibine denk gelirsin ve seni tutuklarlar, üstelik bir de senin yabancı avlularda ve merdivenlerde dolaştığını, bir şeyler gözetlediğini söylerler.”¹²⁴³*

Pionerler, savaş döneminde insanlara ve özellikle de yakınları savaşta olan ailelere yardım ederler. Cepheye gitme umudu tükenen Volodya da Timur gibi babası cepheye bulunan çocukları mutlu etmek için uğraşır. Koleksiyonundaki tüm gemileri onlara hediye eder ve bahçe işlerinde insanlara yardımcı olur. İşten geldiğinde bütün bedeni ve özellikle elleri sızlasa da durumundan şikâyet etmez, aksine bir pioner olarak görevini yerine getirdiği için kendisiyle gurur duyar. Dikkat çeken bir husus, Volodya cepheye gidemese de aktif bir pioner olarak orduya hizmet eder. Savaşla birlikte günümüz çocuklarından farklı bir algıya sahip olur. Günlük yaşamda karşılaştığı nesnelerin aslında bir savaş aletine dönüşebileceğini deneyimleyerek öğrenir:

“—Dinle küçük... İyi bir çocuksun, vatansever olduğunu görüyorum. Gerçekten bir iş yapmak istiyorsan, ben de senin için iş var. Hangi okuldansın?”

¹²⁴²A.y.

¹²⁴³Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 266.

Teğmen Şmid adlı okuldan mı? Çok iyi! İşte senin için ve sizin çocuklar için de iş var. Bize şişe(ler) lazım.

—Şişe(ler) mi? diye tereddütle tekrar sordu Volodya.

—Evet, evet şişe(ler)... Neden bakıyorsun? Meyve suyu ya da limonata için değil, onlardan bomba yapacağız. İçlerine sıcak sıvı dökeceğiz, cephede onlarla Alman tanklarını vuracağız. Almanların şimdi çok sayıda tankı var. Anladın mı?”¹²⁴⁴

Kassil, Volodya’nın cephe gerisindeki desteğini özellikle okura sunar. Çünkü ülkenin içinde bulunduğu zor durumda herkesin görevini yerine getirmesi gerektiğinin, cephe gerisinde yapılan mücadelenin de vatana hizmet olduğunun altını çizer. Bu açıdan Volodya Dubinin, başlangıçta bir savaşçı olmasa da cephenin gizli kahramanlarından olur.

Volodya cesaretli ve korkusuz bir çocuktur. Yaşıtlarından bu özellikleriyle ayrılmaktadır. Almanların Kerç şehrine saldırdığı sırada sınıfta olan Volodya, öğretmenin öğrencilere sığınağa inmeleri yönündeki talimata uymaz ve sığınakta beklemenin bir korkaklık olduğunu düşünür:

“—Dubinin! Ne yapıyorsun, kendini kurşun işlemez mi sanıyorsun? Neden duruyorsun?

—Durmuyorum, Yuliya Lvovna. Sadece sığınağa gitmiyorum.

—Ne demek gitmiyorum? Acaba şehire yapılan ‘tehlike anında derhal saklanın’ ikazını bilmiyor musun?

—Ben gönüllü birliğe yazıldım... Benim yerim, elbette ki çatı üzeri olacak, sığınak değil.”¹²⁴⁵

Volodya sığınmak yerine savaşmayı tercih eder. Kerç şehri Almanlar tarafından kuşatılmak üzere iken Volodya ve bir grup insan yeraltında gizlice mevzilenererek vatan savunmasında yer alır. Volodya, başlangıçta diğer çocuklar gibi etrafında olanları gözlemler. Ancak günler geçtikçe kötüleşen yeraltı mücadelesinde yaptıklarıyla kısa sürede dikkat çekmeyi başarır. Savaş öncesinde elektrik ve fizik alanında öğrendikleri sayesinde bu partizan grubuna sayısız katkı sağlar. Yeraltı sığınaklarının elektrik sorununu çözer ve bulundukları yeri aydınlatır. Kassil, her defasında bilginin ve bireyin kendisini yetiştirmesinin faydalı olduğunu vurgular. Volodya örneğinde de görüldüğü gibi çocuğun merakı ve azmi, vatan mücadelesinde fiziki güçten daha fazla işe yaramaktadır.

¹²⁴⁴A.g.e., 286.

¹²⁴⁵A.g.e., 280.

Yeraltından düşmana karşı mücadeleyi sürdüren bu küçük gönüllü ekibin dikkat çekmemesi ve her işi gizlice yürütmesi gerekmektedir. Bombaların etkisiyle kesilen telefon hatları ve düşman tehdidi nedeniyle yeraltından bilgi sağlayacak birilerine ihtiyaç duyulmaktadır. Böyle anlardan birinde Volodya, şehir içinde keşif yapabileceğini, çocuk olduğu için düşmanın kendisinden şüphelenmeyeceğini ve bütün yolları iyi bildiğini belirtir. Başlangıçta bu fikre pek sıcak bakmayan Komutan Zyabrev, başka çözüm yolu olmadığı için kısa sürede ikna olur. Tolya, Vanya ve Volodya olmak üzere üç pioner keşif için görevlendirilir. Bu görev için konuşmayı Volodya yaptığından komutan tüm sorumluluğu ona yükler:

“İşte, Dubinin, şimdi komutan sensin ve her birimizden, hayattaki elli candan sen sorumlusun. Taş ocağında ne olursa olsun, bu dakikadan itibaren her şeyden sen sorumlusun. Her kişi için senden hesap sorulacak. Bu hesabı, sadece kendi vicdanın önünde değil, tüm halkın ve partinin önünde de vermen gerekecek.”¹²⁴⁶

Volodya sadece kendinden değil diğerlerinin de yaşamından sorumludur. Yapacağı en küçük yanlış, herkesi tehlikeye atabilir. Günümüz koşullarında çocuklar yetişkinler tarafından korunurken İkinci Dünya Savaşı’nda çocukların büyük sorumluluklar aldığı ve tüm halkı korumak zorunda kaldıkları zamanlar yaşanır. Bu açıdan İkinci Dünya Savaşı’nda genel çocuk algısının tamamıyla yok olduğu, herkese vatanın birer yurttaşı gözüyle bakıldığı anlaşılmaktadır.

Volodya bilinçli bir çocuktur. Üstlendiği vazifenin öneminin farkındadır. Bu vazife, onu hem gururlandırır hem de kendisine büyük bir sorumluluk yüklediği için endişelendirir. Ancak Volodya, aynı zamanda başarılı bir keşif eridir. Her şeyi en ince ayrıntısına kadar aklında tutabilmektedir. Bu özelliği sayesinde şehre keşif için çıktığında düşmanın nereye mevzilendiğini, mühimmatını nereye sakladığını, kaç askerinin ve hangi tür silahlarının olduğunu ilk bakışta anlar. Ayrıca Almanca bilmemesine rağmen gözlem gücü sayesinde düşmanın konuşmalarından ne tasarladıklarını tahmin edebilir. Düşman karşısında sakinliğini kaybetmez ve zararsız, zavallı bir çocukmuş gibi davranır. Bu sayede her defasında büyük bir felaketten kurtulmayı başarır. Kassil, burada Sovyet çocuğunun aklını ve cesaretini göstermektedir.

Volodya, savaşın acı bir gerçeği olan ölmek ve öldürmek ikileminde kalır. İlk olarak eline silah alır, atış yapmayı pioner evinde öğrenmiştir. Az sayıda mühimmatı

¹²⁴⁶A.g.e., 351.

olduğu için düşmanı ilk atışta öldürmesi gerekmektedir. Çünkü mühimatsız kalmak, yer altındaki bu grup için zaten ölmek demektir.

Volodya, savaşın sonlarına doğru susuzluk ve açlık çekse de şikâyet etmez. O, artık bir çocuk değil, bir yetişkindir:

“(...) Volodya, kendisini uzun süre uyutmayan, şimdi daha yakıcı olan bu dayanılmaz susuzluğu hemen hissetti. Ağzı tamamıyla kurumuştur. Boğazında bir gıcıklandırı oldu, is tutan dişleri gıcırdadı. Tahta ranzada yüzünü duvara çeviren Volodya hırsla lületaşında biriken nemi diliyle yaladı. Bunu son hafta öğrenmek zorunda kalmıştı. Ağzındaki ısırap verici kuruluk biraz olsun geçtiğinde Volodya tekrar etrafa kulak kabarttı.”¹²⁴⁷

Bu alıntı, savaş zamanı bir çocuğun katlandığı zor durumların kanıtıdır. İnsanların imkansızlıklar içinde, canları pahasına verdiği mücadelenin bir yansımasıdır.

Volodya keşif için şehre çıktığı bir gün annesine duyduğu özlemle evine gider. Bir köşeye sinip pencere kenarında dikiş diken annesine hasretle bakar. Zayıflayan ve bir ay içinde sanki yaşlanan annesine söylemek istediklerini sadece içinden geçirerek kendini teselli etmeye çalışır:

“Anne, bak, bu benim! Sen endişelenme anne! Muhtemelen endişeleniyorsundur, artık hayatta olmadığımı, Almanların orada, taş ocağında bizi gazlarla zehirlediğini, taşlarla tıkadığını mı düşünüyorsun? Hayır, bak, biz ona (düşmana) inat hayattayız! İşte benim anne, komutanımız tarafından keşfe gönderildim. Sen korkma, anne. Her şey güzel olacak, yeter ki sen endişelenme. Sadece benim parti vazifesini yerine getirdiğimi hatırla...”¹²⁴⁸

Volodya, bu keşif sırasında zehirli gaz ve yeraltı çıkışlarını taşla doldurma konusunda başarılı olamayan Almanların, bu kez de taş ocağını suyla doldurma düşüncesinde olduğunu anlar. O anda tüm arkadaşları tehdit altındadır. Bu nedenle harekete geçmesi ve onları kurtarması gerekir. Küçük bir şaşkınlıktan sonra ilk kez büyük bir sorumluluk aldığının farkına varır ve tüm bedeni enerjiyle dolar:

“Volodya, hayatında ilk kez kendisi için her biri tarif edilemeyecek kadar değerli birkaç düzine insanın yaşamı için böyle büyük ve böyle korkunç bir sorumluluk hissetmişti. Şimdi ona güvenen insanların yaşamından sorumlu olmasının, onu bir anda yetişkin, güçlü ve büyük biri yaptığını hissetti. Kendinde olağanüstü bir kararlılık hissetti ve şimdi daha sakın ve dikkatli bir şekilde etrafına bakındı.”¹²⁴⁹

¹²⁴⁷A.g.e., 490.

¹²⁴⁸A.g.e., 502.

¹²⁴⁹A.g.e., 524.

Düşmanın dikkatini dağıtan Volodya, su baskınını yeraltındaki partizanlara bildirerek erkenden tedbir alınmasını sağlar. Böylece herkesin hayatını kurtarır. Savaşın şiddeti artar. İnsanlar aç ve susuz, kendilerinden sayıca ve mühimmat olarak üstün olan Almanlarla savaşı sürdürmek için son nefeslerine kadar gayret ederler. Yetişkinlerden birçoğu hayatını kaybeder. Ancak pioner çocuklar hala hayattadır. Bunun farkına varan komutan, pionerlere bakarak vatanının ne kadar güzel evlatlar yetiştirdiğiyle gurur duyar.

Sovyet ordusunun Kerç şehrini ve ülkeyi Almanların elinden kurtarmasıyla Volodya ve arkadaşları da yeraltından zorlu badireler sonrasında kurtarılır. Her şey yoluna girer ve herkes rahat bir nefes alır. Ancak ölüm Volodya'nın peşini bırakmaz. Volodya maden ocağında istihkamlılara yardım ederken bir göçük esnasında ölür. Bir süre sonra babasının da cephede öldüğü haberi gelir. Volodya'nın annesi, 1 Mart 1942 tarihli cephe gazetesinden oğlu Volodya'nın Alman işgali sırasında gösterdiği cesaret ve kahramanlık için Sovyetler Birliği tarafından Kızıl Bayrak Nişanı ile ödüllendirildiği haberini okur. Volodya Dubinin, Sovyetler Birliği'nin kahraman pioneri olarak ilan edilir.

Görüldüğü üzere Rusya'da çocuk hareketi asırlık bir geçmişe sahiptir. Çocuğun toplumda kendini kanıtlaması ve gerçekleştirmesine yardım etmektedir.¹²⁵⁰ Ayrıca disiplin, fiziki yeterlilik, vatanseverlik, devlete yönelim, vatani koruma, orduya saygı ve Rusya ile gurur duyma gibi kavramlara ağırlık vermiştir.¹²⁵¹ Bu açıdan Sovyetler Birliği'nde doğan her bireyin küçük yaşlardan itibaren ideolojik açıdan eğitilip şekillendirilmesinde Pioner Birliğinin etkisi yadsınamaz. Pioner Birliğini, yönetimin çocukların dünyasına uzattığı el olarak tanımlamak mümkündür. Sovyetler Birliği'nin kuruluş yıllarından Pioner Birliğinin işleyişine kadar birçok döneme tanık olan Kassil, Volodya Dubinin'in pioner olmadan önce ve sonraki davranışlarına yer vererek bu birliğin düzenini, bir çocuk üzerindeki etkisini, vatan mücadelesi sırasındaki desteğini, yetişkin bir partizana dönüşmesini yansıtır. Fiziki açıdan abartılı niteliklerin verilmediği Volodya Dubinin tipi ile azimli, hedefinden şaşmayan, yeni alanlara meraklı ve gayretli, her türlü zorluğa ve acıya dayanıklı, bilinçli, vatanına ve ülkesüne sadık bir pioner olarak tasvir edilir. Sovyet çocuklarından Volodya Dubinin gibi bir pioner olmaları beklenir.

¹²⁵⁰Prokudin, Yu. P. (2012). a.g.m., 252.

¹²⁵¹Grikorova, V. K. (2013). a.g.m., 94.

4.4.1.4. Cepheye Kaçan Çocuklar: Alayın Oğlu Vanya

Sovyet çocuk edebiyatının amacı, çocuk okuru sosyalist çağın temel sorunları hakkında bilgilendirmektir. Bu açıdan 1917 yılından itibaren eserlerde çocuk okura Ekim Devrimi ve ülkedeki sosyalist dönüşüm için mücadele eden Sovyet insanı tanıtılmıştır. 1941 yılında Anayurt Savaşı'nın başlamasıyla birlikte sosyalizm ve faşizm mücadelesi ele alınmıştır.¹²⁵² Bu dönem çocuk eserlerinde, acımasızlık ve merhamet, yaşam ya da ölüm gibi farklı kutupları olan savaşın, nüfusun en savunmasız kesimi olan çocuklar üzerindeki etkisi konu edilmiştir.¹²⁵³

Savaş esnasında tanıdığı dünyadan koparılan ve aile ilgisinden yoksun kalan çocuk, yaşına uygun olmayan birçok durumla karşı karşıya gelir ve çocukluğunu yaşayamadan hızla olgunlaşmak zorunda kalır.¹²⁵⁴ Özellikle savaş yıllarında, işgal altındaki bölgelerde köylerin yakılması ya da ailelerinin toplu tahliye edilmesiyle çok sayıda çocuk öksüz ve yetim kalır.¹²⁵⁵ İşgalciler tarafından kurulan “yeni düzen”de açlık, soğuk, çalışma kampları, zorbalık ve infaz gibi birçok işkenceye uğrar.¹²⁵⁶ On binlerce öksüz ve yetim çocuk, Almanlaştırma amacıyla deneklere dönüştürülür ya da Alman tüccarlar tarafından köle pazarlarında satılır.¹²⁵⁷

Sovyet hükümeti, Anayurt Savaşı ile sayıları artan öksüz ve yetim çocukların korunmasına yönelik cephelerden ve savaşın yoğun olduğu yerlerden neslin geleceği olan çocukların tahliyesine karar verir. Çocuklar, on dört yaşından küçükse çocuk evlerine yerleştirilirler.¹²⁵⁸ On dört yaşından büyük olan çocuklar ise zanaat okullarına, işletmelere ve tarıma gönderilerek iş gücünden faydalanılır.¹²⁵⁹ Bu dönemde “Rabotnitsa” dergisi 1941 yılında yayınladığı “Öksüz Çocuklarla

¹²⁵²Günther, A. (1978). Geroy i deystvitelnost v sovremennoy sovetskoy detskoy literature o velikoy oteçestvennoy voyne. *ROCZNIK NAUKOWO-DYDAKTYCZNY ZESZYT* 64 (Red. Janusz Henzel), Krakow, 125, 126.

¹²⁵³Morozov, S. D. (2015). Mujçini, jenşçini i deti na okkupirovannih territoriyah SSSR v godi velikoy oteçestvennoy voyni: Çislennost i poteri. *Jenşçina v rossiyskom obşçestve*, No: 2 (75), 45.

¹²⁵⁴Günther, A. (1978). a.g.m., 126.

¹²⁵⁵Vdovin, V. V. (2012). Organizatsiya sotsialno-pedagogičeskoy pomoşçi detyam-sirotam v godi velikoy oteçestvennoy voyni i pervıye poslevoyennıye godi. *Yaroslavskiy pedagogičeskij vestnik*, No: 1, Tom II (Psihologo-pedagogičeskiye nauki), 36.

¹²⁵⁶Morozov, S. D. (2015). a.g.m., 46.

¹²⁵⁷Açmiz, K. G. (2007). Deti voyennoy porı. *Vestnik Adıgeyskogo gosudarstvennogo universiteta*, Seriya “Regionovedeniye”, No: 5, Maykop, 1.

¹²⁵⁸Slavko, A. A. (2010). Detskiye doma i şkoli dlya detey-sirot v rossii v godi velikoy oteçestvennoy voyni i poslevoyennıy period. *Vestnik Çuvaşskogo universiteta*, No: 1, 1.

¹²⁵⁹Krinko, E. F. (2006). Detstvo voyennih let (1941-1945 gg.): Problemi i perspektivi izuçeniya. *Vestnik Adıgeyskogo gosudarstvennogo universiteta*, Vıpusk 4, 26.

İlgilenelim” (“По-заботимся о детях-сиротах”) adlı makalede, her Sovyet vatandaşını çocuklar konusunda gereken hassasiyeti göstermeye çağırır:

“Faşistler yüzlerce hatta binlerce çocuğu yetim bırakmıştır. Biz değil de kim ilgilenecek bu çocuklarla? Ailesi, yeri yurdu olmayan, bakımsız, aç kalan ve soğukta üşüyen çocuklar için gereken her şeyi yapmak zorundayız. Öksüz çocukları eve alıp kendi çocuklarımız gibi büyütmek, her vatansever Sovyet insanının yüce gönüllü davasıdır.”¹²⁶⁰

Ailelerinin katline tanık olan çocukların bir kısmı da yaşları askerlik çağına gelmese de intikam hırsıyla vatan müdafası için farklı şekillerde cepheye kaçmanın yollarını ararlar. Çoğu kez yakalanıp cephe gerisine yollansalar da kendileri için en korunaklı yer olan cepheye gitmekten vazgeçmezler ve “Alayın oğlu” olmak için uğraşırlar. Bu dönemde yirmi beş milyondan fazla çocuğun askeri bölgelerde, karargahlarda, askeri gemilerde ve partizan birliklerinde yaşamını sürdürdüğü ve alayın çocuğu olduğu kayıt altına alınmıştır. Toplanan bu çocukların bir gün sonrasında ise bedenlerine göre palto ve askeri kıyafet dikildiği, ayaklarına uygun çizmeler getirildiği belirtilmiştir.¹²⁶¹

Savaş dönemi öksüz ve yetim kalan çocukların durumu, çocuk edebiyatı yazarlarının da dikkatini çeker. Bu açıdan Anayurt Savaşı’nı konu alan eserlerin özünü, Sovyet çocuklarının zorlu ve yıpratıcı yaşam mücadeleleri oluşturmaktadır.¹²⁶² Yazarlar, bu dönemde çocukların, izci, pioner, partizan ve yeraltı işçisi olarak yetişkinlere güçlü ve tehlikeli düşmanla mücadelede yardım ettiklerine değinirler.¹²⁶³ İkinci Dünya Savaşı döneminde farklı cephelerde savaş muhabiri olarak görev yapan V. P. Katayev de cephe sırasında karşılaştığı çocuk askerlerden esinlenerek *Alayın Oğlu* (*Сын полка*, 1944) adlı eserini kaleme alır.¹²⁶⁴ Katayev verdiği bir röportajda, savaşın yetişkinlerin yanı sıra küçük kahramanların mücadeleleriyle de kazanıldığını dile getirerek eserini yazma nedenini açıklamış olur:

“Nihai zafer, cephede ve cephe gerisinde büyüğünden küçüğüne binlerce insanın zaferinden doğdu. Yetişkinlerin ve çocukların bu zaferine dikkatlice bakıldığında, her bir zaferin temelinde sade Sovyet insanının, Komünizme yürüyen sosyalist vatan evladının büyük ve ahlaki gücünün olduğu açıktır.

¹²⁶⁰Ryabova, T. S. (2011). Patronirovaniye, opeka, usinovleniye v godı velikoy oteçestvennoy voynı: Normativno-pravovaya baza i regionalniye praktiki. (Na materialah Yujnogo Urala). *Problemy istorii, filologii, kulturi*, 192.

¹²⁶¹Morozov, S. D. (2015). a.g.m., 45.

¹²⁶²Günther, A. (1978). a.g.m., 126.

¹²⁶³Krinko, E. F. (2006). a.g.m., 26.

¹²⁶⁴Çirkovskaya, T. V. (1978). *Proizvedeniya V. P. Katayeva v şkolnom izuçenii*. Leningrad: Prosveşçeniye, 13, 14.

*Binlerce hatta on binlerce yetişkin ve çocuk kahraman canlarını verdiği için bizler zafere ulaştık.”*¹²⁶⁵

Alayın Oğlu adlı eser, 1945 yılında “Oktyabr” dergisinde yayınlanır ve o dönemden itibaren okul programlarında çocukların okuması gereken eser listesinde ilk sırayı alır.¹²⁶⁶ Ayrıca geniş bir okur kitlesine ulaşır ve edebi çevrelerde büyük beğeni kazanır. Çocuk edebiyatı yazarı Aleksandra Bruşteyn’in sözleri eserin, savaş dönemi ile ilgili bir delil niteliğinde olduğunu yansıtır: “**Alayın Oğlu** adlı eser, çok sıcak bir günde kaynak suyunu bir dikişte içer gibi okunmaktadır. V. Katayev’in eseri, kuşkusuz gelecek okurların birçoğu için dönemin sanatsal bir belgesi olarak hep yaşayacaktır.”¹²⁶⁷

Sovyet Kırgız edebiyatı yazarlarından Cengiz Aytmatov, Katayev’in bu eserini çok beğendiğini ve edebi faaliyetlerinin, eseri Kırgızcaya çevirmesiyle başladığını dile getirir.¹²⁶⁸ Çağdaş araştırmacılardan B. Braynina ise eseri tüm Sovyet halkının yalnızlık, öksüzlük ve ölüm gibi acıların üstesinden geldiği optimist bir trajedi olarak tanımlar.¹²⁶⁹

Alayın Oğlu adlı eserde orduya sığınan on iki yaşındaki Vanya Solntsev adlı öksüz bir çocuğun hikâyesi ele alınmaktadır. Vanya’nın orduya kabul edilışinden karargahtaki tüm deneyimlerine kadar her detaya yer veren yazar, çocuk okura savaş döneminde ortaya çıkan “alayın oğlu” kavramını açıklar.

Katayev’in eserinde çocuk kahraman, ne A. P. Gaydar’ın her açıdan düzgün ve kusursuz Timur’una ne de L. A. Kassil’in yaramaz ve atik kahramanlarına benzer. Okurun karşısında tam anlamıyla savaşın gerçek yüzünü yansıtan, tüm yorgunluğu ve pespayeliğiyle hayatta kalmaya çalışan bir çocuk kahraman vardır. Yazar, çocuk kahramanını ilk olarak siperde uyurken içler acısı görüntüsüyle okurun karşısına çıkarır:

“Ellerini göğsünde kenetledi, patates gibi çıplak, kararan ayaklarını kendine doğru çeken çocuk yeşilimsi, pis kokan su birikintisinde uzandı ve uykusunda ağır ağır sayıkladı. Uzun zamandır tıraş edilmeyen ve kirli saçların bürüdüğü, açıkta kalan kafası tedirgin bir şekilde geriye doğru düştü. İğne ipliğe dönen boğazı hırıldıyordu. Uçuklayan ve iltihaplanan dudaklarıyla çöken ağzından boğuk soluklar alıp veriyordu. Fısıltı, anlaşılmaz kelimeler ve hıçkırık sesi

¹²⁶⁵A.g.e., 5.

¹²⁶⁶Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 314.

¹²⁶⁷A.g.e., 315.

¹²⁶⁸Galanov, B. (1989). a.g.e., 106.

¹²⁶⁹Braynina, B. (1960). a.g.e., 133.

işitiliyordu. Kapalı, öne çıkık göz kapaklarının hastalıklı ve soluk bir rengi vardı. (...) Yüzü sıyrık ve yara bere içindeydi. Burun kökünde kuru kan pıhtısı görünüyordu.”¹²⁷⁰

Bu alıntı, Katayev’in eserinde gerçekçi anlatımını yansıtmaktadır. Çocuk kahramanın yorgunluktan bir ölü gibi sızdığı sırada sayıklamalarından, yüzündeki ani duygu geçişlerinden ne kadar çok badire atlattığı anlaşılmaktadır:

*“Çocuk uyuyordu, rüyasında onu kovalayan kabusların yansımaları bitkin yüzünde hummalı bir şekilde geçiyordu. Her dakika yüzünün ifadesi değişiyordu. Bazen yüzü korkudan kaskatı kesiliyordu; bazen de insanüstü bir umutsuzlukla değişiyordu, bazen çaresiz bir acının keskin ve derin çizgileri çökük yanağının etrafından geçiyor, kaşlarını yukarı kaldırıyor ve kirpiklerinden gözyaşları dökülüyordu; bazen dişleri kudurmuşçasına birden gıcırdamaya başlıyordu, yüzünü korkunç ve amansız bir ifade alıyordu, yumruklarını öyle bir güçle sıkıyordu ki tırnakları avuçlarına geçiyordu, gergin boğazından sessiz, hırıltılı sesler dökülüyordu. Bazen de çocuk birden baygınlık hali geçiriyor, acıyla, tamamıyla çocuksu ve çaresiz bir gülümsemeyle gülümsüyordu ve hafifçe, neredeyse zor duyulur bir sesle anlaşılmaz bir şarkı söylemeye başlıyordu.”*¹²⁷¹

Çocuk kahramanın uyku halindeki çaresiz ve zavallı görüntüsü, savaşın bu küçük varlıklar üzerindeki acımasız etkisini yansıtmaktadır. Bu sahne, belki de ailesiz kalan binlerce Sovyet çocuğunun yaşadığı anlardan biridir. Ölümle yaşam arasındaki ince çizgide dayanmaya çalışan bu çocukların kendilerinden büyük mücadelelerinin bir yansımasıdır.

Eserde çocuk kahraman o kadar derin bir uykudadır ki Çavuş Yegorov ve keşif erlerinin başında dikildiklerinin ve fenerle yüzünü aydınlattıklarının farkında bile değildir. Ancak bir anda korkuyla uyanan çocuk, kendini savunmak amacıyla tepesinde duran kişiye elindeki çiviyle saldırır. O anda çocuk kahraman, yabani ve saldırgan yapısından dolayı “gerçek bir kurt yavrusu” olarak nitelendirilir. Çavuş Yegorov, çocuktan ses çıkarmamasını, kendisinin Sovyet askeri olduğunu belirtir. Bu anda çocuğun ağzından kendi vatanından biriyle karşılaşmanın verdiği sevinçle “bizimkiler” sözü iştilir. Bu sözde güven, rahatlama ve mutluluk hissedilmektedir:

“—Sessiz ol. Sizdeniz, diye fısıltıyla söyledi Yegorov.

Çocuk, ancak o anda askerlerin miğferlerinin Rus (miğferi) olduğunu, tabancalarının Rus tabancası olduğunu, asker yağmurluklarının Rus (yağmurluğu) olduğunu ve ona doğru eğilen yüzlerin de Ruslara, kendi özüne ait benzediğini fark etti. Mutlu bir gülümseme, zayıflamış yüzünde belli belirsiz belirdi. Bir şeyler söylemek istedi, ancak sadece bir kelimeyi söyleyebildi:

¹²⁷⁰Katayev, V. (1948). *Sın Polka*. Moskva: Ogiz, 11, 12.

¹²⁷¹A.g.e., 12.

— Bizimkiler...
Tekrar bilincini yitirdi.”¹²⁷²

Sovyet askerleri ile karşılaşmanın ardından çocuğun kaderi bir anda değişir. Yazar, dönemin çocuklarını evlat edinen askeri birliklerin bir örneğine eserinde değinir. Çavuş Yegorov ve birliği, küçük çocuğu yanlarına alarak birliğe götürürler. Çocuğun askeri birlikte kalma ve alayın oğlu olma süreci o andan itibaren başlamış olur.

Çocuk kahramanın geçmişi ile ilgili bilgiler, Çavuş Yegorov’un Komutan Yenakiyev ile konuşmalarından öğrenilir. Çocuk kahramanın iki yıldır izole bir hayat sürdüğü ve kimsesiz olduğu anlaşılır:

“Savaşın ilk günlerinde babası cephede ölmüş. Köyü Almanlar tarafından kuşatılmış. Annesi ineği (Almanlara) vermek istememiş. Annesini öldürmüşler. Ninesi ve küçük kız kardeşi açlıktan ölmüş. (O da) Tek başına kalmış. Sonra köyü yakmışlar. Çantasıyla dilenmeye başlamış. Yolda bir yerde arazi jandarmasına yakalanmış. Onu, zorla onların (Almanların) korkunç çocuk koğuşuna göndermişler. Orada, kuşkusuz uyuz hastalığı bulaşmış, kurdeşene yakalanmış ve tifüs olmuş. Neredeyse ölecekmiş, ancak bir şekilde dayanmış. Sonrasında kaçmış. Yaklaşık iki yıl aylak aylak dolaşmış, ormanlarda gizlenmiş, hep cepheye gitmek istemiş. Ancak o sıralarda cephe uzaktaymış. Tamamıyla yabanileşmiş... Öfke dolu birine dönüşmüş.”¹²⁷³

Çocuğun yaşam hikayesi, savaş dönemi yetim kalan binlerce çocuğun yazgısını anlatmaktadır. Bu dönemde Almanların sadece cephede değil cephe gerisinde de insanların yaşamlarını mahvettiğine, masum çocuklara bile türlü eziyetler ettiğine vurgu yapılır.

Çocuk kahramanın on iki on üç yaşlarında olduğu, ancak açlık ve kötü yaşam koşulları sonucunda zayıf ve güçsüz kaldığı ve bu nedenle dokuz yaşında bir çocuk görüntüsünde bile olmadığı Komutan Yenakiyev ve Çavuş Yegorov’un konuşmalarından anlaşılır:

“— Kaç yaşında?

— On iki on üç yaşlarında olduğu söyleniyor. Ancak dış görünüşüne bakılırsa on yaşında bile görünmüyor. Çok aç kalmış ve çok zayıf düşmüş. Bir deri bir kemik kalmış.

—Haklısın, dedi Komutan Yenakiyev düşünceli bir şekilde. —On iki yaşında. Demek ki tüm bunlar başladığında dokuz yaşında bile değilmiş.”¹²⁷⁴

¹²⁷²A.g.e., 14.

¹²⁷³A.g.e., 27.

¹²⁷⁴A.g.e., 28.

Küçük kahraman cılızlığına, zayıf ve güçsüz bedenine rağmen çevik ve akıllı oluşuyla dikkat çeker: “—Peki, nasıl iyi bir çocuk mu? diye sordu Komutan Yenakiyev. — Mükemmel bir çocuk! Öyle çevik ve akıllı ki! diye haykırdı Yegorov tamamıyla serbest bir tavırla.”¹²⁷⁵

Eserin ilk yirmi sayfasına kadar adı bilinmeyen, yazar tarafından gizemle saklanan ve okurda merak uyandıran çocuk kahramanın ismi, yine Komutan Yenakiyev ve Çavuş Yegorov’un konuşmalarından öğrenilir:

“— Onun adı ne? (...)

— Vanya.

— Sadece Vanya mı?

— Sadece Vanya (...) — Soyadı da ona öyle uygun ki: Vanya Solntsev.”¹²⁷⁶

Kahramanın soyadı, Rusçada “güneş” (солнце) anlamına gelmektedir. Yazar, kahramanın soyadı gibi düşmanla amansız bir mücadele veren Kızıl Ordu taburlarına aydınlık ve başarı getireceğinin sinyallerini verir.

Vanya, açık mavi gözleri, yoksulluğun açıkça hissedildiği kıyafetleri, keten bezinden torbası ve köy evlerinin samandan çatılarını anımsatan dağınık saçlarıyla bir “çoban yamağı”nı anımsatmaktadır. Vanya, konuşmaları, tavır ve davranışları ile askerlere çocuk masumiyetini, savaş öncesi yaşamlarından güzel anılarını ve köylerini çağrıştırmaktadır:

“Soğan kabuğuna boyanmış, kahverengi, el dokuması pantolonu, yırtılmış kürklü ceket, omzundaki torbasıyla yalınayak ve başı açık olan çocuk, eski ders kitaplarında tasvir edilmiş gibi bir çobana gerçekten çok benziyordu. Çocuğun yüzü de koyu, kurumuş, güzel, düzgün bir burnu ve büyük gözleri ve eski bir köy evinin samandan yapılmış çatısını anımsatan şapkasının altındaki saçlarıyla tıpa tıpa bir köy çobanı gibiydi.”¹²⁷⁷

Vanya, birliğe getirildikten sonra askerlerin yoğun ilgisiyle karşılaşır. Her biri çocuğun yüzünü güldürmeye çalışır. Vanya keşif eri çadırında karnını tıka basa doyurduktan sonra Onbaşı Budenko ve Gorbunov ile sohbet eder. Bu iki keşif erinden, Keşif Eri Birliği’ne katılan birinin hamama götürülüp iyice yıkandığını, kendisine tertemiz askeri kıyafet ve mühimmat verildiğini, yiyecek stoku ve diğer birliklerin imrenerek baktıkları çaydanlıkları olduğunu öğrenir. O anda Vanya, acı dolu yaşamının son bulduğunu düşünür. O sırada tanrısal bakış açısının sağladığı her şeyi

¹²⁷⁵A.y.

¹²⁷⁶A.g.e., 30.

¹²⁷⁷A.g.e., 37.

bilen ve gören anlatıcı aracılığıyla Vanya'nın tüm geçmişi ve yalnızlığı gözler önüne serilir:

“Vanya, üç yıl boyunca serseri bir köpek gibi evsiz ve ailesiz yaşamıştı. İnsanlardan korkmuştu, her an açlığa ve sürekli korkuya maruz kalmıştı. Sonunda onu kurtaran, ısıtan, besleyen ve seven iyi yürekli, güzel insanları bulmuştu. (...) Hatta çok değil daha dün, tüm dünyada tek başındaydı, korku dolu ve soğuk ormana sarılmıştı, geceleyin önünde ölüm dışında hiçbir şey göremeyen, aç, hasta, yaralı bir kurt yavrusu gibiydi. Aşağılanma, sürekli iç karartıcı bir korku, ürkütücü bir ruhsal ezginlik ve boşlukla geçen üç yılın geride kaldığına inanamıyordu.”¹²⁷⁸

Anlaşılabileceği üzere Vanya, savaşın ortasında bir askeri birlikte olsa da bu kaos içinde yaşamaktan mutludur. Çünkü bu askeri birlikte aile sevgisini ve muhabbetini bulur, karnı doyar ve bedenine soğuk işlemez. Savaş döneminde insanların içinde bulunduğu insanlık dışı durumlar, savaşın verdiğinden daha fazla tahribat yaratır. Bu nedenle öksüz ve yetim bir çocuk olarak dışarıda kalmak, savaşın tam ortasında olmaktan daha tehlikeli ve acıdır.

Hem maddi hem de manevi açıdan doyumun yaşandığı bu birlik, Vanya'ya masal gibi bir dünyayı çağrıştırır: *“Kendini olağanüstü, masalsı bir dünyada gibi hissetti. Etrafındaki her şey masalımsıydı. Bu birlik bile kapalı bir günün ortasında güneşle aydınlanmış gibiydi (...).”¹²⁷⁹*

Bir zamanlar sıcacık yuvasında, anne ve babasının ilgiyle büyüttükleri Vanya'nın savaşla birlikte tüm sevdiklerini kaybetmesi, hiç tanımadığı insanlar arasında kalıp asker olarak yetişme isteği, onun yaşamak için yapabileceği son hamledir. Açlık, kış şartları, her an düşmanla yüz yüze gelme ve ölüm tehdidi bu birlikte kalmasıyla son bulacaktır. Ancak Komutan Yenakiyev, bu küçük çocuğun bir an önce savaş bölgesinden alınıp çocuk korunma evlerine götürülmesini söylediğinde, Yegorov çocuğun bunu kesin bir dille reddettiğini, cephede kalıp keşif eri olarak yetişmek istediğini ve aksi durumda yine kaçacağını aktarır. Vanya, gitmek istemese de bundan kaçışının olmayacağını bilir. Komutan Yenakiyev, bölüğündeki en iyi keşif erlerinden Bidenko ile yola çıkmasını söyler. Ancak bölüğe geri dönen Budenko'dan çocuğun yolda kaçtığı öğrenilir. Kaçışı sırasında çocuğun kendinden yaşça büyük, birçok kez askeri keşif yapan yetenekli askerlerden daha temkinli ve yetenekli yapısına dikkat çekilir. Burada yazar Vanya'nın kararlı yapısını ve bir keşif erini alt eden

¹²⁷⁸A.g.e., 34, 45.

¹²⁷⁹A.g.e., 39, 40.

yeteneğini ortaya çıkarır. Bu özellikleri açısından keşif erleri tarafından “işini bilen” (толковый ребенок) diye nitelendirilir ve bu durum bölümde “eşsiz bir olay” (беспримерного происшествия) olarak anlatılır. Katayev’in çocuk kahramanı ayrıca azimli, kararlı ve cesur bir kişiliğe sahiptir. Amacına ulaşmak için her yolu denemektedir. Küçük yaşına ve görüntüsüne rağmen büyük işler başarma isteğiyle doludur. Bu nedenle eserde “afacan” (чертенок), “çevik” (шустрый), “bağımsız çocuk” (самостоятельный мальчик), “doğuştan asker” (прирожденный солдат), “zeki” (смышленный) olarak adlandırılır.

Vanya, Budenko’nun elinden kaçır kaçmaz bir karargâhın izini sürer ve burada kalmak için komutanla görüşmek istediğini belirtir. Nöbetçi içeri girmesine izin vermediği için komutanın dışarı çıkmasını bekler. O sırada karşısına on dört yaşında olduğunu söylese de daha küçük olduğu anlaşılan bir oğlan çocuğu çıkar. Vanya’nın hayalini kurduğu gibi askeri kıyafetler içindedir ve tertemizdir. İmrenerek baktığı bu çocuk, Vanya’nın kendisini görmek istediği konumdadır. Bu çocuğun onbaşı olduğu ve komutan tarafından sevildiği için alayın oğlu olarak kabul edildiği anlaşılır. Vanya bu karşılaşma sonrasında kendisini komutana sevdirememenin üzüntüsünü yaşar. Düşüncelere daldığı sırada komutanı andıran bir askerin çıktığını görür ve ona yaklaşır. Aralarında geçen diyalog sonrasında Vanya’nın kaderi tamamıyla değişir:

- “(…) —Yüzbaşılardan da komutanı mısınız?
—Yüzbaşılardan komutanı değilim. Çocuğun yüzünde derin bir hayal kırıklığı belirdi.
—Sizin yüzbaşılardan da komutanı olduğunuzu düşünmüştüm!
—Bu sana neden gerekli?
—Gerekli. (...) Yüzbaşılardan komutanı olmadığınıza göre anlatacak bir şey yok. Amcacığım, bana tüm komutanlara emir verebilecek bir komutan gerekli.
—Neden tüm komutanlara emir vermesi gerekli? Bu ilgi çekici bir durum.
—Tüm komutanlara değil, sadece birine emir vermesi gerekir.
—Peki, kime öyleyse?
—Komutan Yenakiyev’e.”¹²⁸⁰

Vanya, Komutan Yenakiyev ile konuştuğunun farkında bile değildir. Komutanın, onun yüzünü bile görmeden kendisini bölümde istemeyip çocuk yuvasına yolladığını, kendisini gösterememenin verdiği üzüntüyü, keşif eri Budenko’dan nasıl kurtulduğunu açıkça anlatır. Kendisini alayın oğlu olarak alabilecek ve bütün herkese emredecek bir komutan aradığını, bu sorunlarını ona anlatacağını belirtir. Komutan Yenakiyev, çocuğun açık sözlülüğünü, bölüğünün keşif profesörü Budenko’dan

¹²⁸⁰A.g.e., 76.

kaçabilmesini hayranlıkla dinler ve görmediği anda bile sempati duyduğu bu çocuğu hemen himayesine alır. O andan itibaren Vanya, artık alayın oğlu olur.

Vanya birliğe girmekle kalmaz, Onbaşı Budenko ve Grobunov’a yalvararak keşfe de çıkar. Vanya, Katayev’in eyleme geçmek için hazır olan kahramanlarının bir örneğini sunar. Her an bir şeyler yapmak isteyen ve yetişkinlerle eşit koşullarda çalışmak isteyen Vanya, savaşa da onlarla birlikte dahil olmanın yollarını arar:¹²⁸¹ *“Amcacığım, beni yanına al! (...) Burada her çalıyı biliyorum. Sizi öyle geçiririm ki tek bir Alman bile fark etmez. Bana teşekkür edersiniz.”*¹²⁸²

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Vanya, bazen yumuşak mizacı bazen de sevimli ve karşısındakinin içine işleyen bakışlarıyla bölüktekilere dediğini yaptırmaktadır.

Savaş yıllarında Kızıl Ordu askerleri, çocukların yetişkinlerden daha az dikkat çekmesinden, daha cesur ve atik davranmalarından faydalanarak düşman mevzilerini öğrenirler.¹²⁸³ Gerçek yaşamda olduğu gibi eserde de Vanya, keşif sırasında çoban yamağı olarak keşif erlerinden önde giderek herhangi bir tehlike olup olmadığını öğrenmeye çalışır ve onlara düşman mevzileri hakkında detaylı bilgiler sağlar. Ancak Vanya’nın Alman askerlerinin bulunduğu bölgeye geldiğinde hissettiği dehşet, geçmişinde kötü deneyimler yaşadığını yansıtmaktadır:

*“Vanya biraz korku hissetti, onu adeta bir dehşet kapladı. ‘Almanların emrinde’ kaldığı süre zarfında yaşadığı her şey hala hafızasında(ydı). (...) Dizlerinin bağı çözüldü, kan beynine sıçradı, gözleri karardı. Dışlerinin takırdamaması için umutsuz bir çaba harcayarak tüm bedeniyle titremeye başladı.”*¹²⁸⁴

Vanya’nın Alman askerinin sesini işittiğinde hatırladıkları, savaşın bir çocukta yarattığı korkuyu ve düşmanın acımasızlığını yansıtan en çarpıcı örneklerdendir:

“— Gece vakti burada ne sürtüyorsun kerata!- diye kaba ve hastalıklı bir Alman sesi bağırdı.

Çocuk, bağırان, küstah, aşağılayıcı, aynı zamanda acımasız, kendini beğenmiş soluk alış verişleriyle bu seste onlarca, hatta yüzlerce kez kendisine tanıdık gelen tüm Alman komutan, gardiyan ve arazi jandarmalarının, nöbet

¹²⁸¹Galanov, B. (1989). a.g.e, 108.

¹²⁸²Katayev, V. (1948). a.g.e., 93.

¹²⁸³Belenosov, A. V. (2019). Front v tilu vraga. Deti partizani. İstoriya velikoy pobedi. Sbornik materialov mehvuzovskoy naučno-praktičeskoj konferentsii. (Red. O. A. Belousova), Novokuznetsk: Fkou vokuzbasskiy institut Fsin Rossii, 57. <http://ki.fsin.su/upload/territory/Kifsin/vestnik/vov2019.pdf> adresinden 01.04.2020 tarihinde alınmıştır.

¹²⁸⁴Katayev, V. (1948). a.g.e., 94.

*amirlerinin, birçok tekme ve şamar yediği devriye amirlerinin iğrenç seslerini duymuştu.”*¹²⁸⁵

Günümüzde şiddet ve hakaret, hiç kimseye düşünülmez iken, o dönemde çocuklar hayatta kalmayı bir şans olarak görürler. Vanya, kendisine Almanca söylenenleri anlamasa da bedenine aldığı darbelerden hakaretin şiddetini bilmektedir: *“Çocuk Almanca anlamıyordu. Ancak Almanca konuşmalar onun için tamamen anlaşılırdı. Çocuk, bu Almanca manayı bedeni üzerinde yeterince öğrenmişti.”*¹²⁸⁶

Katayev, Sovyet çocuğunun dayanıklı yapısını ve aklını, Vanya’nın Alman askerine yakalandığı sırada cesaretini kaybetmeyip hemen atını kaybeden bir çoban yamağı gibi davrandığı, askerin elini öpmeye çalışıp zaman kazanmaya çalıştığı sahne üzerinden okura sunar. Becerikli, dayanıklı ve akıllılığıyla Vanya, o anda okurun gözünde küçük bir çocuk değil, yetişkin bir Sovyet askeridir. Vanya’nın keşif erlerinin önünden giderek olası tehlikeleri önlemesiyle, Alman bataryasına giden yolda tüm detaylar kaydedilir. Böylece komutan Yenakiyev ve bataryası ani bir hamle ile düşmanı pusuya düşürebilecek detaylara sahip olur. Bu örnekten yazar, küçük bir çocuğun vatan mücadelesindeki büyük katkısını sunar.

Katayev de diğer yazarlar gibi her adımda daha fazlasını hedefleyen bir çocuk tipi yaratır: *“Vanya Solntsev için onu keşife kılavuz olarak götürmeleri yetersiz geliyordu. Kılavuz olmanın onurlu ve sorumluluk gerektiren bir vazife olduğunu biliyordu. Ancak onun için yine de yetersizdi. Ateşli ve doyumsuz kalbi daha fazlasını istiyordu. Ün salmak ve herkesi şaşırtmak istiyordu.”*¹²⁸⁷

Vanya sadece ön keşif yapmak için görevlendirilir. Ancak o keşif erlerine özenerek küçük defterine gittiği her yolun, gördüğü her detayın krokisini çizer. Kendisinden istenilenden daha fazlasını yapmaya çalışır. Ancak bu kendisine fayda getirmez. Yakalandığı sırada defterine çizdiği kroki onun keşif erlerine yardım ettiğini açığa çıkarır. Bunun üzerine Alman askerilerinin tüm işkencelerine maruz kalır. Ancak yine de arkadaşlarının yerini söylemez ve Sovyet ordusundan olduğunu itiraf etmez. Yapılan şiddet karşısında ağlayan Vanya’nın defterinde yazılı olan *“Köle değiliz biz. Biz köle değiliz”*¹²⁸⁸ sözleri, özgürlüğün önemini ve küçük bir çocuğun kalbine işleyen

¹²⁸⁵A.y.

¹²⁸⁶Katayev, V. (1948). a.g.e., 95.

¹²⁸⁷A.g.e., 105.

¹²⁸⁸A.g.e., 115.

esaretin ağırlığını yansıtır. Düşmanın acımadan vurduğu Vanya'nın kanlar içinde kalan yüzüne rağmen direnişi çarpıcıdır.

Vanya, ordunun temel ilkelerinden olan emre itaat etmemenin ve keyfi davranışın nelere mal olabileceğini yaşayarak öğrenir:

“O bir kez daha keyfi davranışın ne anlama geldiğini ve nelere yol açabileceğini tecrübe ederek öğrenmişti. İzin almadığı halde çevrenin krokisini çizmenin neden olduğu huzursuzluktan dolayı Budenko ve Gorbunov'dan hala utanıyordu. Kırk sekiz saat boyunca her dakika Alman devriyesine yakalanmayı ve bunu yaşamıyla ödemeyi göze alan Gorbunov, Vanya'yı ararken Almanların 'orman karargâhında' saklanmıştı.”¹²⁸⁹

Katayev, anlaşılacağı üzere çocuk kahramanının sadece olumlu özelliklerine değinmez. Onu tüm yönüyle okura yansıtarak anlatımı gerçekçi kılar. Çocuk kahramanın gözlem ve deneyimleri aracılığıyla ordu yaşamını yansıtır ve disiplinin önemini ortaya çıkarır.

Vanya uzunca süre beklediği askeri üniformayı düşman Almanların elinden kurtarıldıktan sonra giyer. Bu an şöyle belirtilir: *“Vanya uzun süre bu anı beklemişti. Her zaman bu anın hayalini kurmuştu. (...) Ancak o an geldiğinde çocuk gözlerine inanamamıştı. Adeta soluğu kesilmişti.”¹²⁹⁰*

Yazar, askeri teçhizatın verildiği anda Vanya'nın hissettiği mutluluğu ve şaşkınlığı okur ile paylaşır. Bu mutluluk, üniformanın Vanya'ya kendisini önemli ve korunaklı hissetmesinden gelmektedir. Kıyafetle gelen bu mutluluk, aslında eskinin kirinden ve yıpranmışlığından kurtuluştur. Yeni düzenin getirdiği mutluluktur. Vanya yeni kıyafetlerini aldıktan ve üç yılın ardından yıkandıktan sonra adeta kendini yeniden doğmuş gibi hisseder. Bu durum, çocuğun yaşadığı coşkuyu açıklamaktadır. Vanya, tıraş olduktan sonra aynada gördüğü kişinin kendisi olduğuna inanamaz. Yazar, çocuğun giyim anına uzunca yer vererek aslında gerçek bir Sovyet askerinin ortaya çıkışını yansıtır: *“Apoletleri hissetmenin yanı sıra çocuk, bu dakikadan itibaren basit bir çocuk değil, gerçek bir Kızıl Ordu askeri olduğu için gururlu bir bilinç hissetmişti.”¹²⁹¹*

Komutan Yenakiyev'in, Vanya'yı kendi topçu birliğine almasıyla çocuğun kaderi bir anda değişir. Komutan Yenakiyev, eğitimiyle özel olarak ilgilendiği bu

¹²⁸⁹A.g.e., 123.

¹²⁹⁰A.g.e., 122.

¹²⁹¹A.g.e., 134.

çocuktan gerçek bir savaşçı yaratmak ister. Bu nedenle onu savaşla birebir yüzleşeceği topçu birliğine alır. Vanya'nın kaderi böylece yeniden değişir ve onu yeni deneyimler bekler.

Vanya topçu birliğinde “sığınak” (блиндаж), “makineli tüfek” (пулемет), “hücum” (атака), “savaş” (бой), “keşif-casusluk” (разведка), “havacılık” (авиация), “tüfek” (винтовка) gibi birçok askeri terim ve kelime öğrenir.

Vanya'nın topçu birliğine katılmasıyla savaşın sadece gözlemcisi değil aktif katılımcısı olma yolunda yürüdüğü belirtilebilir. Topların hemen yanında durup askerlere atış sırasında destek olur. Bu birlikte, ölümün her an enselerinde olduğunu fark eder:

*“Alman mermileri biraz önce bataryaya akın etti. Topların etrafında korkunç izler bırakarak paramparça oldu. Yine de batarya geri çekilmedi. Toplar eski yerinde durdu. Cephede hiçbir şey değişmedi. Demek oluyor ki, Alman mermileri her an yeniden akın edebilir ve bu sefer ölümü getirebilirdi. Sanki hava bile soğumuştur, sonbahar havası vardı, etrafta ölüm kol geziyordu. Ölümün gölgesi bulutların, ağaçların ve toprağın üzerinde yatıyordu.”*¹²⁹²

Almanlardan gelen her saldırıya karşılık veren topçu birliğinde henüz top atışı yapamasa da Vanya, askerlere engel olan mermi kovanlarını toplayarak bir kenara istif eder. Böylece kendisini bu savaşın bir parçası ve ordunun şerefli bir askeri gibi hisseder. Vanya'nın bu çabası herkes tarafından takdir edilir. Keşif erleri, onu doğuştan keşif eri olarak doğmuş diye tarif ederlerken, topçu birliği de doğuştan nişancı olduğunu vurgular. Yazar ise Vanya'nın doğuştan Sovyet askeri olduğuna dikkat çeker.

Vanya, diğer çocuk edebiyatı yazarlarının bir anda büyüyen ve yetişkin gibi davranan çocuk kahramanları gibi değildir. Katayev, Vanya'nın çocuk yönünü kapatmaya çalışmaz. Eserde askerler Vanya'nın masum yüzüne bakarak savaşın yıkıcı yönünü unutup rahatlarlar. Katayev, burada günümüz algısına uyan bir anlayışla yetişkinlerin, çocuklarda masumiyet aramasını örnekendirir. Vanya'dan büyümesi, onlar gibi hemen her şeyi başarması beklenmez. Onun çocuk olduğu gerçeği unutulmaz.

Katayev, Vanya'yı yetişkin yaşamına dahil eder, ancak onu hep çocuk yönüyle ve duygusallığıyla yansıtır. Vanya, askeri birliğe geldiği ilk günden itibaren askerleri

¹²⁹²A.g.e., 157.

kendi ailesi olarak görür ve kabul eder. Çocuk, birlikte aile sevgisini, Komutan Yenakiyev’de ise içinde bastıramadığı baba özlemini duyumsar: *“Nasıl da böyle bir sevgiye ihtiyacı vardı, sanki ruhu bu sevgiye bilinçsizce susamıştı! (...) Onunla bir askerin komutanıyla gurur duyduğu gibi her zaman gurur duymuştu. Ancak şimdi bu askeri gurur, farklı, bir oğlun babasıyla duyduğu gurur ile birleşiyordu.”*¹²⁹³

Katayev’in kahramanına yüklediği bu duygusallık, günümüz koşulları düşünüldüğünde normal karşılanırsa da dönemin edebiyat eleştirmenlerince savaşçı çocuk imajını zayıflattığı düşüncesiyle eleştirilmiştir. ¹²⁹⁴ Çocuk edebiyatı otoritelerinden S. Ya. Marşak, Vanya’nın eserin kilit karakteri olmadığını, anlatımın lirik fonunu oluşturduğunu dile getirir. ¹²⁹⁵ Yazarın, dönemin bu eleştirilerine kahramanının savaş esnasındaki sağlam duruşu ile cevap verdiği belirtilebilir. Mermilerin havada uçuştugu, her yerden patlama sesi işitildiği ve piyadelerin, topçu birliğinin, keşif erlerinin bir anda mücadele ettiği anda Vanya, askerlere yardım etmek için elinden geleni yapar. Savaş yerinden kaçmak yerine askerlerle beraber ölmeyi göze alır. Komutan Yenakiyev, Alman tanklarının geleceğini ve ölümle her an yüz yüze olduklarını, cephanelerinin kalmadığını bildiği için bir baba içgüdüleriyle oğlunu tehlikeden uzaklaştırmak ister. Ancak son ana kadar askerlerin yanında kalmak isteyen Vanya’nın inatçı yapısını bilir ve onu tabura bir zarf götürmesi için görevlendirerek savaş mevzisinden uzaklaştırır. İyi bir keşif eri olan Vanya, zarfı alır almaz tabura götürür ve hızla cepheye geri döner. Ancak döndüğünde ilk gördüğü andan itibaren babası yerine koyduğu Komutan Yenakiyev’in cansız bedeniyle karşılaşır. Bir kez daha kimsesiz kalır. Komutanın vasiyeti üzerine Vanya, Suvorov Askeri Okulu’na gönderilir. Bu okulda Albayın nasihatı üzerine Vanya’nın önünde farklı bir yaşamın kapıları açılır:

*“Sen, anne ve babanın iyi bir evladydın. Keşif ve topçu birliğinin iyi evladydın. Komutan Yenakiyev’in kıymetli, iyi, cesur ve vazife bilincinde olan evladısın. Şimdi de tüm topçu birliğimiz seni kendi evladı sayıyor. Bunu hatırla. Şimdi sen öğrenim görmeye gidiyorsun, öz birliğinin itibarını koruyacağını umut ediyorum. İyi bir öğrenci sonra da mükemmel bir subay olacağından eminim. Ancak şunu unutma: Her zaman ve her yerde her şeyden önce ve sonra anavatanın sadık bir evladı olmalısın.”*¹²⁹⁶

¹²⁹³A.g.e., 149, 199.

¹²⁹⁴Maslinskaya, S. G. (2019). Nasiliye i travma v detskoy literature 1941-1945 godov. *Russkaya literature*, No: 2, 202.

¹²⁹⁵Galanov, B. (1989). a.g.e., 108.

¹²⁹⁶Katayev, V. (1948). a.g.e., 215.

Katayev, cephede savaşın ortasında gözlemlediği çocuk askerlerin özelliklerini Vanya tipi aracılığıyla okurla paylaşır. Vanya üzerinden binlerce öksüz Sovyet çocuğunun hayatta kalabilmenin yollarını aradığını, bu uğurda tarifsiz işkencelere maruz kaldıklarını yansıtır. Bu dönemde Kızıl Ordu'nun vatan savunmasının yanı sıra çocukların aile sıcaklığını bulduğu ve kendilerini anne kucağındaki gibi güvende hissettikleri bir yuvaya dönüştüğünü belirtir. Sovyet çocuklarının dayanıklılığına ve vatanlarına olan sadakatine dikkat çeker.

4.4.2. Kız Çocukları

4.4.2.1. Sovyetler Birliği'nin Erkeksi Kız Çocuğu Tipi: Jenya

1917 Ekim Devrimi ile birlikte yeni bir kimlik kazanan Sovyet kadını, toplumda ekonomik ve sosyal bir ayaklanma başlatır.¹²⁹⁷ Tarihsel ve sosyal olayların aktif katılımcısı ve kamusal yaşamın öncüsü olur. Ancak kadın, çoğu zaman sosyal, ekonomik, politik haklarını ve cinsel kimliğini baltalayan Rus ataerkil kültürü ile her alanda üretkenliği esas alan yeni Sovyet yaşamı arasında sıkışır.¹²⁹⁸ Çağdaş araştırmacı İ. V. Rebrova, afiş ve propagandalarla cephede savaşırken resmedilen kadının, gerçekte cephe gerisinde askere yemek hazırlamakla uğraştığını örnek göstererek yaşam şartları değişse de geleneksel cinsiyet rollerinin aynı kaldığına dikkat çeker.¹²⁹⁹ Bu açıdan baskın erkek modeli, cinsiyet dinamiklerini belirlemeye devam eder ve kadın geleneksel bakış açısından kurtulamaz. Araştırmacı İ. O. Dementyev'e göre de devrim ve Bolşevik idealleri erkek odaklı bir projedir, bu nedenle erkek, aile içinde olduğu gibi Sovyet toplumunun modernizasyonunda da lider pozisyonunda olmaya devam eder.¹³⁰⁰ Kadın ise kendi doğasından uzaklaştırılarak yaşamda ya da sosyal çevrede erkekle eşit haklara sahip bir partner değil bir nesne olarak görülür. Bu durum, kadının toplumdaki rolünü ve kadınsılığını zayıflatarak onu erkek egemenliği altında şekil alan erkeksi bir kılıfa sokar.¹³⁰¹

¹²⁹⁷Hutton, M. (2015). Resilient Russian Women in the 1920-1930s. *Zea E-book*, Lincoln, Nebraska, 9.

¹²⁹⁸Borodina, A.-Borodin D. (2000). Baba ili tovarış? İdeal novoy sovetskoy jenşçini v 20-h-30-h godah. *Jenskiye genderniye issledovaniya v Tverskom universitete*. Tver.

¹²⁹⁹Rebrova, İ. V. (2008). Jenskaya povsevdnevnost v problemnom pole istorii velikoy oteçestvennoy voynı. *Jenşçina v rossiyskom obşçestve*, No: 2, 4- 5. <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskaya-povsednevnost-v-problemnom-pole-istorii-velikoy-otechestvennoy-voyny> adresinden 2.03.2020 tarihinde alınmıştır.

¹³⁰⁰Dementyev, İ. O. (2014). Sovremennaya istoriografiya o gendernıh aspektah istorii pervoy mirovoy voynı. *Vestnik Baltiyskogo federalnogo universiteta im. İ. Kanta*. Vıpusk. 12, 88.

¹³⁰¹Borenstayn, E. (2001). Jenoubiytsı. Jertvoprinoşeniye jenşçini i mujskoye tovarişçestvo v ranney sovetskoy proze. *Kontinent*, No: 108, 291. Parij-Moskva, <http://magazines.russ.ru/continent/2001/108/bor.html> adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.

1920-1930'lu yıllarda günlük yaşamda olduğu gibi Sovyet çocuk edebiyatında da tarafsız ve eşit cinsiyet rolleri yaratılmaya önem verilir. Ancak gerçek yaşamda olduğu gibi edebi eserlerde de bu uygulamaya geçirilemez.¹³⁰² Aksine çocuk edebiyatında cinsiyet hiyerarşisi daha belirgin bir hal alır.

New York Üniversitesi Öğretim Üyesi Eliot Borenstein, 1920'lerin devrim sonrası Rusyası'nda dönemin edebiyat ve devrimci söylem örnekleri üzerinden erkeksi niteliklerin ön plana çıkarıldığını belirtir.¹³⁰³ Bu erkeksiliğin, savaş temalarıyla özdeşleştiğini ve erkek değerleri üzerine yaratıldığını, bu sistemde kadınsılığın yerinin olmadığını vurgular.¹³⁰⁴ Kahramanlık ile özdeşleşen bu erkeksilik, A. P. Gaydar'ın eserlerine de nüfuz eder. Özellikle *Timur ve Komutası* (*Тимур и его команда*, 1940) adlı eserinde, kız çocukların arka planı oluşturduğu, ana rolün erkeklere verildiği, bu nedenle cinsiyet eşitsizliğini örnekleyen bir anlatım söz konusudur.¹³⁰⁵ Ayrıca eserde ideal çocuk Timur'dan sonra ön plana çıkan Jenya karakterinin, yazarın zaman zaman ona karşı tutumu nedeniyle geleneksel, erkeksi tavırlarıyla da Sovyetler Birliği'nin "yeni kadın" tipini yansıttığı belirtilebilir.

Eserde Jenya, ailenin en küçük bireyi olarak tanıtılsa da aldığı sorumluluklar açısından günümüzden farklı bir çocuk algısı yaratır. Tavırları, konuşmaları ve olaylar karşısındaki tutumuyla yetişkin bir kadın gibi davranmaktadır. Evin annesi gibi etrafı toplar, üçüncü kattaki evlerinin camlarını korkusuzca siler, çamaşır yıkar: "*Zemini su bastı. Çamaşır leğeninde sabun köpüğü cızırdamaya ve köpürmeye başladı. Sokaktan gelip geçenler üçüncü katın pencere eşiğinde durup ardına kadar açılmış pencerelerin camlarını korkusuzca ovalayan kırmızı sarafanlı* ¹³⁰⁶ *kıza şaşkınlık içinde bakıyorlardı.*"¹³⁰⁷

Görüldüğü üzere Jenya, geleneksel anlayışın kadına yüklediği ev hanımlığını küçük yaşına rağmen hakkıyla yerine getirmektedir. Eser ilerledikçe Gaydar'ın, toplumsal hiyerarşide kadını konumlandırma konusundaki çelişkisi ortaya çıkar ve yazar, Kızıl Ordu'da bir albay kızı olan Jenya'yı kararlı, azimli ve cesur bir kız olarak tasvir eder. Genelin aksine Jenya, kız çocukları gibi naif ve kırılgan değildir.

¹³⁰²A.g.m, 295.

¹³⁰³Rudova, L. (2014). a.g.m., 88.

¹³⁰⁴Borensteyn, E. (2001). a.g.m., 291.

¹³⁰⁵Rudova, L. (2014). a.g.m., 85, 88.

¹³⁰⁶Kolsuz bayan elbisesi.

¹³⁰⁷Gaydar, A. (1985). a.g.e., 6.

Geleneksel kadınlık vazifelerinin yanı sıra cesaretli, korkusuz kişiliği ve erkeksi tavırlarıyla dikkat çeker. Jenya eserde bir erkek çocuğu gibi davranmaya çalışsa da ablası Olga tarafından dişiliği sürekli yüzüne vurulur. Ablası, kıyafetlerine özen göstermesi gerektiğini ısrarla söylese de Jenya ütüsüz ve kirli kıyafetlerle okurun karşısına çıkar. Bu yönüyle haylaz bir erkek çocuğundan farksızdır.

Jenya'nın, babasından cesur ve savaşçı bir karakter miras aldığı görülür. Ablası Olga ile birlikte yazlıktaki eve gittiklerini babasına haber vermek için şehir postasına yetişmemesi üzerine köy yolunda kaybolması ve bunun üzerine yaşadığı macera dolu yolculuğu onun cesaretini yansıtmaktadır. Kaybolduğu anda korku ya da endişe duymaz. Büyük bir kararlılıkla ilk gördüğü eve girer. Yanlılıkla girdiği bu evde geceleme zorunda kaldığı günün sabahında duvarda asılı olan Türk kılıcını ve silahı tutma isteğine karşı koyamaz. Bir eline silah bir eline de kınından çıkardığı kılıcı alarak aynanın karşısına geçer ve yüzündeki kararlı duruşu seyretmenin keyfini çıkarır. Bu esnada adeta düşmanını hedef alan bir asker gibidir: *“Yüzü sert ve korkunç bir ifade aldı. (...) Kaşlarını olabildiğince çattı, dudaklarını sıktı, ardından aynaya nişan aldı ve tabancanın tetiğine bastı.”*¹³⁰⁸ Eserde görüldüğü üzere günümüz çocukları düşünüldüğünde, konuşma sırasında bile bahsi geçmeyen silah ve kılıç gibi tehlikeli teçhizat, Jenya'nın ilgisini çekmektedir ve onun dünyasına yabancı değildir. Çünkü Jenya, babasının askeri kimliğini ve vazifesini üstlenmiş gibidir. Eserin kahramanı değil de Kızıl Ordu mensubu babasının cesur ve sadık bir yurttaş oluşunu simgeleyen bir fon görevi görmektedir. Bu açıdan Jenya, babasının sözünden bir an için bile çıkmayan, onunla gurur duyan ve onu kahramanı ilan eden birçok kız çocuğundan biridir. Babası olmadan kendini yalnız ve korunmasız hissetmektedir.

Jenya'nın babası ile ilişkisinde Gaydar'ın kendi yaşamından bir kesit görülmektedir. 1938 yılında Gaydar, Klin şehrine yaptığı yolculukta, Çernışov ailesinin kızı Dora Matveyevna ile evlenir ve eşinin kızı Jenya'yı evlatlık edinir. Evlatlığını çok seven ve o yıllarda kendisi de ordu mensubu olan Gaydar kızının ismini eserindeki kahramana verir.¹³⁰⁹ Kızı ile aralarındaki güçlü bağı, Albay ve Jenya üzerinden aktarır. Bu açıdan Gaydar'ın kendi yaşamındaki korumacı tavrını eserlerine yansıttığı ve kadın kahramanlarının her zaman bir erkek korumasına ve desteğine ihtiyaç duyduğu belirtilebilir. Yaşamlarındaki en büyük anlarda yanlarında ya babaları

¹³⁰⁸A.g.e., 18.

¹³⁰⁹Koçergina, İ. V. (2016). a.g.m., 29.

ya sevgilileri ya da sınıf arkadaşları onlara eşlik etmektedir. Erkekler, onların yaşamda yollarını bulmada en büyük destekçileridir. Eserin ilerleyen bölümlerinde Jenya'nın da Timur'un koruması altına girdiği görülür.

Jenya, akıllı bir kız oluşuyla dikkat çeker. Meraklı ve etrafındaki olayları sorgulayan bir yapıya sahiptir. Olayları kolaylıkla tahlil etme özelliğine sahiptir. Yaz tatillerini geçirmek için geldikleri yazlıkta ablası Olga, bahçeye şöyle bir göz atıp rutin işlerine devam ederken o, etrafı incelemeye başlar. Dikkatli yapısı sayesinde evin bahçesindeki ambarın duvarlarından iplerin sarkıtıldığını anlar ve kısa sürede Timur ve komutasının gizli yerini keşfeder. O anda Jenya, buranın sahipsiz olduğunu düşünerek adeta bir gemiyi anımsatan bu bölmenin kaptanı olmayı hayal eder:

“Jenya aralıktan göz attı. Önünde, sık bahçelerin yaprakları denizin dalgaları gibi dalgalanıyordu. Gökyüzünde güvercinler süzülüyordu. O sırada Jenya, güvercinlerin martı olmasına, halatları, fenerleri ve sancakları olan bu eski ambarın ise büyük bir gemi olmasına karar verdi. Kendisi de kaptan olacaktı. Bu fikir ona eğlenceli geldi. Dümenin çarkını çevirdi. Sıkı halat teller titremeye ve uğuldamaya başladı. (...) Ona, amardan bozma gemisi yavaş ve sakin bir şekilde dalgalar üzerinde açılıyor gibi geldi.”¹³¹⁰

Gaydar, Jenya'nın hızla değişen hayalleri aracılığıyla okuruna hem çocuklara özgü dünyanın kapılarını açar, hem de kadınların hayal kurmaya yatkınlığını yansıtır.

Gaydar, dönemin “güçlü Sovyet kadını” anlayışından hareketle Jenya'nın her an savaşa hazır nitelikte ve düşüncede olduğunu ön plana çıkarır. Jenya, Timur'un bir savaş gemisini anımsatan gizli karargahında hayal gücünün verdiği etkiyle gemi dümenini bir sağa bir sola çevirir ve düşmanı bozguna uğrattığını hayal eder: *“Savaş bitmişti. Jenya tozlanmış avucuyla alnını sildi.”¹³¹¹* Bu alıntı, Jenya'nın kendisini hayali oyununa ne kadar kaptırdığını ve savaşı ciddiye aldığını göstermektedir.

Jenya'nın erkeksi niteliklerinin yerini geleneksel değerlere bırakışı Timur ile tanışıklığı ile belirginleşir. Babasının yokluğunda Jenya kendisine rol model olarak liderlik, risk almada gösterdiği cesaret, fedakârlık, gibi niteliklerle ön plana çıkarılan Timur'u seçer ve onun egemenliğini kabullenir.¹³¹² İlk karşılaşmalarında Timur ve komutası Jenya'ya karşı düşmanca davranır. Jenya'nın erkek çocuklar üzerinde bıraktığı etki, beceriksizlik, cehalet, aşırı merak ve aptallık gibi özelliklerdir. Bu özelliklerin erkek dünyasında yeri yoktur ve sadece Timur'un romantik tutkusu ve

¹³¹⁰Gaydar, A. (1985). a.g.e., 32.

¹³¹¹A.g.e., 33.

¹³¹²Rudova, L. (2014). a.g.m., 85.

himayesi sayesinde takıma kabul edilir.¹³¹³ Sovyetlerin kültür anlayışını yansıtan nezaket, birlik olma, iyi davranış, ölçülülük, ağırbaşlılık vb. niteliklerin yanı sıra Timur, komutasına girmeyi umut eden Jenya ile ilişkilerinde şövalye gibi bir yaklaşımla donatılmıştır.¹³¹⁴ Timur'un bu davranışında, erkek doğasının üstünlüğü ve kadının zayıf taraf olduğunu hissettiren bir tutum vardır.

Araştırmacı Oktyabrskaya'ya göre Jenya, Timur ve komutasından duygusallığıyla ayrılmaktadır. Timur'u, komutasını ve yerine getirmeye çalıştıkları vazifeyi sorumluluk bilinciyle değil duygusal açıdan değerlendirdiğini belirtir. Bu açıdan Jenya'nın duygusal bir lider konumunda olduğuna dikkat çeker. Her şeyi romantik bakış açısından gördüğünü ima eder. Başlangıçta Timur ve komutasının gizli karargahını bir gemiye benzetmesi, kendisini de bu geminin kaptanı gibi hayal etmesi, öksüz kalan asker çocuğunun hayalini gerçekleştirmeye çalışması, Timur ile aralarındaki duygusal bağı örnek vererek kız kahramanın duygusal ve romantik yapısının olduğunu kanıtlar. Romantiklik ve duygusallık onun karakterindeki baskın özelliklerdir. Ayrıca Jenya dikbaşı yapısıyla da dikkat çeker. Ablası ile aralarında geçen tartışmalarda hazır cevaplılığıyla kendini haklı çıkarmaya çalışır. Ablasının matematik dersine çalışmasını söylemesine sinirlenen Jenya, Olga'nın Georgi ile tanışıklığına sözü getirerek onu babalarına söylemekle, hatta Georgi'ye ablasının kötü yanlarını anlatmakla tehdit eder: *“Ona, beni günde yüz kez kâh gaz yağı, kâh sabun kâh su için nasıl koşuşturduğunu anlatacağım! Ben senin kamyonun, atın ya da traktörün değilim.”*¹³¹⁵

Jenya'nın ablasına karşı çıkışı, Sovyet kadının yönetime baş kaldırışı olarak algılanabilir. Sovyetler Birliği'nde Stalin döneminin kadınları iş gücünde adeta bir köle gibi kullanılmış, her vazifeye sürüklenmişlerdir. Jenya'nın *“senin kamyonun, atın ya da traktörün değilim”* ifadesi kadınların sessiz çığlığı olarak görülebilir. Bu noktada Jenya'nın liderlik vasfı ve bireysel ruhu ön plana çıkar. Olga ile tartışmalarında kararından geri durmaz, kendi özel alanına saygı duyması için elinden geleni yapar.¹³¹⁶

¹³¹³A.g.m., 91

¹³¹⁴Kruglova, T. A. (2010). Proizvedeniya sotsrealizma kak svidetelstva 'revolyutsii çuvstv' ekzistentsialniye problemi geroyev Arkadiya Gaydara. *Mejdunarodnyj jurnal issledovaniy kulturni*, 45.

¹³¹⁵Gaydar, A. (1985). a.g.e., 31.

¹³¹⁶Oktyabrskaya, O. S. (2014). Podrostok-lider v dialogii A. P. Gaydara o Timure. *Filologičeskiye nauki. Voprosi teorii i praktiki*, No:10 (40), Çast 1, 167.

Jenya'nın kadın "zayıflığı", "duygusallığı" ve "inatçı" kişiliği, Timur'un erkeksi "gücü" ile sürekli tezat oluşturur. Timur eserin başından itibaren onu vesayet altına alır. Evinde uyuyakaldığında, üşümemesi ve rahat uyuması için onun üzerine çarşaf örter, başının altına yastık koyar. Ablasından azar ıstırmemesi için onun sorumluluğunu üstlenir ve onun yerine babasına telgraf gönderir. Jenya ağladığında Timur onu bir baba gibi teselli eder: "*Jenya, sen ağlıyor musun? Duyuyorum... Ağlıyorsun. Sakın ha! Gerek yok (ağlamaya)! Kısa zamanda geleceğim...*"¹³¹⁷ Timur, Jenya için kahramanlığa her an hazırdır ve bir gece vakti motosikletle onu Moskova'ya babasını görmeye götürür. Görüldüğü üzere Timur öncelikle bir eylem adamıdır ve Jenya gibi duygularının arkasına gizlenmez. Timur, Stalin'in kendinden, arkadaşlarından ve sosyal açıdan güçsüz bireylerden yetkin kişiler yaratabilen, düşmanlarını alt edebilen "yeni insan" niteliklerinde erkek modeli olarak betimlenirken Jenya, Timur'un kahraman vari eylemlerini gerçekleştirmesinde itici güç görevini görür.¹³¹⁸

Jenya sadece duygusal değil, ayrıca sezgisel gücü olan bir çocuktur. Ablası Olga'nın kişiliğini çok iyi bilir ve meslek seçiminde ona doğru karar vermesinde yardımcı olur: "*Olga'cığım Mühendisliğe değil, doktorluğa gir, diye konuştu Jenya, Olga'yı masa aynasına yaklaştırarak. —Bak: Senden nasıl bir mühendis olur?*"¹³¹⁹ Ayrıca ablası Olga'nın, Georgi adında bir gençle yakınlaşacağını hemen anlar. Görüldüğü üzere Gaydar, Jenya'yı kadınlara özgü sezgisel bir güçle donatmıştır. Her defasında onun dişiliğini vurgulayan özelliklerine yer vererek kadın doğasının bastırılmayacağına, erkeksi tavırda olsalar da kendi özlerine döndüklerine değinir.

Gaydar, Jenya tipi ile hem erkeksi hem de geleneksel kadın anlayışını örneklemekle kalmaz, onu okuruna mesajlarını iletmede bir araç olarak kullanır. Jenya yanlışlıkla girdiği evin sahiplerinin olmadığını fark ettiğinde, karşısına çok büyük bir köpek çıkar ve korkusundan olduğu yerde kıpırdayamadan kalır. Gaydar, çocuğun korkusu ve o esnada söylediklerini ideolojik bir söyleme dönüştürür. Basit bir sahne, sosyalist mesajlar içerir. Jenya'nın, her hareketinde hırlayan köpeğe serzenişi, dönemin ideoloji karşıtı kişilere yönelik politikasından izler taşımaktadır. Dönemin haydut ve ispiyonculara karşı sert tutumu, çocuğun sözlerinden anlaşılmaktadır: "(...)

¹³¹⁷Gaydar, A. (1985). a.g.e., 94.

¹³¹⁸Rudova, L. (2014). a.g.m., 92, 93.

¹³¹⁹Gaydar, A. (1985). a.g.e., 30.

*köpek, korkunç bir hırlama ile yerinden fırladı, o anda korku içinde divana atlayan Jenya ayaklarını topladı. — Çok tuhaf, diye konuşmaya başladı neredeyse ağlamaklı bir sesle. —Sen, haydutları ve ispiyoncuları yakala, ben... bir insanım.”*¹³²⁰

Bu alıntıda Jenya, haydut ve ispiyoncuların insan olarak görülmediğini ve kötü bir şey olacaksa onların başına gelmesi gerektiğini bildirir. Bu görüşü açısından Jenya’nın, Sovyetler Birliği’nin istediği itaatkâr çocuk tipine uygun olduğu belirtilebilir. Sosyalizm düşmanı olan haydut ve ispiyoncuların kötü sona uğraması gerektiği imajı çizilir.

Gaydar, Jenya üzerinden değişen toplumsal yaşamı tanıtır. Sovyetler Birliği’nin, insanları eşitsizliğe sürüklediği düşünülen inanç ve dini yok sayışını, Jenya’nın, ablasına Tanrı ile ilgili sorduğu şu soruda ortaya çıkarır: “—*Olga, Tanrı var mı? — Hayır, yok, diye cevap verdi Olga. —Kim var öyleyse? — Beni rahat bırak! diye canı sıkkın bir şekilde cevap verdi Olga.—Hiç kimse yok!”*¹³²¹

Görüldüğü üzere Jenya karakteri, yazarın okura vermek istediği mesajların ileticisi konumundadır. Sovyetler Birliği’nde kadınların yasalarla özgürleştirilip her alanda erkeklerle eşit koşullarda değerlendirildiği bir dönemde Gaydar, eserinin satır aralarında kadına yönelik ataerkil bakış açısının değişmediğini, kadının dişiliğinin ve kendine özgü mizacının yok sayıldığı, evdeki sorumluluklarının yanı sıra iş yaşamında da insanüstü çaba göstermeye zorlandığını yansıtmaktadır.

4.4.2.2. Partizan Çocuk Tipi: Sima

Sovyetler Birliği’nin kız çocuklarına yönelik tutumunu, Rus kadınının zaman içinde değişen konumu üzerinden açıklamak gerekir. Rus devletinin kuruluş yıllarından 16. yüzyıla kadar aile ve devlet işlerinde yetkin olan kadın, sonraki çağlarda dinin etkisiyle gücünü kaybeder ve geri plana itilir. Böylece kadın, ataerkil ailelerde ev işlerini yapmak ve çocuk doğurmakla vazifelendirilir, hatta onu erkeğin kölesi haline getiren “geleneksel anne” rolüne bürünür. 19. yüzyılda feminizm anlayışı doğrultusunda gündeme gelen kadın sorunsalı, her alanda modernitenin hâkim olduğu 20. yüzyıldan itibaren yeni bir çehre kazanır. Böylece kadın, geçmişin geleneksel

¹³²⁰A.g.e., 17.

¹³²¹A.g.e., 22.

yaklaşımından kurtulur, her ülkenin kendi ideolojisi doğrultusunda yorumlanmaya ve yeni bir bakış açısıyla şekillendirilmeye çalışılır.¹³²²

1917 Ekim Devrimi ile birlikte yönetime geçen Bolşevikler, ülkede sosyalist dönüşümün gerçekleşmesinin temel koşullarından biri olarak gördükleri üretimde yer alan kadın sorunsalını, sosyal, politik ve sivil alanlarda kadın-erkek eşitliğini savunan Marksist-Leninist sınıfın bakış açısından ele alırlar.¹³²³ Bu nedenle devrimden 1930’lu yıllara kadar geçen süreç, Rus kadınları için "büyük deney dönemi" olarak adlandırılabilir. Sovyetler Birliği’nde özellikle Komünist ideolojinin yaratıcılarından Alman filozof Friedrich Engels’in “*Orta Çağda kadın, kocasına tamamen bağımlıdır, onun hizmetkârı ve arzularının kölesidir*”¹³²⁴ görüşünden, ayrıca Rusya devletinin tarihini yazmış olan ve aynı zamanda yazar N. M. Karamzin’in Rus kültürü, diplomasisi, bilimi ve siyaseti için büyük katkı sağlayan kadının tarihini yazma ihtiyacını dile getirmiş olmasından ilham alınarak toplumsal dönüşümde aktif olan ve ekonomik bağımsızlığını kazanan yeni bir kadın tipi yaratılmaya çalışılır.¹³²⁵ İlk olarak, 1918 yılı Sovyet Anayasası’nda kadınları geri plana iten yasalar kaldırılır. İş, eğitim ve sosyal hizmetlerin yanı sıra yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliği sağlanır.¹³²⁶ Rusya tarihinde ilk kez kadınlara yasal olarak eşit çalışma ve ücret hakkı, gebelik ve doğum izni, boşanma gibi sosyal ve ekonomik haklar verilir.¹³²⁷ Bu açıdan Sovyetler Birliği, cinsiyet eşitliğini ilan eden ilk ülke olmasa da kadın ve çocuklar için sosyal güvence sisteminin oluşturulduğu ilk ülkedir.¹³²⁸

1919 yılında V. I. Lenin’in “*Aşçı bir kadın bile devleti yönetebilir. Bu nedenle kadınların siyasete çekilmesi gerekir*”¹³²⁹ sözlerinin ardından Sovyet kadınlarının siyasi eğitimlerine ve örgütlenmelerine yönelik Jenotdel (Женотдел) gibi kadın

¹³²² Puşkaryova, N. L. (1994). Ruskaya jenşçina v semye i obşçestve X-XX vv: Etapı istorii. *Etnografičeskoye obozreniye*, No 5, 6.

¹³²³ Staruş, M. İ. (2011). K istorii “jenskogo voprosa” v SSSR v perviye postrevolyutsionniye godı. *Vestnik MGUKİ*, 5 (3), 60.

¹³²⁴ Puşkaryova, N. L. (1944). a.g.m., 6.

¹³²⁵ Rıbtsova, L. L. (2006). Fenomen sovetskoy jenşçiny ili osobennosti gendernoy sistemy sovetskogo perioda. *Vestnik YUURGU*, No: 2(57), 158.

¹³²⁶ Puşkaryova, N. L. (1944). a.g.m., 6.

¹³²⁷ Motroshilova, N. V. (1983). Soviet Women in The Life of Society: Achievements and Problems. *International Social Science Journal/ 98, Woman in Power Spheres. Politics, The Economy, Social Movements*, 733.

¹³²⁸ Rabjayeva, M. V. (2004). İstoriko-sotsialnyy analiz semeynoy politiki v rossii XX veka. *Sotsiologičeskiye issledovaniya*, No: 6, 91.

¹³²⁹ Puşkaryova, N. L. (1944). a.g.m., 7.

birimleri kurulur.¹³³⁰ Böylece binlerce kadın, Rus Komünist Partisinde, özellikle de partinin gençlik kolu Komsomol'da görev alır.¹³³¹

J. Stalin'in iktidarının başladığı 1930'lu yıllarda kadın sorununa daha çok dikkat çekildiği ve toplumda 122 yasa ile kadının güvence altına alındığı anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde kadının kültürel bir simge haline getirilmesi yasalardan daha çok ses getirir. Stalin'in "Yeni Sovyet Kadını" söylemi ve propagandalar aracılığıyla kadın, toplumsal ve kültürel bir külte dönüşür. Stalin'in "Yeni Sovyet Kadını" doğurganlık ve endüstriyel üretkenlik olmak üzere iki ana unsur içermektedir. Kolektivizasyon ve endüstrileşme döneminde tasarlanan ekonomik kalkınma planıyla Sovyet kadınları, ağır metal üretimi ve askeri silahların montajı dahil olmak üzere fabrika gibi büyük işletmelerde aktif olarak yer almaya teşvik edilirler.¹³³² 1929-1935 yılları arasında toplumsal iş gücüne katılan yaklaşık dört milyon kadın, Sovyetler Birliği'nin endüstriyel işgücünün yüzde kırk ikisini oluşturur.¹³³³

Stalin döneminin kadına yüklediği sorumluluklardan biri de nüfus artışına katkı sağlaması ve doğurgan olmasıdır. Stalin'in "süper kadın" anlayışı annelik vasfını taşıyan ve feminizmden uzak kalan kadındır.¹³³⁴ Anlaşılacağı üzere Stalin döneminin yasaları, kadınları büyük bir parti aygıtının "çarkları" haline getirir.¹³³⁵

22 Haziran 1941 tarihinde Anayurt Savaşı ile insanların yaşamı savaş öncesi ve sonrası diye ikiye ayrılır. Sovyet halkı yediden yetmişe düşmana karşı mücadelede yer alır. Kadınlar, savaşın gönüllü partizanları olarak Kızıl Ordu'ya destek olurlar.¹³³⁶ Bu dönemde, 1930'ların hem işte hem de evde üretken olan ve annelik vasfını taşıyan Sovyet kadınının yeni ideali, devrim ve İç Savaş'ta gösterdiği başarıyla kahraman

¹³³⁰Şençenko, L. A. (2011). Deyatelnost jenskih organizatsiy v sisteme sovetskogo obşçestva v 1920-e gg. (Na materialah İrkutskoy gubernii). *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 2(14), 120.

¹³³¹Hutton, M. (2015). a.g.m., 9.

¹³³²Caimiao, L. (2019). Stalin's "New Soviet Woman". *Sociology Mind*/9, 250.

¹³³³Mespoulet, M. (2006). Women in Soviet Society. *Cahiers du CEFRES* (Ed. Muriel Blaive), 4. https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs-01160379/file/mespoulet_2006_women_soviet_society.pdf adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.

¹³³⁴Caimiao, L. (2019). a.g.m., 254.

¹³³⁵Puşkaryova, N. L. (1944). a.g.m., 9.

¹³³⁶Petrova, N. K. (2016). Sovetskiye jenschiny v godı velikoy oteçestvennoy voynı. <http://rusrand.ru/spring/sovetskiye-jenschiny-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny> adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.; Korenyuk, V. M.-Suslov, A. B. (2016). Voyennaya povsednevnost detey repressirovannıh roditeley v godı velikoy oteçestvennoy voynı. (Na materialah molotovskoy oblasti). *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. İstoriya*, No: 6 (44), 46.

olmaktır. Kadınlar, cephede askerlerin yerini almakla kalmazlar, aynı zamanda muharebecilerin, şoförlerin, keşif erlerinin, keskin nişancılarının, muhabirlerin, doktorların, aşçı ve topçu birliklerinin vazifesini de yaparlar.¹³³⁷

Anayurt Savaşı döneminde Sovyet kadın kahramanlar, dergilerin ilk sayfalarında hemşire, komiser ve savaşçı olarak resmedilirler. Mütevazı, sağlam, sadık, cesur, çalışkan, enerjik ve çoğu zaman genç bir profilde yansıtılırlar. Kadın kahramanların kişisel çıkarlarını düşünmediklerine, cepheye gitmeleri gerektiğinde çocuklarını bırakabilecek sadakatte olduklarına özellikle vurgu yapılır. Doğasına aykırı olan savaş halinde bile işkence ve zorluklara daha iyi bir dünya için dayanmalarına dikkat çekilir.¹³³⁸ Hatta savaş şartlarının, kadınları daha güçlü ve dayanıklı kıldığı düşüncesi halka empoze edilir.¹³³⁹ Bu dönemde Sovyetler Birliği'nin propaganda afişlerinden günlük yaşama dek her yerde ön plana çıkarılan kadın figürünün edebi eserlerde arka plana itilmesi dikkat çeken bir husustur. Bu durum, ataerkil bakış açısından henüz uzaklaşamadığının ya da uygulama noktasında yetersiz kalındığının bir göstergesidir. Ancak savaş sonrasında kadının toplumsal konumu edebiyat çevrelerince irdelenmeye çalışılır. A. M. Gorki, erkek odaklı bir kurgunun hâkim olduğu Sovyet çocuk edebiyatında kız çocukları ile ilgili eser yazımına duyulan yoğun talep üzerine bu konuyu edebiyat gündemine alır. Kısa süre sonra L. A. Kassil'in bu noktaya dikkat çekmek amacıyla eserinin başkahramanı olarak bir kız çocuğu seçtiği *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1939-1947) adlı eseri ortaya çıkar.¹³⁴⁰

L. A. Kassil'in söz konusu eserinde dikkat çeken sanatsal teknik, okurla kahramanının cinsiyetini ilk başta paylaşmamasıdır. Okur, adeta bilmece çözer gibi yazarın satır aralarında gizlediği ipuçlarını takip ederek kahramana ulaşmaktadır. Eserde dilbilgisi kuralları göz önüne alındığında, kullanılan fiillerin Rusçada dişi cinse ait olduğu görülür. Böylece Kassil'in, dönemin erkek odaklı kahraman geleneğini bozarak on üç yaşında bir kız çocuğunun yaşamını yansıttığı anlaşılmaktadır.

¹³³⁷Çapurina, V. A. (2009). Jensiye ştrafniye formirovaniya v godı velikoy oteçestvennoy voynı: K postanovke problemi. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, 116.

¹³³⁸Borodina A-Borodin D. (2000). a.g.m.

¹³³⁹Rebrova, İ. V. (2008). a.g.m., 5.

¹³⁴⁰Rahtanov, İ. A. *Poslesloviye// L. Kassil "Velikoye protivostoyaniye"*.

http://rulibs.com/ru_zar/child_prose/kassil/3/j79.html adresinden 28.03.2020 tarihinde alınmıştır.

İncelediğimiz diğer yazarlarda kız çocuklar, erkek kahramanın ortaya çıkmasında bir araç görevi üstlenirken, Kassil’de tüm olayların merkezindedir.

Sovyet çocuk edebiyatı yazarı İ. A. Rahtanov, esere yazdığı sonsözde Kassil’in aslında kendisine yabancı bir dünyanın kapılarını aralayarak çok zor bir sorumluluk üstlendiğini belirtir: “Çocuk edebiyatı yazarı Lev Kassil, çocukluk yıllarında erkek ve kız öğrencilerin ayrı sınıflarda okuduğu bir eğitim dönemi geçirir. Bu nedenle etrafında sürekli erkek çocuklar vardır. Kızların dünyasına yabancısıdır. Çocuk edebiyatı yazarı olduktan sonra da kahramanlarının erkek olduğu görülmektedir.”¹³⁴¹

Kassil, yabancısı olduğu bir dünya hakkında yazdığı bu eseriyle büyük bir başarı elde eder ve 1948 yılında en iyi çocuk edebiyatı eseri ödülünü alır. Moskova Sanat Tiyatrosu kurucusu ve aynı zamanda oyuncu V. İ. Nemiroviç Dançenko’nun eser hakkında dile getirdikleri, yazarın eserinde ulaştığı bu başarıyı ve anlatımındaki gerçekçi yanı gözler önüne serer:

*“Uzun zamandır böyle içten ve sade, dokunaklı ve farklı bir ahenkle yazılmış bir eser okumadığımı kabul etmem gerek. Eserin tamamında sahte tek bir notaya denk gelmedim. Eser okunduğunda, bunun bir kız çocuğunun gerçek günlüğü olmadığı, Lev Kassil’in eseri olduğu tamamıyla unutuluyor. Öyle ki insanın gözyaşlarını tutamadığı anlar oluyor.”*¹³⁴²

Kassil, eserinde içine kapanık bir kız çocuğundan Sovyetler Birliği’nin gerçek bir partizanını yaratır. Eserde kahramanın partizan olduktan sonra yaşadığı değişim ve yaşam karşısında sergilediği direnişle, kız çocuklarının istedikleri zaman her şeyi yapabileceklerini, Sovyetler Birliği’nde sıklıkla vurgulanan kadının doğasındaki olağanüstü gücü ortaya çıkarır. Yazar, ilk olarak kadın kahramanına verdiği önemi eserde sözü ona bırakarak gösterir. Eserin ilk paragrafı, dönemin yazar-anlatıcı geleneğinin aksine kahramanın kendisi hakkında bilgi vermesiyle başlar. Okur, kahramanın 30 Nisan 1938 tarihinde günlüğüne yazdıklarından onun yaşamına tanık olur: “Şimdi artık yaşam konusunda kesinlikle başarısız olduğum yargısına varabilirim. Bugün tam on üç yaşıma bastım. (...) Bütün yaşamım boyunca ne bir macera ne bir heyecan ne de genel anlamda ilgi çekici hiçbir olay oldu...”¹³⁴³

Anlaşılabacağı üzere Kassil, başlangıçta yaşam karşısında tüm enerjisini kaybetmiş bir çocuk tipi çizer. Günümüz çocuklarının en hareketli ve renkli dönemi

¹³⁴¹Rahtanov, İ. A., a.g.e.

¹³⁴²Polozova, T. D. (1998). a.g.e., 342.

¹³⁴³Kassil, L. A. (1939-1947). Velikoye protivostoyaniye. Biblioteka pionera. İzbrannıye povesti i rasskazi. Tom I. (Red. N. S. Abramova-1971). Moskva: Detskaya literatura, 299.

olarak nitelendirilen on üç yaş, kahraman için renksiz ve durağan bir evredir. Kassil'in sanatının genel bir özelliği olan “kötüden iyiye yönelmek” bu eserinde de söz konusudur. Yazar, başlangıçta kötü nitelikler yüklediği kahramanından gerçek bir partizan yaratacaktır. Yazarın bu sanatsal metodu, okurda hem merakı artırır hem de çocuklara içinde bulundukları durum ne olursa olsun her şeyin üstesinden gelebilecekleri mesajını verir. Ayrıca yazarın kurguyu günlük türü üzerinden sağlaması, hitap edilen okur kitlesi düşünüldüğünde eserin gerçekçiliğini artırmaktadır. Bu çağlarda çocukların günlük tutma alışkanlıklarından faydalanan yazar, onlara bildikleri bir dünyada esrarengiz kapılar açarak eserin dinamik noktalarını değiştirir.

Yazarlar kahramanlarını adlandırırken bir kişinin hayattaki ve toplum içindeki duruşunun ilk ifadesi olan isimlerden yararlanmışlardır. Kassil, eserin ilerleyen sayfalarında kahramanının isminin Sima olduğunu açıklar. Eserde Sima'nın ailesi ve kardeşleri hakkında detaylı bilgiler verilirken onun ismi bile belli belirsiz bir şekilde vurgulanır. Böylece yazar, kahramanının içine kapanık, aile içinde bile adeta silik ve önemsiz bir karakter olduğunu ima eder. Bu açıdan başlangıçta Sima, Sovyetler Birliği'nden önce geri plana itilen milyonlarca kadının bir örneğini sunar.

Sima, “Serafim” isminin kısaltılmış halidir. Hristiyanlığa göre “Tanrı tahtının koruyucu meleğinin” adıdır. Koruyucu bir melek olduğu anlaşılan “Serafim” isminin yazar tarafından özellikle kahramanına verildiği düşünülebilir. Sima, Almanlar ile savaşta birçok çocuğu korumuştur ve bir partizan olarak halkının zafere ulaşmasında aktif rol oynamıştır.

Kassil, Sima karakteriyle okurun karşısına herkes tarafından itilen ve her şeye negatif bakan bir kız çocuğu çıkarır. Öyle ki Sima'nın yüzünde çıkan çillerin yanı sıra matematik dersini zorlukla geçmesi ve bu durumun bir sonraki okul kaydını etkilemesi, kahramanın sıkıcı yaşamını çekilmez hale getirir. Sima yaşamındaki bu renksizliğin kendisinden kaynaklandığını düşünür. Bu nedenle hem özel yaşamında hem de okulda hiç kimsenin iyi ya da kötü bir şekilde dikkatini çekemez. Adeta olmak ya da olmamak arasında bir çizgide gidip gelmektedir. Derslerde ne iyi ne de kötü öğrenciler arasındadır. Evde kimsenin kahrılanıp tasalanmadığı ya da babası dışında diğer aile bireylerinin çok sevmediği, adeta ortada kalmış ve herkesin bir taraftan çektiği bir kızdır. Ne kral ne de kötü vezir olabilen kahraman, bu durumuna üzülse de yaşamını nasıl değiştirmesi gerektiğini bilmez:

“Yaşamımda her şey çok sıradandı. Okulda ne çalışkan ne de tembeldim, hatta böylelerine dikkat edilmemeye alışılmıştı. Bazen tembeller arasında sayılmanın daha ilginç olacağını bile düşünüyordum: Çünkü tembeller (Onlar) hakkında da çalışkanlar kadar konuşuluyordu. (...) Ancak sadece biz, ortada kalanlar hakkında söylenecek hiçbir şey yoktu. Şöyle böyle okuyorduk, bizden (gelebilecek) sevinç ve onur azdı, ancak ayrı bir ilgi de talep etmiyorduk. (...) Uzun zamandır bizim evde de hiç kimseye ne bir acı ne de büyük bir sevinç yaşatmamaya alışmıştım.”¹³⁴⁴

Kassil, görüldüğü üzere dönemin çocuk edebiyatı yazarlarının aksine çelik gibi sert bir kahraman değil, duygusal bir kız tipi yaratmıştır. Sima'nın yaşama ve ev halkı içerisindeki konumuna bakışı onun duygu yüklü mizacını ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca çocukların genelinde görülebilecek tavırlara ve aile içinde kendisiyle ilgilenilmediğine dair düşüncelere sahiptir. Ablası ve erkek kardeşine daha fazla önem verildiği, kendisinin son çocuk olmasından dolayı maddi ya da manevi her şeyin sıra ona geldiğinde tükendiği kanısındadır:

“Son tekne kazıntısı olarak büyüdüm. Ablam Lyudmila çoktan on dokuz yaşına girmişti, ağabeyim Georgi ise on altıındaydı, artık çocuk beklemedikleri bir anda ben dünyaya gelmişim. Daha doğmadan beni fazlalık olarak ya da kaza ile olan diye saymışlar. (...) Annemin ise ilgi ve sevgisini kardeşlerime verdiği, bana ise daha az ilgi gösterdiği doğrudur.”¹³⁴⁵

Burada Sima'nın çocuk dünyasına özgü kaygıları vardır. Bu açıdan Kassil'in eserlerinde yarattığı çocuk tiplerinin belli ölçülerde günümüz algısına daha yakın olduğu belirtilebilir. Çocuğun aile içindeki bu pasif durumuna, Sima'nın kimseye benzememesi konusundaki konuşmalar da eklenince çocuk kendisini bu aileye ait hissetmemektedir:

“Evde herkes beni küçük ve budala biri olarak görmeye devam ediyordu. Uzun zamandır her şeyi duyup anladığımı saymazsak, benim yanımda yüksek sesle nasıl bir aile başarısızlığı olduğumdan bahsediyorlardı: Görünen şu ki bizim soyumuza özgü niteliklere sahip değil, sanki bizim genlerimizi taşıyor. Çirkin biri büyüyor. Kime benziyor bu böyle? Burnunun üstünde çiller var.”¹³⁴⁶

Günümüz bakış açısıyla yorumlandığında bilinçsiz bir yaklaşımla büyütülen Sima'nın psikolojik açıdan da zayıf olduğu, bu durumda ailesinin de payı olduğu belirtilebilir. Pedagoji biliminin geliştiği ve çocuk eğitiminde birçok yeniliğin yaşandığı 20. yüzyıl Rusya'sında çocuğa yönelik bu yaklaşım, hiçbir şeyin teoriden öteye gidemediğini, Orta Çağın çocuğu değersiz kabul eden anlayışının devam ettiğini yansıtmaktadır. Böylece Kassil, Sima'nın ebeveynleri aracılığıyla bilinçsiz ailelerde

¹³⁴⁴A.g.e., 300.

¹³⁴⁵A.y.

¹³⁴⁶A.g.e., 301.

çocukların yaşadıkları kaosa dolaylı olarak dikkat çekmektedir.

Sima'nın aile içinde geri plana itilmesi okulda daha acımasız bir hal alır. Sınıf arkadaşlarından Roma Kaştan ve diğerleri Sima'nın yüzündeki çillerden dolayı onunla "benekli sırtlan" (пятнистой гиены) diye dalga geçerler. Kassil, hazır cevaplılığı ve her an yetişkin bir birey gibi davranan bir çocuk tipi çizmez. Aksine tüm eksikleriyle yansıtılan Sima'nın çocuksu duyarlılığına ve kırılgan yapısına sıkça vurgu yapılır. Ayrıca Sima'nın arkadaşları ile arasında geçen şakalara, oyunlara da yer verilerek çocuk dünyasına özgü sahneler sunulur.

Eserin ilerleyen bölümlerinde Sima, aile ve okul çevresinde düşünülenin aksine kendisinin farklı biri olduğunu kanıtlamak ister. Bu istek, kahramanın yaşam karşısındaki mücadelesini yaratacaktır. Yazarın, çocuk okuruna hiçbir şeyin imkânsız olmadığını, insanın isterse her şeyi yapabilecek güçte olduğunu kanıtlama çabası, Sima'nın Sovyet kahramanlarının resimlerini kesip biriktirmesi ve onların çok güzel olmadıkları halde büyük başarılar elde ettiklerine değinmesinde ortaya çıkar:

*"(...) Burada (Bu dosyada) cesur paraşütçüler, ünlü pilotlar, ünlü süt sağıcı kadınlar ve ödül alan ekip başı kadınlar, ünlü sinema artistleri ve öğretmenler, şampiyon koşucular ve askeri sağlık memurları vardı. Kupürleri masanın üzerine yaydım ve uzun süre ünlü kızların gülen yüzlerine baktım. İşte, onlar da öyle güzel değillerdi. Örneğin, bu tamamıyla kalkık burunlu, bununsa nasıl küçük gözleri var, bu da ne kadar şişman. Ama bunların hiçbir önemi yok, onların mutlu ve iyi bir yaşamları olduğu, hatta gazetelerde portreleri basıldığı, halkın onlara saygı duyduğu, üstelik evdekilerin de onlarla gurur duyduğu açık. Hayır, onların arasında öyle güzel kadınlar çok sayıda değildi."*¹³⁴⁷

Sima, hayranlıkla baktığı bu kahramanlardan biri olacağının hayalini bile kuramazken bir akşam vakti Moskova sokaklarında gezindiği sırada, Sovyetler Birliği'nin ünlü yönetmeni Aleksandr Dmitriyeviç Rasşepey'in "*Küçük kız, kahraman olmak ister misin?*"¹³⁴⁸ sorusuyla yaşamı bir anda değişir. Rasşepey, yönettiği bir filmi izlemeye gelen Sima'yı görür ve onun, yeni filminde yer vereceği Sovyet kahramanı ile şaşırtıcı benzerliğini fark eder. Kısa sürede Sima hakkında bilgi toplar ve çekeceği yeni filmde rol almasını ister. Sima bu teklifi hiç düşünmeden kabul eder ve korku dolu kısa bir yolculuğun ardından bir film stüdyosu olduğunu sonradan anladığı karanlık bir yere girer. Oturduğu yerin tam karşısındaki duvarda kendisine çok tanıdık

¹³⁴⁷A.g.e., 310.

¹³⁴⁸A.g.e., 313.

gelen bir portre görür ve olaylar bu andan itibaren netlik kazanır:

“Dikkatlice divana oturdum. Karşıdaki duvarda üzerinde gocuğu olan bir kız portresi asılıydı. Başı bir şalla örtülüydü. Gülünç şekilde ucu kalkık burnu öne fırlamıştı. Başlangıçta portrede bir gariplik fark etmedim, ancak daha sonra bu tabloda bir şeyler beni endişelendirmeye başladı. Nasıl bir şakaydı bu? Kalkık burunlu bu yüzü, bu hüznü ve belirsiz kaşları olan gözleri, gamzeli çeneyi bir yerlerde görmüştüm. Bu yüz bana birden çok tanıdık gelmişti. Bu kızı birçok kez gördüğümde, hatta yakın bir zamanda, belki de şimdi bir yerlerde gördüğümde o kadar emindim ki. Birden bu kızı aynada gördüğümü fark ettim. Bu bendim!.. Ancak benim böyle bir gocuğum hiçbir zaman olmamıştı, hiçbir zaman böyle bir şal da örtünmemiştim. Ama yine de bu bendim.”¹³⁴⁹

Yazar, Sima’nın yaşamının dönüm noktası olan bu stüdyoya girişiyle onun fiziki özelliklerini açıkça yansıtır. Artık Sima, okurun karşısına ete kemiğe bürünmüş bir biçimde çıkar. Gerek ismi gerekse dış görünüşüyle birey olmayı hak eder. Sima, ünlü yönetmen Rasşepay’in stüdyosundadır ve kendisine “Öfkeli Mujik” (Сердитый Мужик) adlı filmde Ustya Biryukova karakterini canlandırması teklif edilir. Ustya, 1812 Fransız-Rus Savaşı’nda büyük hizmet eden, ancak zamanla unutilan, yönetmen Rasşepay’in uzun süren araştırmaları sonucunda ortaya çıkardığı ünlü bir partizan çocuktur.

Çocuk okur, ilk olarak Ustya’nın yaşamına tanık olur. Çok kötü şartlarda yaşayan, acı çeken, büyük Moskova yangınına ve birçok kişinin ölümüne tanıklık eden Ustya bir çocuğun katlanmayacağı zorluklara katlanır. Fransızlar, birçok yakını gözleri önünde katleder ve bu nedenle Ustya’nın hayattaki ilk amacı, düşmandan öç almak olur. Ustya, 1812 yılında Moskova yangınından kaçarken ne yapması gerektiğini bilmediği ve çaresiz kaldığı bir anda ünlü Komutan Denis Davidov’un birliği ile karşılaşır. Komutan Davidov’un kendisini birliğine alması için ona yalvarır. Davidov, savaşın kızlar için olmadığını söylese de Ustya birliğe katılır ve bir partizan olarak askerlere yardım eder.

Ustya’nın cesareti, düşman karşısında onurlu duruşu ve partizan olarak orduya yardımlarını sahnede canlandıran Sima, savaş konusunda bilgi sahibi olur. Böylece Sima, Ustya karakterini canlandırırken kendi özünü bulur ve zamanı geldiğinde onun gösterdiği cesaret kendisine örnek olur. Ayrıca Sima, Ustya karakterini canlandırırken hayal ettiğinden daha renkli bir dünya ile tanışır. Kassil hem film ile ilgili bilgiler verir, hem de tarihin tozlu sayfalarından kahramanları anar. Yazarın, eserinde tiyatro

¹³⁴⁹A.g.e., 319.

dünyasını tanıttırmasında onun zengin yaşam tecrübesi ve farklı alanlara olan merakı etkili olur. Çocuk okur, hem bir partizanın yaşamına tanık olur, hem de hiç bilmediği tiyatro dünyasına adım atar. Tiyatroya ait birçok kelime ve kavramla tanışarak kelime hazinesini zenginleştirir. Bu açıdan Kassil'in eserinin eğitici yönünün olduğu belirtilebilir.

Sima, film gösterime girdikten sonra günlüğüne yapıştırdığı Sovyet kahramanları gibi ülke genelinde tanınır ve kendisini de işe yarar hisseder. Bunu günlüğüne kendisi ile ilgili çıkan gazete haberinden kestiği şu yazıyla yansıtır: *“Yönetmen A. Rasşepay’in ‘Öfkeli Mujik’ adlı filminde partizan Ustyia Biryukova rolünü oynayan 637 sayılı okul öğrencisi Sima Krupitsına.”*¹³⁵⁰ Yönetmen Rasşepay ve Usta karakteri ile ülke genelinde bir anda ün kazanan Sima'nın hem hayatı hem de aile bireylerinin ilgisiz tavırları değişir. Yönetmen Rasşepay ile tanışıklığının ardından Sima sürekli “Kazanan Sima” (Сима-победиша) leitmotifi ile nitelendirilir. Bu nitelendirmede Sima'nın yaşam karşısındaki değişen duruşunun ve sonraki yıllarda girişeceği büyük işlerin sinyali verilir.

Yazar, bilgili ve kültürlü yönetmen Rasşepay ile korumaya muhtaç ve üzerine atılan ağdan kurtulmaya çalışan Sima aracılığıyla Lenin ve Sovyet kadınlarını resmetmektedir. Burada dikkat çeken husus ise kadının kurtuluşunun yine bir erkek tarafından gerçekleşmesidir. Sima'nın kendindeki gücü yönetmen aracılığıyla bulması, erkeğin yüzyıllardır süren korumacı yapısına duyulan gereksinimi ortaya çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Kassil'in tam anlamıyla bağımsız bir kadın algısının olmadığı ifade edilebilir. Görünüşte kadın ön planda olsa da Sima'nın yaşamını kolaylaştıran, kaybettiği özgüveni ona geri veren ve yeniden doğmasını sağlayan yönetmen Rasşepay ve her anında yanında duran, kendisine akıl hocalığı yapan babasının eserin gerçek kahramanları olduğu belirtilebilir.

Sima aldığı rol ve yönetmenin cesaretlendirici tavsiyeleri ile yaşamda kendisinin de bir şeyleri başarabileceğinin farkına varır ve özgüvenini yeniden kazanır. Sima yaşamındaki bu değişimi şu sözlerle açıklar: *“Çok şey bilmek ve çok şey yapmak istiyorum. Asıl önemli olan bu. Ama şimdi kendime inanmam, yaşamda bir işe yarıyor olmam ve diğerleri kadar yaşamda yer alabilmem belki de her şeyden daha önemlidir.”*¹³⁵¹ Bu andan itibaren Sima, her defasında kötü not aldığı matematik

¹³⁵⁰A.g.e., 376.

¹³⁵¹A.g.e., 385.

dersinden iyi notlar alır ve arkadaşlarının alaycı bakışları yerine onların saygısını kazanır. Kassil, Sima'daki bu değişimle, yaşamda durulmaması, aksine mücadele edilmesi gerektiğini ve yaşamın anlamının bireyin kendi ellerinde olduğunu ünlü yönetmenin şu sözleriyle okura iletir: “Sizin, Ustyia ile kaderiniz kıyaslanamaz bile. (...) Bakın, size yaşamak için nasıl bir dönem denk geldi. Ustyia olsaydı sizi nasıl da kıskanırdı!.. Öyleyse siz daha cesur adımlar atınız. Sinemayı artık daha fazla düşünmemelisiniz. Okumanız gerek. Yerinizde saymayınız.”¹³⁵²

Yönetmenin Sima ile Ustyia'nın kaderlerinin bir olmayacağı konusundaki temennisi gerçekleşmez. Sima'yı, Ustyia'nın kaderine benzer bir son beklemektedir.

Eserin ikinci kısmında Sima, tiyatro macerasının ardından ağabeyinin yanına Türkmenistan'a gider ve burada iki yıl kaldıktan sonra Moskova'ya dönüşünde bir komsomol üyesi olarak okurun karşısına çıkar. Alman saldırısı sırasında Moskova'dan tahliye edilen birçok kişi gibi Sima da birliğindeki pionerlerle birlikte şehirden ayrılır. Ancak kendisine emanet edilen pionerlerinden İgor'un kaçmasıyla Moskova'ya tekrar döner. Güçlkle döndüğü Moskova ıssız ve ter edilmiş gibidir. Evlerine ise bir asker yerleşmiştir. Hiçbir yerde İgoru bulamayan ve onun cepheye gittiğini anlayan Sima da küçük pionerin peşinden gitmek ister. Ancak yetkililerin, savaş bu denli şiddetlenmişken izin veremeyeceklerini belirtmesi üzerine Sima Moskova'da kalır: “—Yoldaş Rujaykin, keyfim için burada değilim! İlk olarak mademki Moskova tehlike altında, öyleyse benim yerim burada, Moskova'dadır.”¹³⁵³

Sima, cepheye gidemeyeceğini anladığında Moskova'da Kızıl Ordu'ya destek olabilmenin yollarını arar. İlk olarak tiyatrodan canlandırdığı partizan Ustyia'yı ve onun düşman karşısındaki direnişini, gençlere anlatarak onları savaş konusunda bilgilendirir. Kassil, Sima'nın geçmişinde edindiği bu bilgileri yeri ve zamanı geldiğinde kullanmasına dikkat çekerek okuruna savaşta her türlü desteğin önemini yansıtır. Sonraki süreçte ise Sima, diğer Komsomol Birliklerine yardım ederek gerçek bir partizan olduğunu kanıtlar. Cephe gerisinde yer alan birçok partizan çocuk gibi üstüne düşen sorumluluğu yerine getirir. Işıksız ve yakıtsız kalan şehirde savaşın yanı sıra yaşamın zorlukları ile de mücadele eder:

“Çalışmak çok zor görünüyordu. (...) Ağacı devirmek ve büyük, buz tutmuş ağaç gövdelerini el testeresiyle kesmek ve araca yüklemek gerekiyordu. (...)

¹³⁵²A.g.e., 383.

¹³⁵³A.g.e., 579.

Sabahın beşinde uyanmak zorundaydık, çünkü saat altıda artık ağaç kesim bölgesine gidiyorduk. Bazen o kadar yoruluyorduk ki, şehre geri dönecek gücümüz kalmıyordu. Yeraltı barınaklarında geceliyorduk. Ellerim sertleşti. Yüzümün derisi kalınlaştı ve sürekli soğukta durmaktan aşındı.”¹³⁵⁴

Sima, tüm zorluklara rağmen pes etmez ve odun kesimi gibi zor bir görev almaktan memnundur, çünkü vatani için bir şeyler yapabilmenin ve yararlı olmanın mutluluğunu yaşamaktadır. Kesilen her odunun aslında düşmana atılan bir mermi olduğunun farkındadır: *“Bölgemizdeki diğer komsomol üyeleriyle birlikte beni de yakacak odun istifi için seferber etmelerine bile çok mutlu oldum (...). Moskova’nın yakacak oduna ihtiyacı vardı. Şehir, odun olmadığında ısı ve ışıktan mahrumdu.”¹³⁵⁵*

Sima, İgor Malinin’in peşinden gidip grubunun diğer üyelerini tahliye treninde bıraksa da hiçbir zaman sorumluluğundan kaçmaz. Onları, Moskova’daki her gelişmeden haberdar etmeye çalışır. Kassil, Sima’nın hem pioner başı hem de partizan olarak görev bilincini mektup tekniği aracılığıyla okura sunar:

“İyi günler değerli ve sevgili çocuklar! Sizleri, yolda bırakıp Moskova’ya geri döndüğüm için orada bana elbette çok kızılıyorsunuzdur. O anda sizi bırakmaya karar vermenin benim için kolay olduğunu mu düşünüyorsunuz? Ancak sizler tek başına kalmadınız. Malinin’in bir yerlerde tamamıyla tek başına kaybolduğunu, Moskova’mızın da başının dertte olduğunu düşündüğümde artık kendimi tutamadım. Çocuklar, o gün radyoda Almanların Moskova yakınlarında ilerlediğini ve Moskova’nın tehlikede olduğunu öğrendim. O anda beni nasıl bir endişenin aldığı kendim bile hatırlamadım...”¹³⁵⁶

Anlaşılabileceği üzere Sima, düşman saldırısı sırasında Moskova’da kalmak zor olmasına rağmen zafere duyduğu inançla tüm zorluklara dayanan milyonlarca partizandan biridir. Patlamalara, açlık ve uykusuzluğa rağmen Moskova’nın sağlam duracağına olan inancını yitirmez. “Kocakarı” diye nitelendirdiği düşmandan korkmaz: *“Moskova ise güçlü duruyor! Moskova’da yaşamak ondan uzak kalmaktan daha korkunç değil. Az uyumak zorunda kalındığı doğru: ‘Kocakarı şimdi sadece geceleri değil gündüzleri de sık sık gürültü yapıyor ve tehdit ediyor. Ancak hiç kimse ondan korkmuyor.”¹³⁵⁷*

Araştırmacı İ. V. Rebrova, çağdaş yazar Svetlana Alekseyeviç’in Anayurt Savaşı döneminde kadın cephelerini kaleme aldığı, 2015 Nobel ödüllü *Kadın Yok Savaşın Yüzünde* (*У войны не женское лицо*, 1985) adlı eserinden aktardığı şu cümle

¹³⁵⁴A.g.e., 583.

¹³⁵⁵A.y.

¹³⁵⁶A.g.e., 584.

¹³⁵⁷A.y.

ile kadın ruhunun insanlık dışı savaş koşullarına uyum sağlamak için başka yollar aradığını yansıtır: “*Kadın belleği savaşta erkek dikkatinden kaçan insani duyguların kıtasını kuşatır.*”¹³⁵⁸ Sima da savaş sırasında İgor’a karşı bazen bir abla, bazen de bir anne şefkatiyle davranır. Nitekim İgor’un sözlerinde bu durum ortaya çıkmaktadır:

“— *Sima, babam döndüğünde, bana nasıl iyi davrandığını ona anlatacağım. Sima, biliyorsun ki, sen bana bir kız kardeşten daha iyisin. Rasşepey senin için neyse sen de benim için öylesin. Gerçekten doğru söylüyorum! Bütün yaşamım boyunca her şeyde sana yardım edeceğim. Biliyor musun, ardımdan geldiğin için o kadar mutlu oldum ki!*”¹³⁵⁹

Yazarın ifadelerinden anlaşılacağı üzere Sima, Stalin döneminin kadına bakış açısını yansıtan en çarpıcı örneklerdendir. İgor’u korumasıyla annelik şefkatini taşır ve sevdiği Amed’i bir an olsun aklından çıkarmayarak kadın doğasının duygusal, sevgiye aç ve erkek egemenliğini kabullenen yönünü yansıtır. Ayrıca partizan olarak ülke savunmasında erkeklerle eşit koşullarda mücadele eder. Savaşın tüm dehşeti içinde sakinliğini korumayı başarır. Kendisi de çocuk yaşta olmasına, karşılaştığı korku dolu sahneler, geceleri patlayan mermi ve top seslerine, düşman tarafından her an kuşatılma tehlikesine rağmen bir partizan olduğunu unutmaz, görev bilincini korur ve vatanına bir an bile sadakatsizlik etmeyi düşünmez.

Sima’nın düşman ve savaş karşısında daha güçlü ve korkusuz olduğuna dikkat çeken yazar, Sovyetler Birliği’nde kadının zorluklarla güçlendiğini ve dayanıklılığını vurgular. Sima, Alman askerine cesurca karşı çıkar. Şiddete ve darbelere güç olsa da katlanır ve yanındaki İgor’u korumak için elinden geleni yapar. Her zamankinden daha cesur ve güçlü olması gerektiğini bilir ve gücünün son noktasına kadar çabalar: “*İgor’u buradan götürmek zorundayım, onunla bu geceden en kısa sürede çıkmak zorundayım. Ağırlaşan bacaklarımı son gücüne kadar çekerek yürüdüm; acı başımı parçalıyordu.*”¹³⁶⁰

Savaş uzadıkça Alman askerleri güç kaybeder ve tüm Moskova halkı düşmanla mücadele için seferber olur. Almanlar, kuşattıkları yerlerde Sovyet halkının bu seferberliğe katılmasını engellemek için her yerde Moskova’nın düştüğü haberini yayar. Düşmanın bu hain planını öğrenen Sima, hemen harekete geçer ve gizlice yazdığı kâğıt parçalarını şehrin belli yerlerine asarak Moskova halkını bilgilendirir. Kuşatma altında olmasına ve Alman askerine yakalanma riskine rağmen başlayan

¹³⁵⁸Rebrova, İ. V. (2008). a.g.m., 1.

¹³⁵⁹Kassil, L. A. (1939-1947). a.g.e., 601.

¹³⁶⁰A.g.e., 618.

direnış ateşinin sönmesini engeller. Böylece 6 Aralık 1941 tarihinde Ruslar, Almanların Moskova'yı ele geçirme girişimini başarısızlığa uğratar.

Kassil, bu eseriyle yüzyıllardır gerek yaşamda gerekse edebi eserlerde erkeğin arka plandaki destekçisi rolünü oynayan kadın anlayışını kısmen de olsa ortadan kaldırır. Eserin ana kahramanı olarak güçsüz ve yaşamının başında olmasına rağmen yorulan bir kız çocuğunu seçer. Ancak Kassil'in kahramanı, liderlik, hakimiyet kurma gibi özelliklere ya da çelik gibi bir kişiliğe sahip değildir. Yazar, kadın kahramanını diğer yazarların erkeksi niteliklerle bezediği kahramanlarından farklı olarak içine kapanıklığı, sezgisel yönünün güçlü olması, Amed'e olan aşkı, yönetmen Rasşep'e olan hayranlığı, babası görmediği için ona duyduğu acıma gibi duygusal nitelikleriyle ön plana çıkarır. Kassil, dönemin kadın anlayışını yansıtmak amacıyla eserin sonuna doğru okurun karşısına savaştaki dayanıklı ve sabırlı duruşuyla farklı bir Sima çıkarır. Sovyetler Birliği'nin kadını her alanda destekleme anlayışı doğrultusunda kahramanına imkanlar sunar ve ondan gerçek bir partizan yaratır.

Kassil, Sovyet çocuk okurlarına Sima karakteri aracılığıyla hem kadınların önemini hem de partizan olarak bir kız çocuğunun verdiği destekle vatan mücadelesindeki büyük payını gösterir. Ancak yazar, Sima tipini savaşın kilit isimlerinden biri gibi yansıtmaz. Kadın yine cephe gerisinde erkeğin bir adım arkasındadır ve onu desteklemektedir. Bu açıdan kadına verilen önemin geleneksel anlayışın gölgesinde kaldığı belirtilebilir.

4.5. İdeoloji Karşıtı Çocuk Tipleri

4.5.1. Sovyet Çocuklarına Kötü Örnek Üzerinden Bir Uyarı: Serseri Çocuk Tipi

1917 Ekim Devrimi ile Bolşevikler, Çarlık Rusyası'nın asırlardır sürdürdüğü iktidarı ele geçirdiği gibi Birinci Dünya Savaşı, devrim, İç Savaş, 1920-1922 yıllarında gerçekleşen salgın ve kıtlığın yol açtığı göçler ve büyük can kayıplarının ardından ailesiz kalan iki milyon çocuk ordusunu da miras alır. Sovyetler Birliği'nin önde gelen eğitim politikacısı ve V. İ. Lenin'in eşi N. K. Krupskaya, bu rakamın 1923 yılında yaklaşık yedi milyona ulaştığını belirtir. Ülkenin sosyal ve ekonomik sorunlarından kaynaklanan geri kalmışlık, kötü eğitim şartları, zayıflayan aile kurumu, açlık, cinsel tacizler çocukları daha özgür oldukları sokaklara iter.¹³⁶¹ Açlık ve bulaşıcı hastalıkla

¹³⁶¹Solheim, K. (2009). *The Collapse of the USSR and The Emergence of Mass Child Neglect*. Master Thesis in History Department of Archaeology, Conservation and History, University of Oslo, 11,12.

mücadele eden ya da çocuklarının gözü önünde ölmek istemeyen ailelerin terk ettiği, yasadışı ya da parçalanmış evliliklerden kalan çocuklar da diğerleri gibi aynı kaderi paylaşır. Ayrıca bu dönemde dul kalan, eşi tarafından terk edilen, bu nedenle hem evde hem iş hayatında aktif olmaya çalışan, düşük ücretli işlerde uzun saatler çalışıp yiyecek kuyruklarında bekleyen kadınların çocukları da yetersiz kalan gündüz bakım evlerinden sonra ya komşu gözetiminde kalırlar ya da kontrolsüz ve her an suç işlemeye meyilli sokak çocuklarına dönüşürler.¹³⁶²

Sayıları gün geçtikçe artan bu çocuk kolonisi, “serseri çocuk” ibaresiyle kanun önünde resmiyet kazanır. Sovyetler Birliği’nde serserilik, genel anlamıyla kişilik haklarına yönelik şiddet, hakaret ve kasıtlı bir eylem, toplumsal düzenin bozulması ve topluma saygısızlık olarak tanımlanır.¹³⁶³ Devrim öncesinde politik baskının bir sonucu olarak kabul edilen serserilik, sonraki yıllarda genç neslin doğru bir şekilde bilinç kazanamaması olarak açıklanır.¹³⁶⁴

V. İ. Lenin, toplum içinde türeyen ve kontrol edilemeyen bu serseri çocuk kolonisini, yönetime karşı büyük bir tehdit olarak görür ve onları devrimin asıl düşmanları olarak ilan eder. Kamu düzenini bozan ve yeni yönetimin uygulamalarına uymayan başta serseri çocuklar olmak üzere Sovyet düşmanı gruplara yönelik yaptırımlarını şu sözlerle açıklar: “*Halkın, sosyalizmin ve emekçilerin düşmanlarına merhamet gösterilmeyecek. Savaş, sadece yaşama karşı değil, zenginlere, burjuva entelektüellerine, ayrıca yankesicilere, asalaklara ve serserilere karşı verilecektir.*”¹³⁶⁵

Lenin’in bu sözlerinin ardından serserilik, geçmiş yaşamın kalıntısı ve sosyalist düzenin düşmanı olarak ilan edilir.¹³⁶⁶ Sovyet Anayasası’nda hak ve özgürlüğün, vatandaşlık vazifelerinden ayrı olmadığı bildirilir. Bu nedenle her yoldaştan anayasaya bağlı kalması, Sovyet yasalarına ve sosyalist yaşamın gereklerine saygı duyması beklenir. Aksi durumda en ağır yaptırımların uygulanacağı vurgulanır. Çağdaş

¹³⁶² Stevens, J. A. (1982). Children of The Revolution: Soviet Russia's Homeless Children (Besprizorniki) in the 1920s. *Russian History*, Vol. 9, No. 2/3, 243.

¹³⁶³ Voljenkin, B. V.-Pitertsev, S. K. (1979). *Rassledovaniye del o huliganstve. Učebnoye posobiye*. Leningrad, 5, 6.

¹³⁶⁴ Sidorçuk, İ. V. (2018). Huliganstvo kak prestupleniye i kak deviantnaya forma dosuga v SSSR 1920-h gg. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo pedagogičeskogo universiteta. Elektronnyy naučnyy jurnal*, No: 1, 146.

¹³⁶⁵ Lenin, V. İ. (1974). *Kak organizovat sorevnovaniye. Lenin V. İ. Polnoye sobraniye soçineniy v 55 tt.* İzdanoye pyatoye. T. 35. M: İzdatelstvo političeskoy literaturı, 200. <http://leninvi.com/t35/p200> adresinden 21.02.2020 tarihinde alınmıştır.

¹³⁶⁶ Voljenkin, B. V.-Pitertsev, S. K. (1979). a.g.e., 3.

araştırmacılarından S. P. Belçikov makalesinde, “Devrim Mahkemeleri Üzerine” (“О революционных трибуналах”) adlı 4 Mart 1918 tarihli resmi kararnameye yer vererek casus ve karaborsacıların yanı sıra özellikle serserilerin de oldukları yerde kurşuna dizilebileceği ifadesine dikkat çekerek dönemin ağır yaptırımlarını gözler önüne serer.¹³⁶⁷

Serseri çocuklar, özellikle suç işlemeye yatkınlıkları ve yönetime tehdit oluşturmaları nedeniyle hükümeti hızlı tedbirler almaya zorlarlar. 1917'den itibaren, Eğitim Halk Komiserliği ve Sovyetler Birliği'nin ilk istihbarat ve gizli servisi Çeka'nın başkanı F. E. Dzerjinski tarafından 1921'de kurulan Çocukların Yaşamını İyileştirme Komisyonu gibi serseri çocukları kontrol altına almayı amaçlayan kurumlar açılır.¹³⁶⁸ Bu kurumlar aracılığıyla hükümet, çocuk koruma sistemini geliştirir ve çocukların sokaklarda yaşamlarını sürdürüp suç işlemelerini engellemeye çalışan bir dizi¹³⁶⁹ karar alır: 8 Mart 1926 tarihinde *Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti'nde Çocuk İhmali İle Mücadele Tedbirleri Hakkında (О мероприятиях по борьбе с детской беспризорностью в РСФСР)*, 9 Şubat 1928'de *Çocukların Yetimhanelerden Köylü Ailelere Teslim Edilmesi Hakkında (О передаче воспитанников детских домов в крестьянские семьи)*, 14 Nisan 1928'te *Fakir Ailelerin Çocuklarına Yardım Etme Faaliyetleri Hakkında (О мероприятиях по оказанию помощи детям беднейших семейств)*, 28 Mayıs 1928'te *Çocuk Evlerindeki Çocukların, Şehir ve İşçi Köylerindeki Küçük Yaştaki İşçilerin Nakil İşlemi ve Şartları Hakkında (О порядке и условиях передачи воспитанников детских домов и других несовершеннолетних трудящихся в городах и рабочих поселках)*.¹³⁷⁰ Ayrıca 1927 yılında Halk Komiserleri Kurulu (Sovnarkom), serseri çocuk sorununu 1930'a kadar en aza indirmeyi amaçlayan üç yıllık ayrıntılı bir plan yayınlar. Bu planla birlikte serseri çocukların sayısının azaltılması, sanayileşme ve kolektivizasyon ile güçlenen ekonomide özellikle “kulak” takımının ve parti düşmanlarının çocuklarının iş gücünden faydalanılması hedeflenir. Ancak 1932-1934 yıllarında Sovyetler Birliği'nin tahıl üretim bölgelerinde kolektivasyonun etkisiyle şiddetlenen kıtlık, çok sayıda

¹³⁶⁷ Belçikov, S. P.-Polişçuk N. İ. (2012). İstoriya formirovaniya zakonodatelstva o huliganstve v sovetskiy period razvitiya gosudarstva. *Yuridiçeskaya misl*, No: 1, 27.

¹³⁶⁸ Solheim, K. (2009). a.g.e., 11.

¹³⁶⁹ Rudnicki, A. A. (2012). *The Development of Russia's Child Protection and Welfare System*. World Affairs Institute, Washington, 29.

¹³⁷⁰ Lojkina, İ. A. (2010). *Sotsialnaya zasçita detey-sirot v godı velikoy oteçestvennoy voynı (Na materialah detskih domov i internatov Udmurtskoy ASSR)*. Dissertatsiya na soiskaniye uçoynoy stepeni kandidata istoriçeskikh nauk. Udmurtskiy gosudarstvenniy universitet. İjevsk, 24.

serseri çocuk yaratır.¹³⁷¹ Bunun üzerine 1935 yılında serseri çocuklar için çıkarılan kararnamede, 12 yaşındaki çocuklar için cezai işlemin tekrar uygulanmasına ve tüm kısıtlamaların kaldırılmasına karar verilir. Hatta çocuklar için ölüm cezaları tekrar getirilir. 1935-1940 yılları arasında yüz iki bin çocuk, işledikleri küçük suçlardan dolayı hüküm giyer. Birçoğu ise çocuk çalışma kamplarına gönderilir.¹³⁷²

1930'ların sonuna doğru Stalin, halkın büyük fedakârlığı sayesinde sanayileşmiş bir toplum olma yolunda önemli adımlar atar. Terör temelli otokrasinin egemenliği altında gerçekleştirilen bu başarı, birçok insanın yaşamına mal olur.¹³⁷³ Bu yıllarda gerçekleşen büyük tasfiye hareketi, toplumun her kesimini içine alan politik bir şiddet olarak tanımlanır. Genellikle 1934'te Politbüro üyesi Sergey Kirov'a düzenlenen suikast ile başladığı düşünülen bu baskı, 1937-1938 yıllarında zirveye ulaşır.¹³⁷⁴ Bu açıdan 1937-1938 yılları, Sovyetler Birliği'nde “büyük terör” olarak adlandırılır. İnsanların casus ya da rejim karşıtı gibi suçlardan katledildiği bu dönemde milyonlarca çocuk öksüz ve yetim kalır. Yetimhanelerdeki çocuk sayısı iki katına ulaşır. Çocuk yurtları, evsiz kalan gençler, kaçaklar, serseriler ve ebeveynleri tutuklanan ya da öldürülen, dönemin en yakın tanıklarından olan yazar İlya Erenburg'un ifadesiyle “gariban yetimler” için açlık, sefillik ve insanlık dışı koşulların yaşandığı bir gözetim evine dönüşür. Yetimhanedeki kötü yaşam koşulları, Stalin dönemi çocuklarından olan ve ailesi 1937 katliamında kurşuna dizilen Valentina'nın “Yetimhane üstesinden gelemediğim bir travmaydı. İlk kez biriyle bu konu üzerine konuşuyorum” sözlerinde ortaya çıkar.¹³⁷⁵

1941 yılında Alman-Sovyet Savaşı, serseri çocuk dalgasında yeni bir dönemin başlamasına neden olur. Savaş nedeniyle yetim kalan, savaş öncesi çeşitli sebeplerle yerinden ve ailesinden uzakta olup sonrasında evine dönemeyen veya kaçan çocukların kontrolü imkansızlaşır. Bu açıdan savaşın ilk ayları, birçok çocuk için kaotik bir atmosfer yaratır. Savaş ve başarısız tahliye girişimleri nedeniyle birçok küçük çocuk kaybolur.¹³⁷⁶ Bu sorunların çözümü için 1942'de, Ebeveynleri Olmayan Çocuklara Yönelik Düzenlemeler Komisyonu kurulur. Bu komisyon, ülke genelindeki serseri

¹³⁷¹Solheim, K. (2009). a.g.e., 13.

¹³⁷²Figes, O. (2011). a.g.e., 371.

¹³⁷³Solheim, K. (2009). a.g.e., 14.

¹³⁷⁴Getty, J. A.-Rittersporn, G. T.- Zemskov, V. N. (1993). Victims of The Soviet Penal System in The Pre-War Years: A First Approach on The Basis of Archival Vvidence. *The American Historical Review*, Vol. 98, No. 4, 1017.

¹³⁷⁵Figes, O. (2011). a.g.e., 376, 378.

¹³⁷⁶Solheim, K. (2009). a.g.e., 15.

çocukları bir araya toplamakla, ailesinden uzak kalanları ebeveynlerine teslim etmek ya da yetimhanelere yerleştirmekle görevlidir.¹³⁷⁷ Bu dönemde halk, 1918'de yasaklanan 1928'de yeniden yasal hale getirilen evlat edinme ve çocukların özel evlere yerleştirilmesi konularına teşvik edilir. Savaş sonrası ortada kalan bu çocukların korunması adeta onur meselesine dönüşür.¹³⁷⁸

Sovyetler Birliği'nde gerek açılan kurumların gerekse alınan tedbirlerin yanı sıra edebi eserler aracılığıyla da toplum düzenini bozduğu ve ülkede hükümetin gücünü sarstığı düşünülen serseri çocuklara yönelik olarak halk bilinçlendirilmeye çalışılır ve bu sosyalizm düşmanlarının uğrayacakları kötü sona dikkat çekilir. Bu amaçla, idealin karşısına serseri tipi çıkarılarak çocuklara, toplumsal yaşamda ve ülkenin savaş gibi zor durumlarında nasıl davranmaları gerektiği dikte edilir. A. P. Gaydar da *Timur ve Komutası* (*Тумур и его команда*, 1940) adlı uzun öyküsünde, ideal çocuk Timur'un karşısına serseri Mihail Kvakin'i çıkararak iyi ile kötü arasındaki farkı yansıtır. Çocuk okurun, benzer durumda yanlışa sürüklenmeden doğru tercih yapmasını hedefler.

Timur ve Komutası adlı eserde serseri çocukların varlığına dair ilk belirtiler, Olga ile Jenya'nın gittikleri yazlıkta tanıştıkları sütçü kadının sözlerinde ortaya çıkar. Yazlığın bahçesinde ağaç dallarının çatırdamasıyla tedirgin olan Olga ve sütçü kadın arasındaki konuşma, serserilerin hırsızlık yapıp halkın malına zarar verdiği gerçeğini yansıtır. Özellikle de sütçü kadının oğlunu askere uğurlamasının ardından evde yalnız kaldığı ilk gün başından geçenler, eserde iki kutbu oluşturan ideal ve serseri çocuk tiplerinin genel özelliklerini yansıtır:

“Dün akşam komşuların iki elma ağacı silkelenmiş, armut ağacı kırılmış. Böyle bir nesil türedi... Serseriler. Biricik oğlumu Kızıl Ordu'ya hizmet etmesi için yolladım. Giderken şarap bile içmedi. 'Elveda anne', dedi. Hem gitti hem ısıklık çaldı canım yavrum. Akşama doğru hüznlenmek âdettendir diyip biraz ağladım. Geceleyin birden uyandım, avluda biri koşturup kaçtı gibi geldi. Artık yalnız biri olduğumu ve bana arka çıkacak kimsenin olmadığını düşündüm... (...) Ancak Tanrı acıdı halime de bir şey çalmadılar. Koşuşturup gittiler. Avluda meşeden bir fiçı duruyordu, iki kişi yerinden oynatamaz. Öyle ki fiçıyı avlu kapısına doğru yirmi adım yuvarlamışlar. Hepsi bu kadar. Halka ne oldu, insanlara ne oldu, karanlık bir mesele bu.”¹³⁷⁹

¹³⁷⁷Krinko, E. F. (2006). a.g.m., 2.

¹³⁷⁸Solheim, K. (2009). a.g.e., 15.

¹³⁷⁹Gaydar, A. (1985). a.g.e., 7, 10.

Alıntıdan anlaşılacağı üzere yazar, toplumda bir tarafta vatani için ölümü göze alarak cepheye giden bir neslin yanı sıra yaşlıları korkutan, hırsızlık yapan ve kamu düzenini bozan bir grubun da türediğini gözler önüne serer. Bu grup aracılığıyla, toplumdaki aykırı tiplerin varlığına ve eserin ilerleyen bölümlerinde uğradıkları kötü sona dikkat çeker.

Yazar, serseri çocuk tipinin özelliklerini yazlıktaki insanlar vasıtasıyla açıklamayı sürdürür. Eserin ideal çocuk tipi Timur'un amcası Georgi Garayev ve Olga'nın tren istasyonunda Jenya'nın gelmesini beklediği sırada gerçekleşen bir olayla eserin kötü çocuğu Mihail Kvakin ve çetesini okurla tanıştırır. Bu çocuk çetesinin ilk dikkat çeken özelliği, büyüklere karşı saygısız davranmaları ve sigara içmek gibi kötü alışkanlıklarının olmasıdır. Georgi, boylu poslu, çocuk yaştaki iki kişinin kendisine doğru yaklaşp sigaralarını yakmasını istemesi üzerine yetişkin bir birey olmanın verdiği sorumlulukla çocuklara biraz nasihat biraz da gözdağı vermek amacıyla şu konuşmayı yapar:

*“—Genç adam, dedi Georgi, kibriti tutuşturup yaşı daha büyük olan çocuğun yüzünü aydınlatırken. —Ateş istemeden önce selam vermeniz gerekir, çünkü sizinle daha önce yeni çitten tahtayı gayretli bir şekilde çıkardığınız parkta tanışma şerefine nail olmuşum. Adınız Mihail Kvakin'di. Öyle değil mi?”*¹³⁸⁰

Okur, bu alıntıdan hem Kvakin ve çetesinin saygısız tutumuna, hem de kamusal bir alan olan parktaki çitlere zarar verdiği için toplum düzenine aykırı davrandıklarına tanık olur. Yazar, ilk ve son kez bu alıntıda kahramanını tam ismiyle tanıtır. Eserin serseri çocuğu, genel olarak Kvakin ya da Mişka Kvakin olarak adlandırılır. Kvakin ismi Rusçada “vak vak etmek” anlamına gelen “квакать” fiilinden türetilmiştir. Yazarın kahramanına bu ismi vermesinde onun kaba davranışları, her durumda yersiz ve boş konuşmalarının etkili olduğu belirtilebilir.

Kvakin, fiziki açıdan sağlıklı ve dikkat çeken bir dış görünüşe sahiptir. Yüzünde kendine güvenen bir tavır okunmaktadır. Bu açıdan Gaydar'ın, Kvakin ve ideal kahramanı Timur'u okurun karşısına dış görünüş açısından eşit niteliklerde sunduğu belirtilebilir. İki kahraman arasındaki farkı onların ahlaki özellikleri üzerinden yansıtır.

Tren istasyonunun tenhalaştığı saatlerde insanları rahatsız ettiği ve çitlere zarar vererek kamu düzenini bozdukları anlaşılan Kvakin ve çetesini, Georgi'nin gizliden

¹³⁸⁰A.g.e., 14.

verdiği gözdağı karşısında sinikleşir. Georgi'ye kafa tutamayacakları için yeğeni Timur'u gözlerine kestirir ve her şeyin suçlusu olarak onu görürler. Böylece Timur ve Kvakin, daha doğrusu 'iyi ile kötü' arasındaki mücadele başlamış olur: *"Bu Timka Garayev'in amcası. Timur'u yakaladığımda bir güzel pataklamak gerek. Kendine bir takım kurmuş, bizim işlere meydan okuyor."*¹³⁸¹

Eserde Kvakin olumsuz özellikleri ile ön plandadır. Özellikle de civar bahçelere girip ağaçlara zarar verdiği ve başkalarının eşyalarını çaldığı için "soyguncu" (налетчик), "serseri" (хулиган) ve "külhanbeyi" (безобразник) gibi sıfatlarla tanımlanır. Kindar ve katı yürekli bir çocuk olarak yansıtılan Kvakin, insanlara her an şiddet uygulamaya ve hakaretleriyle onları gücendirmeye hazırdır. Eserin çeşitli yerlerinde bu tür söylemleri görülmektedir: *"Bak sen, nasıl da köpekler gibi sövüyorlar!"*, *"Salak işte-tutturdu!"*, *"Timka'yı yakalayıp bir güzel pataklamak gerek"*¹³⁸²

Yazar, okura toplumda türeyen Kvakin gibi serserilerin karşısına Timur gibi cesur çocukların çıkıp dur demesi ve geleceğin yetişkinleri olan çocukların böyle kişilere karşı temkinli olmaları gerektiği mesajını iletir. Bu tür kişilerin kendilerine sunulan fırsatlara cevap vermediğini, aksine özellikle kötü olmayı seçtiklerini belirtir. Eserde Timur'un yanı sıra Mişka Kvakin'e de güçlü bir liderlik vasfının verilmiş olması bu durumu açıklamaktadır. Ancak Kvakin'in kendi grubunu bile düzenli bir şekilde komuta edemediği, onlara sorumluluk verme ve ciddi bir eyleme sürüklemeye yetersiz kaldığı, daha da önemlisi grubuyla birlik olamadığı görülür. Grup üyelerinin sadece bahçeleri soymak, ağaç dallarını kırmak, güçsüz ya da korunmasız kişilere sataşmak, sürekli birbirleriyle çekişmek ve kumar oynamak gibi serseriliklerde birleştiği anlaşılır. Bu nedenle Kvakin, yazarın kendi yaşamında kötü bir süreci anımsatan ve Kazakların başı anlamına gelen "ataman" unvanıyla nitelendirilirken, komutası "çete" olarak tasvir edilir.

Araştırmacı İ. N. Kamardin'in belirttiği gibi serserilik "bireye ya da toplumun geneline saygısızlıkla bağlantılıdır ve amaçsızlığın göstergesidir."¹³⁸³ Saygısız tavırlarıyla ön plana çıkan Kvakin ve çetesinin de belli bir fikri ve amacı yoktur. Küfürlü sözcükler kullanıp Sovyetler Birliği'nin "yeni insan" tipine uymayacak

¹³⁸¹A.y.

¹³⁸²Gaydar, A. (1985). a.g.e., 60, 61.

¹³⁸³Kamardin, İ. N. (2011). Huliganstvo v goradah povoljya v period Nepa. Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta, Seriya 4, No: 2 (20), 52.

davranışlarda bulunurlar. Günlerini haylazlık yaparak geçirirler ya da tehlikeli oyunlar oynarlar:

“Oyuncuların paraları yoktu, onlar da “küçük darbelerle tırmalama”, “fiske vurma” ve “ölüyü canlandırma” oyunu oynuyorlardı. Kaybedenin gözlerini bağlıyorlar, sırt üstü otların üzerine yatırıyor ve eline bir mum veriyorlardı, aslında bu, uzun bir değnekti. Ölen arkadaşlarına üzülen ve hayata döndürmek için onun çıplak dizlerine, baldırlarına ve topuklarına ısırgan otuyla var güçleriyle vuran iyi arkadaşlarından gelen saldırıları, ölü kişinin bu değnekle görmeden püskürtmesi gerekiyordu.”¹³⁸⁴

Kvakin ve çetesinin kaldığı yer de onların mizaçlarına uygun olarak bir harabeyi anımsatmaktadır:

“Malaya Ovrajnaya Sokağı’nda duvarında sert duruşlu, uzun saçlı yaşlılar ile temiz yüzlü meleklerin resimlerinin çizili olduğu, kazanların, katran ve çevik şeytanların bulunduğu “Son Yargı” resminin sağında, duvarı dökülen kilisenin arkasındaki papatya tarlasında Mişka Kvakin’in takımından çocuklar kumar oynuyorlardı.”¹³⁸⁵

Bu çocukların aile mefhumundan ve sevgiden uzak oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca geçmişlerine dair hiçbir bilgi yoktur.

Kvakin, kendi çetesindeki arkadaşlarına da aşağılayıcı davranışları ve sözleri ile dikkat çeker. Timur ve komutasının gönderdiği ültimatoma kızan Kvakin, arkadaşlarından hırsını alır. İlk olarak dayısı bir deniz eri olan, bu nedenle Timur’un komutasından Geyka’ya babası deniz eri olduğu için saygı duyan arkadaşşı Alyoşa’ya, ardından çete içersinde en samimi arkadaşşı Figura’ya hakaret eder:

“—İşte, tutturdu salak, diye kızdı Kvakin. —Bir babası, bir kardeşi, bir amcası diye tutturdu. Kimin ne olduğu belli değil. Alyoşa saçını uzattın da güneş ense mi pişirdi? (...) — Benim arkadaşım da olsan Figura, yine de bir insana benzemiyorsun sen, daha çok bu şişman ve pis şeytana benziyorsun.”¹³⁸⁶

Gaydar, Kvakin’in her cümlesinde ve davranışında kötü, art niyetli bir şeyler olduğunu vurgular. İnsanları kırmaktan ya da onlara kötülük yapmaktan zevk alan bir çocuk tipi çizer. Timur ve komutası kendisine yaptığı yanlışları düzeltmesi için ültimatom gönderdiğinde, elçi Kolya Kolokolçik ve Geyka’yı alaycı bir tutumla karşılar. Güçlü yapısıyla bilinen Geyka’nın yüzüne bakarak “O, Geyka selam! Bu çelimsizin seninle ne işi var?”¹³⁸⁷ diyerek, zayıf ve Geyka kadar güçlü olmayan karargâh trompetçisi Kolya’yı gücendirir. Geyka’nın ültimatoma karşı cevap istemesi

¹³⁸⁴Gaydar, A. (1985). a.g.e., 57.

¹³⁸⁵A.y.

¹³⁸⁶A.g.e., 61.

¹³⁸⁷A.g.e., 59.

üzerine Kvakin'in verdiği kâğıtta çizilenler de onun saygısız kişiliğini ortaya çıkarır: *“Geyka sayfayı açtı. Sayfada kabaca küfür anlamına gelen bir el hareketi çizilmişti.”*¹³⁸⁸ Ayrıca Kvakin ve çetesinin, Timur ve komutasından gelen ültimatomu küfürlerle okumaları, davranışları, hareketleri, kıyafetleri ve üslupları onların kültürsüz yönünü, uzlaşmacı bir tavra sahip olmadıklarını gösterir.¹³⁸⁹

Geyka ve Kolya'yı incitmekle kalmayan Kvakin, haince bir plan hazırlar ve onları tuzağa düşürür. Amacı, Timur ile komutasını pataklamak ve yaptıkları soygunlarda kendilerine mâni olmalarını engellemektir. Bu davranışıyla Kvakin, bir hain olduğunu ve insanlarla normal ilişki kuramadığını ispatlar.

Kvakin, her ne kadar cesur biriymiş gibi davranmaya çalışsa da aslında korkak bir yapıya sahiptir. Timur ve komutası tarafından planı bozulan ve çetesiyle tuzağa düştüğü sırada Kvakin, korkudan ne yapacağını bilemez ve etrafa bağırıp yardım ister. O anda pataklanma korkusu tüm benliğini sardığı için arkadaşları ya da grubu umurunda bile değildir. Timur onun bir hiç olduğunu söyleyip serbest bıraktığında ise yine arkadaşlarını düşünmez ve oradan hızla koşarak uzaklaşır. Timur'un karşısında ağlamaklı olan sesi, kendini güvende hissettiği anda tekrar tehdit vari bir ton kazanır: *“— Döveceğim! diye başını Timur'a çevirerek öfkeyle bağırdı. — Seni yalnız başıma döveceğim. Teke Tek, ta ki ölene kadar! Ardından yan tarafa sıçrayıp karanlıkta kayboldu.”*¹³⁹⁰

Görüldüğü üzere Timur ve komutasının davranışları, giriştikleri olaylar yetişkin dünyasına aittir. Kvakin ve çetesi ise her tatsızlıkta ağlamak, bağırarak ve yardım istemek gibi çocuksu davranışlar sergiler. Bu noktada Sovyet pedagog A. S. Makarenko'nun Gorki Topluluğu Çocukları için kullandığı şu sözlerin, Kvakin ve çetesi için de geçerli olduğu düşünülebilir:

“Topluluğumuz üyelerinin bu belirgin özelliklerine kültür düzeylerinin çok düşük olduğu gerçeğini de eklemek gerek. Bunlar, eğitilmesi, adam edilmesi çok güç çocuklar için kurulmuş olan Topluluğumuz için özellikle seçilmiş tiplerdi. Çocukların büyük bir çoğunluğu ya çok az okuma yazma biliyorlardı ya da hiç. Hemen hemen hepsi kire pisliğe alışmış, bitlerin tenlerindeki kimiltısını bile artık duymaz olmuşlardı. Adeta nasırlaşmışlardı. Yapay bir kahramanlık doğal tavırları haline gelmişti. Sürekli olarak özsavunma durumunda olan ve kabadayılık taslayan tiplerdi bunlar... önceki süreçte içinde bulundukları yarı barbar yaşantı içinde kişilikleri yok olmuş,

¹³⁸⁸A.g.e., 66.

¹³⁸⁹Rudova, L. (2014). a.g.m., 92.

¹³⁹⁰Gaydar, A. (1985). a.g.e., 80.

*soyutlanmışlığın getirdiği yalnızlığın etkisiyle karamsarlaşmış ve bunun sonucunda yabanileşmişlerdi.”*¹³⁹¹

Serseri çocukların eğitim ve ilgiyle düzeleceğini düşünen Makarenko gibi Gaydar da Timur gibi ideal bir tip karşısında doğru yolu bulacağına inandığı Kvakin'deki değişimi okura hissettirir. Kvakin, Timur ve komutasını gördükçe yavaş yavaş büyümesi ve sorumluluk alması gerektiğini, içinde bulundukları durumun çok da parlak olmadığını anlamaya başlar. Bahçeleri soymak, önceden olduğu gibi eğlenceli gelmez. Arkadaşı Figura'nın acımasız tavırları onu güldürmek yerine tiksindirir. Figura ile aralarında geçen şu konuşma, Kvakin'deki bu değişimi yansıtır:¹³⁹² “— *Dinle, babası öldürülen kızın yaşadığı bahçeye giren sen miydin? (...) Benim arkadaşım olsan da Figura, yine de bir insana benzemiyorsun, daha çok şişman ve pis şeytana benziyorsun.*”¹³⁹³

Sovyetler Birliği'nde alınan her kararı ve topluma iletmek istenen her mesajı eserlerinde yarattığı çocuk tipleri aracılığıyla açıklamaya çalışan Gaydar, tembel, sorumluluktan kaçan, kötü alışkanlıkları olan ve kamu düzenine saldıran Kvakin gibi tipleri eleştirir. Sovyet toplumunda böyle kişilere yer olmadığını, her zaman iyinin kazandığını vurgular. Didaktik tonda sürdürdüğü eserinde iki farklı dünyayı okura sunan yazar, iyi ile kötünün mücadelesini yansıtır. Çocuklara, kötü örnek üzerinden doğruyu gösterir.

4.5.2. Vatan Haini Çocuk Tipi

Birinci Dünya Savaşı ile Rusya'da güç dengeleri değişir, imparatorluk rejimi yerini liberallik ve politik özgürlüğü temel alan Geçici Hükümet'e bırakır. Sekiz ay ülke yönetimini sürdüren Geçici Hükümet, sosyal ve politik alanda ilerici adımlar atmış olsa da 1905 Rus-Japon Savaşı, işçi ayaklanmaları ve Birinci Dünya Savaşı'yla neredeyse nefes almayan halkın savaş konusundaki yorgunluğunu görmezden gelir. Halkın yönetim konusundaki memnuniyetsizliği, Rus toplumunda var olan ayrışmanın derinleşmesine, ülkede Bolşevik ve Menşevik gibi iki büyük gücün iktidar mücadelesine neden olur.¹³⁹⁴

¹³⁹¹Makarenko, A. S. (1993). *Yaşam Yolu*. (Çev.Şemsa Yeğin), (1. Cilt), İstanbul: Payel Yayınevi, 104, 105.

¹³⁹²Oktyabrskaya, O. S. (2014). a.g.m., 166.

¹³⁹³Gaydar, A. (1985). a.g.e., 61.

¹³⁹⁴Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 486-495.

Bolşeviklerin iktidara geçmesiyle birlikte Menşevikler başta olmak üzere partiye ve kararlarına karşı çıkan herkes “vatan haini” ya da “halk düşmanı” olarak ilan edilir. Hükümet, iktidarını güçlendirmek ve toplumdaki siyasi fikir çatışmalarını yok etmek için vatan hainlerinin yanı sıra onların eş ve çocukları konusunda da sıkı tedbirler alır.¹³⁹⁵ Bu dönemde sosyalist ülküden uzak her çocuk, dışlanmaya ve ötekileştirilmeye mahkûm olur. “Elma, ağacından uzağa düşmez” atasözünden yola çıkarak ülküsünden sapan, sadakati sorgulanan ya da ebeveynlerinin tutuklanmasını kabul etmeyen her çocuk, parti için tehlide dönüşür.¹³⁹⁶ “Sosyal açıdan tehlikeli” çocuklar, ebeveynleri siyasi nedenlerle hüküm giyenler, savaş öncesi ve sonrasında özel yerleşim bölgelerine gönderilenler ve aileleriyle birlikte “düşman” olarak damgalanan, ancak küçük yaşta olmaları nedeniyle halkın malı gibi zimmetlenenler olmak üzere üç kategoride sınıflandırılır. Ancak bu üç kategorinin de benzer bir süreç tabi tutulduğu belirtilebilir. Bir yaşına kadar bebekler, hüküm giyen ve çalışma kamplarına gönderilen anneleriyle birliktedirler. Bir yaşını doldurduklarında ise hükümlü olarak kreş ve yetimhanelere alınırlar. Üç yaşından on beş yaşına kadar olan çocuklar Moskova, Leningrad, Kiev, Tiflis ve Minsk gibi merkezi şehirlerden uzakta yer alan sınır bölgelerindeki yetimhanelere gönderilirler.¹³⁹⁷ 15 yaşından büyük gençler ise çalışma kamplarına ya da Eğitim Halk Komiserliği’nin özel evlerine yerleştirilirler. Bu yaş grubundaki çocukların yaşamlarını kendi başına sürdürebilecekleri göz önüne alınarak vatan haini olmayan akrabalarının gözetiminde yaşamalarına izin verilir.¹³⁹⁸ Ancak 1937 ve 1942 yıllarında alınan “Vatan Hainlerinin Aile Üyeleri Hakkında” (“О членах семей изменников родины”) adlı kararlar, hainlerin eşleri ve çocukları baskının merkezi haline gelirler.¹³⁹⁹ Alman araştırmacı Corinna Kuhr, o dönemde on beş yaşından büyük çocukların "sosyal açıdan tehlikeli olup olmadıkları" konusunda yapılan kontrollerin aslında bir tür şiddet olduğunu belirterek farklı bir bakış açısıyla konuyu ele alır. Ayrıca sistemin kurallarını kabul

¹³⁹⁵Korenyuk, V. M.-Suslov, A. B. (2016). a.g.m., 45, 46.

¹³⁹⁶Kuhr, C. (1998). Children of "Enemies of The People" As Victims of The Great Purges. *Cahiers du Monde russe*, 39 (1-2), 215.

¹³⁹⁷Korenyuk, V. M.-Suslov, A. B. (2016). a.g.m., 44, 45.

¹³⁹⁸Şostakovski, V. N. (2000). *Gulag. (Glavnoye upravleniye lagarey) 1917-1960. Rossiya XX vek. Dokumenti.* (Sostavitel: A. İ. Kokurin–N. V. Petrov), Mejdunarodniy fond “Demokratiya”, 117. <http://history.org.ua/LiberUA/5-85646-046-4/5-85646-046-4.pdf> adresinden 04.04.2020 tarihinde alınmıştır.

¹³⁹⁹Krinko, E. F. (2006). a.g.m., 4.

etmeyen, sapkın bir davranış sergileyen veya yönetimin kararlarını eleştiren herkesin tehlikeli olarak nitelendirilmesinin altında farklı bir nedenin yattığına dikkat çeker.¹⁴⁰⁰

Sosyalist realizm doğrultusunda sosyal yaşamın edebiyata tezahürü kaçınılmazdır. Sanatında iyi ile kötünün mücadelesi, sadakat ve ihanet gibi konular üzerinden dönemin sorunlarına ışık tutan A. P. Gaydar başta olmak üzere dönemin birçok çocuk edebiyatı yazarı da vatan haini çocuk tipini ele almıştır.

A. P. Gaydar, İç Savaş ve dönemin siyasi panoramasını sunduğu *Okul (Школа, 1929)* adlı eserinde Bolşeviklerin yanında yer alan on beş yaşındaki çocuk kahramanı Boris Gorikov ile parti düşmanı olduğu anlaşılan ve adına dahi yer verilmeyen hain çocuk arasındaki mücadeleyi ele alır.

Gaydar, birden fazla vakanın tek bir noktada, yani kahraman üzerinde birleştiği klasik anlatımına bu eserinde de devam eder. Eser, olay örgüsünün etrafında şekillendiği Boris'in kendisini ve yaşamını anlatmasıyla başlar: “*Babam, Sibirya 12. Atış Alayında askerdi. (...) Ben ortaokul ikinci sınıfta okuyordum. Annem sağlık memuruydu ve her zaman yoğunlu, bu nedenle ben tek başıma büyüyordum.*”¹⁴⁰¹

Arkadi Gaydar'ın, kahramanı ve ailesinin yaşamını kurgularken kendi yaşam hikayesinden yola çıktığı ve bu nedenle eserin otobiyografik özellikler taşıdığı açıktır. En dikkat çeken benzerlik ise yazarın kendi soyadını (Golikov) bir harf değişikliği ile kahramanına vermesidir. Okurun karşısına Boris Gorikov olarak çıkan kahramanın ailesi gibi Gaydar'ın da babası asker, annesi sağlık görevlisidir. Kendisi de Boris gibi aynı çağlarda cepheye kaçma girişiminde bulunmuş ve Bolşevik Partisinin birçok eyleminde yer almıştır.¹⁴⁰² Ayrıca Gaydar'ın, olumlu karakterlerinin ailelerini, özellikle de babalarını genel olarak ordu mensubu olarak sunduğu dikkat çekmektedir. Yazarın, vatansever kişilerin çocuklarının da zamanı geldiğinde aynı özveriyle mücadele edeceklerini bu şekilde göstermek istediği belirtilebilir.

Eser, Boris'in Bolşevik Partisine yakınlık duyması, babasının cepheden kaçması ve o andan itibaren herkesin gözünde bir asker kaçağının oğlu olduğunu öğrenmesiyle başlar. Gaydar, Boris'in babasının kaçıışı ve sonrasında yaşadığı zorlu

¹⁴⁰⁰Kuhr, C. (1998). a.g.m., 214.

¹⁴⁰¹Gaydar, A. (1971). *Sobraniye soçineniy v četıryoh tomah. Tom I*. M: Detskaya literatura, 95.

¹⁴⁰²Malyugin, V. N. (1971). a.g.e., 77, 140.

süreçle, o dönem savaştan bunalıp cepheden kaçan ve Bolşeviklere sığınan birçok askerin varlığına dikkat çeker.

Boris, okul arkadaşları ve öğretmenlerinin küçümseyen bakışlarının altında hissettiği ezginlikle, babasının tamamlamamış askerlik vazifesini kendisi yerine getirmek ister ve cepheye kaçmanın yollarını arar. O sırada Birinci Dünya Savaşı'ndan yorgun çıkan ülkede Bolşevik ve Menşevik mücadelesinin neden olduğu İç Savaş başlamıştır. Gaydar, o dönem ülkedeki her siyasi görüşü okurla paylaşır ve vatan için en doğru seçenek olarak Bolşevikleri ön plana çıkarır. Boris, tesadüfen babasının aslında asker kaçağı ya da vatan haini değil, Bolşeviklerden olduğunu öğrenir ve o andan itibaren partiye yakınlık duyar. Parti üyelerinin sohbetlerine katılır ve onların yanında gönüllü olarak yer alır. Yazar, hitap ettiği okur kitlesinin dönemin iki büyük gücü olan Bolşevik ve Menşevik arasındaki bu mücadeleyi anlayabilmesi için anlatımı iki çocuk kahramanı üzerinden aktarır. Yazar, iki çocuğun karşılaşma anından, gerçeklerin su yüzüne çıktığı ana kadar her detayı okurla paylaşır.

Başlangıçta haylaz, tembel ve asi bir çocuk olarak tasvir edilen Boris, partiye katılmasıyla sorumluluk sahibi bir Sovyet çocuğuna dönüşür. Yazar bu dönüşümle, çocuğun yaşamının sosyalizm ile anlam kazandığına vurgu yapar. O andan itibaren vatanın ve partinin sadık bir evladı olan Boris, parti belgelerini Don Bölgesindeki Kızılara ulaştırmakla görevlendirilir. O sırada Kızılar, Don Kazaklarıyla iş birliği yapan Beyazlarla mücadele etmektedir. Kısa sürede partinin güvenilir ve çalışkan üyelerinden olan Boris'in, Kızıl Ordu'nun bölgedeki hakimiyetini sağlamlaştıracak olan bu evrakları sorunsuz bir şekilde yerine ulaştırması gerekir. Bu açıdan uzun ve tehlikeli bir yolculuk onu beklemektedir. Yolculuk sırasında Boris, kontrol merkezlerine takılıp zaman kaybetmemek için orman yolunu takip eder. Yorulduğu ve acıktığı sırada etrafta sığınabileceği bir ev ararken çalıların ardına saklanan bir çocukla karşılaşır. Bu çocuk, "hain" sıfatına uygun olarak avını gözleyen sırtlan gibi bir köşeye sinmiş şekilde okurun karşısına çıkar:

*"Çalıların on adım ötesine sinen bir kişi büyük bir dikkatle bana bakıyordu. Bu kişinin, çiftliğin sahibi olmadığı belliydi, çünkü kendisi dalların ardına gizlenmişti ve etrafı gözlüyordu. Öyle ki av sırasında tek ve aynı av için karşı karşıya gelen iki yırtıcı hayvan gibi birbirimize dikkatli ve kuşkulu bir şekilde baktık. Sonra hiç konuşmadan anlaşarak ormana doğru biraz daha uzak bir yere saptık ve birbirimize yaklaştık."*¹⁴⁰³

¹⁴⁰³Gaydar, A. (1971). a.g.e., 213, 214.

Alıntıdan anlaşılacağı üzere Boris ile karşılaştığı çocuk kahraman aynı hedefe ulaşmak için güç birliği yaparlar. İki çocuk arasındaki bu güç birliği, Bolşeviklerle Menşeviklerin Çarlık Rusyası'nı devirmek için gizli dayanışması olarak anlaşılabilir. Eserde Boris'in, gerçek niyetini anlayana kadar yabancı çocuğu "yol arkadaşım" olarak tanımlaması bu dayanışmayı destekleyen diğer bir husustur.

Gaydar, Boris'i ahlaki nitelikleriyle tasvir ederken yol arkadaşının bir asker gibi güçlü ve sağlam kondisyonuna dikkat çeker. Hain çocuğun fiziki özellikleri, o dönem Beyaz Ordu'nun deneyimli subaylardan oluştuğu, Bolşeviklerin ise askeri meziyetler açısından zayıf kaldığı gerçeğini akıllara getirmektedir.

*"Benimle aynı boydaydı. Fikrimce yaklaşık on yedi yaşlarındaydı. Siyah, çuha kumaşından ceket, sağlam ve kaslı vücudunu sımsıkı sarmıştı, ancak ceketin üzerinde tek bir düğme bile yoktu, düğmeler sanki kazayla koparılmamış da mahsus kesilmişe benziyordu. Balçığa bulanmış deri çizmelerinin içine sokulmuş sağlam pantolonuna biraz kuru ot yapışmıştı."*¹⁴⁰⁴

Yazar, yabancı çocuğun bir hain olduğunun ilk sinyalini, alıntıdaki "mahsus kesilmiş" ifadesiyle yansıtır. Eserde Boris'in konuşmalarından Rusya'da askeri üniforma ya da resmi kıyafetlerdeki düğmelerden o kişinin hangi kuruma ya da partiye bağlı olduğunun anlaşılabilceği aktarılır. Böylece yazar, ceketin kesilen düğmeleriyle çocuğun bir şeyler sakladığını vurgular.

Boris, uzun bir yolculuğun ardından acıktığını hisseder ve gizlendikleri ormanın yakınlarındaki eve giderek yiyecek isteyebileceğini düşünür. Ancak yol arkadaşı tarafından bu girişimi hemen engellenir. Boris, vatan toprağında kendini yabancı hissetmezken yol arkadaşı bunun tehlikeli olduğunu belirtir:

"— Ne, diye sessizce cevap verdi başını çiftliğin olduğu tarafa çevirerek, — oraya mı (sormayı) düşünüyorsun?"

— Oraya, diye cevap verdim. — Ya sen (ne düşünüyorsun)?"

— İzin vermezler, dedi. — Orada iri yarı üç mujiğin olduğunu görmüştüm. Yakayı ele vermek için az mı?"

— Ama yine de... Ne de olsa bir şeyler yememiz gerekmez mi?"

—Gerekir, diye onayladı. Ancak dilenerek değil. Şimdilerde sadaka vermiyorlar. Sen kimsin? diye sordu, ancak cevabı beklemeden devam etti:

—Tamam... Biz kendimiz alırsız. Tek kişiyle zor, öncesinde denedim, ancak iki kişi alırsız. Buradaki çalılarda dolgun kazlar dolaşıyor.

— Başkasının malını mı?"

¹⁴⁰⁴A.g.e., 214.

Düşüncemin saçmalığına şaşırmış gibi bana baktı ve sessizce ekledi: — Şimdilerde başkasının diye bir şey yok. Şimdi her şey bizim. Sen, ormana doğru git, sessizce kazları bana doğru kovala, ben de çalıların arkasında gizleneceğim.”¹⁴⁰⁵

Boris, en zor anda bile toplum kurallarına uyarken yol arkadaşının bir şeylerden endişe duyduğu ve dönemin serseri çocukları gibi hırsızlık yaparak toplum malına zarar verdiği görülür. Boris, yol arkadaşının kuşkulu tavırları nedeniyle eserin ilerleyen bölümlerinde onu “yabancı” (незнакомец) kelimesiyle tanımlar. Bu kelime ile yazar, sanatında sıkça kullandığı sanatsal metotlardan leitmotif tekniğine örnek sunar.

Araştırmacı E. P. Yarskaya Smirnova, Rusya’da “yabancı” kelimesinin, özellikle toplu göçler nedeniyle toplumda “bizden” ve “yabancı” ayrımının belirginleştiği savaş zamanlarında sıklıkla kullanıldığını belirtir. Bu açıdan “yabancı” kelimesi, belirsiz, tereddüde düşüren ve “sosyal açıdan tehlikeli” insanı işaret etmektedir.¹⁴⁰⁶ Eserde yabancı çocuk da tuhaf tavırları, endişeli ruh hali ve karşısındakine güven vermeyen tutumuyla dikkat çeker. Boris yeni arkadaşındaki tuhafılığı onun yüz ifadelerinden yola çıkarak anlamaya çalışır: *“Konuştuğu sırada ağzının sağ köşesi hafifçe titrerken, aynı zamanda sol gözü de biraz kısılıyordu.”¹⁴⁰⁷*

Gaydar, yabancı çocuğun kurnaz kişiliğini, onun karşısındakine aralıksız sorduğu sorularla ortaya çıkarır: *“Sen ormanda mı geceyi geçirdin? Soğuk, diye cevap vermemi beklemeden ekledi. Buraya nasıl geldin? Bir de nerden geldin?..”¹⁴⁰⁸*

Gaydar, Boris’in Don Bölgesi’ne gitmek istediğini duyan yabancıнын o andaki tavırlarından onun Bolşevik olmadığını okura açıkça hissettirir:

“Sen nereye geçmeye çalışıyorsun? diye uzun bir sessizliğin ardından bir anda sordu.

— Ben Don’a... diye başlayacak oldum, ancak hemen sustum.

— Do-on’a öyle mi? diye (kelimeyi) uzattı doğrulduğu sırada. — Sen... Don’a ha?

İnce, çatlayan dudaklarında hızlı ve işkilli bir gülümseme belirdi, kısık gözleri kocaman açıldı, ancak o anda hemen eski halini aldı, yüzü kayıtsız bir hal aldı ve uyuşuk uyuşuk soruşturmaya devam etti:

— Orada kim var, akrabaların mı yoksa?

¹⁴⁰⁵A.y.

¹⁴⁰⁶Smirnova, E. P. (1997). *Sotsiokulturniy analiz netipičnosti*. Saratov: SGGU, 15.

¹⁴⁰⁷Gaydar, A. (1971). a.g.e., 215.

¹⁴⁰⁸A.g.e., 216.

— *Akrabalarım... diye dikkatlice cevap verdim, çünkü onun ağzımdan laf almaya çalıştığını hissetmişim...*¹⁴⁰⁹

Yabancı çocuk, özellikle Don Bölgesi'ne gideceğini duyduğu anda Boris'ten şüphelenir ve tuzak cümlelerle onun gerçek amacını öğrenir:

“Ben de o yere geçeceğim, ancak akrabalarımın yanına değil, müfrezeye.

— Sivers'e¹⁴¹⁰ (Müfrezesine) mi? diye az kalsın sevinçten bağıırıyordum.

O gülümsedi: — Sivers'e değil, Sablin'e.

— Olsun, her ikisi de aynı ne de olsa: Onlar her zaman neredeyse omuz omuzalar. Gayet güzel. Sana mahsus akrabalarımın yanına gideceğim dedim, ben de Sivers'e (Müfrezesine) gidiyorum... Üç kişiydik, ancak ben ayrıldım. Peki, sen buraya nasıl geldin?”¹⁴¹¹

Yabancı çocuk dikkat çekmemek, fark edilmemek için kendisinin de Boris ile aynı tarafta olduğunu göstermek için şunları söyler: *“O, bana Penza'da okuduğunu, buraya çok uzak olmayan bir kazadaki öğretmen amcasının yanına geldiğini, ancak bölgede ‘kulak’ takımının isyan ettiğini ve kendisinin güç bela kaçmayı başardığını anlattı.”¹⁴¹²*

Boris, koskoca ormanda kendisine bir arkadaş bulduğu için mutludur ve karşısındakine koşulsuzca güvenmektedir. Yazar, Boris'in bu güveninin onun başına nasıl sorunlar açacağını, eserin ilerleyen kısımlarında göstererek okuru böyle kişilere karşı uyanık ve dikkatli olmaları konusunda uyarır. Vatan haini olan kişilerin hangi nitelikte insanlar olduğunu adım adım yansıtmaya çalışır.

Eserde, yabancı çocuğun yaka kısmında yer alan Гр. А. К. К. harflerine özellikle dikkat çekilir. Boris, arkadaşı uyuduğu sırada gördüğü bu harflerin ne anlama geldiğini ya da hangi kuruma ait olduğunu çözemez. Yazar, hainin gerçekleri gizleme konusundaki tutumunu, çocuğun kaçamak cevapları, köşeye sıkıştığını anladığı anda yalana ve hileye başvurmadaki rahatlığıyla yansıtır. Ayrıca yabancı çocuğun yaşı küçük olmasına rağmen sigara içtiği görülür. Çocukların sağlıklarına önem verilen bir dönemde çocuğun sigara gibi kötü bir alışkanlığının olması, onun yazar tarafından olumsuz bir karakter olarak tasvir edildiğinin diğer bir göstergesidir.

Boris yol arkadaşı ile ormanda geceledikleri günün sabahında su içeceği bir dere bulmak için etrafı dolaşır. Derenin kenarında nal izlerine ve Bolşevik rozetine

¹⁴⁰⁹A.y.

¹⁴¹⁰Bolşevik Donanma Komutanları M. P. Sablin ve R. F. Sivers.

¹⁴¹¹Gaydar, A. (1971). a.g.e., 216.

¹⁴¹²A.g.e., 216, 217.

denk gelir. O anda Bolşeviklerin yakınlarda olduğunu anlar ve hemen arkadaşını uyandırmaya gider. Ancak arkadaşı onunla aynı heyecanı paylaşmaz, korkudan olduğu yerde donuklaşır. Okur bu alıntıda, yabancı çocuğun Beyazlardan olduğunu açıkça anlar:

*“Kızıllar! diye yan taraftan ona doğru koşarken var gücümle bağırdım. O, sanki arkasından silah sesi işitmiş gibi kıvrılarak yana doğru fırladı ve korkudan çarpılmış yüzüyle bana doğru döndü. Ancak karşısında sadece beni görünce doğruldu ve korkusunu açıklamaya çalışarak öfkeli bir şekilde konuştu: —H-haay lanet olası... Kulağımın dibinde çığlık attın... Başlangıçta kim olduğunu anlamadım.”*¹⁴¹³

Boris, Kızılların çok yakında olabileceklerini, bu nedenle hemen yola çıkmaları gerektiğini söylediğinde arkadaş karşı çıkmaz. Ancak kurnazlığıyla ikisinin birlikte köye gitmelerinin tehlikeli olabileceğini, orada Kızılların olmaması halinde en azından birinin güvende olmasını istediğini belirtir. Boris’in ormanda kendisini beklemesini söyler ve köyü gözlemlemek için gider. Yazar, hain çocuğun ılımlı görünen ancak altında farklı amacı olan bu tavrıyla okuruna, düşmanın hiçbir an pes etmediğini ve hedefinden sapmadığını göstermek ister. O anda Boris tüm iyi niyetiyle arkadaşının kendisini düşündüğünü zanneder: *“İyi bir delikanlı, diye düşündüm o gittiğinde. — Biraz tuhaf ama iyi biri. Başka biri olsa tehlikeye diğerini atardı ya da kura çekmeyi teklif ederdi, ama bu kendi gitmeye gönüllü oldu.”*¹⁴¹⁴ Ancak arkadaş daha bir saat olmadan çakısıyla bir mızrak gibi sivrilttiği ve her an karşısındakine fırlatacakmış gibi tuttuğu bir sopayla geri döner. Askerlerin köye gitmediğini ve farklı bir yoldan devam ettikleri yalanını uydurur. O anda Boris, bir şeylerin yolunda gitmediğini hisseder. Arkadaşının köye gidip bir şeyleri soruşturup tekrar gelmesi için iki saatten fazla zamana ihtiyacı varken bir saatte geri gelmesi, yalan söylediğini göstermektedir: *“Ne düşünmem gerektiğini bilmeden durdum. Demek ki doğru, demek ki Kızıllar hala köydeydi. Demek ki yol arkadaşım beni kandırmıştı.”*¹⁴¹⁵

Boris, arkadaşının ihanetini anladığı sırada içinde önemli parti evraklarının olduğu paltosunu, arkadaşını beklediği ormanlık alanda unuttuğunu fark eder. Paltoyu almaya gittiği sırada yakınlardan köylülerin sesinin geldiğini işitir ve soru sormaya dahi fırsat bulamadan kendisini gizlice takip eden arkadaşının saldırısına uğrar. Aldığı darbe ile yere yıkılan Boris, arkadaşının paltosundaki evrakları çıkardığını görür.

¹⁴¹³A.g.e., 218.

¹⁴¹⁴A.g.e., 220.

¹⁴¹⁵A.g.e., 222.

Doğrulamak ister ve o anda arkadaşının şu sözleriyle iyice şaşkına döner: “*Sen hala gebermedin mi? diye soğuk bir ses tonuyla sordu. — Köpek seni, kendine arkadaş buldun ha! Don’a gidiyorum, ancak senin köpoğlu Sivers’ine değil, General Krasnov’un yanına gidiyorum.*”¹⁴¹⁶

Eserin sonunda hain çocuğun, Kızılların Petrograd’daki iktidarını devirmeye çalışan General Krasnov’un ordusuna katılacağını söylemesiyle her şey çözüme kavuşur. Arkadaşının bir hain olduğundan emin olan Boris, o andan itibaren onu “yol arkadaşım” yerine “düşmanım” diye nitelendirir. Babasının kendisine verdiği silahla onu vurur.

Gaydar, haylaz ve tembel bir öğrenciden gerçek bir Bolşevik yarattığı bu eserinde, hem Sovyetler Birliği’nin sorumluluk sahibi itaatkâr çocuklarını hem de vatan hainlerini yansıtır. İyi örneğin yanında kötüyü de sunarak okura her iki konumda da olması ve yapılması gerekeni gösterir. Kahramanı Boris’i birçok hataya sürükleyerek sonunda doğruyu bulmasını sağlar. Kahramanının karşısındakine koşulsuz güvenmesini eleştirir. Bu eleştiride, bir Sovyet çocuğunun her zaman uyanık ve her an tehlikeye karşı tedbirli olması gerektiği hissedilir. Düşmanın çocuk yaşta bile olsa tehlikeli ve güvenilmez olduğunun altı çizilir. Sovyetler Birliği’ne ihanet edenlerin ise en kötü cezaya çarptırılacağı mesajı verilerek dönemin hainler konusundaki sert tavrını yansıtır.

4.6. Stalin Dönemi Çocuk Öykülerinde Ana Motifler

4.6.1. 1917’nin Çocukları: Rusya’da Ekim Devrimi ve Devrim Öncesi Yaşam

Çar II. Nikola’nın, 1800’lü yıllardan itibaren ülke içinde süregelen memnuniyetsizliği görmezden gelmesi, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde ilk olarak işçi kesiminde çara ve otokrasiye duyulan nefretin şiddetlenmesine ve ardından 1905 Devrimi’ne neden olur. Ülke genelinde grevlerin ve ayaklanmaların yanı sıra Birinci Dünya Savaşı’nda cephelerde yaşanan büyük kayıplar ve ordu içinde zafere duyulan inancın zayıflaması da Çarlık Rusyası’nın yıkılıp Sovyetler Birliği’nin kurulmasıyla sonuçlanan 1917 Ekim Devrimi’ne zemin hazırlar.

Rusya’da demokratik ve sosyalist sloganlarla, büyük vaatlerle başlayan devrim hareketi, yüksek idealleri, umutları ve milyonlarca insanın “*Halklara Barış! Köylülere*

¹⁴¹⁶A.g.e., 224.

Toprak! İşçilere Fabrika! Emekçiler İçin Özgürlük ve Eşitlik!” gibi sosyal yenilenmeye ve kurtuluşa olan inancını taşısa da ülkede keskin fikir ayrılıklarına yol açar.¹⁴¹⁷ Toplumun bir kesimi, devrimle ülkenin otokrasiyi geride bırakıp liberal ve özgür bir seçim yaptığını belirtirken diğer kesimi ise tam aksine Rusya’nın devrimle felakete sürüklendiğini, vaat edilen değişimin gerçekleşmediğini, aksine geçmiş yaşamın daha acımasız koşullarla sürdüğünü dile getirir:

“Devrim, (...) hemen eski rejimin takip ettiği yoldan saptı, o çürük, aç gözlü yaşamdan... Ancak bir süre sonra krallık düzeninin takıldığı yerlerde takıldı, aynı hayvanların dayanılmaz ağırlığı taşıdığı, kuzu kılığına girmiş aynı kurtların bizi yönettiği ve güzel hayat hakkında aynı kelimelerin edildiği ve aynı sözlerin verildiği yerlerde...”¹⁴¹⁸

26 Ekim 1917 tarihinde Lenin’in önderliğinde Bolşevikler, “*Tüm İktidar Sovyetlere!*” sloganıyla Geçici Hükümet’in yerini alır. Bu andan itibaren insanlara, kurtuluşa ermenin ancak Rus devriminin açmış olduğu yoldan gitmeleri ile mümkün olacağı fikri empoze edilir:

“Rus devriminin öğrettiği şudur ki, emekçi haklar ancak savaşın demir kaskacından, açlıktan ve büyük toprak sahipleri ile kapitalistlerin boyunduruğundan kurtulup Sosyalist Devrimci ve Menşeviklerden uzaklaşarak, bu partilerin düşmanla iş birliği içinde olduğunu fark edip burjuva ile her türlü uzlaşmayı geri çevirerek ve devrimci işçilerin saflarına korkusuzca geçerek kurtuluşa ereceklerdir.”¹⁴¹⁹

Bu dönemde halkın, hedeflenen kurtuluşa ulaşması ve devrimin geniş kitlelere nüfuz edebilmesi için devrim düşmanlarına dikkat çekilir. Lenin, önceki tüm devrimleri yok eden ve sosyalizm için tehdit oluşturan parti düşmanlarının kim olduğunu açıklar: “Bizim asıl düşmanımız, küçük burjuva, burjuva alışkanlıkları, ekonomik ilişkileri, küçük mülk sahipleri ve kapitalizmi savunanlardır...”¹⁴²⁰ 1924 yılında Stalin, “Eski toplumdan devraldığımız ve milyonlarca emekçinin zihnini tutsak alan tutumlar ve alışkanlıklar sosyalizmin en tehlikeli düşmanıdır” diyerek Lenin’i destekleyen bir açıklamada bulunur. Rusya tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan tarih uzmanı Orlando Figes, her iki liderin özellikle vurguladığı bu halk düşmanlarının gerçekte yönetimin bir tasarısı olduğunu belirtir. Bu dönemde Beyaz Ordu’yu ve çarlık

¹⁴¹⁷Daryalova, L. N. (1998). *Russkaya literatura XX veka posle oktyabrya. Dinamika razmejevaniy i shojdeniy. Tipi tvorçestva (1917-1932)*. Kaliningradskiy gosudarstvennyy universitet, Kaliningrad, 16.

¹⁴¹⁸Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 486.

¹⁴¹⁹Lenin, V. İ. (2007). *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*. 3. Baskı. Eriş Yayınları, 100.

¹⁴²⁰Dobronojenko, G. F. (1997). *Klassoviy protivnik diktaturı proletariata: Krestyanskaya burjuaziya ili melkoburjuaznoye krestyanstvo (İdeologiya i praktika bolşevizma 1917-1921 gg.)*. *Rubej*, No: 10-11, 147.; Fomin, D. V. (2018). *Tema revolyutsii v detskoy knige 1920-h godov. Bibliotekovedeniye*, T. 67, No: 1, 61.

rejimini destekleyen kişilere, burjuva yaşam biçiminin kalıntısı olarak görülen toprak ağası, tüccar, “kulak” köylüler, küçük esnaf ve aydınlara yönelik yıldırma politikası uygulandığını açıkça dile getirir. Bu süreci, “*proleterya diktatörlüğüne aykırı ve muhalif bütün sesleri susturdular*” sözleriyle özetler.¹⁴²¹

Çarlık Rusyası’ndan Sovyetler Birliği’ne geçişte Sovyet halkını, geçmişin kötülüklerinden uzaklaştırıp sosyalist anlayış doğrultusunda yeniden şekillendirerek aktif bir yaşama dahil etmek, yeni bir kültür yaratmak, toplumun genel kültür seviyesini yükseltmek bu dönemin genel politikasını oluşturmaktadır.¹⁴²² Bu açıdan halkın bilincini, ahlakını, inançlarını, gelenek ve göreneklerini, alışkanlıklarını da içine alan ve radikal bir değişimi öngören “kültür devrimi”, sosyalist insanın ayrılmaz bir parçası ve yeni Rus toplumunu yaratmanın en önemli koşulu olarak kabul edilir.¹⁴²³

“Kültür devrimi” adı altında yeni Sovyet insanının yaratılması, din, dil, eğitim, sanat, aile, mülkiyet hakkı, kentsel planlama, yönetim biçimi, toplumsal hiyerarşide eşitlik ve cinsiyet rolleri, kamu kurum ve kuruluş ağlarının genişlemesi, kolektif düzen gibi sosyal yaşamın her alanında değişimler yapılır.¹⁴²⁴ 1920’lerin sonunda ise “kültür devrimi” Stalin’in “savaş komünizmi”nin etkisi altında sürdürülür.¹⁴²⁵

1917 Ekim Devrimi’nin ardından yaşanan bu kültürel dönüşüm, edebiyat, müzik, tiyatro, resim, mimari, heykel gibi 20. yüzyıl Rus sanatının tüm alanlarını etkiler.¹⁴²⁶ Bu dönemde çocuk edebiyatının doğası kökten değişerek toplumsal ve ahlaki bir içeriğe bürünür, komünist ideoloji ile zenginleşir. Çocuklara tarihsel süreci ve sınıf mücadelesini aktarmak, gelecek nesilde devrimci proleter kimliği uyandırmak, kaleme alınan eserlerde sıradan halkın yaşamını yansıtmak hedeflenir.¹⁴²⁷ Çağdaş araştırmacılardan S. Maslinskaya, söz konusu makalesinde devrimin çocuk edebiyatına kazandırdığı yeni çehreyi şu sözlerle aktarır: “*Ekim Devrimi sayesinde*

¹⁴²¹Figes, O. (2011). a.g.e., 47, 49.

¹⁴²²Amgalanova, M. V. (2017). Formirovaniye sovetsskoy sistemy upravleniya sferoy kulturny v 1920-e gody: İstoriko-kulturoloģičeskiy aspekt. *Kultura i tsivilizatsiya*, Tom 7, No: 6, 206.

¹⁴²³Frolov, A. A.-Aksyonov, S. İ. (2019). Kulturnaya revolyutsiya v SSSR: İdeologiya, praktika, rezul’tatı (1920-1930-e godı). *Revolutsiya i evolyutsiya: Modeli razvitiya v nauke, kulture, obščestve*, 220.

¹⁴²⁴Erşova, G. G. (2017). Kulturnaya revolyutsiya kak mehanizm transformatsii obščestva. *Epoha sotsialističeskoj rekonstruktsii: İdei, mifi i programmi sotsialnih preobrazovaniy: Sbornik naučnih trud.* (Red. L. N. Mazur). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo universiteta, 386.

¹⁴²⁵Brigadina, O. V. (2009). Kulturnaya revolyutsiya v sovetsskoy rossii: Tseli, metodı, rezul’tatı. *Pratsı ğistarichnaga fakulteta BDU*, No: 4, Belorusskiy gosudarstvenniy universitet, 93.

¹⁴²⁶Frolov, A. A.-Aksyonov, S. İ. (2019). a.g.m., 222.

¹⁴²⁷Maslinskaya, S. (2017). Nasledstvo i nasledstvennost evolyutsiya kritiki russkoy detskoy literaturı 1910-1920-h godov. *Revue des études slaves*, 238.

*çocuk edebiyatı, ikinci kez hayat bulur, devrim ona ideolojik özünü verir ve kendi üslubunu belirlemesini sağlar, bu da sanattaki en önemli ilkedir.”*¹⁴²⁸

1930'lardan itibaren de Sovyet çocuk edebiyatı yazarlarının yaratma süreci sansür engeline takılır. Bu nedenle birçok çocuk edebiyatı yazarı eserlerinde Rus-Japon Savaşı ve 1905 Devrimi gibi daha güvenli buldukları konulara yönelirler.¹⁴²⁹ Özellikle bu yıllarda önem kazanan tarihi roman türünde yazılan eserlerdeki artış bu durumu kanıtlar niteliktedir. Dönemin mizah yazarlarından V. P. Katayev de tarihi roman türünde kaleme aldığı *Ufukta Beyaz Bir Yelkenli /Yalnız Başına Beyaz Bir Yelkenli* (*Белеет парус одинокий*, 1936) adlı eserinde Sovyet tarihine ışık tutar. 19. yüzyıl şairlerinden M. Yu. Lermontov'un on sekiz yaşında Peterburg'da okumaya geldiği sırada kaleme aldığı *Yelkenli*¹⁴³⁰ (*Парус*, 1832) adlı şiirinin “*Yalnız başına beyaz bir yelkenli /Denizin mavi sisinde./ Nedir uzak ülkede aradığı? /Vatan sınırına ne fırlatıyordu?.. /Dalgalar salınır, rüzgar uğuldar,/ Direkse bükülür ve gıcırda.../Ne yazık ki o mutluluğu aramaz,/ Ama mutluluktan da kaçmaz!/ Altından gök mavisi ışıklar / Üzerinde altın renkli güneşin ışınları süzülürken.../O, asi ise fırtına istiyor,/ Sanki huzur varmış gibi fırtınalarda!.”* dizelerinden etkilenerek eserini isimlendirir.¹⁴³¹ İç dünyasına yalnızlık ve belirsizlik gibi duyguların hakim olduğu şairin, huzuru fırtınada aradığı gibi Katayev'in de belirsiz Rusya'nın akıbetinin devrimle son bulacağına inandığı belirtilebilir. Yazar, devrime öncülük eden Potemkin Zırhlısı Ayaklanması üzerinden Çarlık Rusyası'nı, otokrasiyi ve Odesa'da gelişen huzursuzluğu lirik bir anlatımla yansıtır.

Potemkin Zırhlısı Ayaklanması, 1905 yılında “Kanlı Pazar” olayından sonra otokrasiye karşı direnişin en önemli simgesidir ve 1917 Ekim Devrimi'ne giden sürecin ilk adımını oluşturmaktadır. Rus-Japon Savaşı (1904-1905), deniz erlerinin kötü çalışma koşulları, kışla disiplinin ağırlığı, hakaret, aşağılanma, şiddet odaklı ast-üst ilişkisinin yanı sıra haksızlıklar ve kötü koşullar nedeniyle sabrı tükenen deniz erlerine bozuk ve kurtlanmış eti yemeleri konusunda verilen emir bardağı taşıran son damla olur.¹⁴³² Çıkan ayaklanmada gemi, asker ve tayfalardan oluşan bir komitenin

¹⁴²⁸A.g.m., 239.

¹⁴²⁹Russell, R. (1978). a.g.e., 290.

¹⁴³⁰Lermontov, M. Yu. (1982). *Parus*. M: Malış, 5.

¹⁴³¹Şanski, N. M. (1990). *Stihotvoreniye M. Yu. Lermontova “Parus”*. *Lingvistiçeskiy analiz hudojestvennogo teksta*. L: Prosveşçeniye Leningradsoye otdeleniye, 338.

¹⁴³²Genkin, İ. (1925). *Vosstaniye na bronenoostse “Potemkin Tavriçeskiy”*: *K dvadtsatiletiyu vosstaniya*. M: Molodaya gvardiya, 3-12.

kontrolüne geçerek Odesa şehrindeki işçi grevlerinde yer alır. Ancak baskılar sonucunda gemi ve mürettebat, Romanya'nın Köstence Limanı'na sığınmak zorunda kalır ve böylece direniş son bulur.¹⁴³³

Katayev, 1905 Devrimi sırasında Potemkin Ayaklanması'ndan esinlenerek ele aldığı ve kapitalizmin ağır dokusunu hissettirdiği bu eserinde, karakter seçiminden şehrin sosyal ilişkilerine kadar her şeyi detaylandırır. Birçok araştırmacı, eserin okurda yarattığı yüksek coşkuya, eserin temelinde yatan olguların gerçekliğine, yazarın mizah konusundaki ve kahramanların psikolojik çözümlemelerindeki başarıya değinerek yeni bir Katayev'in doğduğunu belirtirler.¹⁴³⁴

Katayev, 1930'lu yılların konu seçimindeki yazım geleneğini sürdürürken çocuk edebiyatının genel ilkelerinden de ayrılmaz. Eserde olaylar lirik, yalın, neşeli, renkli, heyecan verici ve çocuk dünyası ile uyumlu bir anlatımla aktarılır. Ayrıca yalınlık, doğallık, üslubundaki kesinlik, nesnelerin somut tanımı, doğa tasvirleri, çağrışımlar aracılığıyla anlatımını renklendiren yazar, günümüz çocuk edebiyatına yakın bir tutum sergiler.¹⁴³⁵ Bu dönem sanatındaki zıtlıklarla dikkat çeken Katayev, otobiyografik özellikler taşıyan söz konusu eserinde, Odesalı iki çocuğun yaşamı üzerinden anlatımını sürdürür.¹⁴³⁶ Toplumun farklı kesiminden çocukların birbirleriyle olan ilişkisini gözler önüne serer. Eserlerinde, dönemin diğer çocuk edebiyatı yazarlarının yetişkin gibi davranan, ahlaklı, sağduyulu ve ağırbaşlı kız ve erkek çocuklarını değil, afacan, keyfi davranışları ile dikkat çeken, daha da önemlisi çocukluğunu muhafaza eden çocuk tiplerini yansıtır.¹⁴³⁷ Okuru, akıllı ve ailesinin himayesi altında büyüyen, gerçek yaşamın acı yönlerini görmeyen Petya ile deniz kıyısında küçücük bir kulübede fakirliği sonuna kadar yaşayan, dedesi ve ağabeyi Terenti dışında kimsesi olmayan ve hayatta kalabilmek için erkenden olgunlaşan Gavrik'in, Potemkin Zırhlısı'nın subaylarından Rodion Jukov ile karşılaşmaları ve ardından çocukların farklı ama devrim sürecinde birleşen yaşam hikayelerine götürür. Yazar, sekiz yaşlarındaki bu çocukların yaşadıkları serüvene dahil ettiği okura, Çarlık Rusyası'nın o dönemdeki siyasi ve sosyal yaşamını görme fırsatı sunar.

¹⁴³³A.g.e., 60, 63.

¹⁴³⁴Galanov, B. (1989). a.g.e., 58.

¹⁴³⁵Braynina, B. (1960). a.g.e., 57, 59.; Russell, R. (1978). a.g.e., 295.

¹⁴³⁶Spector, İ. (1943). Contemporary Russian Literature: Katayev, Tolstoy, Sholokhov. *The English Journal*, Vol. 32, No. 6, 298.

¹⁴³⁷Zubareva, E. E.- Pahomova, Z. P. (1976). a.g.e., 268.

Katayev, tarihi gerçekler ışığında devrim öncesi Rusya’da kapitalist düzene eleştirisini, Petya ile Gavrik’in dış görünüşlerinden, ailelerine, hatta yaşam biçimlerine kadar sinen sınıf farkına değinerek yansıtır. Yazar ilk olarak, Nikolayev Bulvarı’nın arkasında yaşayan kesimin zenginliğine, orada her şeyin farklı olduğuna, insanların sık sık tiyatro ve seyahatlere gittiklerine, hatta kendilerine ait hizmetçilerinin olduğuna değinerek Rus toplumunun üst zümresini tasvir eder. Bu zümreyi kısaca anlatıp okurun dikkatini, daha yakından tanıdığı orta halli insanların yaşamına çeker. Bu kesimden olan Petya hayalperest bir çocuktur, entelektüel bir ailede yetişir. Yazar, Gavrik ile de Odesa’nın yoksul mahallerini, sokaklarını, kısacası şehrin farklı bir yüzünü tanıtır. Eserde Gavrik’in şehre balık götürme yolculuğunun tasviri sırasında kullanılan kısa ama net detaylar, okurda dokuz yaşındaki kahramanın, Odesalı işçi bir ailenin çocuğu olduğu izlenimini uyandırır.¹⁴³⁸

Katayev, çocuk kahramanlarının arasında ekonomik koşulların neden olduğu uçurumu yansıtarak iki farklı Rusya’yı resmeder. Petya ekonomik açıdan orta halli bir ailede geçim sıkıntısı çekmezken, Gavrik ve ailesi mücadelenin tam merkezindedir ve kapitalizmin ezdiği kesimin en parlak temsilcilerindendir. Uyurken üstlerine örtecek battaniyeleri, karınlarını doyuracak yemekleri, küçük ve harabeyi andıran, yokluk içindeki kulübeleri dışında bir şeyleri olmayan Gavrik ve ailesinin yaşamlarını sürdürmek için mücadele etmekten başka çareleri yoktur. Hatta dedesinin yanı sıra dokuz yaşındaki Gavrik de çalışmak zorundadır: “*Gavrik dokuz yaşını yeni doldurmuş olmasına rağmen dedesi balık satmak gibi böyle önemli bir işi torununa kolayca emanet etmişti. Torununa çok güveniyordu. Anlayacak yaştaydı, artık küçük bir çocuk değildi.*”¹⁴³⁹

Gavrik, evin geçimini sürdürmek için balık tutmanın yanı sıra pazarda hamallık yapıp, aşçı kadınların dolu ve ağır sepetlerini cüzi bir ücret karşılığında taşır. Gar işçilerine yardım eder. Para kazanmadığı günlerde ise kilisenin kapısında cenaze sahiplerinin kendisine yiyecek bir şeyler vermesini bekler ya da askerlerden ekmek dilenir. Yaşamın tüm acımasızlıklarına, insanların onu ve dedesini hor görüp küçümsemesine, büyük bir emek ve zahmetle tuttıkları balıklara karşı tüccar kesiminin hak ettikleri parayı vermemelerine, üstelik onları kendilerine borçlandırarak derin bir kara deliğe çekmelerine katlanır. Gavrik ve dedesi toplum tarafından bir

¹⁴³⁸A.y.

¹⁴³⁹Katayev, V. (1959). *Beleyet parus odinokiy*. M: Detskaya literatura, 81.

hiçmiş gibi görülürler. Yaşam, onlara hayatta kalma mücadelesi dışında bir lükse izin vermemektedir. Anlatıcı konumundaki yazar, Gavrik'in yaşam karşısındaki bir sıfır yenik skorunu şu sözlerle dile getirir: “Görüldüğü üzere, Gavrik'in yaşamı, tıpkı yetişkin bir insanda olduğu gibi ağır işlerle ve kaygılarla doluydu, yine de onun sadece dokuz yaşında bir çocuk olduğunu unutmamak gerekir.”¹⁴⁴⁰

Çocuklar arasındaki bu uçurum, onların hayal dünyalarında bile ortaya çıkmaktadır. Petya'nın günü kurtarmak için babasına uydurduğu küçük yalanlar dışında geleceğe dair herhangi bir düşüncesi yokken, Gavrik ileride kendisine çok para kazandıracak ve çevresindeki insanların ona saygı duymasını sağlayacak bir meslek sahibi olmayı hayal eder. Anlaşılabileceği üzere Rusya'da yaşam, adeta sadece zenginler için kurulu bir sistemi anımsatmaktadır. Kapitalizmin zengini destekleyip fakiri süründürdüğü açıktır. Gavrik'in gümüş apoletli generalin, tüm yalvarışlarına rağmen bir kâtipi dövdüğünü gördüğü, yazarın o anda sıradan Rus insanını temsil eden kâtime ilahi bir anlam yüklediği sahne, zengin fakir arasında baskıya dayalı ilişkiyi yansıtmaları açısından ilgi çekicidir:

“— Ne dikiliyorsun köpoğlu? Ne di-ki-li-yor-sun? (...) Sıradan bir asker gibi hazır ola geçen, başını sallayan, fal taşı gibi açılan ve parlak köylü gözleri olan kâtip şöyle mırıldandı: —Affedersiniz, ekselansları! Bu son! Bu, kâtipi gökyüzünden dünyaya cezasını çekmesi için sürgün edilen günahkâr melekler gibi tuhaf, güzel, bununla birlikte acınası bir varlığa dönüştürdü.”¹⁴⁴¹

Yazar bu alıntıda, insanlığı sorgulamanın yanı sıra insanların para düşkünlüğüne, her geçen gün biraz daha artan maddi sefahate ve hırslarına, kumar tutkularına, alkol batağına düşen tüccarlara, çalışmadan, emek göstermeden fakiri ezerek para kazanan sözde aydın kesimine de dikkat çekerek toplumdaki ahlaki yozlaşmayı ortaya çıkarmaktadır. Toplumun zengin kesiminin sefahat içindeki yaşamı, alt kesimi hor görmesi, yönetimin ise tüm bu haksızlıklara ses çıkarmamasının halkta uyandırdığı öfke, Petya'nın teyzesinin isyan dolu şu sözlerinden anlaşılmaktadır:

“— Biz, ne mi yapabiliriz? — diye teyze bir anda yüksek ve anlaşılır bir sesle bağırdı. — Biz, her şeyi yapabiliriz, hem de her şeyi! Sadece istersek ve korkmaksak tabi. Alçağın alçak, hırsızın, hırsız, korkağın ise korkak olduğunu gözlerinin içine bakarak söyleyebiliriz... Ancak biz, bunun yerine evlerimizde oturup sessiz kalıyoruz! Aman Tanrım, aman Tanrım, talihsiz Rusya'nın

¹⁴⁴⁰A.g.e., 94, 95.

¹⁴⁴¹A.g.e., 97, 98.

akıbetini düşünmek korkunç bir şey! Yeteneksiz generaller, yeteneksiz bakanlar ve de yeteneksiz bir çar...”¹⁴⁴²

Katayev, muhafazakâr, içe kapalı ve kapitalizmin hüküm sürdüğü Çarlık Rusyası’na her yönden saldırır. Ülkedeki durağan ve alışılmışlığın ötesine geçemeyen yaşama, insanların inanç konusunda duyduğu tereddütler üzerinden dikkat çeker. Eserde Gavrik’in dedesi, her zorlukta sığındığı ikonların kendisine yardım etmediğini gördüğü halde bir alışkanlığı sürdürür gibi dini ritüeli yerine getirir:

“Dedesi uzun zamandır ne Tanrı’ya ne de şeytana inanıyordu. Yaşamında her ikisinden de ne iyilik ne de kötülük görmüştü. Ancak mucize yaratıcısı Aziz Nikola’ya inanıyordu. Zor ve tehlikeli mesleği olan bir insana yardım eden bu Azize nasıl inanılmasın ki? Ne de olsa dedenin yaşamında balıkçılıktan daha önemli başka bir işi olmamıştı. Ancak, doğrusunu söylemek gerekirse, son zamanlarda aziz bir şeyleri boşlamaya başlamıştı. Dedenin, biraz daha genç olduğu zamanlarda iyi bir balıkçı takımı, yelkeni ve gücü vardı, bu nedenle aziz hiç yardım etmemişti. (...) Ancak dede yaşlandıkça, azizin de daha az faydası olmuştu.”¹⁴⁴³

Katayev toplum eleştirisini, eserde Çarlık Rusyası’nda yapılan dini baskıyı ve katliamları yansıtarak sürdürür. Diğer inançlara özgürlük tanımayan ve bir anda galeyana gelen grubun kapı kapı gezerek kendilerinden olmayan insanlara saldırdıkları anda Öğretmen Baçey’in evine sığınan Yahudi komşusunun sözleri, dönemin diğer millet ve inançtan olan insanlarına karşı insanlık dışı tutumunu ortaya çıkarır. Yazar, Sovyetler Birliği’nin özgür ve kozmopolit yapısının önemini bu örnek üzerinden okuyucuya hissettirir:

“— Bay Baçey! (...) Biz her zaman iyi komşuyduk!.. Acaba insanlar, farklı bir Tanrıları olduğu için suçlu mu oluyorlar? Kadın, bir anda dizlerinin üzerine çöktü. — Çocuklarımı kurtarınız! — diyerek hüüngür hüüngür ağladı ve korkuyla bağırmaya başladı. —Varımı yoğumu yağmalasınlar, ancak çocuklarıma kıymasınlar!”¹⁴⁴⁴

Katayev, kapitalizm ile gelen eşitsizliğin, toplumsal ayrışmanın ve adaletsizliğin sona ereceğinin sinyallerini, eserde özgürlüğün sembolü olarak ortaya çıkan “beyaz yelkenli” leitmotifi ile yansıtır. Odesa kıyılarında belli belirsiz ortaya çıkan Potemkin Zırhlısı’nın silüeti yaklaşmakta olan değişimin habercisidir. Halkın gizliden gizliye direnişçilere destek olduğu görülür. Devrimin en önemli simgelerinden olan deniz eri Rodion Jukov, çarın askerlerinden kaçtığı sırada Petya ve babası Baçey’in bindiği arabaya sığınır. Gavrik ile de yine bir kaçış

¹⁴⁴²A.g.e., 216.

¹⁴⁴³A.g.e., 107.

¹⁴⁴⁴A.g.e., 273.

anında karşılaşır. Denize atladığı sırada Gavrik'in ağına takılarak ölümden kurtulur. Eserde deniz eri ve direnişlerin ortaya çıktığı anda beliren Gavrik'in ağabeyi Terenti ise komiteye bağlı ve 1917 Ekim Devrimi'ne giden yolda cesur işçi kesiminin yükselen sesidir. Katayev, uzun süre halkın gizlice bilinçlenmesi ve gerçekleri görmesi sonucunda patlak veren 1905 Devrimi'ni şu sözlerle açıklar:

“1905 yılıydı, ilk Rus devriminin yılıydı. Bütün dilenciler, yoksullar, haksızlığa uğrayanlar çarlık rejimine savaş açtılar. Balıkçılar da bu mücadelede ilk sıralarda yer aldı. Çetin bir mücadele başladı: Bu yaşam için değil, ölümüne bir mücadeleydi. Bu mücadele (insanlara) kurnazlığı, ihtiyatlılığı, uyanıklığı ve cesareti öğretti.”¹⁴⁴⁵

Devrimle birlikte çocuk edebiyatında tarihi konuların yanı sıra eski rejim savunucuları olumsuz ve karanlık imgeler aracılığıyla tanıtılarak gizli düşmanların varlığına dikkat çekilir. Böylece eski rejim, korku ve saldırganlığı çağrıştıran bir kült haline dönüşür.¹⁴⁴⁶ Sovyet halkının her zaman düşmanla savaşmak zorunda kaldığı vurgulanarak iki açıdan çocuklar savaş ortamına hazırlanır. Bazı yazarlar, Sovyetler Birliği'nden önceki yaşam biçimini ve haksızlığın simgesi olan kapitalizmi anlatırken bazıları da Beyazlar ve diğer düşmanlarla mücadelede savaş sahnelerini açıkça yansıtırlar.¹⁴⁴⁷

1930'lu yılların çocuk edebiyatında eserleriyle dikkat çeken ve devrim sürecini birebir yaşayan A. P. Gaydar da kendi çocukluk izlenimlerini aktardığı *Okul (Школа, 1929)* adlı uzun öyküsünde devrim öncesi Rusya'yı ve devrim sürecini ele alır.

Gaydar, devrim öncesi süreçte doğup büyüdüğü Arzamas şehrini bir masal anlatır gibi tanıtmaktadır. Otuza yakın kilisenin bulunduğu bu şehirde çan seslerinin her şeyi bastırdığını ifade eder. Gaydar, şehrin yapısına ve kilise sayısının bu kadar fazla olmasına duyduğu öfkeyi, şehrin manastıra benzediğini, burada ayyaş birinin bile bir anda papaz olabileceğini, insanların ise bu duruma kolaylıkla inanacağını, papazların kör, topal ya da kambur kişileri mucizeleri ile iyileştirebildiklerini ironik bir dille anlatır. Bu anlatım tarzıyla, geçmişteki her şeyin çok geride kaldığını, akla hayale sığmayan olaylara ev sahipliği yapan Çarlık Rusyası üzerinden ülkeye yeni bir soluk ve anlayış gelmesi gerektiğini vurgular.

¹⁴⁴⁵A.g.e., 174.

¹⁴⁴⁶Figes, O. (2011). a.g.e., 65.

¹⁴⁴⁷Gluşçenko, İ. (2019). 'Predannaya revolyutsiya': Taynoye poslaniye knigi Arkadiya Gaydara. *İlcea/* 36, 3.

Gaydar, şehrin düzenindeki karmaşanın eğitim sisteminde de sürdüğünü, çocuk kahramanı Boris'in din derslerine gelen papazın her olaya ilahi bir ceza uydurma konusundaki başarısını dile getirerek gösterir. Böylece dönemin eğitim sistemini ironik bir dille eleştirir:

“Örneğin Papaz Gennadi'nin büyük bir usta olduğunu söylemek gerek. Farz edelim ki, geçen hafta izin kağıdım olmadan sinemaya gittiğimi öğrense, o anda hafızasını yoklayıp muhakkak buna benzer kabahat işleyen bir kişinin hak ettiği ilahi cezayı hemen bu hayatta çekeceğine dair tarihi bir olay uydurduğunu düşünüyorum.”¹⁴⁴⁸

Görüldüğü üzere günlük olaylara göre şekillenen din, çocuklar üzerindeki etkisini kaybetmiştir. Eserde papazın komik bir şekilde tasvir edildiği belirtilebilir. Yazar, kendini dine adayan ve dünya hayatı ile bağıını koparan din görevlisinin, çıkarıcı kişiliğine ve şişmanlığıyla dönemin yağlı tüccarlarına benzediğine değinerek onların aslında görevlerini yerine getirmediklerini, sanılanın aksine yeme içme gibi dünyevi ihtiyaçlara cevap verdiklerini yansıtır. Ayrıca din dersi aracılığıyla çocuklara gelecek yaşamlarında doktor, tüccar ya da memur gibi toplumda saygınlık uyandıran meslekler seçmeleri tavsiye edilir. Çocukların maneviyattan, milli kültür ve değerlerden uzak, sadece maddi değerler bağlamında bir eğitim süzgecinden geçtikleri anlaşılır. Toplum içinde saygın bir meslek seçiminin önemini bir papazın söylemesi de çarpık kapitalist toplum düzeninin bir yansımasıdır. Gaydar'ın dini ve din görevlilerini basitleştiren bu tutumunun ardında, yazarın çocuk okurun zihninde yüceltilen dinin önemsizliğini vurgulamak istemesi yatmaktadır.

Gaydar, dönemin eğitim sistemindeki diğer bir yanlışın ise çocukların Fransızca öğrenmeleri olduğunu vurgular. Çarlık Rusyası'nda özellikle toplumun entelektüel kesimi arasında yaygın olan Fransızca öğreniminin, ülkenin batılı yönünü ve modernliğini simgelediğine inanılmıştır. Bu açıdan Gaydar, eğitim sisteminde karmaşaya neden olan bu yanlış yansıtarak Sovyetler Birliği ile tek ve ana dilde eğitimin önemine dikkat çeker. Ayrıca Çarlık Rusyası'nın eğitim sisteminde eylemden çok durağan, alışlagelmiş ve önemini kaybetmiş ritüeller olduğu açıktır. Eserde, Boris'in Bolşeviklere katıldığı andan itibaren kararlarını verebilen, vatana ve topluma faydalı bir çocuk olarak tasvir edilmesi, Çarlık Rusyası'ndaki tekdüzeliğin Sovyetler Birliği'nde eyleme geçme ve bilinçlenme gibi özelliklerle yer değiştirdiğini ortaya çıkarmaktadır.

¹⁴⁴⁸Gaydar, A. (1971). a.g.e., 98.

Gaydar da Katayev gibi toplumdaki sınıf farkına dikkat çeker. Çarlık Rusyası'nda insanlar arasındaki ayrımın ve toplumsal bölünmenin, mezarlıkta bile görüldüğünü ortaya çıkarır. Öyle ki toplumun fakir ya da orta kesimini oluşturan insanlar daha kötü yerlere gömülürken tüccar gibi zenginlerin daha iyi yerlere gömüldükleri anlaşılır:

“— İşte, burada bir itfaiyeci yatıyor... Geçen sene yanarak öldü, burada da kör Çurbakin'in mezarı var. Burada hep böyle kişiler var, ancak tüccarlar buraya defnedilmezler, onlar için iyi yerler tahsis edilmiştir... İşte, Sinyugina'nın büyükannesinin baş melek figürleri olan mezar taşı var. İşte, burada ise — Timka, güçlkle görülen tümseğe parmağıyla vurdu, — kendini asan biri de burda gömülü.”¹⁴⁴⁹

Görüldüğü üzere 1930'lu yılların çocuk edebiyatı yazarları, güvenilir bir liman olarak gördükleri 1905 ve 1917 devrimleri üzerinden Sovyetler Birliği'nin düşmanlarına, Çarlık Rusyası'na, toplumu esaret altına alan ve insanları ekonomik gelirlerine göre değerli kılan kapitalizmin “kültür devrimi” ile ortadan kaldırıldığına açıkça değinirler. Devrimin Sovyet halkına, iyi ve ferah bir yaşam sağladığına, toplumsal eşitsizliğe son verdiğine, insani ilişkileri ve değerleri maddiyattan uzaklaştırdığına dikkat çekerler. Çarlık Rusyası'ndaki kötü yaşam koşullarına, adaletsiz düzene, kapitalizmin Rus toplumunda ayrışmaya ve ahlaki yozlaşmaya neden olduğuna vurgu yaparlar. Gerçekleşen devrimleri, halkın uzun zamandır beklediği adalet kılıcı ya da sınırsız özgürlüğün anahtarı olarak yansıtırlar. Bu açıdan eserlerde didaktik ve yanlı bir anlatımın olduğu ve Sovyet propagandası yapıldığı açıktır.

4.6.2. Sovyetler Birliği'nde Çocuk Aile İlişkisi

1917 Ekim Devrimi ile birlikte Bolşevikler, toplumsal, kültürel ve ekonomik alanda yaptıkları reformlarla yeni bir yaşam biçimine öncülük ederler. Modern topluma geçişte burjuvayı ve geçmiş yaşamı anımsatan her kuruma savaş açarlar.¹⁴⁵⁰ Bu dönemde devrime ve parti ilkelerine zararlı olduğu düşünülen “aile” de mücadele edilen kurumların başında gelir.

Sovyet hükümeti, bencilliği ve bireysel çıkarları ön plana çıkaran, kadın ve çocukları baskılayarak toplumun kolektif bağlarını zayıflatan, içe dönük ve tutucu yapısıyla dinin, cehaletin ve önyargının kalesi olarak görülen, bu nedenle ülkede komünizmin inşasını zorlaştırdığı düşünülen aileyi burjuva geleneğinin bir uzantısı

¹⁴⁴⁹A.g.e., 131.

¹⁴⁵⁰Rabjayeve, M. V. (2004). a.g.m., 89.

olarak kabul eder.¹⁴⁵¹ Dönemin Eğitim Halk Komiseri A. V. Lunaçarski, eski rejimin en muhafazakâr kalesi olarak nitelendirdiği aileyi “topluma katkı sağlamayan, sadece kendi çıkarlarını gözetten ve bencil varlıklar yaratan” bir kurum olarak tanımlar.¹⁴⁵² “Özel yaşam alanı ilginizin dışında kalmaz, çünkü devrimin nihai hedefine ulaşacağı yer tam da burasıdır” sözleriyle sosyalist dönüşümün başlangıç noktasını işaret eder.¹⁴⁵³ Sovyetler Birliği’nin önemli teorisyenlerinden N. K. Krupskaya ise özel yaşam ya da kamusal yaşam şeklinde bir ayrımın toplumda ikililiğe neden olacağını ve komünizmin kolektifliği esas alan yapısına zarar vereceğini belirtir. Bu açıdan özel yaşama, sadece kamusal alanın denetiminde izin verilmesini uygun bulur. Sovyet eğitim düşünürü Z. İ. Lilina, bireyin sosyalleşmesinde en büyük engel olarak gördüğü aileyi, çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinden yola çıkarak değerlendirir. Ailede çocuklara aşılana bencil sevginin yerini, rasyonel ve komünist kardeşliğin alması gerektiğine değinir.¹⁴⁵⁴ Sovyetler Birliği’nin ilk kadın bakanı ve aynı zamanda feminist düşünce biçiminin önemli isimlerinden A. M. Kolontay da benzer bir tutum sergileyerek ailenin çocuğa burjuva değerleri aşıladığını, bu nedenle çocuk eğitimi devlet kurumlarının üstlenmesi gerektiğini belirtir. Dönemin önemli siyasi kişiliklerinin, teorisyen ve eğitimecilerinin görüşlerinden de anlaşılacağı üzere Sovyetler Birliği’nde aile kurumuna açıkça savaş açılır. Geleneksel aile modelinin yıkılmasına, ayrıca eşler, ebeveynler ve çocuklar arasında yeni ilişkilerin oluşmasına yönelik yeni aile mevzuatı oluşturulur.¹⁴⁵⁵ 18 Aralık 1917 tarihinde “Medeni Kanun, Çocuklar ve Mülkiyet Hukuku” (“О гражданском браке, о детях и ведении актов состояния”) ve 1918 yılında “Aile Kanunu” (“Семейный кодекс”) adlı kararnameyle ilk olarak erkeğin aile içindeki ataerkil otoritesi kaldırılır, kadın aile içindeki pasif konumundan özgürleştirilir, çocuklar ise değersiz bir varlık olmaktan ve ebeveynlerinin yaşlılık döneminin sadık bakıcısı rolünden kurtarılır.¹⁴⁵⁶ Lenin, uygulanan bu yaptırımları şu sözlerle özetler: “Sovyet iktidarı, kadınları erkeklerle eşit

¹⁴⁵¹ Tsınçenko, G. M. (2015). Politika v otnoşenii semi v pervıye godı sovetskoy vlasti. *Vestnik Nijegorodskogo universiteta imena N. İ. Lobaçevskogo*, Seriya: Sotsialniye nauki, No: 1 (37), 175.

¹⁴⁵² Carr, E. H. (1958). *Socialism in one country. 1924-1926*. Volume 1. New York: The Macmillan company, 30.

¹⁴⁵³ Fıges, O. (2011). a.g.e., 50.

¹⁴⁵⁴ A.g.e., 46, 50.

¹⁴⁵⁵ Tsınçenko, G. M. (2015). a.g.m., 174, 178.

¹⁴⁵⁶ Volkov, A. G. (1999). Evolyutsiya rossiyskoy semi v XX veke. *Mir Rossii*, No: 4, 52, 53.

kılan, evlilik hukuku veya çocuklarla ilişkiler açısından eski burjuva aile yasalarını ve bakış açılarını tamamen yok eden ilk ve tek güçtür.”¹⁴⁵⁷

1930’lu yıllara gelindiğinde Stalin, “*Gerçek bir Bolşevik’in ailesi olamaz ve kesinlikle de olmamalıdır, çünkü kendisini partiye tam anlamıyla vermesi gerekir*”¹⁴⁵⁸ (...) “*Babasını veya annesini benden çok seven, bana layık değildir*”¹⁴⁵⁹ sözleriyle aile ile çocuk arasındaki bağı tamamıyla koparır. Bu kopukluk, toplumda Pavel Morozov gibi ailesi ile çatışmaya giren çocuk tiplerinin doğuşuna imkân verir. Ayrıca bu dönemde gerek propagandalar gerekse devlet kurum ve kuruluşları tarafından çocuklara, sınıfın ve kolektif çıkarların kişisel çıkarlardan üstün tutulması gerektiği benimsenir.¹⁴⁶⁰

1930’lu yılların ikinci yarısından itibaren resmi ideoloji, yetişkinler ve çocuklar arasında çatışmaya yönelik değil karşılıklı öğrenme-öğretme ilkesine dayalı bir ilişkiye odaklanır.¹⁴⁶¹ Sovyetler Birliği’nin ideal ve komünist çocuklarının yetiştirilmesinde ailenin, devletin diğer sosyal kurumlarıyla işbirliği içinde olması gerektiği kararlaştırılır.¹⁴⁶² Hatta Sovyet eğitim kurumlarında yetişen komsomol üyeleri, pionerler, öğrenciler ve genç işçiler aracılığıyla geçmiş yaşamın gölgesinde kalan ailelerin de devrimle gelen doğruyu bulmalarını sağlamak ve ülke genelinde sosyalist dönüşüm alanını genişletmek hedeflenir.¹⁴⁶³

1940’lı yıllarda ise aktivist çocukların, aile ve toplum içindeki uzlaşmaz faaliyetlerine sınır getirilir. 1920 ve 1930’lu yılların özgür ruhlu, asi çocuklarından ailelerine ve diğer yetişkinlere saygı duymaları beklenir.¹⁴⁶⁴ Ancak her dönem olduğu gibi bu yıllarda da devlet çıkarı her şeyden üstün tutulur. Kısacası Sovyetler Birliği’nde aile tamamıyla yok edilmez, ancak ülkedeki sosyalist dönüşüme katkı sağlamak amacıyla yeniden şekillendirilir ve politik bir çehre kazanır.

Ataerkil aile değerlerinin yok edilmesi ve yeni bir boyut kazanan çocuk ebeveyn ilişkisi toplumsal yaşamda olduğu gibi çocuk edebiyatında da yankı bulur.

¹⁴⁵⁷Tsinçenko, G. M. (2015). a.g.m., 176.

¹⁴⁵⁸Figes, O. (2011). a.g.e., 45.

¹⁴⁵⁹Donetsk, Ye. S. (2009). Otsı i deti: Legitimniye proyektı mujskoy semeynoy jizni v perviye desyatiletiiya sovetsoy vlasti. *Український історичний журнал, (Ukraina XX stoletiya: Kultura, ideologiya, politika)*, Vıp. 15(2), 98.

¹⁴⁶⁰Tsinçenko, G. M. (2015). a.g.m., 176.

¹⁴⁶¹Kruglova, T. A. (2012). a.g.m., 28.

¹⁴⁶²Tsinçenko, G. M. (2015). a.g.m., 178.

¹⁴⁶³Donetsk, Ye. S. (2009). a.g.m., 99.

¹⁴⁶⁴Kruglova, T. A. (2012). a.g.m., 28.

Edebi eserlerde geçmişin çekirdek aile modelinin ortadan kalktığı, yetim, akrabalarının yanına sığınan, babasının cepheden gelmesini bekleyen ya da terk edilen çocuklar üzerinden anlatı sürdürülür.¹⁴⁶⁵ Özellikle çocuğun, aile bireyleri olmadan da sosyalist ülkede yaşamını idame ettirebildiği vurgulanır. Tez çalışmamız kapsamında ele aldığımız, Sovyetler Birliği'nin kuruluş yıllarında dünyaya gelen ya da o sıralarda çocuk olan A. P. Gaydar (1904-1941), L. A. Kassil (1905-1970) ve V. P. Katayev (1897-1986) de dönemin aile kavramından ve sevgisinden uzak büyüyen kesiminin en canlı tanıklarıdır.

A. P. Gaydar ve L. A. Kassil'in küçük yaşlardan ibaren parti içi görevlendirmelerle farklı şehirlere giden ebeveynlerinden uzakta, tek başlarına ya da dadılarının gözetiminde büyüdükları, çocukluk ve gençlik yıllarını ise parti teşkilatlarında geçirdikleri görülür.¹⁴⁶⁶ Aile ile yaşanan bu kopukluğun, yazarların gelecek yaşamlarında düzenli bir evlilik hayatı sürdürmelerini engellediği belirtilebilir. V. P. Katayev'in ise küçük yaşta kaybettiği annesinin yokluğunun ardından aile sevgisini ordu yaşamında ve cephe dostluklarında aradığı anlaşılır.¹⁴⁶⁷ Yaşamlarını yalnız sürdüren yazarların eserlerinde de bir zamanlar kendileri gibi çocuk yaşta kimsesiz kalan kahramanlara yer verdikleri, aileyi ise ikinci plan ittikleri görülür.

Gaydar'ın eserlerinde dış görünüşünden çok psikolojisi ve davranışlarıyla dikkat çeken, 1920'li yılların aktivist, kendi düşünceleri ve kararları doğrultusunda aileden bağımsız hareket eden, hatta rejime ve yönetime yönelik durumlar söz konusu olduğunda ebeveynleri ile çatışmaya giren çocuk kahramanlar dikkat çekerler.¹⁴⁶⁸ Bu çocuklar, biyolojik ailelerine değil, topluma, devlete ve vatana özveri ile bağlıdırlar.¹⁴⁶⁹ Gaydar'ın *Okul (Школа, 1929)* adlı eserinde babası cephede olan çocuk kahraman Boris'in, annesinin ısrarlarına rağmen ailesini geride bırakıp vatan savunması için cepheye kaçması ve düşmanla korkusuzca mücadele etmesi örnek verilebilir. Eserde Boris'in aile yaşamı ya da ebeveynleri hakkında detaylı bilgi verilmez. Bu yönüyle Gaydar, eserde geçmiş yılların edebi geleneğinden ayrılır ve dikkatini aile içi ilişkilere değil, çocuk kahramanının gözünden 1920-30'lu yıllarda

¹⁴⁶⁵Donetsk, Ye. S. (2009). a.g.m., 99.

¹⁴⁶⁶Nikolayev, P. A. (Red.) (2000). *Russkiye pisateli XX veka: Biografiçeskiy slovar*. Moskva: Nauçnoye izdatelstvo 'bolşaya rossiyskaya entsiklopediya', 173, 333.

¹⁴⁶⁷Şargunov, S. A. (2016). a.g.e., 8.

¹⁴⁶⁸Zolotuhina, A. V.- Oktyabrskaya, O. S. (2015). a.g.m., 146.

¹⁴⁶⁹Rudova, L. (2014). a.g.m., 88.

ülkenin sosyo-politik durumuna yoğunlaştırır.¹⁴⁷⁰ Yazarın *Timur ve Komutası* (*Тимур и его команда*, 1940) adlı eserinde de 1930’lu yılların aktivist çocuk tipi ve kurguda arka fonu oluşturan aile ilişkileri dikkat çeker. Eserin çocuk kahramanı Timur, sevgi dolu bir aile çatısı altında değil, kendi çocuk cumhuriyetini kurduğu komutasının lideri konumunda okurun karşısına çıkar. Kahramanın faaliyetlerinde ya da konuşmalarında ailesine ya da ebeveynlerine değinmediği görülür. Çevresindeki insanlara, özellikle de asker ailelerine yardım etme, toplumun sorunlarına çözüm bulma ve halkın mutluluğunu sağlama konusundaki çabaları, onun vatanın özverili bir evladı olduğunu gösterir. Ayrıca devletini, kendinden ve ailesinden üstün tutan Sovyet çocuklarının sözcüsü olur.

Gaydar’ın eserlerinde ayrıntılarda gizlenen çocuk-ebeveyn ilişkisinin ise soğuk ve askeri nizamı anımsatacak ölçüde resmi olduğu görülür.¹⁴⁷¹ *Okul* adlı eserde Boris, uzun bir süre sonra cepheden izne gelen babasına özlemle sarılmaz. Kavuşma esnasında baba ile oğul arasında herhangi bir sevgi sözcüğüne rastlanmaz. Aksine çocuk, karşısında bir ordu komutanı varmış gibi esas duruşa geçer ve onun söylediklerine dikkat kesilir. Ayrıca günümüzün sevgiyle büyütülen çocuklarının aksine Sovyet çocuklarının sorumluluklarını yerine getirdikleri süre içinde takdir gördükleri anlaşılır. Tarih uzmanı Orlando Figes, 20. yüzyılda da bir önceki çağın ebeveyn sevgisinden yoksun kalan ya da dadıların kontrolüne bırakılan çocuk eğitiminin miras alındığını dile getirir.¹⁴⁷² Bu açıdan Gaydar’ın eserlerinde ebeveynlerin, çocuklar üzerindeki baskısını yansıtarak dönemin çocuk eğitimindeki yanlışlarına dikkat çektiği belirtilebilir. *Timur ve Komutası* adlı eserde katı kuralları olan Olga’nın, aralarında az yaş farkı olmasına rağmen kardeşi üzerindeki baskısı eserin her bölümünde hissedilir. Olga’nın, kardeşinin duygularını önemsemediği ve onun iç dünyasında yaşadıklarını görmezden geldiği anlaşılır. Olga, kardeşine şefkatli davranırsa evin kontrolünü kaybedeceğini, yetişkinler ile çocuklar arasındaki ilişkinin itaat üzerine kurulu olduğunu düşünür. Bu nedenle kardeşiyle olan paylaşımı, ona evin sorumluluklarını hatırlatmak ve daha sakin bir çocuk olması için tavsiyelerde bulunmaktan ileriye gitmez:

“Ben eşyalarla gittiğimde sen de daireyi toparlarsın. Kaşlarını çatmayıp dudaklarını kemirmeyebilirsin. Sonra kapıyı kilitle. Kitapları kütüphaneye

¹⁴⁷⁰Zolotuhina, A. V.-Oktyabrskaya, O. S. (2015). a.g.m., 146.

¹⁴⁷¹Taragara, Yu. S. (2019). a.g.m., 197.

¹⁴⁷²Figes, O. (2011). a.g.e., 51, 54.

götür. Arkadaşlarına uğramadan doğrudan gara git. Oradan işte şu telgrafi babamıza gönder. Sonra trene bin ve yazlığa gel... Yevgeniya, sözümü dinlemek zorundasın. Çünkü ben, senin kız kardeşinim...”

— Ben de senin kardeşinim.

— Doğru... Ama ben senden büyüğüm... Hem sonuçta babam da böyle istedi.”¹⁴⁷³

Eserde Timur ve amcası Georgi Garayev arasında da benzer bir ilişki söz konusudur. Amcası, yeğeninın gizli işler çevirdiğini düşünür ve onun yanlış yapıp kendisine zarar vermesinden ve onun üzerindeki otoritesini kaybetmekten endişelenir. Bu nedenle yeğenini sık sık annesinin yanına göndermekle tehdit eder.

Gaydar, Kızıl Ordu askerinin kızı olan Yurka ve zaman zaman onu yaptığı hatalardan dolayı cezalandırmak için pataklayan ninesi arasındaki ilişki üzerinden de geçmiş yaşamda ailenin çocuklara uyguladığı şiddete dikkat çeker. Çocuklara uygulanan şiddeti, Timur ve komutasının kaybolan keçinin boynuna astıkları şu notla eleştirir:

*“Keçiyim ben keçi,
Tüm insanların belası
Kim Yurka’yı dövecek olursa,
Kötü yaşayacak o kişi.”¹⁴⁷⁴*

Anlaşılaçağı üzere Gaydar’ın eserlerinde çocukların bağımsız, zaman zaman asi tavırları ve bağımsız bir birey olma çabaları ebeveynleri ya da çevresindeki diğer yetişkinlerle çatışmalarına neden olur. Bu çekişmenin altında büyüklerin çocuklara karşı duyduğu güvensizlik, çocukların ise büyüklerin bakış açısını değiştirme çabaları vardır. Ayrıca yazar, eserde yetişkin kontrolünün olduğu bir atmosfer yaratsa da çocukların bu düzene karşı geldiklerini de yansıtır.¹⁴⁷⁵

L. A. Kassil’in eserlerinde ise 1930’lu yılların aileyi sosyalist düzen açısından eğiten, anne ve babasının fikirlerine saygı duyan ve onları, kendi yaşamında bir kılavuz gibi gören pioner, komsomol ve partizan çocuk tipleri belirir. Yazarın *Büyük Direniş* (*Большое сопротивление*, 1939-1947) adlı eserinde, İkinci Dünya Savaşı’nın önemli çocuk partizanlarından olan Sima’nın hayatında babası ve ünlü yönetmen Rasşepay önemli bir rol oynar. Çocuğun yanlışlarından ders almasını ve

¹⁴⁷³Gaydar, A. (1985). a.g.e., 6.

¹⁴⁷⁴A.g.e., 53.

¹⁴⁷⁵Zolotuhina, A. V.-Oktyabrskaya, O. S. (2015). a.g.m., 146.

ona yaşamda en önemli şeyin bireyin kendisini yetiştirmek olduğunu öğretirler. Kassil'in *Küçük Oğlun Sokağı* (Улица младшего сына, 1949) adlı eserinde ise bu görevi annenin üstlendiği görülür. Volodya, kreşten gizlice aldığı termometreyi kırdığını itiraf etmesi üzerine annesi, Sovyetler Birliği'nde her şeyin bireysel değil, toplumun çıkarlarına göre yapılması gerektiğini şu sözlerle açıklar:

*“Nerde iyi bir oğul, nerde Volodya Dubinin! (...) Peki, bu kimin kreşi? Bizim ve bizim limandaki çocukların! Oradaki termometreler kimin? Bizim, herkesin, tüm çocukların, demek ki senin de budala kafa. Baban öğrenirse utancından yerin dibine geçer... (...) Baban İç Savaş döneminde ne uğruna savaştı, yaşamını esirgemedi? Acaba yalnız kendi çıkarı için mi? Hem kendi hem de ortak çıkar için savaştı...”*¹⁴⁷⁶

Volodya'nın deniz eri olan babası Nikifor Semyonoviç ise ailede Sovyetler Birliği'nin çocuktan beklentilerini dile getiren sözcü konumundadır. Oğlunu daha olgun ve çocukluktan çıkmış bir yetişkin olarak görmek isteyen Nikifor Semyonoviç, uzun süren her seferin ardından *“Hadi Vovka, bilime! Büyü, küçük çocuk”*¹⁴⁷⁷ sözleriyle Volodya'nın hızla büyümesini ve eğitime önem vermesini ister. Eğitimli bir kişinin, geçmiş yaşamın yanlışlarına düşmeyeceğine ve parlak bir gelecek vadeden sosyalist Rusya'da eğitimli ve kültürlü olmanın önemine değinir.

Kassil'in eserlerinde tam anlamıyla partiye ve komünizme sadık bir aile söz konusudur. Aile bireylerinin her biri parti için çalışmaktadır. Zorluklarda kenetlenen ve güçsüzü güçlü kılan bir sistemin parçalarıdır. Baba Nikifor Semyonoviç işten çıkarıldığında, ailenin başına Volodya'nın geçip babasını teselli ettiği görülür. Volodya'nın komsomol üyelerine dilbilgisi dersinden notlarını düzelterek dair verdiği sözü yerine getiremeyeceği sırada ise ablası Valya kardeşinin eksik yönünü tamamlar. Bu açıdan Volodya ve ablası Valya arasında aile bağının ötesinde komsomol-pioner birlikteliği vardır. Volodya, karşısında bir komsomol üyesi olduğunu aklından çıkarmaz ve onun sözünü yerine getirmek zorunda olduğunu bilir:

*“Dinle, Volodya... Seninle kavga etmeye hiç hevesim yok. Volodya, aslında seninle ciddi olmak istiyorum... Ne de olsa ben bir komsomol üyesiyim, sen de pionersin; Beni ablan olarak kabul etmek istemesen de toplumsal hiyerarşide senden üstteyim ne de olsa ...”*¹⁴⁷⁸

Anlaşılabileceği üzere Kassil'in eserinde anne, çocuklarının gözü, ayağı, işiten kulağı ve vicdanıdır. Sessizce eşlerini ve çocuklarını desteklemektedir. Bu açıdan

¹⁴⁷⁶Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 82.

¹⁴⁷⁷A.g.e., 116.

¹⁴⁷⁸A.g.e., 149.

Sovyetler Birliği'nin her alanda aktif olan kadını yoktur. Erkeğinin gölgesinde kalan, evde çocuklarını büyüten ve eşini sabırla bekleyen geleneksel kadın modeli görülür. Ancak aktif bir komsomol üyesi olan ve yeni nesli temsil eden kızı Valya'nın erkeksi mizacı, kararlı yapısı ve akıllılığıyla annesinden farklı olduğu görülür. Baba ise sert ve askeri disiplin ile aileyi yöneten kişidir. Bu açıdan Kassil'in anne-baba modeli açısından ataerkil bir aile düzeni yansıttığı, çocuklarla ise yeni bir neslin varlığını işaret ettiği belirtilebilir.

Kassil, eserlerinde savaş döneminde çocuklar ile yetişkinler arasındaki farkın ortadan kalktığını belirtir. *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserde, çocuk yardımcı bir figür değil, savaşı sürdüren ve yönetendir. Volodya'nın düşman tarafından kuşatılan şehirde keşif eri olarak gözlem yapıp bilgi topladığı, tüm tehlikelere rağmen partizan birliğinde yer aldığı ve karargâhın kararsız kaldığı durumlara çözüm önerileri sunduğu görülür.

V. P. Katayev'in *Alayın Oğlu* (*Сын полка*, 1944) adlı eserinde ise aile konusuna farklı bir bakış açısı getirilir. Yazar, Sovyetler Birliği'nde halkın ve hatta ordunun yeri geldiğinde ailenin yerini alarak çocukların sorumluluğunu üstlendiğini yansıtır.¹⁴⁷⁹ Eserin çocuk kahramanı Vanya Solntsev'in ailesi İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından katledilir. Üç yıl sefalet içinde yaşamını sürdüren Vanya açlık, soğuk ve kimsesizliğin verdiği çaresizlikle ölmek üzere olduğu sırada askerler tarafından bulunur ve Kızıl Ordu'nun himayesine alınır. O andan itibaren kendi ailesinin yerine koyduğu Komutan Yenakiyev ve askerlerin gözetimi altında yaşamaya başlar. Üç yıldır görmediği aile saadetini onlarla yaşar. Gelecek yaşamını şekillendiren ordu ve askerlik hakkında birçok şey öğrenir.

Tez çalışmamız kapsamında ele aldığımız yazarlar ve eserlerinde aile konusunun, siyasi sürece göre şekil aldığı anlaşılmaktadır. Devrimin ardından tamamıyla reddedilen aile kurumunun, 1930'lu yılların ikinci yarısından itibaren sosyalizmin önemli bir parçası haline geldiği görülür. Sovyetler Birliği ile sınırları ve kuralları ortadan kalkan aile kurumunun yerini, bazen partizan birliğinin bazen ordunun bazen de toplumun herhangi bir ferdinin aldığı ifade edilebilir. Eserlerde, çocukların ebeveynleriyle ilişkisi ise askeri bir düzeni anımsatır. Baba evin komutanı, anne komutanın yardımcısı, çocuklar ise karargâhın askerleri gibidir. Bu açıdan

¹⁴⁷⁹Tsinçenko, G. M. (2015). a.g.m., 178.

Sovyetler Birliği'nde çocuklar, günümüzün aile sevgisine muhtaç küçükleri değil, vatanının sadık evlatları olarak dikkat çekerler.

4.6.3. Sovyetler Birliği'nde Vatanseverlik Kavramı ve Vatandaş Olma Bilinci

Vatanseverlik kavramı, Latince "vatan" veya "anavatan" anlamında kullanılan "patris" kelimesinden gelmektedir.¹⁴⁸⁰ Fransız İhtilali (1789-1799) ile devletlerin ve toplumların en önemli değerlerinden olan¹⁴⁸¹ bu kavram, zaman içinde ülkelerin siyasi, ekonomik ve kültürel koşullarına göre yeni anlamlar kazanır.¹⁴⁸² Ancak genel anlamda vatanseverlik, “*ahlaki ve politik bir ilke, anavatana duyulan sevgi, özveri ve sadakat, bireyin her açıdan vatanına sahip çıkması ve onun çıkarlarını koruma arzusu*” olarak yorumlanır.¹⁴⁸³ Vatansever ise “*vatanını seven ve onun refahı için gayret eden kişi*” olarak tanımlanır.¹⁴⁸⁴

Rusya'da “vatanseverlik” (патриотизм) ya da “vatan evladı” (сын родина) kavramları, 18. yüzyıldan itibaren önem kazanır. Çar I. Petro ile kavram, “Tanrı, Çar, Anavatan!” biçimini alarak ulusal kimliğin vurgulanmasında ve devlet ideolojisinin güçlenmesinde önemli bir slogan olur. 19. yüzyılda devletin izlediği iç ve dış politikalar, vatanseverlik kavramına yeni bir boyut kazandırır. 1812 Fransız-Rus Anayurt Savaşı, toplumun köylüsünden efendisine tüm kesiminin birlik içinde olmasını sağlar ve vatan savunması, her bireyin asli görevi kabul edilir. 1917 Ekim Devrimi'ne kadar Rusya'da “Ortodoksluk, Otokrasi ve Milliyetçilik” vatanseverliğin ideolojik temelini oluşturur. 20. yüzyılda ise devrim, İç Savaş ve yeni sosyalist toplumun inşası, vatanseverlik kavramının içeriğini büyük ölçüde etkiler.¹⁴⁸⁵ İlk olarak “Burjuva Vatanseverliğine Hayır!” sloganı, tüm Sovyet tarihinde etkili olur. M. İ.

¹⁴⁸⁰Puşkaryova, İ. A. (2011). İdeya patriotizma v istorii sovetskoy i russkoy pedagogiki. *Metodiçeskiye orientiri*, Pilotniy vipusk, 11.

¹⁴⁸¹Poltavskaya, M. B. – Garçenko, M. N. (2015). Rol şkolı v grajdansko-patriotiçeskom vospitanii molodogo pokoleniya rossiyan. *İnternet jurnal “Mir nauki”*, No: 3, 6. <http://mir-nauki.com/PDF/26PDMN315.pdf> adresinden 29.04.2020 tarihinde alınmıştır.

¹⁴⁸²Kondraşova, E. N. (2012). Evolyutsiya sodержaniya ponyatiya “patriotizm” v kontekste vnutrenney politiki rossii (Ot drevnosti do naših dnei). *Pedagogiçna osvita: Teoriya i praktika*, Vıp: 12, 72.

¹⁴⁸³Beluhina, O. S.–Karasev, S. A. (2018). *Organizatsiya i provedeniye meropriyatiy po voyenno-patriotiçeskomu vospitaniiyu. Uçebno-metodiçeskoye posobiye*. Saratov, 9.; Bunina, A. O. – Reutova, A. D. (2015). Patriotiçeskiy podyom studentov i prepodavateley İvanovskogo gosudarstvennogo meditsinskogo instituta v godı velikoy oteçestvennoy voynı. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya nauçno-praktiçeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnoy 70-letiyu pobedi v velikoy oteçestvennoy voyne. Sbornik nauçnih trudov. V2 çastyah*. (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, 27, 29.

¹⁴⁸⁴Poltavskaya, M. B.–Garçenko, M. N. (2015). a.g.m., 6.

¹⁴⁸⁵Horina, G. P. (2018). Patriotizm v russkoy kulture. *Kultura i obşçestvo*, No:4, Moskovskiy gumanitarniy universitet, 95, 96.

Kalinin, N. K. Krupskaya, A. V. Lunaçarski, A. S. Makarenko gibi dönemin önemli teorisyenlerinin çalışmalarında vatanseverlik, “Marksist-Leninist ideallere ve enternasyonalizme bağlılığın yanı sıra kişisel fayda yerine kolektifin, toplumun ve devletin çıkarlarını gözetmek” olarak tanımlanır. Böylece kavram, Sovyetler Birliği’nde “sosyalist” veya “Sovyet vatanseverliği” adı altında tamamıyla ideolojik bir olgu olarak gelişim gösterir.¹⁴⁸⁶

“Sovyet vatanseverliği”, zamanla toplumun ekonomik, politik ve kültürel koşullarına, parti ve hükümet kararlarına göre yeni anlamlar kazanır.¹⁴⁸⁷ 1920’li yıllarda Marksist-Leninist anlayışla yoğrulan kavram, Stalin yönetimi sırasında geçmiş yaşamın burjuva milliyetçiliği ile özdeşleşir.¹⁴⁸⁸ Stalin’in, 7 Kasım 1941 tarihinde “*Bu savaşta, Aleksandr Nevski, Dmitri Donski, Kuzma Minin, Dmitri Pojarski, Aleksandr Suvorov ve Mihail Kutuzov gibi kahramanlar size ilham versin*” sözleri dünden bugüne Rusya’yı ve Sovyetler Birliği’ni bir bütün olarak ele aldığının ve Sovyet milliyetçiliğini vurguladığının en açık ifadesidir.¹⁴⁸⁹ Bu dönemde anayurt/vatan (родина) ve atayurdu (отечество) gibi devrimle adeta kullanımdan kaldırılan kavramların yeniden eski önemine kavuştuğu görülür.¹⁴⁹⁰

İkinci Dünya Savaşı’nda (1941-1945) Sovyet halkı, anayurt savunması için tek yürek olur ve düşmana karşı mücadele eder. Sovyet askerlerinin kararlı ve cesaretli yapısı, cephe ve cephe gerisinde gösterilen büyük kahramanlık, halkın zafer için canı pahasına gösterdiği direniş, bu dönemde vatansever duyguların doruk noktasına ulaştığını yansıtır ve vatanseverlik kavramı ilahi bir anlam kazanır. Tüm ülkede “Vatansever Ol- Vatanın Düşmanlarıyla Savaş!” sloganları yankılanır.¹⁴⁹¹ Anayurda

¹⁴⁸⁶Puşkaryova, İ. A. (2011). a.g.m., 11, 12.

¹⁴⁸⁷A.g.m., 12.

¹⁴⁸⁸Eşev, M. A. (2015). Patriotizm v sovetskiy period. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya naučno-praktičeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnyaya 70-letiyu pobedi v velikoy oteçestvennoy voyne. Sbornik nauçnih trudov. V2 çastyah.* (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, 125.

¹⁴⁸⁹Kryukova, İ. İ. (2015). Rol geroičeskih podvigov russkogo naroda v razvitii patriotičeskih kaçestv liçnosti. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya naučno-praktičeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnyaya 70-letiyu pobedi v velikoy oteçestvennoy voyne. Sbornik nauçnih trudov. V2 çastyah.* (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, 181.

¹⁴⁹⁰Kılavuz, İ. T. (2017). Sovyetler Birliği’nde Rus Milliyetçiliği ve Rus Milli Kimliğinin Gelişimi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 26 (2), 87. <http://dx.doi.org/10.26650/siyasal.2017.26.2.0004> adresinden 24. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.; Sinitsın, F. L. (2017). Razvitiye patriotičeskoye vospitaniye v SSSR v predvoyenniy period. *Patriotičeskoye vospitaniye v sisteme visşego obrazovaniya: Materialı vsrossiyskoy naučno-praktičeskoy konferentsii s mejdunarodnim uçaştiyem, posvyaşçyonnyaya 75- letiyu naçala kontrnastupleniya sovetskih voysk v bitve pod Moskvoy*, (Red. Z. Z. Muhina), M: Dom MİSİS, 224.

¹⁴⁹¹Puşkaryova, İ. A. (2011). a.g.m., 12.

duyulan bu sevgi, aynı zamanda sosyalist sistemi ve ülke liderlerini de kapsar. Öyle ki "Anavatan için! Stalin için!" gibi askeri sloganlar sıkça işitilir. Savaş sonrası dönemde ise "Sovyet vatanseverliği", Alman işgalcilerin yol açtığı tahribatın ortadan kaldırılmasını ve sosyalist ülkelerin birlik ve beraberliğinin korunmasını hedefler.¹⁴⁹²

Stalin'in iktidarı sırasında sosyalizmi, iktidarı, partiyi ve lideri sevmekle sınırlandırılan "Sovyet vatanseverliği", güçlü parti yapısı ve ideolojik propagandalar aracılığıyla Sovyet halkının bilincine adeta zorla yerleştirilir. Bu dönemde kamu ve eğitim kuruluşları, medya ve edebiyat halkı vatanseverlik konusunda bilinçlendirmede önemli rol oynar.¹⁴⁹³ Özellikle genç nesilde vatanseverlik duygusunun ve ideal Sovyet vatandaşı tipinin yaratılması, sosyalist devletin gelecekteki devamlılığı için ilk koşul olarak kabul edilir. İdeal ve vatansever Sovyet vatandaşının nasıl olması gerektiği ile yeni düzenlemeler yapılır. Bu konuda ilk olarak devrimle gelen sosyalist ruha, askeri düzene ve emek göstermeye dayalı vatansever eğitim sistemi oluşturulur.¹⁴⁹⁴ Sistemin amacı, partinin doğruluğuna kesin olarak inanan, politik olarak istikrarlı ve cesur Sovyet vatandaşlarını eğitmektir.¹⁴⁹⁵ Bu dönemde eğitimin yanı sıra çocuk edebiyatı da genç neslin vatansever duygularını uyandırmada, çocukların manevi ve ahlaki açıdan yetiştirilmesinde ve onu sosyalist değerler açısından şekillendirmede önemli rol oynar.¹⁴⁹⁶ Eserler aracılığıyla çocuklar, anayurduna ve Sovyet kahramanlarına karşı saygı ve sevgi duymayı, ülkenin geleceği için sorumluluk üstlenmeyi, devlet terminolojisini, ülkenin tarihini ve sembollerini öğrenir.¹⁴⁹⁷ Toplumda her insanın bağlı olduğu kesimin ya da mesleğinin gerektirdiği şekilde vatan hizmetini gerçekleştirir. Örneğin, savaş konulu eserlerde ön plana çıkan Sovyet askerlerinin vatanseverliği, onların görevlerine olan sadakati, Anavatan'a özverili, cesaretli hizmetleri ve hayatlarını vatani uğruna feda etme isteğiyle kendini gösterir.¹⁴⁹⁸ Çocuklar ise genellikle savaş alanlarında, partizan ve yeraltı birliklerinde Kızıl

¹⁴⁹²Eşev, M. A. (2015). a.g.m., 126.

¹⁴⁹³A.g.m., 127.

¹⁴⁹⁴Horina, G. P. (2018). a.g.m., 96.

¹⁴⁹⁵Puşkaryova, İ. A. (2011). a.g.m., 12.

¹⁴⁹⁶Bunina, A. O.–Reutova, A. D. (2015). a.g.m., 27, 29.; Sinitsın, F. L. (2017). a.g.m., 225.

¹⁴⁹⁷Beluhina, O. S.– Karasev, S. A. (2018). a.g.e., 7.

¹⁴⁹⁸Ruja, V. A. (2015). Patriotičeskaya kultura i yiyo izmereniya: Sotsiologičeskiy analiz. *Voyna bila pozavčera... Rossiyskoye studenčestvo o velikoy otečestvennoy voyne: Materiali monitoringa "sovremennoye rossiyskoye studenčestvo o velikoy otečestvennoy voyne"*. (Red. Yu. P. Vişnevski). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo Universiteta, 71.

Ordu'nun küçük neferleri olurlar. Gösterdikleri kahramanlıkla Sovyetler Birliği'nin vatansever evlatları olduklarını kanıtlarlar.¹⁴⁹⁹

Tezimiz kapsamında incelediğimiz dönemin çocuk edebiyatı yazarlarından A. P. Gaydar'ın *Okul (Школа, 1929)* adlı eserinde, Birinci Dünya Savaşı'nda küçük bir çocuk olan Boris'in vatan sevgisi, orduya katılmasıyla yansıtılır. Annesinin ilgisine ve korumasına muhtaç bir çocuk iken Boris, babasının tamamlayamadığı askerlik görevini vatanın sadık bir evladı olarak kendisi üstlenir ve Kızıl Ordu'ya katılır. Günlerce hatta aylarca soğuk ve karanlık ormanda günlerini geçirir, askerlerin arasında, küçük bir çocuğun doğasına aykırı olsa da silah kullanmayı ve bomba fırlatmayı öğrenir, vatan hainleri ile mücadele eder ve her an ölümün soğuk nefesini ensesinde hisseder. Ancak hiçbir koşulda vatan savunmasından geri durmaz. Bir an önce vatanının Alman işgalcilerden kurtulması için uğraşır.

Gaydar'ın edebi geleneğinin mirasçısı olan V. P. Katayev ve L. A. Kassil'in eserlerinde de vatanseverlik konusunda benzer bir yaklaşım söz konusudur. Katayev *Alayın Oğlu (Сын полка, 1944)* adlı eserinde, Birinci Dünya Savaşı yıllarında özveriyle mücadele eden birçok insanın aynı ruh ve azimle İkinci Dünya Savaşı'nda da orduya gönüllü katılıp düşmana karşı savaştığını yansıtır. Eserde topçu birliğinden Kovalev, her iki savaşın da gönüllü askeri olarak "Sovyet vatanseverliği"nin en parlak temsilcisidir ve Sovyetler Birliği'nin vatandaşlarından beklediği vatanseverlik anlayışını taşımaktadır: "*İnsanlar arasında çoğu kez cesur adamlar ortaya çıkar. Ancak sadece bilinçli ve tutkulu vatan sevgisi cesur birini kahraman yapabilir. Kovalev gerçek bir kahramandı. Tutkulu, ancak çok sakın bir şekilde vatanını severdi ve tüm vatan düşmanlarından nefret ederdi...*"¹⁵⁰⁰

Anlaşılabacağı üzere "Sovyet vatanseverliği", bilinçli, tutkulu ve öfkeye kapılmadan sakın bir sevgiyi gerektirmektedir. Ayrıca gerektiğinde vatan için kendini feda edebilmektir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla cepheye giden Kovalev ve ailesinin tek tek ölümlerine özellikle değinen yazar, Sovyet kahramanı olarak sunduğu Kovalevlere karşı okurda büyük bir saygı uyandırır. Aynı zamanda eserin öksüz çocuğu Vanya Solntsev ve ailesinin de savaşın parçaladığı vatansever ailelerden olduğuna değinerek her yaştan Sovyet vatandaşının aynı fedakarlığı göstereceğinin altını çizer. Vanya'nın cepheye gönüllü giden babası savaşta ölür, annesi acımasız

¹⁴⁹⁹Horina, G. P. (2018). a.g.m., 96.

¹⁵⁰⁰Katayev, V. (1948). a.g.e., Ogiz, 160.

Almanların köylerini kuşatması sırasında onlara karşı çıktığı için katledilir. Vanya Solntsev ise tüm çocukluğunu ve hüznünü içine gömerek cepheye kaçar ve ordunun küçük ama büyük işler başaran bir neferi olur.

Kassil ise “Sovyet vatanseverliği”ni, *Büyük Direniş* (*Белые противостояние*, 1939-1947) ve *Küçük Oğlun Sokağı* (*Улица младшего сына*, 1949) adlı eserlerinde Pioner, Komsomol ve partizan Birliklerindeki insanların, özellikle de çocukların düşmana karşı gösterdikleri direnişte yansıtır. Her iki eserde de İkinci Dünya Savaşı sırasında askeri mühimmat ve er sayısı açısından daha donanımlı olan Alman ordusuna karşı mücadele eden vatansever askerlerin ve sıradan Sovyet halkının başlangıçta imkânsız gibi görünen zafere ulaşması anlatılmaktadır.

Büyük Direniş adlı eserde Pioner ve Komsomol Birliklerinin savaş sırasındaki mücadelesi dikkat çeker. Yazar, savaş öncesi dönemde bile Sovyet insanının ruhuna işleyen vatan sevgisini, eserin başkahramanı küçük kız çocuğu Sima Krupitsına aracılığıyla yansıtır. Sima’nın okulda düzenlenen ankete verdiği cevaplar, dönemin çocuklarında her zaman ve her yerde vatan için canını feda etmeye hazır olduklarını yansıtır:

“— Kendinizi feda edebilir misiniz?

— Eğer bu yakın bir dost ya da bir vazife için gerektiğinde elbette ki feda ederim. Yapılması gerektiği an geldiğinde bunu yapabileceğimi düşünüyorum. Vatan için, sevdiğim arkadaşlarım için her zaman ve her şeyi, hatta yaşamımı bile...”¹⁵⁰¹

Sima, büyüyüp bir komsomol üyesi olduktan sonra da aynı düşünce ve sadakattedir. Vatansever bir yurttaş olduğunu, İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla gösterdiği cesaretle kanıtlar. Moskova, Almanlar tarafından düşürülmek üzereyken herkes şehirden farklı bölgelere gönderilir. Sima’nın ailesi de tahliye edilen gruptadır. Annesi Türkmenistan’da bulunan oğullarının yanına geç olmadan gitmeleri gerektiğini söylediğinde, Sima bir komsomol üyesi olarak vatanını ve pionerlerini bırakamayacağını belirtir:

“(Şimdi) Ne olacak Andryuşa, hepimize ne olacak? — diye annesi sızlanarak ağladı. Burmilovlarlar bile Tatoçka’yı çoktan Kazan’a götürdüler. 34 nolu dairedaki herkesi de tahliye ettiler. Bizim de Simoçka’yı geç olmadan

¹⁵⁰¹Kassil, L. A. (1939-1947). a.g.e., 308.

Georgi'nin yanına göndermemiz gerekmez mi?

— *Hiçbir yere gitmiyorum anne. Bence her şey açıkça konuşulmuştu.*

Nasıl gidebilirdim, pionerlerimi ve şu an her zamankinden daha çok sevdiğim Moskova'yı nasıl bırakabilirdim ki! Tehlikede olduğunu bilsem bile onsuz bir gün bile yaşayamam.”¹⁵⁰²

Kassil, *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserinde ise savaş zamanı gönüllü partizan birliklerine dikkat çeker. Eserde savaşın şiddetlenmesiyle Sovyet halkının partizan birlikleri oluşturarak düşmana direniş gösterdiği belirtilir. Düşmanın yanı sıra aylarca yeraltında her an ölüm korkusu ve açlıkla savaşıyor bir grup vatanseverin çabasını yansıtır. Bu direniş esnasında toplumun en küçük kesimini oluşturan Pioner Birliğindeki çocukların da korkusuzca vatan savunmasına katıldıkları görülür. Dokuz yaşlarındaki Volodya Dubinin, bu yeraltı grubunun en küçük üyelerindendir. Cepheye gitmek için mücadele veren, ancak her defasında yaşı küçük olduğu için reddedilen Volodya, tüm gayretiyle bu grupta olmak ve düşman işgalindeki vatanını kurtarmak ister. O anda ne annesi ne kardeşi ne de çok sevdiği arkadaşı Svetlana aklına gelmektedir. Çünkü vatan, her şeyden hatta aileden bile üstündür. Artık küçük bir çocuk değil, savaşın büyüttüğü bir yetişkindir. Yazar, Volodya aracılığıyla vatanseverlik duygusunun çocukları erken yaşta olgunlaştırdığı gerçeğine dikkat çeker.

Savaş ve düşman işgali sırasında birçok insan ailesinden, eşinden ve çocuklarından kopamazken yeraltında zor koşullarda kendi ordularını kuran bu grup, amaçlarının düşmandan saklanmak değil, ona karşı savaşmak olduğunun bilincindedir. Hem mühimmat hem de erzak açısından eksik olmalarına rağmen vatani koruma ülküsü onları ayakta tutan tek gerçektir:

“Bu(rası) bizim yeraltı kalemiz. Buradan hareket edeceğiz. Sessiz bir yaşam için söz veremem, ancak zafere ulaşacağımızdan eminim. Kesinlikle inanıyorum, size, siz değerli insanlara inanıyorum... Yoldaşlar... Yetişkin ya da çocuk, her birinizin hem komünistlerin hem parti üyesi olmayan yoldaşların hem komsomolların hem de pionerlerimizin, her birinizin vatan borcunu ödemek için her şeyi yapacağına inanıyorum. Yukarı çıkıp, orada tekrar toprağımızın üstünde kırmızı sancağı göreceğimiz vakit gelecek ve işte o zaman, insanlar önümüzde saygıyla eğilecekler...”¹⁵⁰³

Sovyetler Birliği'nde, düşmana karşı direniş göstermenin yanı sıra her durumda sosyalist düzene ve devlet ideolojisine duyulan sadakat de vatanseverliğin

¹⁵⁰² A.g.e., 520.

¹⁵⁰³ Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 335.

bir göstergesidir. Kassil de eserinde bu ilkedan hareket ederek kahramanlarının savaş anında bile Sovyet sistemine göre yaşamlarını sürdürdüklerine dikkat çeker. Komutan Kornilov'un "*Bizler Sovyet insanlarıyız, her yerde, hatta yeraltında bile Sovyetlere uygun ve olması gerektiği gibi yaşamak zorundayız*"¹⁵⁰⁴ sözleri, insanlar ve sistem arasındaki uyumu göstermektedir. Ayrıca çocuklar da savaş öncesi Pioneer Birliğinde edindikleri düzeni ve disiplini sürdürür. Yeraltında bile olsalar çocuklar, gösterdikleri fayda ve cesarete göre pioner olarak ilan edilirler, her pionere bu birliği simgeleyen fular takılır ve her gün aynı coşkuyla pioner marşı okunur. Çocuklar, okuldaki gibi Lenin köşesi oluştururlar. Eserde sık sık "*— Lenin 'in davası için mücadeleye hazır ol! - Her zaman hazır!*"¹⁵⁰⁵ sloganı işitilir.¹⁵⁰⁶

Sovyetler Birliği'nde vatanseverlik sadece cephede ya da cephe gerisinde partizan ve diğer birliklerde sürdürülen fiziki direnişle sınırlı değildir. "Sovyet vatanseverliği", ayrıca anavatanın çıkarları için kişisel çıkarları feda etme isteğini, ülkeyi her alanda geliştirme arzusunu ve komünizm ilkelerine bağlılığı gerektirmektedir.¹⁵⁰⁷ Kassil'in *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserinde Volodya'nın sözlerinde, komünizm ile her sorunun çözüme kavuşacağına duyulan inanç ortaya çıkmaktadır:

*"— Komünizm olduğunda herkesin her şeyi olacak. (...) elinden geldiğince herkes çalışacak ve bunun karşılığında ihtiyaç duyduğu her şey ona verilecek. Hiçbir şeyden feragat edilmeyecek. Her şey yeterince olacak, çünkü kadro (insanlar) her şeyi çözecektir! Hatta insanlar gelişecek, güçlenecek ve tüm doğayı dize getirecekler!"*¹⁵⁰⁸

Anlaşılacağı üzere komünizm ile Sovyet insanının mutlu ve refah dolu bir yaşama sahip olacağı vurgusu yapılır. Ayrıca eserde Volodya'nın küçük yaşına rağmen Sovyet anayasasını ayrıntılarıyla bilmesi de dikkat çekmektedir. Çünkü vatansever Sovyet vatandaşı, ülkesi ile ilgili her gelişmeyi yakından takip etmek ve bilmek zorundadır: "*Çalışma hakkı, dinlenme hakkı... ve de eğitim hakkı... Tüm*

¹⁵⁰⁴A.g.e., 402.

¹⁵⁰⁵A.g.e., 408.

¹⁵⁰⁶Bu nidalarda dikkat çeken husus, eserin Stalin döneminde yazılmasına rağmen hiçbir şekilde ona yönelik bir sevgi sözcüğünün geçmemesidir. Hatta eserin hiçbir bölümünde Stalin kültüne değinilmemiştir. Buradan yazarın, Sovyetler Birliği'nin ilk kuruluş aşamasında Lenin taraftarı birçoğ aydından biri olduğu, Stalin ve yönetimini desteklemediği anlaşılabilir.

¹⁵⁰⁷Gegel, L. A.–Zubkov, V. İ. (2015). Patriotiçeskiye orientatsii studençeskoy molodyoji. *Voyna bila pozavçera... Rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne: Materialı monitoringa "sovremennoye rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne"*. (Red. Yu. P. Vişnesvki). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo Universiteta, 158.

¹⁵⁰⁸Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 426.

*milletlerin halkları eşittir. Bir de en önemlisi, şimdi söylüyorum: Kutsal bir vazife olan vatan savunmasıdır...*¹⁵⁰⁹

Yardımseverlik, emek, dostluk, eğitime verilen önemin yanı sıra, kolektif yaşamı sürdürebilmek, Sovyet tarihini, anayasasını ve liderlerini bilmek de Sovyet vatanseverliğinin göstergeleri arasındadır. Ortak amaç, faaliyet, disiplin ve toplumla iç içe olma ilkelerine dayanan kolektif yaşam biçimi hem genç neslin gelişmesi hem de vatanseverlik ile sıkı sıkıya ilişkilidir. Kolektif yaşamla, toplumun ortak çıkar ve amaçlarına göre yaşayan ve çeşitli kolektif derneklerin bir parçası olan, güçlü ve vatanına sadık bir Sovyet insanı yaratmak hedeflenir.¹⁵¹⁰ Böylece bireysellikten uzaklaşan Sovyet insanı, kendini ve yaşamını kolektifin çıkarlarına tabi kılmayı öğrenir. Yeni toplumun güçlü, iradeli, disiplinli, tecrübeli, bilinçli ve vatansever bir üyesi olur.¹⁵¹¹

Gaydar'ın *Timur ve Komutası* adlı eserinde Timur ve çocuk grubunun faaliyetleri aracılığıyla kolektif yaşam ve vatanseverlik arasındaki bağ yansıtılır. Eserde insanların birbirlerine koşulsuzca yardım ettikleri, çocukların savaşa giden askerlerin ailelerine destek oldukları görülür. Çocuklar kuyudan su taşırlar, komşunun kaçan keçisini yakalarlar, elma ağaçlarını kıran serseri çocuklara karşı koyarlar ya da yaşlı bir teyzenin kışlık odunlarını istiflerler. Bu gönüllü yardım ekibi, herkesin işini kolaylaştırmayı ve asker çocuklarının yüzünü güldürmeyi kendilerine amaç edinirler. Ancak bu yardımlar her zaman gizli yapılır, her iş sıkı bir disiplin ve denetim altında gerçekleşir. Eserlerde gerek orduda gerek partizan birliklerinde gerekse günlük yaşamda disiplin ve fiziksel emek, vatansever Sovyet vatandaşında olması gereken nitelikler olarak vurgulanır ve mutluluğu beraberinde getirdiği belirtilir.¹⁵¹² Görüldüğü üzere 1917 Ekim Devrimi ile birlikte politik bir çehreye bürünen “Sovyet vatanseverliği”nin özünde, halkın anavatana olan bağlılığı, sadakati, devleti ve partiyi kişisel çıkarların üstünde tutması, tüm ulusların eşit ve kardeşçe ilişkileri vardır. Her liderin hedefleri doğrultusunda yeni bir içeriğe bürünen kavram, “yeni insan”ın yaratılmasında ve sosyalist dönüşümün gerçekleşmesinde en önemli propaganda aracı olur.

¹⁵⁰⁹A.g.e., 413.

¹⁵¹⁰Taragara, Yu. S. (2019). a.g.m., 194, 195.

¹⁵¹¹Rudova, L. (2014). a.g.m., 87, 88.

¹⁵¹²Yunhova, İ. S. (2019). a.g.m., 128.

Çocuk edebiyatı eserlerinde ise vatanseverlik, çocuklara uyanıklık, disiplin, cesaret, kahramanlık ve düşmana karşı nefret gibi duyguların aşılmasında en sık işlenen motifler arasında yer alır. Halkın düşmanlarına, burjuvaya, bozgunculara ve hainlere korkusuzca karşı çıkmak “Sovyet vatanseverliği”nin ilk koşulu sayılır. Eserlerde, pioner fuları, kırmızı rozet, askerleri çiçeklerle uğurlama, pioner sözü verme, Lenin köşesi oluşturma gibi vatanseverliği simgeleyen değerler de ön plana çıkarılır. Ancak savaş dönemi eserlerinde, Sovyet hükümetine ve ordusuna yönelik hiçbir eleştirinin olmaması dikkat çekmektedir. Her yaştan insanın kurallar çerçevesinde hareket eden, tutum ve konuşmalarında kendi duygularını değil de dönemin ideolojik söylemlerini tekrar ettikleri, adeta mekanik bir vatanseverlik anlayışında oldukları açıkça görülmektedir. Bu açıdan, Sovyetler Birliği’nde vatanseverliğin açık bir zihnin değil, kör bir tutkunun sonucu olduğu belirtilebilir.

4.6.4. Çocuk Gözüyle Savaş ve Askeri Yaşam

Savaş, insanlık tarihinin en acımasız ve kanlı sahnelerine neden olan, hafızalarda derin izler bırakan bir olgudur. Kuruluş yıllarından itibaren birçok savaşta yer alan Rusya’ya, 20. yüzyılda Birinci Dünya Savaşı (1914-1918), 1917 Ekim Devrimi’nin ardından yaşanan İç Savaş (1917-1922) ve İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) olmak üzere üç büyük savaş damgasını vurur. Her savaş, bir diğerinin doğuşuna zemin hazırlayarak ülkeyi, faşist düşman ya da olayların arkasındaki gizli güç olan Almanya ile mücadelede yarım asrı aşan bir kaosa sürükler.

1914 yılında başlayan Birinci Dünya Savaşı’nda Faşist Almanlara duyulan nefret, milyonlarca Rus askerini bir araya getirse de kısa süre içinde yaşanan büyük kayıplar, halkın zafere duyduğu inancı sarsar.¹⁵¹³ Bu güvensizlik, ülkedeki toplumsal-siyasi koşulları değiştirir ve zamanla toplumda ayrılmaya neden olur. Bunun sonucunda Rus ordusunda yaklaşık iki milyon kişi, gösterilen mücadelenin vatan için olmadığını, boş gerekçelerle iki taraf arasında barışın sağlanmasına karşı gelen Çar II. Nikola’nın keyfi davranışı için savaşmayacaklarını bildirerek askerden kaçır ve sivil halk, ülke içindeki kaosa tepki olarak silahlı savaşa girer. Bu durum, beraberinde İç Savaş’a zemin hazırlar.¹⁵¹⁴

¹⁵¹³Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 436.

¹⁵¹⁴Lewin, M. (2005). a.g.e., 368, 369.

İkinci Dünya Savaşı ise hem Sovyetler Birliği'nin hem de tüm insanlık tarihinin en iddialı ve kanlı savaşlarından biri olarak bilinir. Faşist işgalcilere karşı mücadele, ülke çapında bir karakter kazandığı için “Anayurt Savaşı” adını alır. Savaş, devletin tüm alanlarına hızla yayılır ve her Sovyet vatandaşı zafere ulaşmak için bu mücadelede yer alır.¹⁵¹⁵ Bu dönemin canlı tanığı olan Sovyet yazar İ. G. Ehrenburg, Rusya'nın yaşanan zorluklar ve kayıplar nedeniyle İkinci Dünya Savaşı gibi bir durumla daha önce hiç karşılaşmadığını şu sözlerle dile getirir:

“...İlk başta çoğumuz bunun diğerleri gibi bir savaş olduğunu, sadece farklı üniformalar giymiş başka insanlarla karşı karşıya geldiğimizi düşünüyorduk. Şimdi ise bu savaşın, hiçbir şekilde daha önceki savaşlara benzemediğini anladık. İnsanlarımız, ilk defa kendilerini insanlarla değil, modern bilimin verebileceği her şeyle silahlanmış, kötülük ve nefretle donanmış canavarlarla ve vahşilerle karşı karşıya bulmuşlardır. (...) Dünyanın bizi ve faşistleri barındırmak için fazla küçük bir yer olduğunu anladık. Buradaki mesele açık ve basittir: Hayatta kalmak hakkımızdır.”¹⁵¹⁶

Savaşın toplum üzerindeki baskısı, insanların psikolojisini ve yaşam koşullarını da etkiler. Cephedeki askerler kadar cephe gerisinde birçok insan da mühimmat, ekipman, yiyecek üretimi için uzun ve yıpratıcı çalışma saatleriyle başa çıkmak zorunda kalır. İşgal edilen bölgelerde halk, vatan savunması için partizan birlikleri oluşturarak düşmana karşı direniş gösterir. Cephe gerisindeki bu direniş, öyle yaygın bir harekete dönüşür ki, partizan birlikleri Kızıl Ordu'nun ikinci cephesi olarak adlandırılır.¹⁵¹⁷

Savaş sırasında önemli bölgelerin kaybı, birçok sanayi kuruluşunun kapanması, uzun çalışma saatleri ve karne sistemine bağlanan temel gıdaya bile ulaşmada yaşanan zorluklar ve buna bağlı olarak kötü beslenme koşulları, insanların doğup büyüdüğü yerlerden büyük kabileler halinde tahliyesi ve halkta korkudan kaynaklanan kaygı gibi birçok sebep, Sovyet toplumunun savaşla zorlaşan yaşamını ciddi bir çıkmaza sokar.¹⁵¹⁸

İkinci Dünya Savaşı toplumun her alanında her yaştan kesimi tarafından sürdürülür. Savaş yıllarında 16 yaşından 60 yaşına kadar her Sovyet vatandaşı seferberliğe alınır. Toplumun en savunmasız kesimini oluşturan çocuklar “savaşın

¹⁵¹⁵Belenosov, A. V. (2019). a.g.m., 57.

¹⁵¹⁶Riasanovsky, N. V.–Steinberg, M. D. (2014). a.g.e., 553.

¹⁵¹⁷Belenosov, A. V. (2019). a.g.m., 57.

¹⁵¹⁸Korenyuk, V. M. (2017). *Povsednevnyaya jizn detey voyennogo i poslevoyennogo vremeni (Po materialam Molotovskoy Oblasti)*. Dissertatsiya na soiskaniye uçenoı stepeni kandidata istoričeskikh nauk, Permskiy gumanitarno-pedagogičeskikh universitet, Perm, 45.

masum kurbanları” olurlar ve çocukluklarını yaşayamadan yetişkin olmaya zorlanırlar. Savaş yıllarında mücadelede yer alan bir çocuğun şu sözleri dikkat çeker: “*Artık çocuk değildik, savaşın çocukluğumuzu elimizden aldığı küçük yetişkinlerdik.*”¹⁵¹⁹ Bu dönemde ülke genelinde birçok çocuk, yetişkin erkek nüfus cepheye olduğu için aile sorumluluğunu almak, geceyi fabrikalarda geçirmek ya da uzun süre yoğun çalışma temposuna ayak uydurmak zorunda kalır.¹⁵²⁰

Düşman tarafından işgal edilen bölgelerdeki birçok çocuk ise Alman ve Romen askerler tarafından şiddet, işkence, taciz ve aşağılanmaya uğrar, hatta öldürülür. Alman askerlerinin korku veren şiddet sahneleri birçok çocuğun hafızasına kazınır. Öyle ki savaş zamanı ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar ve uygulanan insanlık dışı muameleler, o dönem resmedilen çocukların üzüntü ve korku dolu yüzlerinden, açlık ve susuzluğun neden olduğu zayıf ve güçsüz bedenlerinden de anlaşılır. Savaş sonrasında bile bu dönem çocuklarının adeta sesli konuşmayı ve gülmeyi unuttukları, tüberküloz, kas hastalığı, cilt ve göz hastalıkları, kekemelik gibi konuşma bozuklukları, zihinsel ve fiziksel gelişim geriliği yaşadıkları resmi kayıtlarla ortaya çıkarılır.¹⁵²¹

Savaşın sonunda hem asker hem de sivil halk olmak üzere milyonlarca Sovyet vatandaşı, faşist Alman işgalcilere karşı mücadelede hayatını kaybeder. Resmi verilere göre Kızıl Ordu'nun kaybının yaklaşık 12 milyon kişi olduğu belirtilmektedir. İşgal edilen bölgelerde 13 milyon Sovyet vatandaşının bomba saldırıları, uygulanan baskı ve şiddetten, ayrıca ülkenin ekonomik koşullarından kaynaklanan açlık ve hastalıktan öldüğüne dikkat çekilir. Yaklaşık 5,5 milyon insanın ise Almanya'ya zorla kaçırıldığı, birçoğunun hiçbir zaman anavatanlarına dönmediği vurgusu yapılır.¹⁵²²

Büyük kayıpların ve acıların yaşandığı, faşist Almanlara karşı nefretin tırmandığı bu dönemde savaş, 20. yüzyıl sanat dünyasının önemli bir parçası olur. Rusya'nın önde gelen yazarları da toplumu her yönden etkileyen savaşa kayıtsız kalmazlar ve ideolojik bir söylem sahasına dönüştürdükleri eserlerinde bu konuya açıklık getirirler. Çocuk edebiyatı yazarları ise eserlerinde çocuk kahramanın savaş

¹⁵¹⁹Rıblova, M. A.-Krinko, E. F. (2015). *Deti i vojna: Kultura povsednevnosti, mehanizmi, adaptatsii, strategii i praktiki vijivaniya v usloviyah velikoy oteçestvennoy voyni*. Yujniy nauçniy tsentr rossiyskoy akademii nauk. Volgograd: İzd. Volgogradskogo filiala FGBOU VO RANHİGS, 87, 88.

¹⁵²⁰Korenyuk, V. M. (2017). a.g.e., 58.

¹⁵²¹Rıblova, M. A.-, E. F. (2015). a.g.e., 95, 243.; Korenyuk, V. M. (2017). a.g.e., 89.

¹⁵²²Zagladin, N. V. – Kozlenko, S. İ. (2007). *İstoriya Rossii XX- načalo XXI veka*. Moskva: Russkoye slova, 262.

sırasındaki cesur davranışları ve detaylı gözlemleri üzerinden konuya yaklaşırlar. Eserlerde ailede cepheye giden babasının ya da ağabeyinin yerini alan, vatani ve sevdikleri için kendini feda etmeye hazır, büyük acılar yaşasa da zorluklar karşısında yılmayan ve adeta ölüme meydan okuyan savaşçı çocuk tipi ortaya çıkarılır.

Birinci Dünya Savaşı yıllarında dünyaya gelen ve İkinci Dünya Savaşı'na bizzat tanıklık eden, bu açıdan cephe yazarları olarak nitelendirebileceğimiz A. P. Gaydar. L. A. Kassil ve V. P. Katayev de eserlerinde çocuk kahramanın bakış açısından kutsal anlamlar yükledikleri savaşı yansıtır. Askeri deneyimlerini, savaş sırasındaki gözlemlerini bu çocuk kahraman aracılığıyla okura iletirler. Savaş sahnelerini gerçekçi ve başarılı tasvir etmelerinin temelinde askeri yaşama yakından tanıklık etmeleri yatmaktadır.

Tez çalışmamız kapsamında ele aldığımız söz konusu her yazar, eserlerinde savaşın farklı boyutlarını yansıtır. A. P. Gaydar, *Okul (Школа, 1929)* adlı eserinde 1917 Ekim Devrimi'ne ve İç Savaş'a tanıklık eden çocuk kahramanı Boris Gorikov ile dönemin canlı bir panoramasını sunar. *Timur ve Komutası (Тимур и его команда, 1940)* adlı eserinde ise dingin bir atmosfer yaratsa da savaşın yakın zamanda patlak vereceğini ve toplum olarak yapılması gerekenleri Timur ve arkadaşlarının faaliyetleri aracılığıyla okura hissettirir. L. A. Kassil, *Büyük Direniş (Большое сопротивление, 1939-1947)* ve *Küçük Oğlun Sokağı (Улица младшего сына, 1949)* adlı eserlerinde İkinci Dünya Savaşı yıllarında ülke çapında büyük bir ivme kazanan partizan birliklerine dikkat çekerek cephe gerisindeki mücadeleyi yansıtır. V. P. Katayev ise *Alayın Oğlu (Сын полка, 1944)* adlı eserinde bizzat cephede düşmanla çarpışan ve savaşın yakın tanığı olan çocuk kahramanı Vanya Solntsev ile Sovyet cephelerinde yaşananları tüm gerçekliği ve çarpıcılığıyla yansıtır.

Yazarların “ulusal ve kutsal” olarak betimledikleri savaş motifini işledikleri söz konusu eserlerde, özellikle düşman kavramına dikkat çekildiği görülür. Eserlerde kahramanın ve düşmanın faaliyetleri paralel bir anlatımla okura sunulur.¹⁵²³ Sovyet askeri ne kadar çevik, cesur ve korkusuzsa, düşman da bir o kadar acımasızlığı, sayı ve askeri teçhizat açısından donanımlı oluşu ve insani açıdan Ruslardan farklı yapısıyla dikkat çeker. Gaydar'ın *Okul* adlı eserinde Birinci Dünya Savaşı döneminde

¹⁵²³ Poçeptsov, G. (2018). *Vragi i vrediteli v strukture sovetskogo simvoličeskogo kosmosa*, 6. https://www.researchgate.net/publication/328890341_Vragi_i_vrediteli_v_strukture_sovetskogo_simvoliceskogo_kosmosa adresinden 17.04.2020 tarihinde alınmıştır.

çocuk kahraman Boris'in sinemadan izlediği bir filmde aktardıkları Sovyet halkının gözünden düşmanın acımasızlığını yansıtır:

“Kısa süre önce sinemada Almanların hiç kimseye acımayıp her şeyi yaktıklarını, Reims Katedrali’ni harap edip tapınaklara saldırdıklarını, bizimkilerin ise böyle bir şey yapmadıklarını gösterdiler. Hatta aksine aynı sinemada bir Rus subayının Alman bir çocuğu yangından kurtardığını kendi gözlerimle gördüm. (...) Fedka da benimle aynı fikirdeydi: — Kesinlikle canavarlar. ‘Lusitania’¹⁵²⁴ gemisini barışsever yolcularıyla birlikte batırdılar, biz ise hiçbir şeyi batırmadık. Bizim çarımız ve İngiliz çarı yüce gönüllü. Fransız Cumhurbaşkanı da aynı şekilde. Ancak onların Wilhelm’i tam bir küstah!”¹⁵²⁵

Anlaşılaacağı üzere savaş döneminde halkta düşmana karşı öfke uyandırmak için sinema en etkili propaganda aracı olur. Yazar, Almanların toplumsal, kültürel ve sanatsal değerleri hiçe saydığını, merhamet duygusundan yoksun olduğunu dile getirirken İngiltere ve Fransa yönetimi ile insani açıdan ortak bir noktada birleştiklerine değinerek dönemin siyasi müttefiklikleri hakkında da ipuçları verir.

Tez kapsamında incelediğimiz çocuk edebiyatı eserlerinde Alman askerlerinin genellikle “canavar” (зверь), “faşist” (фашист), “sinsi” (вероломный), “Hitler” (гитлеровский), “şeytan” (чёрт, дьявол), “budala” (дурак) gibi olumsuz kelime ve sıfatlarla nitelendirildiği belirtilebilir.

L. A. Kassil’in *Büyük Direniş* adlı eserinde ise kız kahramanı Sima Krupitsına’nın, Türkmen arkadaşı Amed’e yolladığı mektuplarda düşmanı “kocakarı” diye nitelendirdiği dikkat çeker: *“Dün yine kocakarı bizdeydi. Yatıya kaldı ve sabaha kadar bize huzur vermedi. Nedense kocakarı bize ziyaretlerini sıklaştırdı. Kocakarı çok gürültücü olduğu ve büyük bir endişe yarattığı için her zaman yeterince uyuyamıyoruz. Amed’in neden bahsettiğimi anladığından emindim.”*¹⁵²⁶

Kassil, “kocakarı” nitelendirmesi ile düşmanın güçsüzlüğünü ve aşılmaz bir ordu olmadığını dile getirir. Ayrıca savaş esnasında haberleşmenin güvenli olmadığını, düşmana bu konuda fırsat verilmemesi gerektiğine dikkat çeker. Eserde Almanların Kiev’den sonra Moskova’ya saldırısı “sinsi” sıfatıyla belirtilir: *“Sabah vakti Moskova semalarında (şu anons) duyuldu: Vatanımıza Nazi Almanyası’nın 22*

¹⁵²⁴1915 yılında Almanya tarafından batırılan yolcu gemisi.

¹⁵²⁵Gaydar, A. (1971). a.g.e., 106.

¹⁵²⁶Kassil, L. A. (1971). *Velikoye protivostoyaniye. Biblioteka pionera, izbrannyye povesti i rasskazy*. Tom 1. (Red. N. S.-Abramov, V. M. Pisarevskaya). M: Detskaya literatura, 501.

Haziran'da başlayan sinsi askeri saldırısı sürüyor."¹⁵²⁷

Alman askerlerinin düşünülenin aksine kaba ve pis oldukları ise eserde Arişa Teyze aracılığıyla aktarılır:

*"Tühhhh! diyerek tükürdü. — Bir de kültürlü oldukları söylenir! Neyin nesi bu böyle? Bakmak bile mide bulandırıyor. Öyle sigara içip tükürmüşler ki insan nefes bile alamıyor. Üstelik yarı çıplak oturuyorlar, tavayı ocağın üzerinde bırakmışlar, gömleğinin yakasından tavaya bitler silkeleniyor. Daha ne kadar saçmalık olabilir ki! Birbirlerine bitlerini fırlatıyorlar. Bana da şöyle bağırıyorlar: 'Analık bak, pireyle oynuyoruz. Rublen var mı? Hadi, katil bize.' Tühhhh, midem bulandı!"*¹⁵²⁸

V. P. Katayev, Gaydar ve Kassil'den farklı olarak *Alayın Oğlu* adlı eserinde düşmanı olumsuz kelimelerle değil "Alman" diye uyruğuyla vurgular.

Eserlerde savaş ilerledikçe şiddetin dozunun arttığı ve Almanların sıradan halk üzerinde her türlü baskıya başvurduğu anlaşılır. Kassil'in *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserde düşman, ne yeraltındaki partizanlara ne de şehir halkına rahat nefes aldırır. Savaş anında bile yaşlılara, kadın ve çocuklara dokunulmaması gerektiği kuralını hiçe sayarak her defasında sıradan halkı kendisine siper olarak kullanır. Eserde kadınların, partizan birliklerine yardım ettikleri ya da eşleri orduda oldukları için zincire vurulup şehir içinde dolaştırıldığı ve eziyet gördükleri anlaşılmaktadır: *"Onların arasında tökezleyen ve soğuktan iki büklüm olan, ölü gibi solgun yüzlü insanlar yürüyordu. Gözleri, amalarındaki gibi uzaklara dikilmişti. Eski püskü şalı omuzlarına kayan ve başı açık bir kadın diğerlerinin gerisinden yürüyordu."*¹⁵²⁹

Bu sahne Almanların, kadınlara bir köle gibi davrandığını, onları esaret altına aldıklarını ve masum insanlara bile kötü davrandıklarını yansıtır. Volodya ve Vanya keşif için yeraltından çıktıkları sırada en mutlu çocukluk anlarının geçtiği okullarının harabeye döndüğünü görüp üzülrler. Ancak şiddetin sadece kültürel alanlardaki yağmalamayla son bulmadığını okul bahçesinde asılan insanları gördüklerinde anlarlar. Asılan kişiler, yeraltı birliğinden Maskalenko ve şehirde olup bitenleri yeraltı partizanlarına haber veren Lankin'dir. Bu sahne şiddetin artan dozunu göstermektedir. Asılan arkadaşlarının boyunlarındaki not ise çocukları adeta ürpertir:

"Çocuklar, Lankin'in çökük göğsünün üzerindeki 'partizanlara yardım eden herkese bu yapılacak' notunu okudular. O anda küçük keşif erlerine uzaktaki deniz, üzerlerindeki gökyüzü ve etraftaki hava tamamıyla kararmış gibi geldi."

¹⁵²⁷ A.g.e., 483, 484.

¹⁵²⁸ A.g.e., 606.

¹⁵²⁹ Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 497.

Bu karanlık, iki ay boyunca yaşadıkları yeraltı karanlığından yüz kat daha korkunç ve kötüydü.”¹⁵³⁰

Kassil’in aksine Katayev’in eserlerinde Sovyet askerlerinin güçlü, cesur, zorluklara karşı dayanıklı, askeri tecrübe ve mühimmat açısından donanımlı olduklarına vurgu yapılır: *“Şüphesiz, keşif erleri, sadece üç kişi olmalarına rağmen pusuya düşmekten korkmadılar. Çünkü dikkatli, deneyimli ve her an savaşımaya hazır dılar. Her birinin makineli tüfeği, çok sayıda fişegi ve dört tane de el bombası vardı.”¹⁵³¹*

Katayev, diğer yazarlardan farklı olarak savaş sırasında sadece çocuk kahramanına dikkat çekmez. Eserde Komutan Yenakiyev’e ve Yüzbaşı Ahunbayev’e de dikkat çekerek Sovyet ordusunun komutanlarının genel özelliklerine değinir: *“Ahunbayev öfkeli, sabırsız ve son derece cesurdu. Yenakiyev de arkadaşı Ahunbayev kadar cesurdu, ama aynı zamanda iyi bir topçu erine yakışır şekilde soğukkanlı, sabırlı ve ihtiyatlı biriydi.”¹⁵³²*

Rus komutanlarının hızlı, çevik, yetenekli, deneyimli ve sezgisel yönlerinin gelişmiş olduğu vurgulanmaktadır. Yazar, bu iki komutan ve askerler arasındaki konuşmaları, emir komuta zincirini yansıtarak asker yaşamını tüm çıplaklığıyla sunar. Böylelikle okur, disiplin ve saygının hâkim olduğu Sovyet ordusunda tek bir amaç için toplanan binlerce insanın başarılarına tanık olur.

Anlaşılaacağı üzere eserlerde genellikle çetin bir savaşın olduğuna, düşmanın acımasızlığına ve Sovyet ordusuna dikkat çekilir. Ancak savaşın genel seyri, hangi bölgelerde sürdüğü, kazanılan ya da kaybedilen yerler hakkında bilgi verilmez. Sadece Kassil’in *Büyük Direniş* adlı eserinde Almanlar ile savaşta hangi yerlerin kaybedildiğine değinilir: *“Hitlerin ordusu Litvanya’yi, Letonya’nın önemli bir bölümünü, Belarus’un batı kısmını, Batı Ukrayna’nın bir bölümünü kuşatmayı başardılar. Faşist hava kuvvetleri Murmansk, Orşa, Mogilyov, Smolensk, Kiev, Odesa ve Sivastopol’u bombardımana uğrattıktan sonra saldırı sahasını genişlettiler.”¹⁵³³*

¹⁵³⁰A.g.e., 500.

¹⁵³¹Katayev, V. (1948). a.g.e., 8.

¹⁵³²A.g.e., 16.

¹⁵³³Kassil, L. A. (1971). a.g.e., 484.

Savaş sahnelerini diğer yazarlara göre daha detaylı sunan Katayev, askerilerin düşmana hücum ederken coşkuyla söyledikleri nidalara yer vererek aynı hissi ve heyecanı okuruna da iletir:

“— *Alman topraklarına Ateş!*

—*Hücum et, Almanya! Ateş!*

— *Vatan İçin! Ateş!*

— *Hitler’e ölüm! Ateş!”*¹⁵³⁴

Eserlerde savaşa ait kelime ve kavramlar da dikkat çekmektedir. Gaydar, İkinci Dünya Savaşı öncesi teyakkuzda olan ülkenin durumunu yansıtmak amacıyla eserinde asker yaşamına ve askeri terimlere sıkça yer verir. *Timur ve Komutası* adlı eserde okuyucuya Jenya ve Olga adlı kız kardeşlerin babalarının zırhlı tabur komutanı olduğunu ve o sırada muhtemelen cephede bulunduğunu belirtir. Jenya’nın babasının tasviri üzerine, çocuk okur “komutan” (командир), “zırhlı birlik” (броня), “tabur” (дивизион), “cephe” (фронт) gibi askeri kelimelerle tanışır. Ayrıca Gaydar Kızıl Ordu’yu ve Bolşevikleri temsil eden simgelere eserin her detayında yer verir. Evlerin çatılarında asılı duran kırmızı bayraktan, köşeli yıldıza, askeri geçitten, ordu mensuplarına kadar birçok simgeye ve figüre rastlanmaktadır. Bu durum, hem savaş arifesinde olan ülkenin askeri hazırlığını yansıtır hem de Sovyetler Birliği’nin genel bir politikası olarak Kızıl Ordu’nun çocuklara tanıtımı yapılır. Katayev’in *Alayın Oğlu* adlı eserinde de “mermi hunisi” (громадная воронка), “roket” (ракета), “siper” (окопчик), “cephane” (боеприпасы), “mermi” (снаряд), “atış noktası” (огневых точек) gibi askeri terimlere ve mühimmat isimlerine rastlamak mümkündür.

Savaş, iki ordu arasındaki mücadele ile sonlanmaz, aksine etkisi yaşamın her köşesine siner. Özellikle insanların günlük yaşamlarında ve psikolojilerinde derin izler bırakır. Eserlerde özellikle patlamalara ve tahribata şahit olan, zor koşullarda, yeraltı sığınaklarında direniş gösteren, bu esnada her an ölümle karşı karşıya gelen, hatta sevdiklerinin öldürüldükleri anı gören çocukların psikolojilerine de değinilir. Savaşın korkusuz askerlerine dönüşen çocuklar, yakınlarını kaybetmenin acısıyla ve nasıl hayatta kalacaklarını düşünerek günlerini geçirirler. Tüm bu zor koşullara küçük bedenleriyle dayanmaya çalışırlar. Günümüzde yetişkin bireylerin bile dayanamayacağı zorluklar karşısında çocukluklarını unuturlar. Dönemin önemli

¹⁵³⁴Katayev, V. (1948). a.g.e., 175.

sloganlarından biri olan Sovyetler Birliği'nde çocuk olmanın “ayrıcalığı”nı bu şekilde yaşarlar. Çocuksu duyarlılık, korunma isteği, hayal gücünün etkili olduğu evreler gibi günümüz çocuk dünyasına ait kavram ve anlayışlardan uzaktırlar. Sadece hayatta kalmayı ve vatani kurtarmayı hedeflerler.

Sovyet çocuk edebiyatına “çocukta travma” kavramını getiren ve bu konuyu ilk kez işleyen Kassil, eserlerinde savaş sırasında işgal edilen bölgelerdeki çocukların psikolojilerine dikkat çeker.¹⁵³⁵ *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserinde Volodya'nın yeraltındaki yaşam mücadelesi, bu konuda en çarpıcı örneği sunmaktadır. Faşist Almanların saldırısı sürerken yeraltında, zifiri karanlıkta, daracık tünellerde nefes almanın, gündelik yaşamın konforundan uzak, her an istiflenen mühimmat ve yiyeceğin azalmasının verdiği sıkıntının yanı sıra Volodya için adeta aile gibi olduğu insanların ölümüne tanık olmak ve son nefeslerinde hiçbir şey yapamamanın burukluğunu yaşamak savaşın en zor yanını oluşturmaktadır. Komutan Zyabrev'in ölümünün ardından Volodya'nın hisleri bu zorluğu yansıtmaktadır:

*“Tabuta konulan mumlar yanıyordu. Volodya, Zyabrev'in güzel, ama rengi şimdi gri bir kireç taşına benzeyen iri yüzüne bakıyordu. Gözyaşlarına boğulmuştu, ama Zyabrev'in soluklaşan ve kaskatı kesilen yüzüne bakıp zaman zaman sadece yüksek sesle yutkunuyordu. Onun ölümle bu kadar yakın bir zamanda karşılaşması gerekmiyordu. Dün öyle dikkatli ve şefkatle soruşturma yapan komutanının, yeraltındaki tünellerden güzel bedenini güçlü ve kendinden emin bir şekilde sürüklediğini, şimdi ise burada, gri taşlar arasında bir taş gibi hareketsiz ve soğuk durduğunu düşünmek korkunç ve tüyler ürperticiydi.”*¹⁵³⁶

Komutanın ölümünün ardından yas bile tutamayan komutası, Almanların saldırısına karşı her an temkinli olmak zorundadır. Alınan her darbeye içten sarsılan yeraltı maden ocağının içinde yeni tüneller açmak ve var olanları çökme ihtimaline karşı desteklemek ise grubun rutin işlerinden birine dönüşür.

Gaydar, *Timur ve Komutası* adlı eserinde savaşın ülke genelinde yıkımların yanı sıra aile içi ayrılıklara da neden olduğuna dikkat çeker. Evin babası cepheye mücadele ederken evin diğer sakinleri ise günlük yaşamın sıkıntılarının yanı sıra belirsiz bir bekleyiş ve gün geçtikçe artan bir özlemle savaşırlar. Eserde Olga, büyük çocuk olmanın verdiği sorumlulukla evi çekip çevirir, kardeşine zarar gelebilecek her şeyi önlemeye ve bir yandan da ona aile terbiyesi vermeye çalışır. Ancak bunların

¹⁵³⁵Maslinskaya, S. G. (2019). a.g.m., 201.

¹⁵³⁶Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 396.

yanında kendisine en çok zor gelen babasına duyduğu hasrettir. Doğum gününde babasının kendisine verdiği sedef akordeona her dokunuşunda ona duyduğu özlemin biraz olsun azaldığını düşünür:

“Ah, bir kez olsun
Sizi bir kez daha görebilsem,
Ah, bir kez olsun
Hatta iki, hatta üç kez görebilsem
Ama siz bile anlamıyorsunuz
Hızlı bir uçakta,
Sizi nasıl da sabahlara kadar
bekledim!”¹⁵³⁷

Savaşın psikolojik diğer bir etkisi de insanlarda yarattığı endişeli ruh halidir. Kassil’in *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserde babası cephede mücadele veren, annesi ve kız kardeşinin hayatta olup olmadığını bilmeyen Volodya’nın hisleri, savaş dönemi birçok kişinin ortak endişesidir: “*Volodya annesini hatırladı. Her geçen gün onun için duyduğu endişe artıyordu. (...) Orada, yukarda Almanlar tarafından kuşatılan köyde acaba nasıl yaşıyordu? Keşke onu tek bir kerecik, en azından uzaktan bir dakika bile olsa görebilseydim!*”¹⁵³⁸

Kassil, *Büyük Direniş* adlı eserinde savaşın seyrini radyodan dinleyen ya da sokaklarda asılı afişlerden anlamaya çalışan insanların kaygıları aracılığıyla yansıtır. Bu dönemde radyo, halkın vatanseverlik duygularının uyandırılmasında ve düşmana karşı mücadeleye katılmasında en etkili propaganda aracıdır:¹⁵³⁹

“Çok daha tedirgin bir ruh hali vardı. Moskova’nın her köşesindeki ve duvarlarındaki afişler, zor zamanların geldiğini ve her kişinin yerini alması gerektiğini ciddi bir şekilde hatırlatıyordu. Radyoda ise herkesin içini soğutan haberler bildiriliyordu. Bazen radyoda bildirilenleri duymak, bu endişe verici haberden kendimi sakınmak istiyordum, ancak acıdan olduğu gibi bundan da kaçılmıyordu.”¹⁵⁴⁰

Savaşın, insan yaşamını dönüşü olmayan bir sürece sürüklediğini söz konusu eserin çocuk kahramanı Sima Krupitsina’nın babasında görmek mümkündür. Sima, Birinci Dünya Savaşı sırasında cephede meydana gelen patlamada gözlerini kaybeden

¹⁵³⁷ Gaydar, A. (1985). a.g.e., 11.

¹⁵³⁸ Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 496.

¹⁵³⁹ Korenyuk, V. M. (2017). a.g.e., 78.

¹⁵⁴⁰ Kassil, L. A. (1971). a.g.e., 483.

babasının hayata tutunmakta çektiği zorlukları şu sözlerle açıklar:

“Babam çillerimi görmedi, aslında onları göremedi: Dünya Savaşı sırasında cepheye gözleri yakılmıştı, siyah gözlükler takıyordu ve her geçen yıl gittikçe daha kötü görüyordu. Bu nedenle tesviyeci olarak çalıştığı fabrikayı bırakmak zorunda kaldı. (...) ancak bu durumuna teslim olmak istemiyordu, bazen her zamanki yerine konulmayan sandalyeye ya da birinin zamanında kapamadığı kapiya çarparsa da sert ve hızlı bir şekilde yürüyordu.”¹⁵⁴¹

Savaş, ülkeyi psikolojik sarsıntıların yanı sıra ekonomik açıdan da zor duruma düşürür. İnsanlar bir yandan düşmanla mücadele ederken diğer yandan da yiyecek bulamamanın zorluğuyla baş ederler. Gaydar’ın *Okul* adlı eserinde Birinci Dünya Savaşı yıllarında halkın ekonomik durumu şu şekilde yansıtılır:

“Ürünler yetersiz kalıyordu. Sabahın erken saatlerinden itibaren yağ, yumurta ve süt faiz fiyatlarda kapışılıyordu. Fırınlarda kuyruklar oluşuyor, beyaz ekmek kalmıyor, çavdar ekmeği bile yetmiyordu. Tüccarlar insafsızca her şeyin, hatta yenilmeyecek olan ürünlerin bile fiyatlarını artırıyorlardı.”¹⁵⁴²

Kassil’in *Büyük Direniş* adlı eserinde ise Almanlar tarafından işgal edilen Moskova’da Sima ve pioner grubundan küçük İgor, dönemin açlıkla mücadele eden diğer çocuklarının sözcüsü olurlar:

“Bizimse elimizde donmuş bir patates ve Arişa teyzenin sakladığı küçük bir çıkından başka bir şeyimiz yoktu. İgor’un artık uzun süre dayanamayacağını gördüm. Boynu daha çok incelmışti, tamamiyle soluklaşan dudaklarının etrafında kötü izler vardı ve şimdi yüzünün yarısını kaplamış gibi duran gözleri kocaman olmuştu. Üstelik onu bir de titreme tutmuştu.”¹⁵⁴³

Savaşın etkilerini, insanın yanı sıra yaşadığı çevrede, doğada ve kuşatma altına alınan şehirlerde de görmek mümkündür. Kassil’in *Küçük Oğlun Sokağı* adlı eserde savaşın ilk günlerinden itibaren Kerç şehri tanınmayacak duruma gelir. İnsanlar doğup büyüdükları evleri ve dolaştıkları sokakları tanıyamaz olur. Çocuk kahraman Volodya Dubinin, etrafındaki her şeyin farklı bir çehreye büründüğünü hisseder:

“Şimdilerde Faşistler, Kerç’i neredeyse her gün bombalıyorlardı. Gece gündüz sirenler çalıyordu ve sokaklar tenhalaşmıştı. Ağır darbeler şehri sarsmıştı. Tehlike geçti işaretinden sonra sokaklarda şaşkınlıkla etrafına bakınan solgun insanlar görünmüştü, bildikleri sokaklara bakıp tanıyamamışlardı, kendi evlerini arayıp bulamamışlardı. (...) Karadeniz bir başka mı olmuştu? Acaba sığlaşmış ya da soğumuş muydu? Yoksa Mitridat daha mı kısalmıştı? Haziran seması dün sanki böyle değildi? Ya da Kırım’ın yaz güneşi sönmüş müydü?”

¹⁵⁴¹A.g.e., 301.

¹⁵⁴²Gaydar, A. (1971). a.g.e., 128.

¹⁵⁴³Kassil, L. A. (1971). a.g.e., 613.

*(...) Her şey sanki değişmeden kalmıştı, ama Volodya her şeyin farklılaştığını hissediyordu.*¹⁵⁴⁴

Savaşla birlikte okurun gözünde Kerç şehri askeri bir kampa dönüşür. Her yerde savaşın izlerini taşıyan şehrin, eski canlılığını ve neşesini yitirdiği ifade edilebilir. Şehrin bu görüntüsü ile yazar, mutlu günlerin savaşla yok olduğuna dikkat çeker.

Edebi eserler toplumun belleğidir. Sovyet edebiyatı da sosyalist realizm kuramı doğrultusunda yaşamı eserlerde yansıtan bir projektör görevi görür. Bu açıdan Rusya’da üç büyük savaşın yaşandığı 20. yüzyılda savaşın, edebiyatın arka fonunu oluşturduğu sonucuna varmak mümkündür. O dönem edebiyatına damgasını vuran, her biri diğerinden daha acımasız ve şiddetli geçen Birinci ve İkinci Dünya Savaşı’nda Almanlara karşı mücadele eserlerin konusunu oluşturmuştur. Sovyet yazarları, savaşı doğuran sosyo-ekonomik şartlara değinmeden dönemin ideolojik söylemlerini aktarma vazifesini üstlenmişlerdir. Halka, sovyetlerin sosyalist dönüşümünü, ideolojik düşünce yapısını ve her an savaşa hazır olmaları gerektiği gerçeğini aşılamaya çalışmışlardır. Gerek askerlerin gerekse sıradan halkın zor ve tehlikeli durumlarla karşı karşıya kaldığı, soğuk sıcak demeden vatan hizmetini yerine getirdiği vurgulanarak Sovyet vatandaşının vatana bağlılığı gözler önüne serilmiştir. Ölümün soğuk kokusunun sindiği eserlerde savaşla birlikte her vatandaşın hayata tutunma çabası, gelecek kaygısı, parçalanan ailelerin dramı ve savaş yıllarının acı tablosu çocuk kahramanlar aracılığıyla aktarılmıştır. Savaş denilince akla gelen ölüm, kan, silah gibi kavramlar çocuk dünyasına tanıtılmıştır.

¹⁵⁴⁴Kassil, L. A. (1960). a.g.e., 282.

5. SONUÇ

Dünya tarihinde çocuk ya da çocukluk kavramlarına 16. yüzyıla kadar ayrı bir tanım getirilmemiştir. Her çağın dini, tarihi ve sosyo-ekonomik şartlarına göre çocuğa ve çocukluk dönemine bakış açısı değişkenlik göstermiştir. Genel anlamda çocuk küçük bir yetişkin gibi görülmüştür ve günümüz bakış açısıyla karşılaştırıldığında değersizdir. 18. yüzyılda çocuğun, yetişkinlerden farklı bir dünyası olduğu anlaşılmıştır. Ancak 19. yüzyıla kadar sadece çocuklara yönelik kaleme alınan eser neredeyse yoktur ve çocuk edebiyatının varlığından bile bahsedilemez. 20. yüzyıla kadar ise gerekliliği ve kapsamı sorgulanan çocuk edebiyatı, genel edebiyat biliminin bir alt dalı olarak görülmüştür. Yapılan literatür taramasında günümüz Avrupa araştırmacıları, çocuğa geçmişten günümüze dek çok değer verildiği görüşünü uyandırmak için yeni bir disiplin olan çocuk edebiyatının köklerini, antik dönemlerde, eski uygarlıklarda ve dünya dinlerinin en erken aşamalarında ve folklorda aramışlardır. Ancak dünya genelinde çocuk edebiyatının, 20. yüzyıla önem kazandığı saptanmıştır. Bu yüzyılla birlikte bireye verilen önem ve psikoloji alanındaki gelişmeler sonucunda çocuğa yönelik ve görelilik ilkesi doğrultusunda eser yazımına başlanmıştır.

Çağdaş Rus araştırmacılar da Avrupa ile benzer bir tutum sergilemişlerdir. Rus çocuk edebiyatının ilk izlerine, Rusya'nın 988 yılında Hristiyanlığı resmi din olarak kabul edişi ve devletleşmesinin ardından yazılı kültüre geçişiyle rastlandığını belirtmişlerdir. Yazılı edebiyatın varlığından bile söz edemeyeceğimiz 9.-16. yüzyıllarda ideal bir Hristiyan yetiştirmenin amaçlandığını, Rus edebiyatının ilk orijinal eseri olarak kabul edilen ve çocuk imgesine ilk kez rastlanılan *Boris ve Gleb Menkıbesi*'nin (*Сказание о Борисе и Глебе*, 11. yüzyıl), modern Rus çocuk edebiyatının ilk kaynağı olduğunu iddia etmişlerdir.

15. yüzyıl sonunda sadece çocuklara yönelik kaleme aldığı ilk el yazması kitabıyla, Rus çocuk edebiyatının ilk yazarı unvanını çevirmen ve diplomat Dmitri Gerasimov almıştır. Gerasimov, çocuk kitaplarının nasıl olması gerektiği ile ilgili fikri de ortaya atan ilk kişi olarak kabul edilmiştir.

Kültürel değişimlerin yaşandığı 17. yüzyılda ise Moskova Basım Müdürlüğü editörü Savvati'nin yanı sıra Simeon Polotski ve eserlerinde pedagoji ile sanatı bir araya getiren Karion İstomin ile ilk çocuk şiirinin temeli atılmıştır. Karion İstomin'in 1694 yılında yazdığı *Resimli Alfabe* (*Лукревой букварь*) adlı eseri, çocuk edebiyatında

görsel eğitimin temelini oluşturmuştur. Sadece erkek çocuklarına değil kız çocuklarına yönelik olmasıyla da ayrı bir öneme sahip olduğu saptanmıştır. *Ioann Voin'in Hizmeti ve Yaşamı* (Служба и житие Ионна Воина, 1695) adlı eseri de çocuklara yönelik biyografik uzun öykünün ilk örneği kabul edilmiştir. Polotski'nin *Slav Dili Ders Kitabı* (Букварь языка славенска, 1679) ise ilk pedagojik denemedir.

18. yüzyılın başında Çar I. Petro'nun (1672-1725) eğitim, kültür ve toplum hayatını yönlendiren büyük reformlar, çocuğun yaşamının şekillenmesinde önemli olmuştur. Çünkü çocuk, gelecekte devletin bir çalışanı olarak görülmüştür. Çariçe II. Yekaterina döneminde ise gelecekteki faaliyetleriyle devletin ve halkın refahını sağlayacak olan çocuğun mutluluğunu esas alan yeni bir pedagojik sistem oluşturulmuştur. Çariçe Yekaterina dönemi yazarlarından N. İ. Novikov, Rusya'da ilk çocuk dergisi olan "Detskoye çteniye dlya serdtsa i razuma"yı (1785-1789) çıkararak çocuk edebiyatı alanına büyük katkı sağlamıştır. Çocuk dergilerinin oluşmasına ve çocuk yayıncılığının gelişmesine zemin hazırlamıştır.

19. yüzyılda ise romantizm akımıyla, çocukluk dönemine ilginin artması sonucunda çocuğun kendine özgü büyüklüğü ve sanatsal bir dünyasının olduğu keşfedilmiştir. 1840'lı yılların ünlü eleştirmeni V. G. Belinski'nin ardılları olan N. G. Çernişevski, N. A. Dobrolyubov ve N. A. Nekrasov'un öncülüğünü yaptığı, halkçılık anlayışının ön planda tutulduğu devrimci-demokrat eğilim sayesinde çocuk edebiyatının genel edebiyattan bağımsız bir alan olduğu, çocuk kitaplarının ise sadece didaktik değil, edebi niteliklere de sahip olması gerektiği ilk kez sorgulanmıştır. Ayrıca bu dönemde çocuk imgesinin psikolojik betiminin de ilk kez yapıldığı anlaşılmıştır.

20. yüzyılda 1917 Ekim Devrimi'yle proleter düzenin ve işçi sınıfının temellendiği, yaşamın her alanında devlet egemenliğinin hüküm sürdüğü Sovyetler Birliği'nde ise çocuk, çocukluk ve çocuk edebiyatı kavramları birey, biyolojik evre ya da sanatsal öneminden farklı bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu dönemde çocuk edebiyatının, çocuk okura hitap etmesi, ana dilde yazılması, onun ilgi ve ihtiyaçlarına yönelik olması, çocuğun bakış açısının ve estetik beğenisinin şekillenmesini, ufkunun genişlemesini sağlaması gerektiği, ayrıca eğitici ve öğretici olmasının yanı sıra farklı nitelikler kazandığı da anlaşılmıştır. Yüzyılın ikinci yarısında ise çocuk edebiyatı, estetik bir bütün olmaktan çıkarak tamamıyla çocuğu sosyalist yaşama hazırlayan ideolojik bir silaha dönüşmüştür.

Sovyetler Birliği'nde çocuk edebiyatından, birlik ve beraberlik duygusunu taşıyan, tutkulu, devletine ve milletine bağlı, açık yürekli, adaletli, naif, cehalete ve devrim öncesi Çarlık Rusyası'na karşı çıkan, kolektif bilince sahip, her türlü sorunun çözümünde partiye ve sosyalizme güvenen “yeni Sovyet insanı”nı yansıtmaması, işçi ve köylü çocuklara komünist eğitim vermesi, gençlere Bolşevik Partisini tanıtmaması, onları yayınlar ve yarışmalar aracılığıyla sosyalist yapının oluşumuna ve sosyal olaylara dahil etmesi, Zoya Kosmodemyanskaya, Gulya Korolova, Aleksey Mereshev, Pavka Korçagin ve Çapayev gibi pionerlerin kahramanlıklarını, Sovyetler Birliği'nin kapitalist düzene sahip diğer ülkelerden farkını ve üstünlüğünü anlatması, en önemlisi de sosyalizmi geleceğe taşıyacak olan çocukları burjuva gibi sakıncalı anlayışlardan uzak tutması beklenmiştir. Bu beklenti, N. K. Krupskaya, A. M. Gorki, A. V. Lunaçarski, V. İ. Lenin ve J. Stalin gibi Sovyet çocuk edebiyatına yön veren siyasi ve edebi kişilerin söylemlerinde de ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca A. P. Babuşkina ve İ. G. Mineralova gibi çağdaş araştırmacıların da bu söylemlere benzer bir yaklaşımla çocuk edebiyatını değerlendirmeleri, 21. yüzyılda bile çocuk edebiyatının ideoloji ile bağlantısının sürdüğünü göstermektedir.

1920'li yılların ikinci yarısından itibaren sanatsal özgürlük tamamıyla sansür engeline takılmıştır. Dinin yanı sıra gerçek dışı her öğe de çocuğun gelişimine zarar verdiği, çocukta korku, boyun eğme ve acıma gibi duygular uyandırarak onu gerçeklerden uzaklaştırdığı, ayrıca burjuva dünyasının ideolojisini yansıttığı gerekçesiyle yasaklanmıştır.

Tezimiz bağlamında çalışmamızın çıkış noktasını oluşturan 1930-1950 yılları arasında Sovyetler Birliği'nde ise özellikle Orta Çağın çocuğu, küçük bir yetişkin olarak kabul eden bakış açısı sürdürülmüştür. Çocuk, geleceğin komünisti olarak kabul edilmiş, çocuk edebiyatı ise bu ülküyü gerçekleştirecek en etkili araç olmuştur. Özellikle Stalin'in, 1932 yılında devletin resmi sanat metodunun sosyalist realizm olduğunu açıklaması ve 1934 yılında Sovyet Yazarlar Birliği Kongresinin ilk toplantısında alınan kararlar sonucunda sanat da dahil olmak üzere bütünüyle kültür yaşamı devlet kontrolüne girmiştir. Genel edebiyatta olduğu gibi çocuk edebiyatına da hâkim olan bu kuram doğrultusunda eserlerde, dönemin siyasi ve edebi çevrelerince yaratılmaya çalışılan yeni çocuk tiplerinin, yoğun sosyalist mesajlar içeren tema ve motiflerin işlenmesine karar verilmiştir. Gelecek nesil, kurulan sosyalist düzeni yarınlara taşımada etkin bir şekilde kullanılırken, çocuk edebiyatı da “yeni insan”ı

yaratmayı, endüstrileşmeyi, devlet ideolojisini yaymayı ve insan kitlelerini yönlendirmeyi hedefleyen sosyalist inşanın en önemli propaganda aracına dönüşmüştür. 19. yüzyılda V. İ. Belinski'nin, toplumu eğitim yoluyla değiştirmeyi amaç edinen pedagojik eleştiri yöntemi, Sovyetler Birliği'nin edebiyatı parti propagandasının ayrılmaz bir parçası olarak görmesine zemin hazırlamıştır.

Ülke içindeki siyasi, ekonomik ve toplumsal gelişmeler, çocuk edebiyatında yeni düzenlemeleri kaçınılmaz kılmıştır. Sovyetler Birliği'nin, İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya ile başlayan ideolojik ve askeri mücadele sonucunda insanların zihninde “her yerde hainler ve düşmanlar var” düşüncesi bilinçli bir şekilde yaratılmıştır. Bu andan itibaren eserlerde öne çıkan “vatanseverlik”, “düşman”, “ülke sınırını koruma” gibi temalara yer verilmiştir. Çocuğa düşmanı tanıtmak amaçlanmıştır. Ayrıca düşmana karşı gözü açık, “kahraman pioner” ya da Gennadi Şukin ve Pavel Morozov gibi anne baba da dahil olmak üzere ailesinden en yakınlarının bile ihanetlerini ortaya çıkaran, her zorluğun üstesinden gelen, kamu düzenini bozmaya yönelik girişimleri engelleyen, dostça tavır ve davranışta bulunan, çalışkan, lider vasfına sahip, uyanık, çevik, savaşçı, vatani uğruna kendini feda eden çocuk tipleri yaratılmıştır. Bu dönemde savaşçı çocukların yanı sıra hem çalışıp ailesini geçindirmek hem de cepheye her türlü desteği sağlamak zorunda kalan, fabrika ve tarlalarda çalışarak yetişkin yaşamının koşullarını yerine getirmeye çalışan çocuk tipleri de oluşturulmuştur. Savaş sonrası dönemde ise çocuk edebiyatı eserlerinde, sosyalist realizm akımı doğrultusunda vatanseverlik ve milli benlik duygularıyla bezenen, başarılı, kamu düzenine uyan, komünist sisteme inanan, sosyal olarak faal ve olumlu çocuk tipleri çizilmiştir.

Tez çalışmamız kapsamında ele aldığımız ve kuruluş yıllarından itibaren Sovyetler Birliği'nin en yakın tanıkları olan, her biri Stalin Ödülü'ne layık görülen ve 1930-1950 yılları arasında Sovyet çocuk edebiyatının genel çerçevesini belirleyen A. P. Gaydar (1904-1941), L. A. Kassil (1905-1970) ve V. P. Katayev'in (1897-1986) benzer bir yaşam döngüsüne sahip oldukları görülmüştür. Üç yazar da entelektüel, devrimi ve Bolşevik Partisinin uygulamalarını destekleyen ailelerde dünyaya gelmişlerdir. Sovyetler Birliği'nde çocuk olmanın “ayrıcalığı”nı, her an hayatta kalma mücadelesi vererek yaşamışlardır. 1930'lu yıllardan itibaren öldürülme ve sevdiklerini kaybetme korkusu yaşamışlardır. Bu nedenle yazarların Sovyetler Birliği'nin ateşli savunucuları olmalarının ardında ailelerinden miras kalan ideolojik ülkünün olmadığı,

Sovyetler Birliği'nin insanların ruhlarına işlediği baskı ve korkunun bir sonucu olduğu açıktır. Göçler ve askeri görevler nedeniyle ailelerinden kopuk bir yaşam sürdürmek zorunda kalan bu yazarlar, ideolojik söylemin en keskin sözcüleri gibi görölseler de eserlerini mevcut düzene ayak uydurmak için kaleme almışlardır. Uzun öykü türünde ve bir roman hacmine sahip, Sovyet çocuk edebiyatının temel kaynakları arasında gösterilen eserlerinde tanık oldukları olayları işlemişlerdir. Bu açıdan sanatsal faaliyetleri otobiyografik özellikler taşımaktadır. Çocukluk yıllarında gösterdikleri kararlılığın bir benzerini eserlerinde yarattıkları savaşı, cesur ve vatansever çocuk tipleri ile yansıtmışlardır. Yarattıkları her çocuk tipiyle, sosyalizmin aydınlık geleceğine inanan Sovyet insanını yansıtmayı amaçladıkları açıktır.

Eserlerde genel olarak çocuklara bir şeylerin kolaylıkla empoze edilebileceği 12 ile 13 yaşlarındaki çocuk tipleri olduğu dikkat çekmiştir. A. P. Gaydar'ın çocuk kahramanları güçlü ve kararlı yapıdadırlar. L. A. Kassil ve V. P. Katayev'de ise çocuk dünyasına özgü kaygılarıyla ön planda olan, pioner ya da yeraltı birliklerine katılmalarıyla içindeki gücü keşfeden çocuklar söz konusudur. Kassil'in eserlerinde çocuk dilinden kelimelere rastlanırken, Gaydar ve Katayev'de yetişkin dünyasına özgü konuşma ve eylemler dikkat çekmektedir. Ayrıca yazarların, eserlerinde modern biçem teknikleri kullanmadıkları, özellikle birden fazla vakanın tek bir noktada, diğer bir ifadeyle kahraman üzerinde birleştiği klasik anlatıma uygun bir kurgu tasarladıkları tespit edilmiştir. Bu açıdan eserlerde ön planda olan çocuk tipleri aracılığıyla hem dönemin sosyo-psikolojik durumuna hem de yazarların yaratıcılık sürecine dair verilere ulaşılmıştır.

Çalışmamızın inceleme kısmında, dönemin baskın sanat metodu olan sosyalist realizmin ilkeleri doğrultusunda sekiz çocuk tipi ve bunlarla bağlantılı olarak dört ana motif belirlenmiştir. Belirlenen bu çocuk tipleri ve motifler ile Sovyetler Birliği'nin sosyalist düzeni sürdürmek amacıyla ideal insan tipleri yaratmaya çalıştığı ve ideolojik yaptırımlarını, ilk olarak çocuklar üzerinde uyguladığı gözlenmiştir. Geçmiş yüzyıllardan farklı olarak 20. yüzyılda “yeni insan”ın çocuklardan doğacağına inanan Sovyetler Birliği'nde çocuk, birey olarak bir kimliğe kavuşmuş ve toplumsal statüde birçok hukuki hakka sahip olmuştur. Ancak Orta Çağdan itibaren süre gelen “geleceğin aktarıcısı” ya da “değişimin başlangıç noktası” rollerinden kurtulamamıştır. Çocuk, birey ya da toplumun bir parçası olmaktan çok işlenip şekillendirilebilen bir araca dönüşmüştür. Bu bağlamda A. P. Gaydar'ın otobiyografik

özellikler taşıyan *Timur ve Komutası* adlı eserinde yarattığı Timur tipi, gerek yaratıldığı dönemin gerek Stalin sonrası Sovyet çocuk edebiyatının şekillenmesinde gerekse toplumda gönüllü çalışmanın adı olan Timur birliklerinin oluşmasında etkili olmuştur. Timur tipinin iyi yürekli, yardımsever, sevecen, çalışkan, cesaretli, dürüst, adaletli, ayrıca güçlü ve sağlıklı görüntüsüyle hem aklı hem de beden çevikliğini temsil etmesi, arkadaşları ile birlikte ortak iş gücüne dayanan eylemleriyle kolektif bir birey oluşu, vatanı için her türlü fedakarlığı yapmaya hazır duruşu ile sosyalist realizmin talep ettiği ideal çocuk tipi olduğu belirlenmiştir. Gaydar, çocuğa özgü dünyanın kapılarını kapatan ve sorumluluklarının bilincinde bir yetişkine dönüştürdüğü bu çocuk tipi aracılığıyla, Sovyet toplumunu şekillendirmeyi ve sosyalist dönüşüme dahil etmeyi amaçlamıştır, bu açıdan güdümlü bir sanat anlayışı sürdürmüştür.

Sovyetler Birliği'nde toplumu şekillendirme ve sosyalist dönüşümü sağlama konusunda “çocuk cumhuriyeti” olarak anılan Pioner Birliği de etkin görev almıştır. Çocukları düzeni bozmaktan uzaklaştıran, tehlikeye karşı uyanık yetiştiren, onlara doğru beslenme alışkanlığı kazandıran, akılcı eğlence biçimlerini benimseten ve uygar bir yaşama alıştıran Pioner Birliği, çocukların komünist değerlerle yetiştirilmesinde yetersiz görülen ve bu gerekçeyle reddedilen aile kurumunun yerini almıştır. Sıkı bir disiplin ve iş paylaşımının olduğu, yönetimin çocukların dünyasına uzattığı bir el gibi kabul edilen Pioner Birliği ile çocukların sosyalist eğitimleri ve disipline edilmeleri amaçlanmıştır. Bu birlik ile çocuktan her alanda yetkin ve toplumsal dönüşümde yer alan bir yetişkin yaratılmaya çalışılmıştır. Sovyet propagandasında sıkça yer alan, ancak gerçekte yaşayıp yaşamadıkları konusunda şüphelenilen Pavel Morozov ve Genadi Şukin gibi pioner çocuk kahramanlar aracılığıyla milyonlarca çocuk, Sovyet ideolojisinin sadık bir neferi olmaya yönlendirilmiştir. Çocuklara parti ve devlete bağlılığın aileden bile üstün olduğu fikrinin empoze edilerek bugün yanlış kabul edilen gammazlama iyi ve gerekli bir eylem gibi benimsetilmiştir. Çocuklar, ailelerine karşı bile bir ajan gibi kullanılmıştır. Ancak toplumun temeli olan aile kurumuna açılan bu savaş, ideolojik açıdan ülkesine, vatanına ve ülküsüne sadık çocuklar yaratsa da sağlıklı çocuk-ebeveyn ilişkisinin oluşmasını engellemiştir ve maneviyattan yoksun bir neslin doğuşuna neden olmuştur. Hayatta sevgi, saygı, paylaşma, birlik ve beraberlik duygularının aşılandığı ilk kurum olan aileyi tereddüt etmeden silebilen bir neslin ise vatan sevgisi sorgulanmaya açıktır. Bu açıdan Sovyetler Birliği'nde partinin doğruluğuna kesin olarak inanan, politik olarak istikrarlı ve cesur Sovyet

vatandaşlarını yaratmayı hedefleyen, sosyalist vatanseverlik olarak yeniden şekillenen vatan sevgisi, özgür bir iradenin değil kör bir tutkunun sonucu olarak doğmuştur. Özellikle Birinci Dünya Savaşı, 1917 Ekim Devrimi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında çocuktan tamamıyla yetişkin dünyasının sorunlarıyla baş etmesi beklenmiş ve bu beklentinin, vatan sevgisinin ispatı olduğu yönünde yanlış bir bakış açısı empoze edilmiştir.

Savaş yıllarında çocuk, ailenin sorumluluğunu almanın, fabrika ve tarlalarda çalışmanın yanı sıra ölümün, kimsesizliğin ve hayatta kalma mücadelesinin soğuk yüzü ile de karşı karşıya kalmıştır. Savaşın acımasız koşulları içinde masum kimliğinden uzaklaşarak büyümüştür. Düşmana karşı nefretle dolan, yüreği katılaştıran ve tek düşüncesi yok etmek olan bir varlığa dönüşmüştür. Kan, şiddet, baskı ve zulüm Sovyet çocuğunun yeni çehresi olmuştur. Bu açıdan çocuk, masum bir varlık ya da toplumun bir bireyi gibi görülmemiştir, aksine Sovyet propagandasının bir piyonu gibi kullanılmıştır. Çocukluğun masumiyet, saflık, neşe, güven, dostluk gibi temel taşlarını yok saydığı, çocukları, yetişkinlerin bile katlanamayacağı bir dünyaya hapsettiği açıktır. Eserlerde ise Kızıl Ordu'nun bir aile sıcaklığında koruyup yetiştirdiği ve Orta Çağın kaslı, erkeksi hatlarıyla dikkat çeken çocuk yetişkinlerini anımsatan savaşçı çocuklar aracılığıyla vatanseverlik duygusu ve düşmanın acımasızlığı karşısında Sovyet ordusunun yenilmezliği, ayrıca Sovyet insanının her türlü işkenceye, acıya ve zorluğa dayanıklı yapısı ön plana çıkarılmıştır. Eserlerde çocuk dünyası ile uyuşmayan karakterlerin yanı sıra günümüz çocuk yazınında çocuğun gelişimi için zararlı görülen şiddet unsurları, düşmana körüklenen öfke, kin gibi olumsuz duygular ve çocukların oyuncak gibi gördüğü silah, tüfek, bıçak, bomba gibi teçhizatın ustalıkla kullanımının övüldüğü sahneler de mevcuttur. Bu açıdan bakıldığında Sovyet çocuk edebiyatı, ideolojik içeriği ve yarattığı benzer çocuk tipleri açısından eğitici ve öğretici sıfatından uzaklaşmış, güdümlü bir anlayışın ürünü olmuştur.

Sovyetler Birliği'nde kız çocukları da naif ve kırılgan yapısından çıkarılmıştır. Bir erkek gibi kaslıdırlar, kadın doğasına aykırı olan savaş ve birçok olayda korkusuzca yer almışlardır. Kadınlar, özgür oldukları kadar yeni sorumlulukların altında ezilmişlerdir. Ülkenin savaş zamanlarında emek gücünden yararlanan, ancak geçmişin ataerkil bakış açısının evde köleleştirdiği kadın, yeni yasalarla hem ev hem de iş yaşamının kölesi haline getirilmiştir. Hayatı kolaylaşmamış, aksine bir karmaşaya dönüşerek daha zor bir hal almıştır. Eşitlik adı altında sosyal olayların aktif

katılımcısı, kamusal yaşamın öncüsü olan ve iş yaşamına dahil edilen kadının, annelik vasfı elinden alınmıştır ve adeta duygusuz bir makineye dönüştürülmüştür. Kadına yüklenen tüm sorumluluklara rağmen cinsiyet dinamiklerinde baskın erkek modeli hakimiyetini korumaya devam etmiştir. Bu açıdan çocuk edebiyatı eserlerinde erkeksi ve partizan kimliğiyle ön plana çıkarılan kız çocuklarının yaşamlarını kolaylaştıran, onları koruyup kollayan, kararları alan yine erkek olmuştur. Kız çocukları ilk başta göze çarpsa da erkek kahramanın eylemlerini desteklemek için yaratılan bir obje olmaktan kurtulamamışlardır.

Sovyet çocuk edebiyatında olumlu tiplerin yanı sıra sosyalist düzenin düşmanları olarak kabul edilen serseri ve vatan haini gibi olumsuz çocuk tipleri de yaratılmıştır. Yazarlar, suç işlemeye yatkın ve hükümete tehdit oluşturan bu olumsuz çocuk tiplerini yaratarak çocuk okura iyi ile kötüyü ayırt etme olanağı sunmuşlardır. Sosyalist realizm kuramının, Sovyetler Birliği'ni öven, ona karşı olan her şeyi ise kötileyen ya da ideali, insan zihnine empoze etmek için karşısına olumsuzluğu koyma mantığını, çocuklar arasında yaratılan bu kutuplaşma üzerinden görmek mümkündür.

Çocukların suç ehliyetlerinin olmadığı, ailelerinin siyasi görüşleri ile yargılanamayacakları da Sovyetler Birliği'nde dile getirilen ancak hızla unutulmuş gerçeklerdendir. Devrime, sosyalizme, toplumsal dönüşüme uymayan ya da parti çıkarları ile ters düşen her birey gibi çocuklar da bu koca çarkta ezilmeye ve ötekileştirilmeye mahkûm edilmiştir. Çocuklar arasındaki bu ayrışma, ülke içindeki toplumsal bölünmeyi, adaletin göz ardı edildiğini, aynı tip insan modellerinin yaratılmaya çalışıldığını, insanların hak ve özgürlüklerinin sadece anayasa tüzüğünde bir satır olarak kaldığını, insanlığını ve birey olduğunu unutup adeta makineleştiklerini yansıtmıştır. Bu açıdan özgürlüğün ve eşitliğin başlangıç noktası kabul edilen 1917 Ekim Devrimi ile birlikte başlatılan kültür devrimi ve sosyalist insanın yeni bir yaşamın kapısını araladığı belirtilse de geçmiş yaşama dair eleştirilen her şey tekrar edilmiş, burjuva ve kapitalist yaşamın eşitsiz, maddiyata ve toplumsal ayrışmaya odaklı bakış açısı sürdürülmüştür. Büyük vaatlerle gelen devrimin asıl hedefine ulaşmadığı, ülkenin sadece yeni bir kılıfa bürünerek geçmişin izinden gittiği tespit edilmiştir.

Sovyetler Birliği, çocuklara disiplin, çalışma, emeğe, üretime ve bilime saygı duymayı empoze eder. Güçlü, kararlı, çalışkan, kamu düzenine uyan, sorumluluk sahibi, itaatkâr, vatansever, her zaman tehlikelere karşı uyanık ve tedbirli çocuk tipleri

yaratır. Ancak çocukları yetişkin yaşamının her alanına dahil etmesi, psikolojilerini, yaş ve cinsiyet aşamalarını görmezden gelip kalıplaştırması, belirli siyasi hedefler dışına çıkamayan, hayalleri ve yaratıcılıkları yok edilen, güvensiz ve en yakınlarını bile bir yabancı gibi gören varlıklara dönüştürmüştür. Bu açıdan Stalinizm zamanında Sovyetler Birliği'nde baskının, zulmün ve şiddetin toplumun yediden yetmişe her kesimine uygulandığı, ülkenin, askeri bir komutaya, yetişkin ve çocukların ise emirleri yerine getiren kölelere dönüştükleri açıktır.

KAYNAKLAR

- Açmiz, K. G. (2007). Deti voyennoy porı. *Vestnik Adıgeyskogo gosudarstvennogo universiteta*, Seriya "Regionovedeniye", No: 5, Maykop.
- Akman, E. (2014). Prof. Dr. Saim Sakaoğlu ile Çocuk Edebiyatı Üzerine Bir Sohbet. *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi*, 37/436, (s.7-9), Kayseri.
- Akyüz, Y. (2004). *Türk Eğitim Tarihi: M.Ö. 1000- M. S. 2009*. 14. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.
- Alaylıoğlu, R.- Oğuzkan, A. F. (1976). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Alekseyeva, M. İ. (1982). *Sovetskiye detskiye jurnalı 20-h godov*. (Ed. A. V. Zapadov). M.: İzdatelstvo Moskovskogo universiteta.
- Amgalanova, M. V. (2017). Formirovaniye sovetsskoy sistemy upravleniya sferoy kultury v 1920-e godı: İstoriko-kulturoloģičeskiy aspekt. *Kultura i tsivilizatsiya*, Tom 7, No: 6 (s. 201-207).
- Andreyev, A. A. (1936). *O detskoy literature. Reç sekretarya TSK VKP na 1-m soveşanii po detskoy literature pri TSK VLKSM 19 yanvarya 1936 g*. Partizdat TSK VKP.
- Andreyevič, Ç. P. (2017). *Stahanovskoye dvijeniye v Kinovskoy oblasti v 1935-1941 godah*. Dissertatsiya na soiskaniye uęyonoy stepeni kandidata istoričeskih nauk. Vyatskiy gosudarstvenniy universitet. Kirov.
- Aries, P. (1962). *Centuries of Childhood: A Social History of Family Life*. (Translated from the French by Robert Baldick). New York: Alfred A. Knopf.
- Arzamastseva, İ. N.–Nikolayeva, S. A. (2013). *Detskaya literatura: Uçebnik dlya stuđenęeskiy uęreјdeniy*. Moskva: Akademiya.
- Aytaç, K. (2009). *Avrupa Eğitim Tarihi: Genel Bir Bakış*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Babuşkina, A. P. (1948). *İstoriya russkoy detskoy litearaturı*. M: Uçpedgiz.
- Bahor, T. A.–Mazurova, N. A. (2017). *Detskaya literatura XX veka: Uçebnoye*. Sibirskiy federalniy universitet, Krasnoyarsk.
- Balakirev, A. N. (2015). Timurovtı: Malenkiye volonterı velikoy voynı. *Vestnik Buryatskogo gosuderstvennogo universiteta*, No: 7, (s.19-23).
- Balina, M.–Rudova, L. (Ed.). (2010). *Russian Children's Literature and Culture*. Londorn: Routledge, 24.
- Balina, M. R. (2012). Voobrajayemaya geografiya v detskih povestyah Lva Kassilya. *Vestnik RGGU. Seriya: Filosofiya. Sotsiologiya. İskusstvovedeniye*. M: İzd: Rossiyskiy gosudarstvenniy universitet, (s.47-53).
- Basinski, P. (2011). Voyennaya tayna. Kakogo Gaydara mıy poteryali: Jestokogo komandira ili prekrasnogo detskogo pisatelya? *Rossiyskaya gazeta*. Federalniy vipusk, No: 241 (5617). <https://rg.ru/2011/10/27/gaidar.html> adresinden 19.12.2018 tarihinde alınmıştır.
- Belçikov, S. P.-Polişuk N. İ. (2012). İstoriya formirovaniya zakonodatelstva o huliganstve v sovetsskiy period razvitiya gosudarstva. *Yuridiçeskaya mısl*, No: 1, (s. 27-33).
- Belenosov, A. V. (2019). Front v tilu vraga. Deti partizanı. İstoriya velikoy pobedi. *Sbornik materialov mejvuzovskoy nauçno-praktiğeskiy konferentsii*. (Red. O. A. Belousova), Novokuznetsk: Fkou vokuzbasskiy institut Fsin Rossii, (s.56-59). <http://ki.fsin.su/upload/territory/Kifsin/vestnik/vov2019.pdf> adresinden 01.04.2020 tarihinde alınmıştır.

- Beluhina, O. S.–Karasev, S. A. (2018). *Organizatsiya i provedeniye meropriyatiy po voyenno-patriotiçeskomu vospitaniyu. Uçebno-metodiçeskoye posobiye*. Saratov.
- Booker, M. K. (Ed). (2005). *Encyclopedia of Literature and Politics: Censorship, Revolution and Writing*. Vol. 2:H-R. London: Greenwood Press.
- Borensteyn, E. (2001). Jenoubiytsı. Jertvoprinoşeniye jenşını i mujskoye tovarişçestvo v ranney sovetskoy proze. *Kontinent*, No:108, (s. 290-321), Parij-Moskva, <http://magazines.russ.ru/continent/2001/108/bor.html> adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Borodina, A.-Borodin D. (2000). Baba ili tovariş? İdeal novoy sovetskoy jenşını v 20-h-30-h godah. *Jenskiye genderniye issledovaniya v Tverskom universitete*. Tver.
- Braynina B. Ya.-Nikitina, E. F. (Sostavitel). (1959). *Sovetskiye pisateli: Avtobiografii v dvuh tomah*. Tom 1. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı.
- Braynina, B. (1960). *Valentin Katayev: Oçerk tvorçestva*. Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı.
- Brigadina, O. V. (2009). Kulturnaya revolyutsiya v sovetskoy rossii: Tseli, metodı, rezultati. *Pratsı gistariçnaga fakulteta BDU*, No: 4, Belorusskiy gosudarstvenniy universitet, (s. 87-95).
- Bunina, A. O. – Reutova, A. D. (2015). Patriotiçeskiy podiyom studentov i prepodavateley İvanovskogo gosudarstvennogo meditsinskogo instituta v godı velikoy oteçestvennoy voynı. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya nauçno-praktiçeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnaya 70-letiyu pobedi v velikoy oteçestvennoy voyne. Sbornik nauçnih trudov. V2 çastyah*. (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, (s.26-32).
- Buzgalin, A. B.-Prujinin, B. İ. (2013). *Russkiy Marksizm: Georgi Valentinoviç Plehanov-Vladimir İlyiç Ulyanov (Lenin)*. Moskva: Rosspen.
- Caimiao, L. (2019). Stalin's "New Soviet Woman". *Sociology Mind*/9, (s.247-257).
- Carr, E. H. (1958). *Socialism in one country. 1924-1926*. Volume 1. New York: The Macmillan company.
- Ciravoğlu, Ö. (1997). *Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Esin Yayınevi.
- Çalışlar, A. (1986). *Gerçekçiliğin Estetiği*. İstanbul: DE Yayınevi.
- Çapurina, V. A. (2009). Jenskiye ştrafniye formirovaniya v godı velikoy oteçestvennoy voynı: K postanovke problemi. *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*. (s. 116-117).
- Çehov, A. P. (1957). *Sobraniye soçineniy v 12 tomah (1960-1964)*. Tom 8. *Povesti i rasskazy 1895-1903*. (Ed. V. V. Yermilov-K. D. Muratova). Moskva: Gosudarstvennoye izdatelstvo hudojestvennoy literaturı.
- Çemodanov, P. A. (2019). Pavlik Morozov so stantsii Vahruşevo: Dblo pionerki Yuri Sokolovoy (1935 god). *Aktualniye problemi gumanitarnih i ekonomiçeskih nauk, sbornik materialov XIX mejregionalnoy nauçno-praktiçeskoy konferentsii s mejdunarodnum uçaştiem*. Kirov: İzd. Obşestvo s ograniçennoy otvestvennostyu "Raduga-Press", (s.71-76).
- Çevardin, A. V. (2013). Polsskiy vopros v deyatelnosti Sverdlovskogo oblasnogo otdela narodnogo obrazovaniya v 1939-1945 gg. *Rossiyskaya povsednevnost: İstoriya, sovremennoye sostoyaniye i perspektivi razvitiya. Materiali konferentsii*. Ekaterinburg: UGLTU, (s. 42-48).

- Çirkovskaya, T. V. (1978). *Proizvedeniya V. P. Katayeva v školnom izučenii*. Leningrad: Prosveşçeniye.
- Çubrik, E. O. (2007). *Russkiy detskiy folklor kak sredstvo ranney inkulturatsii*. Dissertatsiya na soiskaniye uçonoy stepeni kandidata kulturologii. Vladivostok.
- Çukovski, K. (1968). *Ot dvuh do pyati. Jivoy kak jizn*. Moskva: İzdatelstvo detskaya literatura.
- Daryalova, L. N. (1998). *Russkaya literatura XX veka posle oktyabrya. Dinamika razmejevaniy i shojdeniy. Tipı tvorçestva (1917-1932)*. Kaliningradskiy gosudarstvenniy universitet, Kaliningrad.
- Dementyev, İ. O. (2014). Sovremennaya istoriografiya o gendernih aspektah istorii pervoy mirovoy voynı. *Vestnik Baltiyskogo federalnogo universiteta im. İ. Kanta*. Vıpusk. 12, (s.84-93).
- Demidova, T. V. (2012). Obraz idealnogo sovetского çeloveka v peçati 1930-h godov. *İstoriçeskiye, filosofiçeskiye, politiçeskiye i yuridiçeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosı teorii i praktiki*. № 4 (18), Çast 1. (s. 49- 52), Tambov: İzdatelstvo “Gramota”.
- Demir, E.-Doğru, S. *Yüz Algılama Alanındaki İnovasyonlarla Birlikte Fizyonomi İlmi*. On dokuz Mayıs Üniversitesi, Uzaktan Eğitim ve Araştırma Merkezi (UZEM), Samsun.
<https://docplayer.biz.tr/44063991-Yuz-algilama-alanindaki-inovasyonlarla-birlikte-fizyonomi-ilmi.html> adresinden 21.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Demiray, K. (1953). *Türkçe Çocuk Edebiyatı*. Öğretmen Okulları Kitapları. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Detskaya literatura Rossii kak kanal vosproizvodstva duhovnih tsennostey naroda*. (2010). Diplomnaya rabota. <http://www.litsoul.ru/solit-808.html> adresinden 27. 05. 2017 tarihinde alınmıştır.
- Djilas, M. (1992). *Litso totalitarizma*. Moskva: Novosti.
- Dobrodomov, İ. G. (2001). Konduit: İstoriya slova po tekstam i slovaryam. *İzvestiya Uralskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 20, Ekaterinburg. <http://www.philology.ru/linguistics2/dobrodomov-01.htm> adresinden 25. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.
- Dobronojenko, G. F. (1997). Klassoviy protivnik diktaturı proletariata: Krestyanskaya burjuaziya ili melkoburjuaznoye krestyanstvo (İdeologiya i praktika bolşevizma 1917-1921 gg.). *Rubej*, No: 10-11, (s.144-152).
- Donetsk, Ye. S. (2009). Otsı i deti: Legitimniye proyektı mujskoy semeynoy jizni v perviye desyatiletıya sovetской vlasti. *Український історичний журнал*, (Ukraina XX stoletiya: Kultura, ideologiya, politika), Vıp. 15(2), (s. 96-106).
- Dontsova, E. R. (2016). *Novaya proza V. P. Katayeva: Poetika avtobiografizma*. Vıpusknaya kvalifikatsionnaya rabota magistra filologii. S. Peterburgskih gosudarstvenniy universitet, filologiçeskiy fakultet, Peterburg.
- Drujnikov, Yu. (2003). *Donosçik 001 ili vozneseniye Pavlika Morozova. Holodnım rassudkam istorika*. M: İm Werden Verlag.
- Eagleton, T. (2012). *Marksizm ve Edebiyat Eleştirisi*. (Çev. Utku Özmkas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Elçin, Ş. (1986). *Folklor ve Halk Edebiyatının Milli Birliğin Oluşmasındaki Rolü*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü.
- Enginün, İ. (1987). Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin), İstanbul: Gökyüzü Yayınları, (s. 37-47).
- Enginün, İ. (1991). *Yeni Türk Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Erşova, G. G. (2017). Kulturnaya revolyutsiya kak mehanizm transformatsii obşçestva. *Epoha sotsialistiçeskoj rekonstruktsii: İdei, mifi i programmi sotsialnih preobrazovaniy: Sbornik nauçnih trud.* (Red. L. N. Mazur). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo universiteta, (s. 381- 389).
- Eşev, M. A. (2015). Patriotizm v sovetskiy period. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya nauçno-praktiçeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnoy 70-letiyu pobedi v velikoy oteçestvennoy voyne. Sbornik nauçnih trudov. V2 çastyah.* (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, (s.124-128).
- Fateyev, A. V. (2007). *Stalinizm i detskaya literatura v politike nomenklaturı SSSR.* Moskva: MAKSS Press.
- Figes, O. (2002). *Nataşa'nın Dansı: Rusya'nın Kültürel Tarihi.* (Çev: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Figes, O. (2011). *Karanlıkta Fısıldaşanlar: Stalin Rusya'sında Özel Yaşam.* (Çev: Nurettin Elhüseyni). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Fomin, D. V. (2018). Tema revolyutsii v detskoy knige 1920-h godov. *Bibliotekovedeniye*, T. 67, No: 1, (s.61, 68).
- Freville, J.-Plehanov, G. (1991). *Sosyalist Açıdan Toplum, Sanat ve Eleştiri.* (Çev. Asım Bezirci). 4. Basım. İstanbul: Yön Yayıncılık.
- Frolov, A. A.-Aksyonov, S. İ. (2019). Kulturnaya revolyutsiya v SSSR: İdeologiya, praktika, rezultati (1920-1930-e godı). *Revolyutsiya i evolyutsiya: Modeli razvitiya v nauke, kulture, obşçestve*, (s. 220-223).
- Furin, S. (1982). Strana pioneriya. *Pioner*, (s. 107-112).
<http://journal.pushkin.institute/archive/archive> adresinden 04.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Fyodorov, R. Yu.- Fişer, A. N. (2016). Pavlik Morozov-Bez vini vinovatıy. *Rodina*, No. 3. (s.117-120).
- Galanov, B. (1965). *S. Ya. Marşak. Jizn i tvorçestvo.* Moskva: Detskaya literatura.
<http://s-marshak.ru/articles/galanov/galanov00.htm> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Galanov, B. (1989). *Valentin Katayev: Razmışleniya o mastere i dialogi s nim.* Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Gander, M. J.- Gardiner, H. W. (2004). *Çocuk ve Ergen Gelişimi.* (Ed. Bekir Onur). Ankara: İmge Kitabevi.
- Gaydar, A. (1971). *Sobraniye soçineniy v çetiryoh tomah. Tom 1.* M: Detskaya literatura.
- Gaydar, A. (1972a). *Klyatva Timura. Sobraniye soçineniy v çetiryoh tomah.* M: Detskaya literatura.
- Gaydar, A. (1972). *Sobraniye soçineniy v çetiryoh tomah.* T. 3. Moskva: Detskaya literatura.
- Gaydar, A. P. (1973). *Şkola. Pust svetit. Povest i rasskaz.* M: Detskaya literatura.
- Gaydar, A. (1985). *Timur i yego komanda.* M: Detskaya literatura.
- Gaymanova, E. V. (2012). Dorevolyutsionniye jurnali dlya detey yunoşestva kak sredstvo inkulturatsii. *Vestnik MGUKİ*, 1(45), (s.88-92).
- Gegel, L. A.–Zubkov, V. İ. (2015). Patriotiçeskiye orientatsii studençeskoj molodyoji. *Voyna bıla pozavçera... Rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne: Materiali monitoringa "sovremennoye rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne".* (Red. Yu. P. Vişnesvki). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo Universiteta, (s.156-161).

- Genkin, İ. (1925). *Vosstaniye na bronenostse "Potemkin Tavriçeskiy": K dvadtsatiletiyu vosstaniya*. M: Molodaya gvardiya.
- Getty, J. A.-Rittersporn, G. T.- Zemskov, V. N. (1993). Victims of The Soviet Penal System in The Pre-War Years: A First Approach on The Basis of Archival Vvidence. *The American Historical Review*, Vol. 98, No. 4, (s. 1017-1049).
- Gluşçenko, İ. (2019). 'Predannaya revolyutsiya': Taynoye poslaniye knigi Arkadiya Gaydara. *İlcea*, 36, (s. 1-13).
- Gonçarova, G. D. (2013). *Period razdelnogo obuçeniya v SSSR v 1943-1945 gg. i yego otrajeniye v literature i kinematografe*. M: İzdatelstvo dom vısşey şkolı ekonomiki.
- Gorki, M. (1968). *O detskoy literature: Stati, viskazivaniya, pisma*. Moskva: Detskaya Literatura.
- Gorki, M. (1990). *Nesvoyevremenniye misli: Zametki o revolyutsii i kulture*. M.: Rotatsiya.
- Greçişnikova, A. D. (1953). *Sovetskaya detskaya literatura: Uçebnoye posobiye dlya učitelskih institutov*. Moskva: Gosudarstvennoye uçebno-pedagogiçeskoye izdatelstvo ministerstva prosveşçeniya RSFSR.
- Gribanov, V. (2012). Arkadi Gaydar-romantika pritselnogo vıstrela. Kem na samom dele bıl Arkadiy Gaydar. *Gazeta Telegraf Aif*, No 43. https://http://www.aif.ru/culture/person/romantika_pricelnogo_vystrela_kakoy_byla_s_udba_pisatelya_arkadiya_gaydara adresinden 06.03. 2019 tarihinde alınmıştır.
- Grikorova, V. K. (2013). Detskoye dvijjeniyeye i yego vospitatelnyy potentsial: İstoriçeskiy rakurs. *Pedagogiçeskoye obrazovaniye i nauka*, No: 3 (s.92-98).
- Gubarev, V. (1984). *Pavlik Morozov*. M: Molodaya gvardiya.
- Günther, A. (1978). Geroy i deystvitelnost v sovremennoy sovetskoy detskoy literature o velikoy oteçestvennoy voyne. *ROCZNIK NAUKOWO-DYDAKTYCZNY ZESZYTY 64 (Red. Janusz Henzel)*, Krakow (s. 125-129).
- Gürel, Z.-Temizyürek, F. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Hellman, B. (2016). *Skazka i bil: İstoriya russkoy detskoy literaturı*. (Perevodçik: O. Buhina). Moskva: Novoye literaturnoye obozreniye.
- Horina, G. P. (2018). Patriotizm v russkoy kulture. *Kultura i obşçestvo*, No:4, Moskovskiy gumanitarniy universitet, (s. 92-101).
- Hunt, P. (Ed.). (1999). *Understanding Children's Literature*. New York: Routledge.
- Hutton, M. (2015). Resilient Russian Women in the 1920-1930s. *Zea E-book*, Lincoln, Nebraska.
- İnal, K. (2007). *Modernizm ve Çocuk: Geleneksel, Modern ve Postmodern Çocukluk İmgeleri*. Ankara: Sobil Yayıncılık.
- İpşiroğlu, Z. (1987). Çocuk Yazını Eleştirisi. II. *Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*, (Yayıma Haz: Prof. Dr. Sedat Sever), 04-06 Ekim 2006. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara.
- İvanova, N. (1999). Şastlivıy dar Valentina Katayeva. *Znamya*. Moskva. <http://znamlit.ru/publication.php?id=970> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.
- Jitomirovoy, N. N. (Red). (1962). *Sovetskaya russkaya detskaya literatura. Uçebnoye posobiye dlya studentov zaoçnogo otdeleniya*. Leningrad: Leningradskiy gosudarstvennyy biblioteçnyy institut imeni N. K. Krupskoy.
- Jdanov, A. A. (1934). *Reç na pervom vsesoyuznom syezde sovetskih pisateley. Stenografiçeskiy otçyot*.

- Jdanov, A. A. (1977). *Edebiyat, Müzik ve Felsefe Üzerine*. (Çev. Fatmagül Berktaş). İstanbul: Bora Yayınları.
- Jukova, L., Naş Arkadi Gaydar. *Jurnal istorik*. https://xn--h1aagokeh.xn--p1ai/special_posts/%D0%BD%D0%B0%D1%88-%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%B8%D0%B9-%D0%B3%D0%B0%D0%B9%D0%B4%D0%B0%D1%80/ adresinden 02.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- Kairov, İ. A.– Petrov, F. N. (Red). (1964). *Pedagogičeskaya Entsiklopediya: Entsiklopedii slovari spravočniki*. Moskva: Sovetskaya entsiklopediya.
- Kamardin, İ. N. (2011). Huliganstvo v goradah povoljya v period Nepa. *Vestnik Volgogradskogo gosudarstvennogo universiteta*, Seriya 4, No: 2 (20), (s.52-57).
- Kamov, B. (1972). *Obiknovennaya biografiya: Arkadiy Gaydar*. M: Molodaya Gvardiya.
- Kassil, L. A. (1939-1947). *Velikoye protivostoyaniye. Biblioteka pionera. İzbrannıye povesti i rasskazi*. Tom I. Abramova, N. S. (Red.). (1971). Moskva: Detskaya literatura.
- Kassil, L. A. (1960). *Ulitsa Mladşego sina. Sobraniye soçineniy v pyati tomah*. Tom. 3. M: Detskaya literatura.
- Kassil, L. A. (1965a). *Çudo Gaydara*. Moskva: Detskaya literatura.
- Kassil, L. (1965b). *Vsluh pro sebya. Popitka avtobiografii. Sobraniye soçineniy v piyati tomah*. Tom 1. Moskva: Detskaya literatura.
- Kassil, L. A. (1971). *Velikoye protivostoyaniye. Biblioteka pionera, izbrannıye povesti i rasskazi*. Tom 1. (Red. N. S.-Abramov, V. M. Pisarevskaya). M: Detskaya literatura.
- Kassil, L. (2008). *Stanovoy hrebet: Rasskazi*. Biblioteka “ogonek.” Moskva: Terra knijnıy klub.
- Kassil, L. (2015). *Konduit i Şvambraniya*. M: August.
- Katasonov, V. Yu. (2014). *Stalinskaya ekonomika: Sovetskaya model*. (Red: O. A. Platonov). Moskva: İnstitut russkoy tsivilizatsii.
- Katayev, V. (1948). *Sın Polka*. Moskva: Ogiz.
- Katayev, V. (1959). *Beleyet parus odinokiy*. M: Detskaya literatura.
- Katayev, V. P. (1972). *Razbitaya jizn, ili volşebnyıy rog Oberona*. Moskva: Sovetskiy pisatel.
- Kaya, M. (2010). Çocuk Edebiyatında Çocuğa Görelilik. *İlköğretim Çocuk Edebiyatı Kataloğu*. Eğitim ve Bilim Emekçileri. <https://www.insanokur.org/cocuk-edebiyatinda-cocuga-gorelik-mehmet-kaya/> adresinden 10. 12. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Kazak, V. (1996). *Leksikon russkoy literaturı XX veka*. Moskva: RİK “Kultura”.
- Kelli, K. (2003). Malenkiye grajdane bolşoy stranı. *NLU*, No: 60. <https://www.chukfamily.ru/kornei/bibliografiya/articles-bibliografiya/malenkie-grazhdane-bolshoj-strany-internacionalizm-deti-i-sovetskaya-propaganda> adresinden 15. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.
- Kelli, K. (2009). *Tovariş Pavlik. Vzlet i padeniye sovetskogo malçika- geroya*. İzdatelstvo: Novoye literaturnoye obozreniye.
- Kelly, C. (2005). Riding The Magic Carpet: Children and Leader Cult in The Stalin Era. *The Slavic and East European Journal*, Vol. 49, No. 2, Special Forum Issue: Russian Children's Literature: Changing Paradigms, (s.199-224).
- Kıbrıs, İ. (2002). *Yeni Yüzyıl İçin Uygulamalı Çocuk Edebiyatı: Tarihçe, Türler, Metinler, Açıklamalar, Etkinlikler*. Ankara: Eylül Kitap ve Yayınevi.

- Kılavuz, İ. T. (2017). Sovyetler Birliği'nde Rus Milliyetçiliği ve Rus Milli Kimliğinin Gelişimi. *SİYASAL: Journal of Political Sciences*, 26 (2), (s. 79-110), <http://dx.doi.org/10.26650/siyasal.2017.26.2.0004>, adresinden 24.04.2021 tarihinde alınmıştır.
- Kılıçer, Cengiz. (2017). 9 Mayıs Zafer Günü ve "Panfilov'un 28 Adamı. *Gazete Manifesto*, 09. 05. 2017. <http://gazetemanifesto.com/2017/05/09/9-mayis-zafer-gunu-panfilovun-28-adami/> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Knipoviç, E. F. (1978). *Romanı A. Fadeyeye "Razgrom" i "Molodaya gvardiya"*. İzdanıye vtoroye. (Red. A. Kogan). Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Knyazyeva, A. M. (2017). *Deyatelnost pionerskoy organizatsii Urala v 1946-1980-eg. Vpusknaya kvalifikatsionnaya rabota*. Ministerstvo obrazovaniya i nauki rossiyskoy federatsii FGBOU VO Uralskiy gosudartsvenniy pedagogičeskiy universitet, istoričeskiy fakultet, Ekaterinburg.
- Koçergina, İ. V. (2016). Onımı i slovotvorčestvo pisatelya (Na materiale hudoestvennoy prozi A. P. Gaydara). *Kurskoye slovo*, No: 13, (s. 23-32), Kursk.
- Kolcu, A. İ. (2016). *Edebiyat Kuramları: Tanım, Tenkit, Tahlil*. 5. Baskı. Konya: Salkımsöğüt Yayınevi.
- Kolektif. (2011). *Sanatta Sosyalist Gerçekçilik*. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Kondraşova, E. N. (2012). Evolyutsiya soderjaniya ponyatiya "patriotizm" v kontekste vnutrenney politiki rossii (Ot drevnosti do naših dney). *Pedagogična osvita: Teoriya i praktika*, Vıp: 12, (s.72-79).
- Korenyuk, V. M.-Suslov, A. B. (2016). Voyennaya povsednevnost detey repressirovannih roditeley v godı velikoy oteçestvennoy voynı (Na materialah molotovskoy oblasti). *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. İstoriya*, No: 6 (44), (s.44-52).
- Korenyuk, V. M. (2017). *Povsednevnyaya jizn detey voyennogo i poslevoyennogo vremeni (po materialam Molotovskoy Oblasti)*. Dissertatsiya na soiskaniye učenoy stepeni kandidata istoričeskih nauk, Permskiy gumanitarno-pedagogičeskiy universitet, Perm.
- Kostyuhina, M. (2008). *Zolotoye zerkalo: Russkaya literatura dlya detey XVIII-XIX vekov*. Moskva: O. G. İ.
- Krinko, E. F. (2006). Detstvo voyennih let (1941-1945 gg.): Problemi i perspektivi izučeniya. *Vestnik Adıgeyskogo gosudarstvennogo universiteta*, (Vıpuk 4), (s. 25-31).
- Kritarovaya, J. N. (Red.) (2013). *Russkaya basnya XVIII- XX vekov*. M: Drofa.
- Krivoruçenko, V. K. (1987). *Dokumentı KPSS o Leninskom komsomole i pionerii*. Moskva: Molodaya gvardiya.
- Kruglova, T. A. (2010). Proizvedeniya sotsrealizma kak svidetelstva 'revolyutsii çuvstv' ekzistentsialniye problemi geroyev Arkadiya Gaydara. *Mejdunarodniy jurnal issledovaniy kul'turi*, (s. 37-51).
- Kruglova, T. A. (2012). Fenomen populyarnosti "Timura i yego komandı" i fonoviye pedagogičeskiye praktiki 1930-h godov. *Konferentsiya Kult-tovarı-XXI: Reviziya tsennostey (masskultura i yiyo potrebiteli): Kollektivnaya monografiya* (Red: İ. L. Savkina). Peterburg: Ajur, (s. 18-41).
- Krupskaya, N. K. (1928). O "Krokodile" Çukovskogo. *Pravda* (01.02.1928). <http://www.chukfamily.ru/kornei/pro-et-contra/borba-za-skazku/nk-krupskaya-o-krokodile-chukovskogo> adresinden 23.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Krupskaya, N. K. (1959). K voprosı ob osenke detskoy knijki. *Pedagogičeskiye soçineniya v desyati tomah*. T. 6. (Red. N. K. Gonçarov-İ. A. Kairov). Moskva: İzdatelstvo akademii pedagogičeskih nauk.

- Kryukova, İ. İ. (2015). Rol geroičeskih podvigov russkogo naroda v razvitii patriotičeskih kačestv ličnosti. *Patriotizm: İstoriya, sovremennost, obraz buduşçego: Mejdunarodnaya naučno-praktičeskaya konferentsiya, posvyaşçyonnaya 70-letiyu pobedi v velikoy otečestvennoy voyne. Sbornik naučnih trudov. V2 častyah*. (Red. T. V. Petuhova), Ulyanovsk: ULGTU, (s.178-186).
- Kudinov, V. A. (2015). Detskoye dvijeniye po obe storonı linii fronta. *Vestnik KGU im. N. A. Nekrasova*, T. 21, (s. 160-164).
- Kudryavtseva, E. B. (2005). *Detskaya literatura kak sredstvo inkulturatsii (Na primere russkih knig XVIII veka)*. Dissertatsiya na soiskaniye uçıonoy stepeni kandidata kulturologii. Moskva.
- Kuhr, C. (1998). Children of "Enemies of The People" As Victims of The Great Purges. *Cahiers du Monde russe*, 39 (1-2), (s.209-220).
- Lenin, V. İ. (1920). Zadači Soyuzov molodyoji. Reç na III vserossiyskom syezde Rossiyskogo kommunističeskogo soyuza molodyoji 2 Oktyabrya 1920 goda. *Pravda*, No: 221-223. http://revolucia.ru/lenin_komsomol_41_298.html adresinden 18. 01. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Lenin, V. İ. (1967). *Polnoye sobraniye soçineniy*. T. 4. İzdaniye piyatoye. Institut Marksizma-Leninizma pritsk KPSS. Moskva: İzdaniye političeskoy literaturı.
- Lenin, V. İ. (1968). *Partiynaya organizatsiya i partiynaya literatura. Polnoye sobraniye soçineniy. İzdaniye pyatoye*, Tom 12. Institut Marksizma- Leninizma pri TSK KPSS. M: İzdatelstvo političeskoy literaturı.
- Lenin, V. İ. (1974). *Kak organizovat sorevnovaniye. Lenin V. İ. Polnoye sobraniye soçineniy v 55 tt. İzdanoye pyatoye*. T. 35. M: İzdatelstvo političeskoy literaturı, (s.195-200). <http://leninvi.com/t35/p200> adresinden 21.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Lenin, V. İ. (2007). *Nisan Tezleri ve Ekim Devrimi*. 3. Baskı. Eriş Yayınları.
- Lermontov, M. Yu. (1982). *Parus*. M: Malış.
- Letuvet, O. (2017). *Lev Kassil: Malçışka s vorobyem v karmane*. <http://www.reporter64.ru/content/view/lev-kassil-malchishka-s-vorobem-v-karmane#ad-image-0> adresinden 01.04.2019 tarihinde alınmıştır.
- Levçenkova, O. S. (2010). *Puti razvitiya russkoy detskoy literaturı XX veka (1920-2000 gg.)*. Moskva: Maks Press.
- Lewin, M. (2005). *Sovyet Yüzyılı*. (Çev. Renan Akman). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Lihaçov, D. S. (1970). *Çelovek v literature drevney rusi*. M: Nauka.
- Lisiçkin, G. V.- Leyenson, İ. A. (2010). Şkolnoye yestyestvenno nauçnoye obrazovaniye v sovetsskoye i postsovetsskoye vremya: Tendentsii i perspektivı. *Vestnik Moskovskogo universiteta*, Seriya 20 (Pedagogičeskoye obrazovaniye). Himiçeskiy fakultet MGU imeni M. V. Lomonosova, Moskva, (s. 37-52).
- Litovskaya, M. A. (2008). Sotsialistiçeskiy realizm kak “obraztsoviy” tvorçeskiy metod. *Filologiçeskiy klass*, V., 1./19, (s. 14-21).
- Litovskaya, M. A. (2013). Tsinizm nıneşnih molodih lyudey pryamo neveroyaten: Sluçay Valentina Katayeva. *Vestnik Permskogo universiteta*, Vip. 2(22), (s. 70-76), 71. <https://cyberleninka.ru/article/n/tsinizm-nyneshnih-molodyh-lyudey-pryamo-neveroyaten-sluchay-valentina-kataeva> adresinden 05.11.2019 tarihinde alınmıştır.
- Lojkina, İ. A. (2010). *Sotsialnaya zasçita detey-sirot v godı velikoy otečestvennoy voyny (Na materialah detskih domov i internatov Udmurtskoy ASSR)*. Dissertatsiya na soiskaniye uçıonoy stepeni kandidata istoričeskih nauk. Udmurtskiy gosudarstvenniy universitet. İjevsk.

- Lotman, Yu. (2015). *Besedi o russkoy kültüre: Bit i traditsii russkogo dvoryanstva (XVIII- načalo XIX veka)*. Sank-Peterburg: Azbuka.
- Louise, A. H. (2008). *Kuramlar ve Kuramcılar: Çağdaş Düşüncede Antik Edebiyat*. (Çev. Seda Pekşen). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Loyter, S. M. (1965). Otkritiye nevedomih stran: O tvorçestve L. Kassilya. *O literature dlya detey*, Vıp. 10, <https://docplayer.ru/58309893-S-m-loyter-otkrytie-nevedomyh-stran-o-tvorchestve-l-kassilya-o-literature-dlya-detey-p-s.html> adresinden 27.05.2019 tarihinde alınmıştır.
- Loyter, S. (2014). *Moy Kassil. Çastički bitya*. (Red. Dmitri Tsibel). Seriya: Bibliotečka gazetı “obşçinniy vestnik.” Petrozavodsk: Print.
- Lunaçarski, A. V. (1970). Osnovniye zadaçi sovetskoy vlasti v oblasti iskusstva. (Doklad na VII Vsesoyuznom syezde rabotnikov iskusstv). *Neizdannıye materialı*. T. 82. M., <http://lunacharsky.newgod.su/lib/neizdannıye-materialy/osnovnye-zadaci-sovetskoj-vlasti-v-oblasti-iskusstva/> adresinden 25.11.2019 tarihinde alınmıştır.
- Lunaçarski, A. V. (1985). *O detskoy literature, detskom i yunoşeskom çtenii*. M: Detskaya literatura.
- Lyubimov, N. M. (Red). (1984). *İ. A. Krılov. Soçineniya v dvuh tomah*. Moskva: Pravda.
- Maçkovskaya, L. Ya. (2008). Vnutri tekstoviy zagolovok v hudoestvennoy avtobiografiçeskoy proze (Na materiale povesti V. P. Katayeva “Razbitaya jizn ili volşebniy rog oberona”). *Mir russkogo slovo*, No:3, (s.72-75).
- Makarenko, A. S. (1993). *Yaşam Yolu*. (1. Cilt), İstanbul: Payel Yayınevi.
- Maltseva, E. A. (2005). Detskoye dvijeniye v Rossii. Uroki istorii. *Vestnik Udmurtskogo universiteta*, Seriya “Filosofiya. Psihologiya. Pedagogika”, (s. 137-148).
- Malyugin, V. N. (1971). *Jizn takaya, kak nado: Povest ob Arkadii Gaydare*. Volgo-Vyatskoye knijnoye izdatelstvo.
- Markina, P. V. (2012). “Veşi” V. P. Katayeva kak otvet tekstami Yu. K. Oleşi. *Сибирский филологический журнал*, (s.56-62), <https://cyberleninka.ru/article/v/veschi-v-p-kataeva-kak-otvet-tekstami-yu-k-oleshi> adresinden 04.11.2019 tarihinde alınmıştır.
- Marşak, S. Ya. (1971). *O bolşoy literature dlya malenkih. Sobraniye soçineniy v vosmi tomah*. T. 7. *Vospitaniye slovom (Stati, zametki, vospominaniya)*. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Marşak, S. (1971a). *Teatr dlya detey. Sobraniye soçineniy*. T. 6. M.
- Marşak, S. (1972). *Sobraniye soçineniy v vosmi tomah*. Tom 8. Moskva: Hudojestvennaya literatura.
- Maslinskaya, S. (2017). Nasledstvo i nasledstvennost evolyutsiya kritiki russkoy detskoy literaturı 1910-1920-h godov. *Revue des études slaves*, (s. 237-255).
- Maslinskaya, S. G. (2019). Nasiliye i travma v detskoy literature 141-1945 godov. *Russkaya literature*, No: 2, (s.194-203).
- Maslinski, K. A. (2014). Sovetskiy uçitel na fone şkolnoy povesti: Korpusnaya perspektiva. *Detskiye çteniyе*, T. 6. № 2., (s.112- 126).
- Maslinski, K. A. (2015). Pravila povedeniya v sovetskoy şcole. Çast 1.: Slovo gosudarstva v ustah uçitelya. *Vestnik PSTGU*, Vıpusk 1 (36), (s. 56-72).
- Meriç, C. (1987). Çocuk Edebiyatı. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin), (s. 3-14). İstanbul: Gökyüzü Yayınları.
- Mespoulet, M. (2006). Women in Societ Society. *Cahiers du CEFRES* (Ed. Muriel Blaive). <https://halshs.archives-ouvertes.fr/halshs->

- 01160379/file/mespoulet_2006_women_soviet_society.pdf adresinden
02.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Mihalkov, S.-Yakovlev, Yu. (1972). *Kassil o Kassile*. (Sostavitel: A. Kulešov-Ts. Solodor). Moskva: Fizkultura i sport.
- Mineralova, İ. G. (2002). *Detskaya literatura: Učebnoye posobiye dlya studentov vısshıh učebnih zavedeniy*. Moskva: Gumanitarniy izdatelskiy tsentr VLADOS.
- Mineralova, İ. G. (2017). *Detskaya literatura: Učebnik i praktikum dlya SPO*. Moskovskiy gosudarstvenniy universitet. Moskva: Yurant.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştirisi*. 28. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Morozov, S. D. (2015). Mujçını, jenşçını i deti na okkupirovannıh territoriyah SSSR v godı velikoy oteçestvennoy voynı: Çislennost i poteri. *Jenşçına v rossiyskom obşçestve*, No: 2 (75). (s.37-48).
- Motroshilova, N. V. (1983). Soviet Women in The Life of Society: Achievements and Problems. *International Social Science Journal/ 98, Woman in Power Spheres. Politics, The Economy, Social Movements*, (s. 733-746).
- Myakuşeva, L. G. Vsesoyuznaya pionerskaya organizatsiya imeni V. İ. Lenina. *Ministerstvo kulturi rossiyskoy federatsii federalnoye gosudarstvennoye byudjetnoye uçrejdeniye kulturi “Kirillo-Belozerskiy istoriko-arhitekturniy i hudojestvenniy muzey-zapovednik”*. <http://www.kirmuseum.ru/issue/article.php?ID=196827> adresinden 26.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Nikolayev, P. A. (Red.) (2000). *Ruskiye pisateli XX veka: Biografiçeskiy slovar*. Moskva: Nauçnoye izdatelstvo ‘bolşaya rossiyskaya entsiklopediya’.
- Oberstein, K. L. (1999). What is children’s literature? What is childhood? *Understanding Children’s Literature*. (Ed. Peter Hunt), New York: Routledge, (s. 15-30).
- Oğuzkan, A. F. (2013). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Anı Yay.
- Oğuzkan, F. (1987). Çocuk Edebiyatına Toplu Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin), İstanbul: Gökyüzü Yayınları (s.14-37).
- Okay, C. (1998). Osmanlı Dönemi Himaye-i Etfal Cemiyeti Üzerine Belgeler/Notlar. *Toplumsal Tarih Dergisi*, Sayı. 52, (s.22-31).
- Okay, C. (2002). Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk (1850-1900). *Türkler*, Cilt 14., Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, (s. 60-92).
- Oktyabrskaya, O. S. (2014). Podrostok-lider v dialogii A. P. Gaydara o Timure. *Filologiçeskiye nauki. Voprosı teorii i praktiki*, No:10 (40), Çast 1, (s.165-168).
- Oktyabrskaya, O. S. (2017). *Formirovaniye i razvitiye janravoy sistemi v russkoy detskoy literature 1920-1950-h godov*. Dissertatsiya na soiskaniye uçyonoy stepeni doktora filologiçeskih nauk. Moskva.
- Onur, B. (2016). *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Osipov, Yu. S. (Red). (2009). *Bolşaya rossiyskaya entsiklopediya*. Tom. 13. Kontselyariya konfiskatsii-Kirgizi. Moskva: Nauçnoye izdatelstvo.
- Özdemir, B. (2018). Azerbaycan Pioner Teşkilatı ve Sovyet Toplumunun İnşası Sürecinde Çocuklar. *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, VII/1, (s.91-101).
- Pankratova, E. V. (2008). Stanovleniye i razvitiye sovetzkoy sistemi obrazovaniya i vospitaniya v 1917- 1930-h gg. (Na materialah srednogo povoljya). *İzvestiya PGPU*, No: 9(13), (s.120-124).
- Parer, M. Ö. (2003). Rus Edebiyatında Fütürizm. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 42 (1-2), (s. 43-65), Ankara.

- Parer, M. Ö. (2013). Rus Modernleşmesinde Son Avangart Fenomen: OBERİU (Bir OBERİU Günlüğü). *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 53/2, (s. 531-548), Ankara.
- Pavlenko, S. (2017). Gennadi Şukin. http://www.krasrab.com/archive/2017/02/15/15/view_article adresinden 18.03.2018 tarihinde alınmıştır.
- Petrova, N. K. (2016). Sovetskiye jənşını v godı velikoy oteçestvennoy voynı. <http://rusrand.ru/spring/sovetskie-jenschiny-v-gody-velikoy-otechestvennoy-voyny> adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Pisarev, D. İ. (1865). *Şkola i jizn*. http://az.lib.ru/p/pisarew_d/text_1865_shkola.shtml adresinden 08.01.2018 tarihinde alınmıştır.
- Poçeptsov, G. (2018). *Vragi i vrediteli v strukture sovetskogo simvoličeskogo kosmoca*, (s. 1-20). https://www.researchgate.net/publication/328890341_Vragi_i_vrediteli_v_strukture_sovetskogo_simvoliceskogo_kosmosa adresinden 17.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Polozova, T. D. (Red.). (1998). *Russkaya literatura dlya detey: Učebnoye posobiye dlya studentov srednih pedagogičeskikh učobnih zavedenii*. Moskva: Asayet A.
- Poltavskaya, M. B. – Garçenko, M. N. (2015). Rol şkolı v grajdansko-patriotiçeskom vospitanii molodogo pokoleniya rossıyan. *İnternet jurnal "Mir nauki"*, No: 3, (s. 1-19). <http://mir-nauki.com/PDF/26PDMN315.pdf> adresinden 29.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Popov, D. A. (2013). Sotsialistiçeskiy realizm: Metod, stil i ideologiya? *İstoriçeskiye, filosofskıye, politiçeskiye i yuridiçeskiye nauki, kulturologiya i iskusstvovedeniye. Voprosı teorii i praktiki*, № 12 (38), Çast 2, (s.162-166), Tambov: Gramota.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev. Kemal İnal.), 1. Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Privalova, E. P. (1962). *Sovetskaya russkaya detskaya literatura: Tvorçestvo B. S. Jitkova*. Leningradskiy gosudarstvenniy bibliotечnyy instutut imeni N. K. Krupskoy. Leningrad.
- Prokudin, Yu. P. (2012). Detskoye dvijeniye na tambovşçine: Mejdu prošım i buduşım. *Gumanitarnıye nauki. Pedagogika i psihologiya. Vestnik TGU*, vıpusk 5 (109), (s.252-259).
- Puşkaryova, N. L. (1994). Ruskaya jənşına v semye i obşçestve X-XX vv: Etapı istorii. *Etnografiçeskoye obozreniye*, No 5, (s. 3-15).
- Puşkaryova, İ. A. (2011). İdeya patriotizma v istorii sovetskoy i russkoy pedagogiki. *Metodiçeskiye orientiri*, Pilotniy vıpusk, (s. 11-15).
- Putilova, E. O. (Red.). (2008). *Detskaya literatura: Učebnik dlya pedagogičeskikh kolledjey*. M: Akademiya.
- Rabjayeve, M. V. (2004). İstoriko-sotsialniy analiz semeynoy politiki v rossii XX veka. *Sotsiologiçeskiye issledovaniya*, No: 6, (s. 89-97).
- Radugin, Ye. (2017). *Aleksandr Matrosov: İstoriya odnogo podviga*. <http://diletant.media/blogs/71044/37379487/> adresinden 10. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.
- Rahtanov, İ. A. *Poslesloviye// L. Kassil "Velikoye protivostoyaniye"*. http://rulibs.com/ru_zar/child_prose/kassil/3/j79.html adresinden 28.03.2020 tarihinde alınmıştır.

- Raunio, A. (2017). Voennoye sotrudnichestvo Fillandii i Germanii v 1940- 1942-gg. (Perevod s finskogo yazıka Yu. M. Kilin). *Studia Humanitatis Borealis*, № 1. (s. 4-30).
- Rebrova, İ. V. (2008). Jenskaya povsednevnost v problemnom pole istorii velikoy oteçestvennoy voynı. *Jenşçina v rossiyskom obşçestve*, No: 2, (s.1-7). <https://cyberleninka.ru/article/n/zhenskaya-povsednevnost-v-problemnom-pole-istorii-velikoy-otechestvennoy-voyny> adresinden 02.03.2020 tarihinde alınmıştır.
- Rıblova, M. A. Krinko, E. F. (2015). *Deti i vojna: Kultura povsednevnosti, mehanizmi, adaptatsii, strategii i praktiki vijivaniya v usloviyah velikoy oteçestvennoy voynı*. Yujniy nauçniy tsentr rossiyskoy akademii nauk. Volgograd: İzd. Volgogradskogo filiala FGBOU VO RANHİGS.
- Rıbtsova, L. L. (2006). Fenomen sovetskoy jenşçını ili osobennosti gendernoy sistemi sovetskogo perioda. *Vestnik YUURGU*, No: 2(57), (s. 156-159).
- Riasanovsky, N. V.– Steinberg, M. D. (2014). *Rusya Tarihi: Başlangıçtan Günümüze*. (Çev: Figen Dereli). İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Rudova, L. (2014). Maskulinnost v sovetskoy i postsovetskoy detskoy literature: Transformatsiya Timura i yego komandı. *Detskiye çtenıye*, T. 6, No: 2, (s. 85-101).
- Rudnicki, A. A. (2012). *The Development of Russia's Child Protection and Welfare System*. World Affairs Institute, Washington, (s.29-44).
- Ruja, V. A. (2015). Patriotiçeskaya kultura i yiyo izmereniya: Sotsiologiçeskiy analiz. *Voyna bila pozavçera...Rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne: Materialı monitoringa "sovremennoye rossiyskoye studençestvo o velikoy oteçestvennoy voyne"*. (Red. Yu. P. Vişnesvki). Yekaterinburg: İzdatelstvo Uralskogo Universiteta, (s. 65-72).
- Russell, R. (1978). *The Works of Valentin Kataev*. University of Edinburg.
- Ryabova, T. S. (2011). Patronirovaniye, opeka, usınovleniye v godı velikoy oteçestvennoy voynı: Normativno-pravovaya baza i regionalniye praktiki. (Na materialah Yujnogo Urala). *Problemi istorii, filologii, kulture*, (s. 187-196).
- Sakallı, C. (2016). *Günümüz Edebiyat ve Eleştiri Kuramları*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Samaylova, M. İ. (Red). (1934). *Perviy vsesoyuzniy syezd sovetskikh pisateley 1934 goda: Stenografiçeskiy otçot*. M.
- Savinçenko, T. İ. (2015). Poslevoyenniı mir: Vzaimootnoşeniya SSSR i ŞŞA v 1945-1953 godah. *Vestnik MİYEP*, № 4 (21), (s.128-137).
- Sazonova, L. İ. (2011). K istorii sozdaniya rifmologiona Simeona Polotskogo. *Slavyanobevedeiye*, No: 2. <http://naukarus.com/k-istorii-sozdaniya-rifmologiona-simeona-polotskogo> adresinden 09.11.2017 tarihinde alınmıştır.
- Sever, S. (2007). Çocuk Edebiyatı Öğretimi Nasıl Olmalıdır? *II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (Gelişmeler, Sorunlar ve Çözüm Önerileri)*. (Yayıma Haz: Prof. Dr. Sedat Sever). 04-06 Ekim 2006. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi. Ankara.
- Sınar, A. (2006). Türkiye’de Çocuk Edebiyatı Çalışmaları. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 4, Sayı 7, (s. 175-225).
- Sidorçuk, İ. V. (2018). Huliganstvo kak prestupleniye i kak deviantnaya forma dosuga v SSSR 1920-h gg. *Vestnik Orenburgskogo gosudarstvennogo pedagogiçeskogo universiteta. Elektronniy nauçniy jurnal*, No: 1, (s.144-158).
- Simonova, O. (2016). Detskaya literatura v fokuse vliyaniy (konets 1940-h- naçalo 1950-h gg.). *Detские чтения*, 10 (2), (s. 170-189).

- Sinitsyn, F. L. (2017). Razvitiye patriotičeskoye vospitaniye v SSSR v predvoyenniy period. *Patriotičeskoye vospitaniye v sisteme vişşego obrazovaniya: Materialı vserossiyskoy naučno-praktičeskoy konferentsii s mejdunarodnum učashtiyem, posvyashchyonnıy 75- letiyu načala kontrnastupleniya sovetskikh voysk v bitve pod Moskvoy*, (Red. Z. Z. Muhina), M: Dom MİSİS, (s.223-228).
- Sinyavski, A. D. (1988a). *Şto takoye sotsialističeskiy realizm*. Paris: Syntaxis.
- Sinyavski, A. D. (1988b). Roman M. Gorkogo "Mat"- kak ranniy obrazets sotsialističeskogo realizma. *Cahiers du monde russe et soviétique*, vol. 29, (s. 33-40), Université de Paris – Sorbonnė.
- Slavko, A. A. (2010). Detskiye doma i şkolı dlya detey-sirot v rossii v godı velikoy oteçestvennoy voynı i poslevoynenniy period. *Vestnik Çuvaşskogo universiteta*, No: 1.
- Slepuhin, V. V. (2017). "Novıy" çelovek v sovetskoy kulturnoy politike. *Culture and Civilization*, Vol. 7, (s. 604-609).
- Smirnova, E. P. (1997). *Sotsiokulturniy analiz netipiçnosti*. Saratov: SGGU.
- Smirnova, V. (1967). *Lev. Kassil, ego geroi, knigi i druzya. Lev. Kassil. Sobraniye soçineniy v piyati tomah*. Tom 5. Moskva: Detskaya literatura.
- Sokolova, L. V. (1996). *Literatura drevney Rusi: Bibliografičeskiy slovar*. (Pod red: O. V. Tvorogova). M: Prosveşçeniye.
- Sokolov, V. İ. (1996). İz istorii molodyojnogo dvijeniya v rossii (1900-1926). *Sotsiol. issled*, No. 12, (s. 122-125).
- Sokolov, D. V. (2010). *Revolutsionnaya yunost Gaydara*.
<https://d-v-sokolov.livejournal.com/202377.html> adresinden 02.01.2019 tarihinde alınmıştır.
- Solheim, K. (2009). *The Collapse of the USSR and The Emergence of Mass Child Neglect*. Master Thesis in History Department of Archaeology, Conservation and History, University of Oslo.
- Spector, İ. (1943). Contemporary Russian Literature: Katayev, Tolstoy, Sholokhov. *The English Journal*, Vol. 32, No. 6, (s. 295-302).
- Stalin, İ. (1937). *O nidostatkah partiynoy raboti i merah likvidatsii Trotskistskikh i inih dvuruşnikov. Doklad i zakluçitelnoye slovo na plenum TSK VKP (6) 3-5 marta 1937 g.* Partizdat TSK VKP (66).
- Stalin, İ. (1938). *Voprosı Leninizma*. İzdaniye 10. (Ed. D. A. Rozanov). M: Gosudarstvennoye izdatelstvo politiçeskoy literaturı.
- Stalin, İ. V. (1946-1951). *Polnoye sobraniye soçineniy v 18 tomah*. T. 13. (Red: R. İ. Kosolanova). M: Gosudarstvennoye izdatelstvo politiçeskoy literaturı.
- Stalin, İ. (1947). *O velikoy oteçestvennoy voyne sovetskogo soyuza*. M. OGİZ.
- Stalin, İ. V. (1952). *Ekonomiçeskiye problemi sotsializma v SSSR*. Gosudarstvennoye izdatelstvo politiçeskoy literaturı.
- Staruş, M. İ. (2011). K istorii "jenskogo voprosa" v SSSR v perviye postrevolyutsionniye godı. *Vestnik MGUKİ*, 5 (3), (s.59- 64).
- Svetenko, A. (2017). *Polet v neizvestnost: Podvig Çkalova, Baydukova i Belyakova*.
<https://radiovesti.ru/brand/60935/episode/1514125/> adresinden 07. 05. 2019 tarihinde alınmıştır.
- Stevens, J. A. (1982). Children of The Revolution: Soviet Russia's Homeless Children (Besprizorniki) in the 1920s. *Russian History*, Vol. 9, No. 2/3, (s.242-264).
- Superanskaya, A. V. (2005). *Sovremenniy slovar liçnih imen*. M: Ayris pres.
- Surkov, A. A. (Red.). (1964). *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya: Gavrilıyuk-Zulfigar Şirvani*. Tom. 2. Moskva.

- Surkov, A. A. (Red.). (1966). *Kratkaya literaturnaya entsiklopediya: İakov-laksness*. Tom. 3. Moskva.
- Şanski, N. M. (1990). *Stihotvoreniye M. Yu. Lermontova "Parus"*. *Lingvistişeskiy analiz hudojestvennogo teksta*. L: Prosveşçeniye Leningradsoye otdeleniye, (s. 336-349).
- Şargunov, S. A. (2016). *Katayev: Pogonya za veşnoy vesnoy. Jizn zameşatelnih lyudey*. M: Molodaya gvardiya.
- Şençenko, L. A. (2011). Deyatelnost jenskih organizatsiy v sisteme sovetskogo obşçestva v 1920-e gg. (Na materialah İrkutskoy gubernii). *Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta*, No: 2(14), (s.120-123).
- Şirin, M. R. (1987). Çocuk Edebiyatına Eleştirel Bir Bakış. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı 1987*. (Yayına Haz: Mustafa Ruhi Şirin), İstanbul: Gökyüzü Yayınları, (s. 47-56).
- Şirin, M. R. (2000). *99 Soruda Çocuk Edebiyatı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Şostakovski, V. N. (2000). *Gulag. (Glavnoye upravleniye lagarey) 1917-1960. Rossiya XX vek. Dokumenti*. (Sostavitel: A. İ. Kokurin–N. V. Petrov), Mejdunarodniy fond "Demokratiya". <http://history.org.ua/LiberUA/5-85646-046-4/5-85646-046-4.pdf> adresinden 04.04.2020 tarihinde alınmıştır.
- Şpakovskaya, L. L. (2009). Sovetskaya obrazovatel'naya politika: Sotsial'naya injeneriya i klassovaya borba. *Jurnal issledovaniy sotsialnoy politiki*, Tom 7, No: 1, (s. 39-64).
- Tagiltseva, L. E. (2008). *Detskaya literatura: Uşebnoye posobiye*. Novosibirsk: NGPU.
- Tan, M. (1993). Çocukluk: Dün ve Bugün. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993 (Haz. Bekir Onur). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tanrıverdi, Mustafa. (2018). Rusya'da İhtilal Hareketleri Karşısında Başbakan P. A. Stolipin'in Politikaları (1906-1911). *100. Yılında Sovyet İhtilali ve Türk Dünyası*. Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, (s. 37-46).
- Taragara, Yu. S. (2019). Otrajeniye sotsialno-pedagogişeskih vzglyadov A. Makarenko v tvorçestve A. Gaydara. *Aktualniye problemi sotsiogumanitarnogo obrazovaniya*. Yekaterinburg: Uralskiy pedagogişeskiy universitet, (s.193-198).
- Tazetdinova, M. R. (2017). Zapovedi dlya detskih poyetov K. İ. Çukovskogo v kontekste literaturnoy diskussii rubeja 1920-1930-h godov. *Filologişeskiye nauki voprosi teorii i praktiki*. Tambov: Gromata, (s. 65-67).
- Ternovski, A. V. (Red). (1977). *Detskaya literatura*. M: Prosveşçeniye.
- Teyek, S. (Haz.). (2017). *Dede Korkut Hikayeleri*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Tselişçeva, T. S. (2018). Osnovniye prişini razvyortivaniya kampanii po borbe s kosmopolitizmom v poslevoyennoye vremya v SSSR v traktovke sovremennoy istorişeskoj nauki. *Vestnik nauşnoy assotsiatsii studentov i aspirantov istorişeskogo fakulteta Permskogo gosudarstvennogo gumanitarno-pedagogişeskogo universiteta*, Seriya: Studis historica juvenum, (s. 93-100).
- Tsinçenko, G. M. (2015). Politika v otnoşenii semi v perviye godı sovetskoy vlasti. *Vestnik Nijegorodskogo universiteta imena N. İ. Lobaşevskogo*, Seriya: Sotsialniye nauki, No: 1 (37), (s. 174–182).
- Tural, S. (Proj. Başkanı). (2003). *Türk Dünyası Edebiyat Tarihi*. C. III. Ankara. Atatürk Yüksek Kurumu: Atatürk Kültür Merkezi Yayını.
- Turan, M. (2017). İdeolojik Aygıt Olarak Çocuk Edebiyatı: Ekim Devrimi Sonrası Sovyet Çocuk Edebiyatı. *Birikim Dergisi*, 342/343, (s. 254-257).

- Vdovin, V. V. (2012). Organizatsiya sotsialno-pedagogičeskoj pomošči detyam-sirotam v godı velikoy otečestvennoy voynı i pervıye poslevoyennıye godı. *Yaroslavskiy pedagogičeskiy vestnik*, No: 1, Tom II (Psihologo-pedagogičeskiye nauki), (s.36-40).
- Voljenkin, B. V.-Pitertsev, S. K. (1979). *Rassledovaniye del o huliganstve. Učebnoye posobiye*. Leningrad.
- Volkov, A. G. (1999). Evolyutsiya rossiyskoy semi v XX veke. *Mir Rossii*, No: 4, (s. 47-57).
- Yalçın, A.- Aytaş, G. (2014). *Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yerasimos, M. (2016). 16.-19. Yüzyıl Gravür ve Sulu Boyalarında Osmanlı Çocuk Figürleri. *Toplumsal Tarihte Çocuk Sempozyumu*, 23-24 Nisan 1993 (Haz: Bekir Onur). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Yunhova, İ. S. (2019). Tsennostniye orientiri geroyev A. P. Gaydara ("Timur i yego komanda"). *Filologičeskiy klass*, No: 2 (56), Nijny Novgorod, (s.126-131).
- Zabelina, G. P. (Sostavitel). (2012). *İstoriya pionerskoy organizatsii goroda Belovo Kemerovskoy oblasti*. http://www.belpc.ru/conferences/pioneer/is_pion_org.pdf adresinden 04.02.2020 tarihinde alınmıştır.
- Zagladin, N. V. – Kozlenko, S. İ. (2007). *İstoriya Rossii XX- načalo XXI veka*. Moskva: Russkoye slova.
- Zaharçuk, M. (2017). Dva lika Valentina Katayeva: 26 yanvary-120 let so dnya rojdeniya izvestnogo sovetskogo pisatelya. http://www.stoletie.ru/kultura/dva_lik_valentina_katajeva_489.htm adresinden 28.07.2019 tarihinde alınmıştır.
- Zamiko, N. S. *Jizn i Pedagogičeskaya deyatelnost K. D. Uşinskogo*. Ministerstvo obşçego i professionalnogo obrazovaniya. Filial Kostromskogo gosudarstvennogo universiteta. <http://ref.by/refs/62/13319/1.html> adresinden 07.01. 2017 tarihinde alınmıştır.
- Zaytseva, V. *Peterburgskoye Frebelevskoye obşçestvo dlya sodeystviya pervonačalnomu vospitaniyu*. Entsiklopediya blagotvoritelnosti. <http://encblago.lfond.spb.ru/showObject.do?object=2853547719> adresinden 25.04.2021 tarihinde alınmıştır.
- Zelenin, A. V.-Rudnev, D. V. (2013). Budte sami i čelovekom, i mladetsem (tematika i yazık detskih proizvedeniy V. F. Odoyevskogo). *Russkaya reč*, Nomer 5., (s. 79-89). Moskva: Nauka.
- Zolotuhina, A. V.- Oktyabrskaya, O. S. (2015). Obraz Malçişki-podrostka v povesti A. P. Gaydara "Timur i yego komanda": Timur i Kvakin. *Molodyojniy nauçniy forum: Gumanitarniye nauki*, No: 5(23), (s.144-153). Moskva.
- Zubareva, E. E.– Pahomova, Z. P. (1976). *Detskaya literatura*. Moskva: Prosveşçeniye.
- , A. İ. Molodçi. <http://airaces.narod.ru/all7/molodchy.htm> adresinden 09. 05. 2018 tarihinde alınmıştır.
- , Ellen Key (2000). Paris, UNESCO: International Bureau of Education, Vol. XXIII, No. 3/4, 1993, P. 825-837.
- , *Nauka i obrazovaniye v godı voynı: Nauka na slujbe fronta i tıla*. (s. 455-516). http://xn--d1abichgllj9dyd8a.xn--90anlfbebar6i.xn--p1ai/files/morf/VoV_Vol10_Nauka_i_obrazovanie.pdf adresinden 05. 04. 2021 tarihinde alınmıştır.
- , Opublikovana "deklaratsiya o yedinoy trodovoy škole." <https://www.prilib.ru/history/619635> adresinden 26.05.2019 tarihinde alınmıştır.

- , *Pravoslavnaya Entsiklopediya*. (2000). (Pod red. Patriarha Moskovskogo i vseya Rusi Aleksiya II.). T. 1. M: Tserkovno-nauçnyy tsentr <http://www.pravenc.ru/text/471095.html> adresinden 14.11.2017 tarihinde alınmıştır.
- , *XIX Syezd VKP (B)- KPSS (5-14 Oktyabrya 1952 goda). Dokumentı i materialı*. http://istmat.info/files/uploads/52189/19_sezd_.pdf adresinden 23.04.2018 tarihinde alınmıştır.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : Jale KARTAL
Uyruğu : T.C.

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Doktora	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	2021
Yüksek lisans	Gazi Üniversitesi	2015
Lisans	Gazi Üniversitesi	2011
Lise	İncirli Lisesi	2007

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2012-2016	Gazi Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2016-2021	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Araştırma Görevlisi

Yabancı Dil

İngilizce, Rusça

Yayınlar

Uluslararası Hakemli Dergilerde Yayımlanan Makaleler

- Karacan, J. (2013). Doğalcı Ekolde F. M. Dostoyevski'nin Yeri. *Asos Journal* (The Journal of Academic Social Science-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi), 218-228.
- Kartal, J. (2020). 9. Yüzyıldan-20. Yüzyıla Rus Çocuk Edebiyatının İzinde. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(7), 241-252.

Uluslararası Bilimsel Toplantılarda Sunulan ve Bildiri Kitabında Basılan Bildiriler

- Kartal, J. (2017). V. M. Şukşin'in "Kızıl Kartopu" Adlı Eserinde Sovyet Rejiminin İzleri. *II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Keykubat Üniversitesi* (18-19-20 Mayıs 2017), 437-444.
- Kartal, J. (2016). Hayal Treninin İki Makinisti F. M. Dostoyevski ve Samet Ağaoğlu. *VI. Uluslararası Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi Kongresi*. Konya, (12-14 Ekim), 490-498.

Yazılan Ulusal Kitaplar veya Kitaplarda Bölümler

Kartal, J. (2016). Çariçe II. Yekaterina Döneminde Tiyatro Faaliyetleri. *Rus Tiyatrosu Gelenekselden Moderne*. İstanbul: Çeviribilim, 57- 72.

Kartal, J. (2020). Rus Göçmen Edebiyatında Bir Mizah Ustası: Arkadi Timofeyeviç Averçenko. *Rus Göçmen Edebiyatı (1920-1940)*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 131-155.

Yazılan Uluslararası Kitaplar veya Kitaplarda Bölümler

Kartal, J. (2018). Maksim Gorki'nin Foma Gordeyev Adlı Romanında Nijniy Novgorod Kentinin Üç Farklı Yüzü. *Rus Edebiyatında Kent/Kasaba İmgesi*. Ankara: Bilgin Kültür Sanat Yayınları, 244-265.

Kartal, J. (2021). Köy Nesri Yazarı Vladimir Fyodoroviç Tendryakov: Sovyetler Birliği'nde "Kulak" Köylüler. *Güncel Sosyal Bilimler Araştırmaları III* (Ed. Yelda Durgun Şahin; Mehmet Fatih Sansar). Ankara: AYBAK, 141-156.

Diğer

Kartal, J. (2020). Konstanstin Dmitriyeviç Uşinski, Boris Stepanoviç Jitkov, Valentin Petroviç Katayev. *Rus Masalları: Puşkin'den Tolstoy'a, Turgenyev'den Gorki'ye 34 Rus Yazarından Çocuklar İçin Masallar*. (Yayıma Haz. Ertuğrul Bostancı- Özlem Parer). İstanbul: Babil Kitap.

Kartal, J. (2017). İvan Mihayloviç Kasatkin. *Sovyet Öykü Seçkisi*. (Ed. Ayla Kaşoğlu-Gamze Öksüz). Ankara: Bengü Yayınları, 175-187.

Kartal, J. (2019). Kasgarli Mahmud and Diwan Lughat at-turk. *Процеси українського державотворення від давніх часів до сьогодення матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (з нагоди 1000-річчя з початку правління ярослава мудрого) 18 квітня 2019 року, Тернопіль, 123-125.*

